

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**MÜSLÜMAN GÖÇMENLERİN ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ,
GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ VE ENTEGRASYON
ÇELİŞKİSİ: İNGİLTERE ÖRNEĞİ**

Sevgi ÇİLİNGİR

Danışman
Prof. Dr. Z. Nilüfer KARACASULU

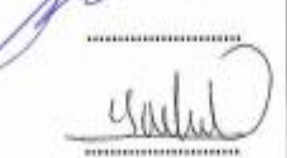
İZMİR – 2016

DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI

2005800606

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Sevgi ÇİLİNGİR
Tez Başlığı : Müslüman Göçmenlerin Ötekileştirilmesi-Güvenikleştirilmesi ve Entegrasyon Çelişkisi: İngiltere Örneği
Savunma Tarihi : 09.06.2016
Danışmanı : Prof.Dr.Z Nilüfer KARACASULU

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Unvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr.Z Nilüfer KARACASULU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Sevilay Zehra AKSOY	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Ayşen UYSAL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Nazif MANDACI	YAŞAR ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Yücel BOZDAĞLIOĞLU	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ()

Sevgi ÇİLİNGİR tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Müslüman Göçmenlerin Ötekileştirilmesi-Güvenikleştirilmesi ve Entegrasyon Çelişkisi: İngiltere Örneği" başlıklı tezi kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Mustafa Yaşar TINAR
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Müslüman Göçmenlerin Ötekileştirilmesi, Güvenikleştirilmesi ve Entegrasyon Çelişkisi: İngiltere Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../2016

Sevgi ÇİLİNGİR

ÖZET

Doktora Tezi

Müslüman Göçmenlerin Ötekileştirilmesi, Güvenlikleştirilmesi ve Entegrasyon

Çelişkisi: İngiltere Örneği

Sevgi ÇİLİNGİR

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Çalışmaları Programı

Bu tez çalışması, 11 Eylül sonrası dönemde Batı Avrupa’da yaşayan Müslüman göçmenlerin ötekileştirilmesi ve güvenlikleştirilmesi ile entegrasyonları arasındaki çelişkiyi, İngiltere örneği üzerinden incelemektedir.

Güvenlikleştirmeyi ötekileştirmeye tehdit boyutu katan bir unsur olarak değerlendiren çalışma, Müslüman göçmenlerin entegrasyonu odağında Kopenhag ekolü güvenlikleştirme kuramının koşulları ile eleştirel söylem kuramlarının yöntem araçlarını bir araya getiren bir analiz ortaya koymaktadır. Güvenlikleştirme literatürüne bağlam, süreklilik ve hakimiyet unsurlarını kapsayarak katkıda bulunan analiz yöntemi, hem söylemi, hem de söylemin meşrulaştırdığı politikaları içermektedir.

İngiltere’de 2001 ile 2015 arası dönemi kapsayan analizin sonucunda, Müslümanların entegrasyonu hakkındaki güvenlikleştirme söyleminin, çoğulcu olarak inşa edilen kolektif kimliğe uyum çerçevesinde kapsayıcı bir entegrasyon yaklaşımı ortaya koymasına rağmen, ötekileştirici unsurları nedeniyle hedeflenen entegrasyona engel teşkil ettiği tespit edilmiştir. Benimsenen politikaların ise, Müslümanların topluma kabulünü tek taraflı ve koşullu hale getirdiği, entegrasyon modelinin çokkültürcülükten asimilasyonculuğa doğru bir geçiş gösterdiği ve güvenlikleştirmenin huzursuzluk siyaseti çerçevesinde yeniden üretildiği görülmüştür.

Müslümanların kuşaklardır içinde yaşadıkları toplumlara entegre olabilmeleri için, onlara yönelik şüphe, düşmanlık ve teyakkuz haline yol açan

güvenlik dilinin terk edilmesi gerekmektedir. Bu, ancak güvenliksizleştirme ile mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müslüman Göçmenler, Batı Avrupa, Göçmen Entegrasyonu, Ötekileştirme, Güvenikleştirme, İngiltere



ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

The Otherization and Securitization of Muslim Immigrants, and Integration

Dilemma: The Case of Britain

Sevgi ÇİLİNGİR

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of EU Studies

European Studies Programme

This dissertation examines the dilemma between otherization and securitization of Muslim immigrants in Western Europe, and their integration in the case of Britain.

Approaching securitization as incorporating a threat aspect to otherization, the study presents an analysis that combines the conditions of Copenhagen school securitization theory and methodological tools of critical discourse theories, focusing on Muslim immigrant integration. The method of analysis, contributing to securitization literature by incorporating elements of context, continuity and hegemony, includes both the discourse and the policies it legitimizes.

Covering the period between 2001 and 2015 in Britain, the analysis determined that, although it presents an inclusive approach to integration through harmonization with a collective identity constructed pluralistically, the securitization discourse on the integration of Muslim immigrants prevents the desired integration due to its otherizing components. As for the adopted policies, it has been conferred that securitization caused the incorporation of Muslims to become one-sided and conditional, the integration model has transitioned away from multiculturalism towards assimilationism, and securitization has been reproduced through a politics of unease.

For Muslims to become integrated to the societies in which they have resided for generations, it is required that the language of security, which evokes suspicion, animosity and a state of vigilance towards them, is abandoned. This seems to be possible only through desecuritization.

Keywords: Muslim Immigrants, Western Europe, Immigrant Integration, Otherization, Securitization, Britain



**MÜSLÜMAN GÖÇMENLERİN ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ,
GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ VE ENTEGRASYON ÇELİŞKİSİ: İNGİLTERE
ÖRNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
GÜVENLİKLEŞTİRME KURAMI, ÖTEKİLEŞTİRME VE ANALİZ
ÇERÇEVESİ**

1.1. GÜVENLİKLEŞTİRME KURAMI	31
1.1.1. Kopenhag Ekolü Güvenlikleştirme Kuramı	31
1.1.2. Kavram Olarak Güvenlikleştirme	35
1.1.3. Kuramsal Kaynaklar	39
1.1.3.1. Sözeylem Olarak Güvenlikleştirme: Austin	40
1.1.3.2. Post-Yapısalcılık: Derrida	45
1.1.3.3. İstisna Siyaseti: Schmitt	48
1.1.3.4. Post-Yapısal Realizm: Waltz	49
1.1.3.5. Sosyal İnşacılık	51
1.2. MÜSLÜMAN GÖÇMENLERİN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ VE ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ	52

1.2.1. Toplumsal Güvenlikleştirme ve Göç Sorunsalı	53
1.2.1.1. Toplumsal Güvenlikleştirme Kavramı	53
1.2.1.2. Göçmenlere İlişkin Tehditler	59
1.2.2. Müslüman Göçmenlerin Ötekileştirilmesi	64
1.2.2.1. Ötekileştirmenin Felsefi/İdeolojik Nedenleri	66
1.2.2.2. Ötekileştirmenin Tetikleyici Nedenleri	70
1.2.2.2.1. Şiddet İçeren Çatışmaların Ön Plana Çıkması ve İslam Dini ile İlişkilendirilmesi	70
1.2.2.2.2. Aydınlanma Değerleri Üzerinden Çatışma Algısı	73
1.2.3. Güvenlikleştirme ve Ötekileştirme İlişkisi	77
1.3. GÜVENLİKLEŞTİRME ANALİZİ	82
1.3.1. Söylem Analizi	84
1.3.1.1. Eleştirel Söylem Analizi Kuramı: Fairclough	87
1.3.1.2. Söylem Kuramı: Laclau ve Mouffe	90
1.3.2. Çalışmanın Analiz Çerçevesi	94
1.3.2.1. Gönderge	95
1.3.2.2. Aktör Özellikleri ve Söylem Metinleri	97
1.3.2.3. Tehdidin İçeriği ve Bağlam	100
1.3.2.4. İstisna Siyaseti	105

İKİNCİ BÖLÜM

ENTEGRASYON VE ÖTEKİLEŞTİRMENİN TARİHSEL BAĞLAMI: 2001 ÖNCESİNDE İNGİLTERE

2.1. VATANDAŞLIK VE GÖÇ	108
2.1.1. Vatandaşlığın Genel Özellikleri	110
2.1.2. II. Dünya Savaşı Öncesinde Vatandaşlık ve Göç	113
2.1.3. II. Dünya Savaşı Sonrasında Vatandaşlık ve Göç	118
2.1.3.1. Emperyal Vatandaşlık Dönemi (1948-1961)	118
2.1.3.2. Göç Kısıtlamaları Dönemi (1962-1981)	121
2.1.3.3. Ulusal Vatandaşlık Dönemi (1981'den Günümüze)	125
2.2. GÖÇMEN ENTEGRASYON POLİTİKASI	126

2.2.1. İngiltere'nin Göçmen Entegrasyon Modeli	126
2.2.2. Göçmen Entegrasyonunda Irk İlişkileri	131
2.2.2.1. Irk Kavramı	131
2.2.2.2. Irk İsyanları	135
2.2.2.3. Irk İlişkileri Çerçevesi	138
2.2.3. Çokkültürcü Yaklaşım	147
2.2.4. İki Aşamalı Siyaset	150
2.3. MÜSLÜMAN GÖÇMENLERİN ENTEGRASYONU VE ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ	157
2.3.1. İngiltere Müslüman Toplumunun Oluşumu ve Özellikleri	157
2.3.2. Örgütlenme ve Siyasi Katılım	160
2.3.3. Siyasallaşma ve Ötekileştirilme	168
2.3.3.1. Kimlik Siyaseti	
2.3.3.2. Ötekileştirilme Süreci: Başlıca Olaylar	174
2.3.3.2.1. Honeyford Meselesi	174
2.3.3.2.2. Rushdie Meselesi	177
2.3.3.2.3. Körfez Krizi ve Sonrası	182

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2001 KENT İSYANLARI VE KAMU DÜZENİ ADINA ENTEGRASYON

3.1. GÜVENLİKLEŞTİRME SÖYLEMİNİN ANALİZİ	188
3.1.1. İsyen Raporlarının Analizi	188
3.1.1.1. İsyenlerin Nedenleri	191
3.1.1.1.1. Yoksunluk	192
3.1.1.1.2. Entegrasyon Problemi	194
3.1.1.1.3. Irkçılık ve Irk Ayrımcılığı	196
3.1.1.2. Toplumsal Kaynaşma ve Kolektif Kimlik	197
3.1.1.2.1. İsyancı Toplulukların Tanımı	199
3.1.1.2.2. Vatandaşlık Anlayışı	201
3.1.1.2.2.1. Vatandaşlığın Çokkültürlü Özelliği	201
3.1.1.2.2.2. Müslümanları Ötekileştiren Unsurlar	202

4.1.2.2.2. Ötekilerin Tanımı	261
4.1.2.2.3. İngiltere Müslüman Toplumunun Tanımı	265
4.1.3. 7 Temmuz Saldırıları Ertesinde Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon Politikası	267
4.1.3.1. Sığınma, Göç ve Vatandaşlık Politikası	267
4.1.3.2. Sığınma, Göç ve Vatandaşlık - Terörle Mücadele İlişkisi	269
4.1.3.3. Entegrasyon Politikası	276
4.1.3.4. Entegrasyon - Önleme Stratejileri İlişkisi	279
4.1.4. 7 Temmuz Saldırıları Ertesinde Siyasetçi Söylemlerinde Kimlik ve Entegrasyon	283
4.2. İSTİSNA SİYASETİ DEĞERLENDİRMESİ	294
4.2.1. Sığınma, Göç ve Vatandaşlık	295
4.2.2. Terörle Mücadele	296
4.2.3. Kimlik ve Entegrasyon	297
4.3. GENEL DEĞERLENDİRME	300
SONUÇ	303
KAYNAKÇA	318

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerik Birleşik Devletleri
BNP	Britanya Ulusal Partisi (<i>British National Party</i>)
c.	Sütun (<i>Column</i>)
CARD	İrk Ayrımcılığına Karşı Kampanya (<i>Campaign Against Racial Discrimination</i>)
cc.	Sütundan Sütuna (<i>Column to Column</i>)
CRE	İrk Eşitliği Komisyonu (<i>Commission for Racial Equality</i>)
DCLG	Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanlığı (<i>Department for Communities and Local Government</i>)
FOSIS	Öğrenci İslami Toplulukları Federasyonu (<i>Federation of Student Islamic Societies</i>)
IFE	Avrupa İslami Forumu (<i>Islamic Forum Europe</i>)
MAB	Britanya Müslüman Derneği (<i>Muslim Association of Britain</i>)
MCB	Britanya Müslüman Konseyi (<i>Muslim Council of Britain</i>)
MINAB	Camiler ve İmamlar Ulusal Danışma Kurulu (<i>Mosques and Imams National Advisory Board</i>)
NICMU	Müslüman Birliği Geçici Ulusal Komitesi (<i>National Interim Committee on Muslim Unity</i>)
NSS	Ulusal Güvenlik Stratejisi (<i>National Security Strategy</i>)
Ofsted	Eğitim, Çocuk Esirgeme ve Beceri Standartları Dairesi (<i>Office for Standards in Education, Children's Services and Skills</i>)
para.	Paragraf
PET	Radikalizmi Birlikte Önleme (<i>Preventing Extremism Together</i>)
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan Sayfaya
TPIMS	Terörizmi Önleme ve Soruşturma Önlemleri (<i>Terrorism Prevention and Investigation Measures</i>)
UKACIA	Birleşik Krallık İslam İşleri Eylem Komitesi (<i>United Kingdom Action Committee on Islamic Affairs</i>)

UKIM	Birleşik Krallık İslam Misyonu (<i>United Kingdom Islamic Mission</i>)
UMO	Birleşik Krallık ve İrlanda Müslüman Örgütleri Birliği (<i>Union of Muslim Organisations of the UK and Eire</i>)
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (<i>United Nations Development Program</i>)
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (<i>United Nations High Commission for Refugees</i>)
YMUK	Birleşik Krallık Genç Müslümanlar Örgütü (<i>Young Muslims UK</i>)



TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:	İngiltere’de Başlıca Müslüman Örgütleri	s. 162
Tablo 2:	İngiltere Müslümanlarının 2001 Öncesi Ortak Girişimleri ve Çatı Örgütleri	s. 164
Tablo 3:	İşyanlar ile İlgili Raporlar	s. 189
Tablo 4:	İşyan Raporlarında İşyanların Nedenleri, Önem Sırası ve Bağlantısı	s. 192
Tablo 5:	Toplumsal Kaynaşma Alanları ve Koşulları	s. 198
Tablo 6:	Raporların Kolektif Kimlik Tanımında Müslümanları Ötekileştiren Unsurlar	s. 206
Tablo 7:	2001-2005 Döneminde Ana Siyasi Aktörler	s. 219
Tablo 8:	2001 İşyanları - 7 Temmuz Saldırıları Arasındaki Dönemde Taranan Parlamento Oturumları	s. 220
Tablo 9:	MÜCADELE Belgelerinde Terörle Mücadele Stratejisinin Unsurları	s. 239
Tablo 10:	Terörle Mücadele Stratejisinin İlkeleri	s. 240
Tablo 11:	Önleme Stratejilerinde Mücadele Yöntemleri	s. 251
Tablo 12:	Düşünsel Mücadeleye İlişkin Faaliyetler	s. 252
Tablo 13:	Ana Akım Müslüman Toplumunu Güçlendirmeye İlişkin Faaliyetler	s. 255
Tablo 14:	Önleme Belgelerinde Ortak Değerler	s. 260
Tablo 15:	11 Eylül Saldırıları Sonrasında Terörle Mücadele, Sığınma, Göç ve Vatandaşlığa İlişkin Yasalar	ss. 270-271
Tablo 16:	2005-2015 Döneminde Ana Siyasi Aktörler	s. 285
Tablo 17:	7 Temmuz Saldırıları Ertesinde Taranan Parlamento Oturumlarının Konu Başlıkları İtibariyle Dağılımı	s. 286
Tablo 18:	7 Temmuz Saldırıları Sonrasında Önleme - Entegrasyon Konulu Parlamento Oturumları	s. 289

GİRİŞ

Batı Avrupa ülkelerinin nüfuslarının yüzde 2 ila 8 arasındaki kısmını Müslümanlar oluşturmaktadır. 2010 itibariyle Avrupa Birliği (AB) sınırlarında yaşayan Müslüman göçmenlerin sayısının 13 milyon civarında olduğu tespit edilmiş olup, bu nüfus giderek artmaktadır.¹ Tarihsel azınlıklar olmayan, çoğunluğu II. Dünya Savaşı ertesinde dönemde gelişmekte olan ülkeler kaynaklı göç dalgalarının bir parçası olarak gelen Batı Avrupa Müslümanları, sürekli yerleşim, zincirleme göç ve yeni kuşakların doğması neticesinde kalıcı topluluklara dönüşmüştür.²

Önce etnisite ve giderek din temelinde cemaatleşerek kimlik siyaseti yürüten Müslüman göçmenlerin, bir taraftan devlet politikaları çerçevesinde topluma entegre olmaları istenirken, diğer taraftan bu topluluklar, evsahibi ülke toplumu tarafından, sıkıntılarına dile getirmek ve çeşitli olanaklar edinmek üzere örgütlenmelerinin temelini oluşturan kimlik farklılığı üzerinden dışlanmaktadır.³

Bu dışlanma, ötekileştirme özelliği göstermekte ve özellikle 11 Eylül saldırılarını takip eden dönemde güvenlik kaygıları üzerinden gerçekleşmektedir. Ulusal ve uluslararası boyutlara sahip olan terörle⁴ mücadele çerçevesinde Müslüman göçmenlerin köken ülkelerinde yaşanan çatışmalar, İslam ve Müslümanlara yönelik önyargıları kuvvetlendirirken, Avrupa topraklarında yaşanan bazı kent isyanları, terör saldırıları ve suikastler, Avrupa ülkelerinde kuşaklardır yerleşik bulunan Müslümanların da güvenlik temelinde ötekileştirilmesine yol açmıştır.⁵

¹ Conrad Hackett, “5 Facts About the Muslim Population in Europe”, Pew Research Center, 15.01.2015, <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/01/15/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>, (25.09.2015).

² Stephen Castles, “The Factors that Make and Unmake Migration Policies”, **International Migration Review**, Cilt:38, Sayı:3, Güz 2004, (The Factors), ss.857-870; Steven Vertovec ve Ceri Peach (Ed.), **Islam in Europe: The Politics of Religion and Community**, Macmillan, London, 1997; Christina Boswell, **European Migration Policies in Flux: Changing Patterns of Inclusion and Exclusion**, Blackwell Publishing, London, 2003, (European Migration Policies in Flux).

³ Stephen Castles ve Mark J. Miller. **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, Third Edition, Guilford Press, New York, 2003, s.32; Yvonne Y. Haddad, **Muslims in the West: From Sojourners to Citizens**, Oxford University Press, Oxford, 2002.

⁴ Faklı akademik ve siyasi yaklaşımlar çerçevesinde farklı şekillerde tanımlanabilen “terör” kavramı, bu çalışmada özel olarak tanımlanmamaktadır. Kavram, çalışma içinde, ilgili akademik literatürde kullanıldığı genel anlamıyla (ideolojik amaçlarla toplumda dehşet yaratmak üzere sivil ölümlerine yol açan şiddet eylemleri), veya analiz edilen söylem metinlerinde kullanıldığı şekliyle yer almaktadır.

⁵ Barry Buzan ve Ole Waever, “Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory”, **Review of International Studies**, Cilt:35, Sayı:2, 2009, (Macrosecuritisation); Francis Fukuyama, “Identity, Immigration, and Liberal Democracy”, **Journal of Democracy**, Cilt:17, No: 2, Nisan 2006, (Identity), s.6.

Batı Avrupa’da yaşayan Müslüman göçmenlerin tehdit olarak görülerek ötekileştirilmeleri, evsahibi ülke toplumunca içerilmeleri anlamına gelen entegrasyon talebi ile çelişki oluşturmakta ve sağlıklı entegrasyona engel teşkil etmektedir. Bu çelişkiden yola çıkan çalışma, entegrasyon odağında Müslüman göçmenlerin maruz kaldıkları güvenlik temelli ötekileştirici söylem ve ilgili politika çerçevesini, İngiltere örneği üzerinden analiz etmektedir.

Batı Avrupa’da Göçmenlere İlişkin Temel Kavram ve Eğilimler

Müslümanların Batı Avrupa ülkelerine yerleşmeleri temel olarak, II. Dünya Savaşı’nın bitiminden itibaren yaşanan çeşitli göç dalgalarıyla gerçekleşmiştir. İlk göç dalgası, iltica temelli göç⁶ olup, bu dalgayı ekonomik göç takip etmiştir.⁷ Temel olarak vasıfsız işgücü eksikliğini tamamlamak amacıyla teşvik veya kabul edilen ve 1960’larda zirveye ulaşan bu göç dalgasını oluşturan tipik göçmenler, düşük vasıflı yetişkin erkekler olup, evsahibi ülkelere memleketlerine geri dönecekleri varsayılmıştır. Petrol Krizleri nedeniyle Avrupa ekonomilerinin durağanlaştığı dönemde bu tür göçmenlere ihtiyaç sona ermiş, ancak artık içinde yaşadıkları ülkelerde çeşitli sosyal ve ekonomik haklara sahip olan göçmenler geri dönmekten ziyade ailelerini de getirerek yerleşik topluluklar haline gelmiştir. 1970’lerin ortalarından itibaren gelişmekte olan ülkelere kaynaklanan göç, devreye sokulan göç kısıtlarının da etkisiyle temel olarak aile birleşimi şeklinde gerçekleşmiştir. Soğuk Savaşın bitimini takiben uluslararası konjonktüre bağlı olarak gerçekleşen

⁶ İltica, uluslararası hukukta ilk kez 1951 Cenevre Konvansiyonu ve ardından gelen 1967 Protokolü ile kabul edilen kriterlere göre risk altındaki bireylerin gittikleri ülkelerde özel bir statü altında korunmasını ve belirli haklar temin edilmesini ifade eden bir kavramdır. Sığınmacı, sığınan ülkede iltica başvurusunun kabul veya red kararı alınana kadar geçen süre zarfındaki geçici statüyü ifade etmektedir. UNHCR, “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>, (25.09.2015), Madde 1-A (2); UNHCR, “The 1951 Convention Relating to The Status of Refugees and its 1967 Protocol”, <http://www.unhcr.org/4ec262df9.html>, (26.09.2015), ss.2-4; Roman Boed, “The State of the Right of Asylum in International Law”, **Duke Journal of Comparative and International Law**, Cilt:5, Sayı:1, 1994, ss.1-33, ss.3-11. Göç literatüründe genellikle sığınma/ iltica ile göç, sığınma ve ilticanın zorunluluk ifade etmesi nedeniyle ayrı kategoriler olarak değerlendirilir. Ancak bu çalışmanın odaklandığı Müslümanlar içinde sığınmacı, mülteci ve bunlar dışındaki göçmen türlerinin bir arada bulunması nedeniyle göç ve göçmen kavramları, özellikle ayrıştırılmadığı durumlarda sığınma/iltica ve sığınmacı/mülteci kavramlarını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

⁷ James F. Hollifield, “The Emerging Migration State”, **International Migration Review**, Cilt:38, Sayı:3, Güz 2004, (Migration State), ss.894-895; Alejandro Portes ve Jozsef Böröcz, “Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on Its Determinants and Modes of Incorporation”, **International Migration Review**, Cilt:23, Sayı:3, Güz 1989, s.609.

çeşitli iltica ve göç hareketleri, sahte iltica talepleri ve yasadışı göç de, Müslümanları kapsayan göç hareketlerinin diğer kaynaklarıdır.⁸

Göç, kişilerin yaşadıkları yerin dışında bir yeri geçici olarak ziyaret etmelerinin ötesinde, yaşam yeri değişimini ifade eden bir kavramdır. Uluslararası göç çerçevesinde: “En az 12 aydan beri doğdukları veya vatandaşı oldukları ülkenin dışında bulunan kişiler...”⁹ olan göçmenler, yerleştikleri ülke vatandaşlarının içinde yaşadığı düzenin ötesinde, kendilerine yönelik yasa ve politikalara tabidirler. Göçmen politikaları, iki aşamayı kapsar: Ulusal sınırlardan hangi grupların hangi koşul ve olanaklarla kabul edileceğini belirleyen göç politikası ile ülkede yerleşen göçmenlerin devlet ve toplum ile etkileşimini düzenleyen politikalar bütününe ifade eden entegrasyon politikası.

Göçmen girişlerini kökeni ve biçimi itibarıyla kategorize eden göç politikası çerçevesinde, belirli ülke, etnik ve/ya dini köken, siyasi ideoloji, meslek ve yaş gruplarından göçmenlerin alımı kısıtlanabilmekte veya teşvik edilebilmektedir. Misafir işçi statüsü, sürekli oturma, mülteci statüsü gibi ayrımlar yoluyla göçmenlerin yerleşim süre ve biçimleri kontrol edilmektedir.¹⁰ Göç politikası, yasal göçün yanı sıra sınır ötesi insan ticareti, organize suç ve terörle mücadele, sınır güvenliği, yasadışı göçmenlerin ve sahte sığınmacıların durumu, istenmeyen üçüncü ülke vatandaşlarının sınırdışı edilmesi gibi konuları kapsar.

İkinci aşamada, ülkede bulunan yabancı ülke vatandaşlarının temel hakları, eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyo-ekonomik haklardan faydalanma esasları, dezavantajlı topluluklara yönelik kamu destekleri, dini ve kültürel haklar ve olanaklar, evsahibi ülke ve köken ülke dillerinin öğrenilmesi ve kullanımı, göçmen cemaatlerin dernekleşmesinde izin ve esaslar, kamu düzenine dair uygulamalar, ayrımcılığın önlenmesine dair yasa ve uygulamalar, eğitim ve iskan politikası, vatandaşlığın sonradan kazanımı ve çifte vatandaşlık izni gibi hem göçmenleri hem de toplumu aynı anda ilgilendiren pek çok alan, entegrasyon politikasının hatlarını

⁸ Boswell, European Migration Policies in Flux.

⁹ Gwendolyn Sasse ve Eiko R. Thielemann, “A Research Agenda for the Study of Migrants and Minorities in Europe”, **Journal of Common Market Studies**, Cilt:43, Sayı:4, 2005, s.656.

¹⁰ Andrew Geddes, **The Politics of Migration and Immigration in Europe**, Sage Publications Ltd., London, 2003, ss.4-5.

oluşturur.¹¹ Diğer bir deyişle, göç politikası, ülkeye gelmek isteyenlerin, entegrasyon politikası ise kalanların kabul ve katılım koşullarını düzenlemektedir.

Göç ve entegrasyon politikaları, birbiriyle yakından ilişkilidir. Bir ülkenin sınırlarından içeri yerleşmek üzere yasal olarak kimlerin hangi koşullarla girebileceği belirlenirken, onların sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan getireceği düşünülen avantajlar kadar tehditler, sorun ve maliyetler de hesaba katılmaktadır. Ülkede mevcut olan göçmen toplulukların algılanan entegrasyon düzeyleri ve onlara dair tutum ve beklentiler, ilgili aktörlerin fayda - maliyet hesabında pay sahibidir.¹²

Göçmenlerin bir ülkeye girebilmesi, yerleşebilmesi ve orada hangi haklar ve olanaklarla bulunacağına dair olarak göç ve entegrasyon politikalarının çerçevesini oluşturan uluslararası ve yasa ve düzenlemeler sistemine genel olarak “göç rejimi” denmektedir.¹³ Günümüzde göç rejimleri uluslararası ve AB düzeyinde ulus-ötesi özellikler göstermektedir. Ancak küresel bir göç rejiminden söz etmek mümkün değildir. Batı devletlerinin göç rejimlerinde işbirliği ve örtüşmeler görülmekte olup, göçe dair politikalarda bir yakınlaşma söz konusudur. Ancak göçe dair yasalar ve politikaların temel belirleyicisi halen ulus-devletlerdir.¹⁴

¹¹ Adrian Favell, “Integration Policy and Integration Research in Europe: A Review and Critique”, **Citizenship Today: Global Perspectives and Practices**, (Ed. T. Alexander Aleinikoff ve Doug Klusmeyer), Brookings Institute/Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC, 2001, <http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/favell/CARN-PUB.htm>, (20.04.2015), (Integration Policy).

¹² Adrian Favell, **Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain**, Mac Millan, London, 1998, (Philosophies of Integration).

¹³ Doug Rutledge ve Abdi Roble, “The Infrastructure of Migration and the Migration Regime: Human Rights, Race, and the Somali Struggle to Flee Violence”, **Race/Ethnicity: Multidisciplinary Global Contexts**, Cilt:3, Sayı:2, Bahar 2010, s.1.

¹⁴ Randall Hansen, “Making Cooperation Work: Interests, Incentives, and Action”, **Migration, Nation States, and International Cooperation**, (Ed. Randall Hansen, Jobst Koehler ve Jeannette Money), Routledge, London, 2011, (Making Cooperation Work); Ruud Koopmans ve Paul Statham, “Migration and Ethnic Relations as a Field of Political Contention: An Opportunity Structure Approach”, **Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics - Comparative European Perspectives**, (Ed. Ruud Koopmans ve Paul Statham), Oxford University Press, Oxford, 2000, (Migration and Ethnic Relations), ss.42-46; Ruud Koopmans ve Paul Statham, “Challenging the Liberal Nation-State? Postnationalism, Multiculturalism, and the Collective Claims-Making of Migrants and Ethnic Minorities in Britain and Germany”, **Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics - Comparative European Perspectives**, (Ed. Ruud Koopmans ve Paul Statham), Oxford University Press, Oxford, 2000, (Challenging the Liberal Nation-State); Ruud Koopmans, Paul Statham, Marco Giugni ve Florance Passy, **Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe**, Minnesota University Press, Minneapolis, 2005, ss.75-76; Christian Joppke ve Eva Morawska, “Integrating Immigrants in Liberal Nation - States: Policies and Practices”, **Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States**, (Ed. Christian Joppke ve Eva Morawska), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002, ss.17-18; James Hollifield, Migration State, ss.900-902; Gary P. Freeman, “Immigrant Incorporation in Western Democracies”, **International Migration Review**, Cilt:38 No: 3, Güz 2004, s.951; Geddes, s.7.

Göç ve entegrasyon politikalarının temel belirleyicileri olan evsahibi ülke ulus-devletleri, homojen aktörler değildir. Bir ülkenin göçmenlerle ilgili politika ve yasalarının belirlenmesinde partiler, sendikalar, sivil toplum örgütleri, ulusal ve yerel düzeyde örgütlenen göçmen grupları, mahkemeler, emniyet ve istihbarat örgütleri gibi kamusal düzen ve güvenlikten sorumlu bürokrasiler, yerel çıkar grupları, yerel idari birimler gibi farklı tutum, gündem ve etki düzeyine sahip aktörler yer almaktadır.¹⁵ Yüksek etki düzeyine sahip aktörler arasında fikir ve çıkarlarda uzlaşının belirdiği ve kurumsallaştığı durumda, ülkelerin belirli özelliklere haiz göç rejimlerinden söz etmek mümkün hale gelmektedir.¹⁶

Göç rejimleri, öncelikle göçmen alımında açıklık - kapalılık ekseninde konumlanır. Ulus-devletler çağında uluslararası göçün egemenlik alanına dışarıdan girişleri temsil etmesinden dolayı, tüm devletler belirli göç türlerini ve göçmenlerin girişini teşvik etmekte, diğerlerini kısıtlamaya çalışmaktadır.¹⁷ II. Dünya Savaşı ertesinden 1970'lere dek Batı Avrupa ülkeleri, siyasi elitler tarafından üretilen göçmen alımına açık politikalar uygulamıştır. 1970'lerde ise göç ve sığınma konuları siyasallaşmaya başlamıştır. "Göçün işsizlik, refah devleti, kültürel kimlik ve kamu düzeni gibi bir grup kritik sosyal mesele üzerinde etkili olduğunun algılanmaya başlaması..."¹⁸ ile birlikte, göçe dair düzenlemeler toplumsal tartışma ve çatışma alanı haline gelmiş, toplumda hakim olan kaygıların hükümetlere yansımalarıyla birlikte devletlerde göç ve sığınmayı kısıtlama eğilimleri görülmeye başlanmıştır. Küreselleşme ile birlikte devletin egemenliğinin sorgulanır hale geldiği bu dönemde, göçe dair meseleler üzerinde kontrol, siyasi partiler için önemli bir iddia haline gelmiştir.¹⁹

Göç rejimlerinin açıklık derecesine etki eden faktörlerden bir kısmı iktisadi olup, işgücü piyasası ve refah devletine dair rasyonel çıkarların çatışma alanıdır. Açıklık - kapalılık ekseninde alınan pozisyon, hükümetlerin iki temel eğilim arasında

¹⁵ Tim Bale, "Turning Around the Telescope: Centre-Right Parties and Immigration and Integration Policy in Europe", **Immigration and Integration Policy in Europe: Why Politics - and the Centre-Right - Matter**, (Ed. Tim Bale), Routledge, New York, 2009.

¹⁶ Ortaya çıkan politikalar genel bir eğilimi yansıtmakla birlikte, oluşumundaki faktörlerin çeşitliliği nedeniyle tutarsız olabilmektedir. Christina Boswell, "Theorizing Migration Policy: Is There a Third Way?", **International Migration Review**, Cilt:41, Sayı:1, Bahar 2007, (Theorizing Migration Policy), ss.89-92.

¹⁷ Anthony M. Messina ve Gallya Lahav (Ed.), **The Migration Reader: Exploring Politics and Policies** edited by Lynne Ryenner Publishers, Boulder, 2006, ss.1-2.

¹⁸ Boswell, European Migration Policies in Flux, s.9.

¹⁹ Boswell, European Migration Policies in Flux, ss.9-10.

sağlamaya çalıştığı dengeyi ifade eder.²⁰ Göç rejiminin açıklık derecesinin belirlenmesinde kültürel faktörler de etkilidir. Her ülkede tarihsel, etnik ve kültürel bağlar sebebiyle tercih edilen ve girişleri kısıtlanmayan göçmen grupları olmuştur. Öte yandan, göç alan ülkelerde açık göç rejiminin yabancı toplulukların büyük sayılarla gelmesini teşvik edeceği, kamu düzeninin ve alışlagelmiş yaşam biçimlerinin bozulacağı, evsahiplerinin kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşeceği kaygıları, özellikle etnik ve kültürel olarak farklı görünen toplulukların göçünü kısıtlama isteğine neden olmuştur.²¹ Farklı kültürden göçmenlerin kabulü, göçe dair en yoğun toplumsal çatışma konularından biri olarak önemini sürdürmektedir.²²

Göç rejimlerinin konumlandırıldığı göçmen alımına açıklık - kapalılık eksenine ek olarak, onunla kısmen örtüşen bir haklar - güvenlik eksenini mevcuttur. Algılanan maliyetlerin yüksek olması durumunda göç siyasallaşmakta, sembolik anlam kazanmakta ve güvenlik sorunu haline getirilmektedir. Bu şekilde göçmenlere tanınan hakların kısıtlanması ve göçmen alımında kapalılık eğilimi meşrulaştırılabilmektedir.²³ Nitekim, AB üyesi ülkelerde ve gelişmekte olan AB politikasında gerek göç, gerekse sığınma konulu düzenlemelerde genel eğilim, göçün bir güvenlik meselesi olarak ele alınması yönündedir.²⁴

Modern ulus-devletlerin liberallik kadar ulusçuluğa da dayanmaları, göçmenlere haklar tanıma konusunda devleti ikilem içinde bırakmaktadır. Göçmenlerin topluma vatandaşlar gibi katılması, ulusçuluğun kültürel homojenlik mitini yıkıcı bir eylemdir. Öte yandan, onlara vatandaşlığın içerdiği hakların verilmemesi sosyal eşitsizliğe sebep olur ki, bu da modern ulus devletin görevini yerine getirememesi olarak okunabilir.²⁵ Devletler bu çelişkiyi, özellikle kalıcı göçmenlere vatandaşlık yolunu açmak veya vatandaşlarınkine yakın haklar temin

²⁰ Geddes, ss.17-19.

²¹ Myron Weiner, "Ethics, National Sovereignty and the Control of Immigration", **International Migration Review**, Cilt:30, Sayı:1, Bahar 1996, s.175.

²² Freeman, s.958.

²³ Ayşe Ceyhan ve Anastasia Tsoukala, "The Securitization of Migration in Western Societies: Ambivalent Discourses and Policies", **Alternatives**, Cilt:27, 2002.

²⁴ AB düzeyindeki politikaların haklar ve kabulden ziyade sınır koruma, yasadışı göçle mücadele, sığınmacıların AB'nde ilk giriş yaptıkları ülkeye veya mümkün oldukça geri kabul anlaşmaları yoluyla üçüncü ülkelere yönlendirilmesi gibi kısıtlayıcı önlemlere ağırlık vermesi, bu eğilimin göstergeleridir. Gwendolyn Sasse, "Securitization or Securing Rights? Exploring the Conceptual Foundations of Policies towards Minorities and Migrants in Europe", **Journal Of Common Market Studies**, Cilt:43, Sayı:4, Kasım 2005; Boswell, European Migration Policies in Flux, ss.7-15, 25-26.

²⁵ Castles ve Miller, s.39.

etmek suretiyle toplumsal adaletin sınırlarını onları mümkün olduğunca içerecek şekilde genişleterek çözümlemeye çalışmıştır. Göç alan ülkelerde gelişen kısıtlayıcı ve korumacı politikalara rağmen ulusal mahkemeler, özgürlük ve haklar yönünde içtihat geliştirmiştir.²⁶

Göç rejimleri, entegrasyon politikası açısından asimilasyon - entegrasyon - çokkültürcülük arasındaki ekseninde konumlanır.²⁷ Bu kavramlar, göçmenlerin evsahibi ülke toplumu ile ekonomik, siyasi, yasal, sosyal ve kültürel alanlarda etkileşimi ve kaynaşmasına ilişkin objektif durumu tanımlamanın dışında, devletin göçmenleri içermeye yönelik olarak ortaya koyduğu hak ve olanaklar ile koşulları niteler.²⁸

Özellikle kültür ve kimlik alanında kullanılan bir kavram olan asimilasyon, yabancı kökenli birey veya grupların benlik özelliklerinin yeni toplumda yaşam neticesinde yok olmasını ifade eder. Liberal demokratik toplumlarda devlet politikası açısından göçmenlerin asimilasyonu ile kastedilen durum, yerel azınlıklar ile benzer şekilde, kültür ve inanç gibi kimlik teşkil eden farklılıkların kamusal alanda grup kimliği olarak tanınmamasıdır. Göçmen ve azınlıklar bireyler olarak ele alınırlar; farklılıklarını korumalarına ilişkin hakları, bireysel insan hakları ile sınırlıdır.²⁹

Entegrasyon, göç edilen toplum ile göçmenlerin, temel özelliklerini korumakla birlikte, aralarında gelişen iki yönlü bir etkileşim ve yakınlaşma sonucunda dönüşüm geçirmelerini ifade etmektedir. Entegrasyon kavramı ile kastedilen bir başka unsur, göçmenlerin evsahibi ülke toplum ve kurumlarına farklı yaşam alanlarında farklı düzeylerde katılmasıdır. Entegrasyonun sağlandığı bir toplumda farklılıkların korunması hak kabul edilmekle birlikte, bu farklılıkların

²⁶ Hollifield, Migration State, s.897.

²⁷ Bu eksende asimilasyondan önce evsahibi ülkenin göçmenlerin topluma katılımına izin vermediği, yabancılar olarak kaldığı “dışlama/ayırıştırma” da yer almaktadır. Ancak günümüzün göçmenlere pek çok alanda haklar tanıyan Batı Avrupa devletlerinde dışlama ve ayırıştırma meşru görülen veya tercih edilen bir politika çerçevesi değildir. Iris M. Young, **Justice and the Politics of Difference**, Princeton University Press, Princeton, 1990.

²⁸ Han Entzinger, “The Dynamics of Integration Policies: A Multidimensional Model”, **Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics: Comparative European Perspectives**, (Ed. Ruud Koopmans ve Paul Statham), Oxford University Press, Oxford, 2000; Han Entzinger ve Renske Biezeveld, **Benchmarking in Immigrant Integration**, European Research Centre on Migration and Ethnic Relations, Rotterdam, Ağustos 2003, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/legal-migration/pdf/general/benchmarking_final_en.pdf, (20.04.2015).

²⁹ Riva Kastoryano, **Negotiating Identities: States and Immigrants in France and Germany**, Princeton University Press, Princeton, 2002, (Negotiating Identities); Bhikhu Parekh, **Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2000, (Rethinking Multiculturalism).

toplumla birlikte dönüşümü neticesinde rekabet veya çatışma zemini olarak işlevi kalmayacağı varsayılır.³⁰

Entegrasyona dair politikalar ekseninde asimilasyonun zıt kutbu, çokkültürcülüktür.³¹ Çokkültürlülük, günümüz toplumlarının bir gerçeğidir. Çokkültürcülük ise, toplumun yekpare olmadığının, çokkültürlü olduğu gerçeğinin kabul edilmesinin ötesinde, kültürel azınlıkların ve göçmenlerin farklılıklarını korumasının değer ve zenginlik olarak görüldüğü bir yaklaşımı ifade eder. Batı ülkelerinde çokkültürcülük, sadece bireysel değil, gruba dayalı bazı hakları kabul eden, farklılıklara sadece toleransı değil, saygıyı, resmi/hukuki tanımayı ve desteği içeren bir politika çerçevesini ifade etmektedir.³²

Karşılaştırmalı çalışmalarda, Batı ülkelerinin göç ve entegrasyona dair politikalarını genel hatlarıyla birbirinden ayırt etmek üzere göçmen katılım çerçeveleri (*immigrant incorporation frameworks*)³³ veya entegrasyon modelleri³⁴ olarak anılan tipolojiler geliştirilmiştir. Göç rejimlerinin göçmen alımına açıklık - kapalılık eksenindeki konumu ile, yasal-siyasi ve kültürel entegrasyon başta olmak üzere çeşitli entegrasyon alanlarındaki yaklaşımını baz alan bu modellerde, ülkede hakim olan vatandaşlık ve milliyet anlayışı temel değişken olarak kabul edilmektedir.³⁵

³⁰ Joppke ve Morawska.

³¹ Çokkültürcülük, göçmen ve azınlıkların entegrasyonu ile ilgili konulara odaklanan çalışmalarda tercih edilen bir kavramdır, ancak normatif siyaset teorisinde kullanılan çoğulculuk kavramına benzer işlev görmek ve kimi yazarlarca bu iki kavram dönüşümlü olarak kullanılabilir. Örneğin bkz. John Rex, "The Concept of a Multicultural Society", **The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration**, (Ed. Montserrat Guibernau ve John Rex), Polity Press, Cambridge, 2001, (Multicultural Society).

³² Parekh, Rethinking Multiculturalism; Tariq Modood, "Anti-Essentialism, Multiculturalism and the 'Recognition' of Religious Minorities", **Journal of Political Philosophy**, Cilt:6, Sayı:1, 1998 (Anti-Essentialism). Öte yandan literatürde, çokkültürcü politikaların toplumsal yapıdaki tahakküm ilişkileri nedeniyle eşitlikçi bir durum yaratmayabileceği de iddia edilmiştir. Aksine, farklılıklar üzerinden tanınmanın özellikle vatandaşlık haklarına sahip olmayan göçmenlerin topluma katılımını cemaat kimliği ile kısıtlayacağı, dışlanmalarına engel olamayacağı uyarısı yapılmaktadır. Ayhan Kaya, **İslam, Migration and Integration: The Age of Securitization**, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2009, ss.153-155.

³³ Bu kavram ile göçmenlerin katılım eylemleri değil, evsahibi ülkenin göçmenleri kendi toplumuna katmak, içermek üzere uyguladığı politikalar kastedilmektedir.

³⁴ Bu kavramda kullanılan entegrasyon terimi ile sadece entegrasyon değil, entegrasyona ilişkin eksende yer alan asimilasyon, ayrıştırma ve çokkültürcülük kavramları da kapsanmaktadır.

³⁵ Entzinger ve Biezeveld, s.14. Vatandaşlık ve milliyet anlayışı, sivil toplum, toplulukçuluk, sosyal uyumlaşma gibi siyasi konuların akademik olarak tartışılmasında özellikle 1990'lardan itibaren analiz aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin bkz. Michael Walzer, **Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality**, Basic Books, New York, 1983; Young; Charles Taylor, "The Politics of Recognition", **Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition**, (Ed. Amy Gutmann),

Vatandaşlık ve millet anlayışının göçmen entegrasyon politikalarındaki yeri, yasal-siyasi ve kültürel entegrasyon boyutlarının kesiştiği bir alan olarak düşünülebilir. Vatandaşlık, bireylerin hukuki statüsü, hak ve görevleri ile kimliklerini düzenleyen bir kavramdır. Ulus-devletlerde vatandaşlık, bu üç unsurun halkı mümkün olduğunca tanımlaması ve kapsaması idealiyle şekillenmiştir.³⁶ Hukuki statü ile hak ve görevler açısından göçmenlerin vatandaşlığa kabulü veya vatandaşlara yakın düzeyde olmaları, yasal-siyasi entegrasyona dair bir göstergedir. Vatandaşlığın kimlik ve aidiyete dayalı boyutu ise, milliyet anlayışından kaynaklanır ve göçmenlerin farklı kültürel kimliklerinin toplumsal kabulüne dair bir gösterge teşkil eder.³⁷

Ülkelerin entegrasyon modelleri, ana siyasi aktörlerin uzlaşısı, ideolojik faktörler ve kurumsallaşma neticesinde süreklilik göstermekle birlikte, siyasi çatışmalardan bağımsız değildir. Göç konusundaki gelişmeler ve farklı modelleri destekleyen aktörlerin pazarlıkları sonucunda tutarsızlıklar ve değişimler izlenebilmektedir.³⁸ II. Dünya Savaşı ertesinde farklı entegrasyon modelleri ortaya koyan Batı Avrupa ülkelerinin son dönemde birbirine yaklaştığı, asimilasyonculuk - çokkültürcülük ekseninde entegrasyonculuk orta noktasına doğru eğilim gösterdiği tespit edilmiştir.³⁹

Princeton University Press, Princeton, 1994; Will Kymlicka, **Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights**, Oxford University Press, Oxford, 1995, (Multicultural Citizenship). Göçmen toplulukların kabul ve entegrasyonlarına dair biçimlenen politikaları değerlendiren çalışmalarda, vatandaşlık ve milliyet anlayışı çerçevesinde yerleşik azınlıklara yönelik kabul koşulları, gerek ideolojik, gerekse yeni kurumsalcı yaklaşım tarafından merkezi bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Koopmans ve Statham, *Migration and Ethnic Relations*, ss.13-19.

³⁶ Rieko Karatani, **Defining British Citizenship: Empire, Commonwealth and Modern Britain**, Frank Cass Publishers, London, 2003, ss.2-3.

³⁷ Koopmans ve Statham, *Migration and Ethnic Relations*, s.38; Castles ve Miller, s.41; Rogers Brubaker, **Citizenship and Nationhood in France and Germany**, Harvard University Press, London, 1992. Göçmen kabul sistemlerine dair vatandaşlık ve milliyet anlayışını temel faktör olarak ele alan çalışmalarda kullanılan unsurlardan faydalanan, ancak bunları vatandaşlık ve milliyet anlayışı ile sınırlandırmayan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Favell'e göre göç ve entegrasyon politikalarının kökeni ülkenin liberalizm versiyonudur. Bu felsefe değişime karşı dirençlidir, ancak bunun sebebi gelenekselliği veya milliyetçilikle bağları değil, felsefenin özü üzerindeki uzlaşının siyasi kanatlar arasında sağlanan bir dengeyi yansımasıdır. Bir kez kurulduğu vakit bu denge kendi patolojisini de içeren bir güzegah bağlılığı yaratır, bu şekilde ulus-ötesi etkilere ve değişime karşı dirençli hale gelir. Favell, *Philosophies of Integration*, s.xix.

³⁸ Koopmans ve Statham, *Migration and Ethnic Relations*, ss.23-27; Christian Joppke, "Mobilization of Culture and the Reform of Citizenship Law: Germany and the United States", **Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics: Comparative European Perspectives**, (Ed. Ruud Koopmans ve Paul Statham), Oxford University Press, Oxford, 2000, (Mobilization of Culture), ss.146-147, 157; Favell, *Philosophies of Integration*, ss.2-3.

³⁹ Joppke ve Morawska.

Göçmenler, devletin belirlediği göç ve entegrasyon politikasına tabi oldukları gibi, içinde yaşadıkları toplumun tutumlarından da etkilenmektedir. Bu tutumlar, politikaların kapsayıcılığına rağmen dışlayıcı olabilmektedir. Göçmen toplulukların evsahibi ülke toplumu tarafından dışlanması, temel olarak köken ülke kaynaklı kültürel kimlikleri üzerinden gerçekleşmektedir. Kültür, topluluk kimliğinin kurucu unsuru olarak, göçmenlerin yaşadıkları topluma katılabilmelerinde önemli bir işleve sahip olup, asimilasyona karşı bir argüman sunmaktadır. Etnisite paradoksu olarak adlandırılan sürece göre, köken ülke kaynaklı kültürel kimlik, kişilerin yabancı bir ülkede yerleşmesiyle birincilleşir. Göçmenler evsahibi ülkeden kendilerini ayırtıran bu özellikleri çerçevesinde gruplaşırken bu süreç onların toplumdan bireysel izolasyonunu kırmaya yaramaktadır.⁴⁰ Köken ülke kaynaklı kültür, göçmenler için hem kimlik kaynağı hem de dışlanma ve ayrımcılığa karşı bir dayanak rolüne sahiptir. Bu gruplar için dezavantajlı oldukları durumlarda kendine saygı duymalarını sağlamakta, böylece bireysel yabancılaşmaya engel olarak göçmenlerin evsahibi ülke toplumuna katılım göstermeleri için olanak sağlamaktadır.⁴¹ Azınlık grupların kültürel kimlikleri dışlandığında, çifte bilinç denilen bir durum oluşmaktadır. Aynı kimlik göstergeleri, bir taraftan hakim toplum tarafından onlara atfedilen klişeleştirilmiş bir imajı nitelerken, diğer taraftan kendilerini dışlanmaya karşı korumak üzere benimsedikleri özellikler olarak sahiplenilir.⁴²

Göçmenlerin köken ülke kaynaklı kimlikleri, topluluğu birbirine bağlaması ve devletten grup olarak talepte bulunmayı mümkün kılması açısından işlevsel bir role de sahiptir. Vatandaşlık statüsünden ve/ya toplumsal güçten yoksun göçmenler,

⁴⁰ Tariq Modood, **Multicultural Politics: Racism, Ethnicity and Muslims in Britain**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2005, (Multicultural Politics), ss.109-110.

⁴¹ Castles ve Miller, s.37; Kymlicka, Multicultural Citizenship, s.89. Kültürleşme kuramı ve bu kuramdan yola çıkarak sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalar da, göçmenlerin grup aidiyetinin evsahibi ülke toplumuyla etkileşimde bir basamak görevi gördüğünü, marjinalleşmeye ve yabancılaşmaya karşı entegrasyona destek sağladığını ifade etmektedir. John W. Berry, "Immigration, Acculturation, and Adaptation", **Applied Psychology: An International Review**, Cilt: 46 No: 1, 1997; Paul Vedder ve Erkki Virta, "Language, Ethnic Identity and the Adaptation of Turkish Immigrant Youth in the Netherlands and Sweden", **International Journal of Intercultural Relations**, Cilt:29, Sayı:3, Mayıs 2005; Maykel Verkuyten ve Jochem Thijs, "Multiculturalism Among Minority and Majority Adolescents in the Netherlands", **International Journal of Intercultural Relations**, Cilt:26, Sayı:1, Şubat 2002; Jean S.Phinney, Gabriel Horenczyk, Karmela Liebkind ve Paul Vedder, "Ethnic Identity, Immigration, and Well Being: An Interactional Perspective", **Journal of Social Issues**, Cilt:57, No: 3, Güz 2001.

⁴² Nasar Meer, **Citizenship and Double Consciousness: Muslims and Multiculturalism in Britain**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of Bristol, School of Sociology, Politics and International Studies, Bristol, 2007, (Double Consciousness), ss.2-3; Young, s.60.

yerleştikleri ülkelerde “dış gruplar” olarak merkezi siyaset kanallarına erişimlerinin kısıtlı olması neticesinde, siyasi tepkilerini kültür, etnisite, din ve/ya gelenekleri üzerinden dile getirmektedirler. Göçmen grupların ekonomik sıkıntıları ve sosyal dışlanmaları arttıkça, hakim toplumunkinden ayrışan kültürel unsurların önemi de artmaktadır. Bu şekilde, göçmenler açısından etnik kimlik bazlı siyasallaşmanın sınıf siyasetini ikame ettiğini söylemek mümkündür.⁴³ Göçmenler açısından topluma katılım yolu sağlaması açısından entegrasyon göstergesi olarak okunması mümkün olan bu süreç, dışlayıcı tutumlar nedeniyle kimlik üzerinden kutuplaşmaya zemin hazırlamaktadır.

Bu durum, “ötekileştirme” olarak tezahür edebilir. Ötekileştirme, kolektif kimliklerin söylemsel inşasında “biz” ile “onlar” arasında hiyerarşi kuran bir süreç olup, ötekilerin klişeleştirildiği, aşağı görüldüğü ve dışlandığı bir durum ortaya çıkarır. Ötekileştirme olan durumda kimlik inşası, içinde üstünlük iddiası ve tahakkümü barındırır.⁴⁴ Ötekileştirmenin “iç ötekilere” yöneldiği durumda, toplumun kurucu unsuru kabul edilen gruplar hiyerarşik olarak üstün konumda, normatif kabul edilirken, bu normlardan sapan farklı ırk, din, toplumsal cinsiyet gibi özelliklere sahip gruplar, sembolik sosyal tehditler olarak sistemli şekilde dışlanır ve marjinalleşir.⁴⁵ Bir topluluğun kimliğinin önem kazanması, dışlanması, azınlıklaşması ve siyasallaşması, ötekileştirmenin göstergeleridir. Göçmen gruplar, içinde yaşadıkları ulusa dışarıdan giren yabancılar olarak, dışlanmaya ve marjinalleşmeye yerli toplumsal gruplardan daha fazla maruz kalabilmektedir. İç ötekilerin kolektif benliğe yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmesi ise, devlet tarafından sistematik dışlamanın veya toplu sınır dışı etmenin mümkün olmadığı günümüzün liberal demokratik ülkelerinde, asimilasyon yönünde bir baskı yaratacaktır.

⁴³ Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel, **Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Arasında Köprü mü, Engel mi?**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, ss.131, 143; Kaya, ss.142-147; Castles ve Miller, s.32. Fakat bu kültür üzerinden cemaatleşme, köken ülke değil, yerleşilen ülkedeki deneyimler sonucu gerçekleşmektedir. Kültürel kimlik, göç öncesi kültürel sistem ve pratikler merkezinde hem yerleşilen toplum hem de göçmenlerce yeniden üretilmektedir. Castles ve Miller, ss.38-39, 46.

⁴⁴ Yiannis Gabriel, “The Other and Othering: A Short Introduction”, 10 Eylül 2012, <http://www.yiannisgabriel.com/2012/09/the-other-and-othering-short.html>, (20.05.2015); Jean-François Staszak, “Other/Otherness”, **International Encyclopedia of Human Geography**, Elsevier, 2008, <http://www.unige.ch/sciences-societe/geo/collaborateurs/publicationsJFS/OtherOtherness.pdf>, (25.04.2015).

⁴⁵ Steven Seidman, “Defilement and Disgust: Theorizing the Other”, **American Journal of Cultural Sociology**, Cilt: 1 No: 1, 2013, ss.4-5.

Çalışmada Tanımlanan Sorunsal

Batı Avrupa Müslümanları, göç rejimlerinin açıklık - kapalılık ekseninde gerek iktisadi gerekse kültürel temelli kapalılık yönündeki eğilim ile, haklar - güvenlik ekseninde güvenlik yönündeki değişim içinde ön planda yer alan topluluklardır. İçinde yaşadıkları toplumlardan ırk, etnisite ve inanç gibi birçok gösterge üzerinden farklı görülen Müslümanlar, bir taraftan hakim toplum ile etkileşimleri artırılarak entegre edilmeye çalışılırken, diğer taraftan dışlanmakta ve “iç ötekilere” dönüşmektedirler.⁴⁶ Müslümanların maruz kaldığı ötekileştirme, güvenlik temelli bir söylem çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Yerleştikleri ülkelerde kalıcı topluluklara dönüşen Batı Avrupa Müslümanları, çok çeşitli etnik ve ulusal kökenlerden gelmelerine, İslam’ın farklı mezhep ve ekollerine mensup olmalarına, dinlerini genellikle etnik kültür ve geleneklerinin bir parçası olarak görmelerine rağmen, evsahibi ülke toplumlarınca giderek dinleri temelinde algılanmaya başlanmışlardır. Dünyada siyasal İslam’ın kuvvetlendiği ve İslami rejimlerin uluslararası toplumda kaygı yarattığı 1980’li yıllarda, Fransa’da başörtüsü, İngiltere’de Rushdie Meselesi gibi yerleşik Müslüman topluluklarını içeren kamusal tartışmalar ortaya çıkmıştır. Müslümanlar, bir taraftan dinleri üzerinden dışlanırken, diğer taraftan içinde yaşadıkları toplumların hem seküler hem de Hristiyan gelenekleri itibarıyla yabancı ve tehditkar olarak algılanan dinlerinin gereklerine dair hak ve özgürlüklerinin tanınması için örgütlenerek, kendi kimlik siyasetlerini güden aktörlere dönüşmüştür. Böylece Müslümanların varlığı ve entegrasyonu siyasallaşmaya başlamıştır.⁴⁷ Bu grupların kimliğine ve toplumsal

⁴⁶ Avrupa’da yaşayan Müslümanlar, dini bir grup olarak olarak tanınmak istemelerinin etkisiyle, kamusal alanda gelişmekte olan ülkeler kökenli diğer göçmenlerden daha görünür hale gelmişlerdir. Buna mukabil olarak hem milliyetçi kesimlerce ulusal kimliklerin, hem de Avrupa bütünleşmesi taraftarlarınca Avrupa kimliğinin inşasında, söz konusu sınırlarda “iç ötekiler” olarak konumlandırılmaktadırlar. M.A. Muqtedar Khan, “Islam and the New Europe: The Remaking of a Civilisation”, **Global Dialogue**, Cilt:9, Sayı:3-4, Yaz/Güz 2007, <http://www.worlddialogue.org/print.php?id=410>, (20.05.2015).

⁴⁷ Vertovec ve Peach; Jan Rath, Rinus Penninx, Kees Groenendijk ve Astrid Meyer, “The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe: Social Reactions to the Institutionalization of Islam in the Netherlands, Belgium and Great Britain”, **Netherlands’ Journal of Social Sciences**, Cilt:35, No: 1, 1999; Haddad; Joel S.Fetzer ve J.Christopher Soper, **Muslims and The State in Britain, France and Germany**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004; Modood, Multicultural Politics; Riva Kastoryano, “Religion and Incorporation: Islam in France and Germany”, **International Migration Review**, Cilt:38, No: 3, Eylül 2004, (Religion and Incorporation); Boswell, European Migration Policies in Flux.

kabulüne dair siyaset, geçmişte sınıf siyaseti ve etnik gruplara dair siyasetin parçası iken, artık İslam göstergesi etrafında şekillenmeye başlamıştır.⁴⁸

Göç artık Batı ülkelerinde yaşanan terörizm, suç ve işsizlik gibi pek çok sorunun anahtar kelimesine - söylemsel düğüm noktasına (*nodal point*) - dönüşmüştür.⁴⁹ Bu sembolik öneminden dolayı ulusal egemenlik ve kimliğin bir göstergesi haline gelmiş, özellikle Müslüman göçmenlere ilişkin olarak hem siyasi hem de kültürel güvenlikle bağlantılı olarak düşünölmeye başlanmıştır.⁵⁰ Belirli etnik veya ırksal kökene sahip göçmenlere yönelik göç kısıtları, normalde liberal demokratik bir devletin meşru olarak uygulayamayacağı önlemler iken, güvenlik söylemi sayesinde göçmen kabulünde ayrımcılık mümkün hale gelmekte, toplumsal dışlama pratikleri meşrulaştırılabilmektedir.⁵¹

Aşırı sağ partiler, Müslümanların kültürel farklılığını göç ve göçmen karşıtı siyasetin ana temalarından biri haline getirmiş olup, bir tür korku siyaseti gütmektedir.⁵² Üstelik Müslümanlara yönelik bu tutum sadece aşırı sağ ile sınırlı değildir. AB üyesi ölkelerde yapılan araştırmalarda, ulusal kültüre yönelik algılanan tehditler başta olmak üzere ideolojik/kültürel faktörlerin, sadece aşırı sağın hitap ettiğı alt sınıflarda değil, üst tabakalarda da görölen göçmen karşıtlığını açıklamakta ekonomik/rasyonel faktörlere oranla daha etkili olduğı kaydedilmiştir.⁵³

⁴⁸ Riva Kastoryano, "Transnational Networks and Political Participation: The Place of Immigrants in the European Union", **Europe Without Borders: Remapping Territory, Citizenship and Identity in a Transnational Age**, (Ed. Mabel Berezin ve Martin Schain), John Hopkins University Press, Baltimore, 2003, (Transnational Networks).

⁴⁹ Didier Bigo, "Security and Immigration: Towards a Critique of the Governmentality of Unease," **Alternatives**, Cilt:27, 2002, (Security and Immigration); Alessandra Buonfino, "Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of Immigration in Europe", **New Political Science**, Cilt:26, Sayı:1, Mart 2004, (Between Unity and Plurality).

⁵⁰ Boswell, *Theorizing Migration Policy*, ss.78, 89; Freeman, s.960; Barry Buzan, ve Barbara A. Roberson, "Europe and the Middle East: Drifting Towards Societal Cold War?", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, (Ed. Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre), St. Martin's Press, New York, 1993, ss.140-143; Bigo, *Security and Immigration*; Buonfino, *Between Unity and Plurality*.

⁵¹ Berry Tholen, "Privileging the Near and Dear? Evaluating Special Ties Considerations in EU Migration Policy", *Ethnicities*, Cilt:9, Mart 2009; Weiner, s.176.

⁵² Boswell, *European Migration Policies in Flux*, s.122; Francis Fukuyama, *Identity*, s.6.

⁵³ Jennifer Fitzgerald, **Social Ties and Attitudes Toward Immigration in Europe**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Brown University, Department of Political Science, Rhode Island, Mayıs 2006, ss.11-15; Alan E. Kessler ve Gary P. Freeman, "Public Opinion in the EU on Immigration from Outside the Community", **Journal of Common Market Studies**, Cilt:43, Sayı:4, 2005; Simon Hix ve Abdul Noury, "Politics, Not Economic Interests: Determinants of Migration Policies in the European Union", **International Migration Review**, Cilt:41, Sayı:1, Bahar 2007.

Avrupa’da İslam Dünyası ve Müslümanlara yönelik yaygınlaşan algı ile yerleşik Müslümanlara yönelik tutumlar bir arada değerlendirildiğinde, Batı Avrupa Müslümanlarının dışlanmasının ötekileştirme özelliği gösterdiği ve bu ötekileştirmenin onların bir güvenlik tehdidi olarak inşa edilmesi ile bağlantılı olduğu ortaya çıkmaktadır. Avrupa kimliğinin ve Avrupa devletlerinin ulusal kimliklerinin oluşumunda Yahudi-Hristiyan gelenek ile Aydınlanmanın liberal değerleri ve evrensel haklar söylemi yer almakta olup, İslam ve Müslümanlar bu kimlik inşasında kurucu öteki olmuştur.⁵⁴ Bu tarihe atıfla ortaya konan Medeniyetler Çatışması tezinin,⁵⁵ “Teröre Karşı Küresel Savaş” adı altında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve başta İngiltere olmak üzere AB üyesi devletlerde temel bir dış politika söylemi ve göstergesi haline geldiği 11 Eylül sonrası dönemin yeni çatışma hattında, Müslüman göçmenler de yer almaktadır.⁵⁶ 11 Eylül sonrası dönemde Batı medyasında Müslüman ülkeler ve gruplarla ilgili haberlerin şiddet konularına odaklanması ve şiddet eylemlerine dair kullanılan İslami terör, cihatçılar, Müslüman terörist gibi terimler, Müslümanlara dair algıları tek tipleştiren semboller ortaya çıkararak bu algıları yaygınlaştırmıştır.⁵⁷ Böylece, bir kesim radikal İslamcının yol açtığı güvenlik tehdidi, göçmenleri topyekun etkileyen homojenleştirici bir etki yaratmış, Müslümanlar “içimizdeki potansiyel düşmanlar” olarak ötekileştirilmeye başlanmıştır. Batı Avrupa Müslümanlarının Rushdie Meselesi, başörtüsü tartışmaları

⁵⁴ Edward Said, **Orientalism**, Routledge & Kegan Paul, London, 1978; Tarek Mitri, “Christians and Muslims: Memory, Amity and Enmities”, **Islam in Europe: Diversity, Identity and Influence**, (Ed. Aziz al-Azmeh ve Effie Fokas), Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

⁵⁵ Samuel P. Huntington, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Touchstone, New York, 1996, (Clash of Civilizations).

⁵⁶ Barry Buzan ve Ole Waever, “Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory”, **Review of International Studies**, Cilt:35, Sayı:2, 2009, (Macrosecuritisation); Lee Marsden ve Heather Savigny, “Religion, Media and Security”, **The Routledge Handbook of Religion and Security**, (Ed. Chris Seiple, Dennis R. Hoover ve Pauletta Otis), Routledge, London, 2013, ss.208-209. “Teröre Karşı Küresel Savaş”, 11 Eylül saldırılarının ardından, Bush’un Başkanlık döneminde, ABD iktidarı tarafından ortaya atılan bir kavramdır. AB üyeleri, ABD’nin ideolojik hegemonyası altında uluslararası güvenliğe en büyük tehdit olarak kabul ettikleri terörle mücadele çerçevesindeki dış müdahaleleri desteklemiştir. Anna C. Beyer, “Hegemony and Power in the Global War on Terrorism”, **Power in the 21st Century: International Security and International Political Economy in a Changing World**, (Ed. Enrico Fels, Jan-Frederik Kremer, Katharina Kronenberg), Springer-Verlag, Berlin, 2012, ss.29-41. Öte yandan, Avrupa Konseyi ve AB tarafından bu kavram artık kullanılmamakta, halen ulusal ve uluslararası boyutlara sahip olduğu kabul edilen terör tehdidine ilişkin “savaş” terimi terk edilerek, “Teröre Karşı Mücadele” (*Fight Against Terrorism*) kavramı tercih edilmektedir. Bkz. The General Secretariat of the Council, “EU Fight Against Terrorism”, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/>, (20.03.2016).

⁵⁷ Richard Jackson, “Constructing Enemies: ‘Islamic Terrorism’ in Political and Academic Discourse”, **Government and Opposition**, Cilt:42, Sayı:3, Yaz 2007.

ve Danimarka karikatür krizi gibi meselelerde gösterdikleri örgütlü tepki ve protestolar, onların siyasi katılım ve demokratik hakların kullanımından ziyade başta ifade özgürlüğü ve kadının statüsü olmak üzere Aydınlanma ile özdeşleştirilen liberal demokratik değerlerle uzlaşmaz görülmesine yol açarak, ötekileştirilmelerini pekiştirmiştir.⁵⁸

Bu çalışmanın temel sorunsalı, Batı Avrupa Müslümanlarının, yaşadıkları ülkelerde kimlik temelli göç ve göçmen karşıtlığına maruz kalarak, özellikle 11 Eylül ertesini dönemde şiddetle özdeşleştirilmesi ve ulusal kimliklerin kurucu unsurları olan Aydınlanma değerleriyle çatıştıkları algısı nedeniyle ötekileştirilmesinin, entegrasyon ideali ile çelişmesidir. Batı Avrupa ülkelerinin dışlama ve asimilasyunculuktan uzaklaşarak ortaya koydukları göçmenlerin entegrasyonunu sağlama hedefi, hakim toplumun dışlayıcılıktan uzaklaşmasını ve göçmenlerin kendi kimliklerini yitirmeden toplumda kabul göreceklere inanmasını gerektirir. Dışlayıcı tutumların yaygınlaştığı, ötekileştirmeye dönüştüğü ve bu ötekileştirmenin şiddet algısı üzerinden güvenlik meselesi olarak değerlendirildiği bir ortam, Müslümanların kuşaklarda içinde yaşadıkları toplumlara eşitlikçi kabulü ve katılım imkanları önünde engel teşkil etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Batı Avrupa’da Müslüman göçmenlerin ötekileştirilmesinin, yaşadıkları topluma eşitlikçi katılımlarına engel olduğu argümanından yola çıkan bu çalışmanın temel amacı, Müslümanların ötekileştirilmesi sorununu güvenlikleştirme bağlamında ve göçmen entegrasyonu ile ilişki içerisinde inceleyerek, Kopenhag ekolü güvenlikleştirme kuramına, gerek uygulama çalışması olarak, gerekse yeni fikirler ortaya koyarak katkıda bulunmaktır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini teşkil eden

⁵⁸ Fukuyama, Identity, s.6; Scott Poynting ve Victoria Mason, “The Resistible Rise of Islamophobia: Anti-Muslim Racism in the UK and Australia before 11 September 2001”, **Journal of Sociology**, Cilt:43, Sayı:1, 2007; Kastoryano, Religion and Incorporation; Irene Gedalof, “Unhomely Homes: Women, Family and Belonging in UK Discourses of Migration and Asylum”, **Journal of Common Market Studies**, Cilt:33, No:1, Ocak 2007; Jane Freedman, “Women, Islam and Rights in Europe: Beyond a Universalist/Culturalist Dichotomy”, **Review of International Studies**, Cilt:33, Sayı:1, Ocak 2007; Wasif A.R. Shadid ve P. Sjoerd van Koningsveld, “Dutch Political Views on the Multicultural Society”, **Muslims in the Margin: Political Responses to the Presence of Islam in Western Europe**, (Ed. Wasif A.R. Shadid ve P. Sjoerd van Koningsveld), Kok Pharos Publishing House, Kampen, 1996.

güvenlikleştirme kuramı, bir konunun söylem yoluyla güvenlik meselesi olarak inşa edilmesini ve bunun siyasete etkisini, güvenlikleştirme kavramı çerçevesinde açıklar.⁵⁹ Çalışmanın odağı çerçevesinde ötekileştirmeye tehdit boyutu katan bir kavram olarak ele alınan güvenlikleştirmenin⁶⁰ göçmen entegrasyonu özelinde görülmesi, dışlayıcı özelliği nedeniyle entegrasyon beklentisi ile çelişkiler ortaya çıkarmaktadır.

Çalışma, örnek ülke İngiltere’de Müslüman göçmenlerin entegrasyonu konusunda güvenlikleştirmenin varlığını, Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme kuramında belirtilen üç koşul⁶¹ - gönderge (*refent object*),⁶² tehdidin içeriği ve istisna siyaseti - açısından irdelemektedir. Uygulama çalışması kapsamındaki örnek olay incelemeleri ile ilk olarak, entegrasyon, kolektif kimlik ve ötekileştirme ilişkisi üzerine daha derin bilgiye ulaşılması amaçlanmıştır. Müslüman göçmenlerin entegrasyonu özelinde güvenlikleştirmenin “gönderge” ve “tehdidin içeriği” koşulları üzerine yapılan inceleme, söylem odaklı olup, onların ötekileştirilmesine ilişkin bulgular sunmaktadır. Bu bulgular, Müslüman ötekinin nasıl tanımlandığını göstermenin yanı sıra, evsahibi ülkenin entegrasyon modelinin kaynaklandığı vatandaşlık ve milliyet anlayışı çerçevesinde kolektif kimliğinin nasıl tanımlandığını da ortaya çıkarmaktadır.

Çalışma, örnek olay incelemeleri yoluyla güvenlikleştirmenin üçüncü koşulu olan “istisna siyaseti” açısından, güvenlikleştirici söylemin ötesinde, söylemin siyasete dönüşümünü de incelemeyi amaçlamaktadır. Güvenlik söyleminin temsil ettiği güvenlikleştirme anı ile başlayan güvenlikleştirme süreci, istisna siyaseti olarak tabir edilen, güvenlikleştirici söylemin meşrulaştırdığı olağanüstü hal önlemlerinin devreye konduğu, normal siyasetin askıya alındığı bir acil durumun yaratılmasıyla

⁵⁹ Ole Waever, “Securitization and Desecuritization”, **International Security Volume III: Widening Security**, (Ed. Barry Buzan ve Lene Hansen), London, Sage Publications, 2007 (Securitization and Desecuritization); Barry Buzan, Ole Wæver, ve Jaap de Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.

⁶⁰ Bkz. Waever, Securitization and Desecuritization; Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre (Ed.), **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, St. Martin’s Press, New York, 1993, (Societal Security); Rita Taureck, “Securitisation Theory - the Story So Far: Theoretical Inheritance and What it Means to Be a Post-Structural Realist”, The 4th Annual CEEISA Convention, University of Tartu, 25-27 Haziran 2006, <http://www.cceisaconf.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=164452/TAURECK.doc>, (10.12.2014).

⁶¹ Buzan, Waever ve de Wilde, ss.24, 33.

⁶² Gönderge kavramı, güvenlikleştirme yoluyla tehdit altında olduğu iddia edilen medeniyet, ulus, devlet gibi referans birimlerini ifade etmektedir.

tamamlanır.⁶³ Kuramı geliştiren başka yazarlar ise, olağan siyasetin dışına çıkılmadan da güvenlikleştirmenin söz konusu olabileceğini iddia eder. Huzursuzluk siyaseti olarak nitelenen bu güvenlikleştirme biçiminde güvenlik kaygısı gündemde yerini korur, ancak hükümetin denetlenemediği, hakların tamamen ortadan kaldırıldığı bir durumdan ziyade, bürokrasinin teknik uygulamalarında rutinleşen sürekli bir teyakkuz durumu söz konusudur.⁶⁴ Çalışma, güvenlikleştirmenin istisna siyaseti ile mi, huzursuzluk siyaseti ile mi gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Kuramsal Yaklaşım

Çalışmanın kuramsal çerçevesini, Kopenhag ekolüne tanımlanan güvenlikleştirme kavramı ve bu kavram etrafında geliştirilen güvenlikleştirme kuramı oluşturmaktadır. Güvenlikleştirme, meselenin istisna siyasetine izin veren bir “güvenlik grameri”⁶⁵ ile konuşulmasını ifade eder. Söylemin siyasaya dönüşümüne işaret eden istisna siyaseti, varoluşsal tehditlerin inşa edilmesiyle demokratik süreçlerin, kontrol mekanizmalarının ve bireysel hakların askıya alınmasını meşrulaştırır.⁶⁶ Göçmenler konusunda olduğu gibi, güvenlikleştirme bir insan topluluğu üzerinden gerçekleştiği zaman, bu durum sadece toplumun geneli için değil, söz konusu grup için de zararlı etkilere yol açacaktır.⁶⁷

Göç ve çalışmanın odağında yer alan göçmen entegrasyonu bağlamında güvenlikleştirme, ötekileştirmenin özel bir durumunu ifade eder. Güvenlikleştirme kavramında bir konunun tehdit sıfatıyla nitelendirilmesi söz konusudur. Bir konunun tehdit olarak inşa edilmesi ise, her şeyden önce onun tehdit altındaki göndergenin kapsamı dışında yer alarak ona yönelen bir varlık olarak değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Müslüman göçmenler özelinde, üzerine tehdit inşa edilen konu kolektif kimliktir. Burada bir topluluğun hakim toplum kimliğinin dışında, onunla uzlaşmaz

⁶³ Buzan, Waever ve de Wilde, ss.24, 33.

⁶⁴ Bigo, Security and Immigration; Jef Huysmans ve Alessandra Buonfino, “Politics of Exception and Unease: Immigration, Asylum and Terrorism in Parliamentary Debates in the UK”, **Political Studies**, Cilt:56, Sayı:4, Aralık 2008.

⁶⁵ Güvenlikleştirmeyi “sözeylem” şeklinde tanımlayan ve temel olarak bir söylem biçimi olarak ele alan kuram, güvenlikleştirmenin yaşandığı siyaset ortamını normal siyaset düzleminden ayırt etmek üzere dilbilim alanına atıfla “güvenlik grameri” kavramını kullanmaktadır. Güvenlik gramerinin geçerli olduğu siyaset düzleminin özelliği, acil durum ortamı yaratılması ve böylece normal siyaset düzleminde meşrulaştırılamayacak önlemlerin meşru hale getirilmesidir.

⁶⁶ Buzan, Waever ve de Wilde, s.24; Taureck; Buzan, ve Roberson.

⁶⁷ Waever, Securitization and Desecuritization, s.86.

ve onun için bir tehdit olarak çerçevelenmesi söz konusudur.⁶⁸ Dolayısıyla göçmenler konusundaki güvenlikleştirme, ötekileştirme ile başlayan ancak onun ötesine geçen bir süreçtir.

Literatürde Avrupa ülkelerinde genel olarak göçün, özel olarak ise Müslüman göçünün güvenlikleştirme sürecinde olduğu belirtilmektedir.⁶⁹ Göçün Avrupa’da güvenlikleştirilmesi, Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme kuramını üzerine kurduğu örneklerden biridir.⁷⁰ Güvenlikleştirmeyi hakim aktörlerin söylemsel olarak kurduğu bir süreç olarak değerlendirmesi ve olumsuz görmesi (yol açtığı acil durum siyaseti; hakların askıya alınması vb.) sebebiyle güvenlikleştirme yaklaşımı, çalışmanın sorunsal çerçevesinde araştırma amaçlarını gerçekleştirecek analiz çerçevesini ve yöntem araçlarını sağlamaktadır.

Kopenhag ekolüne göre göç, kimliğe yönelik bir tehdit olarak inşa edilmektedir.⁷¹ Bu özelliği onun (siyasi, ekonomik vb. yerine) toplumsal sektörde güvenlikleştirildiğini göstermektedir. Kopenhag ekolüne göre toplumsal sektördeki güvenlikleştirme daha ziyade, kimliğin geniş kapsamlı toplumsal bir bağ oluşturduğu orta seviye kolektif topluluklarda (ulus veya azınlık) gerçekleşir.⁷² Avrupa bağlamında gerek göç siyaseti, gerekse göçün güvenlikleştirilmesi üzerine yapılan çalışmalarda ulus-devlet düzeyi esas kabul edilmektedir.⁷³ Çalışma, AB’de göç ve entegrasyon probleminin daha çok üye devletler seviyesinde siyasallaşmasına dair gerek göç, gerekse güvenlikleştirme alanındaki literatürün bulgularından hareketle, Müslüman göçmenlerin entegrasyonu üzerine güvenlikleştirmeyi ulus-devlet düzeyinde ele alarak, örnek ülke üzerinden incelemektedir.

⁶⁸ Bigo, Security and Immigration, ss.70-81.

⁶⁹ Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality; Huysmans ve Buonfino.

⁷⁰ Waever, Buzan, Kelstrup ve Lamaitre.

⁷¹ Waever, Buzan, Kelstrup ve Lamaitre.

⁷² Buzan ve Waever, Macrosecuritisation, s.255; Buzan, Waever ve deWilde, ss.36-37; Ole Waever, “‘Societal Security’: The Concept”, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, (Ed. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre), St. Martin’s Press, New York, 1993, (Societal Security), ss.21-26; Waever, Securitization and Desecuritization, ss.83-84.

⁷³ Hansen, Making Cooperation Work; Adam Luedtke, “Why a European Union Immigration Policy? A Comparative Study of National Immigration Politics and Incentives for Supranational Delegation”, ISA 49th Annual Convention: Bridging Multiple Divides, San Francisco, 26-29 Mart, 2008; Virginie Guiraudon, “The Constitution of a European Immigration Policy Domain: A Political Sociology Approach”, **Journal of European Public Policy**, Cilt: 10, Sayı:2, 2003; Matthew J. Fouse, “An Assessment of European Union Immigration Cooperation: The Tampere Program, the Determinants of Progress, and Prospects for Future European Union Immigration Cooperation”, Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, 2-5 Eylül, 2004.

Çalışmanın Katkıları

Güvenlikleştirme kuramı ve göçün güvenlikleştirilmesi üzerine gelişmiş bir literatür mevcuttur. Müslüman göçmenlerin Batı toplumları tarafından içerilmesi (*incorporation*) ve ötekileştirilmelerine ilişkin olarak güvenlikleştirme alanı dışında da zengin bir akademik literatür vardır. Bu konudaki çalışmaların bir kısmı ayrımcılık, tek tipleştirme (*homogenization*), klişeleştirme (*stereotyping*) ve dışlama temelinde ırkçılığı, yabancı düşmanlığını ve göçmen karşıtı tutumları ele almaktadır.⁷⁴ Diğer bir bölümü, Avrupa kimliğinin ve Avrupa’da ulusal kimliklerin, Müslüman göçmen topluluklarının siyasallaşması ile birlikte yeniden tartışıldığını belirtmekte ve bu siyasallaşma ortamını kolektif kimlik, vatandaşlık ve aidiyet üzerinden değerlendirmektedir.⁷⁵ Bu tür çalışmaların bir kısmı normatif olup, Batılı liberal devletin cemaat temelli farklılıkları tanıyarak kendi bünyesine katma imkanını tartışmaktadır.⁷⁶ Literatürde ayrıca, Batı ülkelerinde yaşayan ve dışlandığını düşünen Müslüman grupların, dini kimlik bazında gerçekleşen siyasal mobilizasyonu ile ilgili çalışmalar, geniş yer tutmaktadır.⁷⁷

Yukarıda bahsedilen literatür, günümüzde göçün ve göçmenlerin içinde yaşadıkları topluma katılımının büyük ölçüde siyasallaştığını ve Müslüman göçmen toplulukların Batı toplumlarının kolektif kimlik tanımlarında ötekileştirilmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Müslümanların ötekileştirilmesinde önemli bir soru, toplumların siyasi merkezine ve geneline doğru yayılıp yayılmadığıdır, çünkü ötekileştirmenin yaygınlaşması ve hakim toplumsal söylem olması, Müslümanların söz konusu toplumlara katılım ve kabulünü kısıtlayıcı etki edecektir. Müslümanların

⁷⁴ Örneğin bkz. Malcolm Cross, “Racism and Racial Inequality: the British Case in a European Context”, **Challenging Racism in Britain and Germany**, (Ed. Zig-Layton-Henry ve Czarina Wilpert), Palgrave Macmillan, New York, 2003; John Solomos, **Race and Racism in Britain**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003; Young; Castles ve Miller.

⁷⁵ Örneğin bkz. Riva Kastoryano, *Negotiating Identities*; Yasemin N. Soysal, **Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe**, University of Chicago Press, Chicago, 2004; Christina Boswell, “Theorizing Migration Policy: Is There a Third Way?”, **International Migration Review**, Cilt:41, Sayı:1, Bahar 2007, (Theorizing Migration Policy); Freeman.

⁷⁶ Örneğin bkz. Kymlicka, *Multicultural Citizenship*; Modood, *Anti-Essentialism*; *Multicultural Politics*; Parekh, *Rethinking Multiculturalism*.

⁷⁷ Örneğin bkz. Kastoryano, *Transnational Networks*; Koopmans ve Statham, *Challenging the Liberal Nation-State*; Koopmans, Statham, Giugni ve Passy; Tariq Modood, “Muslims and the Politics of Difference”, **The Political Quarterly**, Cilt:74, Ek Sayı:1, Ağustos 2003, (Politics of Difference); Tariq Modood, “Ethnicity and Political Mobilization in Britain”, **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy: Comparing the US and UK**, (Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles), Cambridge University Press, Cambridge, 2005, (Ethnicity).

yaygın olarak ötekileştirilmesi, onların yerleştikleri ülkelerde entegrasyona dair politikaların oluşumu ve bunlara dair söylemlerde asimilasyon - çokkültürcülük ekseninde dışlama ve asimilasyona doğru bir pozisyon değişimine yol açacaktır. İngiltere örneğinde Müslüman ve İslam karşıtlığının, merkezi siyaset ve hukuki söylemlerinde, ana akım medyada, geçmişte çokkültürcülüğü savunan siyaset filozofları ve sol kesimler arasında üstü kapalı şekilde yaygınlaştığı yönünde bulgular mevcuttur.⁷⁸ Bu çalışmanın ana akım siyasi aktörleri ve devlet politikalarının bürokratik söylemini bir arada inceleyen araştırma tasarımı, ötekileştirmenin hakim siyasi söyleme dönüşüp dönüşmediğine ilişkin yeni bulgular sunmaktadır.

Kopenhag ekolünün kavramlaştırdığı güvenlikleştirme, bir konunun genellikle devlet imkanlarını elinde bulunduran siyasi elit tarafından söylem çerçevesinde güvenlik meselesi haline getirilmesini ifade eder. Güvenlikleştirme ile birlikte konu, ulusal cemaat veya devlet gibi belirli bir göndergeye yönelik varoluşsal tehdit olarak inşa edilir.⁷⁹ Güvenlikleştirme kuramından hareket eden literatür, 1990'lardan itibaren Avrupa'da göçün ve Müslümanların güvenlikleştirildiğine dair kanıtlar sunmaktadır.⁸⁰ Ancak yerleşik göçmenlerin topluma katılım biçimlerini belirleyen göçmen entegrasyon politikalarının güvenlikleştirilmesi ile ilgili literatür henüz yeterince gelişmemiştir. Kuram, Avrupa'daki Müslümanlar özelinde göç kadar entegrasyon meselesine ilişkin de bir güvenlikleştirmenin olabileceğine dair ipuçları içermektedir.⁸¹ Ancak Müslüman göçmen topluluklarının entegrasyonu bağlamında güvenlikleştirmeye odaklanan çalışmalar eksik olup, bu çalışma ile literatüre bu yönde katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

⁷⁸ Vicki Squire, "Integration with Diversity in Modern Britain: New Labour on Nationality, Immigration and Asylum", **Journal of Political Ideologies**, Cilt: 10, Sayı:1, 2005; İngiltere örneğinde medyadaki Müslüman karşıtı söylemlere dair bkz. Gedalof; Tariq Modood, "Introduction: The Politics of Multiculturalism in the New Europe", **The Politics of Multiculturalism in the New Europe**, (Ed. Tariq Modood ve Pnina Werbner), Zed Books, London, 1997, (Introduction), s.3.

⁷⁹ Waever, Securitization and Desecuritization; Buzan, Waever ve de Wilde.

⁸⁰ Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre (Ed.), **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, St. Martin's Press, New York, 1993; Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality.

⁸¹ Waever, Securitization and Desecuritization; Buonfino, Between Unity and Plurality; Christian F. Rostboll, "The Use and Abuse of 'Universal Values' in the Danish Cartoon Controversy", **European Political Science Review**, Cilt:2, Sayı:3, Kasım 2010.

Kopenhag ekolünün kuramsal çerçevesi, uzak bağlamın kapsanmaması, süreçten ziyade ana odaklanılması ve güvenlikleştirici söylemde tahakküm unsurunun yeterince ele alınmaması nedeniyle, kuramı geliştiren bazı yazarlarca eleştirilmiştir.⁸² Bu unsurlar, çalışmanın odağı çerçevesinde belirlenen araştırma tasarımıyla içerilerek, güvenlikleştirme literatürüne daha derinlemesine bir güvenlikleştirme analizi sağlanmaktadır.

Müslüman göçmenler ve entegrasyonları özelindeki güvenlikleştirici söylemin çözümlenmesi, çalışmanın temel sorunsalı olan Müslüman göçmenlerin içinde yaşadıkları topluma kaynaştırılması konusundaki çelişkiyi aydınlatarak, entegrasyon alanındaki tartışmalara katkıda bulunmaktadır.

Çalışma ayrıca, seçilen örnek ülkeye ilişkin elde edilecek bulgular açısından da literatüre katkı yapmaktadır. İngiltere tarihinde hakim olan vatandaşlık ve milliyet anlayışında göçmen topluluklarını dışlayıcı unsurlar mevcut olmakla birlikte bunlar, örneğin ulus-devlet kimliği etnik milliyetçilik modeline dayanan Almanya’da görüldüğü gibi, hakim unsurlar değildir.⁸³ Yakın döneme dek İngiltere’nin göçmen entegrasyon modeli, Kıta Avrupası ülkelerinin ötesinde, çokkültürcülüğe yakın çoğulcu bir gelenekle şekillenmiştir.⁸⁴ Öte yandan, Müslümanlarla diğer etnik ve dini azınlıklar arasındaki uygulama farklılıkları, Müslümanların ötekileştirildiğine ilişkin argümanları kuvvetlendirmiş ve çokkültürcülüğün yeniden tartışılmasına vesile olmuştur. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde Müslüman öznesi üzerinden çokkültürcülüğün asimilasyonculuğa doğru genel bir uzaklaşma gerçekleşmiştir.⁸⁵

Örnek olay incelemeleriyle kapsanan 2001 ertesini dönemde Müslüman göçmenlerin entegrasyonu konusunda güvenlikleştirme sorunsalının görülmesi, özellikle dikkat çekicidir. Çoğulcu ve demokratik bir siyasi geleneğe, farklılıkları

⁸² Thierry Balzacq, “Constructivism and Securitization Studies”, **The Routledge Handbook of Security Studies**, (Ed. Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer), Routledge, New York, 2010, (Constructivism and Securitization); Bigo, Security and Immigration; Jef Huysmans, “What is an Act? On Security Speech Acts and Little Security Nothings”, **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011, (What is an Act); Stefano Guzzini, “Securitization as a Causal Mechanism”, **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011.

⁸³ Randall Hansen, “Citizenship and Integration in Europe”, **Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation States**, (Ed. Christian Joppke ve Ewa Morawska), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, (Citizenship), s.101; Boswell, European Migration Policies in Flux, s.76.

⁸⁴ Favell, Philosophies of Integration; Koopmans ve Statham, Migration and Ethnic Relations, ss.20-21, 28; Koopmans, Statham, Giugni ve Passy, s.235.

⁸⁵ Pauline H. Cheong, Rosalind Edwards, Harry Goulbourne ve John Solomos, “Immigration, Social Cohesion and Social Capital: A Critical View”, **Critical Social Policy**, Cilt:27, Sayı:1, 2007, s.26.

kapsayıcı bir ulusal kimlik geleneğine sahip olan bir ülkede göçmen toplulukların güvenlikleştirilmesi, söz konusu gelenekten beklenenin aksine, hakları kısıtlayan, dışlayıcı uygulamalara işaret eder. İngiltere örneği, çoğulcu geleneğin farklı grupların dışlanmasına yeterince engel olamadığını kanıtlamakta, çoğulculuğun korunmasının güçlüğüne dikkat çekmektedir.

İngiltere'nin bir diğer özelliği, diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak Müslüman göçmenlerin çoğunluğunun vatandaş olmasıdır. Çifte vatandaşlığa izin veren İngiltere, 1970'lere kadar eski sömürgelerinden gelen göçmenlere otomatik vatandaşlık hakkı tanımıştır.⁸⁶ Çoğunluğu bu yıllardan önce giriş yapan Müslüman göçmenler ve onlardan sonraki kuşaklar hukuki statü bağlamında vatandaşlarla eşit olmuşlardır. Dolayısıyla aidiyetlerinin tartışılması ve entegrasyonlarının problem olarak görülmesi, diğer Batı Avrupa ülkelerine kıyasla daha çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir.

Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Çalışmada benimsenen analiz çerçevesi güvenlikleştirmeyi, Kopenhag ekolünce ortaya konan üç koşul üzerinden incelemektedir. Bu inceleme, “gönderge” ve “tehdidin içeriği” koşullarına ilişkin olarak söylem incelemesi, “istisna siyaseti” koşuluna ilişkin olarak ise söylem yoluyla meşrulaştırılan politikaların güvenlikleştirme literatüründe belirtilen unsurlara göre değerlendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Güvenlikleştirme kuramı güvenlikleştirmeyi sözlü veya yazılı ifade ile inşa edilen bir söylem olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla güvenlikleştirme çalışmaları temel olarak söylem metinleri üzerinde yapılan incelemeler yoluyla yapılır. Söylem analizi niteliksel bir yöntem olup, sözlü, yazılı veya imgesel metinlerin içerdiği fikirlerin yanı sıra, gramer ve kelime seçimi gibi içyapısal özelliklerini inceler ve bağlantılı metinlerle ilişki içerisinde değerlendirir.⁸⁷

⁸⁶ R.Hansen, Citizenship, ss.101-102.

⁸⁷ Marianne Jorgensen ve Louise J. Phillips, **Discourse Analysis as Theory and Method**, Sage Publications, London, 2002, ss.8-9; Christopher Eisenhart ve Barbara Johnstone, “Discourse Analysis and Rhetorical Studies”, **Rhetoric in Detail: Discourse Analyses of Rhetorical Talk and Text**, (Ed. Barbara Johnstone ve Christopher Eisenhart), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2008, s.11.

Söylem analizi dilbilim alanında ortaya çıkmıştır, ancak sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında sosyal inşacı, post-yapısalcı ve eleştirel yaklaşımlarca çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Söylem analizi içinde de farklı kuramsal yaklaşımlar mevcut olup, yöntemin ayrıntılarını farklı kaynaklardan oluşturmak ve araştırma odağına göre biçimlendirmek mümkündür.⁸⁸ Kopenhag ekolü güvenlikleştirme kuramı, sosyal inşacı ve post-yapısalcı öğeleri bir arada barındırır,⁸⁹ ancak söylem analizinin türü konusunda ayrıntılı bir açıklama getirmemiştir. Göç konusundan yola çıkarak güvenlikleştirme kuramını geliştirme amacıyla yapılan çalışmalar, söylem analizi konusunda özelleşmiş olan eleştirel kuramlardan faydalanabilmektedir.⁹⁰ Çalışmada, Fairclough⁹¹ tarafından ortaya konan ve dilbilimsel açıdan gelişkin bulunan eleştirel söylem analizi yaklaşımında yer alan bazı kavramlar ve değerlendirmeler ile Laclau ve Mouffe'a ait söylem kuramının⁹² çeşitli unsurları, göçün güvenlikleştirilmesine ilişkin literatürdeki örneklerle atıfla, bir arada kullanılmaktadır.

Çalışmanın entegrasyon ve kolektif kimlik odağı çerçevesinde, incelenen güvenlikleştirici söylemin gönderge olarak ulus-devlet kolektif kimliğini varoluşsal bir tehdit altında göstermesi, bu tehdidin içeriğinin ise Müslümanların vatandaşlık ve milliyet anlayışı çerçevesinde topluma entegre olamayan ötekiler olarak inşa etmesi beklenmekte olup, ele alınan metinlerde bu söylemsel unsurların içeriği derinlemesine incelenmektedir.

Güvenikleştirme söylemiyle meşrulaştırılan politikaların ise göç literatürünün işaret ettiği şekilde çokkültürcülükten asimilasyonculuğa doğru yönelmesi, hakların askıya alınabildiği olağanüstü bir durum yaratacak şekilde istisna siyasetinin veya Kopenhag ekolünü takip eden literatürde ortaya konan genel bir teyakkuz durumunu yansıtacak şekilde huzursuzluk siyasetinin koşullarını yerine getirmesi beklenmektedir. Politika değerlendirmesinde sadece entegrasyon politikası

⁸⁸ Jorgensen ve Phillips; Sean Zdenek ve Barbara Johnstone, "Studying Style and Legitimation: Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis", **Rhetoric in Detail: Discourse Analyses of Rhetorical Talk and Text**, (Ed. Barbara Johnstone ve Christopher Eisenhart), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2008, ss. 26-29.

⁸⁹ Balzacq, Constructivism and Securitization; Taureck.

⁹⁰ Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality.

⁹¹ Norman Fairclough, **Language and Power**, Addison Wesley Longman Ltd., Essex, 1989, (Language and Power).

⁹² Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**, Verso, London, 1985.

değil, bu politikanın dış çerperini oluşturan ve onunla ilişkili olarak şekillenen göç politikası ile göç ve entegrasyon ile ilişkili terörle mücadele önlemleri de kapsamaktadır.

Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme kuramı, güvenlikleştirmeyi, söz konusu meselenin bir kriz olarak inşa edilişi ile başlayan bir olgu olarak değerlendirir. Ekol, güvenlikleştirmenin, bu andan itibaren gelişen bir süreç olduğunu kabul eder.⁹³ Ancak ardından gelen literatür ekolü, güvenlikleştirme anına odaklanmasından ötürü eleştirmekte, güvenlikleştirme sürecinin daha derinlemesine incelenmesini önermektedir.⁹⁴ Bununla ilgili olarak çalışma öncelikle, Müslümanların ötekileştirilmesi ve güvenlikleştirilmesinde belirleyici bir an olan 11 Eylül saldırılarının yaşandığı 2001 yılı ile 2015 genel seçimleri arasında, birbirini kronolojik olarak takip eden iki kriz anını içeren uzun bir dönemi kapsamaktadır. İkinci olarak, aktörlerin kriz anlarında verdikleri demeçlerin yanı sıra, süreç içinde konuya ilişkin diğer konuşmalarını da içermektedir. Üçüncü olarak, siyasetçi konuşmalarına ek olarak, söylemin siyasaya dönüşümünde ortaya konan bürokratik metinler değerlendirilmektedir. Uygulama çalışmasının kapsadığı kriz durumlarında, siyasi aktörlerin demeç vermesinin ardından hükümet girişimiyle komisyonlar kurulmakta, komisyon raporları kamuoyunda ve parlamentoda tartışılmakta ve buna dayalı olarak hükümet kanun ve/ya politikalar üretmektedir. Rapor ve politika belgelerinin içerilmesi sayesinde, güvenlikleştirici söylem süreç odaklı şekilde incelenebilmekte, farklı söylem alanlarında (siyasi ve bürokratik) yer alan metinler arasındaki ilişkilerin izlenmesi yoluyla söylemin kurumsallaşması, dolayısıyla hakim bir söyleme dönüşüp dönüşmediği test edilebilmektedir.

Çalışmanın olay incelemelerinden ilki, 11 Eylül ertesinde terörle bağdaştırılmaya başlanan Müslüman gençlerin katılımının yoğunluğu itibariyle, Müslümanların hakim toplumdan ayrı “paralel toplumlar” kurduğu ve bunun kamu düzeni için bir tehdit olduğu anlayışını yerleştiren 2001 kent isyanlarıdır. 2001 yılı yazında yaşanan ve 11 Eylül saldırılarının ardından yayınlanan Cantle Raporu ve ilişkili raporlar ile birlikte, Müslümanların entegrasyonu kamu düzeni adına talep edilmeye başlanmıştır. Söz konusu raporlarda geçen toplumsal kaynaşma (*community cohesion*) kavramı, çokkültürcülüğe yakın olan entegrasyon modelinden

⁹³ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.75.

⁹⁴ Huysmans, *What is an Act*; Guzzini.

uzaklaşan yeni politika çerçevesinin anahtar terimine dönüşmüştür. Söylem analizinde, güvenlikleştirmenin genel çerçevesine ek olarak ortaya konan kolektif kimlik göstergeleri, bunlara karşıt olarak isyancıların tanımı, bu tanım içinde Müslümanların yeri, entegrasyon sorunsalının ve önerilen çözümün ifadesi ve söylem içinde Müslümanları ötekileştiren unsurlar irdelenmektedir. Politika değerlendirmesi, entegrasyona ek olarak vatandaşlık ve göç politikası ile bağlantılı olarak gerçekleştirilmektedir.

İkinci olay incelemesi ise, 11 Eylül saldırılarından itibaren İslam Dünyasından kaynaklanan bir dış tehdit olarak görülen radikal İslamcı terörün, İngiltere’de yerleşik olan Müslümanlardan da kaynaklanabilecek bir iç tehdit olarak inşa edilmeye başlandığı 7 Temmuz 2005 Londra metrosu saldırıları ile 2015 genel seçimleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Analiz temel olarak, terörle mücadele stratejisinin bir kolu olarak İşçi Partisi hükümeti tarafından çıkarılan ve 2011’de Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümetince devam ettirilen Önleme (*Prevent*) stratejisi ve bu strateji çerçevesindeki söylem üzerine gerçekleştirilmektedir. Önleme, radikal İslamcı terörizm ideolojisinin İngiltere Müslüman toplumunda yayılmasına ve terörün desteklenmesine engel olmak üzere, Müslümanların entegrasyonunu kamu düzenine tehdidin ötesinde, ulusal güvenlik meselesi olarak çerçeveyen bir politika yaklaşımını ifade etmektedir. Söylem incelemesinde, terörle mücadele alanına özgü belgeler içinde kolektif kimliğin ve Müslüman toplumunun tanımında kullanılan göstergeler ortaya çıkarılmakta, tehdit tanımı ile bağlantılı olarak Müslümanları ötekileştiren yahut kapsayan unsurlar ile entegrasyonun söylemsel çerçevesi ortaya konmaktadır. Buradan edinilen bulgular, dönemin siyasetçi söylemleri ile kıyaslanmakta, terörle mücadele ve entegrasyon bağlantısı, terörle mücadele alanı dışındaki belgelerde de araştırılmaktadır. Bu örnek olaya ilişkin politika değerlendirmesi, göç, vatandaşlık ve entegrasyon politikasına ek olarak, terörle mücadele önlemlerini de içermektedir.

Çalışmada analiz düzeyi olarak belirlenen ulus-devlet, gerek göç rejimi, gerekse güvenlik konusunda birçok aktörün çatışan tutum ve görüşleriyle yer aldığı siyasi bir tartışma zemini teşkil eder. Öte yandan, Kopenhag ekolünün kuramında güvenlikleştirme, siyasi ve sosyal sermayesi ile politikaları biçimlendirme otoritesi nedeniyle esas olarak hükümette bulunan siyasi elit tarafından gerçekleştirilen bir

eylem olarak değerlendirilmektedir.⁹⁵ Bu bağlamda çalışmada, güvenlik alanında söz sahibi olan temel aktörler olarak Başbakan ve İçişleri Bakanı belirlenmiştir. Bunlara ek olarak yerleşik göçmenlere yönelik politikalarda pay sahibi olan Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanının demeçlerine de yer verilmektedir.

İki İşçi Partisi, ardından Muhafazakar Parti liderliğinde bir koalisyon iktidar dönemini kapsayan çalışmada, dönemin hükümet yetkililerinin yanı sıra, ana muhalefet partisinin lideri ve Gölge Hükümet İçişleri Bakanının⁹⁶ görüşleri de incelenmektedir. Böylece kapsanan dönem boyunca iki ana siyasi partinin söylemlerindeki yakınlaşmalar ve farklılıklar ortaya çıkarılarak güvenlikleştirme üzerine daha kapsamlı bir değerlendirme mümkün olmaktadır. İki partinin ele alınması aynı zamanda, toplumda Müslüman göçmenleri güvenlikleştirme yoluyla ötekileştiren hakim bir söylem olup olmadığını tespit etmek açısından önemlidir. Kopenhag ekolüne ait eserlerde doğrudan kullanılmamakla birlikte,⁹⁷ Avrupa’da göçün güvenlikleştirilmesine dair literatürde Bourdieu, Foucault, Laclau ve Mouffe gibi yazarların söylem üzerinden tahakküm ilişkilerine odaklanan yaklaşımlarından faydalanan çalışmalar mevcuttur.⁹⁸ Çalışma böylece, kendi odağı özelinde, söylem alanında süreç odaklı yaklaşımının yanı sıra, tahakküm dinamiğini sorgulayarak literatüre katkıda bulunmaktadır.

Kopenhag ekolünün güvenlikleştirmeyi söz edimleriyle gerçekleştirilen bir kavram olarak tanımlamasından ötürü, ekole sıkça yöneltelen eleştirilerden biri anlık olaylara odaklanması, söz edimlerinin içinde gerçekleştiği tarihi, ideolojik ve siyasal bağlama yeterince yer vermemesidir.⁹⁹ Göç ve göçmen entegrasyonu konusunda güvenlikleştirmenin gerçekleştiği bağlamı açıklayabilmek için, hakim ve/ya tarih içinde tortulaşmış olan ulusal kimlik ile, göç ve göçmenlere yönelik tutumların ortaya konması gerekmektedir. Çalışma, bu alanda bahsi geçen eksikliği giderecek

⁹⁵ Waever, *Securitization and Desecuritization*, ss.85-86.

⁹⁶ İngiliz siyasi sisteminde ana muhalefet partisi, parlamentoda Hükümetin muadili olan bir Gölge Hükümet kurmaktadır. Ana muhalefet partisi liderinin Gölge Hükümet Başbakanı olduğu bu düzenlemeye, her bakanlığın politika ve uygulamalarına karşı Gölge Hükümetteki ilgili parlamenter, söz konusu bakanlığın yetki alanında özelleşen bir muhalefet yürütür. Gölge Hükümet Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanının konuşmaları da taranmış, ancak söylem metni olarak kullanılacak yeterlilikte bir demece rastlanmamıştır.

⁹⁷ Lene Hansen, “The Politics of Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis: A Post-Structuralist Perspective”, *Security Dialogue*, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011, (Politics of Securitization), ss.359-363.

⁹⁸ Örneğin bkz. Bigo, *Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality*.

⁹⁹ Balzacq, “Constructivism and Securitization.

şekilde tasarlanmıştır. Bu amaçla, kimlik ve ötekilik ekseninde, İngiltere’de milliyetçiliğin, vatandaşlığın, göç ve göçmen entegrasyon politikalarının, ırkçı ve yabancı karşıtı tutumların 2001 öncesindeki gelişimi, uygulama analizinin arka planını oluşturan tarihsel bağlam olarak açıklanmaktadır. 2001 sonrası güvenlikleştirici söylemin analizinde, aktör pozisyonları, politika yaklaşımları ve kolektif kimlik unsurları, bu tarihsel bağlam ile bağlantı içinde değerlendirilmektedir.

Çalışmanın Kaynakları

Çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturmak üzere, göç, ötekileştirme ve güvenlikleştirme alanındaki akademik literatür incelenmekte, yönetime ilişkin araçların edinilmesinde ayrıca, söylem analizi alanına has literatür kullanılmaktadır. Uygulama çalışmasının arka planını oluşturan bağlama ilişkin olarak, İngiltere özelinde göç, entegrasyon, vatandaşlık ve milliyet anlayışı ile Müslümanların ötekileştirilmesi üzerine mevcut akademik literatürün bulgularından yararlanılmaktadır. Uygulama çalışmasında örnek olayların genel çerçevesinin açıklanması ve ortaya konan politika değişikliklerinin değerlendirilmesinde de bu tür ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışmada ikincil kaynaklar olarak ayrıca, çeşitli kurumların ve sivil toplum örgütlerinin raporları yer almaktadır.

Çalışmanın uygulama analizinde yer alan birincil kaynaklarını, söylem metinleri olarak incelenen siyasi aktör demeçleri ve bürokratik metinler teşkil etmektedir. İlk olay incelemesinde devlet politikasına kaynaklık eden beş isyan raporu, güvenlikleştirme çerçevesini ilk kez kapsamlı olarak ortaya koyan metinler olarak seçilmiştir. Bu döneme ait politikaları ortaya koyan bürokratik söylem, İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan göç ve entegrasyona ilişkin beyaz kitaplar üzerinden incelenmektedir. Döneme ilişkin siyasetçi söylemleri ise, 2001-2005 dönemini kapsayan arşiv taraması yoluyla edinilmiştir. Arşiv taraması, birkaç kaynak üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlk olarak isyanların yaşandığı aylarda ve isyan raporları ile politika belgelerinin yayınlanmasına yakın tarihlerde ana akım medyada yayınlanan basın açıklamaları¹⁰⁰ taranmıştır. Basın taramasına ek olarak, İçişleri Bakanlığı ve Ulusal Arşivler Departmanına ait web sayfalarında çalışmanın odağına

¹⁰⁰ Basın taraması, İngiliz ana akım medyasını temsil eden BBC News ve The Guardian’a ait web sayfaları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

ilişkin olarak yer alan “Sınır Güvenliği ve Göç” gibi konu başlıkları altında yayınlanan konuşmalar ile içinde “göç”, “göçmen” veya “vatandaş” kavramları geçen Avam Kamarası oturumları taranmıştır.

2005-2015 dönemini kapsayan ikinci olay incelemesinde kullanılan temel birincil kaynaklar, üç hükümet döneminde yayınlanan, terörle mücadelenin entegrasyon boyutu ile doğrudan ilişkili olan Önleme stratejileridir. Stratejilerin incelenmesinde, Önlemeye has belgelerin yanında, Ulusal Güvenlik ve Terörle Mücadele strateji belgelerinden de yararlanılmıştır. Önleme stratejisi ile entegrasyon politikasının ilişkisini irdelemek amacıyla ek kaynaklar olarak, İşçi Partisi iktidar döneminin entegrasyon politikasına ilişkin belgeleri, Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümetinin kurulması öncesinde yayınlanan Muhafazakar Parti seçim manifestosu, hükümet programı ve entegrasyon beyaz kitabı kullanılmaktadır. Bu dönemin siyasi aktör söylemlerinin bir kısmı göç, terör ve entegrasyon konuları çerçevesinde ana akım basın ve ilgili bakanlık web sitelerinden temin edilen basın açıklamalarının taranması ve Önleme belgelerinde atıf yapılan konuşmaların metinlerine ulaşılması yoluyla elde edilmiştir. Diğer kısmı ise Avam Kamarası oturumlarının taranması ile sağlanmıştır. İngiliz parlamentosu arşiv servisi, 2006-2007 yasama döneminden itibaren parlamento üyelerinin oturumlarda yasama dönemi itibariyle yaptığı konuşmaların konu bazlı olarak taranmasına imkan tanımaktadır. Bu kapsamda, 2006-2007 yasama yılından Mayıs 2015 genel seçimlerine kadarki dönemde ana siyasi aktörlerin “ulusal güvenlik”, “terörizm”, “sığınma”, “göç”, “entegrasyon” ve “topluluklar” konulu konuşmaları yasama yılı bazında taranmıştır. Bu tarama sonucunda edinilen metinler, belge incelemelerinin bulguları ile kıyas halinde değerlendirilmektedir.

Sınırlılıklar

Entegrasyon, yaşamın birçok alanında farklı düzeylerde gerçekleşen bir olgudur ve birçok konuda birbirinden farklılaşan devlet politikalarını ifade eden kapsamlı bir kavramdır. Bu çalışmanın Müslümanların kolektif kimlik üzerinden güvenlikleştirilmesine odaklanması nedeniyle, entegrasyonun vatandaşlık ve milliyet anlayışı ile ilgili boyutunu teşkil eden siyasi, sosyal ve kültürel entegrasyon

kapsanmakta, ekonomik entegrasyon çalışmanın dışında bırakılmaktadır. Çalışmanın hakim toplumun politikalarını belirleyen söylem çerçevesine odaklanması nedeniyle, politikaların Müslüman göçmenlerin ve/ya vatandaşların entegrasyon düzeyindeki etkililiği ölçülmemektedir. Politika değerlendirmesi, söyleme içkin özellikler ve güvenlikleştirme kuramının istisna ve huzursuzluk siyasetine ilişkin genel argümanları çerçevesinde yapılmaktadır.

Göçmen karşıtı tutumlar ve dolayısıyla göçmenlerin haklarını kısıtlayıcı fikirler genellikle aşırı sağ ile bağdaştırılmaktadır. Ancak Avrupa’da göçmen sorununu ele alan literatürde merkez sağ partilerin aşırı sağdan oy edinmek amacıyla göçmen karşıtı kimi ırkçı ve yabancı düşmanı fikirleri kamusal söylemine katarak siyasetin merkezine taşıdığı ifade edilmektedir.¹⁰¹ İngiltere’de Muhafazakar Parti de zaman zaman bu tür bir eğilime girmiştir.¹⁰² Çalışmada aşırı sağın söylemi, merkez sağda Muhafazakar Parti tarafından dile getirildiği durumlar dışında kapsamamaktadır. Bunun bir nedeni, çalışmanın devlet politikasına dönüşen hakim ve sürekli bir ötekileştirme ve güvenlikleştirmenin varlığını tespit etmeyi amaçlaması olup, bunun için seçilen aktörlerin ana akım siyaseti temsil etmesi, aşırı sağ parti ve örgütlerin ise ana akım siyasette yer almamasıdır. Diğer bir nedeni ise bu ideolojinin halihazırda göçmen varlığına karşı ve Müslümanları ötekileştirici tutumundan dolayı Müslümanlarla üzerinde uzlaşa sağlanabilecek bir entegrasyon modeline destek vermesinin mümkün görünmemesidir.

Çalışmada sistemli olarak içerilmeyen diğer bir siyasi aktör, ana akımda yer almasına rağmen İngiltere tarihi boyunca hükümetlerde zaman zaman sadece koalisyon ortağı olarak yer alan Liberal Demokrat Parti’dir. Uygulama çalışmasının kapsadığı dönem içinde son hükümet döneminde iktidar ortağı olan bu parti, politika belirleyici aktörler olarak seçilen Başbakan, İçişleri Bakanı, Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanı pozisyonlarına sahip olmamıştır. Çalışmada sadece parti başkanının Başbakan Yardımcısı olduğu dönemde yaptığı, kimlik, entegrasyon ve güvenliğe ilişkin önemli bir konuşması içerilmiştir.

Literatürde medyanın kendisi, söylem üreten bir aktör olarak ele alınabilmektedir.¹⁰³ Ancak medyanın rolü bu çalışmanın odağında yer almamaktadır.

¹⁰¹ Boswell, European Migration Policies in Flux.

¹⁰² Favell, Philosophies of Integration, ss.108-109; Solomos, s.177.

¹⁰³ Örneğin bkz. Buonfino, Between Unity and Plurality.

Dolayısıyla çalışmada medya söylemi incelenmemekte, medyadan temel olarak, bahsi geçen aktörlerin - aynen aktarılan - söylem metinlerinin elde edildiği kaynak olarak faydalanılmaktadır.

Çalışmanın odağı ve örnek olaylar bağlamında, siyasetçi söylemi, bürokratik söylem ve hukuk söylemi içerik itibariyle birbiriyle yakından ilişkilidir ve Müslüman göçmenleri ötekileştiren genel bir hakim söylemin parçası olarak değerlendirilebilir. 11 Eylül'den itibaren terörle mücadele ve vatandaşlık yasalarında değişiklikler yapılmış, Müslümanların ülkeye girişi ve göçüne ek kısıtlamalar getirilmesi, vatandaşlığa kabul için kültürel entegrasyonun kanıtlanması gibi kriterler getirilmeye başlanmıştır. Çalışmada bu tür değişiklikler belirtilmekle birlikte, ilgili hukuki metinler üzerinde ayrıca söylem incelemesi yapılmamaktadır. Yasal çerçeve, güvenlikleştirme sürecindeki politikalara bağlı olarak ele alınmakta, yasal değişikliklerden güvenlikleştirmenin istisna siyasetine dönüşüp dönüşmediği meselesinin tartışılmasında faydalanılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİKLEŞTİRME KURAMI, ÖTEKİLEŞTİRME VE ANALİZ

ÇERÇEVESİ

Bu bölümde, çalışmanın kuramsal çerçevesini teşkil eden güvenlikleştirme kuramı ve çalışmanın odağına göre şekillendirilen güvenlikleştirme analizinin yöntemsel çerçevesi açıklanmaktadır. Güvenlikleştirme kuramının genel özellikleri, temel kavramları ve kuramsal kaynaklarının açıklandığı ilk kısımdan sonra, çalışmanın odağında yer alan Müslüman göçmenlerin ötekileştirilmesi ve güvenlikleştirilmesi konusu değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin ardından, İngiltere örneğinde Müslümanların entegrasyon konusunun güvenlikleştirilmesini analiz etmek üzere hazırlanan çalışmanın tasarımı açıklanmaktadır. Bu kısımda, Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme kuramı ve onu geliştiren literatürün konuya uyarlanması, yöntemsel kaynak olarak faydalanan eleştirel söylem kuramları ile birlikte ele alınmaktadır.

1.1. GÜVENLİKLEŞTİRME KURAMI

Güvenlikleştirme, 1990'larda uluslararası ilişkiler disiplinde Kopenhag ekolü tarafından güvenlik süreçlerini çalışmak üzere geliştirilen teorik bir yaklaşım ve bu yaklaşımın ana kavramıdır. Aşağıda, Kopenhag ekolünün güvenlik anlayışının ortaya çıktığı ampirik ve kuramsal bağlama değinilmektedir. Ardından güvenlikleştirme kavramı ve güvenlikleştirme koşulları açıklanmakta ve kuramsal altyapısı, ilgili tartışmalar ışığında ortaya konmaktadır.

1.1.1. Kopenhag Ekolü Güvenlikleştirme Kuramı

Soğuk Savaş sona erdiğinde, uluslararası güvenlik konusunda çalışanlar, büyük güçlerin mücadelesi ve devletler-arası savaş ihtimalleri dışındaki konulara eğilmeye başlamıştır, çünkü devletler için güvenlik problemleri daha çeşitli hale gelmiştir. Buna uygun olarak güvenlik kavramı, uluslararası örgütlü suçlar, terörizm, çevre sorunları ve yasadışı göç gibi konuları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Güvenlik kavramı aynı zamanda, kimi akademisyenlerce devlet dışı aktörleri de

kapsayacak şekilde derinleştirilmiştir. Örneğin, ilk kez Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (*United Nations Development Program* - UNDP) tarafından ortaya atılan insan güvenliği kavramı, güvenliğin öznesi olarak bireyleri kabul etmekte ve insan haklarının askıya alınması ve kalkınma sorunları gibi bireysel özgürlüklere yönelik çeşitli tehditleri kapsamaktadır¹⁰⁴. Aynı dönemde uluslararası ilişkiler disiplininde post-pozitivizmin etkisi ile üçüncü tartışma olarak bilinen kuramsal tartışma başlamıştır. Kopenhag ekolü ve güvenlikleştirme kuramının ortaya çıkışı, dünyada güvenlik gündeminin genişleme ve derinleşme eğilimine girmesi ve üçüncü tartışmanın yürütüldüğü söz konusu bağlam içinde gerçekleşmiştir.

Kopenhag ekolünün kurumsal kökeni, 1985 yılında Kopenhag'da kurulan Barış ve Çatışma Araştırmaları Merkezi'dir (*Centre for Peace and Conflict Research*)¹⁰⁵. Ekolün başta gelen isimleri olan Ole Waever ve Barry Buzan bu kurumda bir araya gelmişlerdir. Güvenlik çalışmalarında 1990'ların ortalarında ayrı bir ekol olarak anılmaya başlayan grubun ilk önemli yayını, 1987 yılında Jahn, Lemaitre ve Waever tarafından yayınlanan tebliğdir¹⁰⁶. Güvenliğe ilişkin olarak ekol ile anılan bazı kavramlar, üyeleri tarafından bireysel olarak geliştirilmiş olup, üyeler kuramsal bakış açıları itibarıyla birbirinden ayrışabilmektedir.¹⁰⁷ Ayrıca grup, üyelerinin ortaya attığı fikir ve kavramları eleştirel biçimde yeniden değerlendirmiştir.¹⁰⁸

Grubun çalışmaları ve ortaya attığı kavramlar Avrupa'da dönemin temel güvenlik sorunları ile ilgili olarak şekillenmiş olup, barış çalışmalarına ve kolektif güvenliğe yoğunlaşması, bu ekolü gündem ve yaklaşım itibarıyla ABD kökenli

¹⁰⁴ Kavram, ilk kez UNDP'nin 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporunda ortaya atılmıştır. Raporda küresel anlamda güvenliğin sağlanabilmesi için bireyler için hem negatif hem de pozitif hakların sağlanmasının şart olduğu iddia edilmiştir. UNDP, **Human Development Report 1994**, Oxford University Press, New York, 1994.

¹⁰⁵ Merkez daha sonra Çatışma ve Barış Araştırmaları Merkezi (COPRI) olarak yeniden adlandırılmıştır.

¹⁰⁶ Egbert Jahn, Pierre Lemaitre ve Ole Waever, "Copenhagen Papers 1: European Security - Problems of Research on Non-Military Aspects", Centre for Peace and Conflict Research, Copenhagen, 1987.

¹⁰⁷ Buzan neorealist akıma daha yakınen, Waever klasik realizmden unsurlar kullandığı post-yapısalcı ve sosyal inşacı bir teorik yaklaşım geliştirmiştir. Jef Huysmans, "Revisiting Copenhagen: Or, on the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe", **International Security Volume IV: Debating Security and Strategy and the Impact of 9-11**, (Ed. Barry Buzan ve Lene Hansen), Sage Publications, London, 2007, (Revisiting Copenhagen), s.46.

¹⁰⁸ Huysmans, Revisiting Copenhagen, ss.43-44, 46.

güvenlik çalışmalarından farklılaştırmıştır.¹⁰⁹ Güvenlikleştirme kuramı, uluslararası ve Avrupa güvenlik gündemi kadar, dönemin Avrupa'sında meydana gelen güncel siyasi gelişmeler ile de şekillenmiştir.¹¹⁰ Waever'ın etnik ve kültürel kimlik ile ilgili olan toplumsal güvenlik kavramı¹¹¹, 1980'lerin sonlarında Batı Avrupa'da göçün bir güvenlik sorunu olarak ele alınmaya başlanması ve Maastricht Antlaşmasından sonra Avrupa entegrasyonu konusunda üye devletlerde ortaya çıkan şüphecilik (*Euroskepticism*) ortamında öne sürülmüştür.

Ekol, Soğuk Savaş sonrasında güvenliğin genişleme ve derinleşmesine karşı çıkan geleneksel (realist) güvenlik anlayışına eleştirel yaklaşmıştır. Realist anlayışta güvenlik bir savaş ve barış konusu olarak ele alınır. Devlet, tek veya ana aktör olarak kabul edilir ve güvenliğin temel aracı askeri kapasite olarak görülür. Kopenhag ekolü ise, göç gibi geleneksel anlayışta yer almayan devletlerarası çatışmalar dışındaki konuları incelemesi ve Avrupalılaşma gibi ulus-üstü, etnik ve kültürel çatışmalar gibi ulus-altı düzeyleri kapsayan konularda devlet dışındaki aktörleri ele alması nedeniyle geleneksel realist anlayıştan ayrılır. Buzan ve Hansen'e göre güvenlik çalışmalarında genişleme ve derinleşmeye odaklanan ekol, post-yapısalcı bir söylemsel güvenlik yaklaşımı teşkil eder.¹¹² Waever, kendi kuramsal pozisyonunu radikal sosyal inşacılık olarak görmekte ve güvenlik konusundaki yaklaşımını post-yapısal realizm olarak tanımlamaktadır.¹¹³

Güvenlik tehditlerini, siyasi yönetim kapasitesini yıkabilecek varoluşsal tehditler olarak tanımlayan Kopenhag ekolü, güvenliğin objektif bir olgu olarak değerlendirilmesine karşıdır. Wolfers'in objektif ve subjektif güvenlik ayrımından¹¹⁴ yola çıkarak, güvenlik konusunda algıların önemine dikkat çekmişlerdir. Onlara göre

¹⁰⁹ Huysmans, *Revisiting Copenhagen*, ss.47-48.

¹¹⁰ Huysmans, *Revisiting Copenhagen*, s.48.

¹¹¹ Waever kavramı ilk kez 1992 yılında, Heidelberg'de düzenlenen ECPR Uluslararası İlişkiler Sabit Grubunun ilk konferansında sunmuştur. Huysmans, *Revisiting Copenhagen*, s.47. Toplumsal güvenlik, ekolün güvenliğin devlet dışında referans birimleri olduğu iddiasına dayalı bir kavram olup, çalışmanın odağı ile ilintili olması itibarıyla aşağıda ayrıca açıklanmaktadır.

¹¹² Barry Buzan ve Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

¹¹³ Rita Taureck, "Securitisation Theory - the Story So Far: Theoretical Inheritance and What it Means to Be a Post-Structural Realist", The 4th Annual CEEISA Convention, University of Tartu, Tartu, 25-27 Haziran 2006,

<http://www.ceeisaconf.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=164452/TAURECK.doc>. (10.12.2014).

¹¹⁴ Arnold Wolfers, "National Security' as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Cilt:67, Sayı:4, Aralık 1952.

bir tehdit ancak siyasi aktörler tarafından o şekilde algılanırsa güvenlik meselesi olabilir. 1990'ların ortalarına dek ekolün yayınlarda analiz çerçevesi, güvenlik algılarına dayanmıştır. Ardından Waever tarafından eylem olarak güvenlik kavramı ortaya atılmış ve ekol, 1998 tarihli kitabında¹¹⁵ bu anlayışı geliştirmiştir.¹¹⁶

Waever, "Güvenikleştirme ve Güveniksizleştirme" adlı (*Securitization and Desecuritization*) makalesi ile güvenikleştirme teorisinin altyapısı olan güvenlik anlayışını ortaya koymuştur. Waever bu çalışmada, genişleme tartışmalarında yer alan geleneksel ilerici olarak tabir ettiği güvenlik yaklaşımını eleştirir. Ona göre bu yaklaşım, güvenliği objektif olarak değerlendirilebilecek olumlu bir durum (güvensizliğin olmaması) olarak ele aldığı için üstesinden gelmeye çalıştığı geleneksel anlayışı tekrar etmektedir. Üstelik, güvenlik konusunu bireyler düzeyinde ele alması nedeniyle, o kadar çok konu güvenliğe dahil edilmektedir ki, güvenlik kavramı içi boş bir göstergeye dönüşmektedir.¹¹⁷ Waever'a göre ise, güvenliğin olumlu bir durum olarak görülmesi yanlıştır, çünkü bu kavramın kullanılması zaten bir sorununun var olduğunu göstermektedir. Güvenlik sorunu eğer aşılmışsa, o konu artık güvenlik kavramıyla değil, güvenlik dışında ifadelerle tanımlanacaktır (*a-security*).¹¹⁸ Bu yüzden Waever, güvenlik kavramının klasik anlamıyla kullanılmasından yanadır: "Güvenlik, ancak belirli bir yerden, kurumsal bir ses ile; elitler tarafından dile getirilir. Eğer güvenliğin mutlaka pozitif bir olgu olduğu varsayımında ısrar etmezsek, tüm bunları analiz etmek mümkündür."¹¹⁹

Waever için güvenlik, geleneksel anlamıyla, tehdit ve savunmayı içeren sorunları ifade eder. Ona göre güvenlik özel bir alandır ve kendine göre bir mantık içinde yürür. Bu güvenlik alanı, temel olarak ulus-devlet düzeyinde yer alır ve devlet egemenliği etrafında işler. Güvenlik sadece askeri boyuttan ibaret değildir, ancak başka alanlarda söz konusu olduğu zaman dahi, siyaset mantığından farklı olan bir savaş grameri ile işler. Waever, siyasi dilin farklı fikirlerin ortaya atıldığı bir toplumsal tartışma ve mutabakat alanı olduğunu, oysa savaş dilinin çok daha kısıtlayıcı, otoriter olduğunu ifade etmektedir. Savaş durumunda sonuç pek çok

¹¹⁵ Barry Buzan, Ole Wæver, ve Jaap de Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.

¹¹⁶ Huysmans, *Revisiting Copenhagen*, ss.54-55.

¹¹⁷ Ole Waever, "Securitization and Desecuritization", **International Security Volume III: Widening Security**, (Ed. Barry Buzan ve Lene Hansen), Sage Publications, London, 2007 ss.66-69.

¹¹⁸ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.74.

¹¹⁹ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.75.

olasılıktan sadece ikiye indirgenir: Zafer veya yenilgi. Güvenlik son tahlilde bir varoluş meselesidir.¹²⁰ Bu güvenlik anlayışı, Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme kavramının ve kuramının kaynağıdır. Güvenliği belirli bir söylem yapısı olarak gören ekol, böylece güvenlik çalışmalarını, literatürde eleştirdiği genişleme taraftarlarından farklı şekilde, ancak yine de birçok tehdit ve aktörü kapsayarak genişletme imkanı elde etmiştir.¹²¹

1.1.2. Kavram Olarak Güvenlikleştirme

Güvenlikleştirme, Kopenhag ekolü tarafından ortaya konan ve güvenlik çalışmaları alanında eleştirilip geliştirilerek farklı versiyonları ortaya konan özel bir kavramı ve onun kuramını ifade eder. Ancak literatürde güvenlikleştirme teriminden, Avrupa'daki göç rejimleri konusunda olduğu gibi, bir konunun siyasallaşması ve haklardan ziyade güvenlik sorunu olarak algılanmaya başlanmasını ifade etmek için kuramsal çerçevesinden bağımsız olarak da faydalanılabilmektedir.¹²² Ekolün güvenlikleştirme kuramında güvenlikleştirme, bu kullanım biçimiyle ilintilidir, ancak güvenlikleştirmeden bahsedebilmek için daha fazla koşulun gerektiği bir söylem yapısı ve siyaset çerçevesini içermektedir.

Kopenhag ekolünün ortaya koyduğu şekliyle güvenlikleştirme kavramı, belirli bir konunun, siyasi elit tarafından belirli bir dinleyici kitlesine hitap eden söylem (*speech act*) yolu ile, belirli bir göndergeye (*referent object*) yönelik bir varoluşsal tehdit olarak konumlandırılmasını ifade eder. Güvenlikleştirme sadece bir edim değil, aynı zamanda bir süreçtir; tehdit olarak inşa edilen konunun normal siyasi süreçlerin askıya alınarak yerine bir istisna siyasetinin işlediği güvenlik alanına taşınmasını ifade eder.¹²³ Ekolün yaklaşımı çerçevesinde güvenlikleştirme, temel olarak ulus-devlet düzeyinde gerçekleşir ve devlet eliti tarafından inşa edilir. Burada temel mesele, ulusal birimin varlığını devam ettirebilmesidir. Güvenlik, farklı sektörlerde farklı şekilde işler. Toplumsal sektörde gönderge, devletten farklı olarak toplumdur. Varoluşu tehdit altında olan şey, (ulusal) kimliktir. Siyasi sektör

¹²⁰ Waever, *Securitization and Desecuritization*, ss.66-72; Buzan, Wæver ve de Wilde, s.29.

¹²¹ Huysmans, *Revisiting Copenhagen*, s.62.

¹²² Örneğin bkz. Juliet Lodge, "Sustaining Freedom, Security and Justice - From Terrorism to Immigration", *Liverpool Law Review*, Cilt:24, 2002; Sasse; Ceyhan ve Tsoukala.

¹²³ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.75.

ve diğer sektörlerde ise, varoluşu tehdit altında olan şey egemenliktir. Günümüzde Avrupa’da göç ve göçmenlerle ilgili hakim olan güvenlikleştirme temel olarak toplumsal sektörde gerçekleşmekte olup, toplumsal sektörde güvenlikleştirme konusuna aşağıda ayrıca değinilmektedir.

Buzan, Waever ve de Wilde, güvenlikleştirmenin siyasallaşmadan farkına dikkat çekmiştir. Siyasallaşma, bir konunun kamusal gündeme taşınarak üzerinde tartışılması ve kamu politikalarına dönüşmesini ifade eder. Güvenlikleştirme ise siyasallaşmanın yoğun ve özel bir türüdür: “... konu, acil durum önlemleri gerektiren ve normal siyasi süreç sınırlarının dışına taşan eylemleri haklı gösteren varoluşsal bir tehdit olarak sunulur”, böylece “...mutlak bir öncelik...” haline gelir¹²⁴.

Kopenhag ekolünde güvenlikleştirme kavramı, öncelikle söylemsel bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Metnine özgü unsur ve kurallar içeren - belirli bir grameri olan - bir söylem olarak nitelenmektedir: “Başarılı bir güvenlikleştirmenin... üç unsuru (aşaması) vardır: varoluşsal tehditler, acil durum eylemi, ve kuralların yıkılmasıyla birimler arası ilişkiler üzerinde oluşan etkiler.”¹²⁵ Bu kavramlaştırmada tehdidin objektif varlığı veya konuşmacının subjektif inanç veya amaçları önemli değildir.¹²⁶ Güvenlikleştirmeyi yaratan söylem her zaman bahsi geçen unsurların açıkça ifade edilmesini gerektirmemektedir; güvenlikleştirme “kurumsallaşabilir”:

*Sürekli bir dram durumuna gerek yoktur, çünkü bu konudan (genellikle savunma konularıdır, ancak başka konular da olabilir) bahsettiğimiz zaman, tanımı gereği acil durum alanına girmiş oluruz... Bir tehdit sürekli ise veya tekrar eden bir yapıdaysa... ona verilecek tepki ve acil durum anlamı kurumsallaşır.*¹²⁷

Kopenhag ekolünün anlayışında güvenlikleştirme özneler-arası bir süreçtir. Hem aktörün güvenlikleştirme teşebbüsünde (*securitizing move*) bulunması hem de dinleyici kitlesinin (toplumun) buna rıza göstermesi gerekir.¹²⁸ Diğer bir deyişle, güvenlikleştirmenin tamamlanabilmesi için söylemin başarıya ulaşması gerekir. Bu

¹²⁴ Buzan, Waever ve de Wide, ss.23-24.

¹²⁵ Buzan, Waever ve de Wide, ss.26.

¹²⁶ Buzan, Waever ve de Wide, ss.30-31.

¹²⁷ Buzan, Waever ve de Wide, s.27.

¹²⁸ Buzan, Waever ve de Wide, ss.30-31.

sebeple Kopenhag ekolü dinleyici kitlesinin güvenlikleştirme teşebbüsünü kabul etmesinde kolaylaştırıcı koşullar (*facilitating conditions*) belirlemiştir.¹²⁹

Kopenhag ekolüne göre hükümetteki güvenlikleştirici aktör için güvenlikleştirmenin işlevi, toplumun “normal siyaset kurallarının” ihlaline tolerans göstermesini sağlamasıdır. Diğer bir deyişle, güvenlikleştiren aktörün kuralları meşru biçimde ihlal edebileceği bir istisna siyaseti söz konusu olur. Kuralların ihlaline rağmen meşruiyetin kaybolmamasının nedeni, güvenlikleştirmenin acil durum yaratmasıdır. İstisna siyasetinde: “...gizlilik, yeni vergiler çıkarma veya askere alma, başka türlü ihlal edilemeyecek haklara kısıtlamalar getirme, toplumun enerjisini ve kaynaklarını belirli bir göreve odaklama...” gibi uygulamalar söz konusu olmaktadır¹³⁰.

Kopenhag ekolü güvenlikleştirme çalışmalarında üç analiz birimi tanımlamıştır: Varoluşsal tehdide maruz kaldığı iddia edilen göndergeler (*referent objects*), göndergelerin tehdit altında olduğunu iddia eden güvenlikleştirici aktörler (*securitizing actors*) ve güvenlikleştirme edimini gerçekleştirmemekle birlikte, güvenlikleştirmenin dinamiklerine etki edebilecek işlevsel aktörler (*functional actors*).¹³¹ Güvenlikleştirme analizinde belirlenmesi gereken ilk husus göndergeler olup, analiz düzeyi buna göre belirlenir. Kopenhag ekolü, güvenlik çalışmalarında birden fazla analiz düzeyi olduğunu kabul etmiştir. Ancak güvenlikleştirme çerçevesinde ulus-devlete öncelik tanınmaktadır.

Kopenhag ekolüne göre güvenlikleştirme farklı alanlarda farklı gönderge ve aktörler içerir. Güvenlik çalışmalarında genişleme tartışmaları esnasında askeri boyut dışındaki güvenlik alanlarını kapsamak için ortaya konan güvenlik sektörleri kavramı ile Buzan, güvenlik dinamiklerinin beş alanda işlediğini iddia eder: Askeri, ekonomik, siyasi, toplumsal ve çevresel.¹³² Gönderge ve aktörler, ilgili sektörün dinamiklerine göre değişmektedir. Askeri ve siyasi sektörlerdeki güvenlikleştirmelerde göndergeler, devlet ve devletle ilgili kavramlardır. Askeri güvenlikleştirmede devletin varoluşu söz konusudur. Siyasi güvenlikleştirmede

¹²⁹ Buzan, Waever ve de Wide, s.31.

¹³⁰ Buzan, Waever ve de Wide, s.24.

¹³¹ Buzan, Waever ve de Wide, s.36. Güvenlikleştirici ve işlevsel aktör kavramları ilk kez Buzan, Waever ve de Wilde'nin 1998 tarihli kitabında ortaya atılmıştır. Huysmans, *Revisiting Copenhagen*, ss.52-53.

¹³² Barry Buzan, **People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Harvester, Brighton, 1983, (People, States and Fear).

genellikle, devletin kurucu prensibi (egemenlik) veya ideolojisinin korunması söz konusudur. Ekonomik sektörde göndergeler farklı düzeylerde olabilir ve bu alanda güvenlikleştirme genellikle başka sektörlerle ilintilidir. Toplumsal güvenlikleştirmenin göndergeleri ise genellikle devlet düzeyindeki kolektif kimliklerdir. Çevre sektöründe güvenlikleştirme, genellikle ulus-devletten yukarıdaki bir düzeyde gerçekleşir.¹³³

Ekole göre, güvenlikleştirme bireyler veya gruplardan oluşan mikro düzeyde gerçekleşebilir. Fakat devletin altında bir düzeyde gerçekleşen güvenlikleştirmede genellikle, göndergeler gruba has olmaktan ziyade insan hakları gibi evrensel prensiplerdir. Güvenlikleştirme makro düzeyde de - örneğin insanlık - gerçekleşebilir ancak, çevrenin korunması gibi kısıtlı sayıdaki konular dışında bu düzeyde güvenlikleştirmeye rastlanmamaktadır. Güvenlikleştirmede esas mesele varoluşsal tehditler olduğu için, kolaylaştırıcı koşullar bunun daha çok ulus veya devlet düzeyinde gerçekleşmesine yol açar.¹³⁴ Buzan ve diğerlerinin dediği gibi:

Güvenliğin göndergesi geleneksel olarak devlet, ve daha gizli bir biçimde ulus olmuştur. Bir devlet için hayatta kalma, egemenliğe, ulus için ise kimliğe dairdir... Pratikte, orta düzey 'sınırlı kolektif toplulukların', kalıcı göndergeler olarak güvenlikleştirmeye en uygunları olduğu kanıtlanmıştır. Bu başarının bir açıklaması, bu tür sınırlı toplulukların (devletler, uluslar ve Huntington tarafından öngörüldüğü üzere uygarlıkların) diğer sınırlı topluluklarla kendini pekiştirecek şekilde çekişmeye girmesi ve bu tür etkileşimin onların biz duygusunu kuvvetlendirmesidir. Bir 'bize' atıf içerdiği için, insanlar arasındaki etkileşim alanında işleyen bir sosyal inşadır.¹³⁵

Orta düzey kolektif topluluklarla kastedilen ulus-devlet düzeyidir. Güvenlikleştirici aktörler genellikle, başta hükümet mensupları olmak üzere devlet elitleridir. Bunun nedeni güvenlikleştirme sürecinin acil durum önlemlerini; istisna siyasetini içermesi ve bunun da ancak devlet eliyle gerçekleştirilebilmesidir. Ancak hem göndergenin hem de aktörün devlet olması, aktörün başarılı bir güvenlikleştirme inşa etmesini tek başına garanti altına almaz.¹³⁶

¹³³ Buzan, Waever ve de Wilde, ss.22-23.

¹³⁴ Barry Buzan ve Ole Waever, "Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory", **Review of International Studies**, Cilt:35, Say:2, 2009, (Macrosecuritisation), s.255.

¹³⁵ Buzan, Waever ve de Wide, ss.36-37.

¹³⁶ Buzan, Waever ve de Wide, s.42.

Her sektörün farklı güvenlikleştirci aktörleri olabilir. Aktörlük için kriter, sosyal erktir. Aktörün temsil yetkisi, özel bir konuda bilgi sahibi olması gibi nedenlere dayanan bir otorite konumuna sahip olması gerekir. Aynı zamanda kamuoyunun dikkatini çekebilmeli ve desteğini veya rızasını sağlayabilmelidir. Aktörün bu erki aynı zamanda güvenlikleştirmeyi kolaylaştırıcı koşullar içinde sayılmaktadır.¹³⁷ Güvenlikleştirme alanında çalışan bazı akademisyenlere göre siyasetçiler ve bürokratların yanı sıra, medya mensupları¹³⁸ ve güvenlik alanındaki profesyoneller (emniyet güçleri, istihbarat servisleri, ordu, vb.)¹³⁹ de güvenlikleştirci aktör olabilir. Ekolün güvenlikleştirme çerçevesini kısıtlı bulan kimi eleştirel yaklaşımlara göre aktörler arasına hakim olmayan seslerin de - sivil toplum örgütleri, akademisyenler, alan pratiğine sahip kişiler gibi - aktörlere dahil edilmesi gerekmektedir.¹⁴⁰ İşlevsel aktörlerden ise, güvenlikleştirmenin ardından kurulan güvenlik siyasetinin yürütülmesinde ve güvenlikleştirmenin kurumsallaşmasında etkili olan bürokrasi anlaşılabılır.

1.1.3. Kuramsal Kaynaklar

Bahsedildiği üzere güvenlikleştirme, Kopenhag ekolünün Soğuk Savaş sonrası genişleyen gündemi içinde güvenlik çalışmalarına yeni bir yaklaşım getirme hedefiyle ortaya konmuştur. Bu nedenle başta Waever ve Buzan olmak üzere Ekolün mensupları güvenlikleştirme yaklaşımının teorik özelliklerini açıklama ve savunma eğilimi içinde olmuştur. Güvenlikleştirme ayrıca, farklı kuramsal pozisyonlara sahip pek çok akademisyenin de ilgisini çeken bir yaklaşımdır. Bu nedenlerle literatürde kuramsal kaynakları itibariyle irdelenmiş, kimi çelişkilerine dikkat çekilmiş, bazı unsurları eleştirilerek geliştirilmeye çalışılmıştır. Güvenlikleştirmeyi tanımlayan söylem, söylem ve bağlam ilişkisi, dinleyici kitlesinin rolü ve normatif etkiler, başlıca tartışma konularıdır.

¹³⁷ Buzan, Waever ve de Wide, ss.31, 33.

¹³⁸ Medya mensuplarının güvenlikleştirci aktör olarak kabul edilip edilmeyeceği, araştırmacının medyanın siyasetteki yeri üzerine benimsediği perspektife bağlıdır. Medya, kamuoyunu temsil eden bir ayna gibi ele alınabileceği gibi, belli çıkar gruplarının gündemi belirlediği ve yönlendirdiği araçlar olarak da görülebilir. Bkz. Buonfino, Between Unity and Plurality.

¹³⁹ Didier Bigo, "Security and Immigration: Towards a Critique of the Governmentality of Unease," **Alternatives**, Cilt:27, 2002, (Security and Immigration).

¹⁴⁰ Matt McDonald, "Securitization and the Construction of Security", **European Journal of International Relations**, Cilt:14, Sayı:4, Aralık 2008.

Kopenhag ekolünde güvenlikleştirmenin teorik çerçevesi, Austin'e ait söylem teorisi, Jacques Derrida'nın post-yapısalcı söylem yaklaşımı, Carl Schmitt'in güvenlik ve istisna siyaseti yaklaşımı ve başta Kenneth Waltz'ın yaklaşımı olmak üzere realist bir uluslararası ilişkiler anlayışının birleşiminden oluşmaktadır.¹⁴¹ Güvenlikleştirme teorisi güvenliği objektif gerçeklik iddialarının geçerli olmadığı söylemsel bir eylem olarak ele alır. Teoride söylemin merkezi konuma sahip oluşu ve özellikle toplumsal güvenlik alanında kimliğe verdiği önem, onun Ekolün de kabul ettiği şekilde, sosyal inşacı olarak etiketlenmesine neden olmuştur.¹⁴² Aşağıda, teorinin çeşitli yönleri, kuramsal kaynakları itibarıyla ve ilgili eleştirilerle birlikte ele alınmaktadır.

1.1.3.1. Söylem Olarak Güvenlikleştirme: Austin

Waever, güvenlikleştirmeyi siyaset dilinin yerini savaş gramerine bıraktığı bir söylem olarak tanımlamaktadır.¹⁴³ Bu bakış açısıyla güvenlikleştirme, söylemin eylem olarak işlev gördüğü bir sosyal inşa sürecidir. Söylemin eylem işlevini görmesi için gereken dilsel koşullar için teori, Austin'in söylem teorisinden faydalanır.

Austin¹⁴⁴, cümle türlerini iki kategoriye ayırır. Betimleyici cümlelerin (*constatives*), doğru ya da yanlış oldukları iddiasında bulunulabilir. Edimsel cümleler (*performatives*) ise, söylenmeleriyle birlikte eyleme dönüşen türde cümlelerdir. Örneğin, "Bahse girerim..." ifadesiyle başlayan bir cümlemin söylenmesi ile birlikte iddia gerçekleşmiş olur. Austin temel olarak edimsel cümlelerle ilgilenmiştir.¹⁴⁵ Edimsel cümleler kapsamında üç tür söylem mevcuttur:

... anlamlı ifade olarak düzsöz eylemi [locutionary act]; alışlagelmiş belirli bir (performatif) güce sahip anlamlı ifade olarak edimsöz eylemi [illocutionary act]; alışlagelmiş belirli bir güce sahip olup, alışlagelmemiş şekilde belirli bir

¹⁴¹ Ole Waever, "Aberystwyth, Paris, Copenhagen New Schools in Security Theory and the Origins between Core and Periphery", ISA Conference, Montreal, Mart 2004, s.13'ten aktaran Taureck. Ayrıca bkz: Buzan ve Hansen, s.213.

¹⁴² Buzan ve Hansen, s.213.

¹⁴³ Waever, Securitization and Desecuritization, s.75.

¹⁴⁴ John L. Austin, **How to Do Things with Words?**, Clarendon Press, Oxford, 1962.

¹⁴⁵ Taureck.

etkiye yol açan anlamlı ifade olarak ise *etkisöz eylemidir* [perlocutionary act].¹⁴⁶

Austin'in ifadesiyle: “‘Dedi ki...’ düzsöz eylemini, ‘iddia etti ki...’ edimsöz eylemini ve ‘beni ikna etti ki...’ etkisöz eylemini... birbirinden ayırabiliriz.”¹⁴⁷ Waever, güvenlikleştirmeyi bahsi geçen söylemler içinde edimsöz eylemi (illocutionary act) olarak tanımlamaktadır:

*Dil teorisinin yardımıyla ‘güvenliği’ bir söylem olarak kabul edebiliriz. Bu kullanımda güvenlik, gerçek bir şeyi gösteren bir simge olarak önemli değildir; sözle ifadenin kendisi eylemdir. Onu ifade ederek bir şey yapılmış olur (bahse girmek, söz vermek, bir gemiye isim vermek gibi). Devlet temsilcisi ‘güvenlik’ sözünü telaffuz ederek, belirli bir gelişmeyi belirli bir alana taşımış, ve böylece söz konusu gelişmeyi durdurmak için gereken her tür yöntemi kullanmak üzere özel bir hak iddia etmiş olur.*¹⁴⁸

Böylece: “Devlet, belirli bir durumu, onunla elindeki tüm imkanları seferber ederek mücadele edebileceği belirli bir kategoriye (‘güvenlik’) sokar.”¹⁴⁹ ve istisna siyaseti mümkün hale gelir.

Betimsel cümlelere kıyasla edimsel cümleler, üzerlerinde gerçeklik iddia etmeye müsait yapıda değildir. Ancak doğru ya da yanlış olmasa dahi, edimsel cümlelerin daha “uygun” olduğu durumlar vardır. Austin tarafından uygunluk koşulları (*felicity conditions*) olarak adlandırılan edimsöz eylem koşulları şunlardır:

- (i) belirli kişilerin belirli koşullar altında belirli kelimeleri telaffuz etmeleriyle ilgili olarak ‘alışlagelmiş etkiye sahip alışlagelmiş bir sürecin’ varlığına dayanan bir hazırlık koşulu;
- (ii) sürecin tüm tarafların katılımı ile gerçekleştiğini gösteren bir yürütme koşulu;
- (iii) bu alışlagelmiş sürecin katılımcılarının belirli düşünce veya duygulara sahip olduğu ve ‘bunlara göre hareket etmelerini’ gerektiren bir samimiyet koşulu;

¹⁴⁶ Austin'in yaklaşımında *locution* kelimesi ile kastedilen, belirli bir kişi tarafından yapılan belirli bir ifade olup, sadece sözlü değil, yazılı ifadeleri de kapsamaktadır. *Illocution* ve *perlocution* terimleri, “içinde” ve “ile” bağlaçlarının Latince karşılıklarından türetilmiştir. *Illocution* ile kastedilen, kişinin sözün içinde yaptığı, *perlocution* kelimesi ise söz ile yapılan anlamına gelmektedir. Kevin J. Halion, **Speech Act Theory and Deconstruction: A Defence of the Distinction between Normal and Parasitic Speech Acts**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), McMaster University, Canada, 1989, <http://www.e-anglais.com/thesis.html>, (15.08.2015).

¹⁴⁷ Austin, s.102'den aktaran Taureck.

¹⁴⁸ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.93.

¹⁴⁹ Ole Waever, “Security, the Speech Act - Analysing the Politics of a Word”, 2. Taslak, Research Training Seminar, Sostrup Manor, Haziran 1989, Düzeltilmiş Versiyon, Jerusalem/Tel Aviv, 25-26 Haziran 1989, http://www.academia.edu/2237994/Security_the_Speech_Act_-_working_paper_1989, (20.05.2015), (Security, the Speech Act), s.42.

(iv) katılımcıların 'bu şekilde hareket ettiklerini' gösteren bir tamamlama koşulu.¹⁵⁰

Güvenlikleştirme, hem aktörün güvenlikleştirme girişimini hem de bu girişimin dinleyici kitlesi tarafından kabulünü kapsamaktadır. Bu nedenle, güvenlikleştirmenin başarısı iki tür faktöre bağlıdır. Bunlardan ilki, söylemin dilsel, gramere dayalı içyapısıdır. Konuşmanın içinde gerçekleştiği bağlam da, aynı derecede önemlidir. Güvenlikleştirme teorisinin sunduğu bağlamsal faktörler, diğer bir deyişle kolaylaştırıcı koşullar, Austin'in yukarıda bahsi geçen uygunluk koşullarından uyarlanmış olup, aşağıdaki gibidir:

1-Söylemin güvenlik gramerine (veya hikaye yapısına) uygunluğunu belirten içsel koşul: güvenlikleştirmeden söz edebilmek için öncelikle bir konunun acil önlemler gerektiren varoluşsal bir tehdit olarak gösterilmesi gerekmektedir. Bununla ilgili ayrıntılar güvenlik alanına göre değişir. Örneğin toplumsal alandaki güvenlikleştirmede tehdit, kimliğe yönelik olarak kurulmalıdır.

2-Konuşmacının sosyal sermayesi veya otorite pozisyonu (resmi veya başka türlü): Bu özellik dinleyici kitlesinin konuşmaya ilgisini ve argümanı kabulünde etkilidir.

3-Tehdidin özellikleri: Bahsedilen tehdit toplumda genel olarak kabul gören bir tehdit ise - silahlanma gibi - dinleyici kitlesinin güvenlikleştirme girişimini kabulü kolaylaşacaktır. Bu koşul toplumun kolektif hafızasına atıf yapmaktadır.¹⁵¹

Dinleyici kitlesi kabul ve rıza göstermedikçe güvenlikleştirme gerçekleşmez. Nitekim kolaylaştırıcı koşullar, dinleyici kitlesinin güvenlikleştirmeyi kabulü ve istisna siyasetine rızasını sağlamayı kolaylaştıran koşullar olarak da değerlendirilebilir. Bu yüzden, Ekole göre, güvenlikleştirme analizi yapılırken dinleyici kitlesinin özelliklerini ve güvenlikleştirici aktör ile bu kitle arasındaki güç ilişkilerini göstermek gerekmektedir.¹⁵² Ekol, söylemin bağlamının ve dinleyici kitlesinin önemine değinmekle birlikte, bu konuları teorisine güvenlikleştirme girişimi kadar ayrıntılı bir şekilde katmadığı için eleştirilmektedir.

Bu tür eleştirilerden biri Balzacq'a aittir. Balzacq, güvenlikleştirme çalışmalarının dinleyici kitlesini yeterince içerebilmesi için Waever'ın Austin kökenli kavramlaştırmasında değişiklik önerir. Ona göre güvenlikleştirmeyi edimsöz

¹⁵⁰ Austin, s.14f'den aktaran Thierry Balzacq, "Constructivism and Securitization Studies", **The Routledge Handbook of Security Studies**, (Ed. Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer), Routledge, New York, 2010, (Constructivism and Securitization) s.61.

¹⁵¹ Buzan, Waever ve de Wide, s.33.

¹⁵² Buzan, Waever ve de Wide, s.32.

eylemi (*illocutionary act*) olarak değil, etkisöz eylemi (*perlocutionary act*) olarak ele almak gerekir. Austin'e ait edimsöz uygunluk koşullarının konuşmanın kendisine ve konuşmacıya has özellikler olduğunu ifade eden Balzacq, etkisözün uygunluk koşullarının, konuşma ve konuşmacıdan ziyade, bunların etki yarattığı dinleyici kitlesi ile ilgili olduğunu belirtmektedir:

*... etkisöz eylemi, gerçekleştiği ortam koşullarına göre biçimlenir. Alışlagelmiş biçimde sadece belli sözleri telaffuz etmekle gerçekleşmez. Belirli durumlarda belirli sözlerin telaffuzunun yol açtığı beklenen veya beklenmedik, çoğu kez belirsiz tüm etkileri kapsar... güvenlikleştirme gibi her tür özneler-arası süreçte amaç, ötekinden anlamlı bir tepki almaktır (etkisöz etkisi); bu gerçekleşmedikçe güvenlikleştirme söz konusu değildir. Demek ki etkisöz eylemi belirli bir kamusal meselenin bir güvenlik problemine dönüşmesinde merkezi konuma sahiptir.*¹⁵³

Etkisöz eyleminin bahsi geçen özelliği, güvenlikleştirme çalışmalarında dinleyici kitlesi ve bağlamı analize katmak için daha uygun bir tercih olarak düşünülebilir. Ancak bundan Kopenhag ekolünün dinleyicileri önemsemediği sonucu çıkarılmamalıdır. Taureck'e göre, Waever'ın güvenlikleştirmenin kavramlaştırılmasında Austin'in bahsettiği söylem türleri içinde edimsöz eylemini tercih etmesi tesadüfi değildir. Ona göre Kopenhag ekolü güvenlikleştirmenin özneler-arası (*intersubjective*) olduğunu kabul etmekle birlikte, araştırma hedefi olarak güvenlikleştirmenin devlet eliti eliyle nasıl kurulduğunu ortaya çıkarmayı seçmiştir. Araştırma hedefi güvenlikleştirmede kamuoyu rızası veya tartışmaları değil, güvenlikleştirme girişiminin kendisini ortaya çıkarmak olmuştur. Bu nedenle güvenlikleştirici söylemin etkisinden ziyade oluşuna odaklanılmıştır.¹⁵⁴

Kopenhag ekolü ile diyalog içinde gelişen literatürde güvenlikleştirmenin söz ve eylem olarak ele alınışına alternatif fikirler de sunulmuştur. Örneğin Hansen, sözlerden ziyade imgeler üzerinden gerçekleşen güvenlikleştirmeye dikkat çekmiştir.¹⁵⁵ McDonald, aktörlerin sözlü ve yazılı metinlerinin yanı sıra, kitle iletişim araçlarında kullanılan imgelerin, jest ve mimikler ile bürokratik uygulamaların da

¹⁵³ Balzacq, Constructivism and Securitization, s.61. Ayrıca bkz. Thierry Balzacq, "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context" **European Journal of International Relations**, Cilt:11, Sayı:2, 2005, (Three Faces of Securitization), s.175.

¹⁵⁴ Taureck.

¹⁵⁵ Lene Hansen, "The Politics of Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis: A Post-Structuralist Perspective", **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011, (Politics of Securitization).

güvenlikleştirmenin parçaları olduğunu iddia eder.¹⁵⁶ Bigo, güvenlikleştirmenin siyasetçilerin kamuoyu önüne sürdükleri konuşma ve yazılı ifadelerden ziyade, göze pek de çarpmayan, rutinleşmiş “teknokratik performanslar” olarak anlaşılmasından yanadır.¹⁵⁷ Huysmans¹⁵⁸ ve Guzzini¹⁵⁹ de benzer şekilde, aktörlerce söylenen çarpıcı ifadelerin yerine, güvenlikleştirmenin gündelik süreçlere yansıyan, kurumsallaşan unsurlarına odaklanmayı önerir.

Kopenhag ekolünün dinleyici kitlesini yeterince içermediği, ihmal ettiği yönündeki eleştirilerin kökeni normatif kaygılardır. Bu tür eleştirilerde Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme teorisinde hakim gücün (devlet eliti ve diğer kamu otoriteleri) söylemine odaklanıldığı, araştırmanın dışlanan seslere yer vermemenin ötesinde, akademik eserler yoluyla hakim söylemin ve statükonun yeniden üretildiği iddia edilmekte, dışlanan seslerin ve alternatif güvenlik anlayışlarının duyulması gerektiğine dikkat çekilmektedir.¹⁶⁰ Güvenlikleştirme literatüründe toplumdaki güç dengesizliklerini analizin merkezine koyan yazarlar da mevcuttur. Kopenhag ekolünün teorik ve metodolojik çerçevesini farklı tanımlarla veya yeni kavramlardan destek alarak uyarlamışlardır. Örneğin, güvenlikleştirmede hegemonyayı eleştiren Bigo ile Buonfino gibi yazarlar, güvenlikleştirmeyi Bourdieu, Foucault, Laclau ve Mouffe gibi yazarların kavramlarıyla yeniden okumuşlardır.¹⁶¹

Kopenhag ekolü, teorinin toplumdaki güç ilişkilerini içerdiğini iddia etmektedir.¹⁶² Ancak ekolün araştırma odağı gereğince, güçlü olan tarafların güvenlik anlayışı ağırlıktadır. Yine de bu tercih, teorinin eleştirel etki olasılığına engel değildir. Ekolün mensupları güvenliğin inşa edilmiş yapısına dikkat çekmekte, dolayısıyla onu eleştirecek veya alternatif şekilde inşa edecek olanlara zemin bırakmakta ve imkan sağlamaktadır. Daha önemli bir nokta da, Kopenhag çerçevesinde güvenlikleştirmenin negatif bir güvenlik kavramlaştırması üzerine kurulu olmasıdır. Kopenhag ekolüne göre güvenlik, toplumda baskı ve hak

¹⁵⁶ McDonald, ss.568-569.

¹⁵⁷ Bigo, Security and Immigration.

¹⁵⁸ Jef Huysmans, “What is an Act? On Security Speech Acts and Little Security Nothings”, **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011, (What is an Act).

¹⁵⁹ Stefano Guzzini, “Securitization as a Causal Mechanism”, **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011.

¹⁶⁰ Bkz. McDonald.

¹⁶¹ Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality.

¹⁶² Buzan, Waever ve de Wide, s.32. Ayrıca bkz. Ole Waever, “Politics, Security, Theory”, **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011, (Politics, Security, Theory), ss.471-473.

ihlallerine yol açabilecek bir savaş haline geçişi temsil eder. Bu kavramlaştırma içerisinde de hakim unsurların kurduğu güvenlik çerçevesine getirilecek çözüm, alternatif güvenlik inşaları değil, konunun bizzat güvenlik konusu olmaktan çıkması, toplumdaki tarafların üzerine tartışılabileceği, normal siyasetin geçerli olduğu güvenliksizleştirme (*desecuritization*) olmalıdır.¹⁶³

1.1.3.2. Post-Yapısalcılık: Derrida

Derrida'nın Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme teorisine katkısı, ona post-yapısalcı özellikler katmıştır. Ekol, söylem olarak tanımladığı güvenliği, objektif bir gerçeklik olarak kabul etmemektedir. Bu anlayışta, konuşmacının amaçları önemini yitirir. Balzacq'ın da ifade ettiği gibi: "Derrida'ya göre edimsel cümlelerde önemli olan telaffuzun bağlamı veya konuşmacının amaçları değil, ifadenin içkin özelliği olan 'yinelenebilirliğidir'." ¹⁶⁴ Bunun sonucu olarak araştırmacının metni, onun içinde ifade bulduğu objektif koşullardan ziyade, metnin kendi içindeki unsurlara ve benzer metinlere atıfla okuması gerekir. ¹⁶⁵

Bu tür bir yaklaşım, Austin'in uygunluk koşullarından biri olan konuşmacının niyetini analizden çıkarmayı gerektirir. Taureck'e göre Derrida'nın güvenlikleştirme teorisine katkısı meta-teorik düzeyde olup, güvenlik kavramlaştırması ile ilgilidir. Ona göre Waever'ın "güvenliğin yaptığı şey olduğu" fikri, Derrida'nın metne içeriğinin ötesinde edimsel bir özellik atfetmesinden etkilenecek ortaya atılmıştır. Waever'a göre, söylem analizinde aktörlerin niyetlerine bakılmamalıdır: "Bizi ilgilendiren bireysel karar alıcıların aslında neye inandığı veya halk arasındaki ortak inanışlar değil, aktörlerin birbirleri ile *ilişki kurarken* hangi kodları kullandığıdır." ¹⁶⁶ diyen Waever, ilgilendiği konunun bireylerden ziyade söylem biçimi olduğunu şöyle ifade etmiştir:

¹⁶³ Waever, *Securitization and Desecuritization*.

¹⁶⁴ Balzacq, *Constructivism and Securitization*, s.62.

¹⁶⁵ Bu argüman, Derrida'nın dilin dışında, onun üzerinde bir referans noktası olamayacağı şeklinde ifade ettiği (Jacques Derrida, **Of Grammatology**, Düzeltilmiş Baskı, çev. Gayatri C. Spivak, John Hopkins University Press, Baltimore, 1998, s.158) üzere, sosyal/siyasi alanın söylemden oluştuğu - varsayımdır. Metinler Derridacı yaklaşımda bu nedenle dışarıdan kaynaklı değil, öz-gönderimsel (*self-referential*) olarak kabul edilir ve kendileri dışında sadece başka metinlerle ilişkileri üzerinden (*intertextuality*) incelenir. L. Hansen, ss.359-360.

¹⁶⁶ Ole Waever, "Identity, Communities and Foreign Policy", **European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States**, (Ed. Lene Hansen ve Ole Wæver), Routledge, London, 2001, (Identity), ss.26-27.

*...güvenlik düşüncesi denince, aktörlerin nasıl düşündüğü anlaşılmamalıdır. Bunu ortaya çıkarmak hem zordur hem de o kadar ilgi çekici değildir. Burada tartışmaya açtığımız şey sesli olarak düşündüklerinde nasıl ve ne düşündükleridir; diğer bir deyişle, siyasi tartışmalara/siyasi sürece; 'kamusal mantığa' kattıkları düşüncelerdir.*¹⁶⁷

Ekolün Derrida'dan faydalanışı, kimi akademisyenlerce güvenlikleştirmenin bağlamı açısından eksik görülmesine yol açmıştır. Austin'in söylem teorisi sabit bir bağlam öngörürken, Derrida'nın yaklaşımında tamamen söylemden oluşan bir alan olan bağlam, ifade sırasında değişikliğe uğrar. Nitekim Derrida, Austin'in performatif söylem kuramını değerlendirirken bağlamın dışsal ve sabit bir unsur olarak ele alınmasına karşı çıkmıştır¹⁶⁸. Bağlam değişken olarak kabul edildiğinde, söylemin başarısına dair kriterler belirsizleşir. Önceden başarılı olan bir söylemin, koşullar aynı kaldığında yeniden başarılı olacağına dair kesin bir yargıya varılamaz. Dolayısıyla ölçülebilir kriterler ortaya konulamaz.¹⁶⁹ Diğer bir sorun da metodolojiye yansıyan çelişkidir. Söylem kuramı tündengelimci bir metodoloji gerektirirken, post-yapısalcı yaklaşım, öncel kriterler getirmemesinden dolayı ister istemez tümevarımcı bir yol izleyecektir.¹⁷⁰

Ekol, güvenlikleştirmeyi: "...önemli siyasi etkilere yol açacak kadar dikkat çekici olan bir varoluşsal tehdidin özneler-arası bir süreçle kurulması..."¹⁷¹ olarak, söylem dışında ölçülebilir sonuçlara atıfla tanımlar. Öte yandan: "...epistemolojik ve metodolojik tavırları, güvenlikleştirmenin söylem dışında 'göstergeler' gerektirmeyecek şekilde, söylem olarak çalışılmasını..." gerektirir ki, bu durum, ekolün tutarsızlık gösterdiği şeklinde yorumlanmaktadır.¹⁷² Balzacq'a göre çözüm, ekolün özneler-arasılıkla (*intersubjectivity*) öz-gönderimsellik (*self-referentiality*) arasında tercih yapmasıdır. Ona göre tercih özneler-arasılıktan yana kullanılmalıdır. Bu da dinleyici kitlesinin bir değişken olarak teoriye entegre edilmesini gerektirir.¹⁷³

Stritzel da, Ekolün bağlamı tamamen dışlamadığını, ancak bağlamın güvenlikleştirme çalışmalarında daha yerleşik hale getirilmesi gerektiğini

¹⁶⁷ Ole Waever, **Concepts of Security**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of Copenhagen, Copenhagen, 1997, (Concepts), s.116.

¹⁶⁸ Jacques Derrida, **Margins of Philosophy**, University of Chicago Press, Chicago, 1982, s.322.

¹⁶⁹ Taureck.

¹⁷⁰ Balzacq, Constructivism and Securitization, s.62.

¹⁷¹ Buzan, Waever ve de Wide, s.25.

¹⁷² L. Hansen, s.359.

¹⁷³ Balzacq, Three Faces of Securitization; Constructivism and Securitization.

savunmaktadır. Ona göre Waever, güvenlikleştirme yaklaşımını geliştirdiği önceki çalışmalarında söylemin iç yapısına ve söylem metninin bağlamdan bağımsız bir güç olarak kabul edildiği Derridacı post-yapısalcılığa ağırlık vermiştir. Diğer bir deyişle içselci (*internalist*) bir ağırlık merkezi vardır. Ancak teori aynı zamanda, bağlamı, dinleyici kitlesini ve güvenlikleştirmenin özneler-arası özelliğini, uygunluk koşulları yoluyla içermektedir. Güvenlikleştirme girişiminin başarısını belirleyen uygunluk koşulları, teorinin sosyal inşacı özelliğini gösterir ve ekolün mensuplarının bireysel eserlerinden ziyade ortak çalışmalarında ön plana geçer. Stritzel buna teorinin dışsalcı (*externalist*) ağırlık merkezi demektedir. Ona göre ekol genellikle içselci yaklaşımı tercih etmiştir, ancak güvenlikleştirme anından ziyade güvenlikleştirme sürecini analiz edebilmek için dışsalcılığa ağırlık verilmelidir.¹⁷⁴

Güvenlikleştirme çalışmalarında post-yapısal yönelimin artması gerektiğini düşünen Hansen ise, ekolün bağlam ile ilgili pozisyonu hakkında yukarıda bahsi geçen eleştirilerin aksine: “...güvenliğin öz-gönderimselliği, onun özneler-arası süreçlerden veya... dinleyici kitlesinden bağımsız görüldüğü anlamına gelmez.” demiştir.¹⁷⁵ Ona göre ekolün öz-gönderimselliği vurgulama nedeni, güvenlikleştirme sürecini sadece söylem üzerinden izleme niyetidir. Waever’ın da belirttiği üzere, ekolün güvenlikleştirmede ilgi alanı kamuoyundaki inanışlar değil, toplumdaki aktörlerin birbirleri ile söylem üzerinden kurduğu ilişkilerdir.¹⁷⁶ Hansen’e göre teorinin dinleyici kitlesini içermesi için post-yapısal özelliğini terk etmesi gerekmez. Dinleyici kitlesinin söylem dışındaki bağlam olarak, sadece aktörlerin hedef kitlesi olarak değil, kendi diline sahip özneler olarak söylem içinde ele alınması mümkündür:

Bu ‘dinleyici kitlesi’, söylem içinde ‘fikirleri’ anketlerle, kamuoyu yoklamalarıyla veya seçimlerle ortaya çıkarılabilecek inşa edilen bir özne olarak belirir. Bu, güvenlikleştirici söylemlere verilen cevapların önemsiz olduğunu göstermez. Bunlar, söylemin dışında olan bir ‘dinleyici kitlesinden’ geldiği için değil, tam da söylemsel, siyasi alana girdikleri için önemlidir. Dolayısıyla, ‘dinleyici kitlesinin üyeleri’ konuştuğu zaman – ki böylece ‘dinleyici kitlesinin’ öznelliği ortaya çıkar, söylemsel olarak inşa edilen öznenin değil, özne için konuşurlar.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Holger Stritzel, “Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond”, **European Journal of International Relations**, Cilt:13, Sayı:3, Eylül 2007, ss.359-362.

¹⁷⁵ L. Hansen, s.360.

¹⁷⁶ Waever, Identity, ss.26-27.

¹⁷⁷ L. Hansen, ss.360-361.

Güvenlikleştirmeyi post-yapısalcı kaynaklarına ağırlık vererek çalışmayı öneren Hansen, ekolün post-yapısalcı temelinin Derrida ile sınırlı olmadığını hatırlatır. Ona göre güvenliğin belirli bir kiplik içinde yer alan söylemsel bir oluşum (savaş grameri) olarak ele alışında Foucault'nun da etkisi vardır.¹⁷⁸ Nitekim ekolün dışındaki güvenlikleştirme literatüründe güvenlikleştirmeyi, Foucault'nun kavramları çerçevesinde inceleyen çalışmalar mevcuttur.¹⁷⁹

1.1.3.3. İstisna Siyaseti: Schmitt

Kopenhag ekolü güvenlik alanının normal siyasetin dışında yer aldığını, farklı bir gramere sahip olduğunu iddia eder. Güvenlik alanında egemen, normal siyasette arayacağı kamusal onayı aramaksızın, hayati kararlar alır. Diğer bir deyişle, güvenlikleştirme, göndergesinin (genellikle devlet veya ulus) hayatta kalması ile ilgili olduğu savunulan bir acil durumda gerçekleşen istisna siyasetine vesile olan ve onu meşru kılan bir söylem biçimi olarak nitelendirilebilir. Kuramın istisna siyaseti kavramı, hukuk teorisyeni Carl Schmitt'in siyaset yaklaşımı ile ortaklıklar taşır.

Weimar Cumhuriyeti döneminde yazan Schmitt,¹⁸⁰ devlet düzeninin sadece hukuka değil, siyasete de dayanarak kurulması gerektiğini iddia etmiştir. Siyasi alanın aktörlerin dost ve düşman ayrımına varmaya meyilli şekilde yoğun hissettiği konulardan oluştuğunu düşünen Schmitt'in siyasete bakışı, uzlaşmadan ziyade çatışma odaklıdır: "Her dini, ahlaki, ekonomik, etik veya diğer antitez, eğer insanoğlunun dost ve düşman olarak gruplaşabilmesi için yeterince güçlüyse, kendini siyasi antiteze dönüştürür."¹⁸¹ Dönemin siyasi ortamında, aşırı uçlardaki grup ve ideolojiler arasında yoğun çatışmalar yaşanmaktadır. Siyasi ortama, bir dost - düşman cepheleşmesi hakimdir. Bu bağlam içinde Schmitt, dönemin Şansölyesi Hindenburg'a aşırıcılar devlet düşmanı ilan etmesi gerektiğini söylemiştir. Ona göre bu yapılmadıkça, aşırı grupların iktidara gelme olasılığı vardır; iktidarı elde

¹⁷⁸ L. Hansen, ss.359-363.

¹⁷⁹ Örneğin bkz. Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality.

¹⁸⁰ Carl Schmitt, **The Concept of the Political**, çev. George Schwab, University of Chicago Press, Chicago, 1996(1932).

¹⁸¹ Schmitt, s.37'den aktaran Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", **International Studies Quarterly**, Cilt:47, Sayı:4, Aralık 2003, ss.511-531, 514.

ettiklerinde ise parlamenter demokrasi ve anayasa ortadan kalkacaktır. Schmitt'e göre bir siyasi sistemin varoluşu tehlikede ise, dost - düşman ayrımı iyice keskinleşir ve böyle bir ortamda hükümet egemenliği garanti altına almak için aşırıya kaçan önlemler alırsa bu, meşruiyeti zedelemesiz.¹⁸²

Kopenhag ekolü güvenlikleştirme yaklaşımında, siyasi elitin bir konuyu varoluşsal tehdit olarak inşa etmesi şu anlama gelir: "Eğer bu sorunu çözmezsek, başka her şey önemsiz kalacak (çünkü ya artık burada olmayacağız, ya da kendi yöntemimizle çözecek özgürlüğe sahip olamayacağız)." ¹⁸³ Olağanüstü önlemlerle sorunu çözmek demek, artık "oyunun normal siyasi kuralları" ile bağlı olmamak demektir. ¹⁸⁴ Taureck'e göre, Schmitt'in siyaseti dost-düşman ayrımı olarak anlayışı, Kopenhag perspektifinde: "...normal demokratik kurallara uyulan siyaset ve olağanüstü durum siyaseti ayrımı..." ile yeniden üretilmektedir. ¹⁸⁵ Olağanüstü durum siyaseti yahut istisna siyaseti, güvenlikleştirme inşası ile birlikte siyasetin normal düzeninde riayet edilen demokrasi, insan hakları ve hukukun askıya alınabileceği bir durumu ifade etmesi nedeniyle Schmitt'in siyasete çatışma çerçevesinden bakışını andırmaktadır.

Güvenlikleştirmenin sonucu olan istisna siyasetine ek olarak, güvenlikleştirme anında telaffuz edilen tehdit terimi de, Schmitt'inkine benzer bir çatışma düzenine işaret eder. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, tehdit teriminin kendisi, kullananın dışından kaynaklanan bir durumu ifade eder. Kopenhag ekolünün yaklaşımında güvenlik konusu, göndergenin varoluşuna yönelik bir tehdit olarak kurgulandığı için, Schmitt'in dost - düşman ayrımında olduğu gibi, güvenlikleştirme de ötekileştirme yoluyla işleyen bir mekanizmadır. ¹⁸⁶

1.1.3.4. Post-Yapısal Realizm: Waltz

Kopenhag ekolü, güvenlik gündeminin genişlemesi ve derinleşmesi ile ilgili tartışmalarda uluslararası ilişkilerin realist geleneğine yakın bir pozisyon benimsemiştir. Onlara göre realizm gerçekçi varsayımlara sahiptir. Ayrıca kendi

¹⁸² Taureck.

¹⁸³ Buzan, Waever ve de Wide, s.24.

¹⁸⁴ Buzan, Waever ve de Wide, s.24.

¹⁸⁵ Taureck.

¹⁸⁶ Taureck.

teorilerini geliştirirken disiplinin teorik geleneğinden uzaklaşmayı değil, onunla eleştirel biçimde etkileşim halinde olmak gerektiğini savunmuşlardır.¹⁸⁷ Bu gelenek içinde Waltz'ın ekole büyük etkisi olmuştur.¹⁸⁸

Waltz¹⁸⁹, güvensiz bir ortamda eylemlerin varoluş kaygısı ile biçimlendiğini iddia eder. Benzer şekilde Kopenhag ekolü de güvenliğin varoluşa yönelik tehditlerle başa çıkmakla ilgili olduğunu savunur. Waltz ve realizmin başka bir etkisi de, güvenlikleştirmenin başarılı olması için sıralanan koşullar üzerine olmuştur. Ekole göre, güvenlikleştirmenin başarısı öncelikle güvenlikleştirici aktörün toplumda dikkat çekme ve rıza kurma kapasitesine bağlıdır. Bu anlayış, realist geleneğe benzer biçimde, analiz düzeyi olarak birey ve gruplardan ziyade devletlerin seçilmesine yol açmıştır.¹⁹⁰

Waever, yaklaşımını “post-yapısal realizm” olarak adlandırmıştır. Bu da onun realizme eleştirel yaklaşmakla birlikte onunla bağını sürdürmek istediğine işarettir. Waever, realizmi aşmaktan ziyade, onu yenilemek istemiştir. 1989’da yazdığı gibi:

*‘Post-yapısal realizmin’ amacı siyasi olabilen bir teori geliştirmektir. Amacı realizmin dışında bir konuma yerleşmek değildir. Onun yerine geleneğin uç sınırında olmaya çalışır... Yöntem, realizmin kavramlarıyla, ama onların realizmin standart söylemindeki uyumlu ve kendi kendini doğrulayan şekildeki işleyişlerini bozacak şekilde çalışmaktır.*¹⁹¹

Waever, Waltz'ın yapısal realizmini, onu post-yapısal şekilde okuyarak ve barındırdığı ikili karşıtlıkları (*binary oppositions*) ortaya çıkararak - yapı sökülme yolu ile - aşmaya çalışmıştır. Derrida'nın güvenlikleştirme teorisine katkısı bu noktada da görülmektedir. Ancak Taureck'e göre Waever tamamiyle post-yapısalcı değildir, onun girişimi realizm geleneğinin yeniden okunması ile sınırlıdır.¹⁹² Hansen de güvenlikleştirme kuramının tamamen post-yapısalcı olmadığını hatırlatır; ona göre ekolün post-yapısal söylem yaklaşımlarından faydalanan teorisini post-yapısalcı yönde derinleştirmesi mümkündür.¹⁹³

¹⁸⁷ Waever, *Securitization and Desecuritization*; Buzan ve Hansen.

¹⁸⁸ Taureck.

¹⁸⁹ Kenneth Waltz, **Theory of International Relations**, Random House, New York, 1979.

¹⁹⁰ Taureck.

¹⁹¹ Wæver, *Security, the Speech Act*, s.38.

¹⁹² Taureck.

¹⁹³ L. Hansen, ss.359-363.

1.1.3.5. Sosyal İnşacılık

Güvenliği objektif değil, hakim aktörlerce inşa edilen bir olgu olarak kabul etmesi, söylem ve kimliğe verdiği önem itibariyle Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme teorisi sosyal inşacılık içerisinde görülebilir. Ancak Ekolün geleneksel güvenlik yaklaşımının objektivizmine yaklaştığı noktalar da vardır.

Buzan ve diğerleri, güvenlikleştirme kuramının geleneksel ve eleştirel güvenlik yaklaşımları ile karşılaştırmalı olarak, objektivizm-subjektivizm ayrımı içindeki konumunu belirtmişlerdir. Geleneksel güvenlik çalışmaları gerek güvenliğe, gerekse sosyal ilişkilere bakışı açısından objektivisttir, çünkü birimlerini (devletler) verili olarak kabul etmekte, güvenlik sorunlarını objektif sorunlar olarak görmektedir. Eleştirel güvenlik çalışmaları ise sosyal ilişkilerin inşa edildiğini iddia etmekle birlikte, güvenliği pozitif bir olgu olarak görmesi ve güvenlik gündeminde daha fazla konu olması gerektiğini savunması açısından güvenlik kavramında objektivizme yaklaşmaktadır. Kopenhag ekolü ise güvenlik kavramını tamamen subjektif bir konu olarak ele aldığı için radikal sosyal inşacı olarak düşünülmelidir, ancak sosyal ilişkiler alanında objektivizm ve subjektivizm arasında orta yolcudur.¹⁹⁴

Ekolün güvenlik kavramında objektivizmi terk etmesi, etik açısından dezavantaj yaratmaktadır. Teorik pozisyonlarından dolayı, göç gibi güvenlikleştirilen konuların aslında güvenlik tehdidi olmadığını iddia edemezler. Ancak güvenliği, güvenlik ikilemine dönüşme ve istisna siyasetine izin verme gibi olumsuz etkilere yol açan bir olgu olarak tanımlamaları, güvenlik tehditlerinin inşa edilebilir olması itibariyle alternatif inşa süreçlerini dışlamamaları ve önerdikleri “güveniksizleştirme” kavramı sayesinde bu dezavantajı telafi ettiklerini iddia etmektedirler.¹⁹⁵

Ekole göre toplumsal ilişkiler de güvenlik gibi inşa edilmiştir ve dolayısıyla değişebilir. Ancak bu ilişkiler göreceli olarak kalıcıdır, dolayısıyla sabitmişçesine ele alınabilir.¹⁹⁶ Ontolojik olarak sosyal inşacı bir tutum, sosyal ilişkilerin değişime açık süreçler olarak ele alınmasını gerektirir. Ekolün bu kabule rağmen sosyal ilişkileri sabitlemesi, aktörü (*agency*) göz ardı etme sonucunu doğurur. Huysmans’a göre bu

¹⁹⁴ Buzan, Waever ve de Wide, ss.203-206.

¹⁹⁵ Buzan, Waever ve de Wide, s.206.

¹⁹⁶ Buzan, Waever ve de Wide, s.205.

aslen yöntemsel bir tercihtir ve teorinin sosyal inşacı yönünü tamamen ortadan kaldırmaz, ancak farklı ontolojik pozisyonların seçici bir objektivizmle bir araya getirilmesi ekolün bazı açılardan radikal, başka açılardan ise kısmi sosyal inşacı olarak görünmesine yol açmıştır.¹⁹⁷ Ekolün bazı öğeleri sabit kabul ederken diğerleri üzerinde post-yapısal okuma yapması onu uluslararası ilişkiler disipliniinde orta yola (*middle ground*) dahil eder. Bu pozisyona ılımlı sosyal inşacılık da denilmektedir.¹⁹⁸

Buzan ve Hansen, ekolü konvansiyonel sosyal inşacı olarak sınıflandırır. Konvansiyonel sosyal inşacılar, neorealizmi eleştirmek ve kimlik gibi fıkırsel değişkenlerden faydalanmakla birlikte, analiz düzeyi olarak devleti seçer ve pozitivist yöntemler kullanırlar. Ekol de, güvenlikleştirme kavramındaki post-yapısalcılıkla toplum ve kimlik konusundaki konvansiyonel inşacılık arasında gidip gelmektedir.¹⁹⁹ Balzacq ise, ekolü modernist sosyal inşacı olarak adlandırır. Ona göre modernist sosyal inşacılar, post-modernist veya eleştirel sosyal inşacılardan farklı olarak bilinçli bir şekilde orta yolu tercih eder. Orta yoldan kasıt, özcü (*essentialist*) olmayan bir ontoloji ile pozitivist bir epistemolojinin bir arada kullanılmasıdır. Balzacq bu durumu tutarsızlık olarak nitelemektedir.²⁰⁰

Özetle, Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme kuramı literatürde eklektik olarak değerlendirilmektedir. Normal koşullarda bir araya getirilmeyen farklı kuramsal kaynaklardan beslenmesinin, kuramın bütünlüğüne engel olup olmadığı, bu durumun analitik açıdan avantaj mı, yoksa dezavantaj mı yarattığı soruları ise araştırmacının amaçlarına ve odağına göre farklı şekillerde cevaplandırılabilir.

1.2. MÜSLÜMAN GÖÇMENLERİN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ VE ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası güvenlik gündemindeki gelişmelere yönelik olarak güvenlik kavramının kapsamı genişlemiştir. Güvenlik artık askeri tehditlerin dışında, uluslararası örgütlü suç (insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi), terörizm, çevreye yönelik tehditler gibi konuları kapsar şekilde ele alınmaktadır.

¹⁹⁷ Huysmans, *Revisiting Copenhagen*, s.56.

¹⁹⁸ Taureck.

¹⁹⁹ Eleştirel sosyal inşacılar ise, bu tür yaklaşımları devleti özne olarak ele alarak yücelttiği iddiasıyla normatif olarak eleştirmektedirler. Buzan ve Hansen, ss.195-197, 215.

²⁰⁰ Balzacq, *Constructivism and Security Studies*, ss.58-59.

Yasadışı göç de, özellikle 1990’lardan itibaren gerek siyasetçiler, gerekse akademisyenler tarafından Batı dünyasının güvenlik meselelerine dahil edilmektedir. Kopenhag ekolü, güvenlikleştirme kuramıyla, aktörlerce bu yeni konuların güvenlik gündemine dahil oluşundaki mekanizmayı ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Ekolün kuramsal çerçevesine göre göç, siyasi sektörle ve devlet güvenliğiyle ilişkili, ancak farklı bir alan olarak ortaya konan toplumsal güvenlik sektöründe yer alır. Müslüman göçmenler örneğinde olduğu gibi, farklı kültürel grupların kimlikleri, toplumun “biz” tahayyülüne yönelik tehditler olarak çerçevelendiğinde, toplumsal güvenlikleştirme söz konusu olur. Aşağıda önce toplumsal güvenlikleştirme açıklanmakta, ardından göçün ve Müslüman göçmenlerin güvenlikleştirilmesine dair güvenlikleştirme literatüründeki bulgular, tehdidin içeriği ile güvenlikleştirme - ötekileştirme ilişkisi itibarıyla değerlendirilmektedir.

1.2.1. Toplumsal Güvenlikleştirme ve Göç Sorunsalı

Farklı sektörlerde farklı güvenlik inşa biçimleri olduğunu iddia eden²⁰¹ Kopenhag ekolünün yaklaşımında göç, esas olarak bir toplumsal güvenlikleştirme konusu olarak kabul edilir. Ekol, Avrupa’da 1980’lerden itibaren geleneksel güvenlik sorunları dışında, biri Avrupa Topluluğu’nun Birlik’e dönüşmesiyle birlikte gelişen Avrupa şüpheciliği (*Euroskepticism*), diğeri ise uluslararası göç olan iki ana güvenlik meselesini de, toplumsal güvenlik kavramı çerçevesinde incelemiş ve kavramı bu örnekler üzerinden geliştirmiştir.²⁰² Aşağıda, ekolün toplumsal güvenlikleştirme kavramının açıklanmasının ardından, Batı Avrupa’daki Müslüman göçmenler dahil olmak üzere, göçmenlere ilişkin olarak güvenlikleştirme literatüründe ortaya konan tehditler değerlendirilmektedir.

1.2.1.1. Toplumsal Güvenlikleştirme Kavramı

Toplumsal güvenlikleştirme, Kopenhag ekolü tarafından ortaya konan farklı güvenlik alanları içinde toplumsal alana dair yapılan güvenlikleştirmeyi ifade eden

²⁰¹ Buzan, People, States and Fear.

²⁰² Huysmans, Revisiting Copenhagen, ss.47-48, 52.

bir kavramdır. Toplumsal güvenlik kavramının öznesi olan toplum, Waever tarafından şöyle tanımlanır:

*Toplum, kimlikle, cemaatlerin kendi-algularıyla, ve kendilerini belirli bir cemaatin üyeleri olarak tanımlayan bireylerle ilgilidir. 'Toplum' hem Gemeinschaft hem de Gesellschaft olarak anlaşılmalıdır... Bizim toplumsal güvenlik analizimiz, toplumu farklı, sui generis bir fenomen olarak ele alan Durkheimci bir toplum kavramlaştırması üzerine kuruludur.*²⁰³

Kopenhag ekolü mensuplarının toplumsal güvenlik kavramını geliştirdikleri en kapsamlı çalışma olan 1993 tarihli eserinde²⁰⁴, güvenlikleştirme kuramı henüz tüm yönleriyle yer almamaktadır. Sözeylemden ziyade ekolün güvenlik anlayışı ve toplumlardaki güvenlik algıları temel alınmıştır. Waever bu eserde, güvenliği “hayatta kalma mücadelesi” olarak tanımlar. Toplumsal güvenlik ise şöyle tanımlanmıştır:

*...bir toplumun değişen koşullardan kaynaklanan olası veya gerçek tehditler karşısında öz karakterini muhafaza etme yeteneği... özellikle dil, kültür, cemiyet, dini ve ulusal kimlik ve örflerin geleneksel kalıplarının, evirilmeye müsait koşullar içinde sürdürülebilmesi...*²⁰⁵

Toplumsal güvenliğe dair olası tehditlerden bahsedilmesi, ekolün güvenliği söylem yoluyla inşa edilen bir süreç olarak ele alması anlamına gelir. Bu sosyal inşacı öge, ileride ortaya atılacak olan güvenlikleştirme kavramı ile kuvvetlendirilmiştir.²⁰⁶ Huysmans, ekolün bu eserin toplumsal güvenliğin ele alınışının belirli bir alana ilişkin belirli tür tehditleri kastetmenin ötesinde, literatüre asıl: “...toplumun ve kültürel kimliğin gönderge olarak inşa edilmesi” argümanı ile katkı yaptığını belirtmektedir.²⁰⁷

Güvenlikleştirme, bir göndergenin varoluşsal tehdit altında olduğu iddiasıyla başlar. Bu gönderge sektöre göre değişir. Waever, devlet güvenliğinde göndergenin devlet ve güvenliğin egemenliğe dair olduğunu, toplumsal güvenlikte ise

²⁰³ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.83. Ayrıca bkz. Ole Waever, “‘Societal Security’: The Concept”, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, (Ed. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre), St. Martin’s Press, New York, 1993, (Societal Security), ss.18-21.

²⁰⁴ Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre (Ed.), **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, St. Martin’s Press, New York, 1993.

²⁰⁵ Waever, *Societal Security*, s.23.

²⁰⁶ Buzan ve Hansen, s.213.

²⁰⁷ Huysmans, *Revisiting Copenhagen*, s.52.

göndergenin toplum ve güvenliğin kimliğe dair olduğunu söyler: “Egemenliğini kaybeden bir devlet artık bir devlet olarak varlığını sürdüremez; kimliğini kaybetmiş bir toplum ise artık *kendisi gibi* yaşayamayacağından korkar.”²⁰⁸ Toplumsal güvenliğin temel unsurları: “...kabul edilebilir evrimi çerçevesinde geleneksel dil yapıları, kültür, ilişkiler, dini ve ulusal kimlik ve geleneklerin devamı” olarak sıralanmaktadır.²⁰⁹

Geleneksel güvenlik yaklaşımında toplumun ayrı bir güvenlik alanı olarak ele alınması istisnai bir durumdur. Her toplumun bir devleti olduğu ve her devletin de ona ilişkin bir toplumdan çıktığı varsayılarak, toplumla devlet eşanlamlı muamele görür. Bu anlayışta toplumun güvenliğine, devletin güvenliğinin doğal bir sonucu olarak bakılmaktadır.²¹⁰ Waever, geleneksel yaklaşımda devlet ve toplum güvenliğinin ayrı konular olduğunu iddia etmenin, devlet ve toplum arasında bir ikilik olduğunu söylemek anlamına geldiğini belirtir. Devlet odaklı olan geleneksel yaklaşımda, toplum ile devlet birbirinden ayrıldığında araştırma sorusu, toplumun veya toplumdaki bir azınlığın devlete tehdit oluşturup oluşturmadığı olacaktır. Güvenliği pozitif bir olgu olarak kabul eden “konvansiyonel eleştirel” yaklaşımda, toplumun güvenliğinden anlaşılan, göç ve benzeri konularda toplumun objektif olarak güvende olup olmadığıdır.²¹¹ Kendi söylem yaklaşımında ise araştırma sorusu hangi konuların gerçekten güvenlik meselesi olduğu değil, güvenlik meselesi haline nasıl getirildiğidir:

*...kimliğe ilişkin bazı konuların güvenlikleştirilmesine yol açan mekanizmaları, özellikle, bu sorunların toplum tarafından ne zaman ve nasıl güvenlik kavramlarıyla ele alındığının çalışılması...Bu tür bir yaklaşım, kimlik hakkındaki kaygıları ciddiye almak, ve dahası bunların özellikle ve genel olarak sorunlu bir biçimde güvenlik meseleleri olarak çerçevelenmesini çalışmak gerektiğine işaret eder.*²¹²

Theiler’e göre toplumsal güvenlik, Kopenhag ekolünün kimliği merkeze koyması sebebiyle kimi akademisyenlerce kimlik güvenliği şeklinde de anılabilmektedir. Ekolün kimlik anlayışı ise, cemaatlerin dil gibi objektif

²⁰⁸ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.83.

²⁰⁹ Waever, *Societal Security*, s.23.

²¹⁰ Tobias Theiler, “Societal Security”, **The Routledge Handbook of Security Studies**, (Ed. Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer), Routledge, New York, s.106.

²¹¹ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.82.

²¹² Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.83.

göstergelerine ek olarak, üyelerin kendilerini cemaatleri ile tanımlamaları şeklinde subjektif unsurlar içerir. Bu şekilde aynı objektif koşullar altında (örneğin göçmen azınlığın nüfusa oranı) farklı toplumsal tepkiler gelişmesi ihtimal dahiline alınmış olur; kuramın açıklayıcı gücü zedelenmez.²¹³

Waever, devlet güvenliğini ve toplumsal güvenliği, göndergelerinin farklı olması nedeniyle birbiriyle benzeşen, birbirini etkileyen, ancak ayrı modeller olarak ele alır. İkisinin de, güvenliğin uluslararası ve bireysel düzeylerdeki dinamiklerden etkilenen kolektif birimde yoğunlaştığını iddia eder. Siyasi güvenlik: "...devletlerin örgütsel istikrarı, hükümet sistemleri ve hükümet ve devletlere meşruiyetlerini sağlayan ideolojilere dair" olup, toplum güvenliği ile iç içe geçmiş halde bulunmakla birlikte, toplumsal güvenliğin siyasi güvenlikten ayrı bir alan olarak ele alınması gerekir²¹⁴. Siyasi ve diğer sektörlerde gönderge devlet, ve devlet güvenliğinin temel kriteri egemenlik iken, toplum güvenliğinin göndergesi ve analiz düzeyi kolektif kimliktir. Kolektif kimlikler arasında ise, özellikle bireylerin toplum düzeyinde temel bağlılıklarını sağlama kapasitesi ve modern devletin kuruluşundaki rolleri itibarıyla etno-ulusal ve dini kimlikler başlıca göndergeleri teşkil eder.²¹⁵

Waever, Hobsbawm²¹⁶ ve Gellner²¹⁷ gibi, günümüzde toplum ve kimlik denildiğinde ilk akla gelen şey olan ulusu, moderniteye has ve modern ulus-devletin gelişimine ilişkin bir kavram olarak değerlendirir. Waever'a göre, ulus kavramı, Aydınlanma ve endüstri devrimiyle dönüşen toplumlarda kitlesel kültürün ortaya çıkarak dinin yerine geçmesi ve Fransız Devrimi ile başlayan süreçte meşruiyetin din yerine halkta aranması sayesinde ortaya çıkmıştır. Ona göre ulus, bu gelişmeler sonucunda kimliği önem kazanan halkların ortak bir aidiyet, tarih ve dile dayalı olarak tanımlanmaya başlanması ve romantizmin toplumun çıkarlardan bağımsız olarak ortak değerlerle doğal şekilde aidiyet bağı kurduğu anlayışının ortak bir ürünüdür.²¹⁸

²¹³ Theiler, s.106.

²¹⁴ Waever, Societal Security, s.24.

²¹⁵ Waever, Societal Security, ss.21-26; Securitization and Desecuritization, ss.83-84.

²¹⁶ Eric J. Hobsbawm, **Nations and Nationalism since 1870: Programme, Myth, Reality**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, s.14.

²¹⁷ Ernest Gellner, **Nations and Nationalism**, Basil Blackwell, Oxford, 1983.

²¹⁸ Waever, Societal Security, ss.27-29.

Ulusun göstergeleri, Smith'in ulus tanımında olduğu gibi objektif unsurlar²¹⁹ olabilir, ancak ekol, ulusal kimlikleri, temel olarak Anderson'ın hayali cemaatler²²⁰ nitelemesinde olduğu gibi sembolik ve inşa edilmiş olarak kabul eder.²²¹ Milliyetçilik, ulus kavramının siyasi eyleme dönüşmüş halidir: "...ulusu inşa etme, veya (iddiaya göre) tehdit edilen ulusun savunulması programı olabilir, veya sadece ulus temelinde hareketlenme amaçlı bir siyasi program olabilir..." ve aynı din gibi ulus da siyasette çok önemli bir yere sahiptir.²²² Waever'a göre siyasi ve kültürel kimliği birbirinden ayırt etmek gerekir. Ulusal kimlikler bu ikisinin bileşiminden oluşur ve içinde biri diğerinden ağır basar. Waever, vatandaşlık ve milliyetçiliğe dair literatüre uygun olarak, milliyetçiliği siyasi kimliğin ağır bastığı yurttaşlığa dayalı (Fransa) ve kültürel kimliğin ağır bastığı etno-kültürel (Almanya) olarak ikiye ayırır.²²³

Waever'a göre, milli kimlik günümüzde tüm diğer kimliklerin önüne geçmiştir. Belirli milliyet anlayışları ulus devletin inşa sürecinden itibaren kurumlaşmış olup değişim potansiyeli taşımakla birlikte sabit kabul edilebilir. "Biz" duygusunu kuvvetlendiren en temel göstergeler, dil ve kültürdür²²⁴. Bu unsurlar ulusa has olmamakla birlikte ulusların inşasında merkezi olmuştur. Milli kimlik tehdit edildiğinde birincil hale gelir ve diğer kimlikler buna göre yeniden düzenlenir. Özellikle güvenlik meselesine dönüştüğünde milli kimliğin bu denli güçlü oluşunun nedeni, toplumsal boyutta geçmiş, bugünü ve geleceği birleştiren zamana yayılı bir ortaklık ve aidiyet sağlamasıdır.²²⁵

Buzan, toplumsal ve siyasi sektörlerin birbirine özellikle ulusal kimlik çerçevesinde ilişkili hale geldiğini söyler. Ancak devletle ulus birbiriyle tamamen

²¹⁹ Smith'in ulus tanımında etnik, kültürel ve yurttaşlığa dayalı unsurlar yer alır: "...tarihsel sınırları, ortak mit ve tarihsel anıları, kitlesel, kamusal bir kültürü, her üye için ortak bir ekonomiyi ve yasal haklar ve görevleri paylaşan adlandırılmış bir halk...". Anthony D. Smith, **National Identity**, Penguin Books, London, 1991, s.14.

²²⁰ Benedict Anderson, **Imagined Communities: Reflections on Origin and Spread of Nationalism**, Verso, New York, 1983.

²²¹ Waever, *Societal Security*, ss.32-37.

²²² Waever, *Societal Security*, s.38.

²²³ Waever, *Societal Security*, ss.36-37, 39.

²²⁴ Buzan'a göre de toplumsal güvenlik sektöründeki birincil tehdit, rakip kültürel kimliklerdir. Ulusal kimliğe rakip yaratan etkiler ise uluslararasılaşma, göç ve azınlıkların kültürlerini koruma pratikleridir. Barry Buzan, "Societal Security, State Security and Internationalisation", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, (Ed. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre), St. Martin's Press, New York, 1993, (*Societal Security, State Security*), ss.41-44.

²²⁵ Waever, *Societal Security*, s.40.

örtüşemediği için, bu ilişki gerilimli olabilir ve güvenlik meselesine dönüşebilir. Toplamları etnisite veya ideoloji gibi unsurlarla homojenleştirmeye yönelik devlet pratikleri, siyasi sektörü toplumsal güvenliğe tehdit olarak konumlandırırken, kimliğe yönelik dış kaynaklı tehditler toplum ve devletin sosyo-politik kaynaşmasını kuvvetlendirmektedir.²²⁶ Buzan’a göre rakip kimlikler ve göç, toplumsal sektördeki temel güvenlik tehditlerini teşkil etmektedir. Rakip kimliğin göçmenlere ait olması durumunda bu tehdit daha kuvvetli hale gelir. Rakip kimlikler dini ve etnik kimlikler örneğinde olduğu gibi birbirinden ayrışık olduğunda tehditlere açık hale gelir. Birbirini dışlamayan - Britanyalı ve İskoç gibi - kimliklerin ise farklı düzeylerde, bir arada bulunması mümkün olmakla birlikte, daha kapsayıcı olan kimliğin diğeri üzerinde tahakküm kurduğu algısı söz konusu ise bu kimlikler de güvenlik konusu olabilir.²²⁷

Gerek Waever, gerekse Buzan, ulus-devletin küreselleşme, ulus-üstüleşme ve göç karşısında egemenlik kaybına uğrarken, ulusal kimlik çerçevesinde toplumsal güvenliğin giderek önem kazandığını belirtmiştir²²⁸. Waever, göçmenlere dair olarak kültürün siyasallaşması ile ilgili literatüre benzer şekilde, kültürün bir kimlik göstergesi olarak devletten ayrı olarak toplumların temel güvenlik imleyenine dönüştüğünü tespit etmektedir:

*Egemenlik prensibiyle birlikte sınırlara dayalı geleneksel devlet, zayıflamaktadır. Geride ise daha az devlete sahip uluslar, daha zayıf bir kabuğa sahip kültürler kalmıştır. Bu gelişme toplumsal güvenlik(sizliğin) giderek daha belirgin olmasına yol açmaktadır. Toplumdaki önemli gruplar tehdit altında olduklarını, kimliklerinin göç, entegrasyon veya kültürel emperyalizm tarafından tehdit edildiğini hissederek ve kendilerini korumaya çalışırlar. Geçmişte bir ulus/kültür kendini bu şekilde tehdit altında hissettiği zaman ‘devletini’ buna karşılık vermeye çağırabilirdi. Ancak bu, özellikle sınır kontrollerinin ve ekonomi politikasının Avrupa Birliği-Avrupa seviyesine doğru yükseldiği koşullarda artık mümkün görünmemektedir... bu artık kültür yoluyla yapılacaktır. Böylece, kültür bir güvenlik politikasına dönüşür.*²²⁹

Kopenhag güvenlikleştirme kuramı, öncelikle devlet güvenliği ile ilgili olarak geliştirilmiştir. Dolayısıyla güvenlikleştirici aktörler siyasi elit ve devlet eliti (siyasi parti liderleri, hükümet üyeleri ve önce gelen bürokratlar) olarak ifade edilmiştir.

²²⁶ Buzan, Societal Security, State Security, ss.48-51.

²²⁷ Buzan, Societal Security, State Security, s.44.

²²⁸ Waever, Societal Security; Buzan, Societal Security, State Security.

²²⁹ Waever, Securitization and Desecuritization, s.84.

Waever, toplumsal güvenlikte güvenlikleştirici aktörlerin toplum adına konuşma kapasitesine ve gücüne sahip olanlardan oluştuğunu ve incelenen toplumun temelde ulusal cemaat olması dolayısıyla öncelikle devlet eliti olduğunu belirtmiştir. Toplumsal güvenliğin devletle ilgili ancak ayrı bir alan olarak görülmesinden dolayı, potansiyel olarak başka aktörler de mevcut olabilir. Burada ölçü, aktörün kolaylaştırıcı koşulları yerine getirebiliyor olması ve söylem çerçevesinin kamuoyunda destek oluşturabilmesidir. Güvenliğin göndergesinin ulusal toplum olması durumunda, devlet eliti aktör pozisyonu için avantajlı konumda olacaktır.²³⁰ Toplumdan farklı kesimlerin de devleti toplumsal bir tehdide karşı göreve çağırması (konuyu güvenlikleştirme sürecini başlatması) mümkündür. Her iki durumda da söylemsel inşa, dış tehditlere karşı milli kimlik ve ona dair unsurlar üzerinden gerçekleştirilecek ve milliyetçiliği kuvvetlendirme eğilimi taşıyacaktır.²³¹

1.2.1.2. Göçmenlere İlişkin Tehditler

Batı Avrupa’da göç rejimlerinin gerek iktisadi, gerekse kültürel kaygılarla giderek kapalı hale gelmesiyle birlikte gündeme gelen yasadışı göç ve sahte sığınma talepleri, kamuoyu gündeminde önemini korumuş ve göç konusu giderek haklardan ziyade güvenlik ekseninde ele alınmaya başlanmıştır. Üstelik, 11 Eylül saldırılarından itibaren göç ve sığınma konuları aynı zamanda terör tehdidiyle bir arada değerlendirilmeye başlanmıştır. 11 Eylül sonrası dönemde gerek AB seviyesinde, gerekse ulus-devletler düzeyinde güvenlik kaygıları temelinde kısıtlayıcı önlemlerin dozu artmış, içişleri bakanlıkları ve emniyet güçleri gibi güvenlikle ilgili aktörlerin göç ve göçmenler üzerinde yetkileri artırılmıştır.²³² Ceyhan ve Tsoukala, göç literatüründe belirtilen bu gelişmeleri aşağıdaki şekilde sınıflandırmaktadır:²³³

- Sosyo-ekonomik eksen: Göçün işsizlik, kayıt dışı ekonomi, refah devleti krizi ve kentsel çevrenin bozulması ile ilişkilendirildiği söylem;

²³⁰ Waever, *Securitization and Desecuritization*, ss.85-86.

²³¹ Waever, *Securitization and Desecuritization*, ss.85-86.

²³² Örneğin bkz. Boswell, *Theorizing Migration Policy*; European Migration Policies in Flux; Freeman; Sasse; Evelien Brouwer, “Immigration, Asylum and Terrorism: A Changing Dynamic Legal and Practical Developments in the EU in Response to the Terrorist Attacks of 11.09”, **European Journal of Migration and Law**, Cilt: 4, 2003; Lodge.

²³³ Ceyhan ve Tsoukala, s.24.

- Güvenlik eksen: Göçün egemenlik, sınırlar, iç ve dış güvenlik üzerinde kontrol yitimine neden olduğu söylemi;
- Kimlik eksen: Göçmenlerin evsahibi ülke toplumunun ulusal kimliği ve nüfus yapısına tehdit oluşturduğu söylemi;
- Siyasi eksen: Göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı söylemi.

Avrupa’da göç rejimlerinde artan kısıtlayıcılık ve haklardan ziyade güvenlik yaklaşımının hakim olma eğilimi, göçün ekonomik ve kültürel bir tehdit olarak aşırı sağ kesimlerce siyasallaştırılması ve göç karşıtlığının artması, kültürün özellikle Müslümanlar özelinde göçmen topluluklarla hakim toplum arasında kutuplaşma vesilesi haline gelmesi, halk arasında göç karşıtlığı artarken göçmenlerde kültürel ayrışma durumunun devam etmesinin entegrasyondan ziyade dışlanmaya yol açtığı gibi tespitler, göç ve entegrasyona dair literatürün yanı sıra, güvenlikleştirme literatüründe de yer almaktadır. Güvenlikleştirme alanındaki literatürün farkı, güvenlikleştirme kavramının özel koşullarından kaynaklanır.

Buzan’a göre toplumsal güvenlik sektöründe yer alan göç tehdidi, göçmenlerin sayısal oranı ve toplumun onları hazmetme ve adapte etme kapasitesi arasındaki ilişkilere dair algılarla şekillenir.²³⁴ Göçmenlerin kültürel ve etnik olarak evsahibi ülke toplumundan farklı olması, tehdit algısını daha olası hale getirecektir. Göçmenler yaşadıkları toplumda asimile olabilir (tamamen hazmetme olarak niteler), entegre olabilir (yarı yarıya hazmetme olarak niteler) veya toplumdan ayrışık kalabilir (kültürel gettoların oluşumu olarak niteler). Her toplumda kozmopolitan ve cemaat odaklı tutumlar bir arada bulunur, ancak özellikle etnik ve kültürel cemaat odaklı tutumlar siyasi olarak her zaman daha kuvvetlidir ve tehdit algılarını besler:

*Bir noktaya kadar, farklı renkten veya kültürden göçmenler hakkında itirazlar, aşırıci bağnazlık olarak reddedilebilir. Ancak yine de, aşırı sayıda yabancılar içinde boğulma korkusu, siyasi gündemde bir güvenlik meselesi olarak kolaylıkla seferber edilebilir.*²³⁵

Heisler ve Layton-Henry ise, Avrupa’da göçün toplumsal güvenlik meselesi haline gelişini, göç literatüründe Müslüman göçmenleri de kapsayan gelişmekte olan ülkeler kaynaklı göçün kısıtlanması ve göçmenlerin dışlanması pratiklerinin

²³⁴ Buzan, Societal Security, State Security, s.45.

²³⁵ Buzan, Societal Security, State Security, s.45.

değerlendirilmesine benzer şekilde, ekonomik koşullar ile kültürel farklılıklara dayalı olarak açıklar.²³⁶ Bağlamsal faktörler olarak refah devleti, milliyet ve vatandaşlık anlayışının krizine odaklanan yazarlar, 1950’lerde dek inşa edilen refah devletinin sağladığı ekonomik ve sosyal haklar ve olanakların, yeni bir toplumsal mutabakat zemini oluşturduğunu belirtir. Devletin refah sağlama işlevi ile vatandaşlık kavramı derinleşmiş, böylece refah devleti ulusal kimliklerin parçası haline gelmiştir.²³⁷

1970’lerde ekonomik krizlerle birlikte refah devletinin sürdürülebilmesi ve önceki dönemde olduğu gibi göçmenlerle paylaşılması zorlaşmıştır. Refah devletinin krizi, hem ekonomik, hem siyasidir. Reel gelir seviyesinde düşüşlerle birlikte devletin meşruiyet krizi, aynı dönemde sınıfsal, kültürel ve mekansal olarak kümelenmiş halde gözle görülür hale gelen göçmen toplulukların yaşadıkları ülkelerdeki bir dizi ekonomik, sosyal ve siyasi sorunun günah keçisine dönüşmesine sebep olmuştur.²³⁸

Göçmen toplulukların bir yandan farklılıklarını korumaya çalışırken aynı farklılıklar nedeniyle yabancılar olarak algılanması ve ulusal kimliklerin göçmenlerin dışlanarak tanımlanması, sadece aşırı sağın değil, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde merkez sağın da siyasi söyleminde yer almaya başlamıştır. Üstelik göçmenlerin içerilmesi ile dışlanması arasındaki tutumlar, ülkelerin iç siyasi ayrışma hatlarında kutuplaşmaya yol açmıştır.²³⁹ Böylece göç, devlet toplum ilişkilerine etki eden ve göçmen karışıklığının arttığı bir ortamda devletle toplumu ayırıştırma potansiyeli taşıyan bir güvenlik meselesine dönüşmüştür:

*Sosyal, ekonomik, siyasi ve yönetsel kurumların çok sayıda göçmeni entegre etme kapasitesi, ve bazı göçmen topluluklarının asimilasyona direnmesi, toplumun istikrarını ve dolayısıyla evsahibi ülke hükümetlerinin yönetim becerisini etkilemektedir. Zaman içinde, rejimlerin meşruiyetini ve ulusun kendi tahayyülünü etkileyebilir.*²⁴⁰

²³⁶ Martin O. Heisler ve Zig Layton-Henry, “Migration and the Links Between Social and Societal Security”, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre, St. Martin’s Press, New York, 1993.

²³⁷ Bu argüman İngiltere’de vatandaşlığın anlamının son yüzyıllarda önce sivil, ardından siyasi ve ardından sosyal haklarla belirlenecek şekilde evrimleştiğini ve genişlediğini belirten Marshall’ın perspektifini andırmaktadır. Thomas H. Marshall, “Citizenship and Social Class”, **The Welfare State Reader**, (Ed. Christopher Pearson ve Francis G. Castles), Polity Press, Cambridge, 2006[1950].

²³⁸ Heisler ve Layton-Henry, ss.153-158.

²³⁹ Heisler ve Layton-Henry, ss.157-158.

²⁴⁰ Heisler ve Layton-Henry, s.158.

Güvenlikleştirme kuramı çerçevesinde çalışan Bigo ile Buonfino da, Heisler ve Layton-Henry'nin tespitine benzer şekilde, göçün, Batı ülkelerinde yaşanan terörizm, suç ve işsizlik gibi pek çok sorunun anahtar kelimesine - söylemsel düğüm noktasına (*nodal point*) - dönüştüğünü tespit eder.²⁴¹ Aşırı sağın açıkça iddia ettiği, merkezi partilerin ise ima ettiği şekilde uluslararası göç, işsizliğe ve yerel işçi sınıfı ile haksız biçimde sosyal güvencenin paylaşılmasına neden olduğu iddiasıyla ekonomik bir tehdit, İslami teröristlerin sınırlardan sızma yolu olarak siyasi bir tehdit, ve göçmenlerin yaşadıkları ülkelerde paralel toplumlar kurdukları iddiasıyla kültürel bir tehdit olarak inşa edilmektedir.²⁴² Aşırı sağın söylemini Avusturya ve İsveç örnekleri üzerinden inceleyen Mandacı ve Özerim, göçün güvenlikleştirilmesinde sadece refah devleti şovenizmi olarak nitelenen ekonomik kaygıların değil, göçmenleri ötekileştirerek inşa edilen ulusal kültür ve kimliğin de tehdit altında gösterildiğini ifade etmektedir. Bu söylem çerçevesi, göç, göçmenlerin sosyo-ekonomik hakları ve vatandaşlığa kabul koşullarında kısıtlayıcılığın yanı sıra, mevcut göçmenlere yönelik entegrasyon modellerinde asimilasyonculuğa dönüşü savunmaktadır.²⁴³

Ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan göçün katkılarına odaklanan, tehditten ziyade fırsat olduğunu savunan alternatif söylemler mevcuttur. Örneğin ekonomik tehdit argümanına karşı, göçmenlerin ekonomiyi canlandırdığını ve kalkınmaya olumlu etki yaptıklarını savunanlar vardır.²⁴⁴ Ancak gerek göç literatüründe, gerekse güvenlikleştirme alanındaki çalışmalarda, tehdit algısının gerek kamuoylarında, gerekse aşırı sağ ve merkez partilerde fırsat algısına üstün geldiği ve ülkelerin göç politikalarında genel olarak tehdit algısına dayalı kısıtlayıcılığın arttığı konusunda bir fikir birliği mevcuttur.

Güvenlikleştirme alanındaki çalışmalar, toplumsal güvenlik meselesi olarak sadece göçün değil, Müslüman göçmenlerin de tehdit olarak inşa edildiğini göstermektedir. Örneğin, Buzan ve Roberson, Avrupa'da Orta Doğu kaynaklı tehdit algılarını sektörlere göre inceledikleri çalışmalarında, İslam ülkeleri ve İslam ile

²⁴¹ Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality.

²⁴² Buonfino, Between Unity and Plurality.

²⁴³ Nazif Mandacı ve Gökay Özerim, "Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa'da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt:10, Sayı:39, Güz 2013, ss.112-122.

²⁴⁴ Örneğin bkz. Hollifield, Migration State.

Batıyı karşı karşıya getiren tehdit algıları içinde İslam'ın ve Müslümanların Avrupa'da "yabancı" olarak görüldüğü toplumsal sektörün kısmen de olsa tek geçerli sektör olduğunu belirtirler.²⁴⁵ Orta Doğu kökenli göçmenlerin Avrupa toplumlarında tehdit olarak algılanması, siyaset ve kamu düzeni üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Hem ulusal hem de Avrupa düzeyinde iç politikada ırk ve kültür konularının siyasallaşmasına, sağın ve özellikle aşırı sağın güçlenmesine sebep olmaktadır. Göçmenlerin belli yerleşim alanlarında yoğunlaşması, onları evsahibi ülke toplumunun dezavantajlı kesimleriyle karşı karşıya getirerek kamu düzeni sorunlarına vesile olmaktadır. Üstelik bu gerilimler, toplumlarda her zaman var olan ırkçı ve yabancı düşmanı eğilimlerin sağ ve aşırı sağ tarafından körüklenmesine yol açar.²⁴⁶ Göçün topluluklar arasında kamu düzenini bozucu gerilimlere yol açmasının nedenleri çeşitlidir, ancak içinde kültürel ve siyasi farklılıklar ile terör konusu, önemli yere sahiptir:

*Bu, kısmen sayılar, kısmen sınıf, kısmen kültürel farklılık ve göçmenlerin asimile mi, gettolaşmakta mı oldukları, kısmen lokasyon ve yoğunlaşma dereceleri ve kısmen ne kadar ekonomik fırsatın mevcut olduğu ve gelenlerin kalıcı göçmenler mi, geçici işçiler mi olduğudur. Ancak ayrıca bir de Orta Doğu kargaşasından taşan Avrupa içinde terörizm sorunu vardır... İronik şekilde, bu tehdit, Orta Doğunun başka çoğu açıdan Avrupa güvenliğine yarayan siyasi parçalanmasından kaynaklanmaktadır.*²⁴⁷

Buzan, Avrupa'da toplumsal sektördeki tehditler üzerine çalışmasında, güncel güvenlik meselelerine göçle birlikte, Avrupa'daki Müslümanların kültürel farklılığı üzerinden siyasallaşmasını da dahil etmiştir.²⁴⁸ Güvenlikleştirme literatürü içinde Bigo ile Buonfino, Avrupa'da Müslüman göçmenlerin hem terörle bağdaştırılmasından ötürü siyasi hem de dini farklılıklarını korumaları nedeniyle kültürel tehdit olarak görüldüğünü belirtmişlerdir.²⁴⁹ Huysmans ve Buonfino'nun İngiltere örneği üzerinden gerçekleştirdikleri güvenlikleştirme çalışmasında da, 11 Eylül saldırıları ertesinde Müslümanlara ilişkin olarak terörle mücadele, göç ve

²⁴⁵ Barry Buzan, ve Barbara A. Roberson, "Europe and the Middle East: Drifting Towards Societal Cold War?", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, (Ed. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre), St. Martin's Press, New York, 1993, ss.140-143.

²⁴⁶ Buzan ve Roberson, ss.144-145.

²⁴⁷ Buzan ve Roberson, s. 145.

²⁴⁸ Buzan, Societal Security, State Security, s.44.

²⁴⁹ Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality.

sığınmaya dair düzenlemelerin siyasi elit tarafından güvenlik çerçevesinde birlikte ele alındığı tespit edilmiştir.²⁵⁰

1.2.2. Müslüman Göçmenlerin Ötekileştirilmesi

Ötekileştirme, kimlik oluşumu ve güç ilişkilerini bir arada barındıran bir tür söylem süreci olarak nitelendirilebilir. Öteki terimini kavramlaştıran Lacan'ın psikanaliz temelli benlik kuramı, bireyin özneleşmesinin, diğer bir deyişle kendisine dair bilinç edinmesinin, kendisini kendi olmayandan ayırt etmesiyle oluştuğunu tespit eder. Yabancı olan öteki ile etkileşimin ancak farklılıkları yok ederek içermek, yahut bizi oluşturan sınırları sağlamlaştırarak ötekini dışlamak yoluyla mümkün olduğunu belirten Levi-Strauss, kavramın kolektif kimlikler düzeyine taşınmasını sağlamıştır.²⁵¹ Modernitenin hiyerarşik olan ikili karşıtlıklar üzerine kurulduğu şeklindeki post-modern eleştiri yoluyla sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinde popülerleşen kavram, kimliğe dair eleştirel, sosyal inşacı ve yapı-sökücü kuramsal yaklaşımlarla yürütülen çalışmalarda yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Kolektif kimlikler belirli ötekilere atıfla inşa edilir. Bu inşa sürecinde kolektif kimliğin göstergeleri, bizi ve onları homojenleştiren, bizi dışarıya karşı kapatan ve biz ile onlar arasında hiyerarşi kuran bir süreçtir. Bu da ötekilerin bize karşı tehdit olarak algılandığı, klişeleştirildiği, aşağı görüldüğü ve dışlandığı bir durum ortaya çıkarır. Ötekileştirme olan durumda kimlik inşası, içinde üstünlük iddiası ve tahakkümü barındırır. Örneğin, Batının Doğuya uygarlık kavramı etrafındaki göstergeler ile söylemsel bir hakimiyet kurduğunu ifade eden Said'in şarkiyatçılık kavramı, bu türden bir ötekileştirmeyi ifade eder²⁵². Anderson'ın ulusların inşasına dair kullandığı hayali cemaatler kavramı,²⁵³ kolektif kimliklerin ötekileştirme yoluyla

²⁵⁰ Jef Huysmans ve Alessandra Buonfino, "Politics of Exception and Unease: Immigration, Asylum and Terrorism in Parliamentary Debates in the UK", **Political Studies**, Cilt:56, Sayı:4, Aralık 2008. 11 Eylül'ün ardından Avrupa genelinde bu konulardaki yasal düzenlemelerin bir arada ve güvenlik yaklaşımıyla gerçekleştirildiği tespiti, güvenlikleştirme kuramı dışında kalan çalışmalarda da mevcuttur. Örneğin bkz. Brouwer; Lodge.

²⁵¹ Yiannis Gabriel, "The Other and Othering: A Short Introduction", 10 Eylül 2012, <http://www.yiannisgabriel.com/2012/09/the-other-and-othering-short.html>, (20.05.2015).

²⁵² Edward Said, **Orientalism**, Routledge & Kegan Paul, London, 1978.

²⁵³ Benedict Anderson, **Imagined Communities: Reflections on Origin and Spread of Nationalism**, Verso, New York, 1983.

kuruluşunu gösteren bir başka örnek sunar. Ötekileştirme, Batı veya ulus-devlet gibi mekansal sınırların mümkün olduğu durumlarda daha kolay gerçekleştirilir.²⁵⁴

Kolektif topluluklarda ötekileştirme, sadece dışarıya değil, o topluluklarla bir arada yaşayan iç ötekilere de yönelebilir. Cemaatlerin ortak kimlik göstergelerine dair sınırlarının mekan sınırlarıyla uyuşmadığı durumda, örneğin ulusların devletleşmesinde kültürel azınlıkların çokluğu söz konusu olduğunda, ötekileştirme temel bir kimlikleşme stratejisi haline gelir. Yurdusev'e göre, kimliğin farklılıklar üzerinden, ötekiler yolu ile tanımlanması, onun içsel birleştirici unsurlarının zayıf kaldığını gösterir. Eğer bizi oluşturan şeyler net değilse ve yeterince paylaşılmıyorsa, öteki üzerinden tanımlama vurgulanacaktır. Bu da ötekini dışlama ile sonuçlanır.²⁵⁵ Toplumun kurucu unsuru kabul edilen gruplar hiyerarşik olarak üstün konumda, normatif kabul edilirken, bu normlardan sapan farklı ırk, din, toplumsal cinsiyet gibi özelliklere sahip gruplar, sembolik sosyal tehditler olarak sistemli şekilde dışlanır ve marjinalleşir.²⁵⁶

Bir topluluğun kimliğinin önem kazanması, dışlanması, azınlıklaşması ve siyasallaşması, ötekileştirmenin göstergeleridir. Göçmen gruplar, içinde yaşadıkları ulusa dışarıdan giren yabancılar olarak, dışlanmaya ve marjinalleşmeye yerli toplumsal gruplardan daha fazla maruz kalabilmektedir. Ancak ötekileştirmeden bahsedebilmek için söz konusu topluluğun, inşa edilen ulusal kimliğin "biz" tahayyülünde yer sahibi olması gerekir. Milletler uzun süreçlerde inşa edilir. Dolayısıyla, başka medeniyetler, devletler, uluslar ve tarihsel azınlıkların ötekileştirilmesi, görelî olarak çok daha kısa süredir muhatap olunan göçmenlerin ötekileştirilmesine nazaran daha barizdir.

Batı ülkelerinde Müslümanların ötekileştirilmesini ifade eden yaygın bir kavram, İslamofobidir. İslamofobi söylemi, Müslüman karşıtlığını, özcü (*essentialist*) bir biçimde İslam'ı tek tipleştirerek, söz konusu kolektif kimliğin (Batının, Avrupa'nın ve/ya ulusun) değerlerine tamamen zıt olduğu, asla bağdaşamayacağı, dolayısıyla sınırların içinde Müslümanların varlığının medeniyet

²⁵⁴ Jean-François Staszak, "Other/Otherness", **International Encyclopedia of Human Geography**, Elsevier, 2008, <http://www.unige.ch/sciences-societe/geo/collaborateurs/publicationsJFS/OtherOtherness.pdf>, (25.04.2015).

²⁵⁵ A. Nuri Yurdusev, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", Atila Eralp (der.), **Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s.22.

²⁵⁶ Steven Seidman, "Defilement and Disgust: Theorizing the Other", **American Journal of Cultural Sociology**, Cilt: 1 No: 1, 2013, ss.4-5.

ve/ya ulus için tehdit oluşturduğu şeklinde tanımlar. İngiltere’de çokkültürcü toplum yapısını inceleyen ve destekleyen bir düşünce kuruluşu olan Runnymede Trust tarafından hazırlanan bir rapor ile ortaya konmuş bir kavram olan İslamofobi, ırkçılığa benzer şekilde, Müslümanları ötekileştiren ayrımcı tutum ve söylemleri ifade eder. Rapor, İslamofobiyi kökeni eskiye dayanan, ancak 1980’lerden itibaren yaygınlaşan, Müslümanları marjinalleştirerek topluma katılımlarını engelleyen ve onlara karşı düşmanlık üreten bir olgu olarak açıklamaktadır.²⁵⁷ Günümüzde bu terim, Batı ülkelerindeki İslam ve Müslüman karşıtlığını belirtmek üzere akademi, sivil toplum ve medya kuruluşlarınca yaygın olarak kullanılmaktadır.

Batı ülkelerinde giderek yaygınlaşan İslamofobi, iki tür nedene dayanmaktadır. Bu ötekileştirmenin felsefi/ideolojik nedenleri, İslam’ı Batı toplumları için kurucu öteki yapmakta, tetikleyici nedenleri ise evsahibi ülke toplumlarında Müslümanlara dair tehdit algısına yol açmaktadır. Bu algıda Müslümanlar şiddet ile özdeşleştirilmekte, başta cinsiyet eşitliği olmak üzere liberal demokratik değerlerle uzlaşmaz görülmektedirler. Müslümanların sorumlu kabul edildiği güvenlik tehditleri ile Müslümanların yaşadıkları ülkelerdeki dine dayalı kamusal taleplerinin yarattığı bu uzlaşmazlık algısı, hem Müslümanların dışlanmasına hem de evsahibi ülke toplumlarının söylem alanında ulusal kimliğin Müslüman öteki üzerinden yeniden inşasına yol açmaktadır. Müslüman kimliği ile ulus-devlet kimlikleri bu şekilde kutuplaşırken, Müslüman toplulukların içerilmesi sorunlu hale gelmektedir.

1.2.2.1. Ötekileştirmenin Felsefi/İdeolojik Nedenleri

Avrupa’da Müslümanların ve İslam dünyasının ötekileştirilmesinde uygarlık, ana gösterge (*master signifier*)²⁵⁸ işlevi görür. İslam, barbarlar ve kafirlerle birlikte, tarihsel olarak hem Batı ve Avrupa’nın hem de buradaki devletlerinin kurucu dış ötekisi olmuştur. Yunan ve Roma’dan devralınan miras ile Aydınlanma ve Endüstri

²⁵⁷ Commission on British Muslims and Islamophobia, **Islamophobia: A Challenge for Us All**, The Runnymede Trust, London, 1997.

²⁵⁸ Ulus, demokrasi, uygarlık, beyaz gibi toplumsal kimliklere dair kavramlar, söylem teorilerinde “ana gösterge” olarak anılır. Söylemler anlamı, bu kavramlar çevresinde kümeledikleri göstergeler yolu ile kurarlar. Ana imleyenler aynı zamanda “boş gösterge”lerdir, kendine has bir anlamları yoktur; ideolojik olan toplumsal çatışma alanında şekillenirler. Rex Butler, “Slavoj Žižek: What is a Master Signifier”, 2004, <http://www.lacan.com/zizek-signifier.htm>, (10.03.2015).

Devriminin sağladığı Modernlik, geçmiş yüzyıllardan beri uygar - barbar ve modern - modernlik dışı/az gelişmiş ikiliklerinin ortaya konması ve ikincilere dahil edilen toplumların aleyhine politikalar geliştirilmesini kolaylaştırmıştır. Diğer bir deyişle, Batının ya da Avrupa'nın eski ve yeni sömürgeciliği, kendini Modernliğin üstün, evrensel ve tamamen kendisine ait olduğu savıyla meşrulaştırmıştır. Bu mirasın, Ortaçağ gibi dönemleri yok sayan devamlılık miti ve Aydınlanma felsefesinin tarihin sürekli ilerleme içinde olduğu anlayışı, bu ötekileştirmeyi sağlamlaştırmıştır.²⁵⁹ İslam'ın sekülerlik, inanç ve ifade özgürlüğü, kadın-erkek eşitliği, farklılıklara tolerans gibi Aydınlanmanın modern devlet - toplum ilişkilerine dair prensiplerinden kaynaklanan günümüz devlet felsefelerine karşıt konumlandığı fikri, İslam ve Müslümanların ötekileştirilmesinin merkezinde yer almaktadır.²⁶⁰

Batı uygarlığının mirasında Aydınlanma değerleri kadar din de etkilidir. Yahudi-Hristiyan olarak tabir edilen bu gelenekte sekülerleşme kadar Müslümanların dini ötekiliği de pay sahibidir. İslam Dünyası ve Batı arasındaki en köklü karşılaşma biçimlerinden biri savaş olmuştur. İslam medeniyeti siyasi sınırlarını cihat prensibiyle genişletmeye çalışırken, Hristiyan Batı dünyası Haçlı Seferleri ile karşılık vermiştir. Ortaçağın ardından Avrupa devletlerinin yüzyıllarca savaş halinde bulunduğu sınır komşusu Osmanlı İmparatorluğu, İslam Dünyasının bir parçasıdır.²⁶¹ İslam Dünyası ile Hristiyan Dünyayı kuran ve birbirine kurucu öteki kılan temel faktör, aksi pek çok örnek olmasına rağmen, iki dine mensup devlet ve devlet içi topluluklar arasındaki savaş ve düşmanlıklar olmuştur.²⁶²

Misyonerlikle şekillenen sömürgeci söylem de, Müslümanları paganlarla birlikte dini açıdan kurucu ötekilerden biri haline getirmiştir. Sömürgeci devletler, sömürge halklarını uygarlık ve inançtan uzak barbarlar olarak konumlandırmış, beyaz adamın yükü (*white man's burden*)²⁶³ olarak tabir edilen bu söylem, ırksal,

²⁵⁹ Nilgün Tütal, "Doğu ve Amerika Arasında Avrupa", **Doğu Batı**, Yıl:6, Sayı:23, Temmuz 2003, ss.168-169.

²⁶⁰ İslam Dünyası içinde ve dışında İslam'ın liberal demokratik bir devlete engel olup olmadığı halen tartışılan bir konu olup, çözümlenmiş değildir.

²⁶¹ Leonard E. Stone, "Late Ottoman and Modern Turkish Perceptions of Europe: Continuity and Change", **Turkish Studies**, Cilt: 3, Sayı:2, Autumn 2002.

²⁶² Tarek Mitri, "Christians and Muslims: Memory, Amity and Enmities", **Islam in Europe: Diversity, Identity and Influence**, (Ed. Aziz al-Azmeh ve Effie Fokas), Cambridge University Press, Cambridge, 2007, ss.16-33.

²⁶³ "*White Man's Burden*", Kipling'in ABD emperyalizmini destekleyen 1899 tarihli şiirinin adı olup, sömürgecilik dönemindeki söylemi tasvirde kullanıldığı gibi, kalkınma desteği koşullarından insani

etnik, dini açıdan öteki olanları sömürmeye, medeniyet kavramı çerçevesinde bir tür hizmet görüntüsü vererek meşruiyet kazandırmıştır. Ötekileştirmede öteki düşman iken, ondan uzak kalmak ve onunla savaşmak dışında mümkün olan diğer eylem, onu asimile etmektir. Sömürgeci söylemin uygarlaştırma misyonu, zorla asimilasyon anlamına gelir. Batı ve Doğunun savaş ve sömürgeleştirme ile biçimlenen tarihsel karşıtlığı, İslam ve Müslümanları bu şekilde hem sekülerlik hem de din açısından ötekileştirir.²⁶⁴

Bu tarihsel miras üzerine Müslüman göçmenlerin Batı ülkelerinde dini kimlikleri öne çıkacak şekilde cemaatleşmeleri ve siyasallaşmalarıyla birlikte, iç ötekiler haline gelmeleri söz konusu olmuştur. Avrupa ulus-devletlerinin milliyet ve vatandaşlık felsefeleri, bahsi geçen Batı ve Avrupa mirası üzerine kurulması itibariyle Müslümanları ötekileştirme potansiyeli taşır. Fransa gibi yurttaşlık temelli vatandaşlık anlayışının hakim olduğu ülkelerde Müslümanların dini kimliklerinin kamusal alana taşınması, onları aydınlanmacı ve seküler kimliğin ötekisi haline getirirken, Almanya gibi etnik temelli milliyetçiliğin hakim olduğu ülkelerde etnisitenin dini de içermesinden ötürü, Müslümanların hem etnik hem de dini farklılıkları temelinde ötekileştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu durum, aynı zamanda, kendi ülkelerinde etnik ve ırksal üstünlük fikirlerine dayanan tüm aşırı sağ partiler için geçerlidir.²⁶⁵

Ballard'a göre, 20. yüzyılın sonlarına doğru gerek Avrupa'da yaşayan Müslüman toplulukların, gerekse dünyadaki Müslüman toplumların ötekileştirilmesi söz konusudur. Bu söylem hem Haçlı Seferleri döneminden gelen Hristiyanlık - İslam karşıtlığından hem de sömürgeci dönemden miras kalan ırkçı ve şarkiyatçı görüşlerden beslenerek yeniden üretilmekte olup, aşağıda sıralanan, ilki ötekileştirene, ikincisi ise ötekileştirilene atfedilen hiyerarşik ikilikleri barındırmaktadır.²⁶⁶

- Avrupalı - Müslüman

müdahaleye dek gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin egemenliğine yönelik müdahalelere dair literatürde de yer alan bir terime dönüşmüştür.

²⁶⁴ Yurdusev; Baykan Sezer, "Doğu Batı Ayrımı", **Doğu Batı**, Yıl:1, Sayı:2, Nisan 1998.

²⁶⁵ Bkz. Boswell, European Migration Policies in Flux; Kastoryano, Religion and Incorporation; Michael Minkenberg, "Democracy and Religion: Theoretical and Empirical Observations on the Relationship between Christianity, Islam and Liberal Democracy", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Cilt:33, Sayı:6, Ağustos 2007.

²⁶⁶ Roger Ballard, "Islam and the Construction of Europe", 1996, <http://www.casas.org.uk/papers/pdfpapers/europe.pdf>, (23.08.2015).

- Cinsiyete dair eşitlikçi - Cinsiyete dair baskıcı
- Demokratik - Otoriter
- İlerlemeci - Geri kalmış
- Modern - Geleneksel
- Liberal - Köktenci
- Akılcı - Fanatik
- Neşeli - Sıkıcı
- Medeni - Medeniyetsiz
- Beyaz - Beyaz olmayan

Avrupa ülkelerinde sağ kesimlerin Müslümanlara karşı söylemlerinin biçimlenmesinde dinsel ötekileştirme önemli role sahiptir. Batı ülkelerinin Hristiyan demokrat (ABD’de cumhuriyetçi) olarak da nitelenen merkezi muhafazakar partilerinin Müslümanları ötekileştirdiği söylem, kurucu unsur olarak dini de içeren medeniyet imleyenine dayanır. Örneğin, 11 Eylül saldırıları akabinde, Batı Avrupa ülkelerince desteklenen Teröre Karşı Küresel Savaş politikasını başlatan Cumhuriyetçi ABD Başkanı George W. Bush’un,²⁶⁷ Haçlı Seferi terimini kullandığı dil sürçmesi, bir tesadüf değildir. Emniyet güçlerinin terörle mücadele icraatlarında Amerikan halkının temel haklarına riayet edilip edilmeyeceğinin sorulması üzerine Bush’un verdiği cevapta şu ifade yer almıştır: “Bu tür bir barbarlığı uzun süredir görmemiştik... Bu yeni bir şer türü... Bu Haçlı Seferi, terörizme karşı bu savaş, bir müddet alacaktır. Sabırlı olmamız gerek.”.²⁶⁸ Bu konuşmada yer alan barbar, şer ve Haçlı Seferi terimleri, tehdidin Hristiyan olarak görülen Batının uygarlığına karşı barbarların, günahkarların ve Müslümanların hiyerarşik olarak konumlandığı ve düşman kabul edildiği ötekileştirici bir söyleme işaret eder. Liberal ve sol kesimlerin Müslümanları ötekileştirme söyleminde ise Haçlı Seferi mantığından ziyade, Müslümanların İslam’dan kaynaklandığına inanılan değer ve pratiklerinin

²⁶⁷ Bkz. Office of the Coordinator for Counterterrorism, “The Global War on Terrorism: The First 100 Days”, The US Department of State, 20.01.2001, <http://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm>, (25.09.2015).

²⁶⁸ The United States Office of the Press Secretary, “Remarks by the President upon Arrival”, The White House, 16.09.2001, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html>, (20.05.2015).

Aydınlanmaya ilişkin değerlere karşıtlığını iddia eden seküler mantık ön plana çıkmaktadır²⁶⁹.

1.2.2.2. Ötekileştirmenin Tetikleyici Nedenleri

Batı Avrupa’da Müslüman göçmenlerin ötekileştirilmesi süreci, Batı Dünyasının ve Batı uluslarının kimliklerini tarihsel olarak İslam Dünyası ve Müslümanlara karşı inşa eden felsefi/ideolojik kaynakların yanı sıra, Batı Avrupa ülkelerine II. Dünya Savaşı ertesinde yerleşerek cemaatleşen Müslüman göçmenleri iç ötekiler haline getiren unsurlar içermektedir. Aşağıda açıklanan ve Müslüman göçmenlere ilişkin kamuoyu gündemini şekillendiren bu tetikleyici nedenler, özellikle 1990’lardan itibaren Müslümanların tehdit olarak görülmesine neden olmuştur.

1.2.2.2.1. Şiddet İçeren Çatışmaların Ön Plana Çıkması ve İslam Dini ile İlişkilendirilmesi

Batı ülkelerinde Müslümanları şiddetle niteleyen tehdit algısı, uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerle tetiklenmiştir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemdeki temel gerilim Batı ve Doğu Blokları arasında, söylem çatışması ise komünizm ile kapitalizm ve liberalizm arasında gerçekleşirken, Doğu Bloğunun yıkılmasıyla birlikte kimilerince tarihin sonunun müjdelendiği, kapitalizmin-liberal demokrasinin küresel olarak kabul gördüğü bir zafer algısı ortaya çıkmıştır.²⁷⁰ Öte yandan, İslam Dünyası içinde ve İslam Dünyası ile Batı ülkelerini karşı karşıya getiren çatışmalar yaşanmış, bu durum Batı’da İslam dini ile şiddet içeren çatışmaların bağdaştırılmasına yol açmıştır.

Soğuk Savaş ertesinde yaşanan Körfez Savaşı, Müslümanların çatışma kavramı üzerinden algılanmasında bir dönüm noktası olmuştur. Körfez Savaşı ve Batı ülkelerinin Filistin, Bosna, Çeçenistan ve Afganistan’da olduğu gibi müdahil olduğu diğer çatışmalar, dünya Müslümanlarının çoğu tarafından yayılmacılık ve

²⁶⁹ Modood, Introduction, s.4.

²⁷⁰ Francis Fukuyama, “The End of History?”, **The National Interest**, Yaz 1989, <http://www.wesjones.com/eoh.htm#author>, (10.05.2015), (The End of History).

İslam'a karşı Haçlı Seferleri olarak algılanmıştır. Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanların da dahil olduğu bu mağduriyet algısı ve ulus-ötesi ümmet ile dayanışma hissinin karşısında, Batı toplumlarında, Müslümanların Batıya sadece cihat mantığı ile baktığı şeklinde indirgemeci bir algı gelişmiştir.²⁷¹

Soğuk Savaş ertesi dönemde, uluslararası düzende meydana gelecek temel çatışma biçiminin medeniyetler çatışması olacağını duyuran Huntington'ın İslam medeniyetini İslam'a has olarak tek tipleştiren ve Batı medeniyetine tehdit olarak çerçeveleyen tezi, Batı ile Müslümanları karşı karşıya getirecek savaş ve çatışmaları kaçınılmaz olarak göstermiştir.²⁷² Medeniyetler Çatışması tezi halen tartışmalı da olsa, İslam Dünyasından kaynaklanan şiddetin Batı ülkelerinin iç güvenliğine tehdit olarak yeni bir boyut kazandığı 11 Eylül saldırıları ile birlikte ABD tarafından başlatılan ve Batı Avrupa devletlerinin hızla katıldığı teröre karşı savaş ortamı, Müslümanların ötekileştirilmesinde bir dönüm noktası olarak düşünülebilir.

Tarihte cihat ilkesi, Müslüman ülkelere Müslüman olmayan ülkelere saldırmayı meşrulaştırmada kullanılmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise bazı radikal İslamcı kesimler, kafirleri öldürmekten rejim değiştirmeye uzanan çeşitli amaçlarla teröre başvurmuş ve bu eylemlerini cihat olarak nitelemişlerdir. 11 Eylül ile başlayan dönemin farkı, radikal İslamcı terörün mekansal olarak yer değiştirmesi, Batı ülkelerinin iç sınırlarında gerçekleşmesidir.²⁷³

11 Eylül saldırıları ve ardından 2004'te yaşanan Madrid saldırısı, Hollanda'da yönetmen Theo van Gogh'un katledilmesi, 2005'te Londra metrosuna düzenlenen saldırılar ve Fransa'daki kent isyanları gibi, Avrupa ülkelerinde Müslüman ve radikallerin başrol oynadığı şiddet içeren bir dizi olay, İslam'ın liberal demokrasiye karşı konumlandırıldığı bir söylemsel çatışma içinde, Batı kimliği ve ulusal kimliklerle İslam ve Müslüman göçmenlerin dini kimliğini kutuplaştıran bir etki yaratmıştır. Bu ülkelerde Müslümanlar kaynaklı şiddet korkusu kaynaklı güvenlik

²⁷¹ Mitri, ss.27-29.

²⁷² Samuel P. Huntington, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Touchstone, New York, 1996, (Clash of Civilizations).

²⁷³ Gilles Kepel, "The Origins and Development of the Jihadist Movement: From Anti-Communism to Terrorism", (Çev. Peter Clark), **Asian Affairs**, Cilt:34, Sayı:2, Temmuz 2003.

söylemi, İslamofobiyi siyasetin merkezine taşınmıştır.²⁷⁴ Artık içimize sızan veya içimizde beslenen bir tehdit söz konusudur.

11 Eylül sonrası dönemde Batı medyasında Müslüman ülkeler ve gruplarla ilgili haberlerin şiddet konularına odaklanması ve şiddet eylemlerine dair kullanılan İslami terör, Cihatçılar, Müslüman terörist gibi terimler, İslam ve Müslümanlara dair algıları tek tipleştiren ve ötekileştiren semboller ortaya çıkararak yaygınlaştırmıştır.²⁷⁵ Böylece, Müslümanlar içimizdeki potansiyel düşmanlar olarak ötekileştirilmeye başlanmıştır. Bir kesim radikal İslamcıdan kaynaklanan güvenlik meseleleri, giderek Müslüman göçmenleri topyekun etkileyen homojenleştirici bir etki yaratmıştır. Bu durumu AB’nde 11 Eylül ertesinde yapılan terörle mücadele ve göç düzenlemelerinde takip etmek mümkündür.

11 Eylül saldırıları ertesinde hem üye devletlerde hem de AB çapında, göçe dair güvenlik kaygıları hak yaklaşımının önüne geçmiştir. 2001-2002 yılları içinde, AB üyesi devletlerde ulusal terörle mücadele yasaları çıkarılmış veya mevcut olanlar yenilenecek daha sert önlemler getirilmiş, terörle mücadele yasalarının içerisine göçmenlerin sınır dışı edilebilmesine dair hükümler konmuştur. Bu dönemde göç ve sığınma konularında ekonomik göç, aile birleşimi ve yerleşik göçmenlerin statüsü gibi alanlardaki ulusal yasalara ve Topluluk yasa tasarılarına kamu düzeni ve güvenliğine dair şerhler konmuş, içişleri ve güvenlikten sorumlu bakanlıkların karar yetkileri artırılmış ve giderek daha kısıtlayıcı düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.²⁷⁶ Üstelik, güvenlik çerçevesinde AB içinde ve ABD - AB üyeleri arasında işbirliği hızla gerçekleşirken, terörle mücadele amaçlı ulusal ve Birlik düzenlemelerinin bir kısmı, temel hakları kısıtlayıcı ve yasalar üzerinde demokratik kontrole engel yaratacak özelliklere sahip olmuştur. Terörle mücadele ile göç ve sığınmanın bu dönemde birbirine güvenlik çerçevesinde bağlanması, demokratik yönetim prensipleri ile çelişmiştir.²⁷⁷ Söz konusu düzenlemeler, İslam söylemiyle gerçekleştirilen terör eylemlerine istinaden yapılması itibarıyla, teröre destek olsun olmasın, tüm Avrupa Müslümanları için olumsuz sonuçlar doğuracak niteliktedir.

²⁷⁴ Francis Fukuyama, “Identity, Immigration, and Liberal Democracy”, **Journal of Democracy**, Cilt: 17 No: 2, Nisan 2006, (Identity), s.6.

²⁷⁵ Richard Jackson, “Constructing Enemies: ‘Islamic Terrorism’ in Political and Academic Discourse”, **Government and Opposition**, Cilt:42, Sayı:3, Yaz 2007.

²⁷⁶ Brouwer.

²⁷⁷ Lodge.

1.2.2.2.2. Aydınlanma Değerleri Üzerinden Çatışma Algısı

İslam Dünyası, Batı Avrupa ülkelerinden bakıldığında, insan hakları, eşitlik, sekülerlik, demokrasi, çoğulculuk gibi siyasi gelişmişlik göstergeleri itibariyle geri kalmış olarak görülmektedir. Bu ülkeleri İslam dini yerine gelişmekte olan ülkeler veya eski sömürge ülkeleri gibi kavramlarla tanımlamak mümkün iken, gelişme ve kalkınma gibi modernite ölçütlerinin tek tipleştirici şekilde İslam'ın özüne atfedilmesi yaygın bir söylem biçimidir. Batı ülkelerinde medeniyetin din ile şekillendiği ve İslam'ın bununla uzlaşmazlığı tezi giderek hakim konuma geçmiştir. Bu kutuplaşma iki taraf için de çatışma mantığını ön plana getirmiş, bu durum Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanların ötekileşmesinde de temel bir etken olmuştur.²⁷⁸

Huntington'a göre, demokratik sistemler Batı medeniyetine özgüdür. Hristiyanlık ve Latin-Romalı gelenekten kaynaklanan Batı medeniyeti, hak ve özgürlükler olmaksızın tahayyül edilemeyecek bir sistem olan demokrasi için işlevsel bir gereklilik olan din ve devlet ayrımını başarabilen tek medeniyettir.²⁷⁹ Dolayısıyla bu söylemde, sekülerliğin mümkün olmadığı İslam medeniyeti için demokrasi olanaksız hale gelmektedir.²⁸⁰ Bu ötekileştirici söylemin popülerleşmesi, Batı dünyasında yaşayan Müslümanların sadece aşırı sağın söyleminde değil, toplumların genel algısında da ırksallaşmasının kaynağı olarak yorumlanmaktadır.²⁸¹

1980'lerden itibaren Avrupa'da yaşayan Müslümanların kamusal alanda protesto ve taleplerini ifade ettikleri, bir taraftan onların kimlik siyasetinin ana unsurlarını teşkil eden, diğer yandan onların Aydınlanmaya ilişkin değerlerle çatışma algısı üzerinden ötekileştirilmelerine sebep olan iki ana konu olmuştur. Bunlardan biri ifade özgürlüğü, diğeri ise kadın - erkek eşitliğine dair sorunsallaşan dini özgürlükler konusudur. İfade özgürlüğüne dair halen devam eden söylemsel çatışmanın ilk örneği, Rushdie Meselesidir. İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1989 yılında, Ayetullah Humeyni, *Şeytan Ayetleri* kitabının yazarı Salman Rushdie'nin katli için fetva verirken, İngiltere Müslümanları kitabın toplatılması

²⁷⁸ Mitri, ss.26-29.

²⁷⁹ Dini otorite ile devlet otoritesinin keskin ayrımı sadece Katolik Avrupa'da yaşanmıştır. Protestan ülkelerde - devlet kilisesi olan İngiltere örneği gibi - bu ilişki farklı düzenlemelerle kısmen korunmuştur. Minkenberg, ss.892-893.

²⁸⁰ Huntington, *Clash of Civilizations*, s.70.

²⁸¹ Scott Poynting ve Victoria Mason, "The Resistible Rise of Islamophobia: Anti-Muslim Racism in the UK and Australia before 11 Eylül 2001", *Journal of Sociology*, Cilt:43, Sayı:1, 2007.

talebiyle protestolar düzenlemiştir. Kullanım alanı itibariyle sadece Hristiyanlığı kapsayan Dine Hakaret Kanununun (*Blasphemy Law*) devreye sokulması talebinden kitabı sembolik olarak yakmaya uzanan protesto eylemleri, Müslümanları kamusal algıda ifade özgürlüğüne karşıt olarak konumlandırılmıştır.²⁸² İslam'ı ve dolayısıyla Müslüman toplulukları bu şekilde ötekileştiren olaylar, Avrupa Müslümanlarına dair gündemde yerini korumaktadır. Humeyni'nin fetvasında olduğu gibi, 2004'te Hollandalı yönetmen ve yapımcı Theo Van Gogh'un *Submission* filmi üzerine bir radikal İslamcı tarafından katledilmesi de, Müslümanların demokratik bir toplumda tanınması gereken hak ve özgürlüklere saygı duymadıklarının ötesinde bunlara yaşam hakkı tanımadıklarına gösterge olarak işlev görmüştür. 2005 yılında Danimarka'dan başlayan karikatür krizi de, Avrupa ülkelerinde Müslümanların protestolarına yol açtığı kadar, onların Aydınlanma değerleriyle tanımlanan Batı ve ulus kimliklerine dair ötekileştirilmesini pekiştiren bir gelişmedir.²⁸³

Müslüman göçmenlerin yaşadıkları ülkelerde cemaatleşmeleri ile birlikte dini özgürlüklerine dayandırdıkları bir dizi talep de, onların ötekileştirilmesini tetiklemiştir. Bu talepler bir taraftan onların içinde yaşadıkları toplumda saygı ve kabul görme iradesini gösterirken, diğer taraftan dışlanmalarının vesilesi olmuştur. Müslümanları Avrupa'da görsel olarak ayırt edici kılan en çarpıcı unsur olan başörtüsü, evsahibi ülke toplumlarının algısında kadının erkeğin altındaki statüsünü sembolleştirmekte ve İslam ile özdeşleştirilmektedir. İlk olarak Fransa ve ardından pek çok Avrupa ülkesinde okullar ve devlet kurumları başta olmak üzere kamusal alanda başörtüsü kullanma konusundaki hak talepleri, uzun davaların konusu olmuş, dini sembollerin kamusal alandaki yeri konusundaki tartışmalar Müslümanlar üzerinden yürütölmeye başlanmıştır. Başörtüsü, kadını küçük gören ve gizleyen, onu bireysizleştiren bir mantığa dayandığı şeklinde algılanmış ve sembolleşmiştir. Başörtüsüne dair talepler, hak talepleri değil, sekülerliğin ve cinsiyet eşitliğinin İslam'da, dolayısıyla Müslümanların hayat görüşünde mevcut olmadığı şeklindeki algılar üzerinden kadının erkeğin altındaki statüsünü pekiştirmek için bahaneler

²⁸² Tariq Modood, "British Asian and Muslims and the Rushdie Affair", **The Political Quarterly**, Cilt:61, Sayı:2, Nisan 1990, (Rushdie Affair).

²⁸³ Christian F. Rostboll, "The Use and Abuse of 'Universal Values' in the Danish Cartoon Controversy", **European Political Science Review**, Cilt:2, Sayı: 3, Kasım 2010; Lasse Lindekilde, Per Mouritsen ve Ricard Zapata-Barrero, "The Muhammad Cartoons Controversy in Comparative Perspective", **Ethnicities**, Cilt:9, Sayı:3, Eylül 2009.

olarak görülmüştür. İslami usulde evlilik izni, İslami miras hukukunun tanınması ve bazı derslerde kız ve erkek çocuklarının birbirinden ayrılması gibi talepler de bu çerçevede algılanmıştır. Aydınlanmaya dair değerler üzerinden ötekileştirme nedeniyle, başta Museviler olmak üzere diğer dini azınlıklara sağlanan dini kıyafet ve ibadet gerekliliklerini yerine getirebilme, dini okul açma gibi hak ve olanakların, Müslüman göçmenlere sağlanması daha fazla tartışılmakta, çok daha uzun sürmekte ve bazen mümkün olmamaktadır.²⁸⁴

Avrupa’da İslam konulu tartışmalarda, Müslümanların Avrupa ülkelerinde katılabilmesi için Aydınlanmanın farklılıklara tolerans, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi temel değerlerine uyan, dolayısıyla Müslümanların entegrasyonunu mümkün kılacak yeni bir Avrupa İslamı’nın (*Euro-Islam*) gelişmesi gerektiği iddia edilmiştir. Müslüman kökenli Avrupalı aydın Bassam Tibi tarafından ortaya konan bu kavrama göre, Avrupa devletlerinin (ve AB’nin) aşağıdaki şartları yerine getiren bir İslam anlayışını aktif olarak teşvik etmesi gerekmektedir.²⁸⁵

- 1- İslami değil, Avrupalı anlamda farklılıklara tolerans,
- 2- Kuran’da yer alan Müslümanların üstünlüğü iddiasının terk edilmesi ile mümkün olabilecek çoğulculuk,
- 3- Din ve devlet işlerinin ayrılması anlamında sekülerlik (laiklik).

Bu düşünce biçimi, İslam’ın mevcut haliyle Batı (evrensel) değerlerine zıt olduğu fikrinden kaynaklanır.²⁸⁶ Oysa modernite ile ilgili doktriner iç tartışmaları yüz yılı aşan İslam Dünyası içinde de tartışılan bu konular netleşmiş değildir. İslami demokrasi anlayışları da mevcuttur. Üstelik sadece İslam dışı, seküler referanslardan kaynaklanmış olsa dahi, İslam ülkelerinde demokrasi ve insan haklarına saygının hiç olmadığını iddia etmek mümkün değildir.²⁸⁷

²⁸⁴ Kastoryano, Religion and Incorporation; Irene Gedalof, “Unhomely Homes: Women, Family and Belonging in UK Discourses of Migration and Asylum”, **Journal of Common Market Studies**, Cilt:33, No:1, Ocak 2007; Jane Freedman, “Women, Islam and Rights in Europe: Beyond a Universalist/Culturalist Dichotomy”, **Review of International Studies**, Cilt:33, Sayı:1, Ocak 2007; Wasif A.R. Shadid ve P. Sjoerd van Koningsveld, “Dutch Political Views on the Multicultural Society”, **Muslims in the Margin: Political Responses to the Presence of Islam in Western Europe**, (Ed. Wasif A.R. Shadid ve P. Sjoerd van Koningsveld), Kok Pharos Publishing House, Kampen, 1996.

²⁸⁵ Jorgen Nielsen, “The Question of Euro-Islam: Restriction or Opportunity?”, **Islam in Europe: Diversity, Identity and Influence**, (Ed. Aziz al-Azmeh ve Effie Fokas), Cambridge University Press, Cambridge, 2007, (Euro-Islam), ss.35-36.

²⁸⁶ Nielsen, Euro-Islam, s.36.

²⁸⁷ Fazlur Rahman, “The Impact of Modernity on Islam”, **Islamic Studies**, Cilt:5, Sayı:2, Haziran 1966.

Ötekileştirici söylem, Müslüman birey, topluluk ve toplumların tek belirleyici siyasi anlayışının Batı medeniyetiyle uzlaşmaz kabul edilen tek bir İslam'a dayandığını iddia eder. Oysa kimlikler çoğuldur ve ilişkisel olarak biçimlenir. Avrupa Müslümanlarının İslam'ı algılayış ve kimikleştirme biçimlerinin oradaki yaşam deneyimleri çerçevesinde şekillenmesi itibariyle, Tibi'nin önerdiği bir İslam anlayışı geliştirmelerine engel bulunmamaktadır. Öte yandan, Avrupa Müslümanları bu terime, Avrupa'nın yeni bir İslam üretmeye çalıştığı, oysa İslam'ın tek ve değişmez olduğu fikrine dayanarak karşı çıkmaktadır.²⁸⁸

Bunun nedeni, ötekileştirmenin temel mantığının kutuplaştırıcı oluşudur. Müslüman göçmenlerin evsahibi ülkelerde dinleri üzerinden ötekileştirilmesi ile birlikte dünya üzerinde İslam öznesiyle adlandırılan her tür problem, ulus içinde yer alan azınlık topluluklarına da kolaylıkla transfer edilmektedir. Müslüman azınlıklar ise, dünya üzerinde Batı ile İslam Dünyasının karşı karşıya geldiği her olayda ümmetlerine karşıt olarak algıladıkları tutum ve eylemleri, yaşadıkları ülke toplumundan kendi varlıklarına yönelik tehditler olarak görmektedir.²⁸⁹

Dışlanma ve azınlıklaşma, bunlara maruz kalan grupların entegrasyonuna engel teşkil eder. Entegrasyonun gerçekleşebilmesi için bireylerin hem kendi kimliklerini koruyabilmeleri hem de içinde yaşadıkları toplum tarafından buna dair kabul görmeleri gerekmektedir. Kendi kimliklerini korurken toplumsal kabul görmedikleri durumda kültürleşme literatüründe bahsedilen ayrışma durumu yaşanacaktır. Topluma sadece kimliklerini kaybederek entegre olmaları beklenir ise, asimilasyon söz konusu olacaktır ki, göçmenler için kökenlerine dayalı kimliklerin kaybolmasının marjinalleşmeye yol açması da muhtemeldir.²⁹⁰

İrksallaştırılmanın, devletin ayrımcılığı önlemeye dair hukuk kuralları ve aktif politikaları ile telafisi mümkündür. Ancak Müslümanların dışlanma ve azınlıklaşmaları, devletin üzerine inşa edildiği temel değerler üzerinden ötekileştirme yoluyla gerçekleşmekte ve Müslümanlar özellikle 11 Eylül ertesi dönemde sadece toplumlar değil, hükümetlerce de potansiyel bir şiddet kaynağı olarak görülmektedir.

²⁸⁸ Nielsen, Euro-Islam, ss.34-48.

²⁸⁹ Mitri, ss.31-33.

²⁹⁰ Bkz. Berry; Richard Y. Bourhis, Lena C. Moise, Stephane Perreault ve Sacha Senecal, "Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach", **International Journal of Psychology**, Cilt:32, Sayı:6, 1997.

Özcü şekilde dışsallaştırılan ve tehdit olarak algılanan Batı Avrupa Müslümanlarının entegrasyonu, böylece devletleri çözümü zor bir ikilem içinde bırakmaktadır.

1.2.3. Güvenlikleştirme ve Ötekileştirme İlişkisi

Güvenlikleştirme dışındaki literatürde Müslüman göçmenlerin dışlanmasının ve ötekileştirilmesinin onların içinde yaşadıkları ülkenin siyasi aktörlerince güvenlik tehdidi olarak inşa edilmesiyle meşrulaştırıldığı ifade edilmektedir.²⁹¹ Güvenlikleştirme literatüründe ise bu unsurlar, kurama özgü kavramlar ile yer almaktadır.

Güvenlikleştirme kuramı çerçevesinde kolektif kimlik göndergesi ile toplumsal sektörde gerçekleşen güvenlikleştirmeye tekabül eden göç ve Müslüman göçmenlerin güvenlikleştirilmesi, Schmittçi dost-düşman ayrımının geçerli olduğu, kutuplaşmayı ve yabancıların ötekileştirilmesinin söz konusu olduğu bir durumu ifade eder. Kurama göre güvenlikleştirme eylemi, diğer bir deyişle, bir meselenin güvenlikleştirici aktörlerce güvenlik grameri ile konuşulması, siyasallaşmanın ötesinde, varlığa yönelik bir tehdit olarak istisna siyaseti alanına taşınmasını ifade eder. Kimliğe dayalı güvenlikleştirmede tehdit olarak görülen diğer kimliği ötekileştirme, istisna siyaseti çerçevesinde alınan katı önlemlerin meşrulaşmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, göç ve Müslüman göçmenler üzerine yapılan toplumsal güvenlikleştirmenin, ötekileştirmenin belli söylemsel koşullara bağlı özel bir türü olduğu iddia edilebilir.

Nitekim Waever, güvenlikleştirme girişiminin, bize atıfla yapılarak onu pekiştirdiğini; güvenlikleştirmenin ötekileştirmeyi içerdiğini ifade etmiştir: “...bir aktörün güvenliği (‘kendisi’) hakkında konuşmak, tehdidin kaynağını (‘ötekini’) belirtmeden anlamlı olmaz, çünkü ‘ötekinin’ olmadığı bir durumda güvenliğe de ihtiyaç duyulmayacaktır.”²⁹² Taureck’e göre: “Güvenlik, ‘bize karşı onlar’ (kendine karşı öteki) ikiliği içinde konumlandığı için, güvenlikleştirme teorisinin altında yatan fikir, Schmitt’in ‘siyasi alanın’ dost ve düşman ayrımına tekabül eder.”²⁹³

²⁹¹ Bkz. Sasse; Boswell, European Migration Policies in Flux; Theorizing Migration Policy; Freeman; Castles ve Miller; Fukuyama, Identity; Brouwer; Poynting ve Mason; Rostboll; Mitri; Nielsen, Euro-Islam.

²⁹² Waever, Concepts, s.353’ten aktaran Taureck.

²⁹³ Taureck.

Güvenlikleştirme, bir konunun sadece belirli bir gramer içinde telaffuz edilmesiyle birlikte, otomatik olarak dışsallaştırılması anlamına gelir. Buna bağlı olarak, güvenlikleştirmenin kimliğe atıf yaptığı durumda (örneğin toplumsal güvenlikleştirmede ve göç ile ilgili güvenlikleştirmede), hem kendi kolektif kimliğini hem de öteki kimliği sabitleme etkisi vardır. Bu ise, ötekini dışlama ile sonuçlanır:

Kimlikler güvenlikleştirildiği zaman tartışılabilmeleri ve esneklikleri tehdit edilir, yadsınır veya bastırılır. Kimliklere yönelik 'varoluşsal tehdit' koşullarında (örneğin belirli aktörlerce güvenlikleştirme söylemi gerçekleştirildiğinde), Schmittçi bir dost- düşman mantığı devreye girer, ve bu da beraberinde dışlama siyasetini getirir.²⁹⁴

Buzan, toplumsal güvenlik meseleleri olarak zayıf ve demokratik olmayan, toplumdan ayrıışmış devletlerin azınlıklar üzerindeki baskılarına ve etnik iç çatışmalara yoğunlaşmıştır, ancak kimliğin güvenlik meselesine dönüşmesinde sadece fikirler üzerinden ayrıışmaların da etkili olabildiğine çarpıcı örneklerden biri olarak Avrupa toplumlarının yerleşik Müslümanları ötekileştirmesini gösterir:

...Avrupalılar genellikle güçlü, gözle görülür ve yabancı kültürlerinin entegrasyona bir meydan okuma, dolayısıyla bir tür işgal olarak görülebileceği İslami göçmenlere karşı hassastır. Bu tür düşmanlıkların ne kadar kolay alevlendirilebileceği, Şeytan Ayetleri üzerinden, cinayet tehditleri ve kitap yakma sahnelerini içeren taşkınlıklarla kanıtlanmıştır.²⁹⁵

Buzan'a göre toplumlar arasında göç, kimlik ve sınırlar üzerinden gerilimlerin artması, uluslararası ilişkiler terminolojisinde yer alan devletler-arasındaki güvenlik ikilemine benzer şekilde bir toplumsal güvenlik ikilemini tetikleyebilir:

...toplumlar, 'ötekiler' hakkındaki algıların, birbirini karşılıklı olarak pekiştiren 'düşman görüntülerine'dönüşerek, devletlerin arasındaki güvenlik ikileminde olduğu gibi olumsuz diyalektiklere yol açtığı süreçleri yaşayabilirler... Başlangıçtaki çatışmalar, çıkarların farklılaşması ile açıklanabilirken, belli bir eşikten sonra bu süreçler kendi kendini besleyen içsel bir dinamikle dönüşebilir ki, bu, tahripkar olarak sonuçlanabilir.²⁹⁶

Benzer şekilde Waeber, diğer toplumsal konularda olduğu gibi göç konusundaki güvenlikleştirmeyi, insani açıdan tehlikeli görmektedir. Avrupa'da

²⁹⁴ Williams, s. 519.

²⁹⁵ Buzan, Societal Security, State Security, s.44.

²⁹⁶ Buzan, Societal Security, State Security, s.46.

göçün güvenlik tehdidi olarak çerçevenmesinin, güvenlik siyasetinin kutuplaştırıcı etkisinden dolayı ırkçılığı kuvvetlendirmesi, ırkçı ve ayrımcı siyaseti meşrulaştırması riskine yol açtığını ifade eder.²⁹⁷

Avrupa’da Müslümanların ötekileştirilmesini güvenlikleştirme kuramıyla Danimarka karikatür krizi üzerinden inceleyen Hansen, radikal İslamcı terörle mücadele ortamında, Müslümanların kamusal tartışmalarda hakim aktörlerce tartışmaya katılan eşit düzeydeki aktörler olarak değil, klişeleştirilmiş ötekiler olarak konumlandırıldığını ifade eder. Müslüman kavramı, içine dinin ötesinde, ırk, kültür, toplumsal cinsiyet ve siyaseti katıldığı bir söylemsel düğüm noktası olarak işlev görmektedir:

*Siyaseten, bu Müslüman özne, demokrasi, serbest konuşma özgürlüğü, hürriyet ve bireysel haklara karşı şüpheli, yahut bunlara radikal şekilde karşıt şekilde inşa edilmiştir; kültürel olarak, pratikleri, adetleri ve estetiği ‘Batınkinden’ farklıdır ...bu ‘dini klişeleştirme’ ırksallaşmayı da içermiştir...Dini, ırksal, siyasi ve kültürel olanın tek bir ‘Müslüman’ öznede içerilmesi, sadece farklılığı homojenleştirmez; aynı zamanda ‘tüm yaşam biçimi’, tarihi ve kültürü lanetlenebilir, neredeyse nüfuz edilemez bir özne üretir.*²⁹⁸

Hansen’e göre bu Müslüman ötekini inşa pratiğinin, medeniyetler çatışması üzerinden Batıya karşı konumlandırılması nedeniyle, ulusal düzeyde değil, onun üstündeki bir düzeyde gerçekleşen makro-güvenlikleştirme olarak nitelenmesi daha uygundur.²⁹⁹ Öte yandan, hem bahsi geçen unsurlar ve diğer ötekileştirici atıfların ulusal kimliklerde de yer etmesi nedeniyle hem de güvenlikleştirici aktörler olarak ulus-devlet aktörlerine önem vermesi itibarıyla Bigo, aynı durumun ulus-devlet düzeyinde güvenlikleştirme olduğunu iddia eder. Bigo’ya göre göçmenler, her ülkede iyi vatandaş imgesini bozucu veya ona karşıt bir güç olarak resmedilmekte, her ülkenin ulusal ötekilerini kapsayan bir tür parola haline gelmektedir. Dolayısıyla ülkelerde hakim olan klişeler, ulusal farklılıklar içerir.³⁰⁰ Örneğin ulusal kimliği laiklik üzerine kurulu Fransa’da göçmenler, temel olarak dini bağınazlıkla nitelenirken, geleneksel ve cemaatçi normlar üzerine kurulu Britanya’da ise isyancı olarak klişeleştirilmişlerdir.³⁰¹

²⁹⁷ Waever, Securitization and Desecuritization, s.86.

²⁹⁸ L. Hansen, s.365.

²⁹⁹ L. Hansen, ss.363-364.

³⁰⁰ Bigo, Security and Immigration, ss.70-80.

³⁰¹ Bigo, Security and Immigration, s.70.

Böylece, devlet ve toplumun pek çok sorunu, göçmen öznesinde dışsallaştırılır, ona yüklenir ve indirgenir: “...göç kelimesi, Batı ülkelerinin ekonomik, sosyal ve siyasi gelişimi üzerine korkuları veya kuşkuları katalize etmek için bir terim haline gelir. Dayanışma mekanizmaları gibi, ulusal kültürel kimlikler hakkındaki dehşet ve korkuların da sabitleyicisi olur.”³⁰² Bu ötekileştirme, Müslümanlar özelinde de gerçekleşmektedir: “...göçmen imi yoluyla...dini gelenekler ve seküler modernlikteki yerleri, Avrupa sınırlarında yaşayan birtakım bireyleri bazı otoriter rejimlere bağlayarak, hoşgörüsüz ve radikal bir İslam’ın ortaya çıkışı meselesine indirgenir.”³⁰³

Güvenlikleştirme yoluyla yerel, ulusal ve Avrupa seviyesindeki siyasi birimlerin eksikliklerinin bu şekilde dışsallaştırılması, toplumun ona karşı güvenlik aktörlerince korunacağı bir “iç düşman” inşa eder. Böylece istisna siyasetinin hakim olduğu Schmittçi bir idare biçimi meşrulaştırılır ve ötekileri sürekli olarak potansiyel tehditlere dönüştürür:

*...bu ‘savaş-temelli’ bir yönetimdir... her değişimi ve her riski kasıtlı bir tehdit veya düşmana dönüştüren bir endişe politikası, bir kaygı politikası ortaya çıkarır. Bu, güvenlikleştirmenin ana tekniğidir, yapısal zorlukları ve dönüşümleri, belirli grupların henüz hiçbir şey yapmamışken bile, sadece onları kategorize ederek, geçmiş eğilimlerden risk profilleri çıkararak ve onları risk kategorisine ilişkin olarak her bireyin potansiyel eylemleri üzerinden öngörüldüğü unsurlara dönüştürmek.*³⁰⁴

Güvenlikleştirici aktörler içinde özellikle güvenlik profesyonelleri, güvenlik alanına bir kez taşınmış olan çeşitli sorunlara dair olarak, güvenlikleştirici söylem ile birlikte homojenleşen ve bütünleşen halk, toplum ve devletin karşısına ötekileştirme yoluyla konan tehditleri meşrulaştırarak, konular hiyerarşisinde öncelikli kalmasını sağlayacak şekilde yeniden üreterek, güvenlikleştirmenin kalıcılığına hizmet eder.³⁰⁵ Bigo, göçmenler üzerinden güvenlikleştirmenin ötekileştirme ve istisna siyasetine dair bu özelliğine, mevcut sorunları tek tipleştirilmesi, dışsallaştırması ve sürekli kılmasından dolayı huzursuzluk siyaseti (*politics of unease*) adını vermektedir.

³⁰² Bigo, Security and Immigration, s.79.

³⁰³ Bigo, Security and Immigration, s.80.

³⁰⁴ Bigo, Security and Immigration, s.81.

³⁰⁵ Bigo, Security and Immigration, s.73.

Huzursuzluk siyasetinin hakim olduğu devlet, refah devletine karşılık, bir güvenlik devletidir.³⁰⁶

Bigo'ya benzer şekilde Buonfino da göçün, bir tür yüzer gösterge olarak göçmenlerin yaşadıkları ülkelerdeki pek çok sorunda katalizör işlevi gördüğünü, göçe dair hakim kavramlaştırma biçiminin güvenlikleştirme olduğunu ifade etmektedir. Ancak Bigo'dan farklı olarak göçün güvenlikleştirilmesinin temel sebebini, liberal demokrasilerin birlik ile çoğulluk arasındaki ikilemi olarak tespit eder. Laclau'dan hareketle³⁰⁷: "...demokrasinin birlik gerektirmesine rağmen ancak çoğulluk üzerinden düşünülebileceğini" belirten Buonfino³⁰⁸, çoğulluğun belirsizliğe bağlanması nedeniyle toplumların her zaman çatışan söylemler tarafından sınırları çizilerek sabitlenmeye (birlik inşa edilmeye) çalışıldığını söyler:

*Rakip/Öteki/yabancı, özellikle demokratik siyasete uygun düşen bir ifadedir. Toplumun içinde sınırların varlığı ve üretimi, sabit olmayan bir merkez ve birlikle çoğulluk arasında sürekli bir ikilemle nitelenen bir dünyanın anlamlı gelmesi için tek yoldur.*³⁰⁹

Buonfino'nun kavramlaştırmasında, birlik - çoğulluk ikileminde güvenlikleştirme birliği, göçmenlere tanınan haklar yaklaşımı ise çoğulluğu temsil etmektedir. Göçmenler, güvenlikleştirme söyleminde toplumun kuruluşunda mevcut olmayan, dışarıdan gelen yabancı ve öteki olarak, toplumun birliğini, uyumunu bozan tehditler olarak inşa edilmiş olup, bu süreç 11 Eylül ertesi dönemde daha belirgin hale gelmiştir.³¹⁰ Göç alan ülkelerde tüm toplumsal kesimler, medyanın da etkisiyle, göçü kolektif kimliğe tehdit olarak algılamaya başlamış, siyasetçiler de bu kamu söylemini siyasi söyleme dönüştürerek alternatif söylemlere hakim kılmıştır.³¹¹ Güvenlikleştirmenin hakim söyleme dönüşme nedeni, onun sadece ötekini değil, bahsi geçen ikilemi çözme yolu olarak öteki pahasına, bizi de sabitleme etkisidir:

Kimliği pekiştirmek için sınırların ve kategorilerin zorunlu olduğu bir dünyada, göç -yabancıların, Ötekinin akışı olarak – giderek azaltılmasa dahi kontrol edilmesi, süzülmesi gereken bir fenomene dönüşmüştür. Göçün alıcı ülkelerde

³⁰⁶ Bigo, Security and Immigration.

³⁰⁷ Ernesto Laclau, "Democracy and the Question of Power", **Constellations**, Cilt:8, Sayı:1, 2001, ss.3-14.

³⁰⁸ Buonfino, Between Unity and Plurality, s.26.

³⁰⁹ Buonfino, Between Unity and Plurality, s.27.

³¹⁰ Buonfino, Between Unity and Plurality, ss.27-28.

³¹¹ Buonfino, Between Unity and Plurality, ss.28-35.

*uyandırdığı korku ve risk algısı, giderek, bir arada bulunan, hegemonya için rekabet eden birçok söylem arasında optimal ulusal söylem haline gelmiştir. Güvenlikleştirme, algılanan mevcut sınırları koruma ve kimliği güçlü ve meşru tutma becerisinden ötürü, çoğulluk dünyasında birliği korumak için mümkün olan en iyi söylemdir.*³¹²

Huysmans ve Buonfino'nun İngiltere örneği üzerindeki çalışmasına göre, teröristlerin 11 Eylül saldırıları ile birlikte göçmen ve sığınmacılar arasında, 2003 yılındaki başarısız bir saldırı girişimi ve 2005 Londra metrosu saldırılarının akabinde ise vatandaşlar arasında bulunabileceği ihtimali, hem göç ve sığınmanın hem de genel olarak Müslümanların ötekileştirildiği, hakların askıya alınabileceği bir acil durum siyaseti ortamı yaratmıştır.³¹³ Ancak çalışmada, özellikle göçün ve sığınmanın terörle ilişkili olarak güvenlikleştirildiği ve Müslüman topluluk içinde potansiyel düşmanlara odaklanıldığı bu ortamda, Kopenhag ekolünün bahsettiği şekilde bir istisna siyasetinin sürekli olmadığı, güvenlikleştirmenin daha ziyade bürokratik seviyede rutinleşen gözetim uygulamalarıyla, Bigo'nun³¹⁴ tanımladığı anlamda bir huzursuzluk siyaseti şeklinde sürdüğü ifade edilmektedir.³¹⁵

1.3. GÜVENLİKLEŞTİRME ANALİZİ

Batı Avrupa ülkelerine II. Dünya Savaşı'ndan sonra sığınmacı ve göçmen olarak yerleşen Müslümanlar ve sonraki kuşaklar, söz konusu ülkelerde doğsun ya da doğmasın, vatandaş olsun yahut olmasın, cemaatleşmiş ve azınlıklaşmış halde yaşadıkları toplumlar tarafından halen yabancı görülmüş, dışlanmış ve ötekileştirilmişlerdir. Göç kısıtlarının başladığı 1980'lerden itibaren görülmeye başlanan bu duruma, 11 Eylül saldırılarından sonra oluşan terörle mücadele sürecinde, tehdit boyutu eklenmiştir. Bir toplumsal azınlığın "iç öteki" olması durumu, ötekileştirme söylemi terk edilmedikçe ancak iki şekilde mümkün olabilir: asimilasyon (farklılığın sona ermesi) veya ayrışma (farklılığın bize nüfuz etmemesi). Ayrışma, göçmen toplulukların kendi etnik, kültürel veya dini kimlik ve sosyal ağlarını koruma amacıyla kendini toplumdan ayırmasından ötürü olabileceği kadar,

³¹² Buonfino, *Between Unity and Plurality*, s.48.

³¹³ Huysmans ve Buonfino, ss.773-780.

³¹⁴ Bigo, *Security and Immigration*.

³¹⁵ Huysmans ve Buonfino, ss.782-786.

hatta ondan daha da fazla, içinde yaşanan toplum tarafından dışlanmalarının bir sonucudur. Öte yandan hükümetler, göçmenleri ayrıştırmak veya asimile etmek yerine, entegrasyonu sağlamaya yönelik politikalar benimsemektedir. Ötekileştirilen kimliklerin entegrasyon yolu ile içerilmesi ise, çelişki içermektedir.

Ötekileştirme, Müslüman toplulukların güvenlik tehdidi olarak inşa edilmesi yoluyla yapılmaktadır. Tarihsel azınlıklar olmayan bu topluluklar, hakim politika söylemi haline gelen güvenlik söyleminde hem göç hem de İslam'a atfedilen unsurlar üzerinden tehdit olarak inşa edilmektedir. Avrupa'da yaşayan Müslümanlar, İslam Dünyası ile Batı ülkeleri arasında yaşanan çatışmalar ve terör üzerinden şiddetle ilişkilendirmektedir. Aynı zamanda, kamusal talepleri ve tepkileri, içinde yaşadıkları toplumların temel yapı taşları olarak kabul edilen liberal ve demokratik değerlere karşıt olarak konumlandırılmakta ve klişeleştirilmektedirler. Bu durum, içinde yaşadıkları toplumlara kabul edilmelerini daha da zorlaştırmaktadır. Güvenikleştirme kuramında ifade edildiği üzere, varlığa yönelik tehditlerin inşası durumunda kutuplaşma ve teyakkuz durumu, eşitlikçi ve adil tartışmaların yürütülebileceği normal siyasete galip gelir.³¹⁶

Güvenikleştirme bir söylem biçimi olarak tanımlanmakla birlikte, söylem dışında unsurlar da içerir. Ekol, güvenikleştirmeyi oluşturan söylemin yapısına ve temel unsurlarına dair bir çerçeve sunmakla birlikte, belirli bir konuda güvenikleştirme analizinin nasıl yapılması gerektiğine dair ayrıntı sunmamıştır. Bu nedenle, çalışmanın tasarımı esnasında, kendi literatürüne ve kuramlarına sahip olan söylem analizi, ayrıca değerlendirilmiştir. Eleştirel söylem analizi yaklaşımları, bu çalışmanın odağında yer alan güvenikleştirmenin ana konusunu oluşturan kimliğe dair söylemlerin, ötekileştirmenin ve ötekileştirmede içkin bir unsur olan tahakkümün analize katılmasına dair kavramlar sağlamaktadır. Aşağıda, güvenikleştirme kuramının yanı sıra, kullanılan söylem analizi ve ilgili kavramları açıklandıktan sonra, çalışmanın göç ve entegrasyon politikalarına dair literatürden sağlanan bilgiler ve güvenikleştirme çalışmalarının konuya ilişkin bulgu ve yöntemlerinden bir arada faydalanılarak oluşturulan analiz çerçevesi açıklanmaktadır.

³¹⁶ Bkz. Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality; Huysmans ve Buonfino.

1.3.1. Söylem Analizi

Söylem analizi, güvenlikleştirme kuramının gerektirdiği temel yöntemdir. Ancak söylem incelemelerinde dilbilimin bir parçası olan “sözeylem” teorisi üzerinden güvenlikleştirmeyi kavramlaştıran Kopenhag ekolü, güvenlikleştirmenin söylem türü ve temel söylem çerçevesini sunmak dışında ayrıntı vermemiştir. Bu çalışmada, çalışma odağına ve güvenlikleştirme kuramına uygun görülen Fairclough tarafından geliştirilen eleştirel söylem analizi yaklaşımı³¹⁷ ile Laclau ve Mouffe tarafından geliştirilen söylem kuramının³¹⁸ analiz araçlarından faydalanılmaktadır.

Dilbilim felsefesi, insanın gerçeğe ulaşmasının ancak dil yoluyla mümkün olduğunu vurgular ki, gerçekliğin dil yoluyla temsili, aynı zamanda onun inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Dilin bu özelliği, onun kullanımı olan söylemin sosyal bilimlerde bir inceleme alanı olarak önem kazanmasına yol açmıştır. Söylem, sosyal gerçekliğin, kimliğin ve ilişkilerin temsil veya inşa edildiği bir alandır. Söylem analizi, dilbilim kökenli olup, diğer sosyal bilimlerden yazılı ve yazılı olmayan metinlerin gerçekliği nasıl yansıttığını veya nasıl kurduğunu ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan çeşitli yöntemlerin ortak adıdır. Araştırmacının ontolojik ve epistemolojik tutumuna göre farklı amaçlarla ve farklı yöntemsel araçlarla gerçekleştirilir.³¹⁹

Analize konu olan konuşmalar, diyaloglar, bildiriler, raporlar, gazete haberleri gibi sözlü veya yazılı metinler - ki kimileri bunun içine görsel ifadeleri, konuşmalarda meydana gelen duraklamaları ve mimikleri de katmaktadır, çeşitli faktörlerin etkisi altında biçimlenir ve aynı zamanda onlara etki eder: İçinde ifade bulan dünyanın kendisi, kullandığı dil, kendinden önce gelen ve onu takip eden söylemler, gerçekleştiği ortam ve tarihsel bağlam, dinleyici kitlesi, ve aktörün amaçları. Söylem analizi, araştırmacının teorik yaklaşımına göre bu unsurların

³¹⁷ Norman Fairclough, **Language and Power**, Addison Wesley Longman Ltd., Essex, 1989, (Language and Power).

³¹⁸ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**, Verso, London, 1985.

³¹⁹ Marianne Jorgensen ve Louise J. Phillips, **Discourse Analysis as Theory and Method**, Sage Publications, London, 2002, ss.8-9.

bazılarını ön plana alarak değerlendirir.³²⁰ Söylem analizinde çeşitli ekoller mevcut olup, bunların bir kısmı söylemi toplumsal ve ideolojik eleştiri amacıyla inceleyen yaklaşımlardır. Norman Fairclough başta olmak üzere “eleştirel söylem analizi” olarak adlandırılan ekol ile, Laclau ve Mouffe tarafından geliştirilen “söylem kuramı”, kendi kuramlarına sahip eleştirel söylem analizi yaklaşımları olarak nitelendirilebilir.³²¹

Eleştirel söylem analizi yaklaşımları, dilbilimci Halliday tarafından geliştirilen sistemik işlevsel dilbilim (*Systemic Functional Linguistics*) yaklaşımından etkilenmiştir. Halliday’e göre aktör tarafından gramer konusunda yapılan tercihler bilinçli olup, söylemde çeşitli işlevleri yerine getirir.³²² Eleştirel söylem analistleri aşağıdaki noktalarda birleşmektedir:³²³

- Söylemin hem sosyal dünya tarafından biçimlendirildiğini hem de sosyal dünyayı dönüştürdüğünü varsayan diyalektik bir söylem yaklaşımı,
- Söylemin hitap ettiği kesimin pasif bir alıcı olmakla sınırlı kalmadığı inancıyla analizin aktörü/edimselliği (*agency*) içermesi gerektiği inancı,
- Ayrımcılığa uğrayan ve dolayısıyla sesini duyurmakta zorlanan grupların güçlenmesine destek olma isteği,
- Başta Foucault’nun söylem düzenleri ve güç-bilgi, Gramsci’nin hegemonya, Althusser’in ideoloji ve çağırma (*interpellation*) kavramları olmak üzere sosyal teoriden yola çıkarak, tarih, güç ve ideolojinin söylemde ifade bulduğu alanlara odaklanma,
- Varsayımlarının doğal karşılanacak kadar normalleştiği hakim söylemi ortaya çıkarma ve sorgulama.

Yapısalcı ve post-yapısalcı versiyonları bulunan eleştirel söylem analizi kuramları, özellikle Gramsci’nin hegemonya kavramı aracılığıyla, post-Marksist bir noktadan yola çıkar. Hegemonya, güçlü kesimlerin gücünü sürdürmek için şiddet

³²⁰ Christopher Eisenhart ve Barbara Johnstone, “Discourse Analysis and Rhetorical Studies”, **Rhetoric in Detail: Discourse Analyses of Rhetorical Talk and Text**, (Ed. Barbara Johnstone ve Christopher Eisenhart), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2008, s.11.

³²¹ Jorgensen ve Phillips.

³²² Sean Zdenek ve Barbara Johnstone, “Studying Style and Legitimation: Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis”, **Rhetoric in Detail: Discourse Analyses of Rhetorical Talk and Text**, (Ed. Barbara Johnstone ve Christopher Eisenhart), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2008, ss.26-27.

³²³ Zdenek ve Johnstone, ss.28-29.

yerine toplumsal rıza kurduğu bir mekanizma olarak anlaşılabilir. Hakim sınıflar, söylem aracılığıyla var olan düzenin doğal olarak kabul edilmesini sağlamaya çalışır.³²⁴ Gerek Fairclough, gerekse Laclau ve Mouffe'un kuramlarında temel amaç hakim söylemin doğallaştırdığı varsayımları deşifre etmek, bunların sosyal ve siyasi mücadeleler sonucunda yerleştiğini ispatlamak, dolayısıyla değişmelerine yol açmaktır. Ancak iki yaklaşım, söylemin kapladığı alan açısından farklılaşmaktadır. Fairclough, Althusser ve Gramsci gibi kültürel Marksistlerin etkisiyle, söylemi sosyal ilişkilerin yürüdüğü boyutlardan sadece biri olarak görmekte, söylem dışında kalan yapıların farklı işlediğini ve söylemde yeniden üretildiğini, sosyal yaşamda söylem boyutu ile diğer boyutların etkileşim içinde olduğunu ve söylemin bunları etkilemenin yanı sıra temsil de ettiğini iddia etmektedir. Laclau ve Mouffe ise, Derridacı bir yaklaşımla, söylem dışı bir alan olmadığını savunmaktadır. Onlara göre söylem, sosyal gerçekliği bizzat kuran şeydir.³²⁵ Bağlam konusunda salt post-yapısalcı olmayan pragmatik ve eklektik pozisyonu sayesinde, Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme kavramının özünde söylem yoluyla toplumsal rıza yaratma ve meşrulaştırmanın olması sebebiyle, güvenlikleştirme analizinde bu iki söylem yaklaşımından bir arada faydalanmak mümkündür.

İki yaklaşım da söylem yoluyla kimlik inşası ve kimlikler arasındaki çatışma hakkında öngörüler ve yöntemler sunmakta, ayrıca söylem analizinde kullanılacak metinlerde dikkat edilmesi gereken noktalara değinmektedir. Güvenlikleştirme ve göçle ilgili literatürde, Bigo ile Huysmans ve Buonfino gibi yazarlar analiz çerçevelerini, hem Laclau ve Mouffe hem de onların faydalandığı kaynaklara atıfla (Foucault, Gramsci gibi) kurmuştur³²⁶. Fairclough'un yaklaşımı da Laclau ve Mouffe'un kuramından farklılık arz etmesine rağmen, benzer kaynaklardan (Althusser, Gramsci) faydalanır ve Laclau ve Mouffe'un kapsamadığı dilbilimsel yöntem araçları sağlar.³²⁷

³²⁴ Laclau ve Mouffe'ta "hegemonya" kavramı için bkz. Jorgensen ve Phillips, , ss.32, 36. Fairclough'un yaklaşımında hegemonyanın yeri için bkz. ss.75-76. Ancak Fairclough "hegemonya" yerine daha çok "ideolojik güç" kavramını kullanmaktadır. Bkz. Fairclough, Language and Power, ss.3-4, 31-33.

³²⁵ Jorgensen ve Phillips, ss.18-19.

³²⁶ Bigo, Security and Immigration; Huysmans ve Buonfino.

³²⁷ Fairclough, Language and Power.

1.3.1.1. Eleştirel Söylem Analizi Kuramı: Fairclough

Dilbilim kökenli Fairclough'a göre söylemin ideolojik bir işlevi vardır. Gramsci'nin hegemonya kavramından yola çıkan Fairclough, söylem dışındaki alanlarda var olan toplumsal hakimiyet ilişkisinin söyleme de yansıdığını, hakim sosyal grupların söylemde (örneğin bürokrasi dili, medya) otoriteye sahip olması dolayısıyla anlamı kontrol ettiğini ve dilde bir sağduyu kurarak hakimiyetini maskeleydiğini, doğallaştırdığını iddia eder.³²⁸ Ona göre iletişim eylemi, üç düzey arasındaki etkileşim içinde gerçekleşir: Metin, söylem pratiği ve sosyal pratik. Fairclough metni bir ürün, söylemi ise onun üretildiği ve yorumlandığı bir süreç olarak görür. Dolayısıyla, metnin iç özelliklerinin yanı sıra, onun üretim ve tüketim süreci, bağlı olduğu diğer söylemler ve söylem dışında beslendiği ve etkilediği sosyal ilişkilerden oluşan bağlam, analize katılmalıdır.³²⁹ Eleştirel söylem analizi yaklaşımı, söylem dışında onunla etkileşim halinde bir alan varsaydığı için, metin ağırlıklı dilbilimsel bir söylem analizinin yanı sıra makro ve mikro düzeyde sosyolojik analize de ihtiyaç olduğunu iddia etmektedir.³³⁰

Foucault'nun söylem düzenleri (*orders of discourse*) kavramından faydalanan Fairclough, söylem pratiğinin, içinde yer aldığı söylem alanının şartlarıyla şekillendiğini belirtir. Söylem düzenlerini yapılandıran ise sosyal ilişkilerdir.³³¹ Belirli bir alanda kullanılan tüm söylem ve türlerin toplamı olarak ifade edilebilecek söylem düzeni, hem bir yapıyı hem de onun değişmesine imkan sağlayan pratiği kapsar (örneğin, sağlık sistemi bir söylem düzeni olup, hem neoliberal söylemi hem de refah devleti söylemini içerebilir). Fairclough'a göre söylem düzeni kavramı, Bourdieu'nün bir güç ağı altında toplanan sosyal sahalar (*field*) kavramına söylemi ekleyerek onu tamamlamaktadır.³³²

Eleştirel söylem analizi kuramı, metinler-arasılık (*intertextuality*) ve söylemler-arasılık (*interdiscursivity*) kavramlarıyla söylemin bağlamı ile dinamik ilişkisine dikkat çeker. Fairclough'a göre her metin açıkça (atıf yoluyla) veya üstü kapalı şekilde kendinden önceki metinlere bağlanır. Metinler-arasılık, bu şekilde

³²⁸ Jorgensen ve Phillips, ss.75-76.

³²⁹ Fairclough, *Language and Power*, ss.25-26.

³³⁰ Fairclough, *Language and Power*, ss.22-26, 30; Jorgensen ve Phillips, ss.61-66.

³³¹ Fairclough, *Language and Power*, ss.28-29.

³³² Jorgensen ve Phillips, ss.72-73.

toplumsal tahakkümün sürmesine veya değişimine etki eder. Bir metinde birden fazla söylem kullanılıyorsa söylemler-arasılık söz konusudur. Fairclough'a göre farklı söylemleri bir araya getiren metinler, değişim istemine işaret ederken, söylemler-arası özelliği az olan metinler genellikle var olan düzeni devam ettirmeye yöneliktir.³³³

Metin analizinde dilbilim kullanılır. Söylemi açıklayacak az sayıda metin derinlemesine incelenir. Metin analizinde başlıca öğeler kelime seçimi, metaforlar, ve başta geçişlilik ve modalite (kiplik) olmak üzere gramer yapısıdır.³³⁴ Halliday'in gramerin dili kullanan aktör için işlevlerine dikkat çeken yaklaşımından yola çıkan Fairclough'a göre özellikle siyasette ve siyasetin medya ile bulunduğu söylemde metinler, tesadüfi değildir. Bahsi geçen dil unsurları, dinleyici kitlesinde belli bir etki uyandırmak üzere özellikle seçilir.³³⁵ Hangi kelimelerin veya gramer yapılarının kullanıldığının yanı sıra, hangi kelimelerden ve ifade biçimlerinden kaçınıldığı da söylem analizinde dikkat edilecek hususlardır. Fairclough'un metin analizinde vurguladığı ve İngiltere İşçi Partisinin neoliberal unsurların kapsanmasıyla dönüştüğü Yeni İşçi Partisinin (*New Labour*) söylemi üzerine yaptığı çalışmada örneklendirdiği bazı dilbilimsel unsurlar ile bunların işaret ettiği toplumsal ve ideolojik etkiler aşağıda sıralanmaktadır:³³⁶

- Kişi zamirleri: Siyasi söylemde aktörlerce halk ile bütünlük ifade etmek üzere en çok kullanılan kişi zamiri olan “biz” olup, siyasi parti, hükümet, devlet, millet, halk gibi pek çok şeyi kastedebilir. Bu nedenle kişi zamirlerine dikkat etmek gerekir.
- İsimleştirme (*nominalisation*): Özne ve nesnelerini kaybederek isimleşen fiillerin tercihi, edimselliği gizler. Örneğin “dışlama” yerine “dışlanma” kelimesi tercih edildiğinde, dışlayan aktör ve dışlanan grup, dolayısıyla sorumluluk belirsizleşir.
- Listeler: Listeleme, dilbilim açısından öğeler arasında hiyerarşik ilişki kurulmadığını gösterir. Listelenen veya denklik zincirleriyle ifade edilen

³³³ Jorgensen ve Phillips, ss.73-74.

³³⁴ Jorgensen ve Phillips, s. 83.

³³⁵ Fairclough'a göre İngiltere'de özellikle Blair liderliğindeki “Yeni” İşçi Partisi, bu tür stratejileri gerek seçim kampanyalarında, gerekse hükümette olduğu dönemde, “retorikle gerçek arasında fark yarattığını” düşündürecek ölçüde, bilinçli olarak kullanmıştır. Bkz. Norman Fairclough, **New Labour, New Language?**, Routledge, London, 2000, (New Labour).

³³⁶ Fairclough, *Language and Power*, ss.119-128; *New Labour*, ss.26-36, 54, 161- 163.

öğelerin birbiri ile ilintili, hatta birbirine denk olduğu varsayımını yansıtır ki, bu bir tür söylemsel inşadır. Karşıt ideolojilere veya söylem düzenlerine ait terimlerin neden bir araya getirildikleri hakkında açıklamaya gerek yokmuşçasına bir algı yaratılır.

- Eşdizimlilik (*collocation*): Metinde bir kelime ile birlikte kullanılan kelimelerin sıklığına ve bazılarının yokluğuna bakarak onlara yüklenen anlam hakkında bilgi edinmek mümkündür.³³⁷
- Antitezler: Metin içinde ifadeler arasında benzerlik ve denklikler kadar farklılıklar da kurulmuş olabilir. Fairclough tarafından antitezler olarak tanımlanan farklılık gösterme, “A değil B.” tarzında cümlelerle, “ancak”, “daha ziyade” gibi kelimelerle ifade edilir.
- Metaforlar: Siyasal söylemde sıkça rastlanan metaforların tercihleri nedensiz değildir. Siyasi söylemde merkezi kavramlara yüklenen metaforlar onların sunulduğu ideolojik çerçeveye ışık tutar ve gizlenen unsurlar hakkında fikir verir.³³⁸
- Modalite (kiplik): Metinde kullanılan fiil kipi, onu ifade edenin bir iddiaya veya zorunluluğa ne denli bağlı olduğuna işaret eder. Cümlelerin bildirme (/haber) kipinde olması, söz sahibinin doğruluk hakkında bir iddiası olduğunu gösterir ki, bu aslında her zaman yoruma açıktır. Burada aktör, “kategorik modalite” (“...vardır”) kullanabilir (ki bu otoriter bir dildir) yahut sözün kendi yorumu olduğunu belirtebilir (“...olduğunu düşünüyorum.”). Özellikle habercilikte kullanılan dil ilk türe girer. Cümle şart kipinde ise, bir zorunluluğa işaret edilmektedir ve burada tercih edilen kelimeler önemlidir. İngilizcede var olan üç modaliteden - bildirme (*declarative*), soru (*interrogative*), şart (*imperative*) - birinin sistematik olarak tercih edilmesi, ideolojik öneme sahiptir.³³⁹

³³⁷ Örneğin İngiliz İşçi Partisi’nin sosyalist yönünü törpüleyerek merkezi bir parti olmaya yöneldiği yeni söyleminde “değerler” kelimesi genellikle “ortak değerler” veya “geleneksel değerler” şeklinde kullanılmakta (ortak kelimesi ve geleneksel kelimesi ile eşdizimlenmekte), ancak “sosyalist değerler” sözü geçmemektedir. Bkz. Fairclough, *New Labour*, ss.30-31, 161.

³³⁸ Örneğin küreselleşme konusundaki İşçi Partisi söyleminde teknoloji “göç eden” bir varlık olarak tanımlanmıştır. Fairclough’a göre bu benzetme, teknolojiye “kendi kararlarını uygulama” gibi insani bir özellik atfetmekte, teknolojinin sınırlar arasında dolaşmasında payı olan gerçek öznelere gizlemektedir. Fairclough, *New Labour*, s.162.

³³⁹ Örneğin Yeni İşçi Partisi Hükümetince sosyal güvenlik reformuna yönelik hazırlanan Yeşil Kitap, aslen bir konsültasyon belgesi olması gerekirken, metinde ağırlıklı olarak bildirme kipi kullanılmıştır.

- Pasif cümleler: Pasif dilde öznenin gizlenmesi söz konusudur. Fairclough'a göre pasif dilin tercihi, öznenin bariz olması kadar, isimleştirmede olduğu gibi, aktörün ve sorumluluğunun vurgulanmak istenmediği durumları da gösterebilir.
- Varsayımlar: Metinlerde açıkça söylenenler dışında varsayımlar hakkında da ipuçları bulunur. Varsayımlar herkesin bildiği veya kabul ettiği iddialar olabileceği kadar, tartışmaya açık iddialar da olabilir. Bu yüzden metindeki ifadelerin kapsadığı varsayımları analiz etmek gerekir.

Fairclough'un dilbilimsel unsurlar üzerinden yaptığı "niyet okuması", objektif güvenliğin yanı sıra, aktörlerin niyetlerini de önemsemediğini iddia eden Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme yaklaşımına uyumsuz olarak görülebilir. Ancak ekolün, aktör söylemlerini belirli sonuçlara (acil durum önlemleri ve istisna siyasetine) yol açan "edimler" olarak tanımlaması, söylem inşasında güç ilişkilerini kapsadığını belirtmesi ve güvenlikleştirme girişiminin başarısına dair kolaylaştırıcı koşullar nitelemesi yoluyla aslında, kuramda aktörün yaratmak istediği etkiler, diğer bir deyişle niyeti, kapsamaktadır.

1.3.1.2. Söylem Kuramı: Laclau ve Mouffe

Laclau ve Mouffe tarafından 1985 tarihli eserleriyle ortaya konulan söylem teorisi, tüm sosyal ilişkiler alanını söylemin içinde ve ancak söylem yoluyla anlaşılacak bir olgu olarak görmektedir. Dolayısıyla teorinin söylem analizi yoluyla açıklama gayretinde olduğu şey, toplumdaki güç ilişkilerinin tamamıdır.³⁴⁰ Söylem teorisinin çıkış noktası, anlamın objektif olamayacağıdır. Anlam tarihseldir ve içinde bulunduğu söylem düzenine göre değişir. Bu nedenle anlamlar siyasi söylem tarafından manipüle edilebilir. Siyasi söylem, bazı anlamları vurgulayarak pekiştirirken, diğerlerini susturmaya çalışır.³⁴¹ Laclau ve Mouffe'un kuramı, söylem analizi konusunda sosyal inşacı yaklaşıma kaynak oluşturacak kadar gelişmiş bir

Diğer bir deyişle, hükümet bu konuda gerçeklik üzerine otorite kurmakta, soru kipiyle elde edilebilecek diyalog etkisinden kaçınmaktadır. Fairclough, New Labour, s.162.

³⁴⁰ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**, Verso, London, 1985.

³⁴¹ David Howarth ve Yannis Stavrakakis, "Introducing Discourse Theory and Political Analysis", **Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change**, (Ed. David Howarth, Aletta J. Norval ve Yannis Stavrakakis), Manchester University Press, Manchester, 2000, ss.2-3.

sosyal teori olmakla birlikte, metodolojik konularda Fairclough kadar ayrıntı vermemektedir, dolayısıyla farklı söylem analizi ekollerinin yöntem araçlarıyla desteklenebilir.³⁴²

Söylem teorisi, dilbilimdeki yapısalcılıktan kısmen faydalanmakla birlikte, genel olarak post-yapısalcıdır. Marksizm'e Althusser ve Gramsci'ye benzer biçimde, sosyal ilişkileri bir tür "sembolik düzen" olarak ele alarak söylemsel bir boyut ekler. Weber, Taylor, Wich ve Wittgenstein'dan hareketle objektivizmi reddeder. Laclau ve Mouffe, rasyoneleliği de reddetmektedir. Onlara göre aktörler ve sistemler birer sosyal inşadır, dolayısıyla aktörlerin rasyonel çıkarları, amaçlarının anlaşılması için yeterli değildir. Kuram, Derrida'nın yapı söküm yöntemi, Foucault'nun arkeolojik ve jeneolojik söylem analiz yöntemleri ile, Lacan tarafından yeniden ele alınmış olan çeşitli yapısal dilbilim önermelerini bir araya getirir.³⁴³

Laclau ve Mouffe'un teorisinde söylem: "...özne ve nesnelerin kimliklerini oluşturan anlamlı pratikler sistemi... içsel olarak siyasi olan somut sosyal ilişkiler ve pratikler sistemi..." olarak anlaşılır.³⁴⁴ Söylem, belirli bir alanda mümkün olan pek çok farklı anlam içinde birinin sabitletlenmesini ifade eder.³⁴⁵ Bu nedenle her zaman güç ilişkilerini ve sosyal çatışmaları içinde barındırır. Laclau ve Mouffe, söylem ve onu kuran öğeleri aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

*Birimler arasında onların kimliğinde değişikliğe yol açacak şekilde ilişki kuran her tür pratiğe artikülasyon diyeceğiz. Artikülasyon pratiği sonucunda meydana gelen yapılandırılmış bütüne ise söylem diyeceğiz. Bir söylem içinde telaffuz edilmiş olan türevsel pozisyonlara ise anlar diyeceğiz. Buna karşılık, telaffuz edilmemiş her tür farklılığa birim adını vereceğiz.*³⁴⁶

Söylem teorisi, anlamın sabitletme sürecine dikkat çekerek onun değişebilir doğasını vurgulamayı hedefler. Eleştirel söylem analizi yaklaşımına benzer şekilde, söylemde ilk bakışta doğal görünebilecek unsurların aslında mümkün olan farklı anlamlar içinde yapılan tercihlerle oluştuğunu göstermek ister. Bu amaçla söylemi kuran ve onda kırılma yaratan unsurları kavramlaştırmıştır. Bu kavramlar aşağıda açıklanmaktadır:

³⁴² Jorgensen ve Phillips, s.25.

³⁴³ Howarth ve Stavrakakis, ss.5-7.

³⁴⁴ Howarth ve Stavrakakis, s.3.

³⁴⁵ Jorgensen ve Phillips, ss.25-26.

³⁴⁶ Laclau ve Mouffe, s.105'ten aktaran Jorgensen ve Phillips, s.26.

- Anlar (*moments*): Bir söylem içinde yer alan tüm imlere (*sign*) an denilmektedir. Anlar, söylemin oluşturduğu anlamlar ağında diğer imlere göre konumlanan türevsel pozisyonları ifade eder.³⁴⁷
- Birimler (*elements*) ve yüzer göstergeler (*floating signifiers*): Birimler, söylemin dışında kalan imleri ifade eder. Söylemin kriz, kırılma ve dönüşüm noktalarında birimler “yüzer” konuma geçer ve söylem alanındaki mücadele sonucunda bir kısmı yeniden anlara dönüşür, diğerleri dışlanır.³⁴⁸ Birimler, anlara dönüşmedikçe çoğul anlam içerirler.³⁴⁹
- Artikülasyon: Artikülasyon, ifade pratiği olup, birimleri söylemde bulunan anlara dönüştürür. Söylemin yapısına uygun olup onu sağlamlaştırabileceği gibi, sapmalara da yol açabilir. Söylemi, anlamı sadece bir süreliğine sabitleyebilen bir yapı olarak gören söylem analizi teorisinde artikülasyon, değişim olasılığını içinde barındıran kavramdır.³⁵⁰
- Düğüm noktaları (*nodal points*): Bu kavram, birimler ve anlar arasındaki ilişkiyi belirtmek için kullanılmıştır. Düğüm noktaları, etrafında bir anlam zinciri (*chain of signification*) kurulan önemli imleyenler veya atıf noktalarıdır.³⁵¹ Söylemdeki diğer imleyenler bu noktaların etrafında toplanır ve anlamlarını bunlardan kazanırlar. Örneğin siyasi söylemde demokrasi, bu tür bir kavram olarak işlev görür. Bir söylemin yerine başka bir söylem geçerse, düğüm noktalarının anlamları (ilişkilendirildiği diğer imleyenler) değişir.³⁵²
- Boş gösterge (*empty signifier*): Mevcut söylemin dışında kalan düğüm noktaları olarak işlev gören boş göstergeler, anlamın henüz kurulmadığını ifade eder. Örneğin Hobbes’un doğal durumunda düzen, bir boş göstergedir. Laclau, söylemin ve ondan hareketle toplumun asla sabitlenememesi durumunda siyasetin ancak boş göstergeler sayesinde mümkün olduğunu iddia etmektedir.³⁵³

³⁴⁷ Jorgensen ve Phillips, s.26.

³⁴⁸ Howarth ve Stavrakakis, ss.7-9; Jorgensen ve Phillips, ss.28-29.

³⁴⁹ Jorgensen ve Phillips, s.27.

³⁵⁰ Jorgensen ve Phillips, ss.28-29.

³⁵¹ Howarth ve Stavrakakis, s.8.

³⁵² Howarth ve Stavrakakis, s.9.

³⁵³ Howarth ve Stavrakakis, s.9.

- Söylem alanı (*field of discursivity*): Söylem, kendisi üzerindeki mücadelenin bir sonucu olarak anlamın bir süreliğine sabitlendiği, belli düğüm noktaları etrafında belli birimlerin anlara dönüşerek yapılandığı bir durumdur. Bu anlam sabitlemesinin dışında kalan alternatif anlamlar alanı, söylem teorisi tarafından söylem alanı olarak adlandırılmaktadır. Bir söylem her zaman alternatif söylemlerin dışlanmasıyla, elenmesiyle kurulduğu için, söylem alanı kavramı ile toplumsal mücadelenin gerçekleştiği alan kastedilmektedir.³⁵⁴

Laclau ve Mouffe'un söylem teorisinde kimlik merkezi bir yere sahiptir. Siyaseti, söylem üzerinde gerçekleşen bir sosyal çatışmalar alanı olarak görmektedirler. Onlara göre çatışmanın nedeni, kimliklerdir, ancak mesele aslen belirli kimliklerin birbirine karşıt durumda olması değil, kimliğin asla tamamen sabitlenememesidir. Onlara göre toplum, tamamlanması mümkün olmayan bir kurgudur. Toplumsal kesimlerin kimliklere bağlanması, örneğin kendini sınıf ile ifade etmesi, alternatif kimlikler içinde kısmi ve süreli bir sabitlemedir. Toplumun geneli için kullanılan halk, ülke gibi kavramlar ise aslında hayali bir varlığı nitelermektedir. Toplumu ifade için kullanılan göstergeler, yüzer göstergeler olmaya mahkumdur; anlamları farklı artikülasyonlarda farklı kalacaktır. Araştırmacının görevi, toplum mitinin objektifmişçesine dile getirildiği durumları ve alternatiflerini ortaya çıkarmaktır.³⁵⁵

Laclau ve Mouffe, Lacan'ın benlik ile ilgili teorisinden faydalanarak sosyal kimliklerin kuruluşu ve çatışması üzerine de kavramlar geliştirmişlerdir. Lacan'ın teorisinde kimlik, kendini "özne pozisyonları" ile ve kendi dışında yer alan şeylere göre tanımlamak anlamına gelir. Söylem teorisinde bu, kimliğin düğüm noktaları olarak ifade edilir. Örneğin "erkek" gibi bir düğüm noktası etrafında çeşitli göstergeler (güçlü, mantıklı vb.) bir denklik zinciri (*chain of equivalence*) içinde toplanır. Her zaman kendi dışındaki bir ötekine atıfla söylemsel olarak kurulan kimlik, bir inşa süreci olması itibarıyla sabitlenebilir ve yeniden kurulabilir. Teoriye göre kolektif kimlikler, birey kimliğindeki gibi ve söylem mantığı içinde kurulur.

³⁵⁴ Jorgensen ve Phillips, ss.27-29.

³⁵⁵ Howarth ve Stavrakakis, s.10; Jorgensen ve Phillips, ss.38-40.

Söylemde anlamların alternatifleri dışlanarak yapılaşması gibi, grup kimlikleri de alternatif göstergeler dışlanarak inşa edilir.³⁵⁶

Sosyal çatışmaların sebebi, grup kimliklerinin birbirini dışlayan doğasıdır. Laclau ve Mouffe, çatışan tarafların söylem stratejilerini açıklamak için iki kavramdan faydalanır: Denklik mantığı (*logic of equivalence*) ve farklılık mantığı (*logic of difference*). Denklik mantığı, öteki dışlanarak kurulan kolektif kimlikleri ifade eder. Kimlik öteki olmayan olarak tanımlandığı için hem öteki hem de kendisi içindeki farklılıklar görmezden gelinir. Bu söylem süreci kamplaştırıcı bir etkiye sahiptir; farklı alt gruplar tek bir gösterge altında toplanır. Farklılık mantığı ise, tek tipleşen iki çatışan kimlik içindeki farklılıklara (dolayısıyla eşitsizliklere) dikkat çekmek anlamında kullanılmaktadır (siyah hareketi içinde kadınların konumuna dikkat çekmek gibi). Kurulan karşıt kimlikler içindeki ayrımlara dikkat çeken farklılık mantığı, çatışmanın dozunu düşürebilme etkisine sahiptir.³⁵⁷

Jorgensen ve Phillips'e göre söylem teorisi üzerinden yapılacak analizlerde aşağıdaki noktalar incelenmelidir.³⁵⁸

- Söylem düzeninde yer alan anahtar göstergeler: Düğüm noktaları, ana göstergeler (*master signifiers*) ve mitler;
- Denklik zincirleri: Anahtar göstergelere yüklenen anlamlar;
- Kimlikle ilgili kavramlar: Grup oluşumu, kimlik ve temsil;
- Çatışma analizi kavramları: Yüzer göstergeler, çatışma ve hegemonya.

1.3.2. Çalışmanın Analiz Çerçevesi

Güvenlikleştirme, güvenlikleştirici aktörlerin belirli bir dinleyici kitlesine yönelik olarak bir konuyu varoluşsal tehdit olarak telaffuz etmesi ve güvenlikleştirme grameri olarak nitelenen güvenlik alanına taşınması ile birlikte, tehditle mücadele etmek üzere acil durum önlemlerinin alındığı bir istisna siyasetinin meşrulaştırılmasını kapsayan bir söylem sürecidir.³⁵⁹ Güvenlikleştirmenin bu tanımı,

³⁵⁶ Örneğin İngiltere'de "siyah" kavramı, "beyaz olmayan" şeklinde kurulmuştur. Afrika ve Karayip kökenliler, Asyalılar ve benzeri gruplar, aralarındaki farka bakılmaksızın "siyah" olarak nitelenmişler ve bir süre kendilerini bu şekilde tanımlamışlardır. Jorgensen ve Phillips, ss.41-44.

³⁵⁷ Howarth ve Stavrakakis, ss.10-11.

³⁵⁸ Jorgensen ve Phillips, s. 50.

³⁵⁹ Waever, Securitization and Desecuritization, s.75; Buzan, Waever ve de Wide, ss.23-24.

Kopenhag ekolünce sıralanan kolaylaştırıcı koşullar³⁶⁰ ile birlikte ele alındığında, başarılı bir güvenlikleştirme, aşağıdaki unsurları kapsayacaktır:

- Gönderge: Acil önlemler gerektiren varoluşsal bir tehdit olarak inşa edilen konunun hangi birime yöneldiği;
- Aktör özellikleri ve söylem metinleri: Güvenlikleştirmenin dinleyici kitlesine kabul ettirebilecek sermaye ve otoriteye sahip aktörlerce belirli söylem metinleri içinde telaffuz edilmesi;
- Tehdidin içeriği ve bağlam: Tehdit olarak inşa edilen unsurların varoluşsal tehditler olarak, güvenlik grameri içinde sunulması ve konunun, dinleyici kitlesine hitap edilen bağlam içinde, onların kolektif hafızasında yer edinmiş, güvenlikle bağdaştırılmaya yatkın bir konu olması;
- İstisna siyaseti: Güvenlikleştirme sonucunda acil durum önlemlerinin alınmasıyla normal siyaset düzlemindeki usul ve hakları ihlal edebilecek bir siyaset alanının yaratılması ve meşrulaştırılması.

Güvenlikleştirme çalışmalarının asıl sorusu güvenliğin objektif gerçekliği değil, söylem üzerinden inşa biçimidir. Çalışmada, hali hazırda Batı Avrupa’da göçün ve Müslüman göçmenlerin güvenlik meselesi olarak çerçevelendiğini kanıtlayan literatürdeki bulguların, Müslüman göçmen entegrasyonu özelinde geçerli olup olmadığını test etmenin, sadece güvenlikleştirme koşullarının geçerli olup olmadığını tespit etmenin ötesinde, güvenlikleştirmenin gerçekleştiği durumda nasıl ve neden gerçekleştiği incelenmektedir. Bu inceleme esnasında Kopenhag ekolünün bağlam, süreç ve güç ilişkilerine eğilme konusundaki eksiklikleri, kuramın içeriği ile çelişmeksizin giderilmeye çalışılmaktadır. Güvenlikleştirmenin yukarıda sıralanan unsurları çerçevesinde, Müslüman göçmenlerin entegrasyonuna dair güvenlikleştirmenin, örnek ülke İngiltere üzerinden analizine dair tasarlanan ve uygulanan yöntem, aşağıda alt başlıklar halinde açıklanmaktadır.

1.3.2.1. Gönderge

Güvenlikleştirme, varoluşsal tehdit altında olduğu iddia edilen bir gönderge üzerine inşa edilir. Göndergenin tespiti, aynı zamanda analiz düzeyinin de

³⁶⁰ Buzan, Waever ve de Wide, ss.32-33.

belirlenmesini sağlar.³⁶¹ Bu çalışmada bir arada değerlendirilen göç ve entegrasyona dair literatür ile güvenlikleştirme literatüründe, hem göçmen politikalarının ulus-üstüleştirilmesine³⁶² hem de göçün Avrupa genelinde ve AB düzeyinde güvenlikleştirildiğine³⁶³ dair bulgular mevcuttur. Ancak iki literatür alanında da göçmenlere dair konuların temelde ulus-devlet düzeyinde incelenmesi gerektiği düşüncesi ağır basmaktadır.

Göç ve göçmen entegrasyon modelleri (veya kabul sistemleri) üzerine yapılan çalışmalarda ulus-devlet düzeyinin tercih sebebi, göçmenlerin temel olarak içinde yaşadıkları devletlerdeki politikalardan etkilenmeleri ve bu politikaların son dönemde birbirine yakınlaşmasına rağmen entegrasyon siyasetinin ulusun göç, vatandaşlık ve milliyet anlayışı, liberalizm versiyonu gibi ülkenin tarihsel değişkenlerine dayanmasıdır.³⁶⁴ Güvenlikleştirme çalışmalarına bakılacak olursa, Kopenhag ekolü, güvenlikleştirmeyi varoluşsal tehditlerle nitelenmesinden ve sıraladığı kolaylaştırıcı koşullardan ötürü, orta düzey kolektif topluluklar olarak anılan ulus-devlet düzeyini avantajlı kabul etmektedir.³⁶⁵ Çalışmanın odağına ilişkin olan toplumsal güvenlik sektöründe de, özellikle de etnik - ulusal birimler güvenlikleştirme eyleminin başlıca göndergesi olarak belirtilir.³⁶⁶ Toplumsal güvenliğin göndergesi olan kolektif kimliğe dair imleyenlerin ulusların üzerinde yer alan değerleri kapsamaması nedeniyle makro-güvenlikleştirme olarak ele alınması mümkün olmakla birlikte³⁶⁷, söz konusu değerlerin özellikle vatandaşlık anlayışı çerçevesinde ulusal kimliklerdeki yeri dolayısıyla güvenlikleştirmenin ulusal düzeyde çalışılmasına engel yoktur.³⁶⁸

Bu çalışmada da ilgili literatürde belirtilen sebeplere ve tercihlere uygun olarak analiz düzeyi olarak ulus-devlet seçilmiştir. Güvenlikleştirme kuramı, toplumsal sektörde analiz birimini toplum (/ulus) ve göndergeyi kimlik olarak

³⁶¹ Buzan, Waever ve de Wide, s.36.

³⁶² Örneğin bkz. Soysal; D. Jacobson; Joppke ve Morawska; Kastoryano, Negotiating Identities.

³⁶³ Örneğin bkz. Jef Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", **Journal of Common Market Studies**, Cilt:38, Sayı:5, Aralık 2000, (The European Union).

³⁶⁴ Örneğin bkz. Geddes; Koopmans, Statham, Giugni ve Passy; Castles ve Miller; Brubaker; Favell, Philosophies of Integration.

³⁶⁵ Buzan ve Waever, Macrosecuritisation, s.255; Buzan, Waever ve deWilde, ss.36-37.

³⁶⁶ Waever, Societal Security, ss.21-26; Securitization and Desecuritization, ss.83-84.

³⁶⁷ Buzan ve Waever, Macrosecuritisation, s.255; L. Hansen, ss.363-364.

³⁶⁸ Bigo, Security and Immigration, ss.70-80. Hatta Hansen de, makro-güvenlikleştirmenin ulus-altı dahil olmak üzere çeşitli düzeydeki birimlerdeki etkilerinden dolayı söz konusu düzeylerde çalışılabileceğini belirtir. L. Hansen, s.362.

belirtir, ancak toplumsal sektörün, güvenlikleştirme literatürüne dair yukarıda verilen örneklerde kabul edildiği gibi, özellikle milliyet konusunda devlet güvenliği ve siyasi sektörle yakın ilişkisinden³⁶⁹ dolayı, analiz biriminin sadece ulus değil, ulus-devlet olarak nitelenmesinde sakınca yoktur. Çalışmanın entegrasyon konusundaki politikalar üzerine yürütülmesi dolayısıyla da, yapılacak analiz, devletten ayrı olarak ulusal birim yerine, ulusal kimlik çerçevesinde, bu politikaların ortaya çıktığı ve uygulandığı birim olan devlete odaklanmayı gerektirmektedir.

Çalışmada örnek ülke olarak İngiltere seçilmiştir. İngiltere, ABD tarafından başlatılan ve Müslümanların ötekileşmesinde önemli bir eşik olan Teröre Karşı Küresel Savaşta ABD'nin önde gelen müttefiki olmuştur³⁷⁰. Radikal İslamcı terör eylemleri, kendi topraklarında da yaşanmıştır. Öte yandan, İngiltere Müslümanlarının büyük kısmı, Kıta Avrupası'ndan farklı olarak göç sırasında veya akabinde kolaylıkla vatandaşlık edinebilmiştir. Emperyal geçmişe sahip ve halen çok-uluslu bir devlet olarak, vatandaşlık ve milliyetçilik geleneği, göçmenlerin dışlanmasını kolaylaştıran etno-kültürel modele dayanmamış, farklılıkları kapsamaya daha yatkın olan yurttaşlık temelli bir çoğulculukla şekillenmiştir. Üstelik, Kıta Avrupası'ndaki çoğu ülkeden farklı olarak göçmenlerin topluma katılımını kolaylaştırmak üzere çokkültürcü unsurlar içeren bir entegrasyon modeli uygulamış, ayrımcılığın önlenmesine dair kurumlar geliştirmiştir. Güvenlikleştirmenin Müslümanların içerilmesine bu denli yatkın bir ülkede gerçekleşmesi, güvenlikleştirme - entegrasyon çelişkisine dair daha çarpıcı veriler sunacaktır.

1.3.2.2. Aktör Özellikleri ve Söylem Metinleri

Güvenlikleştirmenin onu belli bir konunun başka şekillerde siyasallaşmasından farklı kılan iki temel unsuru vardır: Tehdidin varoluşsal tehdit

³⁶⁹ Waeber, Societal Security, ss.21-26; Securitization and Desecuritization, ss.83-84.

³⁷⁰ Öte yandan, Avrupa Konseyi ve AB'de olduğu gibi, İngiltere'de de "savaş" teriminin kullanımı giderek terk edilmiştir. 2004 yılında Başbakan Blair: "...dünyaya felaket getirmek için ırksal ve dini ayrılıkları suistimal edenlere karşı durmak bilmeden savaşacaklarını" söylemiştir. "Blair Promises 'Relentless' War on Terror", **The Guardian**, 05.03.2004, <http://www.theguardian.com/politics/2004/mar/05/iraq.iraq1>, (20.05.2015). 2007 yılında ise Uluslararası Kalkınma Bakanı Benn, savaş teriminin artık kullanılmayacağını şu şekilde açıklamıştır: "Birleşik Krallık'ta 'teröre karşı savaş' ifadesini kullanmıyoruz, çünkü sadece askeri yöntemlerle kazanamayız ve bu, kimliği belli ve hedefleri tutarlı olan örgütlü bir düşman değil.". "Declining Use of 'War on Terror'", **BBC News**, 17.04.2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/6562709.stm, (20.05.2015).

olarak çerçevesi ve istisna siyasetine yol açması. Kopenhag ekolü, güvenlikleştirmenin bu özelliklerine bağlı olarak, ulus-devlet düzeyindeki güvenlikleştirme konularına öncelik verir. Toplumsal güvenlik alanında da ulusal kimliğin güvenlikleştirilmesinde odak olarak seçilen ulus düzeyinde, kolaylaştırıcı koşullar nedeniyle güvenlikleştirme girişiminde bulunmanın ötesinde onun başarısını sağlamaya en yatkın olan aktörler, ulusal siyasi elit ve devlet elitidir.³⁷¹ Çalışmanın odağı olan güvenlik ve göçe dair politika alanının kesiştiği noktada güvenlikleştirme analizinin gerçekleştirilmesi için, bu iki konuda hem kurumsal, hem söylemsel avantaja sahip olan, devlet mekanizmasının merkezinde yer alan aktörler olarak, hükümetler ve ana muhalefet partileri seçilmiştir.

İngiltere'nin yakın tarihinde, dönüşümlü olarak merkez sağ ve merkez solu temsilen Muhafazakar Parti ve İşçi Partisi (koalisyon dönemlerinde genellikle küçük ortak olarak Liberal Demokrat Parti) iktidar olmuştur. Çalışmanın kapsadığı 2001 yılından 2015 seçimlerine kadarki dönemde, ilk iki seçim döneminde İşçi Partisi, ardından gelen seçim döneminde ise Muhafazakar Parti - Liberal Demokrat Parti koalisyonu iktidarda olmuştur. Bu dönemde ana muhalefet partileri ise sırasıyla, Muhafazakar Parti ve İşçi Partisi olmuştur. Sözeylem olarak tanımlanan güvenlikleştirme, Kopenhag ekolünün belirttiği ve ekolü eleştirenlerin üzerinde durduğu gibi aslen bir süreçtir, ancak bir konunun güvenlik olarak telaffuz edildiği an ile başlar. Buna mukabil olarak, çalışmanın politika çerçeveleri ve söylemlerini incelediği birincil aktörler, güvenlikleştirme anında, kolaylaştırıcı koşullar arasında yer alan dinleyici kitlesine hitap etme sermaye ve otoritesine en çok sahip olan birey olarak Başbakan ile, gerek güvenlik, gerekse göç konusunda ülke sınırlarının içinde en yetkili kişi olan İçişleri Bakanındır. Bunlara ek olarak, entegrasyon dahil olmak üzere yerleşik göçmen topluluklara dair siyasette yetkili aktörler olarak, göreceli olarak yeni kurulan, ismi ve yapısı birkaç kez değişikliğe uğrayan ve entegrasyon alanında güvenlikleştirmenin incelenebileceği çeşitli rapor ve politika belgeleri hazırlayan Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanlığına (*Department of Communities and Local Government – DCLG*) da yer verilmektedir.

Çalışma, sadece güvenlikleştirme anına değil, sürecine de eğilmekte; iktidarlar değişirken güvenlikleştirme ve entegrasyonun belirli bir hakim söylem

³⁷¹ Waeber, *Securitization and Desecuritization*, ss.85-86.

alanı oluşturup oluşturmadığı sorusuna cevap aramaktadır. Dolayısıyla, iki ana partinin iktidar dönemlerinin yanı sıra, ana muhalefetteyken benimsedikleri söylemler de incelenmektedir. Bunun için her iktidar döneminde Gölge Hükümetin Başbakanı, İçişleri Bakanı ile Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanlarının iktidarın söylemlerine karşılık verdikleri demeçleri de taranmıştır.

Göç alan Avrupa ülkelerinde giderek yükselen aşırı sağ, göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı tutumları temsil etmekte olup, Müslüman göçmenlerin varlığının siyasallaşmasıyla birlikte özelinde dışlama ve ötekileştirmenin kaynağı olan söylemleri üreten aktörleri barındırır. Ulusal kimlikleri ötekileştirme yoluyla kuran ve başlıca ötekileri göçmenler ile Müslümanlara dönüşmüş olan aşırı sağın, çalışmanın sorunsalını teşkil eden Müslümanların kimliklerini koruyarak içerilmesi yoluyla sağlanabilecek bir entegrasyon modelini desteklemesi olası değildir. Aşırı sağ kesim, incelenen dönemde hükümette yer almamasının yanı sıra bu özelliği nedeniyle aktör olarak ele alınmamaktadır. Ancak, göçe ilişkin politikalar üzerine gelişmiş olan literatürde aşırı sağın özellikle göç karşıtı tutumlarının, oy kaygılarıyla merkez sağ partilerin politika ve söylemlerine nüfuz ettiği tespit edilmiş³⁷², İngiltere’de Muhafazakar Parti içinde de aşırı sağinkine benzer söylemler kullanan siyasetçiler olmuştur. Çalışmada aşırı sağ aktör olarak yer almamasına rağmen, aşırı sağın söylemi, merkez siyasete söz konusu etkisi itibarıyla, merkez sağ aktörlerince dile getirildiği ölçüde kapsamaktadır.

Güvenlikleştirme, özel koşullar içinde belirli bir etkiye yönelik söylemsel inşaları ifade eder. Dolayısıyla analiz yöntemi esas olarak söylemin analizidir. Söylem, dil ve dile dair imgeler ve jestler gibi her tür ortam üzerinden incelenebilir. Ancak güvenlikleştirme, Kopenhag ekolü tarafından da belirtildiği gibi, öncelikle bir kamusal söz edimidir. Dolayısıyla kamuya yönelik sözler, güvenlikleştirmenin ana metnini teşkil eder. Çalışma da bu nedenle, ele aldığı güvenlikleştirici aktörlerin söylemlerini, öncelikli olarak kamuya yönelik demeçleri üzerinden okumaktadır.

Sadece güvenlikleştirme değil, her tür siyasallaşmada genellikle medya tarafından halka yayılan bir kriz anını takiben, kamu otoriteleri, yine medya tarafından iletilen demeçlerle durumu tespit eder, nedenlere bağlar, öngörülerde bulunur ve bir hareket planı ortaya koyar. Ardından kamuoyunda çeşitli aktör ve

³⁷² Örneğin bkz. Boswell, European Migration Policies in Flux.

kesimlerce tartışma sürerken, bunlardan alınan geribildirim ışığında ve yine bunlara cevap verilerek, hükümet tarafından yeni politika çerçeveleri kamuoyuna sunulur. Bunları takiben politika yasalaşır ve yürürlüğe girer, konuya dair yeni bir problem yaşandığında kamusal tartışma tekrar canlanır. Bu nedenle çalışmada aktörlerin sadece güvenlikleştirme girişimi anındaki (kriz anındaki) konuşmaları değil, onu çevreleyen söylem metinlerine de bakılmaktadır. Bunlar içinde hükümetlerin kriz durumlarına ve yeni politika çerçevelerine dair gündeme aldığı, hazırlattığı veya sunduğu raporlar ile beyaz kitaplar kullanılmaktadır. Önsözleri ilgili bakanlar tarafından yazılan bu metinlerin bürokratik dildeki içeriği, hem aktör demeçlerinin politikaya dönüşümüne ışık tutmakta hem de söylemin zaman içinde değişim ve sürekliliğine dair veri sağlamaktadır. Böylece çalışmanın hedefi olan anın ötesindeki süreçleri izlemek mümkün olmaktadır.

Çalışmada kullanılan söylem metinleri, incelenen olayla ilgili bürokratik rapor ve belgelerin yanı sıra, söz konusu aktörlerin basına verdikleri demeçler ve parlamento tartışmalarından derlenmiştir. Güvenlikleştirme çalışmalarında medyanın aktör olarak önemine değinilmektedir, ancak çalışmanın odağı itibarıyla medya ayrı bir aktör ve söylem kaynağı olarak ele alınmamakta, İngiltere ana akım medyasından, söylemlerin yakın bağlamına dair bazı haberler ile, aslına uygun temin edilebildiği ölçüde, hükümet ve ana muhalefet aktörlerinin kamuya yönelik söylem metinlerinin kaynağı olarak faydalanılmaktadır. Çalışmada güvenlikleştirme ve entegrasyona dair kamusal tartışmaların, raporların ve politika belgelerinin yayını takiben gerçekleşen yasal gelişmeler de kapsamaktadır. Ancak çalışmanın bürokratik söylem ile desteklenen siyasi aktör söylemlerine dayalı olması sebebiyle, hukuk metinleri söylem analizine tabi tutulmamıştır.

1.3.2.3. Tehdidin İçeriği ve Bağlam

Güvenlikleştirmeden bahsedebilmek için tehdidin içeriği, varoluşa dair olmalıdır. Diğer bir deyişle güvenlikleştirici söylem, bu tehdide karşı bir önlem alınmazsa, göndergenin varlığının artık eskisi gibi olamayacağını iddia etmelidir. Kopenhag ekolü, kimliklerin inşa edilir olduğunu kabul etmesine rağmen kolektif kimliklerin sabitmiş gibi ele alınmasından yanadır. Öte yandan, uygulama

alışmasının odaklandığı toplumsal güvenlik sektöründe, tehdit kolektif kimliğe yönelik şekilde ifade edilir. Dolayısıyla güvenlikleştirme, kolektif kimliği yeniden inşa edecektir. Çalışmada, Müslümanların entegrasyonu üzerine güvenlikleştirmenin şunları içermesi beklenmektedir:

- Bir “biz” inşası içinde;
- Müslümanların öteki olarak konumlandırılması;
- Entegre olmamalarının tehdit kabul edilmesi;
- Bu tehdidin bizi bozacak, yok edecek nitelikte olması.

Kopenhag ekolü tarafından varoluşsal tehditlerin, devlet güvenliğinde egemenliğe, siyasi güvenlikte devletin ideolojik ve örgütsel istikrarına, toplumsal güvenlikte ise başta kültür ve dil ile tanımlanan kimliğe yönelik olarak inşa edildiği ifade edilmiştir. Modern devletin kuruluşundan ayrılamaz bir unsur olarak kabul edilen ulusal kimlik ise hem devleti meşru kılan yurttaşlık temelli (siyasi) hem de etnik (kültürel) kimlik unsurları taşır.³⁷³ Dolayısıyla ulus-devlet birimi açısından belirlenecek bir toplumsal güvenlik meselesinin siyasi güvenlik ve devlet güvenliği ile iç içe geçmiş halde bulunması beklenir. Nitekim Buzan, ulusal kimliğe yönelik tehditlerin devletle ulusal toplumu birbirine yakınlaştırma, kaynaştırma işlevi olduğunu iddia eder.³⁷⁴ Çalışmada, Müslüman toplulukların yabancı ve iç öteki konumu itibarıyla öncelikle kolektif kimliğe yönelik tehdit olarak çerçevelendiği iddia edilmektedir. Devlet çerçevesinde toplumsal ve siyasi sektörlerin içerdiği kimlik belirteçleri olarak, göçmen entegrasyonuna dair literatürde de ulusal politika çerçevelerinin önemli belirleyici faktörleri olarak ele alınan vatandaşlık ve milliyet anlayışına odaklanılmaktadır.

Güvenlikleştirme analizinde, güvenlikleştirmenin “bize” yönelik bir tehdit olduğunun söylenmesini tespit etmenin ötesinde, hangi güvenlikleştirici aktörlerin hangi “bizi” kastederek başarılı olduğunu ortaya çıkarmak gerekir. Çalışmada eleştirel söylem kuramlarının analiz araçlarından faydalanan başlıca alan, tehdit ve mücadele yöntemlerini içeren söylem metinlerinde kolektif kimliğe dair inşanın okunmasıdır. Analiz konusu metinlerde, tehdit inşası yapılırken, bizi oluşturduğu

³⁷³ Waever, Societal Security, ss.36-39.

³⁷⁴ Buzan, Societal Security, State Security, ss.48-51.

iddia edilen vatandaşlık ve milliyet anlayışı, ötekileştirme ve entegrasyona dair unsurlar birbiriyle etkileşim içinde bir arada yer almaktadır.

Kolektif kimliklerin birden çok imleyeni bulunur. Laclau ve Mouffe'un söylem kuramında kimlik, birbirine denklik zincirleri şeklinde eklemlenen çeşitli göstergelerin bir düğüm noktası veya ötekileştirme kuramını ortaya koyan Lacan'ın deyişiyle bir ana imleyen etrafında birleştiği bir temsildir.³⁷⁵ Kimliğe dair çeşitli göstergeler (örneğin dil, din, ırk, etnik köken, gelenekler, değerler), denklik zincirleri halinde, farklı aktörlerce farklı şekilde tanımlanan ve üzerinde tahakküm kurulmaya çalışılan yüzer göstergeler³⁷⁶ olarak kabul edilen düğüm noktaları (örneğin ulus, halk, demokrasi) çevresinde kümelenir.³⁷⁷ Bu temsilin karşısında, dışladığı bir başka düğüm noktası - ve etrafında bir başka denklik zinciri - yer aldığı anda ise kimliğin denklik mantığı ile; diğer bir deyişle, ötekileştirme yoluyla kurulması söz konusudur.³⁷⁸ Bir kolektivitenin farklı imleyenlerle, birden çok denklik zinciri ile tanımlanması, diğer bir deyişle, içindeki heterojenliğe dikkat çekilmesi ise, ötekileştirmenin yarattığı çatışmayı azaltan bir farklılık mantığına işaret etmektedir.³⁷⁹ Denklik zincirinin oluşması için bu imleyenlerin telaffuz edilmesine gerek yoktur, ancak Fairclough'un deyimiyle eşdizimlenen veya kimlik ana imleyeni altında listelenen göstergeler³⁸⁰, Laclau ve Mouffe'un bahsettiği denklik zincirlerini daha net ortaya çıkarır. Çalışmanın entegrasyona dair güvenlikleştirme söylem incelemesinde de, biz, öteki ve entegrasyona dair ifadelerin okunmasında Fairclough ile Laclau ve Mouffe'un söylem yaklaşımlarından bir arada faydalanılarak, eşdizimlilik, denklik zincirleri, düğüm noktaları, denklik mantığı, farklılık mantığı ve yüzer göstergeler kavramları çerçevesinde değerlendirmeler yer almaktadır.

Kolektif kimlikler, her zaman söylem üzerinde tahakküm kurmaya (yüzer göstergeleri sabitlemeye ve doğal kabul edilmesini sağlamaya) yönelik siyasi çatışma alanları teşkil eder. Gerek söylem dışında bir alan tanımayan post-yapısal ontolojiye sahip Laclau ve Mouffe'un söylem kuramı, gerekse Fairclough'ın güç ilişkilerinin ayrı bir alan olarak söyleme nüfuz ettiğini iddia eden eleştirel söylem kuramı,

³⁷⁵ Bkz. Jorgensen ve Phillips, ss.42-43; Butler.

³⁷⁶ Yüzer göstergeler, söylem üzerinde tahakküm çatışmasının çözülmesine dek çok anlamlı kalır. Jorgensen ve Phillips, s.27.

³⁷⁷ Howarth ve Stavrakakis, ss.8-9; Jorgensen ve Phillips, ss.41-50.

³⁷⁸ Howarth ve Stavrakakis, ss.10-11.

³⁷⁹ Howarth ve Stavrakakis, ss.10-11.

³⁸⁰ Fairclough, New Labour, ss.30-31, 161-162.

kimliklerin inşa edildiği ve bu insanın güç ilişkilerine dair olduğu konularında birleşir.³⁸¹ Kopenhag ekolü, toplumların ve kimliklerinin inşa edilmiş olduğunu kabul etmesine rağmen ona sabitmiş gibi muamele etmesi ve hakim aktörlere ve söylemlerine odaklanması nedeniyle eleştirel olmamakla, toplumdaki mevcut güç ilişkilerini yeniden üretmekle eleştirilmiştir. Kopenhag ekolü dışındaki güvenlikleştirme çalışmalarında, güvenlikleştirme analizinin söylem alanındaki tahakküm ilişkilerini kapsamı gerektiği vurgulanmıştır. Bu, dinleyici kitlesinin tepkilerini veya alternatif aktörlerin güvenlikleştirme üzerine karşı söylemlerini içermek yoluyla yapılabilir.³⁸² Söylem üzerinde güç ilişkilerini ölçmenin bir diğer yolu ise, bir söylemin diğer metinlere ve söylem alanlarına yayılması ve sürekliliğine odaklanmak, güvenlikleştirme anının ötesinde sürecine ve kurumsallaşmasına bakmaktır.³⁸³ Bu çalışma, güvenlikleştirmenin nasıl inşa edildiği kadar, hakim söyleme dönüşüp dönüşmediğini de ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma, güvenlikleştirmenin anı kadar sürecini de değerlendirmektedir. 14 yıllık bir dönemi kapsayarak, İngiltere'nin en yüksek oy oranlarına sahip ana akım siyasi aktörleri olan iki siyasi partinin birbirini takip eden iktidar ve muhalefet dönemlerindeki söylemlerini kıyas halinde inceleyen çalışma, rapor ve politika belgelerinin söylemini de içermektedir. Uzun bir dönem içinde farklı söylem alanları ve farklı metinler arasında sürekliliğin görülmesi, söz konusu söylemin hakim söyleme dönüştüğünü kanıtlayacaktır.³⁸⁴

Ekolün eleştirildiği bir diğer önemli konu, tehdidin içeriği ile yakından ilintili olan güvenlikleştirmenin bağlamı konusudur. Aktör ve tehdidin içeriğine dair kolaylaştırıcı koşulların bağlama dair olması itibariyle bağlamın kapsandığı düşünülebilir, ancak ekol bu konuya kuramsal olarak pek de eğilmemiştir. Güvenlikleştirme çalışmalarında bağlamın sistematik olarak kapsanabilmesi için söylemin dinleyici kitlesinden aldığı tepkilerin ölçülmesi gibi dışsalci yahut

³⁸¹ Jorgensen ve Phillips; Zdenek ve Johnstone.

³⁸² Bkz. Balzacq, Three Faces of Securitization; Constructivism and Securitization; L. Hansen; Stritzel; McDonald.

³⁸³ Örneğin bkz. Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality; Huysmans ve Buonfino.

³⁸⁴ Nitekim, gerek eleştirel, gerekse post-yapısalcı söylem analizi yaklaşımlarında, metinlerin birbiriyle ilişkilerinin okunması olarak metinler-arasılık, bir analiz çerçevesi olarak kabul edilir. Bkz. Jorgensen ve Phillips, ss.73-74.

bağlamın söylem içine katılması gibi post-yapısalcı öneriler yapılmıştır.³⁸⁵ Balzacq, güvenlikleştirmede sadece söyleme değil, kullanılan politika araçlarına da bakılması gerektiğini ifade eder. Ona göre güvenlikleştirme, aktörlerce meselenin kamuoyunun fikirlerini biçimlendirmek veya yasal ve/ya siyasi eylemlerde bulunmak üzere sunulmasıyla süreklilik kazanır. Bunu ölçebilmek için “Ne?”, “Kim?” ve “Nasıl?” sorularının söylemin hem kendisi hem de bağlamına dair sorulması gerekir.³⁸⁶ Balzacq’a göre analiz, hem aktörün söylemde bulunduğu ana ilişkin yakın bağlamı hem de güvenlikleştirmenin gerçekleştiği söylem ortamını şekillendiren kurumsal, kültürel ve benzeri unsurları kapsayan uzak bağlamı içermelidir.³⁸⁷

Çalışma, örnek olayların teşkil ettiği kriz anları etrafında yakın bağlamı içermektedir. Çalışma için, İngiltere’de Müslüman göçmen entegrasyonunun güvenlikleştirilmesine dair iki kriz anı belirlenmiştir. Bunlardan ilki, 11 Eylül saldırılarından önce, 2001 yazında, Müslüman göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı kentlerde yaşanan isyanlardır. İsyanlar ile ilgili aktörlerin demeçleri, 11 Eylül saldırılarının ertesinde sunulan raporlar ve ardından göçmen entegrasyonuna dair biçimlenen hükümet politikaları, yakın bağlamı içinde incelenmektedir. Bu dönemde paralel yaşamlar sürdürdüğü iddia edilen Müslümanların topluma entegre olması için yaratılan acil durum, öncelikli olarak kamu düzeni adına inşa edilmiştir. Diğer kriz anı ise, 7 Temmuz 2005’te Londra metrosuna yapılan saldırılardır. Gündeme birincil ulusal tehdit olarak giren İslami radikalizm temelli terörün, 11 Eylül ertesinde dış kaynaklı kabul edilirken, Londra metrosu saldırılarının İngiltere’de yerleşik Müslüman bireylerce gerçekleştirilmesi sebebiyle İngiltere Müslümanlarından kaynaklı olarak görülmeye başlanması ile birlikte, inşa edilen güvenlik sorunu, içimizdeki teröristler şeklinde yeni bir boyut kazanmış ve entegrasyon artık bir ulusal güvenlik meselesi olarak çerçevelenmeye başlanmıştır. Çalışmada terörle mücadele adına entegrasyon söylemi, bu kriz anı ve ilgili gelişmeler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Çalışmada uzak bağlam da kapsamaktadır. Güvenlikleştirici söylemin tehdit altında gösterdiği ulusal kimlik, İngiltere tarihinde dönem dönem farklı biçimler almış, çalışmada incelenen iki merkezi partinin İngiliz siyasi tarihinde göç,

³⁸⁵ L. Hansen; Stritzel; Balzacq, Constructivism and Securitization.

³⁸⁶ Balzacq, Constructivism and Securitization, ss.65-67.

³⁸⁷ Balzacq, Constructivism and Securitization, ss.65-67.

vatandaşlık, milliyetçilik ve entegrasyona dair çeşitli tutum ve politikaları olmuştur. Müslüman göçmenlerin entegrasyonu odağında ortaya konan ötekileştirici bir güvenlikleştirme söyleminde, ülkenin bahsi geçen konulardaki tarihsel pratikleri ve söylem biçimlerine atıflar yer alacaktır. Ekol tarafından da, dinleyici kitlesinin kolektif hafızasına atıflar, güvenlikleştirici söylemin meşrulaştırılmasında ve başarıya ulaşmasında kolaylaştırıcı koşullar içinde belirtilir. Çalışmada hem güvenlikleştirmenin meşrulaştırıldığı bağlam olarak hem de kimlik ve entegrasyona dair süreklilikleri ve değişimleri görmek amacıyla, İngiltere'nin vatandaşlık, milliyet anlayışı, göç ve göçmenlerin içerilmesine dair fikir ve pratikleri içeren tarihsel bağlamına, örnek olay incelemelerinden önce ayrıca yer verilmektedir.

1.3.2.4. İstisna Siyaseti

Bir güvenlikleştirme girişimi, konunun güvenlik gramerine taşınmasıyla birlikte acil durum önlemlerinin alındığı, normal siyaset düzleminden farklı bir istisna siyaseti düzlemine taşınmasıyla tamamlanır.³⁸⁸ Ekol, güvenlikleştirmenin meşrulaştırdığı istisna siyasetini: "...gizlilik, yeni vergiler çıkarma veya askere alma, başka türlü ihlal edilemeyecek haklara kısıtlamalar getirme, toplumun enerjisini ve kaynaklarını belirli bir göreve odaklama."³⁸⁹ gibi unsurlarla tanımlar. Güvenlikleştirme kuramının söylem alanı dışında da yer alan güvenlikleştirme göstergesi, Balzacq'ın da belirttiği gibi, siyasi ve yasal girişimlerde görülecek somut eylemlerdir.³⁹⁰ İstisna siyasetine dair incelemede, acil durum önlemleri olarak yapılan düzenleme ve eylemler ile aktörlerin bunları meşrulaştırıcı söylemleri, güvenlik gramerinin bir parçası olarak bir arada ele alınmalıdır.

İstisna siyasetinin hakim olduğu alan, Schmittçi dost - düşman ayrımının hakim olduğu bir alandır. Ancak Schmitt'in yaşadığı Weimar Cumhuriyetinden oldukça farklı olan, İngiltere gibi yüzyıllar içinde konsolide olmuş çoğulcu bir liberal demokraside, istisna siyasetini tespit etmek kolay değildir. Üstelik devlet güvenliğinden ziyade toplumsal güvenlik olarak nitelenebilecek, kimliğe dair bir alanda genel bir savaş hali ve hakların geniş çapta ihlali gibi aşırı uygulamaların

³⁸⁸ Waever, *Securitization and Desecuritization*, s.75.

³⁸⁹ Buzan, Waever ve de Wide, s.24.

³⁹⁰ Balzacq, *Constructivism and Securitization*, s.67.

görülmesi olası değildir. Ancak istisna siyasetinin böyle bir ülkede tespit edilebilirse, güvenlikleştirmenin sonuçlarına dair önemli ve dikkat çekici bir bulgu olacaktır.

Bigo'nun çalışmasıyla ortaya atılan huzursuzluk siyaseti kavramı, göçün güvenlikleştirilmesine ilişkin olarak istisna siyasetine alternatif olarak düşünülebilir. Bu kavram, bu çalışmanın yaklaşımına uygun olarak, güvenlikleştirmenin andan ziyade süreç olarak değerlendirilmesi ile ilgilidir. Bigo'ya göre güvenlikleştirme, bir konuya yaklaşma biçiminde güvenlikleştirici aktörler tarafından tahakküm kurulmasını ifade eder. Güvenlikleştirici eylemin ardından, bürokratik söylemde ve güvenlik sektöründe yer alan aktörlerce sürekli yeniden üretilerek yaratılan teyakkuz durumu, gündelik hayata yansıyan, rutinleşen güvenlik uygulamalarında ortaya çıkar.³⁹¹ Ekol, güvenlikleştirmenin kurumsallaşabileceğini, bir konudan bahsedildiğinde artık otomatik olarak güvenlik alanına girilmeye başlanabileceğini ifade etmiştir: “Bir tehdit sürekli ise veya tekrar eden bir yapıdaysa ...ona verilecek tepki ve acil durum anlamı kurumsallaşır.”³⁹² Çalışmada söylemsel sürekliliğin izlenmesi yoluyla söz konusu kurumsallaşmanın olup olmadığı incelenmektedir. Kurumsallaşma olduğu takdirde ise, güvenlik alanının sürekli olarak istisna siyaseti ile değil, huzursuzluk siyaseti ile şekillenmesi daha muhtemel görünmektedir. Nitekim Huysmans ve Buonfino'nun İngiltere'de terörle mücadele ve göç siyasetinin birleştirilerek Müslümanlar özelinde göçün güvenlikleştirildiğini tespit ettikleri çalışmalarında, istisnai önlemlerin çok kısa bir dönem görüldüğü, durumu açıklamada Bigo'nun huzursuzluk siyaseti kavramının daha geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.³⁹³

Çalışmada Müslüman entegrasyonunun güvenlik sorunu haline getirilmesiyle birlikte, alınan önlemlerin içeriğine ve biçimine bakılarak istisna siyasetine dair unsurlar tespit edilmeye çalışılmaktadır. Önlemlerin içeriğine dair, güvenlikleştirme kuramının içinden ve dışından mevcut literatürün genel olarak göçün ve Müslümanların güvenlik sorunu olarak ele alındığına dair tespitlerinde dile getirilen unsurlar, yakın dönemde yürürlüğe giren yasa ve düzenlemelerde göç ve terörün ilişkilendirilmesi ile, haklardan ziyade kısıtlamalara ağırlık vermesi olmuştur.³⁹⁴

³⁹¹ Bigo, Security and Immigration.

³⁹² Buzan, Waever ve de Wide, s.27.

³⁹³ Huysmans ve Buonfino.

³⁹⁴ Bkz. Huysmans ve Buonfino; Lodge; Brouwer.

Aşırı önlemlerin beklenmediği İngiltere örneğinde, Müslüman entegrasyonu özelinde bu tespitlerin geçerli olup olmadığı irdelenmektedir. Normal siyaset düzlemindeki demokratik usullerin korunması ve hakların geniş çapta askıya alınmaması durumunda, güvenlikleştirmeye meşrulaştırılan önlemlerin biçimi, bunlara dair içtihadın dışında olduğu ölçüde, istisnai kabul edilebilir. Örneğin normal siyasi gelenekte parlamento ve hukuk sistemince yetki kullanılan bir konuda yürütmenin gücünün artırılması³⁹⁵ veya devlet örgütlenmesinde geçmişte güvenliğe dair olmayan bir konunun güvenliğe ilişkin bürokrasinin sorumluluk alanına devri gibi uygulamalar, güvenlikleştirmenin eylemsel etkileridir. Çalışmada bu tür istisnai durumların ve meşrulaştırma söylemlerinin tespitinin ardından, söz konusu önlemlerin bir istisna siyaseti yahut huzursuzluk siyaseti çerçevesi oluşturup oluşturmadığı tartışılmaktadır.

³⁹⁵ Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde Batı Avrupa ülkelerinin terörle mücadele yasalarında göçe yer verilmesinin ötesinde göçmenlerin sınırdışı edilmesi gibi konularda içişleri bakanlarının yetkileri artırılmıştır. Bu tür düzenlemelerin demokratik şekilde kabul edilmesine rağmen içerik olarak demokratik yönetim prensiplerine aykırı olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Lodge.

İKİNCİ BÖLÜM

ENTEGRASYON VE ÖTEKİLEŞTİRMENİN TARİHSEL BAĞLAMI: 2001 ÖNCESİNDE İNGİLTERE

Bu bölümde, güvenlikleştirmenin uzak bağlamını teşkil eden faktörler olarak, Müslüman göçmenlerin entegrasyon meselesi odağında gerçekleştirilecek güvenlikleştirme analizinin başlangıcı olan 2001 yılından önce, İngiltere’de benimsenen göç ve vatandaşlık politikaları, kolektif kimlik anlayışı, entegrasyon modeli ve Müslüman göçmenlerin ötekileştirilmesi konuları ele alınmaktadır. Vatandaşlık ve göç politikalarının genel özellikleri ve tarihsel süreçleri açıklandıktan sonra entegrasyon politikası, ırk ilişkileri çerçevesi, çokkültürcülük ve iki aşamalı siyaset üzerinden değerlendirilmektedir. Bunun ardından, İngiltere Müslüman toplumunun oluşumu ve genel özellikleri ortaya konmaktadır. Aynı anda ırksal, etnik ve dini bir azınlık olan bu kesimin, din temelinde siyasallaşması, beraberinde gelen ve çalışmanın örnek olaylarında arka planı oluşturan ötekileştirilme durumu ile birlikte açıklanmaktadır. Bölümün son kısmında bu konular, uygulama çalışmalarına sağladığı bağlamsal çerçeve açısından değerlendirilmektedir.

2.1. VATANDAŞLIK VE GÖÇ

Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı veya kısaca Birleşik Krallık olarak anılan devlet, İngiltere’nin, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda ile bir araya gelmesinden oluşan, her siyasi biriminin kendi parlamentosuna sahip olduğu, çok-uluslu ancak federal olmayan bir devlettir.³⁹⁶ Birleşik Krallık, cumhurbaşkanlarının parlamento tarafından atandığı parlamenter demokrasilere benzer şekilde büyük oranda sembolik yetkileri olan Krallık kurumuna sahip bir meşrutiyeettir. Kraliçe, sömürgeci dönemde oluşan bağların, bağımsızlık döneminde kısmen devam etmesiyle kurulan İngiliz Milletler Topluluğu’nun (*Commonwealth*) içinde yer alan bir grup ülkenin de lideri olarak kabul edilir. Birleşik Krallık’ın Kuzey İrlanda dışındaki kısmına, Büyük Britanya yahut Britanya denilmekte olup,

³⁹⁶ Kuzey İrlanda daha uzun bir süredir, Galler ve İskoçya ise 2011 referandumunu takiben bölgesel parlamentolar yetkileri itibariyle geçmişe oranla daha özerk hale gelmiştir.

devleti oluşturan ulusların üst kimliği olarak ulus-devlet kimliği, “Britanyalılık” olarak anılmaktadır.³⁹⁷

Meşrutiyet olmasına rağmen dünyanın en gelişmiş liberal demokrasilerinden biri olan İngiltere, aynı zamanda seküler olmasına rağmen devlet kilisesine sahip bir ülkedir. İçinde aristokrasinin ve Anglikan Kilisesi’nin yer aldığı, Kraliçe tarafından atanmış üyelerden oluşan Lordlar Kamarası ve seçilmiş üyelerden oluşan Avam Kamarası ile, çift meclisli bir sistemdir³⁹⁸. İktidarlar, 20. yüzyılın başlarından itibaren istisnai durumlar haricinde İşçi Partisi veya Muhafazakar Partinin tek parti hükümetlerinden oluşmuştur. 1945 yılından itibaren ilk kez 2010’da kurulan koalisyonda ise, Muhafazakar Parti’nin hükümet ortağı, Sosyal Demokrat Parti ile Liberal Partinin birleşmesiyle kurulan Liberal Demokrat Parti olmuştur.³⁹⁹

Tarih içinde kurumsallaşan vatandaşlık, bir siyasi birime kimlerin ait olduğunu ve bundan hareketle kimlerin ilgili hak ve görevlere sahip olduğunu gösteren, milliyet ile iç içe geçmiş bir kavramdır. Kitlemel göç alan ülkelerde vatandaşlık kriterleri aynı zamanda göç politikasını yansıtır. Göçmenlerin sürekli yerleşim hakkının ötesinde, vatandaşlığa kabul edilmesini mümkün kılan yasalar, ülkelerin göçe açıklık-kapalılık eksenindeki pozisyonuna dair önemli göstergelerdir. Vatandaşlık politikası, göçmenlerin ve ardından gelen kuşakların ulusa dahil edilip edilmeyeceğini gösterir. Her ülkenin tercih ettiğı ve etmediğı tür ve kökenden göçmenler olduğu gibi, vatandaşlık kanunlarının da belirli grupların vatandaşlık edinimini kolaylaştıran ve diğerlerinininkini zorlaştıran özellikleri vardır. Bu özelliklerinden ötürü göçe dair literatürde vatandaşlık politikasının devlette hakim olan milliyet anlayışının bir göstergesi olduğu ifade edilmektedir.⁴⁰⁰ Çalışmada örnek ülke olarak incelenen İngiltere’de merkezi siyasi partilerin üzerinde uzlaştığı

³⁹⁷ Ülkede İngiltere’nin ve İngilizlerin hakim konumu nedeniyle Britanyalılık, devleti paylaşan diğer uluslarca İngilizliğin dayatılması olarak da okunabilmektedir. Bkz. Buzan, Societal Security, State Security, s.44. Ulus-devlete odaklanması itibarıyla bu çalışmada, İngiltere ve İngilizlik terimleri, kendi özel anlamlarında kullanıldıkları istisnai durumlar haricinde, devleti ve vatandaşlarını ifade etmek üzere Birleşik Krallık ve Britanyalılık ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır.

³⁹⁸ Odağı itibarıyla yasama süreçlerinin ayrıntılarından çok sonuçları ile ilgili olan bu çalışmada parlamento terimi, Lordlar Kamarası ayrıca özel olarak belirtilmediğı sürece iki meclisi bir arada yahut salt Avam Kamarasını ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

³⁹⁹ Bu üç parti dışında ulusal parlamentoya girebilen partiler içinde, daha ziyade yerel düzeyde temsil gücüne sahip aşırı sağ kanatta yer alan Britanya Ulusal Partisi (*British National Party* - BNP), Müslüman ve göçmenlerle ilgili özel söylemi ve eylemleri olan en önemli siyasi aktörlerden biri olarak nitelenebilir.

⁴⁰⁰ Brubaker; Castles ve Miller.

vatandaşlık kanunları, ülkenin siyasal yapısına ek olarak göç deneyimi ve milliyet anlayışında içerilen, dışlanan ve öteki olarak görülen unsurlara dair çeşitli dönemlerden geçmiştir. Aşağıda önce İngiltere’de vatandaşlığın genel özellikleri açıklanmakta, ardından göç ve ötekiler ile ilintili biçimde gelişen vatandaşlık yasası çerçevesi, dönemleri itibariyle değerlendirilmektedir.

2.1.1. Vatandaşlığın Genel Özellikleri

İngiltere vatandaşlığı, yurttaşlık temelli cumhuriyetçiliğe dayanan Fransa ve etno-milliyetçilik temelli Almanya ulus-devletlerinininki ile kıyaslandığında “liberal ancak zayıf” olarak nitelendirilmektedir.⁴⁰¹ Ülkenin vatandaşlık tarihini inceleyen Karatani’ye göre: “Britanya, diğer Batılı demokratik ülkelerden farklı olarak ...milliyete dayanan, sadece milletin mensuplarına verilen hak ve görevleri içeren ulusal vatandaşlığı hiçbir zaman tamamen kuramamıştır.”⁴⁰² 1980’lere dek temel olarak emperyal bir vatandaşlık modeli uygulanmıştır. Bu dönemde uzun müddet, sömürgelerden (ileriki yıllarda ise bağımsızlık kazanmış eski sömürgelerden) gelen göçmenler, ülkeye girdikleri anda doğrudan vatandaşlık haklarına sahip olmuştur. İmparatorluk sınırları dışından gelen yabancı ülke vatandaşları da, vatandaşlığı sonradan edinmede genellikle zorlanmamıştır.⁴⁰³

Britanya vatandaşlığının zayıf olarak nitelendirilmesinin bir nedeni, içeriğidir. Diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında vatandaşlığın kapsadığı görevler oldukça kısıtlıdır. Ayrıca vatandaşlığın aidiyet boyutunda tartışmalı bir konu olan çifte vatandaşlık⁴⁰⁴ önüne engel konmamıştır.⁴⁰⁵ Açık ve net bir haklar ve görevler

⁴⁰¹ Randall Hansen, “Citizenship and Integration in Europe”, **Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation States**, (Ed. Christian Joppke ve Ewa Morawska), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, (Citizenship), s.101; Boswell, *European Migration Policies in Flux*, s.76.

⁴⁰² Rieko Karatani, **Defining British Citizenship: Empire, Commonwealth and Modern Britain**, Frank Cass Publishers, London, 2003, s.1.

⁴⁰³ Zig Layton-Henry ve Czarina Wilpert, “Introduction”, in Zig Layton-Henry and Czarina Wilpert (eds.) **Challenging Racism in Britain and Germany**, (Ed. Zig Layton-Henry ve Czarina Wilpert), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, ss.5-6.

⁴⁰⁴ Etnik milliyetçilik temelinde belirlenen vatandaşlık yasaları - örneğin yakın zamana kadar Almanya vatandaşlık yasası - çifte vatandaşlığı ya tamamen reddetmiş, ya da çok zorlaştırmıştır. Bunun nedeni çifte vatandaşlığın “çifte bağlılık” anlamında ele alınması ve bunun aidiyet açısından çelişki yaratan bir durum olduğuna inanılmasıdır.

⁴⁰⁵ R.Hansen, *Citizenship*, ss.101-102; Jose Harris, “Nationality, Rights and Virtue: Some Approaches to Citizenship in Great Britain”, **Lineages of European Citizenship Rights, Belonging and**

listesinin olmayışı, İngiliz siyasi kurumlarının görelî olarak yumuşak bir evrimle biçimlenmesi ve İngiliz kamu hukukunun birikimli gelişimi ile açıklanmaktadır. İngiliz kamu hukuku: “...normal koşullarda ‘kamusal’ veya ‘sivil’ tanıma ve düzenlemeye gerek görülmeyen geniş bir özerk sosyal faaliyet alanı bulunduğunu” kabul eder.⁴⁰⁶ Dolayısıyla literatürde vatandaşlık hakları ile bağlantılı görülen temel özgürlükler, İngiltere’de vatandaşlık bağlamının dışında gelişmiştir. Vatandaşlık kavramının ortaya çıktığı dönemde siyasi düşünürlerin tartışmaları ülkeye kimin ait olduğu konusunda değil, iyi bir vatandaşın ne özelliklere sahip olması gerektiği üzerine olmuştur.⁴⁰⁷

Vatandaşlığın içeriğinin net olmamasında ikinci etken, Britanya ulusal kimliğindeki değişkenliktir. Birleşik Krallık, İngiltere’nin özellikle İskoçya ve İrlanda ile birleşmesi sonucunda etnik ve dini açıdan çeşitli, hatta çok-uluslu denebilecek bir yapıya sahip olmuştur. Britanya milliyet anlayışı, Birlik neticesinde bir üst kimlik ihtiyacıyla oluşmuştur. Ancak bu üst kimlik, tarihsel olarak değişmiş olan ötekilere atıfla gerçekleşmiş ve uzun süre istikrara kavuşmamıştır. 18. yüzyılda Katolik Fransa ile savaşın ardından ülkenin üst kimliği Katolikliğe karşı tanımlanmış, İskoçya ile birleşme sonrasında ise ötekiler Fransa, İrlandalılar ve Katolikler olmuştur. 19. yüzyılda gerçekleşen İrlanda ile birleşme sonunda yerli bir Katolik nüfusun olması bu durumu pek değiştirememiştir. Aynı dönemde Doğu Avrupa’dan kaynaklanan Yahudi göçü sonucunda Britanyalı kimliğinin bu kez Yahudilere karşı konumlandığı ve göç karşıtı politikaların ilk kez Yahudi göçüne karşı oluştuğu belirtilmektedir.⁴⁰⁸ Britanyalılık, İrlanda ve İskoç milliyetçiliği karşısında, Birliğin rızadan ziyade çatışmalı bir tarihle şekillenmesi itibarıyla, ortak

Participation in Eleven Nation-States, (Ed. Richard Bellamy, Dario Castiglione ve Emilio Santoro), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2004, s.80.

⁴⁰⁶ Harris, s. 74.

⁴⁰⁷ Harris, s. 74; David Cesarani, “The Changing Character of Citizenship and Nationality in Britain”, **Citizenship: Nationality and Migration in Europe**, Ed. David Cesarani ve Mary Fulbrook, Routledge, London, 1996, ss.57-58.

⁴⁰⁸ Mary J. Hickman, “Ruling an Empire, Governing a Multinational State: The Impact of Britain’s Historical Legacy on the Contemporary Ethno-Racial Regime”, **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy: Comparing the US and UK**, (Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles), Cambridge University Press, Cambridge, 2005, s.31; Cesarani, ss.67-68. 20. yüzyıla gelindiğinde Doğu Londra’da yerleşik topluluklar olarak bulunan Yahudilerin ırksal, kültürel ve sınıfsal olarak klişeleştirilmesi sadece muhafazkarlar arasında değil, İşçi Partisinde de görülmüştür. Örneğin İki Savaş Arası dönemde İşçi Partisi, İngiliz kimliğinden dışladığı Yahudileri siyasi istikrarı bozan yabancılar ve bir sosyal politika hedefi olarak inşa etmiştir. Caroline Knowles, **Race, Discourse and Labourism**, Routledge, London, 1992, ss.73-74.

bir üst kimlik olduğu kadar, İngilizlik ile eşdeğer bir çatışan kimlik, bir dayatma olarak da görülebilmektedir. Dolayısıyla Britanyalılığı “yeniden tanımlama” çağrıları sadece göçmenler için değil, ulus-devletin kurucu unsurlarına dair tarihle de ilintili bir şekilde, ülkenin siyasi gündeminde yerini korumaktadır.⁴⁰⁹

Britanya vatandaşlığının zayıflığının üçüncü nedeni de, imparatorluk deneyimidir. Orta ve Doğu Avrupa’daki imparatorluklar, merkezi yapıya sahip karasal imparatorluklardır. Oysa Britanya İmparatorluğu son derece çeşitli coğrafi ve kültürel alanı kaplamıştır. Bu kadar geniş ve çeşitli bir alanı yönetmek için geliştirilen bakış açısı ve yöntemler ise, sivil ve ulusal kimlik düşüncesini etkilemiştir.⁴¹⁰

Karatani, ulusal vatandaşlığın üç ögeyi kapsadığını belirtir: Statü (nominal özellik), hak ve görevler (içeriksel özellik) ve kimlik (işlevsel özellik). Ona göre bu üç alanı tamamıyla kapsayan vatandaşlık modeli, bir ideal tiptir, ancak Kıta Avrupası’nda vatandaşlığı sınırsal temelli ulusal birimleri ile sınırlandırmaya çabalayarak bu modele yakınlaşan ülkeler mevcuttur. Öte yandan Britanya, 20. yüzyılın ikinci yarısına dek, vatandaşlığı ulusla sınırlandırmaktan ziyade, eski imparatorluğun nüfuz alanını muhafaza edecek şekilde geniş tutmuştur.⁴¹¹ İmparatorluk bağlarını koruma önceliği, 1981 Yasasına dek ülkenin çeşitli vatandaşlık kategorileri geliştirmesine yol açmış ve vatandaşlığın nominal, içeriksel ve işlevsel özellikleri arasındaki bağlantıyı karmaşık hale getirmiştir.

İmparatorluk geleneği ve Britanyalılık tanımı sadece vatandaşlığı değil, göç siyasetini de etkilemiştir. 19. yüzyıldan itibaren göçmenlerin vatandaşlık kazanması kamuoyunda bir sorun olarak ele alınmıştır. Önce Yahudilerin göçü, ardından İngiliz Milletler Topluluğu’nun yeni üyelerinden (*New Commonwealth*)⁴¹² kaynaklanan göç nedeniyle oluşan kaygılar, hem vatandaşlık hem de göç yasalarını biçimlendirmiştir.

⁴⁰⁹ İskoçya’nın bağımsızlığına dair referandumun arifesinde Britanyalılığın anlamına dair tartışmalara örnek olarak bkz. James Welsh, “Let’s not Make a Fuss: 10 Things that Sum up Britishness”, **The Guardian**, 09.06.2014, <http://www.theguardian.com/uk-news/guardianwitness-blog/2014/jun/09/scottish-independence-10-things-that-sum-up-britishness>, (06.05.2015).

⁴¹⁰ Harris, s.74.

⁴¹¹ Karatani, ss.2-4.

⁴¹² Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Güney Afrika, *Old Commonwealth* olarak nitelendirilmektedir. *New Commonwealth* terimi ile 1945 sonrasında bağımsızlığını kazanarak İngiliz Milletler Topluluğu’na katılan eski sömürgeler kastedilmektedir. İngiliz göç politikasında özel yere sahip bu iki grup, çalışmada Eski Milletler Topluluğu ve Yeni Milletler Topluluğu olarak anılmaktadır. *Commonwealth* kavramı ise İngiliz Milletler Topluluğu yahut kısaca Milletler Topluluğu olarak ifade edilmektedir.

Hatta 1962'den itibaren göç kanunları, vatandaşlık kanununu biçimlendirir duruma gelmiştir.⁴¹³ Aşağıda, İngiltere vatandaşlığının yasal ve içeriksel boyutları, göç ve ötekileştirme ile ilintili olarak dönemler halinde açıklanmaktadır.

2.1.2. II. Dünya Savaşı Öncesinde Vatandaşlık ve Göç

Vatandaşlık, devletlerin din veya soya dair hakların dışında halkın kendisinin bir meşruiyet kaynağı olarak görüldüğü modern devlete dair bir kavram olup, halk kesimlerinin siyasete katılımına işaret eden bir olgudur. Vatandaşlığı halk kesimlerine yayılan siyasi bilinç” ile açıklayan Heater, İngiltere’de teba anlayışından vatandaş anlayışına geçişin başlangıcı olarak, İngiliz İç Savaşını göstermektedir⁴¹⁴. Bu dönemde Cromwell iktidarı: “...aktif vatandaşlık için gereken teorik bir anayasal alanı açmıştır.”⁴¹⁵. 17. yüzyılın ikinci yarısı, ülkede ifade özgürlüğünün olduğu, dolayısıyla siyasi fikirlerin tartışma alanı bulduğu bir dönem olmuştur. Kitapçık ve gazetelerin yaygınlaşmasıyla siyasi fikirler, alt sınıflara doğru yayılabilmektedir.⁴¹⁶

1870’lerde, Kraliçe Victoria ve Başbakan Disraeli döneminde, vatandaşlık anlayışı imparatorluk kavramıyla dönüşüme uğramıştır. Heater’a göre, dikkatleri iç siyasetteki çatışmalardan uzaklaştırmaya yarayan imparatorluk anlayışı, beyaz adamın görevi (*white man’s burden*) deyişiyle özetlenen, dünyaya medeniyet taşıma yeterliliği ve azmine sahip Anglo-Saksonların ırksal ve kültürel üstünlüğüne dayanmaktadır. Emperyal vatandaşlık anlayışı, 19. yüzyılda giderek orta ve alt sınıflara da yayılmış, yükselen miliyetçiliklere set çekecek bir ideolojik unsur olarak 1950’lere dek devlet tarafından propaganda edilmiştir.⁴¹⁷

Emperyal vatandaşlık kimliği, duygusal olarak güçlendirilmiş, ancak 19. yüzyılın sonlarında kamuoyunda yoğun olarak tartışılan federalizme ulaşamamıştır. İmparatorluğun bölgeleri arasında ticari ve askeri bir bütünleşme olmakla birlikte, ortak vatandaşlığın gereği olan katılımı sağlayacak federal bir anayasal düzenleme

⁴¹³ Cesarani, ss.57-58.

⁴¹⁴ 1642-1651 yılları arasında Kraliyet yanlıları ile Cumhuriyetçiler arasında yaşanan İngiliz İç Savaşında, Parlamento tarafından kurulan Yeni Model Ordu, Cromwell önderliğinde Kraliyet yönetimini kesintiye uğratmıştır. Derek Heater, **Citizenship in Britain: A History**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2006, s.28.

⁴¹⁵ Heater, s.28.

⁴¹⁶ Heater, ss.28-30.

⁴¹⁷ Heater, ss.153-156.

söz konusu olmamıştır.⁴¹⁸ I. Dünya Savaşı'na kadar, sömürgelerde yaşayanların hukuki statüleri karmaşık olarak seyretmiştir. Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve Güney Afrika, kendi parlamenter yönetimlerine, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda halkları ana ülkedeki gibi vatandaşlıkla ilintili haklara sahip olmuştur. Diğer sömürge topraklarında ve bağlı devletlerde ortak bir tabiyet esası dışında, milliyet ve vatandaşlık anlayışları birbirinden farklı gelişmiştir.⁴¹⁹

Almanya gibi etnik temelli milliyet ve uyrukluk anlayışını benimseyen ülkelerden farklı olarak, Büyük Britanya tabiyeti tarihsel olarak toprak esasına dayalı olmuştur. Toprak esasının kaynağı feodal sistemdir. Feodalitede siyasi sistem toprak sahipliğine dayalıdır. Bireyler, üzerinde doğdukları toprağa bağlı olarak tanımlanır. Anglikan Kilisesinin kurulmasıyla birlikte vatandaşlık, toprağın yanı sıra mezhepsel bir özellik de kazanmıştır. 17. yüzyılda feodal sadakat anlayışı devrimci fikirler tarafından sarsılmış ve Parlamento egemenlik elde etmiştir. Ancak bu gelişme haklara dayalı bir vatandaşlık anlayışını kendiliğinden doğurmamıştır. Teba statüsü varlığını sürdürmüş ve vatandaşlık haklarının elde edilmesi mülk sahipliği ile sınırlandırılmıştır.⁴²⁰

İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da tamamen toprak esası ile belirlenen vatandaşlık, 17. yüzyıldan itibaren değişikliğe uğramaya başlamıştır. İskoçya ile Birlik, Avrupa'dan gelen göç dalgaları ve denizaşırı topraklara yayılım sonucunda toprak esasına çeşitli istisnalar getirilmiş ve vatandaşlığa kan bağı esasına dayalı bazı eklemeler yapılmıştır. Bu gelişmelerin bir kısmı vatandaşlığın sonradan edinilmesini kolaylaştırıcı önlemlerdir; göçmenlerin vatandaş olabilmesine ve ülke dışında doğan etnik Britanyalıların vatandaşlık edinmesine imkan vermiştir. Ancak 19. yüzyıldan itibaren vatandaşlık yasalarına getirilen kan bağı esasına dayalı unsurlar, temel olarak göçmenlerin vatandaşlık edinmesine engel olmak üzere tasarlanmıştır.⁴²¹

Vatandaşlığın sonradan edinilmesine getirilen kısıtlamaların bir nedeni malidir. 19. yüzyılda oy verme hakkı daha geniş kitlelere tanınmış ve aynı dönemde refah devleti doğmuştur. Sosyal yardımları göçmenleri kapsayacak kadar genişletme isteğinin olmaması, bu tür kısıtlarda etkindir. Bu gelişmelerde kimlik ve aidiyet ile

⁴¹⁸ Heater, ss.159-161.

⁴¹⁹ Heater, s.161.

⁴²⁰ Cesarani, ss.58-59.

⁴²¹ Harris, ss.75-76, 78.

ilgili kaygılar da etkili olmuştur. İskoçya ile Birlikten itibaren anavatanda bir millet inşa süreci başlamış, ancak tamamlanamamıştır. Siyasi hakların tam olarak kullanımı hem Krallığa hem de Anglikan Kilisesine bağlılık yemini ile mümkün kılınmış olup, kamu hizmetlerinde de vatandaşlığa bakılmaksızın bu iki bağlılık aranmıştır. Bu durum hem kurucu ulusları hem de göçmenleri ilgilendirmektedir. Ulus inşa sürecinde iç ötekiler, İrlandalılar özelinde Katolikler ve Yahudiler özelinde göçmenler olmuştur. Vatandaşlık anlayışında dinin rolü ilk olarak 18. yüzyılın ikinci yarısında Yahudi göçmenlerin vatandaşlık kazanımı ile ilgili kamusal tartışmalarda ön plana çıkmıştır. İrlanda ile Birlik sağlandıktan sonra dahi, 1829 Katolik Bağımsızlığı'na dek Katolik halk, vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmıştır. Katolik bağımsızlığı, millet anlayışının Anglikan mezhebi ile bağıını zayıflatmakla birlikte, Hristiyan kimliğini kuvvetlendirmiştir. Bu da, Yahudilerin statüsünde olumsuz etkiye yol açmıştır.⁴²²

19. yüzyılın ikinci yarısında göçmenlerin içerilmesi açısından daha serbest bir döneme girilmiştir. Bu dönemde Britanya milliyetçiliği yerine oturmuş, millet tanımı, göç ve sığınma üzerine tartışmalar sona ermiştir.⁴²³ 1844 Yabancı Yasası (*Alien Act*) ile yabancıların mülk edinmesi üzerindeki engeller kaldırılmış, 1870 Vatandaşlık Edindirme Yasası (*Naturalisation Act*) ile sonradan vatandaşlık kazanan göçmenlerin kamu hizmetlerinde görev alma dahil olmak üzere tüm siyasi hakları verilmiştir.⁴²⁴

Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru göçmenlerle ilgili hava yeniden değişmiştir. Bu dönemde jeopolitik rekabet artmış, korumacı iktisat politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Ülke, 1882-1905 arası dönemde Britanya Adaları (özellikle İrlanda) dışından ilk kez kitlesel göç almıştır. Bu, Doğu Avrupa'dan gelen Yahudi göçmen ve sığınmacıların oluşturduğu bir dalga olup, ülkede ekonomik zorlukların ve işsizliğin yaşandığı, Kıta Avrupası ile çatışmanın yükseldiği bir döneme denk gelmiştir. Bu dönemde Britanyalılık, Londra'nın doğusuna yerleşen Avrupa kökenli Yahudi göçmenler başta olmak üzere yabancıları ötekileştirerek kuvvetlenen dışlayıcı bir kimlik haline gelmiştir.⁴²⁵

⁴²² Cesarani, ss.59-60.

⁴²³ Cesarani, s.61.

⁴²⁴ Harris, ss.77-78.

⁴²⁵ Cesarani, ss.61-62.

1905 ve 1914 yıllarında çıkarılan Yabancılar Yasaları (*Aliens Act*) ile 1919 değişikliği, 18. yüzyılda olduğu gibi, Yahudi göçmenlerden duyulan tehdit algısı ile biçimlenmiştir. Bu dönemde, Yahudiler Almanya ya da Bolşevik Rusyası ile bağdaştırılmış ve her iki şekilde de potansiyel düşman olarak görülmüştür. Bu kanunlar vatandaşlık kazanımında doğum yeri esasına istisnalar getirmek suretiyle Yahudilerin vatandaşlığa geçmesini zorlaştırmış, yürütmeyi kuvvetlendiren hükümleri sayesinde vatandaşlığı sonradan kazanmış olan Yahudi ana-babadan doğan ikinci kuşağın dahi, yabancı ülkelere yardım etmesinden şüphelenildiği takdirde sınır dışı edilmesine olanak vermiştir. Yasalar aynı zamanda Yahudilerin kamu hizmetlerinde çalışmasını yasaklamış ve sosyal haklarını kısıtlamıştır.⁴²⁶ Cesarani'ye göre, göçmen ve yabancı kökenli vatandaşların haklarının bu ölçüde kısıtlanabilmesi, vatandaşlık haklarının sınırlarını belirleyen bir haklar bildirgesi veya anayasa bulunmaması sayesinde mümkün olmuştur. Bu tür bağlayıcı belgelerin olmaması sayesinde hükümet, Britanya tebasının hak ve görevlerini keyfi olarak belirleyebilmiştir.⁴²⁷

20. yüzyıl içinde, ülkenin imparatorluk altyapısı, vatandaşlık yasalarının içeriğinde belirleyici olmuştur. 1914 yılında ilk kez doğrudan vatandaşlığı belirleyen Britanya Tabiyeti ve Yabancıların Statüsü Yasası (*British Nationality and Status of Aliens Act*) kabul edilmiştir. Bu yasanın çıkarılma nedeni Kanada ve Avustralya'nın kendi göç politikalarını oluşturmaları ve uyguladıkları kısıtlamaların Britanya tarafından desteklenmesini istemeleri olmuştur. Yasaya göre: "... dominyonlar ve kolonilerde yaşayan herkes Krallığa bağlılık göstermek mecburiyetinde olup, Britanya'nın tebasıdır; ancak belirli bir dominyon veya koloniye giriş hakkına her Britanya tebası sahip değildir."⁴²⁸ 1948 - 1981 yılları arasında, Britanya vatandaşlık yasaları ile bir yandan eski imparatorluk sınırlarını kapsayan bir ana ülke konumu sürdürülürken, diğer yandan sadece Britanya'ya has bir ulusal tabiyet kavramı yerleştirmeye çalışılmıştır.

Ancak bu ana ülke, her çocuğuna eşit davranmamıştır. İngiliz Milletler Topluluğu'nun eski ve beyaz üyeleri ile yeni ve beyaz olmayan üyelerinin vatandaşları arasında ayrımcılık söz konusu olmuştur. Vatandaşlık ve göç yasaları bu

⁴²⁶ Cesarani, s.62.

⁴²⁷ Cesarani, ss.62-63.

⁴²⁸ Cesarani, s.63.

ayrımı açıkça belirtmemekle birlikte, etkileri itibariyle beyaz olmayanların ülkeye göçünü kısıtlamak üzere tasarlanmıştır.⁴²⁹ İlk olarak imparatorluk topraklarını birbirinden ve ana ülkeden ayırt etmek üzere kuvvetlendirilen kimliğin ana göstergesi olarak işlev gören ırk, giderek ana ülkedeki ulusal kimliğin de parçası haline gelmiş, yerleşik göçmen toplulukların klişeleştirilmesinde ve bu klişelerin göç politikasına yansımalarıyla birlikte göç kısıtlarında meşrulaştırıcı bir etkene dönüşmüştür.⁴³⁰ Cesarani'ye göre:

*Britanya doğumlu olmayan ana-babadan Britanya'da doğan tebaya karşı sistematik bir ayrımcılığın uygulanması, yabancıların vatandaşlık kazandırılmasına getirilen engeller ve bunlar sonucunda söz konusu grupların güçsüz kalmalarında, bu grupların millete dahil olmadığı veya tamamen dahil olamayacağı şeklindeki genel ırkçı varsayımlar etken olmuştur. Britanya milliyeti, hukuki olarak, Rus Yahudiler olsun, Çinli yahut Siyah denizciler olsun, ırksal bir Ötekini dışlamak üzere tanımlanmış ve inşa edilmiştir.*⁴³¹

Cesarani gibi Joppke de, İngiltere tarihinde ulus ve vatandaşlık anlayışının göç politikasında temel etken olduğunu ve bu anlayışta ırk kavramının merkezi bir yere sahip olduğunu ifade eder. Ona göre İngiliz vatandaşlık kavramının zayıf olması, diğer bir deyişle içeriksel ve işlevsel öğelerinin eksikliği, onu ülkenin göç politikasının temelini oluşturmada yetersiz kılmıştır. Çok-uluslu olan Britanya topraklarında bu eksiklik, ırk kavramı ile telafi edilmeye çalışılmıştır: “Kimin ait olduğunu belirlemek mecburiyeti altında kalan Britanya göç politikası, doğum ve ailevi kökenlere başvurmuş, böylece ortaya, Britanyalılığın tanımında daha önce bulunmayan bir etnik gösterge çıkarmıştır.”⁴³² Diğer bir deyişle, etnik temelli vatandaşlık modelinin kan bağı esası, ırk göstergesi ile İngiliz vatandaşlığına sonradan eklenerek giderek hakim unsur haline gelmiştir. Etnik temelli olmamakla birlikte, ırka dayalı dışlayıcılığı sebebiyle İngiliz vatandaşlığı giderek etnik temelli vatandaşlık modeline yaklaşmıştır. İmparatorluk topraklarından göçte ayrımcılığa yol açan bu durum, imparatorluğun son bulduğu II. Dünya Savaşı sonrası dönemde de sürmüştür.

⁴²⁹ James Hampshire, **Citizenship and Belonging: Immigration and the Politics of Demographic Governance in Postwar Britain**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005, s.17; Christian Joppke, **Immigration and the Nation-State: The United States, Germany and Great Britain**, Oxford University Press, Oxford, 1999, (Nation-State), ss.101-105.

⁴³⁰ Cesarani, s.68; Harris, s.78.

⁴³¹ Cesarani, s.63.

⁴³² Joppke, Nation-State, s.105.

2.1.3. II. Dünya Savaşı Sonrasında Vatandaşlık ve Göç

II. Dünya Savaşı öncesi dönemde, İngiltere'nin çok sayıda eski sömürgesinden gelen Müslümanların da arasında bulunduğu göçmen ve sığınmacıların imparatorluk sınırlarında sahip oldukları teba statüsü, onların ana ülkede otomatik olarak vatandaşlık haklarına sahip olmasına yol açmıştır. İmparatorluk mirası nedeniyle İngiltere'nin vatandaşlık kanunları, aynı zamanda göç kanunları olarak işlev görmüştür. Hampshire'a göre, II. Dünya Savaşı ertesindeki vatandaşlık yasalarını, göçe yönelik genel tutum açısından üç döneme ayırmak mümkündür. 1948 Kanunu ile 1962 Kanunu arası dönemde imparatorluk geleneğinin etkisi ile eski sömürgelere açık bir göç politikası izlenmiştir. 1962 Kanunu ile 1981 Kanunu arasındaki dönemde vatandaşlık, beyaz olmayan eski sömürge kaynaklı göçmenleri vatandaşlıktan dışlayan, göçmenlerin vatandaşlığa geçişinde ırk ayrımcılığını maskeleyen bir aidiyet kavramı ile belirlenmiştir. 1981 Kanunu ile başlayan dönemde ise, ana ülkeye ait olmayanların göçü daha etkili şekilde engellenmiş ve tabiyetten bağımsız bir ulusal vatandaşlık tesis edilmiştir.⁴³³ Aşağıda, II. Dünya Savaşı ertesinde İngiliz vatandaşlık kanunlarının geçirdiği evreler, göç politikası ile ilintili olarak açıklanmaktadır.

2.1.3.1. Emperyal Vatandaşlık Dönemi (1948-1961)

İmparatorluk çerçevesinde farklı ülkeleri bir araya getiren vatandaşlık, aynı zamanda bu topraklar arasında serbest dolaşımı ifade eder. Dolayısıyla imparatorluk temelli vatandaşlık kavramı, uluslararası göç hakkını da içinde barındırmaktadır. İngiltere'de 1962 Kanunu çıkarılmadan önce, göçmen kabulünde ırka dayalı ayrımcılık yapılması yönünde eğilimler görülmekle birlikte, İmparatorluk bağlarının sürdürülmek istenmesi nedeniyle eski bağlı topraklardan göçmenleri kapsayan küresel bir vatandaşlık rejimi (*civis Britannicus sum*) benimsenmiştir.⁴³⁴

II. Dünya Savaşının ardından İmparatorluk, yerini İngiliz Milletler Topluluğu'na bırakmıştır. Kanada'nın kendi vatandaşlık ve göç yasalarına sahip olması ve Hindistan'ın bölünmesi sonucunda İngiltere'de de yeni bir vatandaşlık

⁴³³ Hampshire, s.18.

⁴³⁴ Hampshire, ss.18-24.

yasasına ihtiyaç duyulmuştur. 1948 Britanya Vatandaşlık Yasası (*British Nationality Act*) ile birlikte ilk kez, İngiliz Milletler Topluluğu vatandaşlarından ayrı bir Birleşik Krallık ve Kolonileri Vatandaşı (*Citizen of the UK and its Colonies - CUKC*) (Britanya ve bağlı toprakların vatandaşları kastedilmektedir) kavramı ortaya çıkmıştır. Yine de, Milletler Topluluğu (*Commonwealth*) vatandaşları Britanya tebası sayılmaya devam etmiş, diğer grupla aynı şekilde Britanya’da yaşama hakkına sahip olmuşlardır. Hak ve görevler açısından iki grup arasında farklılıklar mevcut olmakla birlikte, ortak teba statüsü sayesinde dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan yaklaşık 800 bin kişi, yasal açıdan İngiltere’de yerleşim hakkına haiz olmuştur.⁴³⁵

Bu dönemde ülke kitlesel göç almıştır. Savaş sonrası dönemde iktidara gelen İşçi Partisi hükümeti mevcut işgücü eksikliğini tamamlamak üzere Polonya başta olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerinden işçi göçünü teşvik etmiştir. Bu göçmen grubu için olumlu bir klişeleştirme söz konusudur. İngiltere’deki hakim anlayış Avrupalı göçmenlerin asimile edilebileceği yönünde olup, vatandaşlık kazanmaları kolaylaştırılmıştır. İrlanda da bu dönemde niteliksiz işgücü kaynağı olarak görülmüştür. Aynı dönemde, ülkenin sömürge ilişkileri olan Karayipler ve Hint yarımadası ile Afrika’dan (çoğunluğu Asya kökenlilerdir) büyük miktarda göç yaşanmıştır. İrlandalılar genel olarak problem kabul edilmekle birlikte, onların göçü beyaz olmayanlarınkine tercih edilmiştir.⁴³⁶

Batı Hint Adalarından gelen göçmenler ise, yerleşim ve vatandaşlık hakkına sahip olmakla birlikte, sıcak karşılanmamıştır. İngiltere’ye 1947-1951 arası dönemde 200 binin üzerinde Doğu Avrupalı sorunsuz şekilde yerleşirken, 1948 yılında *Empire Windrush* gemisinin 492 Jamaikalı yolcusu ile ülkeye girişi, kolonilerden gelen göçün potansiyel tehlikeleri üzerine yoğun bir tartışmayı başlatmıştır.⁴³⁷ Beyaz olmayanların farklı olduğu ve asimile olamayacakları varsayılmıştır. Sonuçta, ülkeye otomatik giriş hakkı olanlar ırkları nedeniyle engellenmek istenirken, İngiltere’de hukuki olarak yabancı kabul edilen ancak öteki olarak görülmeyen çok sayıda kişi

⁴³⁵ Cesarani, ss.63-64; Harris, s.79.

⁴³⁶ Hickman, ss.40-43; John Solomos, **Race and Racism in Britain**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, ss.49-51.

⁴³⁷ Cesarani, s.64; Hampshire, s.20; Hickman, s.40; John Solomos ve Les Back, **Racism and Society**, Macmillan Press Ltd., Basingstoke, 1996, ss.49-52.

sorunsuz biçimde içerilmiştir.⁴³⁸ 1950’lerden sonra hükümetler Yeni Milletler Topluluğu göçünü kısıtlamak üzere düzenlemeler getirmişlerdir.⁴³⁹

Beyaz olmayanların göçü, *civis Britannicus sum* olarak adlandırılan doktrinin beklenmedik sonucu olmuştur. Bu kavram: “...İngiliz Milletler Topluluğu’nda yaşayanları ortak bir vatandaşlık altında birleştiren ve içinde serbest dolaşımı destekleyen bir anlayış...”⁴⁴⁰ olup, 1948 Yasasının temelini oluşturmaktadır. Kraliyet tebası içine Milletler Topluluğu vatandaşlarını dahil eden Britanya, bu şekilde İmparatorluk dönemindeki ana ülke konumunu sürdürmek istemiştir. Eski Milletler Topluluğu ülkelerinin vatandaşları biz kavramına dahil edilirken, Yeni Milletler Topluluğu vatandaşları “ötekiler” olarak görülmüştür. Ancak İngiliz siyasetçiler bu iki grup arasında yapılacak ırk temelli bir ayrımın yaratacağı uluslararası prestij kaybını göze alamayarak, iki grubu da aynı vatandaşlık statüsü altına koymuştur.⁴⁴¹

1950’lerde Muhafazakar Parti iktidarı göç kontrolleriyle Milletler Topluluğu idealini zedelemekten kaçınmıştır. Yine de siyahların göçünü engellemek üzere çeşitli dolaylı girişimler söz konusu olmuştur.⁴⁴² 1960’larda sömürgelerin bağımsızlık süreçleri devam etmiştir. Eski sömürgeler bağımsızlıklarıyla birlikte kendi vatandaşlık yasalarını çıkarmış ve İngiliz Milletler Topluluğu’na katılmışlardır. Dolayısıyla vatandaşlarının Britanya’da yerleşim hakkı devam etmiştir. Diğer taraftan, dış politika alanında, Eski Milletler Topluluğu ülkeleri İngiltere’den uzaklaşmaya ve Muhafazakar Macmillan hükümeti Kıta Avrupası ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda Milletler Topluluğu içinde serbest dolaşımı sürdürmek bir gereklilik olmaktan çıkmaya başlamıştır. 1958 yılında yaşanan Notting Hill isyanı da, Yeni Milletler Topluluğu kökenli siyah göçmenlerin asimile olmadığını kanıtlamış ve kamuoyunda bu ülkelere göçe karşı tutumlar güçlenmeye başlamıştır. 1962 Milletler Topluluğu Göçmenler Yasası (*Commonwealth Immigrants Act*) ile birlikte İngiliz vatandaşlık ve göç politikası Eski ve Yeni Milletler Topluluğu arasında ayrım yapmaya başlamış ve beyaz

⁴³⁸ Cesarani, s.64.

⁴³⁹ Harris, s.80.

⁴⁴⁰ Cesarani, s.65

⁴⁴¹ Cesarani, ss.65-66

⁴⁴² Hickman, s.41.

olmayanlar için göç hakkı giderek kısıtlanmıştır. Gerek vatandaşlık, gerekse göç yasaları ile, açıkça olmasa da etki itibariyle ırk ayrımcılığı yapılmıştır.⁴⁴³

2.1.3.2. Göç Kısıtlamaları Dönemi (1962-1981)

Britanya tebası statüsü ile İmparatorluğun eski bağları koruyan 1948 Vatandaşlık Yasası, 1981 Kanunu çıkarılana dek geçerli kalmıştır. Ancak vatandaşlık değil, göç yasaları yoluyla, tabiyet ve buna bağlı vatandaşlık hakları çeşitli alt kategorilere ayrılarak Britanya vatandaşlığı, Eski Milletler Topluluğu ve Yeni Milletler Topluluğu vatandaşları arasında giderek ayrıştırılmıştır. Beyaz olmayan Yeni Milletler Topluluğu vatandaşları, 1962, 1968 ve 1971 göç yasaları ile Britanya topraklarında yerleşim hakkı kısıtlarına maruz kalmıştır. Milletler Topluluğu vatandaşlarının hukuki olarak aynı zamanda Britanya tebası olması dolayısıyla bu ülkelerden kaynaklı göç ile ilgili düzenlenmeler, vatandaşlığa da etki etmiştir. Göç kısıtlamaları vatandaşlık tanımını değişikliğe uğratmış, 1960'ların ve 1970'lerin emperyal vatandaşlıktan ulusal vatandaşlığa geçiş süreci, göç politikası ile şekillenmiştir: "...asıl amacı Milletler Topluluğu vatandaşlığı çerçevesi içinde Yeni Milletler Topluluğu göçünü engellemek olan her göç yasasının münhasır etkileri birikerek, Britanya vatandaşlığını belirlemiştir."⁴⁴⁴

1962 Göç Yasası ile Britanya tarihinde ilk kez: "Birleşik Krallıkta doğanlar, Birleşik Krallık hükümetince düzenlenen pasaportları elinde bulunduranlar ve bu kişilerin pasaportlarına işlenenler dışındaki..." Milletler Topluluğu vatandaşları, göç kontrolüne tabi tutulmuştur.⁴⁴⁵ Kontrole tabi olan Milletler Topluluğu vatandaşlarının ülkeye kabulü, eğitim veya istihdam şartına bağlanmıştır. Britanya topraklarında çalışmak isteyenler çalışma izni almak zorunda bırakılmış, bu izinlerin sayısı ise hükümetlerce belirlenmiştir. Bu yasanın ayrımcı yönü, etkisi ile ilgilidir. Bağımsızlığını yeni kazanan sömürge ülkelerinin vatandaşlarının Britanya pasaportu sahibi olması muhtemel değildir.⁴⁴⁶ Hükümet, vatandaşlık haklarını Britanya'da

⁴⁴³ Cesarani, ss.65-66; Hampshire, ss.20-24; Hickman, ss.41-46.

⁴⁴⁴ Karatani, s.146.

⁴⁴⁵ Hampshire, s.29.

⁴⁴⁶ Cesarani, s.65.

doğanlarla ve Britanya pasaportu sahipleriyle sınırlandırarak, beyaz olmayan göçmenleri dışlayan bir “aidiyet” kriteri getirmiştir.⁴⁴⁷

1962 Yasası bir göç kanunudur. Bir göç yasasının doğrudan yerleşim hakkını ve diğer vatandaşlık haklarını düzenlemesi, Britanya vatandaşlığında yeni bir döneme işaret eder. Başka ülkelerde vatandaşlık kanunu göç yasalarından önce gelirken, Britanya’da durum tersine gelişmiştir. 1962 Yasası ile birlikte: “... Britanya’ya kimlerin ‘ait’ olduğunu ve dolayısıyla ‘ait’ olmanın ne anlama geldiğini vatandaşlık kanunu değil, göç kanunu belirlemiştir.”⁴⁴⁸ Devlet, Britanya tebasının bir kısmını göç kontrolüne tabi tutmak suretiyle onları en temel vatandaşlık hakkı olan ülkesinde yaşam hakkından mahrum bırakmıştır. Bu durum, Britanya tebası ile vatandaşı arasında bir farklılaştırmanın başlangıcına işaret etmektedir. Böylece bir tür ikinci sınıf vatandaşlık oluşmuş ve bu sorun 1981 Yasasına dek çözümlenememiştir.⁴⁴⁹

Bu dönemde sömürge vatandaşları, Eski Milletler Topluluğu vatandaşları ve İrlandalılar herhangi bir göç kontrolüne tabi tutulmamıştır. 1921’den itibaren, Kraliyete bağlılık yemini dışında bağımsız bir devlet olan İrlanda, Milletler Topluluğu’ndan ayrılmış ve 1949 senesinde Krallıkla bağıını kopararak İrlanda Cumhuriyeti’ni ilan etmiştir. Aynı yıl İşçi Partisi Hükümeti, İrlanda Cumhuriyetini resmen tanıyan ve vatandaşlarına Britanya tebası ile aynı hakları veren İrlanda Yasasını çıkarmıştır. Böylece, Yeni Milletler Topluluğu vatandaşları, Britanya tebası olduğu halde 1962 Yasası ile yerleşim hakkından mahrum bırakılırken, İrlanda Cumhuriyeti vatandaşları Eski Milletler Topluluğu vatandaşları gibi göç kontrolünden muaf tutulmuştur.⁴⁵⁰ İrlanda’nın: “...akrabalık bağları... ‘kan, tarih ve insanların *Eire*’yi Milletler Topluluğu’nun eski ülkelerine bağlayan bir karışmışlığı...” olduğuna inanılırken, bu tür bağların “...hiçbir ‘Asyatik ülke’ için geçerli olmadığı...” kanaati vardır.⁴⁵¹ 1960’larda Yeni Milletler Topluluğu göçü sorun olarak görülürken, 50 bin kadar İrlanda vatandaşı, halktan herhangi bir kısıtlama talebi olmaksızın ülkeye gelip yerleşmiştir. 1962 Yasası hükümete

⁴⁴⁷ Hampshire, ss.30-31.

⁴⁴⁸ Karatani, s.145.

⁴⁴⁹ Layton-Henry ve Wilpert, s.7.

⁴⁵⁰ Hampshire, ss.25-27.

⁴⁵¹ Hampshire, s.27.

İrlanda'dan göçe kontrol getirme yetkisi vermekle birlikte, bu yetkiyi kullanan bir İçişleri Bakanı olmamıştır.⁴⁵²

İrlandalı göçünün kısıtlanmamasına rağmen, onlar da diğer bazı göçmen grupları gibi olumsuz tutumlara ve klişeleştirilmeye maruz kalmışlardır. Toplumda genel olarak İrlandalı göçmenlere karşı bir güvensizlik mevcut olmuştur. 1960'ların ortalarında sınır dışı edilenler içinde Batı Hint Adaları kökenli göçmenlerden sonra ikinci büyük grup İrlandalılarıdır. Ancak onların işgücüne ihtiyaç vardır. Hickman'ın belirttiğine göre, ülkede İrlandalı göçmenlerin bulunması, beyazları beyaz olmayanlardan ayırtıran “resmi homojenlik mitini” doğrulama işlevi görmüştür. İrk, kültürel farklılığın bir göstergesi olarak görülmüş ve beyaz grupların asimilasyonlarının daha kolay olacağı varsayılmıştır. Bu hakim söylem siyahları dışlamakla birlikte, İrlandalıların dışlandığını gizlemektedir.⁴⁵³ Sonuç olarak, İrlandalı göçmenlerin durumu göç politikasındaki ırk ayrımcılığını kuvvetlendiren bir etkene dönüşmüş: “1962 Yasası devletin ulusun sınırlarını yeniden ırksallaştırmasında belirleyici an olmuştur.”⁴⁵⁴

1968 Milletler Topluluğu Göç Yasası (*Commonwealth Immigrants Act*) Birleşik Krallık ve Kolonileri Vatandaşlarını aidiyet kriterine göre iki gruba ayırmıştır. Birleşik Krallığa ait olanların göç hakkı korunurken, kolonilere ait olan tebanın (yaklaşık 200 bin kişi) İngiltere'ye göçme hakkı tanınmamıştır.⁴⁵⁵ Bu yasa ile Britanya tabiyeti Britanya'ya doğum ile bağlanma kriteri getirmiş, böylece vatandaşlığa kan bağı esasından unsurlar katılmıştır. Yasaya göre Birleşik Krallık ve Kolonileri Vatandaşlarından sadece Britanya sınırları içinde doğan veya vatandaşlık edinenlerle, Britanyalı bir ebeveyne yahut büyükanne ya da büyükbabaya sahip olanlar göç kontrolünden muaf olacaktır. Bu yasanın uygulanması ile elde edilen etki, Yeni Milletler Topluluğu vatandaşlarının yerleşim hakkından dışlanması, ancak çoğu Britanya ile bu tür bağları olan Eski Milletler Topluluğu vatandaşlarının içerilmesi olmuştur.⁴⁵⁶

1968 Yasası, “Kenyalı-Asyalılar” krizine tepki niteliğinde bir düzenlemedir. Bağımsızlığını elde ettiği dönemde (1963) Kenya'da yaşayan Asya kökenlilerin

⁴⁵² Hampshire, ss.28-29.

⁴⁵³ Hickman, ss.43-44.

⁴⁵⁴ Hickman, s.43.

⁴⁵⁵ Hampshire, s.38.

⁴⁵⁶ Cesarani, ss.65-66; Hampshire, ss.36-38.

çoğunluğu Kenya vatandaşlığına geçmemiş, Birleşik Krallık ve Kolonileri Vatandaşı statüsünü korumuştur. Bu grup aynı zamanda Birleşik Krallık hükümetince düzenlenen pasaportlara sahiptir. Ülkede Afrikalılaşma politikaları devreye sokulunca zulüm görme riski ile karşılaşan bu grup, 1962 Yasasına göre tam vatandaşlık haklarına sahip şekilde İngiltere'ye iltica etmiştir. Ancak gelenlerin sayısının fazla olması İngiliz toplumunda kaygılara yol açmış, toplumdan gelen talep doğrultusunda bu grubun girişini önlemek üzere 1968 Yasası çıkarılmıştır. Yasanın sonucunda binlerce kişi vatansız kalmıştır.⁴⁵⁷ Yasanın çıkarılma sürecinde hükümet İngiltere'ye ait olmayanların ülkeye girme haklarının olamayacağını savunmuştur.⁴⁵⁸

1970 seçimleriyle Muhafazakar Parti iktidara gelmiştir. Seçim kampanyasında “daha fazla büyük göç dalgası olmayacağı” sözünü veren Muhafazakarlar, iktidara geldikten kısa süre sonra 1971 Göç Yasasını çıkarmıştır. Yasada, doğrudan göç hakkına sahip olmak için Britanya'ya “aidiyet” kriteri sürdürülmüş olup, aidiyet kavramı yerine ülkeye yakın aile bağları olması anlamındaki *patriality*⁴⁵⁹ kavramı kullanılmıştır. Artık otomatik giriş ve yerleşim hakkı Britanya tebası içinde sadece *patrial* olanlara aittir. Bu grup, Birleşik Krallık ve Kolonileri Vatandaşları içinde Britanya'da doğan veya ülkede beş yıldan fazla ikamet etmiş olanlar ile Britanya topraklarında doğmuş veya bu sınırlar içinde vatandaşlığı sonradan edinmiş olan anne, baba, büyükanne veya büyükbabaya sahip olanları kapsamaktadır. Böylece Yeni Milletler Topluluğu'ndan yeni göçler kısıtlanmaya çalışılmış, ancak bu tür bağları yaygın olan Eski Milletler Topluluğu vatandaşları yine ana ülkeye girişte serbest bırakılmaya çalışılmıştır.⁴⁶⁰ *Patriality* kavramı 1981 Vatandaşlık Yasasında yer alan vatandaşlık tanımının temeli haline gelmiştir.⁴⁶¹

1971 Göç Yasası Milletler Topluluğu vatandaşlarına sadece göç kontrolü getirmekle kalmamış, onların İngiltere'ye göçünü üçüncü ülke vatandaşlarından daha zor hale getirmiştir. Yasaya göre göç kontrolüne tabi olan Milletler Topluluğu vatandaşları, sadece nitelikli işçi olarak çalışma izni alabilecektir. Oysa üçüncü ülke

⁴⁵⁷ Hampshire, ss.34-35; Solomos, ss.60-61.

⁴⁵⁸ Hampshire, s.36.

⁴⁵⁹ Türkçe karşılığı bulunmayan kelimenin türetildiği *patrial* kelimesi, “anavatan” anlamına gelmekte olup, Latince kökeni *patrius* (baba) kelimesidir. İngiltere'de Vatandaşlık Yasası çerçevesindeki kullanımı, Britanya topraklarına soy bağıını ifade eder.

⁴⁶⁰ Cesarani, s.66; Hampshire, s.39.

⁴⁶¹ Karatani, s.145.

vatandaşlarının yarı nitelikli veya niteliksiz işler için çalışma izni edinmesi mümkündür. Dönemin İçişleri Bakanı Maudling, Yeni Milletler Topluluğu kökenli göçmenlere getirilen bu kısıtlamayı, üçüncü ülke vatandaşlarının geçici göçmenler olduğu, ancak Milletler Topluluğu vatandaşlarının İngiltere'ye kalıcı olarak gelmek istediği argümanı ile savunmuştur. Böylece, bir yandan Eski Milletler Topluluğu vatandaşlarına soydaş ve akraba muamelesi yapılırken, diğer yandan Yeni Milletler Topluluğu vatandaşları ülkede kalarak sorunlara neden olacak bir niteliksiz işgücü kaynağı olarak inşa edilmiştir.⁴⁶²

2.1.3.3. Ulusal Vatandaşlık Dönemi (1981'den Günümüze)

1981 Vatandaşlık Kanunu ile birlikte Britanya teba statüsü ortadan kaldırılmış, yerine Milletler Topluluğu'ndan tamamen ayrılmış bir Britanya vatandaşlığı getirilerek ulusal vatandaşlık dönemine geçilmiştir. Yasa, vatandaşlığın temeli olarak toprak esasının yanına kan bağı esasını getirmektedir. Yasaya göre 1986'dan itibaren doğum yoluyla vatandaşlık edinimi, Britanya'da doğmuş veya Britanya'da sonradan vatandaşlık edinmiş kişilerin çocukları ile sınırlandırılmıştır.⁴⁶³

Yasada üç tür vatandaş tanımlanmıştır: Britanya vatandaşları, Britanya Bağlı Toprakları vatandaşları ve Britanya Denizaşırı vatandaşları. Britanya vatandaşı dışındaki kategoriler literatürde “yapay vatandaşlık” olarak değerlendirilmektedir; bu iki kategori Birleşik Krallık topraklarına otomatik giriş hakkı tanımamaktadır. Aidiyet temelinde ayrıştırılan vatandaşlık dönemi sona ermiş, 1981 Vatandaşlık Yasası: “Vatandaşlığı Britanya ulusal cemaati ile sınırlayacak şekilde yeniden tanımlayarak ve ülkeye giriş ve yerleşim hakkını vatandaşlıkla sınırlandırarak, kulağa çelişkili gelen ‘ait olmayan vatandaşlar’ veya ‘*patrial* olmayan vatandaşlar’ fikrini ortadan kaldırmıştır.”⁴⁶⁴

Bu yasa ile vatandaşlık konusunda Britanya'nın emperyal geçmişi ile bağı sonlandırılmıştır. Yasayı çıkaran Muhafazakar Parti hükümeti bir yandan eski sömürgelerden yeni göçlere engel olurken - parti içi muhalefete rağmen - yasanın

⁴⁶² Hampshire, s.40.

⁴⁶³ Cesarani, s.67; Hampshire, s.43; Harris, s.80; Karatani, s.146. 1981 Vatandaşlık Kanununun ardından, 1988 Göç Yasası ile yakın dönemde yerleşen göçmenlerin aile birleşimine de kısıtlama getirilmiştir. Cesarani, s.67.

⁴⁶⁴ Hampshire, s.43.

orijinal halinde değişikliğe giderek, ülkede bulunan etnik azınlıkları memnun edebilecek unsurlar eklemiştir. Bu değişikliklere göre, Britanyalı olmayan ana-babadan doğan çocuklar (on yıllık kesintisiz ikametinin ardından) ile Britanya vatandaşlığını sonradan edinmiş ana-babadan ülke dışında doğan  ocuklar Britanya vatandaşlığı edinebilecektir. İşçi Partisi, kanunun kısıtlayıcı hükümlerine yönelik ciddi bir muhalefet göstermemiştir.⁴⁶⁵

Hampshire, ulusal vatandaşlık dönemini bir “yeniden pazarlıklar dönemi” olarak tanımlar. Teba statüsünden bağımsız ulusal bir vatandaşlığın tesisiyle birlikte eski sömürgelerden g   hakkı tamamen sonlandırılmıştır. Ancak bu kez, ülkede yerleşik göçmen topluluklarının durumu tartişılmaya başlanmıştır. Geçmişte problem olarak görülen bu grupların ülkede bulunmaya devam etmeleri, Britanyalılık kavramının yeniden düşünülmesi ve tartişılmasına yol açmış, böylece Britanya vatandaşlığı, yeniden inşa edilme sürecine girmiştir.⁴⁶⁶

2.2. GÖÇMEN ENTEGRASYON POLİTİKASI

Batı devletlerinin göçmen entegrasyonuna dair politika  er eveseleri üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda İngiltere, asimilasyon ile  okk lt rc l k arasındaki eksen üzerinde, çokkültürcü veya çokkültürcülüğe yakın olarak konumlandırılmaktadır. İngiltere’nin entegrasyon modeli, ırk ilişkileri olarak adlandırılan ayrımcılığın önlenmesi düzenlemelerine ve kültürel çoğulluğun kabulü ve desteklenmesine yönelik politikalara dayanmaktadır. Aşağıda bu siyaset  er evesinin Batı ve Avrupa  lkeleri arasındaki yeri ile ulusal özellikleri tarihsel  er evesi içinde açıklanmaktadır.

2.2.1. İngiltere’nin Göçmen Entegrasyon Modeli

G   rejimleri ve vatandaşlık üzerinden modelleme yapan literatürde İngiltere, ABD ve Kanada gibi devletin kuruluşundan itibaren halkı büyük oranda göçmen ve

⁴⁶⁵ Zig Layton-Henry, “Citizenship and Nationality in Britain”, **Challenging Racism in Britain and Germany**, (Ed. Zig Layton-Henry ve Czarina Wilpert), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, ss.70-71.

⁴⁶⁶ Hampshire, s.18.

göçmen kökenlilerden oluşan ve genel olarak açık göç rejimleri sürdüren klasik göç ülkeleri ile, vatandaşlık anlayışı etnik kriterlerle biçimlenen, geçici göçmenlerin tercih edildiği, göçmenlerin vatandaşlık kazanımına görece olarak kapalı olan Almanya gibi misafir işçi ülkeleri arasında konumlandırılmaktadır.⁴⁶⁷

Göçe hem açık hem kapalı dönemler geçiren İngiltere tarihinde geçici göç odaklı özel bir düzenleme olmamıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere, iki dünya savaşı arası dönemde görülen bazı istisnalar haricinde göçmenlerin yerleşimlerinden itibaren doğum yeri esaslı ağırlıklı, vatandaşlığın sonradan edinilmesi mümkün olan ve çifte vatandaşlığa izin veren Britanya devletine siyasi ve yasal olarak tamamen katılmaları önünde bir engel bulunmamıştır. Entegrasyon politikasını hakim vatandaşlık ve milliyet anlayışı ile açıklayan literatürde kullanılan temel kriterlere bakıldığında İngiltere, özellikle etnik temelli ve kan bağı esasına dayanan etnik ayrımcı/asimilasyoncu Almanya modelini ile yurttaşlık temelli ve toprak esasına dayanan asimilasyoncu Fransa modelinin dışında yer almıştır. İngiltere, “emperyal vatandaşlık modeli” olarak ayrıca da kategorileştirilmekle birlikte⁴⁶⁸, hem emperyal geçmişi hem de birden fazla kurucu ulus içermesi itibarıyla, temelde etnik olmaktan ziyade yurttaşlığa atfedilen değerlerle şekillenen bir ulus anlayışına ve tekilci olmayan bir toplum tahayyülüne sahip “yurttaşlık temelli çoğulcu/çokkültürcü” bir ülke olarak nitelendirilmektedir.⁴⁶⁹

Göç, vatandaşlık ve ulusal kimliğin yakın ilişkisi içerisinde olduğunu belirten Boswell’e göre her devlette topluma yeni katılan gruplar hakkında hakim ve hakim görüşe rakip entegrasyon felsefeleri yahut anlayışları bulunur. Bir ülkenin göçmen entegrasyon çerçevesi, temel olarak: “...ulus inşa sürecindeki deneyimler, uluslararası ve iç çatışmalar ile demokratikleşme” ile biçimlenen ulusal kimliğinin bir yan ürünüdür.⁴⁷⁰ Ulusal cemaate üyelik için çok fazla kriter içeren ülkelerde, hem yurttaşlık temelli cumhuriyetçilik hem de etnik milliyetçilik anlayışına bağlı olarak asimilasyonculuk görülebilmektedir. Öte yandan, çokkültürcü anlayışın hakim olduğu ülkelerde gerek entegrasyon, gerekse vatandaşlık anlayışının içeriği zayıftır.

⁴⁶⁷ Entzinger ve Biezeveld, s.15; Castles ve Miller, s.221.

⁴⁶⁸ Castles ve Miller, s.43.

⁴⁶⁹ Koopmans ve Statham, Migration and Ethnic Relations, ss.20-21, 28; Koopmans, Statham, Giugni ve Passy, s.235.

⁴⁷⁰ Boswell, European Migration Policies in Flux, s.76.

Boswell Britanya'yı, Anglo-Sakson devlet geleneği ile bağdaştırdığı çokkültürcü modele dahil eder:

*Çokkültürcü anlayış, tipik olarak, üyelerinin bireysel özgürlüklerine değer veren, yüksek ölçüde kültürel çeşitliliğe imkan tanıyan ve yerleşikler arasında sadece asgari düzeyde ortak kimlik veya 'kesişen mutabakat zemini' benimseyen Anglo-Sakson liberal çoğulcu devletle bağdaştırılır. Batı Avrupa'da bu model en çok... vatandaşlık kavramı, bireyci liberal prensiplere ortak bir bağlılıkla sınırlı şekilde zayıf olan, Birleşik Krallık ile ilişkilendirilir.*⁴⁷¹

Fransa ve Almanya ulus-devlet örneklerinden farklı olarak dört farklı ulusal grubu bir araya getirmesi, imparatorluk deneyimi ve toprak esası itibarıyla vatandaşlık ve milliyet anlayışı liberal (/zayıf) olan Britanya'da, vatandaşların görevleri ve ortak özellikleri konusundaki beklentilerin düşük olması ile uyumlu şekilde, göçmen entegrasyonu konusundaki beklentiler de fazla olmamıştır.⁴⁷² Fransa ve İngiltere'nin göçmen entegrasyon çerçevelerini karşılaştıran Favell de, bu ülkelerin göçmen entegrasyon çerçevelerinin altında, ana siyasi partilerinin paylaştığı bir "kamu felsefesinin" yattığını savunmaktadır. Ona göre, İngiltere'nin göç alanındaki kamu felsefesi, merkezi olmayan ve halkına karışmayan devlet geleneğinden kaynaklanmaktadır. Önceden prensipleri belirleyen bir anayasa yoktur. İngiltere hali hazırda çok-uluslu bir birlik olduğu için ülkenin çokkültürlü yapısı göçmen topluluklara ilişkin olarak da kabul edilmiştir. Göçmenlerin vatandaşlık kazanımının kolay olduğu İngiltere'de vatandaşlığın kendisi, Marshallcı anlayış⁴⁷³ çerçevesinde entegrasyon fonksiyonuna sahip olmuştur.⁴⁷⁴ Entegrasyon devlet güdümlü bir proje olmayıp, sosyal kurumlarca, cemaatler ve sivil toplum yoluyla gerçekleşmiştir.⁴⁷⁵

⁴⁷¹ Boswell, *European Migration Policies in Flux*, s.76.

⁴⁷² Boswell, *European Migration Policies in Flux*, s.77.

⁴⁷³ Marshall, İngiltere tarihinde vatandaşlıkla özdeşleştirilen hakların gelişimini sivil (18. yüzyıl), siyasi (19. yüzyıl) ve sosyal (20. yüzyıl) olarak üç döneme ayırır. Son dönemdeki vatandaşlık, sosyal devletin parçası ve faydalanıcısı olmak anlamına gelmektedir. Thomas H. Marshall, "Citizenship and Social Class", **The Welfare State Reader**, (Ed. Christopher Pearson ve Francis G. Castles), Polity Press, Cambridge, 2006[1950].

⁴⁷⁴ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.96-102.

⁴⁷⁵ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.138-139.

Parekh, göçmen entegrasyonuna dair politikaların oluşumunda, devletin toplumun birlik ve çeşitliliği arasında aldığı konuma dayalı olarak ilk üçü birlik, diğer ikisi çeşitlilik merkezli beş tür model öne sürer:⁴⁷⁶

- Şekli devlet modeli: Değer içermeyen bu Hobbescu devlet anlayışında vatandaşlık devlete yönelik yasal yükümlülükler dışında bir bağ gerektirmez. Dolayısıyla azınlıklar entegrasyon konusunda serbesttir.
- Asimilasyonculuk: Devlet ortak bir ulusal kültürü (yaşam biçimi, değerler, idealler vb.) temsil eder ve yayar. Azınlık bireylerinin topluma kabul edilebilmesi için toplumun içinde karışması, ortak kültürü benimsemesi, ülkeyi sevmesi ve ona bağlılık göstermesi gerekir.
- Liberal (bölünmüş - *bifurcationist*) entegrasyon modeli: Locke ve Rawls'un siyaset felsefesi ve Habermas'ın "anayasal vatanseverlik" kavramında görülen bu modelde, azınlıkların kamusal alanda asimilasyonu, özel alanda ise serbestisi söz konusudur. Asimilasyonculuğun dikte ettiği ortak milli kültürden farklı olarak, ortak siyasi kültüre katılım beklenir. Toplum kamusal alanda siyasi değerler ve kurumlar ile genel bir vatandaşlık anlayışı çerçevesinde birlik gösterirken, özel alanda çeşitlilik serbesttir. Ancak özel alan, aile, mahalle ve cemaat bağlarını kapsayacak şekilde geniş biçimde tanımlanır.
- Çoğulcu entegrasyon modeli: Taylor, Kymlicka ve Bauböck tarafından savunulan bu modelde, toplumun azınlıkları asimile etmesi yerine, çoğulluğun toplumu dönüştürmesi beklenir. Devletin azınlıklara ilgisiz olması hakim toplum yapısını yeniden üretecektir. Dolayısıyla dezavantajlı grupların kamusal olarak tanınması ve devlet eliyle desteklenmesi söz konusudur.
- Millet modeli: Osmanlı İmparatorluğu gibi, Britanya İmparatorluğu'nun birçok bölgesindeki idare biçimi olan millet modelinde devlet azınlıkları serbest bırakmanın ötesinde, onlara özerklik tanır. Bu tip toplumlarda devlete değil, cemaate bağlılık önceliklidir.

Parekh, İngiltere'nin göçmen entegrasyon çerçevesinin, ülkenin çok-ırklı, çok-etnisiteli ve çokkültürlü olarak kabul edilmeye başlandığı 1960'lardan itibaren

⁴⁷⁶ Bhikhu Parekh, "Integrating Minorities", **Race Relations in Britain: A Developing Agenda**, Ed. Tessa Blackstone, Bhikhu Parekh ve Peter Sanders, Routledge, London, 1998, (Integrating Minorities), ss.1-4.

genel olarak liberal entegrasyon modeline göre şekillenmekle birlikte, entegrasyona dair kamusal tartışmaların İşçi Partisi tarafından savunulan bölünmüş entegrasyon ve muhafazakarlarca savunulan asimilasyoncu modeller arasında gerçekleştiğini belirtir. 1980’lerden itibaren göçmen azınlıkların kültürel farklılıklarının tanınması talepleri karşısında çoğulcu modelin de kısmen geçerli olduğu bazı uygulamalar mevcuttur.⁴⁷⁷ Grillo ise, 1960’larda şekillenen İngiliz entegrasyon modelini, bazı alanlarda kültürleşme, diğerlerinde ise farklılıkların tanınmasını veya serbestisini içeren bir tür “zayıf çokkültürcülük” olarak nitelendirmektedir.⁴⁷⁸

Boswell, çokkültürcülüğe yakın bir çerçeve oluşturan ancak uygulamaları açısından tutarsızlıklar barındıran bu entegrasyon yaklaşımında diğer bir belirleyici özelliği pragmatizm olarak ifade etmektedir.⁴⁷⁹ Favell de İngiltere’nin 1960’larda şekillenen hakim entegrasyon yaklaşımının temelinde pragmatizmin bulunduğunu iddia eder. Farklı grupların özgür bırakılması ve asimile olmaları konusunda baskı görmemeleri anlamında bir çokkültürcülük mevcut olmakla birlikte, bu politikaların temelinde, farklılıkların tanınmasına dair ilkeler değil, kamu düzeninin korunması konusundaki kaygıların hakim olduğu cemaatçi bir muhafazakarlık yer almaktadır.⁴⁸⁰

Gerek liberal çoğulcu ulus-devlet geleneği, gerekse pragmatik yaklaşım sonucunda İngiltere’nin göçmen entegrasyon çerçevesi, esas itibarıyla, farklı gruplar arasında çatışmaları asgariye indirmeye amacını taşımaktadır: “Etnik gruplar arasında barış içinde bir aradalığı sağlamanın anahtarı... etnik gruplara yönelik ayrımcı muameleyi ortadan kaldırmaya ve göçmenler için eşit fırsatlar sağlamaya odaklı ‘ırk ilişkileri’ kavramında görülmüştür.”⁴⁸¹ 1980’lerden itibaren, göçmen azınlıkların ırk ayrımcılığının ötesinde etnik ve dini kimlikleri üzerinden taleplerinin fiilen içerilmeye başlanması ile birlikte entegrasyon politikasının çokkültürcü yaklaşımı, görünür hale gelmiştir.

İngiltere’nin göç rejimi ve entegrasyon politikası birbirine bağlı seyretmiştir. Göç ve göçmen entegrasyonunun siyasallaştığı 1960’larda ortaya çıkarak 1970’lerde kesinleşen, üzerinde ana siyasi partilerce uzlaşa sağlanan ve ırk kavramı çevresinde

⁴⁷⁷ Parekh, *Integrating Minorities*, ss.14-20.

⁴⁷⁸ Ralph Grillo, “British and Others: From ‘Race’ to ‘Faith’”, **The Multiculturalism Backlash: European Discourses, Policies and Practices**, (Ed. Steven Vertovec ve Susanne Wessendorf), Routledge, London, 2009, s.52.

⁴⁷⁹ Boswell, *European Migration Policies in Flux*, s.77.

⁴⁸⁰ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.117,132, 201.

⁴⁸¹ Boswell, *European Migration Policies in Flux*, s.77.

düzenlenen bu siyasette göç (sınır kontrolü ve vatandaşlık yasalarıyla uygulanan kısıtlı ve ayrımcı bir politikadır) ve entegrasyon (ırk ilişkileri çerçevesinde yönetilen, ilerici ve ayrımcılık karşıtı bir politikadır) birbirinden kesin bir şekilde ayrılmış, başarılı bir entegrasyon için göç kısıtları şart olarak inşa edilmiştir.⁴⁸²

Aşağıda İngiltere'nin II. Dünya savaşı ertesi dönemdeki göçün yapısına göre şekillenen göç ve entegrasyon yaklaşımının milli kimlik ve vatandaşlık anlayışıyla kesişim noktasında yer alan ırk kavramı açıklandıktan sonra, göçmenlerin topluma katılımına dair sorunlara işaret eden ırk isyanları, entegrasyon stratejisinin temelinde yer alan ırk ilişkileri çerçevesi ve çokkültürcülük ile, göç ve entegrasyon politikalarını birbirine bağlayan iki aşamalı siyaset, iki ana partinin hükümet dönemleri, uzlaş ve ayrışmaları çerçevesinde açıklanmaktadır.

2.2.2. Göçmen Entegrasyonunda Irk İlişkileri

İngiltere'nin göçmen entegrasyonuna dair politika düzleminde ana gösterge olarak kullanılan kavram ırk olmuştur. Bir taraftan göç kısıtlarının ve ulusal kimliğin aşırı sağ ve kısmen muhafazakar kesim tarafından belirteci olarak görülen ırk, aynı zamanda göçmenlere karşı ayrımcılığın ve nefret suçlarının kaynağı olarak, göçmenlerin içerilmesine yönelik düzenlemelerin de merkezinde yer almıştır. Aşağıda İngiltere göçmen entegrasyonu alanında ırk kavramının içeriği ve iyi ırk ilişkileri⁴⁸³ olarak isimlendirilen göçmen kabul biçiminin yasal düzlemini oluşturan ırk ilişkileri çerçevesi açıklanmaktadır.

2.2.2.1. Irk Kavramı

İrkçilik ve ırk ayrımcılığı, literatürde eş anlamlı olarak kullanılabildiği gibi, ırkçılığın ideoloji, ırk ayrımcılığının ırkçı ideolojiye dayalı eylem olarak sınıflandırılmasına da rastlanmaktadır. İngiltere'de ırkçılığın ve ırksal ilişkilerin

⁴⁸² Favell, *Philosophies of Integration*, ss.94-149.

⁴⁸³ İyi ırk ilişkileri, genellikle belli yerleşim bölgelerinde yoğunlaşmış olan göçmen kökenli ırksal azınlıklar ve aşırı sağ kesimler arasında yaşanan pek çok şiddet olayı ve ırksal azınlıkların ön planda olduğu kent isyanlarına sahne olan İngiltere bağlamında, ırksal azınlık gruplarının toplumdaki diğer gruplarla arasında çatışma ve şiddetin olmamasını ve karşılıklı toleransı; diğer bir deyişle “kötü” ırk ilişkilerinin sona erdiği bir durumu ifade etmek üzere, siyasetçiler ve akademisyenlerce sıkça kullanılan bir terimdir. Örneğin bkz. Parekh, *Integrating Minorities*, ss.13-14.

tarihçesini inceleyen Solomos'a göre ise, ırk ayrımcılığı, mağdurları hakkı olan fırsatlardan dışlayan bir eylem olmanın yanı sıra, tek bir sorumlusu olmayan, rutin pratikler içinde saklı kalan bir süreç olarak düşünülmelidir.⁴⁸⁴ İngiltere'de ırk kavramı, göç, vatandaşlık ve entegrasyon siyasetinin “ana göstergesi” olmuştur. Irk, başta Yeni Milletler Topluluğu ülkeleri olmak üzere, içinde Müslümanların da bulunduğu gelişmekte olan ülkeler kaynaklı göçe ve göçmenlere dair olarak bir taraftan dışlayıcılığa ve ötekileştirmeye, diğer taraftan toplumsal içermeye işaret etmiş, ülkenin özel bağlamı içinde fenotipin ötesinde, giderek etnisite ve kültür ile dini kapsar şekilde kullanılır hale gelmiştir.

19. yüzyılın sonlarından itibaren ülkede bulunma sürelerinden bağımsız olarak üç göçmen grubu, ırksal ötekiler olarak inşa edilmiştir: İrlandalılar, Yahudiler ve sömürgelerden gelen beyaz olmayan göçmenler⁴⁸⁵. 19. yüzyıldan itibaren ırksal ötekileştirmenin ilk muhatabı olan yabancı kökenliler, Yahudiler olmuştur. Yahudilerin göçmen topluluklar oluşturmasıyla birlikte hakim toplumda göç ile ilgili kaygı ve tartışmalar baş göstermiştir. Bu tartışmalar çoğunlukla toplumun ırksal homojenliğinin bozulması üzerine seyretilmiştir.⁴⁸⁶ Hem toplumsal tutumlarda hem de göç ve vatandaşlık kanunlarında etkisini gösteren ırksal ayrımcılık, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, özellikle Milletler Topluluğu ülkelerinden gelen siyah ve Asyalı göçmenlere karşı uygulanmıştır.⁴⁸⁷

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında liman kentlerinde sayıları çok olmamakla birlikte ilk kez gözle görülür siyahi cemaatler oluşmuştur. Bu dönemde, Karayip ve Hindistan kökenlilerin Britanya tebası olarak ülkede doğrudan ikamet hakkına sahip olmalarına rağmen, varlıkları rahatsız edici bulunmuş ve göçleri kısıtlanmak istenmiştir. 1919 tarihli Yabancılar Tadil Yasası (*Aliens Amendment Act*), maaşlarda ırksal ayrımcılığa izin vermiştir. Ancak bu uygulama, kendilerini haksız rekabet içinde bulan beyaz işçi kesimlerinden siyahlara yönelik şiddet olaylarına yol açmıştır. Aynı zamanda polis, siyah işçilerin vatandaşlık haklarından feragat etmeleri yönünde baskı uygulamış ve bu dönemde pek çok sınır dışı etme vakası görülmüştür. Bu tür uygulamalar, ülkede iş imkanlarının kısıtlı olması ile

⁴⁸⁴ Solomos, s.77.

⁴⁸⁵ Solomos, ss.35-39, 42-43.

⁴⁸⁶ Solomos ve Back, ss.54-55.

⁴⁸⁷ Cesarani.

haklı gösterilmeye çalışılmıştır. Solomos'a göre merkezi siyasi otorite tarafından alınan bu tür baskıcı önlemlerin asıl nedeni, ırkların birbirine karışmasından duyulan endişe ve beyazların şiddet içeren tepkilerini önlemek olmuştur.⁴⁸⁸

Literatürde İngiltere'nin göç politikasının ırksal ayrımcılık içerdiğine dair tespitler genel olarak 1962 Göç Yasası ile başlayan döneme dair olmakla birlikte, göçe dair siyasi tartışmalar daha eskidir. 1940'ların sonlarından itibaren çeşitli devlet organlarında siyahların göçünün toplumdaki olası etkileri tartışılmıştır. Üstelik: "Bu tartışmalar sadece siyah göçmenlerin varsayılan özellikleri üzerine değildir. Aynı zamanda, siyah göçünün 'Britanyalı halkın ırksal karakteri' ve ulusal kimliği üzerinde yaratabileceği etkiler üzerinedir."⁴⁸⁹ Diğer bir deyişle, ırk, sadece göç politikasında değil, bizzat Britanyalı kimliğinin inşasında yer almıştır.⁴⁹⁰

II. Dünya Savaşından sonra İngiltere'ye gelen beyaz olmayan göçmenler, diğer Batı Avrupa ülkelerinde de tipik olarak görüldüğü gibi, öncelikle niteliksiz ve ucuz iş kollarında yoğunlaşmış olup, bu pozisyonları onların ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı olmasına yol açmıştır. İlerleyen yıllarda bilgi ekonomisine geçilmesi ve bu tür ekonominin insan kaynakları açısından farklılaşan ihtiyaçları ise bu grupları orantısız ölçülerde etkilemiştir. Bu grupların mekansal pozisyonları da tipik olarak kentsel çöküş alanlarında yoğunlaşmakta ve onları beyaz toplumdan ayrı ve daha dezavantajlı konuma sokmaktadır.⁴⁹¹ Britanya'ya bu dalga ile yerleşenlerin çoğunluğu toplumdan renk, etnisite ve kültür olarak çok farklı olan eski sömürge halkları olmuştur. Bu nedenle: "... 'göç' meselesi, günümüzün ırksal ideoloji ve pratiklerinin ifadesinde içinden çıkılması zor ve önemli bir unsur haline gelmiştir. Göçmenler... ırkçı hareket ve örgütlerin ana hedefi haline gelmiştir."⁴⁹²

Cross'un belirttiğine göre, ırkçılık üç formda tezahür eder:⁴⁹³

- Doğuştan veya biyolojik olarak belirlenmiş bir yatkınlık mefhumu,
- Tutarlı ve kendini üreten bir kültürel farklılık kavramı,
- Çıkarları başka yerde olan arketipik bir 'yabancı' kimliği.

⁴⁸⁸ Solomos, ss.45-47.

⁴⁸⁹ Solomos, s.54.

⁴⁹⁰ Cesarani, ss.63-68; Joppke, Nation-State, ss.101-105; Hampshire s.17.

⁴⁹¹ Malcolm Cross, "Racism and Racial Inequality: the British Case in a European Context", **Challenging Racism in Britain and Germany**, (Ed. Zig-Layton-Henry ve Czarina Wilpert), Palgrave Macmillan, New York, 2003, ss.84-85.

⁴⁹² Solomos ve Back, s.54.

⁴⁹³ Cross, ss.82-83.

İrkçilik, biyolojik temelli bir aşağı görme düşüncesi olarak dünyada artık kabul görmemektedir. İngiltere örneğinde siyah göçmenlerin sömürge bağlarının sürdüğü ülkelerden gelmesi ve teba statüsü nedeniyle yabancı terimi yoluyla dışlanmaları söz konusu olmamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde hem Batı ülkelerinde hem de İngiltere'nin ırksal azınlıkları özelinde kültürel farklılık iddiası olarak ırkçılık, daha kalıcı ve yaygın bir düşünce olmuştur. Biyolojik anlayışta ırksal ötekenden davranışsal bir tehdit beklenir ve bu gruplar üzerinde artan kontroller de bu şekilde meşrulaştırılır. Oysa kültürel ırkçılık, tehdit algısını toplumsal kimliğe ilişkin değerler üzerinde konumlandırır. Devlet bu türden ırkçılığın üstesinden gelmek üzere farklılıkları tanır ve koruma altına alır. Ancak bu tür bir koruma, toplumun çoğunluğundan tepkiye ve hakim toplumla ırksal azınlıktan bazı kesimler arasında ırksal şiddete kadar uzanabilecek çatışmalara yol açabilmektedir.⁴⁹⁴

Cesarani de İngiltere'de ırkçılığın biçim değiştirmekle birlikte devam ettiğini iddia etmektedir. Ona göre Nazizm'in yıkılışı ile birlikte biyolojik ırkçılık söylemi geçerliliğini kaybetmekle birlikte, kültürel varyasyonu özellikle 1970'lerden itibaren mevcudiyetini korumuştur. Yeni ırkçılık olarak da isimlendirilen bu söylem, ırksal azınlıklar ile hakim toplum arasında derin bir kültürel farklılık olduğunu vurgular. Bu tür söylemlerin altında yatan ırkçı düşünce çok daha zor algılanmaktadır ve böylece ırkçılık siyasette ana akım düşüncelere sızabilmektedir:

*Doğuştan gelen özellikleri kültürel miras olarak maskelemek suretiyle ana akım siyasetçilerinin milliyet ve vatandaşlık tartışmalarına ırkçılığı geri sokması mümkün hale gelmiştir. 'Yeni İrkçılık', bizzat vatandaşlığı ulus ve ulusal kimlik anlayışları üzerine bir mücadele alanı haline getirmiştir... Yeni ırkçılık söyleminde kültür, Britanyalılar ile beyaz olmayan göçmenler arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla kullanılmıştır. İrksal tiplere değinme gereği bile olmadan, göçmenlerin asimile olamayacağı etnisite, din, dil ve geleneklere atıfla kanıtlanmaya çalışılmıştır.*⁴⁹⁵

Sadece İngiltere'de değil, Tüm Avrupa'da göçmenler, ırksal farklılıkları üzerinden azınlıklaşmış (/ırksallaşmış),⁴⁹⁶ göçmen kelimesi Avrupa'da giderek ırk ile aynı anlamda kullanılır hale gelmiş olup, göçmen karşılığında sınıfsal ve ekonomik değişkenler kadar ideolojik ve kültürel faktörlerin de yeri büyüktür. Ancak diğer Avrupa ülkelerine kıyasla, İngiltere'nin göç politikası, ırk kavramı ile daha doğrudan

⁴⁹⁴ Cross, s.83.

⁴⁹⁵ Cesarani, ss.69-70.

⁴⁹⁶ Castles ve Miller, ss.196-201.

bir ilişki içinde olmuştur.⁴⁹⁷ Bahsedildiği üzere, İngiltere’de hakim toplumdan, asimile edilemeyecek kadar farklı olarak algılanan göçmenlerin yerleşimi, 19. yüzyılın Yahudi göç dalgasından beri rahatsızlık uyandırmıştır. İrlanda kökenli göç de rahatsızlık verici bulunmakla birlikte, İrlanda’dan göçü kısıtlamak ya da engellemek, çeşitli siyasi ve tarihsel sebeplerle hiçbir zaman bir politika tercihinin dönüşmemiştir. II. Dünya Savaşından sonraki dönemde en sorunlu görülen göçmen topluluğu eski sömürgelerden gelen ve beyaz olmayan göçmenlerden oluştuğu için ırk kavramı, göçmenlerin katıldığı kent isyanlarının “ırk isyanları” olarak adlandırılması ve göçmen entegrasyonunu sağlamaya yönelik içerme pratiklerinin “ırk ilişkileri” olarak anılmasında olduğu gibi, kimlik üzerinden yaşanan toplumsal çatışmaların, ayrımcılığın ve ayrımcılığın önlenmesinin ana göstergesine dönüşmüştür.

2.2.2.2. Irk İsyanları

Irksal öteki ile çatışma durumunun, sadece göçmen karşıtı tutumlarla sınırlı olmayıp, ırk isyanları olarak adlandırılan kent isyanları şeklinde ortaya çıktığı olmuştur. Kent isyanları, aktör olarak azınlık topluluklarını ve ırkçı kesimleri bir arada içermesine rağmen, bir taraftan kamuoyunda göçmen karşıtı tutumları pekiştiren klişeleştirmeye yol açarken, diğer taraftan, göçmen topluluklara karşı ayrımcılığın önlenmesi için devletin aktif olarak rol aldığı ırk ilişkileri politika çerçevesinin oluşumu ve gelişiminde etkili olmuştur.

Belli şehir ve semtlerde gruplaşan ve genellikle vasıfsız işçiler olan beyaz olmayan göçmenlere dair 1940’ların sonlarında başlayan toplumsal sorun algısının ardından, 1950’lerde beyazların beyaz olmayanlara yönelik şiddet eylemleri yaşanmıştır. 1958’de, Notting Hill, Londra’da ve Nottingham’da yaşanan ilk “ırk isyanı” ise, toplumda ırk temelli şiddetin aktörleri olarak siyahların görüldüğü bir ortam yaratmıştır. Olaylar beyaz gençlerin siyah göçmenlere saldırmasıyla başlamış, ancak medya tarafından, kurbanların suçlu olarak görülmesine yol açacak şekilde aktarılmıştır. İsyanların algılanışının da etkisiyle, siyah göçmenlerin varlığının İngiliz hayat tarzına, kamu düzenine ve toplumsal huzura zarar verdiği söylemi

⁴⁹⁷ Solomos ve Back, ss.54-55.

toplumda yaygınlık kazanmaya başlamıştır.⁴⁹⁸ Ana akım medya organı olan *The Times* gazetesinin olayları sunmasında saldırganlara gösterilen anlayış, bu görüşün ne denli hakim olduğuna ipucu vermektedir:

*Semtın renkli sakinlerine duyulan kızgınlığın üç temel sebebi var. Çalışmadıkları halde Yardım İdaresinden çok miktarda para aldıkları iddia ediliyor. Semt sakinlerinin kendileri bulamazken, iskan imkanı buldukları söyleniyor. Ve her tür uygunsuz davranışı, özellikle cinsel uygunsuzlukları gösterdikleri şikayeti var.*⁴⁹⁹

1958 isyanından sonra toplumsal söyleme siyah göçmenlerle ilgili pek çok olumsuz klişeleştirme ve kamusal imge yerleşmiştir. Bu dönemde aşırı sağ görüşler göçmenlere karşı güçlenmiştir. Muhafazakar Parti de Britanyalı kimliğini ırk ile özdeşleştirmiştir.⁵⁰⁰ II. Dünya Savaşı ertesi dönemde göç politikasına ırk ayrımcılığını getiren 1962 Kanunu, Muhafazakar Partinin 1958 isyanlarına karşılığı olarak da yorumlanmaktadır.⁵⁰¹ Üstelik ardından gelen İşçi Partisi hükümetleri, göç kanunlarının ırksal ayrımcılığını değiştirme gayretinde olmamıştır. Irk ayrımcı özellikler gösteren 1968 Göç Yasası, İşçi Partisi iktidar döneminde çıkarılmıştır. Parti, 1969'da Göç Temyiz Yasası (*Immigration Appeals Act*) ile göç kısıtlarına bireysel itiraz hakkı tanımış, ancak aynı Yasa ile kabul kriterlerine haiz olmayan Britanya tebasının sınır dışı edilmesine olanak tanımıştır.⁵⁰²

1980'ler, ırk isyanlarının sık yaşandığı bir dönem olmuştur. Thatcher hükümetinin iktidarda olduğu bu dönemde, kentsel alanlarda kargaşa olayları tekrarlanan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. 1980 yılı Nisan ayında Bristol'ın St Pauls semtinde, 1981 Nisan ayında Londra'nın Brixton bölgesinde, Temmuz ayında Liverpool'un Toxteth bölgesinde, Londra'nın Southall başta olmak üzere bazı yerlerinde çoğunluğu siyah olan gençlerle polis arasındaki çatışmalar, 1985 Eylül ve Ekim aylarında Birmingham Handsworth'te, Londra Tottenham ve Brixton'da ve Liverpool'da yeniden baş göstermiştir. 1986 ve 1987'de de benzer olaylar

⁴⁹⁸ Solomos, s.55.

⁴⁹⁹ *The Times*, 3 Eylül 1958'den aktaran Solomos, s.55.

⁵⁰⁰ Solomos, ss.55-56.

⁵⁰¹ John Stone ve Howard Lasus, "Immigration and Ethnic Relations in Britain and America", **Race Relations in Britain: A Developing Agenda**, (Ed. Tessa Blackstone, Bhikhu Parekh ve Peter Sanders), Routledge, London, 1998, s.223.

⁵⁰² Solomos, ss.60-62. İşçi Partisi, 1950'lerden itibaren Yeni *Commonwealth*'i uluslararası ilişkiler alanında Britanya ile bağlı "çok-ırklı" bir işbirliği olarak överken, diğer taraftan Britanya'da yerleşik olan Yeni *Commonwealth* vatandaşlarını topluma ait kabul etmemiş, Muhafazakar Parti'nin yaptığı gibi sayılarını sorun potansiyeli olarak inşa etmiştir. Knowles, ss.94-96.

yaşanmıştır. Özellikle 1980 ve 1981 yıllarındaki isyanlar, kamuoyunda büyük yankı uyandırmış ve ilgilenilmesi gereken bir toplumsal mesele olarak hükümet gündemine girmiştir.⁵⁰³

Ülkede ırksal azınlıkların patlayabileceği görüşü mevcut olmakla birlikte, söz konusu olayların yaşandığı bazı bölgelerde, olaylar öncesinde ırksal ilişkilerin veya yöre halkı ile polis arasındaki ilişkilerde herhangi bir olumsuzluk algısı mevcut değildir. İsyancılar genel olarak polisin asayiş sağlama konusundaki eksikliklerine dikkat çekerken, isyanların nedenine dair iki tür açıklama biçimi benimsenmiştir. Kimilerine göre mesele ırk ve kamu düzeni ile ilgilidir, kimilerine göre ise kentsel bozulma ve işsizliğin bir ürünüdür. Başta Enoch Powell olmak üzere Muhafazakar siyasetçilerin söylemleri, medyanın olayları aktarışı ve resmi raporlarda ırk - ve aynı zamanda göç, açık veya dolaylı biçimde ana tema olarak gündeme gelmiştir⁵⁰⁴. Irk kavramı, göçmen ve yabancı kökenli bireylerin sosyal dışlanmasına dair olarak içerme diliyle kullanıldığı gibi, ırksal azınlıkların kültürel yozlaşması tespitleri gibi ötekileştirici yaklaşımlar da söz konusu olmuştur.⁵⁰⁵

1981 Brixton isyanını takiben çıkarılan Scarman Raporu, ülkenin yakın tarihinde kentlerdeki kargaşalarla sosyo-ekonomik koşulları ilişkilendiren ilk rapordur. İsyancıları kentlerin mahrumiyet bölgelerinde yaşayan genç siyahların dışlanma ve güçsüzlük hissi ile açıklayan rapor, ırksal ilişkilerde ilk kez topluluk odaklı bir yaklaşımı geliştirerek, yerel toplulukların, yerel hizmetlerin planlanması ve gerçekleştirilmesi sürecine aktif olarak katılımının sağlanmasını önermiştir. Scarman'a göre, toplumun dışlanan kesimlerinin siyasi entegrasyonu, huzur ve güvenliğin tesisi için önemlidir. Ancak raporda yer alan siyasi dışlanmışlık konusu kamuoyu tartışmalarında pek yer almamış, isyanları “mantık dışı, medeniyetsiz ve suçlu içgüdüleri” ile açıklama eğilimi ağırlıklı olmuştur.⁵⁰⁶ Raporun yayınlandığı dönemde gerek ana akım medya, gerekse sansasyonel medyada İngiltere’de

⁵⁰³ Solomos, s.143.

⁵⁰⁴ Milli kimliğin ırksal ötekileri dışlaması gerektiğine inanan Powell’ın Muhafazakar Parti ile ilişkisine aşağıda ayrıca değinilecektir.

⁵⁰⁵ Solomos, ss.144-151.

⁵⁰⁶ Solomos, ss.150-152.

kurumsal ırkçılık olmadığı vurgulanmış, siyahların dezavantajlı konumlarına değinilmekle birlikte esas vurgu siyahların suç eylemlerine yapılmıştır.⁵⁰⁷

Scarman Raporu, hem polisiye önlemler hem de istihdam yaratıcı ve ırk ayrımcılığını engellemeye yönelik önlemler tavsiye etmiştir. Ancak hükümet raporun sadece polis ile ilgili kısmından faydalanmıştır. İsyanlar hakkında genel kanı, bunların “kent içi bölgelerdeki zorlu koşullara veya polisin davranışlarına karşı bir protesto değil, suç eylemleri olduğu ve yağma için bahane edildiği” olmuştur. Muhafazakar Parti hükümeti, 1985 isyanı ertesinde de, olayları sosyal, ekonomik ve polis-halk ilişkileri bağlamından soyutlamış, önceliği polisin gücünü artırarak kamu düzenini sağlamaya vermiştir.⁵⁰⁸

1980’lerin ikinci yarısında ve 1990’larda, önceki kadar büyük çaplı isyanlar olmasa da, küçük çapta çatışmalar yaşanmıştır. 1992’de Burnley, Coventry ve Blackburn’de sokak çatışmaları olmuştur. 1995’te Bradford’da yaşanan olaylarda ise siyahların değil, ilk kez Asya kökenli gençlerin polisle çatışması söz konusu olmuştur. Bu olaylarla göçmen topluluklar hakkındaki kuşkular ağırlık kazanmıştır. Ancak genel kanı sokak çatışmalarının belirli bölgelerde sınırlı kalıp yayılmayacağı şeklindedir.⁵⁰⁹ Bir sonraki kent isyanları, 2001 yılında üç kente yayılan ve Müslüman göçmenlerin ana aktörleri teşkil ettiği isyanlar olup, çalışmada incelenen örnek olaylardan biri olarak, ilgili kısımda değerlendirilmektedir.

2.2.2.3. Irk İlişkileri Çerçevesi

II. Dünya Savaşı ertesi dönemin İngiliz siyaset söyleminde, ırk meselesinin, göçmen entegrasyonuna ilişkin temel toplumsal mesele olarak inşa edilmesine koşut olarak, çözümü de ırk üzerinden, iyi ırk ilişkileri tesis etmek olarak ifade edilmiştir.⁵¹⁰ İyi ırk ilişkilerini sağlamak üzere ilk hukuki girişim, 1965 yılında İşçi Partisi hükümetince çıkarılan Irk İlişkileri Yasası olmuştur. Yasa ile, ülkedeki ırksal azınlıkların ayrımcılıktan korunarak onlara fırsat eşitliği sağlanması amaçlanmıştır.

⁵⁰⁷ Sarah Neal, “The Scarman Report, the Macpherson Report and the Media: How Newspapers Respond to Race-Centred Social Policy Interventions”, **Journal of Social Policy**, Cilt:32, Sayı:1, 2003, ss.61-63.

⁵⁰⁸ Solomos, ss.157-165.

⁵⁰⁹ Solomos, ss.167-168.

⁵¹⁰ Parekh, Integrating Minorities, ss.13-14.

Yasa, yine İşçi Partisi hükümetlerince 1968 ve 1976 yıllarında yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle ırk ayrımcılığının kapsamı, korunan kesimler ve ayrımcılığın izlendiği alanlar genişletilmiştir. Irk İlişkileri Yasaları ayrıca, ülkedeki ırk eşitliği durumunu gözlemlemek ve devlete rapor etmek, hükümete yeni eylem planları sunmak ve Yasanın ihlallerini tazmin etmek göreviyle kurumlar oluşturmaktadır. Blair hükümetinin, Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonunu Britanya iç hukukuna adapte etmek amacıyla çıkardığı İnsan Hakları Kanununa (*Human Rights Act*, 1998)⁵¹¹ dek, Irk İlişkileri Yasaları ırksal, etnik ve kısmen de olsa dini temelli ayrımcılığı önleme konusunda temel yasal mekanizma olmuştur.

Batı demokrasilerinde, siyasi hakların alt sınıfları ve kadınları kapsayacak şekilde genişlemesi örneğinde olduğu gibi, ayrımcılığı önlemek ve toplumun dezavantajlı kesimlerinin içerilmesini sağlamak üzere yapılan düzenlemeler uzun süreli toplumsal mücadeleler sonucunda gerçekleşmiştir. ABD örneğinde, ırksal ayrımcılığa son verilerek ırksal azınlıkların içerilmesine dair aktif devlet politikalarının (pozitif ayrımcılık - *affirmative action*)⁵¹² benimsenmesi de, ırksal azınlıkların siyasi hareketleri sonucunda gerçekleşmiştir. İngiltere örneğinde göçmen yahut göçmen kökenli ırksal ve etnik azınlıkların ayrımcılığa karşı örgütlenmelerine rağmen, literatürde onların elde ettikleri hak ve avantajların aşağıdan - yukarı kazanılmış olmaktan ziyade, özellikle ilk yıllarda, merkezi siyasi güçler tarafından verilmiş olduğu görüşü hakimdir. Munro'nun belirttiği gibi, 1965 Yasası temel olarak, merkezi siyasi partilerin, 1962 Göç Yasasının yarattığı ırksal ayrımcılık etkisini telafi etmek üzere ortaya attığı bir strateji olmuştur: “Bir iyi niyet göstergesi olarak; ırksal ayrımcılık niyeti olmadığını kanıtlamak amacıyla hali hazırda Birleşik Krallık'ta ikamet etmekte olan etnik azınlık mensuplarını koruyacak yasalar gerekmekte idi.”⁵¹³ Bu konuda duyarlılık, Muhafazakar Parti değil, İşçi Partisi hükümetleri tarafından yasalaştırılmıştır.

1960'ların sonuna dek göçmen azınlıkların siyasal yaşamda farklı bir yeri olmamıştır. 1964 yılında, beyaz olmayan göçmenler ilk kez ulusal düzeyde

⁵¹¹ “Human Rights Act 1998”, 19.01.2009, **The Guardian**, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/libertycentral/2009/jan/14/human-rights-act>, (05.09.2015).

⁵¹² İngiltere’de ırksal ayrımcılığı önleme konusundaki düzenlemeler daha uzun zaman almış ve ABD’deki pozitif ayrımcılık seviyesine ulaşmamıştır. Bunun bir nedeni olarak, ABD’nin İngiltere’den farklı şekilde, tarihsel olarak kendini bir “göç ülkesi” kabul etmesi gösterilmektedir. Stone ve Lasus, s.222.

⁵¹³ Munro, s.170.

örgütlenmişlerdir. Siyah ve Asya kökenli aktivistler, Irk Ayrımcılığına Karşı Kampanya (*Campaign Against Racial Discrimination - CARD*) adı altında, ırk ayrımcılığına karşı eşit vatandaşlık söylemiyle güçlerini birleştirmiştir. Ancak hareketin ömrü kısa olmuş, 1967 yılında dağılmıştır.⁵¹⁴ Göçmenler/ırksal azınlıklar, 1960'lar boyunca Muhafazakar Parti siyasetince dışlanırken, İşçi Partisi'ni desteklemişlerdir. Ancak kendi siyasi hareketleri bulunmasına ve oy potansiyeli oluşturmalarına rağmen⁵¹⁵, İşçi Partisi içinde ayrı bir güç olamamışlardır. 1970'lerde dahi parti içinde ırksal azınlıklara dayalı bir örgütlenme gerçekleşmemiştir. Irksal azınlıkların aynı dönemde ABD sivil haklar hareketi kapsamında bir siyasi hareketlilik ve güç gösterememesi, İngiliz siyasi sisteminin yerel örgütlenmelerin gücünü kısıtlayacak şekilde merkezi olması ve parti disiplininin etkisi ile açıklanmaktadır. Dolayısıyla İngiltere'de ırksal azınlıklara yönelik ayrımcılığın engellenmesi ve telafisi, büyük oranda yukarıdan-aşağı, onların taleplerinden ziyade onlarla ilgili başka kaygılar çerçevesinde şekillenmiştir.⁵¹⁶

İşçi Partisinde beyaz olmayan göçmenlerin istihdam ve iskan konularında ayrımcılığa uğraması üzerine duyarlılık, 1950'lerin sonlarında gelişmiştir. Gerek ırksal azınlıkların dezavantajlı durumu, gerekse beyaz işçi kesiminin göçmenlerle rekabet algısı nedeniyle tepki gösterme ihtimali (ki 1958 isyanı ile gerçeğe dönüşmüştür), parti içinde belirli kentlerde ırksal çatışmalar yaşanması tehlikesini gündeme getirmiştir.⁵¹⁷ Özellikle, dezavantajlı konumda olan ikinci kuşak siyah gençlerin potansiyel bir tehlike olarak algılanması söz konusudur. İşçi Partisi hükümetinin İçişleri Bakanı Roy Jenkins, önlem alınmadığı takdirde İngiltere'nin de aynı dönem ABD'nde yaşananlara benzer bir sosyal patlama ile karşı karşıya olduğunun altını çizmiştir.⁵¹⁸

⁵¹⁴ Solomos, s.196; Tariq Modood, "Ethnicity and Political Mobilization in Britain", **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy: Comparing the US and UK**, (Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles), Cambridge University Press, Cambridge, 2005, (Ethnicity), ss.458-459.

⁵¹⁵ Göçmenlerin mekansal toplaşmaları neticesinde özellikle yerel siyasette önemli olan bu oy potansiyeli, İşçi Partisi'nin 1960'lar boyunca Muhafazakar Parti tarafından benimsenen göç yasalarındaki ırk ayrımcılığına tepki göstermesini de sağlayamamıştır. Stone ve Lasus, s.223.

⁵¹⁶ Robert C. Lieberman, "Race, State, and Policy: The Development of Employment Discrimination Policy in the USA and Britain", **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy in the US and UK**, (Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles), Cambridge University Press, Cambridge, 2005, ss.502-503, 506; Solomos, ss.199-201. Göçmenlerin siyasal yaşamdaki göreceli güçsüzlüğüne dair ayrıca bkz. Favell, *Philosophies of Integration*, s.105.

⁵¹⁷ Solomos, ss.79-80.

⁵¹⁸ Solomos, s.82.

Ayrımcılığı önleme yasaları ve dezavantajlı topluluklara yönelik devlet destekleriyle biçimlenen ırk ilişkileri, hakim toplumdan dışlanma riski altındaki göçmen toplulukların entegrasyonuna dair engellerin kaldırılmasına yönelik olup, devletin temel politika çerçevesini teşkil eder. Bu kendine has entegrasyon anlayışının mimarı ve sözcüsü, İşçi Partisi iktidar döneminde İçişleri Bakanı olan (1965-1967) Jenkins'tir. Favell'e göre bu dönem: "...çoğunluğu muhafazakar olan bir toplumda ...Britanya ırk ilişkileri yeniliği ve yasalarında 'liberal saati' ...getirmiş..." olarak nitelendirilebilir⁵¹⁹.

Ancak Jenkins'in hedeflediği entegrasyon biçimi, toplumun çoğunluğunca paylaşılmamıştır. Favell'in belirttiği üzere, o dönemde azınlıkların siyasal gücü söz konusu değildir. Onların sorun ve ihtiyaçları, hakim toplumun ilerici liberalleri tarafından siyasal alana taşınmıştır. Üstelik beyaz işçi sınıfı, siyahlara sempati duymak bir yana, onlara karşıt bir tutum beslemektedir. Bu bağlamda, ırk ilişkileri yasalarıyla liberal ve ilerici bir entegrasyon anlayışının gündeme gelişi, asıl olarak iki ana partinin de ortak endişesi olan Powell'inki gibi aşırı görüşlerin ırksal çatışmaları tetikleme tehlikesine karşı bir önlem niteliğindedir.⁵²⁰

İşçi Partisinin stratejilerinden biri, dezavantajlı konumdaki siyah toplulukların sosyal devlet vasıtasıyla desteklenmesi olmuştur. Aynı zamanda, beyaz toplumda ırksal eşitsizlik konusunda bir farkındalık yaratmak suretiyle bu azınlıklara kabul gösterilmesini teşvik etmeye çalışmıştır. Diğer bir strateji, Irk İlişkileri Yasasıyla devlet kontrolünde bir fırsat eşitliği yaratmak olmuştur. 1965 Yasası ile Irk İlişkileri Kurulu (*Race Relations Board*), 1968 Yasası ile Topluluk İlişkileri Komisyonu (*Community Relations Commission*) adında kurumlar oluşturulmuş ve yasanın yürütülmesinden sorumlu kılınmıştır. Ancak bu kurumlara ne Muhafazakar Parti, ne de İşçi Partisi yeterli desteği vermiştir.⁵²¹

Irk ilişkileri yasalarında ırk ayrımcılığı, özellikle ceza kanunu dışında tutulmuştur. 1965 Yasasında ceza gerektiren tek bir suç tanımlanmıştır: Irksal nefretin tahriki. Ayrımcılığı önleme çerçevesi, sivil girişimleri gerektirmektedir. Buna uygun biçimde, 1968 Yasa tasarısında idari yaptırımlar cezai yaptırımlara tercih edilmiştir. Yasanın tasarlanması sırasında Irk ilişkileri Kurulu ve Milletler

⁵¹⁹ Favell, *Philosophies of Integration*, s.104.

⁵²⁰ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.104-106.

⁵²¹ Solomos, ss.80-82.

Topluluğu Göçmenleri Ulusal Komitesi, Harry Street yönetiminde bir araştırma komitesi kurmuştur. Street Komitesi, dönemin ABD modelini uygun görmüştür. Bu modelde yaptırımlardan ziyade eğitim ve uzlaşya önem verilmiş, yaptırımların söz konusu olduğu durumlarda ise ceza yerine asliye hukuk mahkemelerinin yetkilendirilmesi tercih edilmiştir. Komiteye göre, ceza mahkemelerinin çeşitli dezavantajları vardır. Davalarda kanıtlama daha zordur, cezaların ağırlığı faillerin mağdur gibi görülmesine yol açabilir ve suçlu tarafın cezalandırılması dahi mağdur tarafın zararını gidermede yeterli olmayabilir. İngiltere'deki ayrımcılığı önleme hukuki çerçevesinde bu anlayış hakim konuma geçmiştir.⁵²²

İrk İlişkileri Kurulu, 1968 Yasası ile getirilen değişiklikleri, ayrımcılığın kasti ve bireysel eylemlerle sınırlandırılması, Kurulun idari kapasitesi ve hukuki gücünün eksikliği, kaynak yetersizliği ve başta İçişleri Bakanlığı olmak üzere devlet mercilerinin ayrımcılık konusunda müdahil olmaması gerekçeleriyle yetersiz bulmuştur.⁵²³ Söz konusu eksiklikleri kısmen gideren 1976 yasasının getirdiği başlıca değişiklikler şunlardır.⁵²⁴

- Ayrımcılık tanımı sistemsel, yahut dolaylı ırkçılığı kapsamaktadır.
- İrk İlişkileri Kurulu (iş ilişkileri) ile Topluluk İlişkileri Komisyonu (eğitim), İrk Eşitliği Komisyonu (*Commission for Racial Equality* - CRE)⁵²⁵ adı altında birleştirilmiştir.
- Ayrımcılık vakaları Komisyon yerine İş Mahkemeleri tarafından değerlendirilmeye başlanmıştır.

1976 Yasası ile birlikte ilk kez İngiliz hukukuna giren dolaylı ırkçılık kavramı, Jenkins tarafından ilk olarak toplumsal cinsiyet alanında dile getirilmiş olan dolaylı ayrımcılık kavramının bir uzantısıdır. Kadınlara atfedilen geleneksel rollerin, onları bireysel özellikleri ve işverenin kasti dışında dezavantajlı duruma getirmesi örneğinden hareketle, ırksal azınlıklar, iş ilişkilerinde ayrımcı sonuçlar doğurduğu oranda, kasti olmayan sistemik ırkçılığa karşı koruma kapsamına alınmıştır. Yasa

⁵²² Munro, s.171.

⁵²³ Solomos, s.82.

⁵²⁴ Solomos, ss.83-84.

⁵²⁵ 2006 Eşitlik Kanununun getirdiği değişiklikle birlikte CRE, Engelli Hakları Komisyonu (*Disability Rights Commission*) ve Eşit Fırsatlar Komisyonunun (*Equal Opportunities Commission*) birleştirilmesiyle kurulan Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu (*Equality and Human Rights Commission-EHRC*) almıştır. The National Archives, "Equality Act 2006: 2006 Chapter 3", <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/3>, (20.10.2015).

aynı zamanda pozitif ayrımcılığı resmen getirmemekle birlikte, belli iş kollarında iş tanımına göre ırksal azınlıklara çoğunluğa nazaran avantajlar tanınmasına fırsat sağlayan hükümlere sahiptir.⁵²⁶ Gerek dolaylı ayrımcılığın kapsanması, gerekse iş ve eğitim alanlarında ayrımcılığın önlenmesine dair kurumların birleştirilmesi ve merkezileştirilmesi ile birlikte, İngiltere şeklen ABD dahil olmak üzere ayrımcılığın önlenmesi konusunda dönemin en gelişmiş ulusal yasal çerçevesine sahip olmuştur.⁵²⁷ Öte yandan, gerek ayrımcılığın temeli, gerekse uygulama açısından, yasanın etkililiği tartışmalıdır.

Dolaylı ırkçılık, belli ırktan kişilerin çoğunluğunun uyması mümkün olmayan kriterlerin getirilmesi gibi, resmen ayrımcı olmamakla birlikte, uygulanmasının ayrımcı sonuçlar yaratabildiği durumları ifade etmektedir. Bu kavram, İngiltere’de ABD’nde uygulanan pozitif ayrımcılık modeline taraftar ve karşıt olan siyasetçiler arasında varılan uzlaşmayı ifade eder.⁵²⁸ İngiltere örneğinde dolaylı ırkçılık, 1960’lar ve 1970’ler boyunca işgücü piyasasının yanı sıra, özel sektör ve kamu sektöründe azınlıkların iskan ve eğitimi konusunda gözlenen kasıtlı olmayan ayrımcı muameleleri kapsamaktadır.⁵²⁹

Dolaylı ayrımcılığa dayalı davaların kazanılması, ABD örneğine kıyasla oldukça zor olmuştur. Bunun bir nedeni, dolaylı ayrımcılığın hukuken kanıtlanmasının, genel olarak zor olmasıdır. ABD’nde, İngiliz hukuk sisteminde mümkün olmayan şekilde, anayasal haklara atıfla, bu tür davaların kazanılması çok daha kolay olmuştur. Yasanın ayrımcılığı birey temelinde tanımlanması nedeniyle, işverenlerin bir azınlığı genel olarak etkileyen, ancak bireylere yönelik olmayan üretim yeri değişikliği gibi pek çok kararı karşısında koruma sağlanamamıştır. Yaptırımın kurumsal değişikliklere yol açmayıp tazminatla sınırlı olması da bir başka etken olmuştur.⁵³⁰

⁵²⁶ Iyiola Solanke, **Making Anti-Racial Discrimination Law: A Comparative History of Social Action and Anti-Racial Discrimination Law**, Routledge, New York, 2009, ss.93-95.

⁵²⁷ Lieberman, ss.510-511.

⁵²⁸ Solomos, s.84.

⁵²⁹ Guido Bolaffi, Raffaele Bracalenti, Peter Braham ve Sandro Gindro (Ed.), **Dictionary of Race, Ethnicity and Culture**, Sage Publications, London, 2003. s.148.

⁵³⁰ Cross, ss.87-88; Lieberman, ss.512-514. Avrupa ülkelerinde de eşit haklar ve eşit koruma Anayasal prensipler iken, İnsan Hakları Kanunu’nun çıkarıldığı 1998 yılına gelinene dek, Irk İlişkileri hukuku, temel bir haklar ve özgürlükler bildirgesinin yokluğunun da etkisiyle Avrupa’daki örneklerle kıyasla kısmi ve düşük etkili kalmıştır. Anthony Lester, “From Legislation to Integration: Twenty Years of the Race Relations Act”, **Race Relations in Britain: A Developing Agenda**, (Ed. Tessa Blackstone, Bhikhu Parekh ve Peter Sanders), Routledge, London, 1998, s.30.

İrk ilişkileri çerçevesine eklenen bir başka kavram, kurumsal ırkçılıktır. Kurumsal ırkçılık, sosyoloji alanında kullanılan kurum kavramı üzerinden toplumsal pratikleri biçimlendiren sistemik bir olgu olan kasıtsız, dolaylı ırkçılık ile eş anlamlı kullanılabildiği gibi, resmi kurumlar tarafından uygulanan ırk ayrımcılığını da ifade edebilmektedir.⁵³¹ İngiltere’de kurumsal ırkçılığın mevcudiyetine dair kamuoyuna yansıyan ilk önemli iddia, 1981 Brixton isyanına ilişkindir. Scarman Raporu, polisin düzeni sağlama eylemleri esnasında ırksal azınlıklara muamelesine dair olarak kurumsal ırkçılık iddialarının geçerli olmadığı sonucuna varmıştır.⁵³² Bu rapor, dönemin Muhafazakar Parti hükümetince azınlıklar lehine uygulamalar getirilmesine yol açmadığı gibi, 1997 yılına dek süren Muhafazakar Parti iktidarının kurumsal ırkçılık kavramına dair bir girişimi olmamıştır.

Kurumsal ırkçılık kavramının yeniden gündeme gelişi, yine polis eylemleri ile ilgili olarak 1999 yılında yayınlanan Macpherson Raporu ile söz konusu olmuştur. 1993’te Stephen Lawrence adlı siyah gencin polis tarafından öldürülmesi ve bunu takip eden soruşturmanın bir değerlendirmesi olan ve Yeni İşçi Partisi iktidarı döneminde yayınlanan Macpherson Raporu, ırk ayrımcılığı ile mücadele ve ırk ilişkilerinin geliştirilmesinde var olan politikaların etkililiğini sorgulamış, kurumsal ırkçılık ile ilgili politika önerileri sunmuştur. Lawrence soruşturması sırasındaki tartışmalar ve Macpherson raporunun etkisiyle hükümet, kurumsal ırkçılığı tespit etmeyi ve engellemeyi öncelikli hedef haline getirmiş ve 2000 yılında kurumsal ırkçılığı kapsayan İrk İlişkileri Tadil Yasasını çıkarmıştır.⁵³³ Bu yasa ile kamu kurumları, ırksal ayrımcılığı önlemenin yanı sıra, ırk eşitliğini teşvik etmekle yükümlü kılınmıştır. Böylelikle kamu kurumları, CRE teftişine tabi olmuş, proje ve uygulamalarında ırk eşitliğini ne kadar dikkate aldıklarını raporlamak durumunda kalmıştır.⁵³⁴

İrk ilişkileri çerçevesinin ayrımcılığı önleme becerisi, dolaylı ayrımcılığı kapsar şekilde genişletilmesine rağmen, göçmenler konusunda özne tanımı itibarıyla kısıtlıdır. 1976 Yasasında ten rengi ve ırkın yanı sıra milliyet, etnik ve milli köken,

⁵³¹ Bolaffi, Bracalenti, Braham ve Gindro, ss.147-153.

⁵³² Neal, s.63.

⁵³³ Solomos, ss.90-92.

⁵³⁴ Andrew Pilkington, “From Institutional Racism to Community Cohesion: The Changing Nature of Racial Discourse in Britain”, **Sociological Research Online**, Cilt:13, Sayı:3, 31.05.2008, <http://www.socresonline.org.uk/13/3/6.html>, (20.05.2014).

ayrımcılığın “ırksal temelleri” olarak ifade edilmiştir. Ancak yasa, etnik veya milli köken yahut din temelli ayrımcılığı, ırktan bağımsız olarak kapsamamıştır. Dolayısıyla yasanın sağladığı koruma, ayrımcı uygulamanın fiziksel görünümünden kaynaklandığı durumlarda geçerli olmuştur.⁵³⁵

Göçmen azınlıkların ayrımcılığa karşı etnisite yahut din yerine ırk temelinde korunması, İngiltere’ye has özel bir durumdur. Barry’ye göre, Protestan geleneğe sahip ABD gibi ülkelerde azınlıkların (gelenekten ziyade) dine dayalı ayrımcılık şikayetleri genellikle olumlu sonuçlanırken, Britanya’da - Kuzey İrlanda haricinde - bunun tersine ırk ve etnisite temelli ayrımcılık yasa dışı iken, din temelinde ayrımcılık yasa dışı sayılmamıştır. Bu: “...dini gereklilikleri... ırk ilişkileri yasası kapsamına almak için...etnik kültürel pratikler olarak kodlama eğilimi olduğu anlamına gelir.”⁵³⁶ Böylece, ayrımcılığı önleme çerçevesinin dayandığı ırk kategorisini değiştirmenin tersine, göçmen azınlıklara dair diğer kimlik göstergeleri, içtihat yoluyla ırk kavramına eklenmiştir. Zamanla Yahudi ve Sihlere yönelik dini ayrımcılık, etnisite ile örtüşmesi yoluyla ırk ilişkileri çerçevesine dahil olurken, sosyo-ekonomik olarak en dezavantajlı topluluklardan biri olan Müslümanlar koruma kapsamının dışında kalmıştır.⁵³⁷ İngiliz hukukunda Hristiyanlık haricinde dine yönelik nefret suçlarının ve din temelli ayrımcılığın kapsanması ancak 2000’li yıllarda mümkün olabilmektedir.

Irak ilişkileri çerçevesi ile yasal düzenlemeler geliştirilmekle birlikte, ayrımcılığın önlenmesinde fazla gelişme elde edilmemiştir. Hedefler ve sonuçlar arasında geniş bir boşluk vardır. 1970’ler ve 1980’ler boyunca etnik ve ırksal azınlıklar, iş güvencesi olmayan, düşük ücretli belirli iş kollarında yoğunlaşmaya devam etmiştir. Genellikle niteliklerinin altında ve beyazlara oranla daha düşük ücretlerle çalışmışlardır. Özellikle siyah gençler arasında işsizlik oranları çok yüksek seyretnmiştir.⁵³⁸

⁵³⁵ Cross, s.87.

⁵³⁶ Brian Barry, **Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism**, Polity Press, Cambridge, 2000, ss.33-34.

⁵³⁷ Cross, s.87. Yahudilerin Irk İlişkileri Yasası kapsamına alınması 1983’te sonuçlanan iki davanın sonucunda gerçekleşmiştir. Sihler de 1983 yılında etnik grup olarak kabul edilerek Yasa kapsamına girmiştir. Diğer dini azınlıklar içinde Romanları da etnisite yoluyla kapsayan (1989) Yasa, Müslümanlarla birlikte Rastafarileri dışarıda bırakmıştır (1993). Munro, s.172.

⁵³⁸ Solomos, ss.86-87..

1976 Yasasını çıkaran İşçi Partisi iktidarı sırasında çalışma ve içişleri bakanlıkları arasındaki anlaşmazlıklar, ardından Muhafazakar Parti hükümetinin kuruma yönelik bütçe kısıtları ve tutumu nedeniyle Irk Eşitliği Komisyonu, yasal yetkilerini etkili şekilde kullanamamış ve genişletememiştir.⁵³⁹ 1997 yılında başlayan İşçi Partisi iktidar dönemine dek, Irk Eşitliği Komisyonunun 1980’lerden itibaren dile getirdiği özel mahkemeler olmaması, yaptırım eksikliği, tanımların muğlaklığı ve benzeri eksikliklere eğilen hükümet olmamıştır. Muhalefetteyken azınlık ve göçmen örgütleriyle işbirliği içinde olan, ırkçılıkla mücadeleyi kuvvetlendirmesi ve çokkültürlülüğü desteklemesi beklenen İşçi Partisi, 1997’de hükümeti devraldığında beklenen değişiklikler kısmen gerçekleşmiştir. İşçi Partisi iktidar döneminde ırkçılıkla mücadele ve çokkültürcülük konusunda gelişmeci bir tavır hakimken, göç ve sığınma konularında çok daha kısıtlayıcı politikalar üretilmiştir.⁵⁴⁰

İngiliz ırk ilişkileri sisteminin ayrımcılığı önlemede yetersiz kalışının önemli bir nedeni, azınlıkların siyasi etki gücünün kısıtlı olmasıdır. Ülkenin siyasi ve kurumsal yapısı, azınlıkların yasal imkanları ve etki potansiyellerini kullanmasına engel olmuştur. Göçmenlerin nüfusa oranının düşüklüğü, İngiltere’nin merkeziyetçi siyasi yapısı ve parti sistemi, onları ilgilendiren yasaların çıkarılması ve uygulanmasını, merkezi siyasi güçlerin iradesine bırakmıştır. Merkezi aktörler ise, göçmen azınlıklarla kalıcı koalisyonlar oluşturma ihtiyacını daha az hissetmiş, yukarıdan - aşağı bir yönetimi tercih etmiştir.⁵⁴¹ Böylece ırk ilişkileri, özünde bir hak yaklaşımı olmaktan ziyade, temel hedefi kamu düzeni olan bir tür idare yöntemi olarak tezahür etmiştir. Favell’e göre toplumun hakim siyasi aktörlerince belirlenen bu politika aslen “patriarkal” olup, farklı kültürlerin tanınması ve eşitliğin sağlanması konusunda göçmenlerin ihtiyaçları lehine gerçekleşen sonuçlar, en fazla olumlu dışsallıklar (*externalities*) olarak nitelendirilebilir.⁵⁴²

⁵³⁹ Lieberman, ss.512-514.

⁵⁴⁰ Solomos, ss.88-90.

⁵⁴¹ Lieberman, ss.514-516. Göçmenlerin belirli bölgelerde kümelenmesinden ötürü, asıl oy gücüne ve dolayısıyla siyasi etki potansiyeline yerel düzeyde sahip olmaları söz konusudur. ABD ile kıyaslandığında yerel yönetimlerin daha az yetkiye sahip olmasından ötürü, İngiltere’de siyasi ve bürokratik aktörler için bu azınlıkların temel siyasi rolünün seçmen değil, “danışılan” olduğu ifade edilmektedir. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles, “Introduction”, **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy in the US and UK**, (Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles), Cambridge University Press, Cambridge, 2005, s.11.

⁵⁴² Favell, *Philosophies of Integration*, ss.110-117.

2.2.3. Çokkültürcü Yaklaşım

İngiltere'nin çokkültürcü veya ona yakın olarak konumlandırılmasında en etkili isim olan Jenkins'in entegrasyon modeli, birbiriyle ilintili üç unsurdan oluşmaktadır: Fırsat eşitliği, kültürel çeşitliliğin tanınması ve desteklenmesi ile, toplumdaki farklı kesimlerin birbirine tolerans göstermesi.⁵⁴³ Jenkins'in çoğulcu entegrasyon anlayışı, 1966 tarihli bir konuşmasında yer alan aşağıdaki cümlelerinden görülebilir:

*Entegrasyon belki de biraz müphem bir kelime. Bununla göçmenlerin kendi ulusal özelliklerini ve kültürlerini kaybetmelerini kastetmiyorum. Bizim bu ülkede ihtiyaç duyduğumuz şeyin, birilerinin hatalı bir 'İngiliz' klişesine dayalı biçimde kopyalar gibi herkesi ortak bir kalıba döküldüğü bir 'eritme potası' olduğunu düşünmüyorum... Bu sebeple, entegrasyonu, tek tipliğin düzleştirici süreci olarak değil, aksine, karşılıklı tolerans atmosferi içinde fırsat eşitliğiyle birlikte, kültürel çeşitlilik olarak tanımlıyorum... Eğer medeni yaşam ve sosyal bütünleşme konusunda dünyadaki ünümüzün birazını bile koruyacaksak, bu başarıya günümüzde olduğundan çok daha yakın hale gelmemiz gerekir.*⁵⁴⁴

Çokkültürcü yaklaşımın ayrımcılığı önleme boyutunun, Irk İlişkileri Yasası kapsamına etnisitenin belli etnik ve dini grupların dahil edilmesiyle, kültürel farklılıkların tanınma ve kabul boyutunun ise devletin çeşitli politika alanlarında aktif olarak farklı kültürlerin korunmasını ve gelişimini desteklemesi ile sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Entegrasyon politika çerçevesinin fırsat eşitliği sağlamaya dair kısmı ırk ilişkileri, farklı kültürlerin tanınmasına ve desteklenmesine dair kısmı çokkültürcülük olarak nitelenmekle birlikte, İngiltere'nin entegrasyon çerçevesine ilişkin literatürde 1980'lere kadarki dönem daha ziyade ırk ilişkileri kavramıyla değerlendirilmektedir. Bunun temel nedeni olarak, ülkenin göç tarihinde siyasallaşan göçmen grupları arasındaki farklılıklar düşünülebilir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ırk isyanlarının ve ırk ilişkileri sorunsalının temel öznesi ilk olarak Afrika-Karayip kökenliler olmuştur. Çoğunluğu Hristiyan olan bu kesime dair sorunsal, ırk ayrımcılığı ve sosyo-ekonomik dezavantajlara dairdir. 1980'lerden itibaren ise,

⁵⁴³Favell, *Philosophies of Integration*, s.116. Jenkins'in savunduğu model, Favell tarafından "çoğulcu" entegrasyon modeli olarak anılırken, Parekh tarafından "liberal" veya "bölünmüş" entegrasyon modeli olarak anılmakta ve çoğulcu entegrasyon modelinden farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Liberal entegrasyon modelinde kültürel farklılıklara açık bir toplum tahayyülü bulunmakla birlikte siyasi kültüre asimilasyon beklenir. Parekh, *Integrating Minorities*, s.16.

⁵⁴⁴ Favell, *Philosophies of Integration*, s.104.

göçmen azınlıkların entegrasyonuna ilişkin toplumsal tartışmaların öznesi, Hint yarımadası kökenliler başta olmak üzere Asyalılar ve giderek Müslümanlar olmuştur. Bu gruplar, sadece ırksal değil, etnik, kültürel ve dinsel farklılıkları ile ön planda olmaları, biyolojik ırkçılığın yanı sıra kültürel ırkçılığa maruz kalmaları ve kamusal talep ve sıkıntılarını kültür ve din çerçevesinde dile getirmeleri itibariyle, çokkültürcülüğün uygulama ve tartışma alanını teşkil etmişlerdir.⁵⁴⁵

Peach, İngiltere’de göçmen azınlıkların yerleşim biçimlerin ve buna bağlı entegrasyon meselelerinin ülkenin göç tarihinde atıfla İrlanda ve Yahudi modelleri olarak sınıflandırılabilceğini iddia eder. Afrika-Karayip kökenli göçmenler, genel olarak eğitim ve işgücü vasıfları düşük olan, kentsel çöküş bölgelerinde devlet desteği alarak yaşayan dezavantajlı toplulukları ifade eden İrlanda modelini izlemiş olup, entegrasyonlarına dair temel sorun, sınıfsal olarak nitelendirilebilir. Hindistan kökenli göçmenler ise, içinde beyaz yakalıları ve küçük işletme sahiplerinin bulunduğu sosyo-ekonomik dezavantajları görece olarak daha az olan bir kesimi ifade eden Yahudi modeline dahil edilebilir. Bu kesimin öncelikli meselesi, ekonomik entegrasyonu gerçekleştirirken kültürel farklılıklarını korumak olmuştur.⁵⁴⁶ İngiltere Müslüman kesiminin çoğunluğunu oluşturan Pakistan ve Bangladeş kökenlilerin ise İrlanda modelindeki gibi sosyo-ekonomik dezavantajları sürmekle birlikte, kültürel farklılıkları korumaları ve 1980’lerin sonlarına doğru dile getirmeye başladıkları tanınma talepleri, onları Yahudi modeline de yaklaştırmaktadır.

Favell’in belirttiğine göre, İngiltere’de 1980’lerde siyasi merkez artık, çokkültürlü Britanya gerçeğini kabul etmiştir. Etnik azınlıkların eğitim alanındaki problemlerine dikkat çeken 1985 tarihli Swann Raporundan itibaren göçmenlerin entegrasyonuna yönelik engellerin kaldırılmasında temel gündem, fırsat eşitliğinden ziyade, kültürel kabul biçimlerine yoğunlaşmıştır.⁵⁴⁷ İngiltere’de özellikle 1980’lerden 2001 isyanlarına dek entegrasyona dair hakim politika çerçevesi olan

⁵⁴⁵ Tariq Modood, “Muslims and the Politics of Difference”, **The Political Quarterly**, Cilt:74, Ek Sayı:1, Ağustos 2003, (Politics of Difference); Tariq Modood, “Ethnicity and Political Mobilization in Britain”, **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy: Comparing the US and UK**, (Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles), Cambridge University Press, Cambridge, 2005, (Ethnicity); Grillo.

⁵⁴⁶ Ceri Peach, “Social Integration and Social Mobility: Spatial Segregation and Inter-marriage of the Caribbean Population in Britain”, **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy in the US and UK**, (Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles), Cambridge University Press, Cambridge, 2005, s.178.

⁵⁴⁷ Favell, *Philosophies of Integration*, s.110.

çokkültürcülüğün kamu politikasında başlıca uygulama alanları, eğitim, sosyal hizmetler ve sağlık sektörü olmuştur⁵⁴⁸.

Gerek etnik kültür, gerekse dini kültürün korunması ve ilerideki kuşaklara aktarılmasındaki rolü itibariyle, çokkültürcülüğün en temel göstergesi, eğitim alanıdır. Hickman'ın belirttiğine göre, 19. yüzyıldan itibaren Katolik okullarının devlet tarafından müfredat başta olmak üzere birçok konuda serbest bırakılması ve maddi olarak desteklenmesi, 20. yüzyılda diğer göçmenlerin farklı din ve mezheplerine dair sürdürülen çokkültürcü eğitim politikasının başlangıcı olarak düşünülebilir. Ancak İrlanda kökenliler örneğinde bu uygulamayı, bir azınlığın topluma entegre olmasına engel olan bir tür ayrıştırma politikası olarak da değerlendirmek mümkündür.⁵⁴⁹ 1944 Eğitim Yasası ve Swann Raporu, eğitim politikasında farklı inanç ve kültürlerin ihtiyaçlarına cevap verilmesini mümkün kılarak, Thatcher iktidar döneminde çıkarılan 1988 Eğitim Yasası, ulusal kimliğin parçası olarak devlet okullarında gerek müfredat, gerekse pratikler açısından Hristiyanlığı hakim unsur olarak ortaya koymuştur. Öte yandan, yerel yönetimler ve yerel eğitim idareleri kültürel çoğulluğu ve göçmen azınlıkların dinlerinin de içerilmesini sağlamak üzere çeşitli uygulamalar geliştirmiştir.⁵⁵⁰

Parekh tarafından “liberal entegrasyon”, diğer yazarlarca “çoğulcu entegrasyon” olarak anılan modelin kapsadığı azınlıklar içinde Müslümanlar özel bir vaka teşkil etmektedir. 1980’lerden itibaren kendi kimlik siyasetini geliştiren Asyalı - Müslümanların eğitim alanı başta olmak üzere ırk ilişkileri çerçevesi ve çokkültürcü uygulamalara katılmak üzere tanınma talepleri, asimilasyonculukla çokkültürcülük arasındaki tartışmaları alevlendirmiştir. Müslümanlarla diğer etnik ve dini azınlıklar arasında uygulama farklılıkları, Müslümanların ötekileştirildiğine yönelik argümanı kuvvetlendirirken, çokkültürcülüğün yeniden tartışılmasına da vesile olmuştur. Nitekim çalışmanın örnek olay incelemelerinde de ele alınan 2001 yılı ve sonraki dönemde, Müslümanlar öznesi üzerinden çokkültürcülükten asimilasyonculuğa doğru genel bir uzaklaşma gerçekleşmiştir⁵⁵¹.

⁵⁴⁸ Pauline H. Cheong, Rosalind Edwards, Harry Goulbourne ve John Solomos, “Immigration, Social Cohesion and Social Capital: A Critical View”, **Critical Social Policy**, Cilt:27, Sayı:1, 2007, s.26.

⁵⁴⁹ Hickman, s.36.

⁵⁵⁰ Grillo, s.52; Fetzer ve Soper, ss.38-46.

⁵⁵¹ Cheong, Edwards, Goulbourne ve Solomos, s.26.

2.2.4. İki Aşamalı Siyaset

Evsahibi ülkelerin göçmen entegrasyonuna dair politika çerçevelerinin oluşumunu, içinde vatandaşlık ve milliyetçilik anlayışlarını da barındıran liberalizm versiyonu ve kamu felsefesi terimleriyle açıklayan Favell, Fransa ve İngiltere entegrasyon politikalarının tarihsel gelişimini kıyasladığı çalışmasında, İngiltere'nin II. Dünya Savaşı ertesindeki dönemde şekillenen göçmen entegrasyon çerçevesini iki aşamalı siyaset olarak nitelendirir. İki aşamalı siyaset, İngiltere'nin merkez siyasi partileri olan İşçi Partisi ve Muhafazakar Partinin 1960'lardan 1980'lerin sonlarına dek, göç ile göçmen entegrasyonu konusundaki politikaların keskin çizgilerle birbirinden ayrıldığı, kendi içlerinde farklı anlayışlarla geliştirilen iki politika alanının birbiri ile bağlantılı şekilde çerçevelendiği bir uzlaşmayı ifade eder.⁵⁵²

İki aşamalı siyasetin ilk aşaması, göç politikasıyla beyaz olmayanların ülkeye girişi, yerleşimi ve vatandaşlık kazanmalarını mümkün olduğunca engellemek, ikinci aşaması ülkede yerleşik bulunan göçmen veya göçmen kökenli ırksal (/etnik) azınlıklar ile hakim toplum arasındaki ırk ilişkilerini geliştirmek olmuştur. 1960'lardan itibaren iki ana parti, bir taraftan Yeni Milletler Topluluğu kaynaklı göçü kısıtlayan, ırk ayrımcı özellikler gösteren göç yasaları çıkarmış, diğer taraftan ülke içinde yerleşik azınlıklarla hakim toplum arasındaki ırk ilişkilerini olumlu yönde geliştirecek politikaları devreye sokmuşlardır. Bu ilk bakışta çelişkili görünmekle birlikte, hakim söylem tarafından göçün kısıtlanması, entegrasyon adına şart olarak ifade edilerek bu iki politika birbirine bağlanmıştır. İki parti de, göç kanunlarının ırk ayrımcı özelliğini, içerideki ırk ilişkilerinin olumlu seyretmesi için bir koşul olarak öne sürerek meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu mantığa göre, ülkede çok fazla siyah göçmen olursa, ırk ilişkileri kötüye gidecek ve hükümet bu durumu düzeltmeyecektir.⁵⁵³

Göç ve entegrasyon politikasının iki aşamalı olması ve iki ana partinin üzerinde uzlaşması, çeşitli örneklerde görülebilir. 1962 Göç Yasasının ardından 1965 Irk İlişkileri Yasasının, 1968 Göç Yasasının ertesinde 1968 Irk İlişkileri Yasasının ve

⁵⁵² Favell, *Philosophies of Integration*, ss.94-149.

⁵⁵³ Hickman, s.44; Colin Munro, "Race Laws and Policy in the United Kingdom", **Challenging Racism in Britain and Germany**, (Ed. Zig Layton-Henry ve Czarina Wilpert), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, ss.169-170; Joppke, *Nation-State*, ss.102-103; Favell, *Philosophies of Integration*, ss.110-113.

1971 Göç Yasasının ardından 1976 Irk İlişkileri Yasasının çıkarılması, kısıtlayıcı göç politikasını ilerici göçmen entegrasyon politikasının takip ettiğini göstermektedir.⁵⁵⁴ İki ana partinin iktidar dönemlerinde de kısıtlayıcı göç yasalarının çıkarılmış olması, Irk ilişkileri düzenlemelerinin İşçi Partisi iktidar dönemlerinde çıkarılmasına rağmen Muhafazakar Parti iktidar dönemlerinde terk edilmemiş olması da prensipler üzerinde iki partinin uzlaştığını kanıtlamaktadır.⁵⁵⁵ Ayrıca iki parti de Irk ilişkileri çerçevesinin hukuktaki yeri konusunda hemfikir olmuş, ırk ayrımcılığı konusunu ceza hukuku yerine medeni hukuk kapsamına almış ve cezai yaptırımlardan ziyade idari yaptırımları tercih etmişlerdir.⁵⁵⁶

Dahası, 1960'ların sonlarında iki partinin de İçişleri Bakanları ve hükümet yetkilileri Yeni Milletler Topluluğu kaynaklı göçü kısıtlama nedeni olarak ırk ilişkilerini iyileştirmenin ancak göç kontrolünü artırmakla mümkün olacağı argümanını kullanmışlardır. İlk Irk İlişkileri Yasasının çıkarıldığı 1965'te, iki aşamalı yaklaşımı İşçi Partili Roy Hattersley şöyle açıklamıştır: "Kontrol olmadan entegrasyon mümkün değildir, ancak entegrasyon olmadan kontrol de savunulamaz".⁵⁵⁷ İngiltere'nin çoğulcu entegrasyon modelinin mimarı Jenkins, 1966 yılında: "...göçün entegrasyon sürecine geniş çaplı bir direnç oluşturacak kadar fazla olmaması gerektiğini" ifade etmiştir.⁵⁵⁸ İşçi Partisi hükümetinin İçişleri Bakanı James Callaghan, bu kesimin göçü ile ilgili bir "sel" tehlikesinden bahsetmiş ve 1968 Göç Yasasındaki kısıtları ırk ilişkileri üzerinden savunmuştur. Callaghan'a göre planlanan Irk İlişkileri Yasasının başarısı, yeni girişlerin mümkün olduğunca azaltılmasına bağlıdır; ülke göçmenleri ancak bu şekilde hazmedebilecektir.⁵⁵⁹ Muhafazakar Partinin 1971 Göç Yasası ile getirdiği kısıtlamaların gerekçesi olarak 1968 Yasasında olduğu gibi, yine ırk ilişkileri gösterilmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Maudling, yasanın amacının: "...yeni bir 'Yeni' Milletler Topluluğu göçünün yeniden canlanmasını engellemek" olduğunu belirtmiş ve göç kısıtlarını ırk

⁵⁵⁴ Munro, s.170.

⁵⁵⁵ Hickman, s.44.

⁵⁵⁶ Munro, ss.170-171.

⁵⁵⁷ House of Commons, 31.10.1966, Cilt:709, cc.378-385'ten aktaran Solomos, s.81.

⁵⁵⁸ House of Commons, 08.11.1966, Cilt:735, c. 1252'den aktaran Sarah Spencer, "The Impact of Immigration Policy on Race Relations", **Race Relations in Britain: A Developing Agenda**, (Ed. Tessa Blackstone, Bhikhu Parekh ve Peter Sanders), Routledge, London, 1998, s.73.

⁵⁵⁹ Hampshire, s.35.

ilişkilerine şu şekilde bağlamıştır: “...çünkü ‘bu tür bir yeniden canlanma Britanya’daki topluluk ilişkilerini alevlendirecektir’.”⁵⁶⁰

İngiltere ırk ilişkileri tarihinde önemli anlardan biri, Muhafazakar Partiden Gölge Hükümet üyesi Enoch Powell’ın 1968 tarihli konuşmasıdır. Birmingham’da Yeni Milletler Topluluğu göçüne ve dönemin İşçi Partisi hükümetinin ayrımcılığı önlemek üzere hazırladığı yasa tasarısına, Virgil’in *Aenid*’inden bir alıntı ile karşılık vermiştir: “İleriye baktığımda, içime doğuyor: Romalı gibi, ‘Tiber Nehrinin kanla köpüklendiğini’ görüyor gibiyim.”⁵⁶¹ “Kan Nehirleri” konuşması olarak bilinen bu konuşmada Powell, Yeni Milletler Topluluğu kaynaklı göçmenlerin toplumu iskan ve sağlık alanındaki sosyal yardımları paylaşmak zorunda bırakan bir bağımlılar grubu olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre beyaz olmayan göçmenler toplumun tarihsel mirasını ve ahlaki yapısını zedelemiştir. Onlara farklı olma hakkı vermek, toplumsal barışı bozacaktır. Bunlara Irk İlişkileri Yasa tasarısı ile yardımcı olmak, toplum pahasına yapılan bir harekettir. Bu nedenle yeni göçler engellenmeli ve ülkede yerleşik bulunanların dönüşleri teşvik edilmelidir.⁵⁶² Powell, Britanyalığa etnik ve ırksal bir tanım getirmiştir. Bu anlayışa göre Batı Hint Adaları kökenli biri Britanya topraklarında doğsa dahi asla bir Britanyalı olamayacaktır.⁵⁶³

Konuşmasının yol açtığı tepkiler sonucunda Muhafazakar Parti Powell’ı Gölge Hükümetten çekmiştir. Munro’ya göre bu durum Muhafazakar Partinin iki aşamalı göç stratejisine desteğini kanıtlamaktadır.⁵⁶⁴ Powell partisinde yaptırım görmekle birlikte, fikirlerine 1970 seçimlerine doğru taraftar toplamıştır. 1970’lerde Ulusal Cephenin (*National Front*) (ileride Britanya Ulusal Partisi- *British National Party* adını alacaktır)⁵⁶⁵ yükselmesiyle birlikte, göçmen kavramının ırksallaştırılması; toplumdan temel olarak farklı, asimile edilemeyen, refah devletinden haksız yere pay alan, ulusun kültürel ve ahlaki bütünlüğünü bozan bir

⁵⁶⁰ Hampshire, s.40.

⁵⁶¹ “Enoch Powell's 'Rivers of Blood' Speech”, **The Telegraph**, 06.11.2007, <http://www.telegraph.co.uk/comment/3643823/Enoch-Powells-Rivers-of-Blood-speech.html>, (05.09.2015), (Rivers of Blood Speech).

⁵⁶² Rivers of Blood Speech.

⁵⁶³ Cesarani, s.66.

⁵⁶⁴ Munro’nun belirttiğine göre, 1965 Yasası, ana akım partilerin 1962 Göç Yasasının yarattığı ırksal ayrımcılık etkisini telafi etmek üzere ortaya attığı bir stratejidir: “Bir iyi niyet göstergesi olarak; ırksal ayrımcılık niyeti olmadığını kanıtlamak amacıyla hali hazırda Birleşik Krallık’ta ikamet etmekte olan etnik azınlık mensuplarını koruyacak yasalar gerekmekte idi.”. Munro, s.170.

⁵⁶⁵ Ulusal Cephe, milli kimliği ırk üzerinden tanımlayan aşırı sağ kanadı temsilen 1967 yılında kurulmuş olup, siyah göçmenlerle ilgili temel politikası “geri gönderme” olmuştur. Knowles, s.127.

unsur olarak inşası dile getirilmeye devam etmiştir.⁵⁶⁶ Favell'e göre Muhafazakar Parti'nin Powell'ı dışlaması, onun göçmenler konusundaki görüşlerini paylaşmamasından kaynaklanmamıştır. Powell'ın söyleminin özünde yatan, İngiliz kimliğine dayalı "Birlikçi" Britanya anlayışının, İrlandalıları arasında ayrılıkçı hareketlerin aktif olduğu ulusal gündem içinde yaratabileceği tepkilerden çekinilmiştir. Göçmenler hakkındaki fikirlerinin desteklenmesinin, göçmen kesimlerin ayaklanmasına yol açarak toplumsal huzurun bozulması riskine karşı Muhafazakar Parti, aşırı sağı dışlayan bir liberal uzlaşının tarafı olmuş ve 1968 Irk İlişkileri Yasasını desteklemiştir.⁵⁶⁷

Powell'ın milli kimliğe dair söyleminde yer alan özgeci mantık, özellikle 1980'lerden itibaren Muhafazakar Partide hakim olmuştur. 1979-1997 arasında Muhafazakar Parti iktidarının yönetiminde olan İngiltere'de, Thatcher yılları, beyaz olmayanların göçü ve entegrasyonuna dair pek de parlak geçmemiştir. 1980'den itibaren yine ırk isyanları yaşanırken, Yeni Milletler Topluluğu vatandaşlarının göç ve vatandaşlık haklarını ortadan kaldıran 1981 Kanunu çıkarılmıştır. İsyanlar ertesinde göçmenlerin içerilmesine dair bir iradede ziyade, kamu düzeni mantığı ön plana çıkmış ve Thatcher hükümetleri göç konusunda sıkı politikaları sayesinde Ulusal Cephenin yükselişini kısmen durdurarak aşırı sağdan oy sağlayabilmiştir. Göç kısıtları ve entegrasyon konusunda çeşitli olaylar ve tartışmalar yaşanmakla birlikte, 1960'lardan itibaren kurulup yerleşen iki aşamalı siyaset ve yasal çerçevesi, değişmemiştir.⁵⁶⁸

Muhafazakar Parti iktidarı, sadece göç kısıtları konusunda değil, entegrasyon konusunda da ırksal ve etnik azınlıkları dışlayan bir kimlik anlayışını benimsemiştir. Thatcher'ın göç kısıtlarını savunan, göç ve kimliğe dair toplumsal hafızada

⁵⁶⁶ Solomos, ss.61-62. Powell ve Ulusal Cephe'nin söylemi için ayrıca bkz. Solomos, ss.172-187.

⁵⁶⁷ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.105-106.

⁵⁶⁸ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.108-109; Tony Kushner, "The Spice of Life? Ethnic Difference, Politics and Culture in Modern Britain", **Citizenship: Nationality and Migration in Europe**, (Ed. David Cesarani ve Mary Fulbrook), Routledge, London, 1996 s.128.

günümüze dek yer eden “içinde boğulma” (swamped) konuşması,⁵⁶⁹ sadece ülkenin dışındaki yabancıların değil, içindeki mevcut ırksal azınlıkların da dahil edildiği bir ötekileştirmedir:

*...böyle devam edersek yüzyılın sonuna dek burada Yeni Commonwealth veya Pakistan'dan dört milyon insan olacak. Şimdi bu, korkunç bir miktar ve bence bu, insanların bu ülkenin başka bir kültürden insanlar içinde boğulacağından korkması anlamına geliyor... Britanyalı hasleti demokrasi için, hukuk için o kadar çok şey yaptı ki, ve tüm dünyada o kadar çok şey yaptı ki, eğer [onlar] içinde boğulacağına dair herhangi bir korkuları olursa, insanlar tepki gösterecek ve gelenlere karşı bilakis hasmane olacaktır. Yani, eğer iyi ırk ilişkileri istiyorsanız, insanların sayılar hakkındaki korkularını hafifletmek zorundasınız...en büyük korkum şu ki, bu hızda gelmeye devam ederlerse...burada olanlarla iyi ırk ilişkileri sürdüremeyiz.*⁵⁷⁰

Bu konuşma, öncelikle iki aşamalı siyaseti onaylayan ve göç kısıtlarını bu siyasetin genel çerçevesinde meşrulaştıran bir metindir. Spencer'a göre, burada siyasetçilerin halkın talepleri ve kaygıları doğrultusunda politika üretmesinden çok, siyasetçilerin söylem inşasının kamuoyunu etkilemesi söz konusudur. Ona göre, İngiliz kamuoyunda göç karşıtı tutumların artışının temel nedenlerinden biri, iki partinin de sürdürdüğü iki aşamalı siyaseti kamuoyuna yansıtma biçimleridir. Hükümet yetkilileri, belli tür ve kökenden göçmenlere karşı olduğu açık olan göç kısıtlarının mevcut haliyle yeterli olduğunu veya göçmenlerin topluma ekonomik ve sosyal açıdan yaptığı katkıları vurgulamak yerine, daha fazla kısıtlamayı topluma şart olarak sunmuştur. İki aşamalı siyasette kısıtlayıcı mantığın bir hükümet tarafından en sert şekilde vurgulandığı bu konuşmadan önce ve sonra yapılan kamuoyu yoklamalarında, göçü en ciddi toplumsal sorunlar içinde görenlerin oranı yüzde 9'dan yüzde 21'e çıkmıştır.⁵⁷¹

⁵⁶⁹ Halen İngiliz sağ ve solundaki siyasetçilerin göçmenler özelinde bu terimi kullandığı görülmekte olup, İşçi Partisi İçişleri Bakanı Blunkett'in terimi Müslümanların yoğun yaşadığı bölgelerdeki okullar bağlamında kullanmasıyla büyük bir tartışma yaşanmış ve parti yetkilileri Bakanın bu terimle Thatcher'ın zamanında kastettiklerini kastetmediğini özellikle vurgulama gereği hissetmiştir. Bkz. House of Commons, “Nationality, Immigration and Asylum Bill”, 24.04.2002, Cilt:384, cc.352-376. 2001-2011 nüfus sayımları arasında Müslüman nüfusun yükselişi, oransal olarak yüzde 5'in altında kalmasına rağmen, 2011 nüfus sayımı sonuçları, muhafazkar medyada Thatcher'ın kullandığı “içinde boğulma” ifadesine benzer şekilde, “ele geçirilme” kavramıyla rapor edilmiştir. Bkz. The Muslim Council of Britain, **British Muslims in Numbers: A Demographic, Socio-economic and Health Profile of Muslims in Britain Drawing on the 2011 Census**, The Muslim Council of Britain, London, Ocak 2015, (British Muslims), s.23.

⁵⁷⁰ Margaret Thatcher, “TV Interview for Granada World in Action”, Margaret Thatcher Foundation, 27.01.1978, <http://www.margaretthatcher.org/document/103485>, (15.09.2015), (Swamped Speech).

⁵⁷¹ Spencer, s.79.

Bu konuşma, Yeni Milletler Topluluğu göçünü acil bir mesele olarak inşa ederek meşrulaştırma girişiminin ötesinde, ülkede yerleşik göçmen toplulukları ötekileştiren bir metindir. Thatcher, Britanyalılığı demokrasi ve hukuk imleyenleriyle tanımlamasına rağmen yerleşik göçmenlere verilen hakları bir tür zorunluluk⁵⁷² olarak çerçevelemektedir. Göçmenlere yönelik düşmanca tutumlar haklı görülmektedir. Söylemin ötekisi, kültürle tanımlanan ırksal bir ötekidir; Yeni Milletler Topluluğu kökenliler ve bunlar içinde Pakistanlılar. Bu kökenden insanların ülke içinde yerleşik yahut vatandaş olmaları, yabancı oldukları fikrini değiştirmemektedir. Kushner'in de ifade ettiği gibi, Thatcher'ın iktidar döneminde benimsediği ve pekiştirdiği içe dönük, İngilizlik temelli milliyetçilik anlayışı, ırksal bir kimlik anlayışıdır. Sadece Thatcher özelinde değil, dönemin merkez sağında, Afrika-Karayip ve Asya kökenlilere karşıt olarak sürdürülen genel tutumu kültürel ırkçılık olarak nitelemek mümkündür.⁵⁷³

İşçi Partisi bu muhalefet döneminde ülkede siyasi gücünü artıran ırkçılığa karşı duyarlılık ve sınıf siyaseti çerçevesinde ırksal azınlıkların sosyo-ekonomik dezavantajlarını giderme amacıyla azınlık topluluklarına yönelik özel politikalar geliştirmiştir.⁵⁷⁴ Bu politikaları, merkezi siyasi otoritenin izin verdiği ölçüde yerel çapta kısmen uygulayabilmiş, ulusal düzeyde politika belirleme şansını ancak 1997'de başlayan iktidar döneminde bulabilmiştir. Azınlıklara yönelik sosyal destekler konusu, çalışmanın örnek olay incelemesinde görüleceği üzere, 2001 isyanları ertesi dönemde ırksal çatışmaları alevlendirmesi gerekçesiyle terk edilerek, yerine çok-ırklı, çokkültürlü bir yerel topluluk anlayışı getirilecektir.

İki aşamalı siyaset, beyaz olmayan göçmen sayısının artmasıyla, çatışma potansiyelinin de artacağı varsayımından yola çıkar. Solomos'a göre, bu varsayım, göçmenlerle toplum arasında köklü bir kültürel ayrılığın olduğu inancından doğmuştur.⁵⁷⁵ Favell, bir taraftan ülke dışına karşı ırk ayrımcılığı yapan, diğer yanda çokkültürlülüğü kabul eden ve ayrımcılığı önlemek üzere düzenlemeler getiren iki

⁵⁷² Konuşmanın devamında Thatcher, mevcut göçmenlere dair şunları söylemiştir: “Burada bulunan herkese kanun önünde eşit davranılır... Onlar burada. Onlara eşit davranılmalı.”. Thatcher, *Swamped Speech*.

⁵⁷³ Kushner, s.128. Thatcher'ın göçmen kökenli kültürel azınlıkları milli kimlikten dışlaması aşırı sağa ait bir söylem gibi de okunabilir. Nitekim Thatcher gerek göç kısıtları, gerekse göçmenleri dışlayan söylemleriyle aşırı sağdan oy almıştır. Solomos, s.177.

⁵⁷⁴ Knowles, ss.126-130.

⁵⁷⁵ Solomos, s.81.

aşamalı siyasetin iç tutarsızlığını, entegrasyon çerçevesinin içeriğinde ileri düzeyde yer alan hakların aslen bu politikanın temel mantığı olmadığı argümanı ile açıklar. Ona göre ilk bakışta ilerici görünen ırk ilişkileri çerçevesinin altında yatan kamu felsefesi, İngiliz siyasi hayatının genel bir özelliği olan sonuca odaklı, faydacı yaklaşımının bir ürünüdür. Azınlık gruplarına otonomi tanınması ve onlara verilen destekler, evrenselci bir adalet ve insan hakları yaklaşımı (sebebi) ile değil, “kamu düzeni” (sonuç) ile gerekçelendirilmiştir.⁵⁷⁶ Ona göre göç politikasının kısıtlayıcılığı ve ırk ayrımcılığı da⁵⁷⁷, entegrasyon politikasının eksiklikleri de, temel olarak hangi parti tarafından benimsenirse benimsensin, aslen muhafazakar bir kamu felsefesine dayanmasından kaynaklanır:

*‘Fırsat eşitliği’, ‘vatandaşlık’ ve ‘çokkültürcülük’ her ne kadar ilerici söylemler olarak görünse de, İngiltere’nin ırk ilişkileri çerçevesinin temelinde modern bir Avrupa ulus-devletinin ulusalcı tabiyet, egemenlik, örfi hukukun aşamalı birikim anlayışı, yerleşmiş çoğulculuk ve laissez faire’den oluşan... özünde muhafazakar bir felsefe yatmaktadır.*⁵⁷⁸

Favell’e göre bu felsefenin patolojisi, ayrımcılığın önlenmesinin farklı etnik ve dini azınlıklara genişletilmesine ve haklar çerçevesinin derinleşmesine engel olmuştur. İngiltere’nin göç ve ayrımcılığın önlenmesine dair Avrupalılaşmaya direncini, ırk ilişkileri çerçevesinin evrensel bir insan hakları anlayışından ziyade muhafazakar ve faydacı olan bu kamu felsefesine dayanması ile açıklamaktadır. Avrupa seviyesindeki ayrımcılığın önlenmesi politikasına direnmede kullanılan argüman, İngiltere’nin zaten bu konuda en ileri ülke olmasıdır. Ülkede bu söylemi eleştirenler Irk Eşitliği Komisyonu (CRE) değil, Yahudi cemaati ve yeni göçmen ve mülteci grupları olmuştur.⁵⁷⁹ Hükümetler, ırkın artık göçmen azınlıkları kapsamında yeterli bir kategori olmadığı gerçeğine uzun yıllar direnmiş, sonuç olarak ırk ilişkileri politikası: “...çoğulculuğun yerleşmiş, değişmiş bir formu olarak ...eşitleyici gücünü büyük ölçüde kaybetmiştir.”⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.117,132. Knowles’a göre, ırk ilişkilerine dair olarak kamu düzeni mantığı İşçi Partisi için de geçerlidir. Ancak, İşçi Partisi’nin özellikle 1970’lerden itibaren kamu düzeni kaygısı, beyaz olmayanların isyanından ziyade ırkçı beyazlardan kaynaklanan şiddet olup, azınlıkların ırksal nefrete karşı korunması parti politikasında bir öncelik haline gelmiştir. Knowles, ss.135-140.

⁵⁷⁷ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.202-206.

⁵⁷⁸ Favell, *Philosophies of Integration*, s.201.

⁵⁷⁹ Favell, *Philosophies of Integration*, ss.208-215.

⁵⁸⁰ Favell, *Philosophies of Integration*, s.234.

2.3. MÜSLÜMAN GÖÇMENLERİN ENTEGRASYONU VE ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ

Çalışmanın bu kısmında, güvenlikleştirme analizinin gerçekleştirileceği 2001-2015 döneminden önce, Müslüman göçmenlerin İngiltere'deki entegrasyonu ve ötekileştirilmesine ilişkin tarihsel arka plan sunulmaktadır. Bu çerçevede, İngiltere Müslüman toplumunun oluşumu ve entegrasyona ilişkin özelliklerinin açıklanmasının ardından, bir topluluk olarak siyasallaşmaları ve ötekileştirilmeleri süreci değerlendirilmektedir.

2.3.1. İngiltere Müslüman Toplumunun Oluşumu ve Özellikleri

İngiltere'ye Müslüman göçüne 19. yüzyıl sonlarından itibaren rastlanmakla birlikte, günümüzde İngiltere'deki Müslüman toplumun kaynağı olan büyük çaplı göçler 1950'lerde başlamıştır. Bu dönemde gelen Müslüman göçmenlerin büyük çoğunluğu Hint Yarımadası (halkının çoğunluğu Müslüman olan, 1956'dan itibaren resmi dini İslam olan Pakistan ve 1971 yılında ayrı bir devlet olana kadar Doğu Pakistan olarak anılan Bangladeş vatandaşları ile Hindistan'ın Müslüman azınlıkları) veya Kıbrıs⁵⁸¹ kökenli olmuştur. Bu gruplar, 1962 ve 1971 Göç Yasaları ile 1981 Vatandaşlık Kanunundan önce Milletler Topluluğu bağlarından ötürü otomatik giriş, ikamet ve vatandaşlık hakkına sahip olmuştur. Uygulanan göç kısıtları ertesinde aile birleşimi yoluyla göç ve vatandaşlık kazanımı devam etmiştir. Göç kısıtlarının devreye sokulmasıyla birlikte sığınma da, oransal olarak giderek artan bir göç türü olmuştur. Sığınmacılar arasında, Hint Yarımadası kökenli olup Kenya ve Uganda gibi Doğu Afrika ülkelerinde yerleşmiş olan, 1960'lar ve 1970'lerde bu ülkelerin Afrikalılaşma politikasından mağdur olan Asyalı-Afrikalılar gibi Milletler Topluluğu kökenliler bulunduğu gibi, özellikle 1980'lerden itibaren Milletler Topluluğu dışından, Güney Doğu Asya, Kuzey Afrika, Arap Yarımadası İran İslami rejimi

⁵⁸¹ Literatürde Kıbrıslı Türkler etnisite kaynaklı olarak Müslüman nüfusa dahil edilmiş olmakla birlikte, İngiltere'de Müslüman göçmenler olarak genellikle dindarlık seviyesi diğerleri kadar yüksek olmayan, seküler devlet ideolojisini destekleyen ve din temelli cemaat örgütlenmeleri bulunmakla birlikte din üzerinden siyasi aktivizmi olmayan bu gruptan ziyade Hint Yarımadası kökenliler aklı gelmektedir.

karşıtları ve Iraklı Şiiler gibi Orta Doğu kökenli gruplar da yer almıştır.⁵⁸² Müslüman ülkelerde yaşanan kalkınma sorunları, savaş, iç savaş, devlet ve rejim krizleri ile yeni göç ve sığınma devam ederken, özellikle Hint Yarımadası kökenli ve Britanya vatandaşı olan göçmenler ikinci ve üçüncü kuşakları yaşamakta olup, halen ülkenin en büyük Müslüman nüfusunu teşkil etmektedir.

İngiltere Müslümanları, dini kimlikleriyle siyasallaşmalarının öncesinde ırk yahut etnisite çerçevesinde algılanmıştır. Müslümanlar, ilk kez 1991 nüfus sayımında, etnik kökenleri itibariyle değerlendirilmiştir. 1991 nüfus sayımının etnik köken verilerine göre yapılan araştırmalarda, dönemin 55 milyona yakın Büyük Britanya nüfusu içinde 640 bin civarında Pakistan ve Bangladeşli yer almış olup, buna İngiltere doğumlu ikinci kuşak ile Kıbrıslı Türklerin eklenmesiyle 1,4 milyon civarında Müslüman nüfus tahmin edilmiştir. 1997’de etnisite yoluyla Müslüman kabul edilen gruplar arasında yapılan anket çalışmasında, kendini “Müslüman” olarak tanımlayanlar, Hindistan kökenlilerin yüzde 6’sı, Afrikalı-Asyalıların yüzde 15’i ve Pakistanlılar ile Bangladeşlilerin yüzde 95’i olmuştur. 2000 yılı civarında İslam’ı sonradan benimseyenlerin sayısı 10 bin kadar olup, büyük oranda Afrika kökenli siyahlardan oluşmuştur.⁵⁸³

İngiltere’de nüfus sayımlarına din sorusu, ilk kez 2001 yılında, cevaplanması isteğe bağlı olacak şekilde eklenmiştir. Bu sayım döneminde yaklaşık 57 milyon nüfusa sahip Büyük Britanya’da sayıma katılanların yüzde 92’lik bir kısmınca cevaplanan bu soruya göre, Hristiyan (yüzde 72) ve dinsiz olanları (yüzde 15) yaklaşık yüzde 3 oranla takip eden Müslümanlar, ülkenin ikinci büyük dini grubunu teşkil etmiştir. Bu dönemde yaklaşık 1.6 milyon kişiye tekabül eden Müslümanların 1.2 milyon civarındaki kısmı, başta Pakistan (yüzde 43), ardından Bangladeş ve Hindistan olmak üzere Güney Asya kökenli olup, yarısı İngiltere doğumludur. Müslümanlar ayrıca en genç nüfusa sahip dini topluluk olup, yüzde 40’a yakını Londra’da yaşamakta, gerek Britanya, gerekse Londra’da belli bölgelerde yoğunlaşmış olarak ikamet etmektedir.⁵⁸⁴

⁵⁸² John Rex, “Islam in the United Kingdom”, **Islam, Europe’s Second Religion: The New Social, Cultural, and Political Landscape**, (Ed. Shireen Hunter), Praeger, London, 2002, (Islam in the UK), ss.51-52; Kylie Baxter, “From Migrants to Citizens: Muslims in Britain 1950s-1990s”, **Immigrants and Minorities**, Cilt:24, Sayı:2, Temmuz 2006, s.168.

⁵⁸³ Rex, Islam in the UK, ss.52-54.

⁵⁸⁴ Office for National Statistics, **Focus on Religion**, HMSO, London, Ekim 2004, ss.2-5.

2011 nüfus sayımına gelindiğinde, İngiltere ve Galler’de resmi olarak ikamet eden ve ikinci büyük dini grubu teşkil eden Müslümanların sayısı 2,7 milyona, nüfusa oranları ise yüzde 4,8’e yükselmiştir. Bir önceki dönemdekine benzer şekilde, bunun yüzde 68’i (yaklaşık 1,8 milyon kişi) Asya kökenlidir. Müslümanların sadece yüzde 8’i beyaz olup, ülkenin “siyah ve azınlık etnik toplulukları” içinde 3 kişiden biri Müslümandır. İngiltere’deki dini topluluklar içinde en genç nüfusu teşkil eden Müslüman nüfusun, bir önceki dönemde de yoğun olarak yaşadığı tespit edilen kentlerde (Londra, Birmingham, Bradford, Manchester) sayıları ve kent genel nüfusa oranları artmıştır. 2001 nüfus sayımı sonuçlarına benzer şekilde, ülkedeki Müslümanların yarıya yakını Britanya doğumludur.⁵⁸⁵

Müslümanlar içinde Pakistan ve Bangladeşlilerin 1991 sayımı verilerine göre bulgularanan sosyo-ekonomik koşulları, hem toplum geneline hem de siyahlara göre oldukça dezavantajlı olmuştur. Londra, Birmingham ve Bradford başta olmak üzere belli kentlerde ve gerek maddi imkansızlıklar nedeniyle istemsiz, gerekse kendi cemaatine yakın olma amacıyla gönüllü olarak, bu kentlerin dezavantajlı bölgelerinde yoğunlaşmışlardır. Bu kesimin çoğunluğunun eğitim seviyesi düşük olup, vasıfsız işlerde çalışmış, maaşları beyazlara göre daha düşük seyretmiştir. İşsizlik seviyesi ulusal ortalamanın iki katından fazla, kadınların işgücüne katılım oranı çok azdır. Başta restoran işletmeciliği olmak üzere girişimciliğin de yaygın olduğu bu kesimde, işveren gelir seviyesi de düşüktür. Bu dönemde Çin ve Hindistan kökenli göçmenlerin sosyo-ekonomik entegrasyonu beyazların seviyesine yakın iken, Pakistanlı ve Bangladeşliler, Karayip kökenli siyahlardan daha dezavantajlı konumda olup, daha fazla ayrımcılığa maruz kalmıştır.⁵⁸⁶ Müslümanların sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı konumuna istisnalar, daha yüksek eğitim seviyesine ve mesleki becerilere sahip olan Afrikalı-Asyalı göçmenler ve yabancı öğrenciler⁵⁸⁷ ile Orta Doğu’daki rejim değişikliklerinin itici gücüyle İngiltere’ye göçmen veya sığınmacı olarak yerleşen üst sınıf Araplar olmuştur⁵⁸⁸. 2011 nüfus sayımına gelindiğinde, bölgesel kümelenme ve diğer göçmen azınlıklara göre dahi yüksek seyreden sosyo-

⁵⁸⁵ The Muslim Council of Britain, British Muslims, ss.16-17, 22-25.

⁵⁸⁶ Rex, Islam in the UK, ss.54-57.

⁵⁸⁷ Philip Lewis, “The Bradford Council for Mosques and the Search for Muslim Unity”, **Islam in Europe: The Politics of Religion and Community**, (Ed. Steven Vertovec ve Ceri Peach), Macmillan Press Ltd., London, 1997, ss.105-106.

⁵⁸⁸ Kylie Baxter, “From Migrants to Citizens: Muslims in Britain 1950s-1990s”, **Immigrants and Minorities**, Cilt:24, Sayı:2, Temmuz 2006, s.168.

ekonomik dezavantaj durumunun devam ettiği görülmektedir, ancak eğitim düzeyinde genel bir yükselme tespit edilmiştir.⁵⁸⁹

II. Dünya Savaşı ertesinde İngiltere'ye ilk olarak gelen Müslümanlar, vasıfsız erkek işçiler iken, 1960'lar ve 1970'lerde aile birleşimi ve diğer zincirleme göç biçimleriyle Müslümanlar artık kalıcı bir topluluğa dönüşmüştür. Zincirleme göç aynı zamanda, köken ülkelerdeki: "...liderlik yapıları ile kabile, klan ve bölgesel bağlılıkların Britanya kentlerinde yeniden üretilmesine..." yol açmış, böylece Müslümanlar sınıfsal konumlarının ötesinde bir etnik cemaat özelliği göstermeye başlamıştır.⁵⁹⁰ Ancak bu cemaat, birden fazla köken ülkeyi kapsamaması ve köken ülkelerden getirilen sosyal ve mezhepsel bağların çeşitliliği nedeniyle bölünmüş bir cemaattir. Göçün ilk aşamasında daha bütünleşik görünen Müslümanlar, 1970'lere doğru artık etnisite, kast, mezhep ve tarikat üzerinden ayrıışan bir örgütlenme biçimi göstermeye başlamıştır.⁵⁹¹ Müslümanlar, İslam hakkındaki doktriner ayrışmaların ötesinde, dini siyasetten tamamen ayırarak kapalı topluluklarda yaşayanlardan, göreceli olarak seküler ve katılımcı İslami modernistlere ve radikal köktencilere uzanacak şekilde, köken ülke kaynaklı yahut küresel ölçekteki İslami hareketleri yansıtan bir ideolojik çeşitliliğe sahip olmuştur.⁵⁹² Aşağıda, bu çalışmanın odağında yer almayan şiddet yanlısı radikal gruplar haricinde, İngiltere Müslümanlarının cemaat örgütlenmeleri ve siyasi katılımları açıklanmaktadır.

2.3.2. Örgütlenme ve Siyasi Katılım

Müslümanların ilk ve en temel cemaat kurumları, camiler olmuştur. İbadethanenin ötesinde, vakıf statüsüne haiz olan camiler, yerel cemaatlere dini hizmetler sağlamanın yanı sıra, okul sonrası din ve dil kursları, mesleki eğitim, yerel, ulusal yahut küresel ölçüde ihtiyaç sahiplerine bağış toplama ve dağıtma gibi aktiviteleri içeren geniş bir skalada sosyal hizmetler sunmaktadır. İngiltere'de cami sayısı, 1960'larda onlar, 1980'lerde yüzler, 2000 yılından sonra ise binlerle ifade edilir hale gelmiştir.⁵⁹³

⁵⁸⁹ The Muslim Council of Britain, British Muslims, ss.22-25.

⁵⁹⁰ Baxter, s.167.

⁵⁹¹ P. Lewis, ss.106-108.

⁵⁹² Rex, Islam in the UK, ss.57-60.

⁵⁹³ Rex, Islam in the UK, ss.60-61.

1970'lerden itibaren yerel ölçekteki camilerin yanı sıra, ulusal çapta İslami örgütlenmeler de görülmeye başlanmıştır. Bu örgütler, İslam doktrininin yanı sıra, ideolojik unsurlar da içermekte olup, köken ülkelerdeki yahut küresel ölçekteki bazı İslami hareketlerin parçası olarak işlev görmüşlerdir. Bu hareketler, belirli camilerde nüfuz sahibi olabildiği gibi, ayrıca ulusal vakıf ve dernekler de kurmuşlardır. 1980'lerden itibaren, gerek farklı ekollere bağlı ve farklı cemaatlara sahip camiler ve vakıflar arasında yerel düzeyde⁵⁹⁴, gerekse İslami örgütlerce ulusal çapta bir araya gelme ve Müslümanların tümünü temsilen çatı örgütler kurma girişimleri olmuştur. İslami örgütler, İngiltere'deki koşullara odaklı olabildiği gibi, İslam Dünyasına yönelik ilgi ve bağlılıkları da ifade edebilmektedir. Örneğin, Pakistanlı Sünnilerin iki temel tarikatı olan Barelvi ve Deobandi medreseleri içinde Deobandi gelenekten gelen ve 1982 yılından itibaren ilahiyat okulu olarak hizmet veren Tebliğ-i Cemaat, İngiltere'deki ilk İslami örgütlerden biri olmakla birlikte, Müslümanlar adına siyasete karışmayan, sadece inanca odaklanmış bir dini eğitim ve misyonerlik kurumudur.⁵⁹⁵

McRoy'a göre İngiltere Müslümanlarının İslami örgütlerini, İngiltere siyasal yaşamına yönelik tutum ve eylemlerine göre katılımcı ve reddedici olarak ikiye ayırmak mümkündür. Hizb-ut Tahrir başta olmak üzere köktendinci ve radikal gruplar, sistem karşıtı, reddedici örgütlenmeler iken, Müslümanların İngiltere'deki yaşamına odaklanan, seçimlere katılım, demokrasi konusundaki tutumlar gibi kriterlere göre katılımcı olarak nitelendirilebilecek gruplar da mevcuttur.⁵⁹⁶ İngiltere Müslümanlarının çoğunluğu Hint Yarımadası kökenlidir. Dolayısıyla İslami örgütlenmelerinde öncelikle Pakistan'daki İslami hareketlerin etkisi söz konusu olmuştur. Aynı zamanda İngiltere'de en uzun süredir yerleşik ve vatandaş olan Müslüman topluluk olmaları itibariyle, bu kesimin İslami örgütleri, aynı zamanda

⁵⁹⁴ Örneğin 1981 yılında kurulan Bradford Camiler Konseyi (*Bradford Council for Mosques*), ulemanın sadece danışmanlık görevi aldığı, yerel dini cemaat önderlerince Deobandi ve Barelvi tarikatlarının ortak sorunlarını tartıştığı bir forum ve Bradford Müslümanları için yerel yönetimden talepler için ortak bir ses sağlamak üzere kurulan bir yerel çatı örgüttür. Bu örgütlenme sayesinde Bradford Müslümanları yerel yönetimden sosyal hizmetler alanında mali destek sağlamış, yerel eğitim idaresinin ırk eşitliği çerçevesinde yer alan kültürel çoğulluğun korunmasına ve desteklenmesine yönelik sorumluluklarını uygulaması için bir baskı grubu olarak eylemlerde bulunmuştur. P. Lewis, ss.108-111.

⁵⁹⁵ Rex, *Islam in the UK*, s.61; Jessica Jacobson, **Islam in Transition: Religion and Identity among British Pakistani Youth**, Routledge, London, 1998, s.31.

⁵⁹⁶ Anthony McRoy, **From Rushdie to 7/7: The Radicalisation of Islam in Britain**, The Social Affairs Unit, London, 2006, ss.186-231.

katılımcı örgütler olmuştur. McRoy'un ifadesine göre, katılımcı gruplar içinde tanınan ve belirli bir temsil kuvvetine sahip olan örgütlerin çoğu, "Mawdudiciler ağına" aittir.⁵⁹⁷ Hint Yarımadasındaki Mawdudici örgüt olan Cemaat-i İslami, Pakistan'ın kuruluşundan sonra orada şeriatı hakim kılmayı amaçlayan, içinde Leninist fikirleri barındıran bir İslami ideoloji ve siyasi hareketi temsil etmekle birlikte, demokrasiyi reddetmemektedir. Cemaat-i İslami ve ilgili örgütler, İngiltere'de cihatçı bir özellik göstermemiştir.⁵⁹⁸ Aşağıdaki tabloda İngiltere'de 2001 öncesi dönemde kurulmuş başlıca Müslüman örgütleri ve temel amaçları gösterilmektedir.

Tablo 1: İngiltere'de Başlıca Müslüman Örgütleri

Örgüt	Temel Amacı
Mawdudici Örgütler	
Birleşik Krallık İslam Misyonu	İngiltere'de İslam dinini yaymak ve olumsuz imajını düzeltme
İslam Vakfı	İslami eğitim sunma
Birleşik Krallık Genç Müslümanlar Örgütü	Dünya Müslümanlarının sorunlarına eğilme
İslam Daveti	İngiltere'de İslam dinini yayma ve olumsuz imajını düzeltme
Genç Müslümanlar Örgütü	Dünya Müslümanlarının sorunlarına eğilme
Britanya İslam Topluluğu	İngiltere ortamında İslam'ın yaşanmasına destek olma
Avrupa İslami Forumu	Avrupa'da Müslümanların sesini duyurma
Diğer Örgütler	
Tebliğ-i Cemaat	Deobandi tarikatının İslam öğretisini yayma
Al-Khoei Vakfı	Şiilere eğitim ve sosyal hizmetler sunma, Irak Şiilerine insani yardım sağlama
İslami Çalışmalar Enstitüsü	İslami düşüncüyü geliştirme ve yayma
İngiltere İslam Merkezi	Müslümanlara eğitim ve sosyal hizmetler sağlama
Müslüman Enstitüsü ve Müslüman Parlamentosu	İngiltere Müslümanlarının yaşamı ve sorunlarına dair tartışma ortamı sunma ile lobicilik faaliyetleri

Kaynak: McRoy, ss.166-169; Rex, *Islam in the UK*, ss.61-64; J.Jacobson, ss.30-33.

Mawdudicilerin İngiltere'de kurduğu ilk ve en geniş çaplı örgüt, Birleşik Krallık İslam Misyonu (*United Kingdom Islamic Mission - UKIM*, 1962) olmuştur. Örgütün temel amaçları, İngiltere'de Mawdudi'nin görüşleri çerçevesinde İslam dinini yaymak ve İslam'ın olumsuz imajını düzeltmektir. UKIM'den sonra kurulan Mawdudici örgütler, İngiltere İslamı'nın gelişiminde etkili olmuş, İslam eğitimine önem veren bir düşünce kuruluşu olan İslam Vakfı (*Islamic Foundation*, 1973), İslam Vakfı kaynaklı, radikal ve ulus-ötesi ümmet duyarlılığına sahip bir gençlik

⁵⁹⁷ McRoy, s.166.

⁵⁹⁸ Rex, *Islam in the UK*, ss.61-62.

örgütü olan Birleşik Krallık Genç Müslümanlar Örgütü (*Young Muslims UK* - YMUK) ile, 1990 yılında kurulan, Ghannushi'nin demokrasi taraftarı görüşlerini ve İslam'ın İngiltere'deki yaşam ile örtüşen şekilde yaşanmasını savunan Britanya İslam Topluluğu (*Islamic Society of Britain* - ISB) olmuştur. Bengalli Mawdudiciler, Bangladeş'in bağımsızlığının ardından Pakistanlılardan ayrıışmıştır. UKIM ile aynı hedeflere sahip, Doğu Londra Camii etrafında örgütlenen İslam Daveti (*Dawat-ul Islam*, 1976), Irak politikası gibi meselelerde Müslümanların seslerini duyurabilmeleri için demokratik katılımlarını teşvik eden Avrupa İslami Forumu (*Islamic Forum Europe* - IFE, 1988) ile YMUK benzeri bir gençlik örgütü olan Genç Müslümanlar Örgütü (*Young Muslims Organisation* - YMO) adlı örgütleri kurmuşlardır.⁵⁹⁹

Özellikle 1990'lardan itibaren, Hint yarımadası dışındaki köken ülkelerle bağlantılı olan Al-Khoei Vakfı (*Al-Khoei Foundation* - Iraklı Şii kökenli), İslami Çalışmalar Enstitüsü (*Institute of Islamic Studies* - İran İslami rejimiyle bağlantılı bir düşünce kuruluşu), İngiltere İslam Merkezi (*Islamic Centre England* - İran İslami rejimi taraftarı, din ve dil eğitimi ile spor faaliyetleri yürüten bir sosyal hizmet kurumu) gibi örgütler de kurulmuştur. 1980'de *The Guardian* yazarı Kalim Sıddıki tarafından kurulan Müslüman Enstitüsü (*The Muslim Institute*) ve ardından seçimle iş başına gelmeyen üyelerden oluşan bir forum niteliğindeki Müslüman Parlamentosu (*Muslim Parliament*), İran İslami rejimini desteklemesine rağmen köken ülkelerden bağımsız, aynı zamanda İngiltere Müslümanlarının toplumdan izolasyonunu savunan radikal bir çizgide faaliyet gösteren bir başka örgütlenme örneği olup, Mawdudici katılımcı örgütler ölçüsünde bir tabana sahip olmamıştır.⁶⁰⁰

İngiltere Müslümanlarının etnik, mezhep, tarikat ve ideolojiye bağlı örgütsel parçalanmışlığı, cemaatlerinin İngiltere'de yaşadığı sorunları çözmeye yönelik sivil toplum girişimlerinde dezavantaj yaratmıştır. Bu sorunun üstesinden gelmek üzere 1970'lerden itibaren çeşitli çatı örgütler kurularak farklı kesimlerin bir araya gelmesine çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda, 2001 öncesi dönemde İngiltere Müslümanları tarafından başlatılan ortak girişimler ve çeşitli yerel ve ulusal örgütleri bir araya toplayan çatı örgütleri gösterilmektedir.

⁵⁹⁹ McRoy, ss.166-169; Rex, *Islam in the UK*, ss.61-62; J. Jacobson, ss.30-33.

⁶⁰⁰ Rex, *Islam in the UK*, ss.62-64; J. Jacobson, s.31.

Tablo 2: İngiltere Müslümanlarının 2001 Öncesi Ortak Girişimleri ve Çatı Örgütleri

Sene	İsim
1963	Öğrenci İslami Toplulukları Federasyonu (<i>Federation of Student Islamic Societies – FOSIS</i>)
1970	Birleşik Krallık ve İrlanda Müslüman Örgütleri Birliği (<i>Union of Muslim Organisations of the UK and Eire - UMO</i>)
1984	Birleşik Krallık ve İrlanda Camiler Konseyi (<i>Council of Mosques in the UK and Eire</i>)
1984	İmamlar ve Camiler Konseyi (<i>Council of Imams and Mosques</i>)
1989	Birleşik Krallık İslam İşleri Eylem Komitesi (<i>United Kingdom Action Committee on Islamic Affairs - UKACIA</i>)
1994	Müslüman Birliği Geçici Ulusal Komitesi (<i>National Interim Committee on Muslim Unity - NICMU</i>)
1997	Britanya Müslüman Konseyi (<i>Muslim Council of Britain - MCB</i>)
1997	Britanya Müslüman Derneği (<i>Muslim Association of Britain - MAB</i>)

Kaynak: Rex, *Islam in the UK*, ss.64-65; J. Jacobson, s.31.

1970’lerde kurulan Birleşik Krallık ve İrlanda Müslüman Örgütleri Birliği (*Union of Muslim Organisations of the UK and Eire - UMO*), 1980’lerde kurulan Birleşik Krallık ve İrlanda Camiler Konseyi (*Council of Mosques in the UK and Eire*) ve İmamlar ve Camiler Konseyi (*Council of Imams and Mosques*)⁶⁰¹, 1997’de kurulan Britanya Müslüman Derneği (*Muslim Association of Britain - MAB*) ve MAB içinden ayrılan üyelerce kurulan Britanya Müslüman İnisiyatifi (*British Muslim Initiative - BMI*, 2007) gibi çatı örgütler, içerdikleri örgütlerin tabanlarının çeşitliliği, ve Orta Doğu ve Körfez ülkelerindeki İslami rejimlere yakınlıkları algısı nedeniyle, uzun soluklu olmamış ve merkezi hükümetlerle ilişkileri problemli olmuştur.⁶⁰² Çatı örgütler içinde üniversite öğrencilerine ait Öğrenci İslami Toplulukları Federasyonu (*Federation of Student Islamic Societies - FOSIS*, 1963) en eskisi olup, faaliyetlerine halen devam etmektedir.

Britanya Müslüman Konseyi, (*Muslim Council of Britain - MCB*), Rushdie Meselesi sırasında sürekli ve kurumsal olmayan, Birleşik Krallık İslam İşleri Eylem Komitesi (*United Kingdom Action Committee on Islamic Affairs - UKACIA*) adı

⁶⁰¹ UMO’ya rakip olarak kurulan İmamlar ve Camiler Konseyi Mekke’deki Müslüman Dünyaı Birliği’ne, Birleşik Krallık ve İrlanda Camiler Konseyi ise, Libya’daki İslam’a Davet Konseyi’ne bağlı girişimler olmuştur. J. Jacobson, s.31.

⁶⁰² Rex, *Islam in the UK*, ss.64-65.

altındaki girişim⁶⁰³ dışında, en geniş çaplı çatı örgütlenmesini teşkil eder. 1994 yılında oluşturulan Müslüman Birliği Geçici Ulusal Komitesi (*National Interim Committee on Muslim Unity* - NICMU), İngiltere Müslümanları ve örgütleri arasında geniş çaplı bir konsültasyon sürecine girmiş, komitenin çalışmaları, MCB'nin üzerinde fikir birliğine varılan temel ilkelere dayalı olarak 1997'de kurulmasıyla sonuçlanmıştır. MCB, ulusal, bölgesel ve yerel 500'den fazla örgütü içermektedir. İngiltere Müslüman toplumunun ihtiyaç ve hassasiyetleri özelinde Britanya siyasetine katılım gerçekleştiren MCB'nin belirttiği temel hedefleri şunlardır:⁶⁰⁴

- Birleşik Krallık'ta Müslümanların meseleleri üzerine işbirliği, uzlaşma ve birliği teşvik etmek,
- Müslüman toplumunun yararına yapılan tüm mevcut çabaları teşvik etmek ve güçlendirmek,
- Toplumun genelinde İslam ve Müslümanların daha iyi anlaşılmasına çalışmak,
- Britanya toplumu içindeki Müslüman cemaate adil ve haklara dayalı bir konum tesis etmek,
- Müslümanların karşılaştığı dezavantajların ve ayrımcılık biçimlerinin ortadan kaldırılmasına çalışmak,
- Daha iyi topluluk ilişkileri⁶⁰⁵ geliştirmek ve tüm toplumun yararına çalışmak.

MCB, İngiltere Müslüman toplumunu ve önceki örgütlenme biçimini yansıtan bir örgüttür. NICMU, UKACIA tarafından başlatılan bir girişim olup, MCB'nin

⁶⁰³ Timothy Peace, "British Muslims and the Anti-War Movement", **Muslims and Political Participation in Britain**, (Ed. Timothy Peace), Routledge, London, 2015, s.127; Jamil Sherif, Anas Altikriti ve Ismail Patel, "Muslim Electoral Participation in British General Elections: An Historical Perspective and Case Study", **Muslims and Political Participation in Britain**, (Ed. Timothy Peace), Routledge, London, 2015, ss.38-40. UKACIA, 1988 Ekim ayında İslam Vakfı'nın diğer Müslüman örgütlere çağrısı ile kurulmuştur. McRoy, ss.10-12. MCB gibi ideolojik olarak Cemaat-i İslami'ye yakın olmakla birlikte, İslam Dünyasından dış yardım almayan, İngiltere Müslümanlarının yaşam koşullarına odaklı, orta-sınıf Müslümanların liderliğinde, aşırı radikal olmayan bir örgütlenmedir. Sean McLoughlin, "Muslim Organisations, Multiculturalism and the UK State", http://ces.ufl.edu/files/MuslimOrganisationsMulticulturalism_030609.pdf, (20.09.2015), ss.6-7.

⁶⁰⁴ The Muslim Council of Britain, "About MCB", <http://www.mcb.org.uk/about-mcb/>, (01.09.2015).

⁶⁰⁵ İyi topluluk ilişkileri, İngiltere'nin entegrasyon politikasında uzun dönem kullanılan iyi ırk ilişkileri ifadesinin ırktan öte etnik ve dini azınlıkları kapsar bir yansıması olarak, 2001 isyanları ertesinde devreye konan entegrasyona dair temel politika çerçevesi olan toplumsal kaynaşmaya ilişkin olarak kullanılan ana ifadelerden biri olup, çalışmanın örnek olay incelemelerinde bahsedilecektir.

hedeflerini dile getirdiği söylem, UKACIA'nınki ile benzerlik göstermiştir.⁶⁰⁶ Müslümanların genel bir çatı örgüt isteğine ek olarak, 1994'te NICMU ve ardından MCB'nin kurulmasına yol açan girişim, dönemin İçişleri Bakanı Michael Howard'ın, İngiltere Müslümanlarının hükümetle ilişkilerinde onları temsil edebilecek bir yapılanmayı talep ve teşvik etmesi olmuştur. MCB'nin kuruluş sürecinde Mawdudici kesim, gerek entelektüel kaynak, gerekse yerel ağ açısından dönemin mevcut ulusal örgütleri olan UMO ve Müslüman Parlamentosu karşısında daha avantajlı konumda olmuştur.⁶⁰⁷

MCB, kuruluşunun ilk yıllarında gerek hükümet, gerekse hakim toplum medya kuruluşları tarafından İngiltere Müslümanlarının temsilcisi olarak kabul görmüştür. Bağlı örgütleri ve yapısı itibariyle, göçmenlerin köken ülkelerinin gelenekleriyle karışmış bir İslam yaklaşımından ziyade, Mawdudi'ninkiler başta olmak üzere İslami ideolojik görüşleri yansıtmaktadır. Bu özelliği örgütün İngiltere dışındaki ümmetin sorunlarına duyarlılık göstermesi ve zaman zaman dış politikası nedeniyle hükümetle çatışmasına neden olmuştur. Ancak örgütteki radikal İslamcı etkilerin İngiltere iç siyaseti bağlamında ön plana çıkması söz konusu olmamıştır. İngiltere'de Müslümanların eşitliğini ve haklarını savunmayı birincil hedefi olarak ortaya koyan ve bunun için de hükümetlerle etkileşim içinde olma yolunu seçen MCB, hükümete yakınlık ile içinde barındırdığı radikal unsurları tatmin arasında bir denge kurmak zorunda kalmıştır. MCB, hükümet tarafından resmen tanınmanın sağladığı avantajla Müslüman duyarlılıklarının iç siyasette yer edinmesinde etkili olmuştur. 2001 yılında nüfus sayımlarına din sorusunun getirilmesi, ırksal motivasyonla işlenen suçlar kapsamına dinin eklenmesi, medyada İslamofobi ile mücadele ve Müslümanların seçimlere katılım oranlarının artırılması gibi girişimleri başarılı olurken, terörle mücadele ve dış politika konusunda hükümetle çatışmıştır.⁶⁰⁸

İngiltere'de Müslümanların çoğunluğunun vatandaş olması, onlara Batı Avrupa'daki diğer Müslüman göçmenlerden farklı olarak, kendi cemaat örgütleri ve bunların birleşiminden oluşan çatı örgütlerin sağladığı talep ve şikayet

⁶⁰⁶ McRoy, ss.171-173.

⁶⁰⁷ McRoy, s. 172.

⁶⁰⁸ McRoy, s.173; Lorenzo, Vidino, **The New Muslim Brotherhood in the West**, Columbia University Press, New York, 2010, ss.123-126.

mekanizmalarının yanı sıra, toplumun genel siyasi sistemine doğrudan erişim şansı da kazandırmıştır. Ancak İngiltere Müslüman toplumunun yaklaşık üçte ikisini teşkil eden Güney Asya kökenli göçmenlerin vatandaş statüsü⁶⁰⁹, onların toplumsal kabulünü ve vatandaşlığa bağlı hakların kullanımını garanti etmemektedir.

Siyasi entegrasyon konusunda Milletler Topluluğu dışından gelen Müslüman göçmenlere göre daha avantajlı olan bu kesim başta olmak üzere, vatandaşlık haklarına sahip olan Müslümanların yerel ve ulusal düzeyde siyasete seçmen olarak katılımı, diğer azınlık toplulukları gibi beyazlarınkinden daha düşük, ancak ona yakın seviyede seyretmiştir. 2000'li yıllarda topluluk örgütleri, seçimlere katılımı ve belirli adayların desteklenmesini teşvik eden kampanyalar düzenlemeye başlamıştır. 1980'lere kadar istisnasız şekilde İşçi Partisi'ni destekleyen İngiltere Müslümanları, Thatcher döneminden itibaren oransal olarak daha düşük olmakla birlikte Muhafazakar Parti'ye de oy vermiştir.⁶¹⁰

Müslümanların seçim sistemine katılımı asıl olarak yerel düzeyde görülmektedir. Özellikle yoğun olarak yaşadıkları kentlerde ve kent içi bölgelerde yerel yönetimlerin belirlenmesinde ağırlıkları olmuştur. Ancak bu ağırlık, bağımsız adaylardan ziyade, İşçi Partisi başta olmak üzere, siyasi partilerin Müslümanların ihtiyaç ve taleplerine hitap eden adaylarının desteklenmesi şeklinde kullanılmıştır. Yerel yönetim konseylerinde Müslüman üyelerin sayısı giderek artmış, bazı kentlerde Asya kökenli belediye başkanları olmuş, bazı belediyelerde Müslüman danışma kurulları oluşturulmuştur. Ancak ulusal düzeye bakıldığında aynı etkililik söz konusu değildir. 1997 yılına dek Avam Kamarasında Müslüman parlamenter bulunmamış, Lordlar Kamarasında tek bir Müslüman üye (Lord Patel) yer almıştır. Diğer azınlıklarda olduğu gibi, Müslümanların da siyasi partilerin içinde özel bir örgütlenme biçimi - dolayısıyla Müslümanların grup olarak parti yönetimlerinde yetkisi - söz konusu olmamıştır.⁶¹¹ Öte yandan, çatı örgütlerin kurulmasıyla birlikte İngiltere Müslümanları gerek hükümetlere, gerekse seçim dönemlerinde siyasi partilere bir baskı grubu olarak siyaset yürütebilmiştir.⁶¹²

⁶⁰⁹ Bkz. The Muslim Council of Britain, British Muslims, ss.16-17.

⁶¹⁰ Rex, Islam in the UK, ss.66-67.

⁶¹¹ Rex, Islam in the UK, ss.66-67; Danielle Cohen, **When Quasi-Citizenship is not Enough: The Incorporation of People of Muslim Origin in Two Nation-States in Crisis: France and Great Britain**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), City University of New York, New York, 1997, ss.411-414.

⁶¹² Sherif, Altikriti ve Patel; Peace.

Seçimler dışındaki siyasi katılım pratiklerine bakıldığında, gerek Asyalı, gerekse Müslümanların, hali hazırda kendilerini bu kesimlerle rekabet içinde hisseden beyaz işçilerin çıkarlarını korumakta olan sendikalarda ayrı azınlık grupları olarak faaliyet göstermeleri söz konusu olmamıştır. Diğer siyasi katılım biçimleri, cemaate dayalı örgütlerce yürütölen yerel ve ulusal idari birimler, eğitim, emniyet ve sağlık gibi Müslüman azınlığın sorun ve taleplerinin olduğu konularda faaliyet gösteren kurumlarla ilişkiler, lobicilik, protestolar ve kampanyalar olmuştur. Ayrıca bu örgütler, belirli gündem konuları üzerine etnik veya dini temele dayanmayan sivil toplum örgütleriyle ortak faaliyetler de yürütebilmektedir. Örneğin 2003 yılında Blair hükümetinin Irak’a müdahale kararını protesto etmek amacıyla bir milyon civarı kişinin katıldığı protesto yürüyüşü, Savaşı Durdurma Koalisyonu, Nükleer Silahsızlanma Kampanyası ve MAB’ın ortak girişimidir⁶¹³.

2.3.3. Siyasallaşma ve Ötekileştirilme

İngiltere’de II. Dünya Savaşı ertesini dönemde Yeni Milletler Topluluğu ve diğer gelişmekte olan ölkeler kaynaklı göçmenler olarak çeşitli ekonomik ve sosyal dezavantajlara sahip olan Müslümanların dini kimlikleri çerçevesinde bir azınlık olarak ortaya çıkışları ve kamuoyunda gözle görülür bir topluluk olarak tartışma konusu haline gelmeleri, 1980’lerden itibaren söz konusu olmuştur. Bu dönemde Erkek işçi göçü, yerini aile birleşimi ve sığınma yoluyla göçe ve yerleşik topluluklara bırakmıştır. Yerel ve ulusal düzeylerde inanç topluluğu olarak örgütlenmeye başlayan Müslümanlar, bir yandan kendilerine, bir yandan İslam Dünyasında bağ hissettikleri ümmetlerine yönelik tutum ve eylemlere tepki gösterirken, diğer taraftan, ayrımcılığın önlenmesi ve çokkültürcü politikalar çerçevesinde diğer dini topluluklarla denklik talepleriyle İngiliz siyasetinde aktör olarak mobilize olmuşlardır. Onların kimlik siyaseti, bir yandan topluma siyasi entegrasyonu ifade ederken, diğer taraftan bu örgütlenmenin İslam ve din çerçevesinde yapılması, ötekileştirilmelerine ve toplumla Müslümanlar arasında kutuplaşmaya neden olmuş, ötekileştirmenin sonucu olarak Müslümanların çokkültürcü entegrasyon anlayışına istisna olarak görülmesi söz konusu olmuştur.

⁶¹³ “‘Million’ March Against Iraq War”, **BBC News**, 16.02.2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/2765041.stm, (20.09.2015).

Bu çalışmanın ana konusu olan İngiltere hakim siyasi aktörlerince Müslüman entegrasyonunun güvenlikleştirilmesi, Müslümanların ulusal kimlik inşasında ötekileştirilmesiyle başlayan bir söylem süreci olup, kamu düzeni ve terörle mücadele çerçevesinde gerçekleşmektedir. Çalışmanın örnek olay incelemelerinde ele alınan bu iki konuda ötekileştirmenin yaygınlaşması, entegrasyonun acil durum havasına bürünmesi ve politika değişiklikleri, esasen 2001 kent isyanları ile 7 Temmuz terör saldırılarından itibaren söz konusu olmuştur. Ancak İngiltere’de Müslüman toplumun aktör ve nesne olarak siyasallaşması ve ötekileştirilmesi, bu olaylarla başlamamıştır. 1980’lerden itibaren üç konuda - eğitim, ifade özgürlüğü ve dış politika - hem Müslüman kimlik siyaseti gelişmiş hem de ötekileştirilme söz konusu olmuştur. Aşağıda İngiltere Müslüman toplumunun kimlik siyasetinin genel özellikleri açıklandıktan sonra, 2001 yılı öncesindeki ötekileştirilme süreci, bu konulara ilişkin üç önemli olay çerçevesinde açıklanmaktadır.

2.3.3.1. Kimlik Siyaseti

Müslüman göçmenlerin kimlik siyasetini, Müslümanların ülkenin siyasal yaşamında çıkarların bir araya getirilmesi ve ifadesi ile ilgili normal süreçlere erişimlerinin görece zorluğu ile açıklamak mümkündür. Kaya ve Kentel’in ifade ettiğine göre, göç ülkelerinde yerel halk ve yapısal olarak asimile olmuş göçmen gruplarından oluşan iç grubun siyaseti, hakim siyasal sistemin genel ilkelerine dayalıdır. Ancak dış grup, vatandaşlık ve siyasal güçten yoksun olmasından ötürü, hakim topluma kültür, etnisite, din ve/ya geleneği kullanarak direniş gösterir. Ekonomik sıkıntılar ve algılanan sosyal dışlanma, grubu hakim toplumdan farklı kılan ve gösteren kültürel unsurlarla ifade edilir.⁶¹⁴ İngiltere Müslümanları da, çoğunlukla vatandaş olmalarına rağmen, siyasi sisteme özellikle ulusal düzeyde erişimleri kısıtlı olan gruplar olarak, içinde bulundukları dezavantaj ve dışlanma durumuyla mücadele yöntemi olarak kimlik siyasetini benimsemiştir. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşak Müslümanlar etnisiteden ziyade dini kimliği, dışlanmaya karşı bir

⁶¹⁴ Kaya ve Kentel, ss.131, 143.

“direniş” ve giderek siyasetin mevcut güç yapısı içindeki konumlarını yükseltmek üzere inşa ettikleri yeni bir “proje” kimliği olarak benimsemektedir.⁶¹⁵

Modood, azınlık kimliklerinin, onların sadece mağdurlar olarak karşılaştıkları “baskı biçimi” ile değil, öz saygılarını korumak için seçtikleri “varoluş biçimi” ile de belirlendiğini ifade eder. İngiltere’nin göçmen entegrasyon sisteminde ayrımcılığa karşı koruma önlemleri, ırk ve giderek etnisite ile ifade edilirken Müslümanlar, dinleri çerçevesinde tanınmak ve kabul görmek istemiştir.⁶¹⁶ Koopmans ve Statham’ın 2000 tarihli çalışmasına göre, Pakistan ve Bangladeş kökenli göçmenler, kendilerini ırk ilişkileri çerçevesinin tercihi olan Asyalı terimi yerine Müslüman olarak tanımlamaktadır.⁶¹⁷ 2000 yılında göçmen azınlıklara yönelik çokkültürcü politikaların etkilerine dair hazırlanan Parekh Raporu, göçmen kökenli azınlıkların, vatandaşlığın yanı sıra geleneksel, dini, yerel ve küresel unsurlar içeren, çoklu kimliklere sahip olduğunu vurgular. Rapora göre Asyalılar, Britanyalılığı bir üst kimlik olarak kabul etmiştir. Kendilerini Britanyalı-Pakistanlı, Britanyalı-Müslüman vb. şekilde tanımlamakla birlikte, hakim toplum tarafından böyle kabul edilmediklerini hissetmektedirler.⁶¹⁸

Dışlanmanın Müslümanlar arasında Britanyalı kimliğini reddetme şeklinde sonuç verdiği durumlar olmuştur. Örneğin, İran İslam rejimine yakın olan Kalim Sıddiki’nin Müslüman Parlamentosu girişimine yol açan Manifestosu (1992), İngiltere Müslümanlarının sadece ümmete bağlı olduğunu belirtmiş ve Müslümanların İslam kuralları çerçevesinde İngiltere toplumundan izole yaşamasını dikte etmiştir.⁶¹⁹ Abbas, 11 Eylül sonrası dönemde Müslümanlar hakkında yeni muhafazakar siyasal ideoloji ile neo-oryantalist medya söyleminin hakim konuma gelerek, İngiltere Müslümanlarının temel huzursuzluk konuları olan Müslüman ülkelere yönelik dış siyasetin olumsuz etkileri ile, sosyo-ekonomik dezavantajlarının göz ardı edilmesine yol açtığını ifade etmektedir. Bu ise, Müslümanların içinde

⁶¹⁵ Michael Appleton, “The Political Attitudes of Muslims Studying at British Universities in the Post-9/11 World—Part II”, **Journal of Muslim Minority Affairs**, Cilt:25, Sayı:3, 2005, ss.133-134.

⁶¹⁶ Modood, *Ethnicity*, s.465.

⁶¹⁷ Koopmans ve Statham, *Challenging the Liberal Nation-State*, ss.207-210.

⁶¹⁸ The Runnymede Trust, **The Future of Multi-Ethnic Britain: The Parekh Report**, Profile Books Ltd., London, 2000, (Parekh Raporu), ss.27-39.

⁶¹⁹ Cohen, ss.446-449;

yaşadıkları topluma yabancılaşmasına ve marjinalleşmesine sebep olmaktadır.⁶²⁰ Abbas'ın belirttiğine göre, İngiltere Müslümanlarının Britanyalılığı sadece hakim toplum tarafından değil, İngiltere Müslümanlarının kendileri tarafından da sorgulanmaktadır:

*Britanyalı olmak, ilk kuşağın 'Müslüman olmak' olarak algıladıklarıyla çelişir görünmektedir...Dolayısıyla ikinci kuşak da kendini bir ikilemin içinde bulmaktadır ...Çoğu kişi, iki seçeneğin [Britanyalı olmak ile Müslüman olmak] özünde çatışan şeyler olarak niteledikleri için, ikisinin bir arada bulunamayacağına inanmaktadır.*⁶²¹

Ancak Sıddiki'nin girişimi İngiltere Müslümanlarından pek rağbet görmediği gibi, Abbas'ın bahsettiği marjinalleşmenin yol açtığı radikal eğilimler, çoğunluğu ifade etmemektedir. 2011 nüfus sayımı verilerine göre, Britanyalı Müslümanların yüzde 73'ü tek ulusal kimlik olarak Britanyalılığı (veya Birleşik Krallık içindeki diğer ulusal kimlikleri) belirtmiştir. Ulusal kimlik göstergesi olarak dile bakıldığında, özellikle Pakistan ve Bangladeş kökenlilerin İngilizce diline hakimiyet seviyesinin oldukça yüksek olduğu, İngilizce bilmeyen Müslümanların sadece yüzde 6'lık bir oranı teşkil ettiği görülmüştür.⁶²²

Müslümanların dışlanma konusundaki sıkıntılarının dine dayalı bir kimlik siyaseti çerçevesinde dile getirilmesi, İngiltere'ye has değildir. Ancak içeriği, din ve devlet ilişkilerinin geçmişi ile, göç ve entegrasyon çerçevesine dayalı faktörlere göre şekillenmiştir. Kimlik siyaseti din temelindeki farklılığa dayanmakla birlikte, genel olarak katılımcı örgütlerce yürütülmüş, talep ve şikayetler vatandaşlık temelinde, ülkenin mevcut çoğulcu entegrasyon çerçevesi içinde dile getirilmiştir.

Çokkültürcülüğü politikaya dönüştüren Jenkins, çoğulculuk anlayışını ifade ettiği konuşmasındaki “kültürel farklılıklar” sözü ile dini kültürü kastetmemiştir, ancak çokkültürcü politika çerçevesi, gerek ayrımcılığın önlenmesi, gerekse farklı kültürlerin desteklenmesi konusunda din boyutunu kapsamaktadır. Farklı din ve mezheplerin tanınması ve içerilmesi, Nielsen'e göre çok uluslu ve çok mezhepli modern Britanya devletinin kuruluşunda dinin Kıta Avrupası'nda olduğu gibi milli

⁶²⁰ Tahir Abbas, “British Muslim Minorities Today: Challenges and Opportunities to Europeanism, Multiculturalism and Islamism”, **Sociology Compass**, Cilt:1, Sayı:2, Kasım 2007, ss.720-736, 723.

⁶²¹ Abbas, s.726.

⁶²² The Muslim Council of Britain, British Muslims, ss.16-17.

kimliğin kurucu unsuru olmamasından kaynaklanmıştır.⁶²³ Göçmenlerin dini farklılıklarının içerilmesinde temel değişken olarak din ve devlet ilişkileri geçmişini gören Fetzer ve Soper'e göre ise, önce Yahudi ve Sihlerin, ardından giderek Müslümanların inanç çerçevesinde özel alandan kamusal alana taşan farklılıklarının tolere edilmesi ve desteklenmesinde Anglikan Kilisesi'nin varlığı ve devlet içindeki ayrıcalıklı pozisyonu büyük avantaj sağlamıştır. Toplumun seküler liberal kesimlerinin tersine Anglikan Kilisesi, bir aktör olarak sadece Protestanlığa veya Hristiyanlığa değil, genel olarak dini kimliğe kamusal bir işlev yüklemiş ve bu çerçevede dini azınlıkların hak taleplerini desteklemiştir. Müslümanların bazı talep ve şikayetlerine cevap verilmemiş yahut çok uzun müddetler sonunda verilmiştir. Ancak Kıta Avrupa'sında yaşayan Müslüman göçmenlerin cami açma, okullarda başörtüsü kullanma ve dini cemaat okulları açma konularında yaşadıkları problemler İngiltere'de yaşanmamıştır. Fetzer ve Soper, İngiltere özelinde azınlık dinlerinin içerilmesini, Boswell ile Favell'in yukarıda bahsedilen entegrasyon felsefesine dair değerlendirmelerinde olduğu gibi, çokkültürcü bir siyaset felsefesinden ziyade, onların mevcut pratiklere duruma göre eklendiği pragmatik bir süreç olarak nitelendirmektedir.⁶²⁴

Bu pragmatik içerme biçimi, aşırı sağ, muhafazakar sağ ve seküler liberallerce gerek İslam'ın ötekiliğinden, gerekse göçmen azınlıklara yönelik genel bir tepki yahut ilgisizlikten dolayı dışlanmasına engel olmamıştır. Anayasası olmayan İngiltere'de din temelli ayrımcılığa karşı kapsamlı bir yasal çerçeve mevcut değildir. Irk ilişkileri çerçevesi ve çokkültürcü uygulamalarda ise Yahudi ve Sihler kapsanırken, Müslümanların ırk ve etnisite dışında bir azınlık kategorisi olarak ele alınması söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla Müslümanların dini kimlik çerçevesinde dile getirdikleri sorun ve ihtiyaçlar karşısında bütünsel bir hak kazanımı söz konusu olmamıştır.⁶²⁵ Modood'a göre İngiltere Müslüman toplumunun kimlik siyaseti, temel olarak diğer azınlıkların konumuna "denklik" hedeflemekte olup, üç tür talep içermiştir:⁶²⁶

⁶²³ Nielsen, Euro-Islam, ss.41-42.

⁶²⁴ Fetzer ve Soper, ss.32-48.

⁶²⁵ Modood, Ethnicity, ss.458-468; Fetzer ve Soper, ss.28-32.

⁶²⁶ Modood, Politics of Difference, ss.106-108.

- Din temelinde ayrımcılığın önlenmesi: Yahudilerin ve Sihlerin olduğu gibi Irk ilişkileri çerçevesinin kapsamı içine alınmak,
- Yerel dinlerle denklik: Devletin Müslüman okullarını diğer dini okulları finanse ettiği gibi finanse etmesi, Dine Hakaret Kanunu gibi nefret suçlarına yönelik yasaların İslamı içine alacak şekilde genişletilmesi,
- Pozitif içerme: İşverenlerin ve kamu kurumlarının etnik azınlıklara muamele ve cinsel eşitlik konusunda izlenmesi gibi, dini ayrımcılık konusunda da denetlenmesi.

11 Eylül ve 2001 İsyanları ertesi dönemde ise, bu çalışmaya ilişkin olarak yapılan İngiltere'nin ana akım ve Müslüman medya takibinden ortaya çıkan sonuçlar itibariyle, Müslümanların talepleri ve sıkıntıları aşağıdaki konulara yoğunlaşmaktadır:⁶²⁷

- İslamofobi ve Müslümanların potansiyel teröristler olarak görülmesi,
- Aşırı sağın yükselmesi, din temelli ayrımcılık, taciz ve saldırılar,
- İnanç özgürlüğü ve dini temelde tanınma,
- Müslümanların yeterli temsil mekanizmalarının bulunmaması,
- Müslüman ülkelere ilişkin dış politika.

Mevcut yasal ve kurumsal mekanizmaların eksikliklerine yönelik olan talepler, ayrımcılığın önlenmesi ve pozitif haklarla ilgili mevcut düzenlemelerin genişletilmesi, çokkültürcülükten geri adım atıldığının düşünüldüğü noktalarda çokkültürcülüğe geri dönüş çağrısı niteliğindedir.⁶²⁸ İngiltere Müslüman kimlik siyaseti, kimlik temelli siyasetin, ya da “faklılık siyasetinin” seküler savunucuları tarafından sıcak karşılanmamakla birlikte,⁶²⁹ tanınma talebini ortaya koyması ve söylemsel özellikleri itibariyle geçmişteki ırkçılık karşıtı harekete benzer bir yol izlemiştir. Bu söylem biçimi, İslam yahut İslamcılığa değil, asıl olarak “...eşitlik ve

⁶²⁷ Yazar tarafından ana akım medya için BBC-UK ile The Guardian, Müslüman medyası için Muslim News ve Q-News ile, Müslüman örgütler içinde MCB, MAB, IHRC (İslami İnsan Hakları Komisyonu - *Islamic Human Rights Commission*) ve FOSIS web siteleri Ocak 2001-Mayıs 2008 arası dönemde Müslümanların sorun ve taleplerine dair içerik açısından taranarak, tekrar eden konular belirtilen şekilde gruplandırılmıştır.

⁶²⁸ McRoy, ss.166-169; Rex, *Islam in the UK*, ss.61-62.

⁶²⁹ Modood, *Multicultural Politics*, s.167.

çokkültürcülük hakkındaki güncel Batılı fikirlere” dayanmakta,⁶³⁰ tikelci bir dil yerine evrensel insan hakları söylemini kullanmaktadır.⁶³¹ İlimli Müslüman entelektüellerin İngiltere’de çokkültürcülüğün uygulanışına dair eleştirel söylemini değerlendiren bir çalışmada da, seküler çokkültürcü düşünürlere benzer şekilde izole değil, birbiri ile etkileşim içinde topluluklardan oluşan bir toplum yapısının tahayyül edildiği, dine dayalı hakların İslami metinlerden ziyade, Batı felsefesi içinden savunulduğu görülmüştür.⁶³²

2.3.3.2. Ötekileştirilme Süreci: Başlıca Olaylar

1983 yılında Honeyford Meselesinde Asyalı terimiyle etnik azınlıklar olarak anılan ve eğitim politikasında çokkültürcülüğün tartışılmasında rol alan Müslümanlar, 1990’lara doğru, Rushdie Meselesi ile birlikte etnisiteden bağımsız olarak dini kimlikleri çerçevesinde anılmaya başlanmıştır. Rushdie Meselesi hem İngiltere toplumunda Müslümanların ötekileştirilmesinin hem de Müslümanların ırk ve etnisiteden bağımsız olarak kendi kimlik siyasetlerini yürütmesinin miladı olarak görülmektedir. Körfez Krizi ve ertesinde hükümetlerin İslam ülkelerine yönelik politika ve eylemlerine yönelik tepkileri de, hem Müslümanların Britanya’dan ziyade ümmetlerine bağlı olarak görülüp ötekileştirilmesinde hem de Müslüman azınlığın talep ve şikayetlerini dile getirdiği kimlik siyasetinde önemli olay ve konular arasında yer almaktadır.

2.3.3.2.1. Honeyford Meselesi

Honeyford Meselesi, İngiltere eğitim sistemindeki çokkültürcülüğün ilk kez bir Müslüman kesimin, Pakistanlıların üzerinden tartışıldığı bir ulusal gündem konusudur. Bir taraftan muhafazakarlarca göçmenleri dışlayarak tanımlanan bir Britanyalı kimliğinin azınlık etnik kimliği ve kültürüyle çatışması çerçevesinde

⁶³⁰ Tariq Modood, “British Muslims and the Politics of Multiculturalism”, **Multiculturalism, Muslims and Citizenship: A European Approach**, (Ed. Tariq Modood, Anna Triandafyllidou ve Ricard Zapata-Barrero), Routledge, London, 2006, (British Muslims), s.46.

⁶³¹ Modood, Politics of Difference, s.109.

⁶³² Tariq Modood ve Fauzia Ahmad, “British Muslim Perspectives on Multiculturalism”, **Theory, Culture and Society**, Cilt:24, Sayı:2, Mart 2007, ss.187-213.

ötekileştirmenin, diğer taraftan İngiltere Müslümanlarının eğitim alanında ayrımcılığa karşı çokkültürcülük çerçevesinde yürütülen siyasi aktivizminin önemli bir anını teşkil etmektedir.

Bradford'da Pakistan kökenli çocukların sayıca fazla olduğu bir devlet okulunun müdürü olan Honeyford, 1982-1984 yılları arasında muhafazakar bir yayın organı olan *Salisbury Review* dergisinde Bradford yerel idaresinin ırkçılık karşıtlığı ve çokkültürcü uygulamalarını yeren yazılar kaleme almıştır. Honeyford, Hristiyanlıkla ilgili pratiklerin azınlıklara dayatılmaması gibi prensipler içeren 1944 Eğitim Kanununda yer alan hak ve özgürlüklerin azınlıklar tarafından suistimal edildiğini ve onlara özel muamele yapıldığını ifade etmiştir. Oysa Britanya'ya yerleşen, onun kurallarına da uymak zorundadır. Bu tür pratiklerin, eğitim sisteminin temel görevi olan Britanyalı sosyal ve kültürel normları koruma ve yaymaya tezat teşkil ettiğini ve çocukları Britanya'da yaşama hazırlama işlevine engel olduğunu belirten Honeyford'a göre, mevcut eğitim sistemi, farklı kültürleri korumak adına azınlıklarla toplumun ayrışmasına yol açmaktadır. Honeyford, bu tür argümanlarla çokkültürcülüğün tersine, azınlıkları hakim topluma devlet eliyle asimile eden bir eğitim sistemini savunmuştur.⁶³³

Honeyford'un sadece fikirleri değil, söylem biçimi de Pakistan kökenli yerel toplumu rencide etmiş, velilerin ve Bradford Camiler Konseyi'nin girişimleri sonucunda görevden alınmıştır. Ancak cezalandırılmamış, emekliliğe teşvik edilmiştir. İngiltere'yi "toleranslı bir Hristiyan ülkesi" olarak tanımlayan Thatcher'ın iktidarı döneminde gerçekleşen bu olay, sadece Bradford sakinlerini değil, İngiltere kamuoyunu ikiye bölen bir özelliğe sahiptir. Bradford'a destek için 10 bin imza toplanmış, Honeyford'u ırkçılıkla suçlayan İşçi Partisi hem yerel hem de ulusal seviyede Honeyford karşıtı gruplara destek vermiştir. Dönemin Muhafazakar Parti hükümeti ise, Honeyford'a destek vermiş, Thatcher Honeyford'un eğitim hakkındaki görüşlerini dinlemek üzere kendisini bizzat Başbakanlık konutuna davet etmiştir.⁶³⁴

Devlet okulları ve ilköğretim kurumları başta olmak üzere eğitim, kamusal ve özel alanın iç içe olduğu bir alan olması itibarıyla, Müslümanların azınlık olarak farklılıklarını koruma yönünde en çok çaba gösterdiği, aynı zamanda diğer dini

⁶³³ Baxter, ss.172-175.

⁶³⁴ Baxter, ss.172-175; Cohen, ss.443-444; Jorgen Nielsen, **Muslims in Western Europe**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1995, (Muslims), s.162.

azınlıkların karşılaşmadığı engellerle karşılaştığı bir konudur. İngiltere Müslümanları, inanç temelinde Yahudiler başta olmak üzere diğer etnik azınlıklarla “denklik” (onların sahip olduğu ölçüde hak ve muafiyetler) talep etmiş, ancak ayrımcılığın önlenmesine odaklı çokkültürcü bir politika çerçevesine rağmen talepleri diğer dini azınlıklarınki gibi karşılanmamıştır.⁶³⁵

Müslümanların eğitim alanında ilk olarak UMO tarafından ulusal çapta dile getirilen ve Honeyford tarafından eleştirilen başlıca talepleri, devlet okullarında İslam eğitimine yer verilmesi, yüzme dersleri gibi bazı derslerde kız ve erkeklerin ayrılması, cinsel eğitim dersinden muafiyet, başörtüsüne izin verilmesi ve öğrencilere helal et temin edilmesi olmuştur. Bradford gibi Müslümanların yoğun olarak yaşadığı, azınlıkların hassasiyetlerini gündeme alan İşçi Partisi’nin güçlü olduğu yerel yönetimler zaman zaman bu taleplere cevap vermeye çalışmış, ancak bu tür gelişmeler istisnai kalmıştır.⁶³⁶ Özel eğitim alanında ise Müslümanlar, İngiliz eğitim sisteminde azınlıkların dini eğitim açısından serbest bırakıldığı özel cemaat okullarını, 1989 yılından itibaren, devlet tarafından maddi olarak desteklenen bir özel okul statüsü olan *Voluntary Aided Status* kapsamına aldirmaya çalışmış, ancak ne yerel yönetimler, ne de hükümetler buna destek vermiştir.⁶³⁷ İlk kez bir Müslüman okulunun bu kapsama alınması, 1997’de iktidara gelen Blair Hükümeti döneminde gerçekleşmiş olup, sayıları halen diğer dini azınlıklarınkine oranla oldukça azdır.

Favell, Honeyford Meselesinin yoğun bir kamuoyu tartışmasına yol açmasına ve ulusal kimlik anlayışında azınlıklara yer vermemesine rağmen Thatcher hükümetinin bu dönemde eğitim alanında çokkültürcü politika çerçevesini terk edilmediğini iddia etmektedir.⁶³⁸ Ancak 1979 - 1997 arası dönemde Muhafazakar Parti iktidarının eğitim alanında çokkültürcülüğe ilişkin politikası tutarsızdır. 1944 Eğitim Kanunu azınlıkların eğitim sistemi içinde dini ve kültürel farklılıklarını korumasına imkan tanımıştır. Honeyford Meselesinde hükümet, azınlıklar lehine bir tutum izlememiştir. Devlet politikası için yönlendirici bir metin olarak hazırlanan 1985 tarihli Swann Raporu, genel olarak tüm azınlık gruplarının eğitim sistemi içinde eşit muamele görmesini savunan ve çokkültürcü eğitim sistemini destekleyen

⁶³⁵ Modood, *Ethnicity*, ss.458-468; Fetzer ve Soper, ss.28-32.

⁶³⁶ Rex, *Islam in the UK*, s.67, Cohen, ss.419-423.

⁶³⁷ Nielsen, *Muslims*, s.162; Cohen, ss.423-428.

⁶³⁸ Favell, *Philosophies of Integration*, s.109.

bir metin olmakla birlikte, Müslüman okullarının kurulmasına karşıdır⁶³⁹. Muhafazakar Parti Hükümeti tarafından çıkarılan 1988 Eğitim Yasası, devlet okullarında dini eğitim ve okulda dini ibadet konusunda çoğunluğun dini olan Hristiyanlığı hakim kılmıştır.⁶⁴⁰ Ayrımcılığın önlenmesi ve azınlıkların ihtiyaçlarına Muhafazakar Parti'den daha duyarlı olan İşçi Partisi ise, 1997'de başlayan iktidar döneminin başlangıcında Müslümanların eğitim alanındaki taleplerini içermeye yönelik bir siyaset izlemekle birlikte, çalışmanın örnek olay incelemelerinde ele alınan 2001 ertesini dönemde eğitim başta olmak üzere çokkültürcülükten geri adım atılmış, eğitim sisteminde ortak değerler çerçevesinde asimilasyon yaklaşımı ağırlık kazanmıştır.

2.3.3.2.2. Rushdie Meselesi

Rushdie Meselesi, İngiltere'de Müslüman toplumun ötekileştirilmesinin ve aynı zamanda Müslüman kimlik siyasetinin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Rushdie Meselesi, daha önceki dönemlerde başta eğitim olmak üzere çeşitli konularda sıkıntılarını ve taleplerini yerel siyaset kanallarından ileten İngiltere Müslüman toplumunun ulusal seviyedeki ilk kapsamlı örgütlenmesini ve ilk siyasal hareketlenmesini temsil etmektedir. Çoğunluğu Hint Yarımadası kökenli olan İngiliz Müslümanları, hakim toplum tarafından daha önce etnik ve ırksal olarak Asyalı kimlikleriyle tanımlanırken, Rushdie Meselesi ile birlikte diğer beyaz olmayan göçmen asıllı topluluklardan ayırt edilmeye ve ayrışmaya başlamışlardır.⁶⁴¹ Ulusal ve uluslararası boyutlarıyla Rushdie meselesi, İngiltere Müslüman toplumunun protesto ve talepleri üzerinden onların ulusa bağlılık, ulusal/ortak değerlerle çatışma ve entegrasyonları üzerine tartışılmasına ve ötekileştirilmesine vesile olmuştur.

Salman Rushdie, Hint ve Müslüman asıllı İngiliz bir yazar olup, İngiltere'de basılan *Şeytan Ayetleri (The Satanic Verses)* kitabı, Kuran, İslam tarihi ve Peygamber'e hakaret içerdiği gerekçesiyle Müslüman toplumunun tepkisini çekmiştir. 1988 Ekim ayından 1990 yılı ortalarına dek Müslüman örgütleri kitabın

⁶³⁹ Aynı tavır 1990'larda Irk Eşitliği Komisyonu tarafından sürdürülmüştür. Modood, *Politics of Difference*, s.113.

⁶⁴⁰ Rex, *Islam in the UK*, s.67, Cohen, ss.419-423.

⁶⁴¹ Cohen, s.436; McRoy, ss.10-15.

yasaklanması ve yazara yaptırımlarla ilgili ülke içinde ve dışında çeşitli girişimlerde bulunmuş, aynı zamanda İngiltere Müslüman örgütleri arasında bir liderlik yarışı da baş göstermiştir. UMO, Bradford Camiler Konseyi, İslam Vakfı ve bu mesele üzerine kurulan UKACIA, en faal örgütler olup, olayların devamında, İngiltere'nin ilk İslami Partisi (*Islamic Party*) ile, Müslüman "Parlamentosu" kurulmuştur.⁶⁴²

İslam Vakfı, İslam Konferansı Örgütü ile bağlantıya geçerek kitabın İslam'a ve Peygamberine hakaret sayılmasını istemiştir. Bazı Müslüman ülke büyükelçileri İçişleri Bakanlığına kitabın yayından kaldırılması talebinde bulunmuş, ancak bu talep yerine getirilmemiştir. UMO, dönemin Başbakanı Thatcher'a bir mektup yazarak kitabın yasaklanmasını ve yazarın Irk İlişkileri ve Kamu Düzeni Yasalarına istinaden cezalandırılmasını talep etmiştir. Ancak Thatcher bunun için yasal bir dayanak bulunmadığı şeklinde cevap vermiş, bu başarısızlık UMO'nun Müslüman örgütleri arasında güç kaybına yol açmıştır. İslam Vakfı'nın İngiltere Müslüman örgütlerine çağrısıyla kurulan UKACIA, kitaba yönelik protestolar yürütmüş, ancak ne medyanın ilgisi çekilebilmiş, ne diğer ırksal azınlıklardan veya liberallerden destek, ne de hükümetten istenen sonuç alınabilmiştir.⁶⁴³

Müslümanların tepki söyleminin merkezinde dine hakaret (*blasphemy*) yer almıştır. 1976 Yasası bağlamında ırk ilişkileri çerçevesi, ırksal azınlıkları korumak üzere onlara karşı ayrımcılık ve nefrete teşviki suç saymıştır. Yahudi ve Sihler ırksal azınlık olarak kabul edildikleri için, onların dinine yönelik ayrımcılık ve nefrete teşvik suç sayılırken, ırk ilişkileri çerçevesinin Müslümanları kapsamaması dolayısıyla Müslüman gruplar kendilerine yönelik saldırıların cezasız kalacağı şeklinde bir güven kaybı yaşamıştır.⁶⁴⁴ Dine ve kutsal şeylere hakaret, İngiltere'de ifade özgürlüğüne getirilen istisnalardan biri olup, o dönemde mevcut yasa sadece Hristiyanlığı kapsadığı için yargı yolu kapalı kalmıştır. 1990 yılı Nisan ayında Yüksek Mahkeme, mevcut Dine Hakaret Yasasının (*Blasphemy Law*) İslam'ı kapsamadığını hükme bağlamıştır.⁶⁴⁵ Müslümanlığa yönelik nefreti teşvikin suç

⁶⁴² Cohen, ss.432, 438.

⁶⁴³ McRoy, s.10-12; Nielsen, Muslims, ss.158-159; Cohen, ss.435-439.

⁶⁴⁴ Nielsen, Muslims, s. 161.

⁶⁴⁵ Cohen, ss.432-433; Nielsen, Muslims, s. 159.

sayılması ancak 2006 yılında Irk ve Din Temelli Nefret Kanunu (*Racial and Religious Hatred Act*) ile gerçekleşmiştir.⁶⁴⁶

İngiltere Müslüman kimlik siyasetinin ortaya çıkışına yol açan bir dönüm noktası niteliğinde olan Rushdie Meselesi, Modood'a göre, Britanyalı Müslümanların dini "varoluş biçimine" dokunmuş, ülkedeki hakim "baskı biçimi" ırk ve etnisite üzerinden olmakla birlikte, bu kesimin din temelinde girişim göstermesine ve din temelinde bir tanınma talebine yol açmıştır.⁶⁴⁷ İngiltere Müslümanları, Rushdie Meselesinde tepki olarak üç yaklaşımdan birini tercih etmiş olup, bu yaklaşımlar günümüzde de İngiltere Müslümanlarının kimlik siyasetinin çerçevesini oluşturmaktadır: "...renk-körü bir insan hakları ve insan onuru yaklaşımı; ırk ayrımcılığı ve ırk eşitliği kavramlarının Müslüman karşıtı ırkçılığı da kapsayacak şekilde genişletilmesine dayalı yaklaşım; ve ["siyah gücü" siyasetine benzer] bir 'Müslüman gücü' yaklaşımı."⁶⁴⁸ Öte yandan, Müslümanların bazı tepki eylemlerinin içeriği ve olaya İran İslam rejiminin karışmasıyla birlikte, İngiltere'deki Müslüman azınlık, hakim söylemde ulusal kimliğin özünde yer alan Batılı demokratik değerlere karşıt bir öteki olarak konumlandırılmaya başlanmıştır.

Bu ötekileştirmenin ilk vesilesi, kitap yakma olayıdır. Yargı yolunun, lobicilik faaliyetlerinin, barışçıl protesto gösterilerinin ve Müslüman dünyasının İngiltere'ye yaptırımında bulunması çağrılarının sonuçsuz kalmasının ardından, 14 Ocak 1989'da Bradford Camiler Konseyi tarafından düzenlenen protesto gösterilerinde Rushdie'nin kitabı yakılmıştır. Bu olay Müslüman eylemlerinin ilk kez medyanın ilgisini çekmesini sağlamış, ancak bu ilgi istenen türde olmamış, Müslümanlar Naziler ve Engizisyoncularla bir tutulmuştur.⁶⁴⁹ İngiltere Müslümanlarının tepkilerine ilgi çeken ancak aynı zamanda ötekileştirilmelerine vesile olan diğer olay ise, 14 Şubat 1989'da Humeyni'nin, Rushdie ve kitabın dağıtımından sorumlu olanlar hakkında idam kararını ilan eden fetvası olmuştur. Rushdie'yi saklanmaya iten bu gelişme, İran yönetiminin, Suudi Arabistan devletinin aksine, Sünniler dahil olmak üzere İngiltere Müslümanlarının sempatisini kazanmasını sağlamış ve o dönemde İran rejimini destekleyen ve Müslüman

⁶⁴⁶ "Q&A: Religious Hatred Law", **BBC News**, 01.02.2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3873323.stm, (01.09.2015).

⁶⁴⁷ Modood, *Multicultural Politics*, s.159.

⁶⁴⁸ Modood, *British Muslims*, s.45.

⁶⁴⁹ Cohen, s.432; McRoy, s.13; Nielsen, *Muslims*, s.159.

Parlamentosu örgütünü kuracak olan Kalim Sıddıki'nin özellikle Müslüman gençler arasında popülerliğini artırmıştır.⁶⁵⁰ İngiliz Hükümeti fetvaya, İran ile diplomatik ilişkileri keserek tepki vermiştir. Suudi rejiminden yana olan İslam Konferansı Örgütü, İngiltere'nin yazar ve kitap hakkında mevcut yasaları çerçevesinde girişimde bulunması çağrısını yapmış, ancak Humeyni'nin fetvasına destek vermemiş, İngiltere hükümetine diplomatik baskı uygulamamıştır.⁶⁵¹ İslami rejimlerden gelen tepkilerin tek tip olmaması ve İngiltere Müslümanlarının çoğunluğunun Humeyni'nin fetvasını onaylamamasına rağmen İran İslam rejiminin konuya karışması, İngiltere Müslümanlarının bölünmüş bağlılıkları olduğu ve sekülerliğe karşı şiddeti desteklediği fikrinin yayılmasına engel olamamıştır.⁶⁵² Rushdie Meselesi, İngiltere Müslümanlarının çoğunluğunu temsil eden ana akım içindeki katılımcı kimlik siyaseti kadar, radikalleşmesinin de miladı olarak görülmektedir. Rushdie Meselesinden sonra İngiltere Müslümanları arasında Hizb-ut Tahrir ve benzeri şiddet eğilimli radikal örgütlere destek artmıştır.⁶⁵³

1990 yılına doğru protesto gösterileri, sayıları 30 bin ila 300 bin arasında değişen katılımlarla devam etmiştir. Gösterilerin amacı dine hakaret yasası kapsamının genişletilmesi ve kitabın yayından kaldırılması olmuş, ancak bu talepler hakim toplum siyasetçileri tarafından anlayış görmemiştir. Gerek sağ, gerekse liberal kesim ve ırkçılıkla mücadelede etkili gruplar, kitap yakma olayı ve Humeyni'nin fetvasını desteklemeleri nedeniyle İngiltere Müslümanlarına mesafeli durmuş ve şüphe duymuşlardır.⁶⁵⁴ Olaylar süresince medya, Müslümanların eylemleriyle ilgili sadece kriz yaratacak türde olayları ve görüşleri kapsamış olup, ifadeleri olduğundan daha provokatif gösterdiği durumlar da olmuştur.⁶⁵⁵

⁶⁵⁰ Ancak Müslüman Parlamentosu, ilerleyen yıllarda aynı ilgiyi görmemiş ve Sıddıki'nin 1996'daki ölümü ile sona ermiş bir girişimdir. McRoy, s.15.

⁶⁵¹ McRoy, s. 10; Cohen, s.432.

⁶⁵² Bkz. Modood, Rushdie Affair.

⁶⁵³ Melanie Phillips, "After the Rushdie Affair, Islam in Britain Became Fused with an Agenda of Murder", **The Guardian**, 28.05.2006, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2006/may/28/religion.islam>, (01.09.2015).

⁶⁵⁴ Cohen, ss.463-437; Nielsen, Muslims, ss.161-164.

⁶⁵⁵ Örneğin, Sıddıki'nin Manifestosu aslen, Britanya Yahudilerinin dini ve sivil haklarını koruma amacıyla 200 yılı aşkın süredir faaliyet gösteren Britanya Yahudileri Temsilciler Kurulu (*The Board of Deputies of British Jews*) benzeri bir temsil kurumunu kastetmiştir. Ancak medya onun kullandığı "parlamento" kelimesine odaklanarak İngiltere Müslümanlarının toplumdan ayrı bir siyasal varlık kurmak istediğini rapor etmiştir. Nielsen, Muslims, ss.163-164.

Rushdie Meselesi, Muhafazakar Parti iktidar döneminde yaşanmıştır. Bu dönemde İngiltere Müslüman toplumunun sıkıntıları ile ilgili hükümetin tavrı ilgisiz veya anlayışsız olmuştur. İngiltere Müslümanları, bu döneme değin azınlık grupları içinde yasalara en bağlı grup olarak algılanmıştır. Ancak, Rushdie Meselesi ile birlikte gerek toplumdan, gerekse diğer ırksal azınlıklardan ayırt edilmeye ve Britanya değerlerine bir tehdit olarak algılanmaya başlanmışlar ve “entegrasyon” çağrıları yapılmıştır. Örneğin, İçişleri Bakanı Douglas Hurd, 1989 Şubat ayında Birmingham’da Müslümanlara yönelik konuşmasında protestolarla ilgili olarak “hukuk sınırları içinde kalınması” uyarısını yapmıştır.⁶⁵⁶ Aynı konuşmada “Müslümanların “...‘ana akıma’ katılması ve entegre olması gerektiğini” belirtmiş, medya tarafından bu konuşma, “‘Ya Britanyalı gibi olun, ya da Burada Yaşamayın’” gibi başlıklarla sunulmuştur⁶⁵⁷. Hurd’ün ardından göreve başlayan John Patten ise, Müslüman toplumu liderlerine 4 Temmuz 1989 tarihli hitabında: “...krizin, herkesi ‘Britanyalı olmanın ve özellikle de Britanyalı Müslüman olmanın’ ne demek olduğu hakkında ‘derin düşünceye sevk ettiğini’...” belirtmiştir⁶⁵⁸. Patten, Müslümanlara Britanya toplumuna karşı görevlerini hatırlatmış ve onları Britanyalılıklarını “teyit etmeye” davet etmiştir.⁶⁵⁹

Müslümanların diğer ırksal azınlıklardan farklı olarak ifade özgürlüğüne ve seküler demokratik değerlere karşıt, gerici bir grup olarak algılanması sadece aşırı sağ ve muhafazakarlarla sınırlı kalmamıştır. Müslümanların gerek Rushdie Meselesi, gerekse eğitim alanındaki kolektif tepkileri, ülkede çokkültürcülüğün faydaları konusundaki tartışmayı alevlendirmiş ve Müslümanları bu tartışmanın ön safhasına getirmiştir. Rushdie Meselesindeki tavırları, feministler başta olmak üzere akademisyenlerin Müslümanların taleplerine sempati duymadığını göstermiştir. Çokkültürcülüğü savunan Taylor, Kymlicka ve Macedo gibi yazarlar, çokkültürcü toplum tahayyüllerinde Müslümanlara yer vermemiştir.⁶⁶⁰ Dine Hakaret Kanununun İslam’ı içerecek şekilde genişletilmesini savunanlar, sadece sol içinde kısıtlı bir kesim olmuştur.⁶⁶¹ Jenkins dahil olmak üzere çoğulcu liberaller, Müslümanların

⁶⁵⁶ Nielsen, Muslims, s.161.

⁶⁵⁷ McRoy, s.14.

⁶⁵⁸ McRoy, s.14.

⁶⁵⁹ Solomos, ss.214-215.

⁶⁶⁰ Modood, Introduction, s.3.

⁶⁶¹ Solomos, ss.214-215.

tepkilerinin kökeninde dezavantajlı konumlarından kaynaklanan sıkıntılardan ziyade, bir değerler çatışması görmüşlerdir. Tolerans gösterilmesini savundukları azınlıklar içinde bir grubun, çoğunluğun ve çoğulculuğun temelinde gördükleri değerlere bizzat karşı çıktığı algısıyla, asimilasyoncu bir çizgiye yaklaşmışlardır.⁶⁶²

Rushdie Meselesi, mevcut ırk ilişkileri çerçevesinin, Müslümanların rahatsız oldukları konuları dile getirebilecekleri bir temele ve mekanizmaya sahip olmadığını göstermiştir. Bu durum tepkilerinin radikalleşmesinde rol oynamıştır.⁶⁶³ Protestolarda aşırı görüşlerin ifadesi ise, İslam ve Müslümanlar hakkında toplumda mevcut olan önyargıların ve klişeleştirmenin pekişmesine neden olmuş, devletin entegrasyon için üstlenmesi gereken sorumluluklar göz ardı edilmiştir. Olayların sonucunda tek taraflı bir entegrasyon fikri, çoğulculuk fikrine kıyasla güç kazanmıştır. Rushdie Meselesi gibi iç hadiseler ile, ülkenin dış politikadaki tercihlerine dair tepkileri, İngiltere Müslümanlarının, liberal ve muhafazakarlarca farklı göstergelerle tanımlanmakla birlikte, liberal demokratik değerler açısından örtüşen ulusal kimlik anlayışlarına karşıt olarak algılanmasına vesile olmuş, bu durum, dini farklılıklarının diğer azınlıklarınki gibi içerilmesine engel teşkil etmiştir.⁶⁶⁴

2.3.3.2.3. Körfez Krizi ve Sonrası

Dinlerini köken ülke geleneklerinden ayırıştırarak “gerçek İslam”ı yaşamaya çalışmak, Avrupa’daki Müslüman göçmenlerin, özellikle de orada doğan veya yetişen ikinci ve üçüncü kuşakların genel eğilimi olmuştur. Bu bağlamda Batı toplumlarında yaşayan Müslümanların İslami kimliğinden ulus-ötesi bir üst kimlik olarak söz etmek mümkündür. Dini tarikat ve hareketlerin farklılıklarına rağmen, İslam’ın genel prensibi olarak ümmet bilinci, ortak bir noktadır. İlk kez Rushdie Meselesi ile geniş çapta politize olan ve örgütlenen İngiltere Müslüman toplumu da, dünyada Müslüman ülkelere veya Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları yerlere Batılı ülkelerin haksız gördükleri müdahaleleri veya gerektiği durumda müdahale etmemeleri halinde bu ümmet bilinci çerçevesinde duyarlılık ve tepki göstermiştir.

⁶⁶² Parekh, Integrating Minorities, ss.17-19.

⁶⁶³ Favell, Philosophies of Integration, ss.218-222.

⁶⁶⁴ Solomos, ss.215-217.

Ancak bu tepkiler, onların ötekileştirilmesine yol açmıştır. İngiltere Müslümanları, Rushdie Meselesinde Britanya'nın siyasi değerlerine düşman değerlere sahip olmakla itham edilirken, Körfez Krizi ve devamındaki savaşta, vatana sadakatsizlikle suçlanmıştır.⁶⁶⁵

1990 Ağustos ayında başlayan Körfez Krizi, İngiliz dış politika tercihlerinin Müslüman toplumunda sıkıntı yarattığı ve Müslüman toplum ile hakim toplumun dış siyaset konusunda birbirinden ciddi şekilde ayrıştığı ilk durumdur. Irak'ın Kuveyt'i işgali, İngiltere Müslümanları tarafından Batı ülkelerinin I. Dünya Savaşı sonunda Orta Doğuda yapay sınırlar çizmesinin yanlışlığını telafi eden anti-emperyalist bir hareket olarak algılanmış ve desteklenmiştir. Müslüman örgütleri, İngiliz hükümetinin İsrail'in Arap topraklarındaki işgaline veya Keşmir sorununa karışmazken, Irak'a müdahaleyi desteklemesine, Müslümanlar arasındaki bir sorun olarak gördükleri bu krize, Müslüman olmayan ülkelerin karışması olarak algılayıp tepki göstermişlerdir. Suudi Arabistan hükümetinin koalisyon güçlerinin sınırından geçmesini kabul etmesi de diğer bir sıkıntı nedeni olmuştur. İslam'ın kutsal topraklarına gayrimüslim orduların kabul edilmesini, Rushdie Meselesinde olduğu gibi, dini haysiyetlerine saldırı olarak algılamışlar, Irak'a yapılan askeri operasyon sırasında yaşanan sivil ölümleri, kıyım olarak nitelendirmişlerdir.⁶⁶⁶

İngiltere savaşa girerken, Müslümanların buna tepkisi, kamuoyu nezdinde Müslüman sivillere yönelik bir hassasiyet ve savaş karşıtlığı çerçevesinde görülmemiş, saldırgan ve diktatör olarak görülen Saddam Hüseyin'i, dolayısıyla içinde yaşadıkları ve vatandaşı oldukları ülkeden ziyade düşmanı destekledikleri, dolayısıyla İngiltere'ye bağlı olmadıkları algısını kuvvetlendirmiştir. Müslümanlar protesto eylemleri düzenlerken, Körfez Savaşı süresince Müslümanlara yönelik ırkçı saldırılar artmış, hatta camilere saldırılar yaşanmıştır. Kendilerine yönelik bu tür şiddet olayları da, Müslüman kesimin Batının kendilerine karşı olduğu inancını beslemiş ve bir kutuplaşmaya yol açmıştır.⁶⁶⁷ Cesarani'ye göre geçmişte olduğu gibi, Körfez Savaşında da savaş durumunun etkisi, ülkenin geçmişini paylaşmayan yabancı kökenli ırksal azınlıkları vatandaş olsalar dahi dışlayarak ve ötekileştirerek, ırka dayalı kimliği pekiştirmek olmuştur. Üstelik bu kez, "yabancılar" düşmanla

⁶⁶⁵ McRoy, ss.20-21.

⁶⁶⁶ Peace, s.127; McRoy, ss.16-19.

⁶⁶⁷ McRoy, ss.18-19; Peace, s.127.

işbirliği yapmaktadır: “Britanyalı Müslümanlar bir ‘Beşinci Kol’ olarak görülmüştür. Nitekim, Britanya’da 200’den fazla Arap, tehdit edilmiştir.”⁶⁶⁸

Yugoslavya’nın dağılmasından sonra Bosna ve Kosova’da yaşananlar da, dış politika alanında İngiltere Müslümanlarının hükümetle ters düştüğü bir başka durumdur. Körfez Krizi sırasında İngiltere ve diğer Batılı güçlerin ordularının Müslüman topraklarına girmesini protesto eden İngiltere Müslüman toplumu, Balkanlar’da Müslüman sivillere yönelik katliamlar karşısında bu kez İngiltere’nin müdahil olmasını ve bu toplulukları korumasını istemiştir.⁶⁶⁹

Sadece ümmet bağılıklarından ötürü değil, Avrupalı olmaları itibarıyla kendi konumlarına yakın gördükleri Bosnalı Müslümanların, Avrupa’nın merkezinde, Avrupalı fenotipe ve ılımlı bir İslam anlayışına sahip olmalarına rağmen sadece din farklılığı üzerinden katledilmesi ve Avrupa ülkelerinin buna uzun süre müdahale etmemesi, İngiltere Müslüman toplumunda endişeye yol açmıştır. Bu bakış açısına göre yüzyıllardır Avrupa’da yaşamakta olan, oldukça seküler, İngiltere’de kendilerinden beklendiği gibi Avrupa’ya entegre olmuş şekilde nitelenebilecek bir Müslüman kesiminin başına gelenlerin, çoğunluğu ırk ve etnik köken olarak hakim toplumdan farklı, göreceli olarak daha dindar olan İngiltere Müslümanlarının başına gelmeme garantisi yoktur. Gerek Rushdie Meselesinde, gerekse Körfez Savaşı süresince ırkçı saldırılara daha çok maruz kalan Müslümanların, İngiltere’ye ait görülmedikleri kanaati bu dönemde pekişmiştir.⁶⁷⁰

Bosna Savaşı, Runnymede Trust tarafından 1997 yılında hazırlanan ve kavramı ilk kez ortaya atan İslamofobi raporunda, İslamofobinin Müslüman olan ve olmayanların paylaştığı ortak sorunlarda ortak çözümler önünde engel oluşturduğuna örnek olarak verilmiştir. Rapor için yapılan mülakatlardan birinde, Avrupa ülkelerinin krize uzun süre müdahale etmemesi şöyle değerlendirilmiştir:

Bosna savaşı sırasında, aralarında bir bakan da olmak üzere siyasetçilerle çok iletişimim oldu. Siyasi bağılıkları hangi yönde olursa olsun, Bosna’ya askeri müdahale kararı almak istememelerinin, büyük ölçüde Avrupa’da yeni bir Müslüman devletinin oluşumuna destek olmak istememelerinden kaynaklandığı açıktı. Bakan, ona hükümetin neden Bosna hükümetine karşı silah ambargosunu

⁶⁶⁸ Cesarani, s.69.

⁶⁶⁹ Peace, s.128.

⁶⁷⁰ McRoy, ss.20-24.

*kaldırmayı reddettiğini sorduğumda bana, 'Müslümanların radikalizme eğilimi var' dedi.*⁶⁷¹

Hükümet, Rushdie Meselesinde olduğu gibi, Bosna Krizinde de Müslüman kesimin sıkıntı, korku ve taleplerine ilgisiz kalmıştır. 1995 yılında İngiltere’de dönemin en geniş Müslüman tabana sahip örgütü olan UKACIA delegasyonunun Başbakan’la görüşme talebi geri çevrilmiştir. UKACIA hükümetin, Sırlara karşı harekete geçmeyerek Müslümanların soykırımını dolaylı olarak teşvik ettiğini iddia etmiştir.⁶⁷² Bu dönemde çeşitli Müslüman örgütleri bir yandan lobicilik, bir yandan protesto faaliyetleri yürütmüş ve kriz bölgelerine insani yardım yapmışlardır.⁶⁷³ 1999 Kosova Krizinde ise, Birleşmiş Milletlerin yaptırım kararı olmamasına rağmen ABD ve İngiltere’nin Sırbistan’a yönelik hava saldırıları, İngiltere Müslüman kesimi tarafından takdirle karşılanmış, eleştirilmemiştir.⁶⁷⁴

11 Eylül saldırıları ertesinde oluşan Küresel Teröre Karşı Savaş ortamı, İngiltere Müslüman örgütleriyle hükümetlerin gerek iç politika, gerekse dış politika alanlarında kutuplaşmasını pekiştirmiştir. İktidar, özellikle 11 Eylül ve 7 Temmuz saldırılarını takiben, en geniş tabana sahip olması itibarıyla İngiltere Müslümanlarını temsil eden örgüt olarak tanıdığı MCB’den radikalizme karşıt girişimler beklemiştir. MCB terörü resmen lanetlemiş, ancak bazı MCB delegelerinin, radikal İslamcıları fikren destekleyen söylemleri olmuştur. MCB’nin radikal İslamcılığı desteklediği algısı, Müslümanların ümmet temelinde duyarlılık gösterdiği dış politika meseleleri olan Filistin sorunu, Çeçenistan sorunu, Afganistan müdahalesi ve Irak işgali ile ilgili olarak hükümete yaptığı çağrılar ve protesto gösterilerinin vatandaşların meşru tepkileri değil, gericiliğin desteklenmesi olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. MCB, Muhafazakar Parti’nin yanı sıra, İşçi Partisi tarafından da dışlanarak, kuruluş döneminde sahip olduğu hükümet desteğini kaybetmiştir.⁶⁷⁵

⁶⁷¹ Commission on British Muslims and Islamophobia, s.12.

⁶⁷² McRoy, ss.24-25.

⁶⁷³ Peace, s.128.

⁶⁷⁴ McRoy, s.20.

⁶⁷⁵ McRoy, s.172; Vidino, ss.123-126.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2001 KENT İSYANLARI VE KAMU DÜZENİ ADINA ENTEGRASYON

İngiltere’de 1980’lerde ve 1990’larda yaşanan kent isyanlarında, temel aktör Afrika-Karayip kökenli gençler olmuştur. İsyancılar, sosyo-ekonomik dezavantaj ve ırkçılığın neden olduğu yabancılaştırmanın veya suça eğilimli şahısların anti-sosyal davranışlarının tezahürü olarak yorumlanmıştır. Tekrar etmemesi için ise isyan bölgelerinde güvenlik önlemlerinin artırılmasına ek olarak, bu kesime mali destek sağlanmış ve ırk ayrımcılığı ile mücadele yöntemleri benimsenmiştir. 1995 Bradford isyanında ilk kez, Asya kökenliler rol almıştır. Ancak 1990’lı yıllarda hükümet tarafından, sokak çatışmalarının belirli bölgelerle sınırlı kalacağı kanısı ile politika değişikliği yapılmamıştır.⁶⁷⁶

2001 yılında, çok daha geniş kapsamlı isyanlar yaşanmıştır. 1980’lerde yaşanan isyanlardan farklı olarak, 2001 isyanlarına katılan azınlık mensuplarının çoğunluğu, siyahlar değil, Asyalı-Müslümanlar olmuştur. Irkçı örgütlerin karıştığı bu olaylarda sadece azınlık grupları ile polis değil, beyazlar ile azınlıklar arasında da çatışmalar yaşanmıştır.⁶⁷⁷

İsyancılar sert önlemlerle bastırılmıştır. Kimi İşçi Partisi mensupları, isyanları azınlıkların içinde bulunduğu yoksunluk⁶⁷⁸ ve ırk ayrımcılığı sonucu yabancılaştırılması ile açıklamıştır. Başbakan ve İçişleri Bakanı ise, olayları aşırı sağ örgütlerin provoke ettiğini kabul etmiş, ancak ne aşırı sağ ile mücadelenin, ne de yabancılaştırma ve hoşnutsuzluk gibi faktörlerin sokak şiddeti için bahane kabul edilemeyeceğini söylemişlerdir. İçişleri Bakanı David Blunkett, isyanları “şuursuz şiddet” olarak nitelendirmiş, Başbakanlığın kamuoyu açıklamasında olaylar, azınlıkların aşırı sağa karşı tepkisine değil, yerel halkın polisle çatışma hevesine yorulmuştur.⁶⁷⁹

⁶⁷⁶ Solomos, ss.143-168.

⁶⁷⁷ Solomos, s.168.

⁶⁷⁸ İngiltere’de yoksunluk (*deprivation*), bireylerin yaşam kalitesine dair olarak gelir, istihdam, eğitim, iskan, sağlık ve diğer hizmetlere erişim gibi göstergeler ile ölçülmektedir. Department for Communities and Local Government, “The English Indices of Deprivation 2015”, 2015, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/465791/English_Indices_of_Deprivation_2015_-_Statistical_Release.pdf, (20.01.2016).

⁶⁷⁹ “Labour at Odds on Bradford Riots”, **BBC News**, 09.07.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1430437.stm (21.11.2015); “Blunkett Attacks Bradford Violence”, **BBC News**, 10.07.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1432390.stm (21.11.2015).

İsyanların hükümet aktörlerince kamu düzenine yönelik, tekrar etmesi riski olan bir güvenlik tehdidi olarak sorunsallaştırılmasının ardından, hükümet ve yerel yönetimler, isyanlara ilişkin raporlar hazırlatmıştır. Bu raporlar, isyanlara yol açan ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel nedenleri tespit ederek çözüm önerileri sunmaktadır. Çalışmada söylem analizi ile incelenen beş rapor arasından özellikle, İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlatılan Cantle⁶⁸⁰ ve Denham⁶⁸¹ raporlarının, hükümetin 2001 sonrası dönemde kent isyanlarını önlemek üzere benimsediği politikanın arka planını oluşturduğu söylenebilir.

2001 isyanları, İngiltere'nin ırk ilişkileri çerçevesinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. 2001 isyanlarına kadar İngiliz ırk ilişkileri sisteminin önceliği, ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele olmuştur. ırk ilişkileri yasal çerçevesi, kronolojik olarak önce ırk, ardından etnisite ve başta Yahudiler ve Sihler olmak üzere Müslüman olmayan gruplar söz konusu olduğunda ise din temelli ayrımcılık, taciz ve diğer şiddet biçimleri ve nefret söylemleri ile mücadeleyi hedeflemiştir.⁶⁸² 2001 isyanlarının ırk, etnisite, kültür ve din temelinde ayrışık topluluklar arasında çatışmalar şeklinde seyrettiği algısı ile birlikte öncelik, iyi ırk ilişkilerinin tesisi olmuştur. İsyanlara göçmen kökenlilerin katılması nedeniyle bu iyi ilişkiler, göçmen entegrasyonu ile yakından ilintilidir.

İleride yaşanacak isyanları önlemek için geliştirilmesi beklenen iyi ırk ilişkileri, hem Asyalı-Müslümanların topluma entegrasyonunu hem de beyazlarla azınlıkların birbiriyle olumlu etkileşime geçmesini kapsamaktadır. Toplumsal kaynaşma (*community cohesion*) olarak ifade edilen bu hedef, hükümetin entegrasyon politikasının anahtar terimi haline gelmiştir.⁶⁸³ Kaynaşma zemini ise, Laclau ve Mouffe'un söylem kuramında yer alan “yüzer gösterge” kavramı çerçevesinde,⁶⁸⁴ ortak değerler terimi ile belirtilen çoğulcu bir vatandaşlık ve kentlilik anlayışı olmuştur.

⁶⁸⁰ Ted Cantle, **Community Cohesion: A Report of the Independent Review Team**, HMSO, London, Aralık 2001(Cantle Raporu).

⁶⁸¹ John Denham, **Building Cohesive Communities: A Report of the Ministerial Group on Public Order and Community Cohesion**, HMSO, London, 2001 (Denham Raporu).

⁶⁸² Solomos.

⁶⁸³ Derek McGhee, “Getting ‘Host’ Communities on Board: Finding the Balance Between ‘Managed Migration’ and ‘Managed Settlement’ in Community Cohesion Strategies”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Cilt:32, Sayı:1, Ocak 2006, (Managed Migration).

⁶⁸⁴ Yüzer gösterge, söylem içinde üzerinde hakimiyet çatışması olması nedeniyle sabitlenemeyen, diğer bir deyişle tanımı tanımlayana göre değişen göstergelere denilmekte olup, kuramda kolektif

İngiltere üzerine gerçekleştirilen uygulama çalışmasına ait ilk örnek olay incelemesini teşkil eden bu bölümde, 2001 kent isyanları ile 7 Temmuz 2005 saldırıları arasını kapsayan dönemde kamu düzeni adına ortaya konan entegrasyon söylemi, güvenlikleştirmenin kolektif kimlik inşası ötekileştirici özellikleri odağında incelenmektedir. Söylem incelemesinin ardından, ortaya konan politika, istisna siyaseti ve huzursuzluk siyaseti koşulları itibariyle değerlendirilmektedir. Entegrasyon söylem ve politikasının yanında, sığınma, göç ve vatandaşlık politikasında yaşanan değişimler de kapsamaktadır.

3.1. GÜVENLİKLEŞTİRME SÖYLEMİNİN ANALİZİ

Bu kısımda öncelikle isyan raporları analiz edilmektedir. Raporlar, bürokratik söylem alanında yer almakta, tehdidin ve kolektif kimliğin nasıl inşa edildiğini ortaya koymakta, toplumsal kaynaşma kavramıyla ifade edilen entegrasyon yaklaşımını çözüm olarak öne sürmektedir. Raporları takip eden politika belgeleri ve siyasi aktör söylemleri, raporların analizinden güvenlikleştirmeye dair elde edilen bulgularla ilişki içerisinde değerlendirilmektedir.

3.1.1. İsyen Raporlarının Analizi

2001 yılının Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında Oldham, Burnley ve Bradford'da⁶⁸⁵ yaşanan isyanlar ile ilgili durumu değerlendiren beş rapor bulunmaktadır. İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlatılan Cantle ve Denham Raporları, isyan görülen kentlerin tümünü kapsamaktadır. Bradford, Burnley ve Oldham üzerine ayrıca, yerel girişimlerle kurulan ekipler tarafından hazırlanan üç rapor bulunmaktadır: Ouseley⁶⁸⁶, Clarke⁶⁸⁷ ve Ritchie⁶⁸⁸ raporları. Raporları

kimlik ve siyasi sistemle ilgili ana göstergelerin (ulus, demokrasi, eşitlik gibi temel kavramların), toplumsal tartışma ve çatışmaların sürdüğü sürece yüzer gösterge özelliği göstereceği belirtilmektedir. Howarth ve Stavrakakis, ss.28-29.

⁶⁸⁵ İsyen yaşanan bölgelerin yerel meclislerinde 2000 yerel seçimlerine dek İşçi Partisi çoğunlukta olmuştur. 2000 seçimlerinde ise Burnley ve Bradford'da mecliste mutlak çoğunluk elde eden parti olmamış, Oldham'da Liberal Demokratlar çoğunluğu almıştır.

⁶⁸⁶ Herman Ouseley, **Community Pride Not Prejudice: Making Diversity Work in Bradford**, Bradford Vision, Bradford, Temmuz 2001, <http://www.bradford2020.com/pride/report.pdf>, (10.12.2010), (Ouseley Raporu).

hazırlayan ekipler, kapsamaları, yayınlanma tarihleri ve amaçları ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: İsyanlar ile İlgili Raporlar

RAPOR ADI	Cantle	Denham	Ouseley	Clarke	Ritchie
Talep eden Kurum	İçişleri Bk.	İçişleri Bk.	Yerel yönetim ve paydaşlar	Yerel yönetim	Yerel yönetim ve emniyet
Hazırlayan Ekibin kapsamı	Kamu görevlileri, dernek ve vakıf temsilcileri, yerel siyasetçiler	Parlamentarler, İçişleri Bakanlığı, Başbakanlık ve CRE temsilcileri	Akademisyenler, yerel meclis üyeleri, CRE ve emniyet görevlileri, gençler	İnanç önderleri, azınlık örgüt temsilcileri, emniyet görevlileri, yerel meclis üyeleri, gençler	İrk eşitliği ve yerel kalkınma kurum temsilcileri, akademisyenler, emniyet görevlileri, eğitimciler
İlgili Kentler	Bradford, Burnley, Oldham, Southall, Birmingham, Leicester	Bradford, Burnley, Oldham	Bradford	Burnley	Oldham
Yayınlanma tarihi ⁶⁸⁹	11 Aralık 2001	11 Aralık 2001	12 Temmuz 2001*	11 Aralık 2001	11 Aralık 2001
Amaç	Toplumsal kaynaşma için ulusal politikalar	Toplumsal kaynaşma için ulusal politikalar	İrk ilişkilerini düzelterek yerel politikalar	İsyan ortamını düzelterek yerel politikalar	İsyan ortamını düzelterek yerel politikalar

*: Ouseley Raporu, 2001 isyanlarından önce hazırlanmıştır ancak 1995 Bradford isyanını kapsamaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Raporların hazırlanışındaki temel neden, isyanlarda çatıştığı görülen toplulukların gerek birbirleri, gerekse toplum ve kamu otoriteleri ile ilişkilerindeki olumsuzluklara dair tespitler yapmak ve bunlarda iyileşme sağlanmasına yönelik önerilerde bulunmaktır. Diğer raporların bir arada değerlendirilmesinden oluşan Denham Raporu dışındaki raporlar, emniyet, ırk ilişkileri, yerel kalkınma gibi alanlarda çalışan uzmanlar ile toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden ekiplerce sistemli ve geniş katılımlı bir danışma süreciyle hazırlanmıştır. İçerik itibariyle

⁶⁸⁷ Tony Clarke, **Burnley Task Force Report on the Disturbances in June 2001**, Burnley Borough Council, Burnley, 2001, <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Guardian/documents/2001/12/11/Burnleytaskforce.pdf>, (20.10.2015), (Clarke Raporu).

⁶⁸⁸ David Ritchie, **Oldham Independent Review: One Oldham One Future**, Panel Report, 11 Aralık 2001, <http://resources.cohesioninstitute.org.uk/Publications/Documents/Document/DownloadDocumentsFile.aspx?recordId=97&file=PDFversion>, (21.11.2015), (Ritchie Raporu).

⁶⁸⁹ Gün ve ay itibariyle yayınlanma tarihleri basından edinilmiştir. Ouseley Raporu için bkz., "Blueprint for 'Divided' Bradford", **BBC News**, 12.07.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1435390.stm, (15.10.2015). Diğer raporlar için bkz. "Race Reports at a Glance", **BBC News**, 11.12.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/1703432.stm, (22.10.2015).

iskandan istihdama, eğitimden medyaya uzanan pek çok alanı kapsamaktadır. Öneriler temel olarak hükümet ve/ya yerel yönetimlere yönelik olmakla birlikte, medya, cemaat örgüt ve önderleri gibi hükümet dışı aktörlerden beklentiler de içerebilmektedir.

Rapor metinleri hem araştırma hem de politika önerisi özelliklerine sahiptir. Raporlarda yoksunluk, topluluklar arasında ayrışma ile ırkçılık ve ırk ayrımcılığının, birbiri ile etkileşim halinde isyan ortamına yol açtığı tespit edilmektedir. Entegrasyon probleminin çözümü için yapılan öneriler, bir temel prensip ve değerler bütününe dayandırılmaktadır. Toplulukların birbirleri ve devletle etkileşiminin artırılmasını öngören bu prensip ve değerler bütünü, vatandaşlık ve/ya kentlilik anlayışı olarak telaffuz edilen kolektif kimlik özelinde tanımlanmaktadır. Bu anlatı biçimi, raporları ortak bir söylemin parçası haline getirmektedir.

2001 isyanları, hem kişilerin kamu otoritesine karşı gelmelerini hem de azınlık ve çoğunluğa mensup bireyler arasında meydana gelen çatışmaları içermiştir. Metinlerinin içinde yer aldığı söylem düzeninin⁶⁹⁰ İngiltere ırk ilişkileri çerçevesi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim raporları hazırlayan ekiplerde ırk ilişkileri ile ilgili bürokratlar yer almakta, mevcut ırk ilişkileri yasa ve pratiklerine atıf yapılmakta, ırk ilişkileri çerçevesinin yaklaşımı değerlendirilmektedir.

Kelime seçimleri ve bir araya getirilme biçimleri ile varsayımlar, araştırmada faydalanan iki söylem analizi yaklaşımında da merkezi öneme sahiptir⁶⁹¹. Raporlarda öne çıkan ilk kelime tercihi, topluluk (*community*) terimidir. İsyan bölgelerinde toplum kelimesi yerine tercih edilen topluluklar kelimesi, bireylerden ziyade cemaatlara dayalı bir toplum anlayışına işaret etmektedir. Raporlar, isyancı ötekilere karşı ideal bir vatandaş ve kentli kimliği inşa etmektedir. Raporların kolektif kimlik inşasında kullandıkları ortak değerler (*shared values*) terimi, kimlik ve entegrasyona dair ana imleyendir ve yüzer gösterge özelliği göstermektedir. Aşağıda, raporların bu temel kavramlar çerçevesinde şekillenen anlatısı içinde, isyan tehdidinin içeriği, isyana katılanlara karşıt olarak kolektif kimliğin inşa edilişi ve kimlik - entegrasyon ilişkisi incelenmektedir.

⁶⁹⁰ Bkz. Fairclough, *Language and Power*, ss.72-73.

⁶⁹¹ Çalışmada toplulukları ve kolektif kimliği tanımlayan ifadelerde kelime seçimleriyle ilgili olarak eşdizimlilik, denklik zincirleri, düğüm noktaları, denklik mantığı ve yüzer göstergeler kavramlarından faydalanılmaktadır. Bu kavramlar için bkz. Fairclough, *New Labour*, ss.30-31, 161; Jorgensen ve Phillips, ss.27, 42-43; Howarth ve Stavrakakis, ss.10-11.

3.1.1.1. İsyânların Nedenleri

Güvenlikleştirme analizi, belli bir göndergeye yönelik varoluşsal tehdit iddiasının ortaya konmasıyla başlar. Raporların, isyanları, kamu otoritesine, kamu kurumları ve kişilerin mal ve mülklerine saldırı ve grupların birbirlerine karşı şiddet göstermesi şeklinde betimlediği görülmektedir. Bu açıdan isyanların, kamu düzeninin bozulması şeklinde özetlenebilecek, iç güvenliğe yönelik bir tehdit olarak ele alınması söz konusudur. Dolayısıyla isyanlarla ilgili güvenlikleştirmenin, güvenlikleştirme kuramında siyasi güvenlik olarak tanımlanan alanda yer aldığı düşünülebilir.

Öte yandan, raporların isyanların nedenlerine ilişkin anlatısı, kolektif kimliğin tehdit altında olduğu söylemini içermesi nedeniyle, güvenlikleştirmenin toplumsal güvenlik alanında gerçekleştiğine işaret etmektedir. Raporların doğrudan ya da dolaylı olarak inşa ettiği vatandaşlık ve/ya kentlilik kimliğine uyumsuzluk halinde, isyan ortamının süreceği uyarısı yapılmaktadır. İsyânlar bağlamında hem göçmenlerin topluma entegrasyonunun hem de göçmen kökenliler ile beyazların birbirine kaynaşmamasının sorunsallaştırılması ve çözümün belirli bir kolektif kimlik tahayyülüne bağlanması, tehdidin içeriği açısından toplumsal güvenlikleştirmenin söz konusu olduğunu göstermektedir.

Raporların kurduğu neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde, isyanlar aşağıdaki süreç sonucunda gerçekleşmiştir:⁶⁹²

- Genel bir yoksunluk ve özellikle gençler arasında hoşnutsuzluk durumu,
- Asya kökenli Müslüman azınlığın kısmen mecburi, kısmen isteğe bağlı nedenlerle beyazlardan ayrılmış halde yaşaması,
- Ayrışma sonucunda toplulukların birbirleri hakkında önyargı ve korkularının artması,
- Radikal grupların faaliyetleriyle bu korkuların büyümesi,
- Yerel kaynakların paylaşımında algılanan rekabet duygusuyla⁶⁹³ birlikte topluluklar arasında kutuplaşma ve cepheleşme,

⁶⁹² Cantle Raporu; Denham Raporu; Ouseley Raporu; Ritchie Raporu; Clarke Raporu.

⁶⁹³ Burada beyazların kaynakların azınlıklara gittiği inancıyla tepkiselleşmesi söz konusudur. Hakim toplumdan benzer tepkiler, Karayip kökenlilerin geldiği 1950'li yıllarda da yaşanmıştır. Bkz. Cesarani, s.64.

- Tetikleyici bir olay ile asayişin bozulması ve şiddetli çatışmalar.

Ayrıca, raporların topluluklara dair tespitleri, sadece göçmen azınlığı değil, beyazları da kapsamaktadır. Beyazların bir kesiminin de göçmen kökenli azınlıklara benzer şekilde dezavantajlı olduğu uyarısı yapılmaktadır. Yoksunluğun hakim olduğu bir ortamda toplulukların birbirinden keskin çizgilerle ayrışmasının birbirleri hakkında mevcut önyargılarının keskinleşerek kutuplaşmaya yol açtığı tespit edilmektedir. Devlet yardımlarının dağıtımında rekabet duygusu ve aşırı sağın durumu suistimal etmesiyle birlikte ırkçılığın yükselmesi de etken olarak gösterilmektedir.⁶⁹⁴

Aşağıdaki tabloda, raporlarda isyan tehdidinin içeriğini teşkil eden üç neden olarak belirtilen yoksunluk, entegrasyon problemi ve ırkçılık ile ırk ayrımcılığına verilen önem sırası, bunların birbiri ve isyanlar ile kurulan bağlantısı bir arada gösterilmektedir. Ardından, raporların bu üç neden üzerine kurduğu söylem çerçevesi incelenmektedir.

Tablo 4: İsyen Raporlarında İsyenlerin Nedenleri, Önem Sırası ve Bağlantısı

Rapor	Yoksunluk	Entegrasyon Problemi	İrkçilik ve İrk Ayrımcılığı	Bağlantı
Cantle Denham	2	1	3	Entegrasyon problemi, yoksunluk koşullarıyla birleşerek ırkçılığı artırmış, çatışmalara neden olmuştur.
Ouseley*	2	1	1	Entegrasyon problemi, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı ile bağlantılı ve eşit önemde olup, yoksunluk koşullarıyla etkisi artarak isyanlara sebep olmuştur.
Clarke	1	3	2	Yoksunluk, ırkçılık ve ırk ayrımcılığını artırmış, entegrasyona engel olmuş, çatışma ortamına sebep olmuştur.
Ritchie	2	3	1	İrkçiliğin dozu yoksunlukla artarak entegrasyona engel teşkil etmiş, isyanları tetiklemiştir.

*: Entegrasyon problemi ile ırkçılık ve ırk ayrımcılığının önemi eşdeğerdir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.1.1.1.1. Yoksunluk

Yoksunluk, raporlarda isyan bölgelerinin ve isyancıların maruz kaldığı temel bir koşul olarak dile getirilmektedir. Söylem analizi kuramları, söylem incelemesinin

⁶⁹⁴ Cantle Raporu, s.10; Clarke Raporu, ss.32,38; Ritchie Raporu, ss.8-15; Denham Raporu, ss.7-17.

sadece söylenenleri değil, söylenmeyenleri ve varsayımları da kapsamı gerektiğini vurgular.⁶⁹⁵ Literatürde göçmenler ve azınlıkların dezavantajlı durumu, dışlanma, marjinalleşme ve ayrımcılık gibi kavramlarla nitelendirilmektedir.⁶⁹⁶ Raporlarda yoksunluk ve dezavantaj koşullarını belirtmek üzere hangi kavramların tercih edildiğine bakmak, isyan nedenlerinin yorumlanmasındaki varsayımlara dair ipucu vermektedir. Raporlarda, toplulukların yoksunluğu kıracak şansları olmadığı algısını ifade etmek için yabancılaşma (*alienation*), dışlanma (*exclusion*) ve marjinalleşme (*marginalization*) terimlerinden ziyade hoşnutsuzluk (*disaffection*) kavramı tercih edilmiştir. Bu, isyanlara katılanların toplum-dışı veya sistem karşıtı olarak görülmediğini gösterir.

Fairclough, söylem metinlerinin gramer özellikleri içinde isimleştirmenin özneyi (sorumlu tarafı) gizleme işlevi olduğunu belirtir.⁶⁹⁷ Raporlarda yoksunluk kavramı ve kimi zaman yoksunlukla eşdizimlenen fakirlik (*poverty*) kelimesi, isimleştirme yoluyla kullanılmıştır. Clarke ve Ritchie raporlarında imalat sanayisinin çöküşü ile açıklanan yoksunluktan sorumlu olarak hükümet veya şirketler gibi özneler gösterilmemektedir. Yoksunluğun kalkınma ile ilişkili bir sorun olarak belirtilmesine rağmen, sınıf kavramı hiç kullanılmamıştır.

Yoksunluğu birincil tehdit olarak kabul eden tek rapor, Clarke raporudur. Bu rapora göre yoksunluk, eğitim ve istihdam sorunlarına yol açmaktadır. Eğitim seviyesinin düşük, işsizliğin yaygın olması, suça zemin hazırlayan faktörler olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yoksunluk, bölgede suç oranlarının yüksek seyretmesine neden olarak gösterilmektedir. Rapora göre diğer isyan nedenleri olan topluluklar arasında ayrışma ile ırkçılık ve ırk ayrımcılığı da, yoksunluktan kaynaklanmaktadır.⁶⁹⁸ Ritchie Raporunda ise, yoksunluk isyanların en önemli nedeni olarak gösterilmemiş, ancak Clarke Raporuna benzer şekilde nitelendirilmiştir.⁶⁹⁹ Cantle, Denham ve Ouseley raporlarında ise yoksunluğa, birincil sorun olarak ele alınan toplumsal ayrışmanın gerçekleştiği zemin olarak değinilmekte, ancak fazla yer verilmemektedir.⁷⁰⁰

⁶⁹⁵ Zdenek ve Johnstone, ss.28-29; Fairclough, Language and Power, ss.119-128.

⁶⁹⁶ Bkz. Castles ve Miller, ss.31-32, 294; Young, ss.39-65.

⁶⁹⁷ Fairclough, Language and Power, ss.119-128.

⁶⁹⁸ Clarke Raporu, ss.47-52.

⁶⁹⁹ Ritchie Raporu, ss.8,12,16-31.

⁷⁰⁰ Cantle Raporu, s.17; Denham Raporu, s.8; Ouseley Raporu, s.11.

3.1.1.1.2. Entegrasyon Problemi

2001 isyanları, İçişleri Bakanlığı tarafından farklı ırksal, etnik ve kültürel topluluklar⁷⁰¹ arasında bir toplumsal kaynaşma sorunsalı olarak değerlendirilmiştir.⁷⁰² Cantle Raporunun İçişleri Bakanlığınca ortaya konan hedefi: “...ortak değerlere ve çeşitliliğin kutlanmasına dayanan daha iyi toplumsal kaynaşmayı teşvik edebilecek ne tür ulusal politikaların uygulanabileceğini... belirlemek...”olarak ifade edilmiştir.⁷⁰³ Denham Raporu da benzer şekilde ulusal hükümete: “... daha fazla kargaşa yaşanma riskini asgariye indirmek ve daha güçlü, kaynaşmış toplumlar inşa etmek...” üzere önerilerde bulunmak amacıyla yazılmıştır.⁷⁰⁴ Dolayısıyla bu iki raporda değerlendirme ve öneriler, yoksunluk veya ırk ayrımcılığından ziyade, entegrasyon problemine odaklanmıştır.⁷⁰⁵

Cantle ve Denham raporlarına göre isyanların temel nedeni paralel yaşamlar kavramıyla ifade edilen entegrasyon problemidir. Cantle Raporu, isyanların yaşandığı veya isyan eğilimi görülen yerlerde, topluluklar arasında mekansal ayrılıkların ötesine geçen ve kutuplaşmaya varan bir ayrışma olduğu tespiti ile başlamaktadır:

*Eğitim düzenlemelerinin, cemaat kuruluşları ve gönüllü kuruluşların, istihdamın, ibadet yerlerinin, sosyal ve kültürel ağların ayrışık olması, çoğu topluluğun bir dizi paralel yaşamlar temelinde işlediği anlamına gelmektedir. Bu yaşamlar örtüşmek ve biraz olsun anlamlı etkileşimleri teşvik etmek bir yana, genellikle birbirine hiçbir noktada temas etmiyor gibi görünmektedir.*⁷⁰⁶

Raporun temel araştırma bulgusu, yukarıdaki pasajda “paralel yaşamlar” olarak nitelendirilen, topluluklar-arası ayrışma durumudur. Ayrışma, bir azınlık topluluğunun mekansal, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi hayatını Britanya

⁷⁰¹ Community terimi raporlarda, bazen toplumun çeşitli kesimlerini ayrı ayrı belirtmek, bazen de yerel toplumun tümünü ifade etmek üzere kullanılmıştır. Buna mukabil olarak çalışma içerisinde duruma göre topluluk veya toplum terimleriyle ifade edilmektedir.

⁷⁰² John Denham, “Foreword”, Cantle Raporu.

⁷⁰³ John Denham, “Foreword”, Cantle Raporu.

⁷⁰⁴ Denham Raporu, s.1.

⁷⁰⁵ Bu metinlerde entegrasyon alanları ayırt edilmemiştir. Ancak kolektif kimliğe uyum ve topluma katılıma ağırlık verilmesi itibarıyla kastedilen entegrasyonun, Entzinger ve Biezeveld tarafından yapılan sınıflandırmada siyasi katılım ve sivil toplum faaliyetlerini içeren yasal-siyasi entegrasyon ile toplumsal değerlere yaklaşmayı ifade eden kültürel entegrasyon alanlarını kapsadığı görülmektedir. Bkz. Entzinger ve Biezeveld, ss.22-28.

⁷⁰⁶ Cantle Raporu, s.9.

toplumu ve içindeki diğer topluluklar ile iletişim ve etkileşimden kaçınarak kendini tecrit etmesi olarak açıklanmaktadır. Rapora göre dezavantajlı toplulukların ne birbirleri arasında, ne de ulusal ve yerel kurumlarla ilişkilerinde uyum vardır.⁷⁰⁷ Diğer raporlar da, topluluklar arasındaki ayrışmayı benzer şekilde açıklamaktadır.⁷⁰⁸

Toplumsal ayrışmanın nedenleri olarak, hem zorunlu hem de isteğe bağlı faktörlere dikkat çekilmektedir. Azınlık topluluklarının sosyal, kültürel ve dini sebeplerle kendine benzeyen insanlarla yaşamak istemesi anlayışla karşılanmaktadır. Ancak durumun sadece isteğe bağlı olmadığı uyarısı yapılmaktadır. Asya kökenlilerin yoksunluk ve ırkçı taciz ve saldırılardan korunma gibi nedenlerle bir arada yaşamak durumunda kaldığı vurgulanmaktadır.⁷⁰⁹

Raporlar, entegrasyonun gerçekleşmemesini kamusal düzene bir tehdit olarak inşa etmektedir. Bu söyleme göre, toplulukların izole olması, diğerleri hakkında cehalete yol açarak, olumsuz mitlere zemin hazırlar. Buradan birbiri hakkında korkular doğar, bu korkular radikaller tarafından suistimal edilir ve körüklenir. Bu tür bir süreçte birbirini düşman edinen grupların şiddet içeren çatışmalara sürüklenmesi ise an meselesidir.⁷¹⁰ Toplumsal ayrışma, insanların yaşamlarına dair özgür iradesini kısıtlayan bir faktör olarak da sorunsallaştırılmaktadır. Toplumsal kaynaşma, ayrışmanın hayatın her alanını kapsamaması ve bireysel seçimler dışında gerçekleşmesi tespitlerinden hareketle, hem toplumsal barışı sağlamanın hem de bireyleri özgürleştirmenin yolu olarak inşa edilmektedir.⁷¹¹

⁷⁰⁷ Cantle Raporu, ss.9, 17, 28, 29, 30, 34, 35, 48.

⁷⁰⁸ Denham Raporu, s.11; Ouseley Raporu, ss.3, 10, 16-18, 24, 26, 32, 41; Clarke Raporu, ss.49-55; Ritchie Raporu, ss.4, 16.

⁷⁰⁹ Cantle Raporu, ss.28-29; Ouseley Raporu, s.10; Ritchie Raporu, ss.10-11; Denham Raporu, ss.12-13. Beyazların azınlıkların yoğun olarak yaşadığı semtleri terk etmesi anlamına gelen “beyaz kaçı” (*white flight*) olgusu da, Asyalı-Müslümanların izole kalmasına yol açmıştır. Ritchie Raporu, s.16.

⁷¹⁰ Cantle Raporu, ss.28-30, 39, 60; Ouseley Raporu, ss.1,17. Önyargıların kaynağı olarak klişeleştirme ve mitler üretme, akademik literatürde, İngiltere’de ırkçılığın dinamiğini oluşturan bir ötekileştirme biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Solomos; Solomos ve Back. Bu ortak anlatıda ırkçılık, ayrışık yaşamının sonucu olarak derlendirilmektedir. İsyanları ırk temelli şiddet olarak değerlendiren Ritchie Raporunda ise, topluluklar-arası ayrışma, ırkçı ve ayrımcı düşünce yapısının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Ritchie Raporu, ss.3-4.

⁷¹¹ Cantle Raporu, ss.20, 28, 29; Ouseley Raporu, ss.9-14; Clarke Raporu, ss.47—51; Denham Raporu, ss.12-13. Raporlarda ayrıca bazı topluluklarda (Müslüman toplumu kastedilmektedir) kadınların topluluğa özgü gelenek ve normlar öne sürülerek güçsüz ve seçeneksiz bırakıldığı iddia edilmektedir. Cantle Raporu, s.20; Ouseley Raporu, s.11; Clarke Raporu, s.50.

3.1.1.1.3. Irkçılık ve Irk Ayrımcılığı

Raporlar, isyanlara yol açan süreç içinde ırkçılığın rolü olduğunu kabul etmektedir. İsyanların içeriği ve arka planına dair değerlendirmelerde aşırı sağ örgütlerin ve siyasi partilerin ırkçı propaganda ve provokasyonunun rolünden bahsedilmektedir. Ancak özellikle hükümetin hazırlattığı raporlarda ırkçı düşünce, birincil neden olarak değerlendirilmemektedir. Daha ziyade, topluluklar arasındaki ayrışmanın sonucu ve onu kuvvetlendirerek cepheleşmeye yol açan bir faktör olarak ele alınmaktadır. Kurumsal ırkçılıktan⁷¹² ise hiç bahsedilmemektedir.

İrkçılığı ayrıntılı olarak açıklayan Clarke ve Ritchie raporlarında, yerel toplumda ırkçı tutumların yaygın olduğu iletilmektedir.⁷¹³ Bu durum, aşırı sağ örgütlerin etkisine ve azınlıkların devlet kaynaklarından daha fazla yararlandığı algısına bağlanmaktadır.⁷¹⁴ Asyalıların sadece ırk değil, din temelinde de taciz ve saldırılara maruz kaldığı iletilmektedir.⁷¹⁵

İrk ayrımcılığı ise, yoksunlukla birleşen bir dezavantaj kaynağı olarak değerlendirilmekte olup, özellikle iskan, istihdam ve eğitim alanlarında yaşandığı belirtilmektedir.⁷¹⁶ Cantle, Ouseley ve Denham raporları ırk ayrımcılığını sadece toplumsal kaynaşmanın sağlanması çerçevesinde ele almaktadır. Hatta Cantle Raporu, ırk ayrımcılığıyla mücadeleyi toplumsal kaynaşma ön-şartına bağlamaktadır.⁷¹⁷ Clarke Raporu da, önceliğin iyi ırk ilişkilerine verilmesini önermektedir.⁷¹⁸ Ancak diğer raporlarda böyle bir tercih kullanılmamaktadır. Ouseley Raporunda eşitlik ve iyi ırk ilişkileri birbiri ile çelişen değil, tamamlayan konular olarak ele alınmaktadır.⁷¹⁹ Denham Raporunda da, özellikle Müslüman kesimin ayrımcılık, taciz ve saldırılardan korunması ve ayrımcılığın önlenmesi toplumsal kaynaşmanın gerçekleşebilmesi için şart olarak görülmektedir.⁷²⁰

⁷¹² İşçi Partisi iktidarı, 2000 Irk İlişkileri Tadil Yasası ile kurumsal ırkçılığı önlemeye yönelik önlemler almıştır. Solomos, ss.90-93.

⁷¹³ Clarke Raporu, ss.48-49; Ritchie Raporu, s.4.

⁷¹⁴ Clarke Raporu, ss.32, 38, 48-49, 51-52; Ritchie Raporu, s.10.

⁷¹⁵ Ritchie Raporu, ss.10, 12, 17; Denham Raporu, ss.4,34.

⁷¹⁶ Cantle Raporu, ss.23, 44, 47; Ouseley Raporu, ss.10-12; Ritchie Raporu, ss.12, 16; Clarke Raporu, s.18.

⁷¹⁷ Hükümet ve yerel yönetimlerin ırksal ayrımcılık ve dezavantajı önleme adına uyguladıkları stratejilerin ayrışmanın pekişmesine yol açtığı iddia edilmektedir. Cantle Raporu, ss.25-28, 38.

⁷¹⁸ Clarke Raporu, s.48.

⁷¹⁹ Ouseley Raporu, ss.37-38.

⁷²⁰ Denham Raporu,s.21.

İrkçılık ve ırk ayrımcılığının Müslümanlara yönelik boyutu, bazı raporlarda İslamofobi kavramı ile değerlendirilmektedir. Cantle Raporunda İslamofobinin özellikle gençler arasında dışlanma ve yabancılaşmaya sebep olduğu belirtilmekte ve bu durum, isyanlarda Pakistan kökenli toplumun yer alışında etken olarak gösterilmektedir.⁷²¹ Raporun ek kısmında Müslümanlara, 11 Eylül saldırılarına atıfla, kendini en çok yabancılaşmış hisseden gruplar içinde değinilmektedir:

*Sahne hızla değişebilmektedir. 11 Eylül gibi olaylar, ırk, din veya kültürleri adına siyasi harekete geçen azınlık etnik grupları için sarsıcı, kendilerini toplumun ana kesiminin üyeleri olarak görenler için ise özellikle yabancılaştırıcı olmuştur.*⁷²²

Cantle ve Denham raporlarında sorun olarak yer vermekle birlikte, İslamofobi ayrı bir konu başlığı olarak ele alınmamış, sadece İslamofobinin ırkçılıkla mücadele ve Pakistanlı gençlerin hoşnutsuzluğunu azaltacak önlemlerde gündeme alınması gerektiğine değinilmiştir.⁷²³

3.1.1.2. Toplumsal Kaynaşma ve Kolektif Kimlik

İsyan raporları, entegrasyon meselesine farklı neden-sonuç ilişkileri ile yaklaşmakta ve farklı önem sırası atfetmektedir. Ancak hepsi, isyan ortamında etken olan topluluklar arasında ayrışma durumunun çözümü için çoğulcu bir kolektif kimlik anlayışı çerçevesinde entegrasyonun teşvik edilmesini önermiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen bir hedef olan toplumsal kaynaşma, 2001 isyanlarına kadar İngiltere ırk ilişkileri çerçevesinde yer almamış bir kavram olup,⁷²⁴ Cantle ve Denham raporlarında yer almaktadır.

Yerel raporlarda da çokkültürlü olarak nitelendirilen topluma entegrasyonun teşvik edilmesi önerilmiştir. Toplumsal kaynaşma terimi kullanılmamakla birlikte, toplulukların arasında kaynaşmanın gerekliliği, toplulukların birbirine saygı

⁷²¹ Cantle Raporu, s.40. Ouseley Raporu isyanlardan önce hazırlanmış olmasına rağmen İslamofobiye, gençlerin dışlanması ve yabancılaşmasına yol açan bir ırkçılık türü olarak değinilmektedir. Ouseley Raporu, s.16.

⁷²² Cantle Raporu, s.60.

⁷²³ Cantle Raporu, ss.40, 51; Denham Raporu, s.20.

⁷²⁴ McGhee, Managed Migration.

göstermesi, bir araya gelmesi, diyalog içinde olması ve birlikte çalışması gibi ifadeler yoluyla vurgulanmıştır.⁷²⁵

Toplumsal kaynaşma kavramı, hem azınlık gruplarını hem de hakim toplum mensubu beyazları kapsamakta, toplulukların hem birbirleri hem de toplumun geneli ile etkileşiminin artmasını ifade etmektedir. Cantle Raporunda kavram: "...belirli bir yerel bölgede yaşayan grupların ortak bir yerel çıkarı teşvik veya savunma amacıyla bir araya gelmesi."⁷²⁶ olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal kaynaşmanın sosyal yaşamın beş alanını kapsayan bir süreç olduğunu belirten raporun kaynaşma koşulları aşağıdaki tablo ile gösterilmektedir.

Tablo 5: Toplumsal Kaynaşma Alanları ve Koşulları

ALAN	KAYNAŞMA KOŞULLARI
Ortak değerler ve vatandaşlık kültürü	-Ortak amaç ve hedefler -Ortak ahlaki değerler ve davranış kodları -Siyasi kurumlara destek ve siyasete katılım
Toplumsal düzen ve sosyal kontrol	-Genel çatışma ve mevcut düzene tehditlerin olmaması -Nezaketsizliğin olmaması -Etkili enformel sosyal kontrol -Tolerans, farklılıklara saygı, gruplar-arası işbirliği
Toplumsal dayanışma ve servet eşitsizliklerinin azaltılması	-Uyumlu sosyal ve ekonomik gelişme ile ortak standartlar -Kamu gelirleri ve fırsatların yeniden dağıtımı -Hizmetlere ve sosyal yardımlara eşit erişim -Sosyal zorunlulukların gönüllü kabulü ve başkalarına yardımcı olma isteği
Sosyal Ağlar ve Sosyal Sermaye	-Topluluklar ve aileler içinde yüksek derecede sosyal etkileşim -Sivil katılım ve dernek faaliyetleri -Ortak eylem sorunlarının kolay çözümü
Yerel aidiyet ve kimlik	-Yerel dayanışma/bağlılık -Öznel kimlik ve yerel aidiyetin iç içe geçmesi

Kaynak: Cantle Raporu, s.13.

Ortak değerler ve vatandaşlık kültürü, toplumsal kaynaşmanın gerçekleşebilmesi için belirtilen ilk alandır. Yerel aidiyet ve kimlik, bunun yerel ölçekteki bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Toplumsal dayanışma ve servet eşitsizliklerin azaltılması alanı büyük ölçüde ulusal veya yerel yönetimin, diğerleri ise kaynaşması istenen toplulukların sorumlulukları olarak okunabilir.

Denham Raporu, Cantle Raporunda da ilk koşul olarak belirtilen vatandaşlık kimliğinin, toplumsal kaynaşma için fonksiyonunu şöyle açıklamaktadır:

⁷²⁵ Clarke Raporu, ss.5-6, 14-15, 20, 48-55, 67-68; Ritchie Raporu, ss.6-7.

⁷²⁶ Cantle Raporu, s.14.

*Sivil kimlik insanları birleştirme ve tüm toplumun ortak hedef ve arzularını ifade etmenin bir aracı olarak önemlidir. Birleştirici bir kimlik, toplumsal kaynaşmaya yol açan tutum ve davranışların biçimlenmesinde kuvvetli bir etkiye sahip olabilir. Ortak değerler insanlara ortak bir aidiyet duygusu vermede elzemdir. Farklı kökenlerden, inançlardan ve kültürel geleneklerden gelen insanların etrafında birleşebileceği bir dizi ortak değeri ifade etme ihtiyacı, bu yazın kargaşaları ve New York ile Washington DC'deki terör saldırılarını takiben artan toplumsal gerilimler ile odağa yerleşmiştir.*⁷²⁷

Denham Raporunun İçişleri Bakanlığı idaresinde toplumsal kaynaşma odaklı olarak hazırlanmış olduğu göz önüne alındığında, yukarıdaki pasajda vatandaşlık, entegrasyon ve aidiyet arasında sıkı bir bağ kurulması ve bu konuların hem kent isyanları hem de 11 Eyll'e atıfla vurgulanması, hükümetin güvenlik kaygılarıyla ortaya koyduğu yeni vatandaşlık ve g politikasına dair nc bir metin olduğunu göstermektedir.

Raporlar, isyanların önlenebilmesi için, çokkültürlü bir Britanyalılık ve yerel kimlik anlayışına uyum temelinde entegrasyonun teşvikini önermektedir. İsyen ortamında yer alan birey ve topluluklar, tek-kltrc ve ırk beyazlar ile tek kimlik göstergesi olarak köken ülke kültürüne bağlı kalan ve toplumdan izole yaşayan Asyalı-Müslüman azınlık olarak cepheleşmiş görülmektedir. Aşağıda, önce isyan ortamının aktörleri olarak bu toplulukların nasıl tanımlandığı, ardından toplulukların iddia edilen mevcut durumuna karşı ortaya konan vatandaşlık anlayışı incelenmektedir.

3.1.1.2.1. İsyancı Toplulukların Tanımı

Raporlarda isyanlara beyazların da katıldığı belirtilmektedir. Ancak tespit ve önerilerin çoğu göçmenlerle ilgilidir. 2001 isyanlarına katılan göçmenler, Pakistan ve Bangladeş kökenlidir. Dolayısıyla hem ırk, hem etnisite hem de kültür ve din açısından İngiliz toplumu içinde azınlıktırlar. Raporların g, vatandaşlık ve ırk ilişkileri politikalarına kaynaklık ettiği gz önüne alındığında, tecrit halinde olduğunu tespit ettiği bu grupları nasıl tanımladıkları, onların hakim toplumdan hangi farklılıklarının ön planda görüldüğünü anlamak açısından önem arz etmektedir.

Raporlarda, isyan bölgelerinde yaşayan azınlıkların ve isyanlara katılan gençlerin büyük bir kısmını oluşturan Asyalı bir topluma karşılık bir beyaz toplumu

⁷²⁷ Denham Raporu, ss.19-20.

olduğu görüşü hakimdir.⁷²⁸ Beyaz terimi, isyanlarda çatışan taraflardan birini kast etmek için kullanılmaktadır. İsyen bölgelerinde yaşayan beyazların da azınlıklar gibi yoksunluk ve dezavantaj koşullarına maruz kaldığı uyarısı yapılmaktadır. Azınlıklar ise, ağırlıklı olarak ırk ve etnisite - ve daha seyrek olmak üzere kültür, din ve inanç - kavramlarıyla ifade edilmektedir. Ancak bölgede yaşayan azınlıkların büyük kısmının “Pakistanlı”, veya “Pakistan ve Bangladeş kökenli” olduğu belirtilmiş olduğundan, kastedilenin Asyalı-Müslümanlar olduğu anlaşılmaktadır.⁷²⁹

Asya kökenliler ve onlara isyan ortamında karşı karşıya gelen beyazları belirtmek üzere, bu çalışmada toplum/topluluk olarak Türkçeleştirilen *community* kavramının kullanılması dikkat çekicidir. Bu kavramın grup gibi daha teknik bir kavrama tercih edilmesi, onların içinde yer alan bireylerin birbirine yaşam biçimleri, değerleri ve hedefleriyle bağlı bulunduğu bir cemaat (*Gemeinschaft*) olarak algılandığını göstermektedir. Aynı kesim için göçmen yerine topluluk ve azınlık kavramlarının kullanılması, onların ülkede yerleşik bir kesim olarak kabul edildiğini, ancak toplumun genelinden farklılıkları çerçevesinde algılandığını göstermektedir.⁷³⁰

Raporlarda altı çizildiği üzere, isyana katılan Asya kökenliler göçmen olmakla birlikte, çoğunlukla Britanya vatandaşıdır.⁷³¹ Öte yandan, isyana katılan azınlıkların göçmen niteliklerine dair değerlendirmeler bulunması, bu kesimlerle ilgili entegrasyon kelimesinin kullanımı ve bazı raporlarda göç politikasına dair öneriler bulunması, vatandaşlık statüsünün bizden sayılmak için yeterli bulunmadığını göstermektedir.⁷³²

Dönemin ırk ilişkileri çerçevesi, azınlıkları ırk ve etnisite kavramları ile kapsamaktadır.⁷³³ Raporlarda buna uygun şekilde, toplulukları ifade etmede din veya

⁷²⁸ Örneğin bkz. Clarke Raporu, ss.49-51.

⁷²⁹ Clarke ve Denham Raporlarında Pakistan ve Bangladeş kökenlilerin homojen olmadığı ve çeşitli ülkelerden gelen sığınmacılar ve diğer dezavantajlı toplulukların da bulunduğu hatırlatılmaktadır (Clarke Raporu, s.49; Denham Raporu, s.8). Ancak tespit ve öneriler gruplara özel değil, genel terimlerle ifade edilmektedir.

⁷³⁰ Örneğin, Cantle Raporunda toplumsal kaynaşmanın “beyaz ve beyaz olmayan topluluklar” ya da “etnik azınlık toplumları ile çoğunluk beyaz toplumu” arasında olması gerektiği belirtilmiştir (ss.18, 19, 25, 29, 40, 48, 50).

⁷³¹ Örneğin bkz. Ritchie Raporu, s.6.

⁷³² Nitekim toplumsal ayrışmanın çözümü olarak vatandaşlık ve kentlilik kimliğinin yerleşmesi üzerine öneriler, tüm raporların üzerinde durduğu bir noktadır.

⁷³³ Cross, s.87; Munro, s.172. Dönemin ırk ilişkileri dilinde, Müslüman göçmenleri kapsayan kavram siyah ve azınlık etnik toplulukları olup, Müslümanlara yönelik ayrımcı ve düşmanca tutumlar, Müslüman karşıtı ırkçılık terimiyle ifade edilmektedir. Parekh Raporu, ss.59-60; Institute of Race Relations, “Definitions”, <http://www.irr.org.uk/research/statistics/definitions/>, (20.09.2015).

Müslüman kavramları tercih edilmemiştir. Din ve inanç terimleri, ırk ve etnisitenin ardından, kültür kavramı ile bir arada, toplumlar arasındaki ayrışma çizgilerini ifade etmek amacıyla, nadiren kullanılmıştır. Azınlıkların köken ülkelerini belirten terimler, ırk ve etnisite terimlerine nazaran, Müslüman terimi ise din ve inanç terimlerine kıyasla çok daha seyrek kullanılmıştır.⁷³⁴

3.1.1.2.2. Vatandaşlık Anlayışı

Raporlar, toplumsal ayrışmanın üstesinden gelebilmek için, toplumların birbirleri ile etkileşim haline geçebileceği, vatandaşlık anlayışı çerçevesinde açıklanan bir değerler ortamının yaratılmasını önermektedir. Cantle Raporunda “ortak değerler ve vatandaşlık kültürü” olarak belirtilen bu koşul,⁷³⁵ diğer raporlarda prensipler, değerler ve benzeri terimlerle ifade edilmektedir. İsyan ortamının yerel koşullarla şekillendiği gerçeğinden hareketle, bu vatandaşlık anlayışının yansıması olan bir kentli kimliğinin gerekliliği de vurgulanmaktadır. Aşağıda, bu ulusal ve yerel vatandaşlık kimliğinin unsurları değerlendirilmektedir.

3.1.1.2.2.1. Vatandaşlığın Çokkültürlü Özelliği

Ulusal raporlar, isyan olgusunun nedeni olarak gösterdikleri toplumlar-arası ayrışmanın karşısına koydukları toplumsal kaynaşmanın temeli olarak, çoğulcu bir vatandaşlık anlayışı çerçevesinde aidiyet duygusunun yerleştirilmesini öne sürmektedir. Vatandaşlık değerlerinin serbest bir tartışma ortamında yerleşmesi gerektiği savunulmaktadır. Öte yandan, vatandaşlığın toplumsal kaynaşma için şart görülen unsurları belirtilmiştir.⁷³⁶ Bu durum, tartışma sürecinin esasen vatandaşlığın birlikte inşa edilmesi değil, toplumların sahiplenmesi için önerildiğini göstermektedir.

⁷³⁴Örneğin Cantle Raporunun ana metninde Müslüman kelimesi sadece 5 defa kullanılmıştır. Müslüman kelimesi, isyancılar veya azınlık toplumunu ifade etmekten ziyade, Müslümanlara yönelik dışlayıcı tutumlar ve saldırılarla ilgili ifadeler içinde kullanılmıştır. Ritchie Raporu, ss.2-3; Denham Raporu, ss.4,34.

⁷³⁵ Cantle Raporu, s.13.

⁷³⁶ Bu unsurlar, çokkültürlülüğün kabulü, vatandaşlık temelli bir ulus anlayışı içinde vatandaşlığın aidiyet, görevler ve sadakat boyutları, dil becerisi ve kadının eşit statüsüne saygıdır. Cantle Raporu, ss.18-19; Denham Raporu, ss.19-20.

İngiltere’yi göç ülkesi olarak tanımlayan Cantle ve Denham raporları, çokkültürlülüğü bir gerçeklik ve zenginlik olarak göstermektedir. Buna uygun olarak, farklı kültürlerin kabul gördüğü, hatta kutlandığı bir zihin yapısını ifade eden çoğulcu kolektif kimliğin unsurları belirtilmekte, topluluklardan buna uyum göstermesi, önerilerin yapıldığı kurum ve kuruluşlardan ise buna ilişkin değerleri teşvik etmesi beklenmektedir.⁷³⁷ Tek-kültürcülüğe, ırkçılık ve ırk ayrımcılığına karşıt olarak tanımlanan bu vatandaşlığın, çeşitli kimlikleri kaynaştıran bir üst kimlik⁷³⁸ olarak görülmesi söz konusudur. Jenkins’in çoğulcu entegrasyon anlayışını⁷³⁹ anımsatan şekilde ifade edilen bu üst kimlik, başta insan hakları olmak üzere “ortak değerler” ana imleyeni çevresinde kurulan denklik zincirleriyle tanımlanmaktadır.⁷⁴⁰ Cantle Raporunda, göçmenlerin Britanya toplumundan dışlanması anlamına gelen hakim toplumun tek-kültürcülüğünün yanı sıra, göçmenlerin sadece köken ülke kimliklerine bağlı olması (tek-kültürcülüğü) eleştirilmekte olup, Britanyalılığın birincil kimlik haline gelmesi beklentisi ifade edilmektedir⁷⁴¹.

Yerel raporlar ise, aynı anlayışı yerel kimlik çerçevesinde açıklamakta ve savunmaktadır. Söz konusu yaklaşım, hem kolektif kimlik ve toplumsal kaynaşmayı açıklayan ifadelerde yer almakta hem de raporların eğitim, sivil toplum ve gençlere ilişkin önerilerinde vurgulanmaktadır.⁷⁴²

3.1.1.2.2. Müslümanları Ötekileştiren Unsurlar

Raporların isyanların süreci ve arka planına dair tespitlerinde sadece azınlıkların suçlanmamasına özen gösterilmesine rağmen, vatandaşlık tanımı ve toplumsal kaynaşmaya dair tespit ve öneriler içinde sadece Müslüman göçmenleri ve

⁷³⁷ Cantle Raporu, ss.18-19; Denham Raporu, ss.19-20.

⁷³⁸ Cantle Raporunda üst kimlik kavramı yer almamakla birlikte, Britanyalılığın farklılıkları bir araya getiren ortak değer ve prensipleri kapsayan bir kimlik olarak tanımlanması ve göçmen toplulukların köken ülkelerine dayalı kültürel kimliklerinin “alt-kimlikler” olarak nitelendirilmesi (s.19) itibarıyla, Britanyalılığın bir üst kimlik olarak anlaşıldığı ortaya çıkmaktadır.

⁷³⁹ Favell, *Philosophies of Integration*, s.104; Parekh, *Integrating Minorities*, s.16.

⁷⁴⁰ Cantle Raporu, ss.18-19; Denham Raporu, ss.19-20.

⁷⁴¹ Cantle Raporunda azınlıkların tek-kültürcülüğü, cemaat okulları örneğinde dolaylı olarak nitelenmekte, doğrudan olarak ise köken ülkeye ve siyasetine bağlılık ile tanımlanmaktadır (ss.9, 20, 23).

⁷⁴² Ouseley Raporu, ss.18-19, 25-28; Clarke Raporu, ss.48-55; Ritchie Raporu, ss.4-7. Ouseley ve Ritchie raporlarında ayrıca, hükümetin “aktif vatandaşlık” olarak belirlediği anlayış çerçevesinde, okullarda zorunlu hale getirmeyi planladığı vatandaşlık eğitimi uygulaması desteklenmektedir. Ouseley Raporu, ss.25-28; Ritchie Raporu, s.27.

onların entegrasyon eksikliğini kasteden ifadeler mevcuttur. Müslümanların kendini izole ettiği iddiasıyla birlikte, kolektif kimliği inşa eden ifadelerde aidiyet, görevler ve sadakat, dil, kadının statüsü ve hakları konularına yer verilmesi ve yer verilme biçimi, onların Britanya toplumu ve kimliğinin dışında konumlandırıldıklarını göstermektedir. Bu söylem çerçevesi, açık ve doğrudan bir ötekileştirme olmamakla birlikte, raporların Müslümanları “potansiyel ötekiler” olarak değerlendirdiğini gösterir.

Yerel raporlarda kentli kimliği vurgulandığı için, ulusal vatandaşlığın içeriksel (hak ve görevler) boyutu⁷⁴³ ve sadakat konusuna değinilmemiş, beyazlar dahil olmak üzere kent sakinlerinin yerel kimliğe aidiyet duymadıklarına dikkat çekilmiştir. Ulusal raporlarda ise, sadece Asyalı-Müslümanlar kastedilerek, vatandaşlığın içerdiği görevler hatırlatılmaktadır.⁷⁴⁴ Bu raporlarda, vatandaşlıkla ilgili aşağıdan yukarı olarak düşünülebilecek bir kavram olan aidiyet duygusundan ziyade, vatandaşlığı inşa edenin beklentisi olarak yukarıdan aşağı empoze edilir görünen bir bağlılık veya sadakat boyutundan bahsedilmektedir. Ulusal cemaatten sayılmak için şartlar getiren bu durum, farklı kökenden gelenleri ötekileştirmeye işaret etmektedir.

Cantle Raporunda vatandaşlığa ilişkin olarak, haklardan ziyade görevler vurgulanmaktadır.⁷⁴⁵ Rapora göre dil ve hukuk, hak ve görevler bütünü çerçevesinde “‘milliyetin’ ortak paydalarının” belirlenmesi gereken alanlar olup, bu ortak paydalara örnek olarak şunlar sıralanmıştır: “... ayrımcılığa karşı önlemlerde daha gözle görülür bir destek, kadın haklarının desteklenmesi, İngiliz dilinin evrensel kabulü (bazı bölgelerde özellikle önemli görülmüştür) ve hem dini hem de seküler görüşlere saygı.”⁷⁴⁶

Göçmenlerin köken ülke ve kültürüne bağlılıklarını ön planda tutmalarını problem olarak gösteren Cantle Raporu, birincil olarak İngiltere’ye bağlı olmak gerektiğini vurgulamaktadır. Hatta bunun vatandaşlık kazanımında bir “bağlılık

⁷⁴³ Bkz. Karatani, ss.2-4.

⁷⁴⁴ Dil ile kadının statüsü ve hakları, bu iki raporda göçmen kökenli Müslümanlardan vatandaşlık bağlamında beklenen görevler içinde sıralanmaktadır, ancak diğer raporlarda farklı çerçevede ele alınmasından ötürü aşağıda ayrıca değerlendirilmektedir.

⁷⁴⁵ Cantle Raporu, ss.16, 19, 20, 46.

⁷⁴⁶ Cantle Raporu, s.19. Bu ifadede “seküler görüşlere saygı” ile kastedilenler, Müslümanlardır.

yemini” ile resmileştirilmesi gerektiğini iddia etmektedir.⁷⁴⁷ Raporun siyasi partilere öneriler kısmında, hem parti içinde hem de parti politikalarında “...azınlık gruplarının ‘köken ülke siyaseti’ yükü olmaksızın katılacağı”⁷⁴⁸ bir ortam yaratılması gerektiği ifade edilmekte, azınlıkların: “...temel ulusal kurumları daha fazla kabulü ve bu kurumlarla daha fazla etkileşim geliştirmesi...”⁷⁴⁹ beklentisi dile getirilmektedir.

Denham Raporu da vatandaşlık kimliğinin unsurları içinde görevlere ağırlık vermiştir. Liberal ve demokratik olarak nitelendirilen vatandaşlık tanımı ile ilgili bölümde, farklı kültürden toplulukların haklarına dair olarak ırkçılık ve İslamofobinin engellenmesinin gerekliliği savunulmaktadır. Ancak hemen ardından bu toplulukların görevleri (İngilizce bilmek, kadının topluma eşit katılımı önündeki engelleri kaldırmak) vurgulanmaktadır.⁷⁵⁰ Hükümetin göç, sığınma ve vatandaşlık yasa tasarısı ile birlikte, ülkeye yeni gelenler ve vatandaşlığı sonradan edinmek isteyenlere: “...temel hak ve görevlerin, ve ortak dilimiz olan İngilizcenin tanınması ve bunlara bağlılık...” şartı getirileceği belirtilmektedir.⁷⁵¹

İngiliz diline hakimiyet, yerel raporlarda eğitim başarısı ve istihdam olanakları başta olmak üzere, sosyo-ekonomik entegrasyonun aracı olarak işlevselleştirilmektedir.⁷⁵² Köken ülke dillerinin öğrenilmesine, gençlerin özgüvenlerini sağlamlaştıracak bir unsur olarak destek verilmesi önerilmektedir.⁷⁵³ Öte yandan, köken ülke dillerinin kullanımının, yerel halk tarafından Asya kökenlilerin topluma entegre olmak istemediklerine ve kültürel bir tehdit oluşturduklarına kanıt olarak görüldüğü uyarısı yapılmaktadır.⁷⁵⁴

⁷⁴⁷ Cantle Raporu, s.20. Vatandaşlık görevlerine vurgu ve vatandaşlık kazanımında “bağlılık beyanı” önerisi, ayrıca 6. Bölümdeki öneri listesinde ilk sırada yer almaktadır (s.46). Bu öneri, İşçi Partisi hükümeti tarafından Vatandaşlık Kanununda yapılan değişikliklerle “bağlılık yemini” olarak gerçekleştirilmiştir. İçeriğine dair bkz. Royal Borough of Greenwich, “Citizenship Ceremonies”, http://www.royalgreenwich.gov.uk/info/852/citizenship_ceremonies/607/citizenship_ceremonies, (10.09.2015).

⁷⁴⁸ Cantle Raporu, s.20.

⁷⁴⁹ Cantle Raporu, s.19

⁷⁵⁰ Denham Raporu, s.20.

⁷⁵¹ Denham Raporu, s.20.

⁷⁵² Ouseley Raporu, ss.11, 14, 33, 44; Clarke Raporu, s.82; Ritchie Raporu, s.28.

⁷⁵³ Ouseley Raporu, ss.11,14,33,44; Ritchie Raporu, s.28.

⁷⁵⁴ Clarke Raporu, ss.50, 72; Ritchie Raporu, s.28. Yerel yönetimlerin köken ülke dillerinde hizmet verme uygulamasının, kamusal maliyeti nedeniyle hem beyazların hem de Afrika-Karayip kökenlilerin tepkisini çektiği kaydedilmiştir. Ritchie Raporu, s.9.

Ulusal raporlarda İngilizce, sadece sosyo-ekonomik entegrasyona destek olan bir faktör değil, vatandaşlığın aidiyete dayalı bir unsuru olarak da önemsenmektedir. Cantle ve Denham raporları, İngilizce dil bilgisinin hali hazırda vatandaşlık edinme şartı olduğunu hatırlatmaktadır. Dilin, kültürel kimlik ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, İngiliz diline, sadece pratik değil, sembolik bir anlam da yüklenmekte, azınlıkların kendi kültürel özelliklerini kaybetmeksizin İngiltere toplumuna bağlılık ve katılımını sağlamadaki rolüne dikkat çekilmektedir.⁷⁵⁵ Köken ülke dillerinin farklılıkları koruma etkisi olduğu iddia edilmekte, ancak azınlık dillerinin alt-kültür unsuru olarak korunmasına karşı çıkılmamaktadır.⁷⁵⁶

Raporların hiçbirinde Müslümanların kadının eşit statüsüne karşı olduğu açıkça iddia edilmemektedir. Yerel raporların toplulukların yaşam koşullarını tespitte dair ifadelerinde, Asyalı azınlık içinde kadının statüsünün problemli olduğuna ve kadınların haklarını etkili şekilde kullanamadığına azınlıklara sorumluluk atfedilmeden değinilmektedir.⁷⁵⁷ Ritchie Raporu, Asyalı kadınlara dair olarak esasen, onları sokağa çıkamayacak kadar korkutan ırkçı taciz ve saldırıları dile getirmiştir.⁷⁵⁸

Ulusal raporlarda, vatandaşlığın unsurları içinde özel olarak kadınların eşitliğinden bahsedilmesi, kadının eşit statüde olduğu görüşünü paylaşmadığı varsayılan Müslümanların kastedildiğini göstermektedir. Kolektif kimliği tanımlayan ortak değerler arasında kadın haklarının vurgulanması, Müslümanların klişeleştirildiği ve ötekileştirildiği anlamına gelmektedir.

Kadın hakları, Cantle Raporunun vatandaşlık tanımında yer almaktadır.⁷⁵⁹ Kadının statüsü ve haklarından, dine herhangi bir atıfla bahsedilmemekle birlikte, aşağıdaki pasaj ile kastedilenler Müslümanlardır:

Kadınlara sadece ana siyasi süreçlere erişim açısından değil, onların şiddet ve sindirilmekten uzak şekilde kendi yaşam biçimleri hakkında seçim yapabilmeleri için eşit fırsatlar sağlanması için de benzer bir kararlılık beklenebilir. Bazı topluluklarda kadın ve kızların daha fazla ayrımcılığa tabi olduğunun görülmesi gerekir ve biz de söz konusu toplulukların bu açıdan özellikle kısıtlanmış olduğunu fark ediyoruz. Bu tür adet ve normlar her ne kadar samimi

⁷⁵⁵ Cantle Raporu, s.19; Denham Raporu, s.20.

⁷⁵⁶ Cantle Raporu, s.19; Denham Raporu, s.12. Benzer bir görüş, Ritchie Raporunda da mevcuttur (s.9).

⁷⁵⁷ Ouseley Raporu, s.11; Clarke Raporu, s.50; Ritchie Raporu, s.9.

⁷⁵⁸ Ritchie Raporu, ss.4, 10.

⁷⁵⁹ Cantle Raporu, s.19.

*niyetlere dayalı da olsa, bu toplulukların yarısı etkin biçimde haklarından mahrum edilmiş olabilir.*⁷⁶⁰

Müslüman toplumunda kadının yeri hakkında Denham Raporu da benzer içeriğe sahiptir. Metnin vatandaşlığa dair ifadelerinde bir taraftan Müslümanların ötekileştirilmesine engel olunması istenirken, diğer taraftan Müslüman toplumuna vatandaşlık değerlerine karşı tutumlar atfedilmektedir: “Doğrudan, ırkçılığın ve İslamofobinin önünü almaya çalışmalıyız. Bazen, kadınların eşit vatandaşlar olarak katılımını önleyenler gibi, bu temel değerlerle çelişen kültürel pratiklere karşı gelmek gerekecektir.”⁷⁶¹ Bu pasajda, Asyalı-Müslümanların dışlanması ve kötü muamele görmesinin yanlış olduğu belirtildikten hemen sonra, buna karşılık Asyalı-Müslüman topluluğun da kadınların eşitlik ve haklarını koruması gerektiği ima edilmektedir. Kadının topluma katılımının engellenmesinin, bu kesimin bir kültürel pratiği olarak değerlendirildiği açıktır.

Aşağıdaki tabloda, kolektif kimlik olarak inşa edilen vatandaşlık ve/ya yerel kimlik anlayışında Müslümanları ötekileştiren unsurlar ve içeriği gösterilmektedir.

Tablo 6: Raporların Kolektif Kimlik Tanımında Müslümanları Ötekileştiren Unsurlar

Referans nesneleri	Yüklenen anlam
Aidiyet, görevler ve sadakat	Müslümanların köken ülkelerinin yanı sıra İngiltere veya yerel toplumuna ait hissetmesi gerekli görülmektedir. Aidiyetin vatandaşlık/kentlilik görevlerinin yerine getirilmesiyle kanıtlanması, diğer kimliklerle çatışma durumunda sadakatin İngiltere toplumuna gösterilmesi beklenmektedir.
Dil	Dil, hem işlevsel, hem sembolik anlam taşımaktadır. Köken ülke dillerinin öğrenilmesi ve kullanılması desteklenirken, İngilizcenin hem entegrasyon hem de kolektif kimliğe bağlılık açısından öncelikli olduğu hatırlatılmaktadır.
Kadının statüsü ve hakları	Müslümanların inanç veya köken ülke kültürü nedeniyle, kadını eşit statüde görmediği ve haklarını kullanmasına karşı olduğu varsayılarak, bu tutumun vatandaşlık değerlerine aykırı olduğu hatırlatılmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu üç unsurun vurgulanması ve ifade biçimi, Müslümanların kültürel/dini kimliğinin, kolektif kimliğin dayandırıldığı değerlere karşı yönleri olduğu varsayımına dayanmaktadır. Aslen her vatandaş için geçerli olan bu unsurların raporlarda özellikle seçilmesi, bunların beyazlar tarafından benimsendiğinin varsayılarak, Britanya doğumlu olsun olmasın, Asyalı topluluğun adapte olmasının istenmesi,

⁷⁶⁰ Cantle Raporu, s.20.

⁷⁶¹ Denham Raporu, s.20.

Müslümanların, toplumsal kabulünü “ortak” terimiyle tabir edilen değerlere uyum koşuluna bağlamaktadır. Nitekim aşağıda görüleceği gibi, isyanlar ertesinde Müslümanlara yönelik olarak benimsenen politikalar, kolektif kimlik temelli entegrasyonu sadece teşvik etmemiş, aynı zamanda koşul olarak ortaya koymuştur.

3.1.2. Politika Belgelerinin Analizi

Göç ve vatandaşlık politikası, ülkenin sınırlarından içeri kimlerin girebileceği, kimlerin sürekli kalabileceği ve kimlerin toplumun esas parçası olarak kabul edilebileceğini göstermesi açısından, kolektif kimliği tanımlayan bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan, sadece coğrafi değil, dışlama - kabul ekseninde ulusal cemaatin de tanımını ve sınırlarını çizen bir söylem çerçevesi teşkil eder.⁷⁶² İngiltere’nin göç, vatandaşlık ve entegrasyon politikası, önceki dönemlerde olduğu gibi 2001 isyanlarını takip eden dönemde de iç içe geçmiştir. Müslümanların göçmen olsun, yerleşik veya vatandaş olsun, bir topluluk olarak entegrasyonunun şart olduğu düşüncesi, hükümet politikalarına hakim olmuş ve ana muhalefetten destek görmüştür. Göçmen entegrasyonu beklentisi şarta dönüşmüş ve hükümet, entegre olunması istenen kolektif kimliği yeniden inşa etmiştir.

2001 isyanları ertesi dönemde, Britanya’nın çokkültürlü olarak anılmasına ve kültürel çoğulluğun bir zenginlik olarak nitelenmesine rağmen, göçmen entegrasyonu alanında çokkültürcülük terk edilmiştir.⁷⁶³ Yerine geçen entegrasyon yaklaşımı, bireylere değil cemaatlara dayalı bir model olan, ilk kez isyan döneminin İçişleri Bakanı Blunkett’in kurduğu komisyonda adı geçen⁷⁶⁴ ve içeriği itibarıyla ilk kez Cantle ve Denham raporlarıyla gündeme gelen toplumsal kaynaşma kavramı ile biçimlenmeye başlamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, toplumsal kaynaşma kavramı çerçevesinde, ortak değerler, aidiyet ve kimlik üzerinde bir toplumsal uzlaşma ortamının yaratılması hedeflenmiştir.

Yeni politikanın yapı taşları, göç kontrolünün artırılması, göçmen toplulukların hakim topluma kaynaştırılması ve iktidar tarafından belirlenen vatandaşlık değerlerinin benimsetilmesi olmuştur. Irk ilişkileri çerçevesi, geçmişte

⁷⁶² Brubaker, ss.180-182.

⁷⁶³ McGhee, Managed Migration.

⁷⁶⁴ John Denham, “Foreword”, Denham Raporu.

ayrımcılığın önlenmesi, fırsat eşitliği ve ırkçılıkla mücadele yoluyla azınlıkların entegrasyonu önündeki engelleri kaldırmayı hedeflerken, giderek toplumsal kaynaşma çerçevesinin altında yer almaya başlamıştır. Raporlarda ifade edilen üç tehdit unsuru olan yoksunluk, ırkçılık ve toplumsal ayrışma içinde öncelik, ayrışmanın ortak değerler çerçevesinde yerel ve ulusal aidiyetin inşa edilmesiyle giderilmesine verilmiştir. Aktif vatandaşlık, sivil vatandaşlık gibi terimler, bu dönemde göçmenlerin iştirak etmesi istenen Britanyalı kimliğini özetleyen ifadeler olarak, İşçi Partisi iktidarının söyleminde merkezi hale gelmiştir.⁷⁶⁵

2000’li yıllarda İngiltere göç politikasında en önemli tartışma konularından biri, sığınma ve göçün fayda ve maliyetleri üzerine olmuştur. İngiltere’nin dış politika prensibi olarak insan haklarına saygı ve demokrasiyi öne sürmesi, aynı zamanda bu özelliklere haiz olması itibarıyla sığınmacılar için bir çekim alanı olması, gurur kaynağı olarak ifade edilmiştir. Ancak iltica hakkı olmayanların ekonomik göç amacıyla sahte sığınmacılar olarak ülkeye yerleşmeleri, sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Sığınmacıların sayısı da ülkeye önce ekonomik, ardından sosyal maliyeti açısından sorgulanmıştır. İngiltere’nin ekonomik göç konusunda da bir çekim alanı olmasından faydalanılmak istenilmekle birlikte, sektörel ihtiyaçlara cevap vermeyecek türde işçi göçünün kabulüyle faydadan çok maliyet oluşacağı kaygısı ön plana geçmiştir. 2001 isyanları ve 11 Eylül saldırılarını takip eden dönemde, aşırı sağın özellikle beyaz alt sınıflara hitap eden göçmen karşıtı söylemleri ile rekabete giren hükümet ve ana muhalefet, kontrollü bir göç politikası çerçevesi kurulması konusunda uzlaşmıştır. Bu politika iki unsurdan oluşmaktadır: İstenmeyen girişlerin (düzensiz göç ve sığınma) engellenmesi ve istenen girişlerin

⁷⁶⁵ Peter Ratcliffe, “Community Cohesion: Reflections on a Flawed Paradigm”, **Critical Social Policy**, Cilt:32, Sayı:2, Mart 2012; Claire Worley, “‘It’s not About Race. It’s About the Community’: New Labour and ‘Community Cohesion’”, **Critical Social Policy**, Cilt:25, Sayı:4, Kasım 2005; Derek McGhee, “Patriots of the Future? A Critical Examination of Community Cohesion Strategies in Contemporary Britain”, **Sociological Research Online**, Cilt:10, Sayı:3, 30.09.2005, <http://www.socresonline.org.uk/10/3/mcghee.html> (20.05.2015), (Patriots); Arun Kundnani, “Integrationism: The Politics of Anti-Muslim Racism”, **Race and Class**, Cilt:48, Sayı:4, 2007; Hannah Jones, “Faith in Community”, **eSharp**, Sayı:7, http://www.gla.ac.uk/media/media_41194_en.pdf (20.05.2015); Vicki Squire, “Integration with Diversity in Modern Britain”: New Labour on Nationality, Immigration and Asylum”, **Journal of Public Ideologies**, Cilt:10, Sayı:1, Şubat 2005; Malgorzata Kulakowska, “The Concept of Community Cohesion in British Politics”, **Culture and Dialogue: An International Conference on Interdisciplinary Research and the Future of Higher Education**, Cilt:1, , LLC International University, Litvanya, 11-12 Nisan 2008, http://www.lcc.lt/uploads/academics/international_conference_culture_and_dialogue_2008.pdf (20.05.2015).

(ihtiyaç duyulan sektörlerde nitelikli işgücü) kolaylaştırılması.⁷⁶⁶ İşçi Partisi iktidarının ekonomik, sosyal ve siyasi kaygılarla yürüttüğü bu politika, yönetimli göç (*managed migration*) olarak adlandırılmaktadır.

1999 Sığınma ve Göç Kanununa kaynaklık eden 1998 Beyaz Kitabında⁷⁶⁷ yer almayan yönetimli kavramı, ilk kez 2000 yılında dönemin İçişleri Bakanı Jack Straw tarafından dile getirilmiş olup, ülke ekonomisine olumlu katkı yapacak göçün teşvik edilmesi, mali yük getirecek göçün ise engellenmesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Uygulamaya geçirilmesine ise, 2002 Vatandaşlık, Göç ve İltica Kanunu ile başlanmıştır.⁷⁶⁸ Ancak sınırlardan giriş ve yerleşim izinlerindeki seçicilik ve korumacılık, sadece iktisadi alanla sınırlı değildir. Gerek kamu düzenine dair 2001 isyanlarının yol açtığı kaygılar, gerekse 11 Eylül saldırıları ile ortaya çıkan ve 7 Temmuz saldırılarıyla daha acil bir boyut kazanan terörle mücadele hedefine bağlı olarak⁷⁶⁹, sınırlardan içeri kabul edilecek göçmenler hakkında sosyal, kültürel ve siyasi entegrasyon kabiliyeti, en az ulusal ekonomiye katkı kadar önemli bir kriter haline gelmiştir.

Aşağıda, 1997’de başlayan İşçi Partisi iktidarı boyunca göç, sığınma ve vatandaşlık alanında İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 1998 Beyaz Kitabı (Straw dönemi), 2001 isyanları ve 11 Eylül saldırılarının ardından çıkarılan 2002 Beyaz Kitabı⁷⁷⁰ (Blunkett dönemi), ve 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi⁷⁷¹ (Clarke dönemi), karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Vatandaşlık ve entegrasyon konusunda, yine İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan ve toplumsal kaynaşma

⁷⁶⁶Nira Yuval-Davis, Floya Anthias ve Eleonore Kofman, “Secure Borders and Safe Haven and the Gendered Politics of Belonging: Beyond Social Cohesion”, **Ethnic and Racial Studies**, Cilt:28, Sayı:3, 2005, ss.514-515.

⁷⁶⁷ Home Office, **Fairer, Faster and Firmer: A Modern Approach to Immigration and Asylum**, HMSO, London, CM 4018, 27 Temmuz 1998 (1998 Beyaz Kitabı).

⁷⁶⁸ Alex Balch, “Labour and Epistemic Communities: The Case of ‘Managed Migration’ in the UK”, **The British Journal of Politics and International Relations**, Cilt:11, 2009, ss.616-617.

⁷⁶⁹Terörle mücadele önlemlerinden bir sonraki bölümde bahsedilecektir.

⁷⁷⁰ Home Office, **Secure Borders, Safe Haven: Integration with Diversity in Modern Britain**, CM 5387, HMSO, London, Şubat 2002 (2002 Beyaz Kitabı).

⁷⁷¹ Home Office, **Controlling Our Borders: Making Migration Work for Britain: Five Year Strategy for Asylum and Immigration**, CM 6472, HMSO, London, Şubat 2005, (2005 Sığınma ve Göç Stratejisi). Belge, 30 Mart 2006 tarihinde çıkarılan Göç, Sığınma ve Vatandaşlık Kanunu (*Immigration, Asylum and Nationality Act*) öncesinde hazırlanmıştır.

odaklı belgeler olan 2004 Konsültasyon Belgesi⁷⁷² ve 2004 Topluluklar Stratejisi⁷⁷³ de kaynak olarak kullanılmaktadır.

Göç politikasında sığınma ve göç sisteminin kötüye kullanımı konusu, İşçi Partisi iktidar döneminde temel bir sorun olarak gerek parlamento tartışmalarında, gerekse konsültasyon ve strateji belgelerinde dile getirilmiştir. Öte yandan, İngiltere'nin sığınmacı ve göçmenlere çekici gelen özelliği övülmekte, İngiltere, göç olarak ekonomik ve kültürel olarak zenginleşen bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Göç politikasının engelleme ve kabul arasındaki dengesi, giderek seçicilik olarak tabir edilen bir engelleme yaklaşımına dönüşmüştür. Bu durum kanunlarla getirilen kısıtların artırılması kadar, İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan politika belgelerinin adları ve düzenleme biçimleri gibi genel söylem özelliklerindeki kronolojik değişimden de izlenebilir.

1998 Beyaz Kitabı'nın ismi, "Daha Adil, Daha Hızlı ve Daha Sıkı: Göç ve Sığınmaya Modern Bir Yaklaşım" olarak seçilmiştir. Başlıkta geçen adil (*fair*) kelimesi, belge içinde uluslararası hukuka, insan haklarına ve ırk eşitliğine verilen ağırlık ile kendini göstermektedir.⁷⁷⁴ 2002 Beyaz Kitabının ismi, "Güvenli Sınırlar, Güvenli Bölge: Modern Britanya'da Çeşitlilik ile Entegrasyon" olarak seçilmiştir. Bu metinde ülkeye kabul edilen sığınmacı, göçmen ve vatandaşların seçiminde ekonomik, hukuki ve sosyal alanda getirilen güvenlik kriterleri, ülkenin güvenli bir bölge olarak kalmasının ön şartları olarak inşa edilmiş, göçe açıklık ve kısıtlayıcılık arasındaki denge korunmaya çalışılmıştır.⁷⁷⁵ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisine başlık olarak seçilen ifade ise şöyledir: "Sınırların Kontrolü: Göçü Britanya Lehine İşletmek". Belge içerik olarak 2002 Beyaz Kitabı ile belirlenen ana hatları yinelemektedir, ancak kısıtlama odaklı bir metindir.⁷⁷⁶ Gerek Blair ve dönemin İçişleri Bakanı Clarke tarafından yazılan Önsöz kısımlarında, gerekse belge boyunca kullanılan ifadelerde göçün ekonomiye getirisinin azami, sosyal güvenlik sistemine maliyetinin ise asgari olması için sıkı (*rigorous*) ve kuvvetli (*robust*) önlemler

⁷⁷² Home Office, **Strength in Diversity: Towards a Community Cohesion and Race Equality Strategy**, Home Office Communication Directorate, London, Haziran 2004 (2004 Konsültasyon Belgesi).

⁷⁷³ Home Office, **Confident Communities in a Secure Britain: The Home Office Strategic Plan 2004-08**, CM 6287, HMSO, London, Temmuz 2004, (2004 Topluluklar Stratejisi).

⁷⁷⁴ 1998 Beyaz Kitabı.

⁷⁷⁵ 2002 Beyaz Kitabı.

⁷⁷⁶ Bu belge, 2002 Beyaz Kitabı gibi vatandaşlık ve entegrasyonu ayrıca değerlendirmemektedir, ancak bu konularda kullanılan ifadeler mevcuttur.

alınacağı yinelenmektedir.⁷⁷⁷ Sığınmacılar ve göçmenlerin sistemi kötüye kullanması ile “mücadele” edileceği yinelenmiştir. Belgenin bölüm başlıklarında da, hükümetin göç ve sığınma politikasının sertliğine vurgu yapılmaktadır: “Birleşik Krallık’a Kimleri Kabul Ediyoruz ve Neden”, “Kimlerin Kalmasına İzin Veriyoruz ve Neden”, “Güvenli Sınırlar”, ve “sınır dışı Etme”.⁷⁷⁸

3.1.2.1. Sığınma ve Göç

Sığınma konusu, İşçi Partisi iktidarı boyunca göçün engellenmesi ve göçmen kabulü arasındaki denge ile ilgili olarak ele alınmıştır. Politika belgelerinde sığınma başvurularının giderek artması problem olarak dile getirilmiştir. Bu çok fazla sığınmacı içinde aslen sığınma ihtiyacı olmayan, ekonomik amaçla ülke kaynaklarından fayda sağlamak için gelen “sözde” sığınmacıların “gerçek” olanlardan ayırt edilmesi ve bunun hızlı şekilde gerçekleştirilmesi - ki kabul edilenler bir an önce yerleşebilsin ve reddedilenler bir an önce sınır dışı edilebilsin - politika önceliği olmuştur. Öte yandan, iltica edilebilir bir ülke olmanın prestiji, insani sorumluluk ve uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler de korunmaya çalışılmıştır.

1998 Beyaz Kitabında Cenevre Konvansiyonu ile tanımlanan ve sosyal yardıma haiz olan “gerçek mültecilerin” bir an önce belirlenip korunmasına odaklanılmıştır.⁷⁷⁹ 2002 Beyaz Kitabında da öncelik aynıdır. 1998 belgesinden farklı olarak burada sığınmacıların Britanya toplumuna adapte edilerek⁷⁸⁰ kabul edilmesi ifade edilmiştir.⁷⁸¹ Geçmiş savaş ve terör suçlusu ya da şüphelilerinin sığınma, göç ve vatandaşlık kazanımında edindikleri statülerin ellerinden alınması, sınır dışı

⁷⁷⁷ Bunlar metin içinde göç politikasını nitelemede sık kullanılmış ifadelerdir.

⁷⁷⁸ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi.

⁷⁷⁹ 1998 Beyaz Kitabı, (para.8.5-9.10)

⁷⁸⁰ Sığınma başvuru yapanların Britanya toplumu ile kaynaşması, “değerleri” ve “kültürüne” aşinalığının sağlanması da hedef olarak 2002 Beyaz Kitabında yer almaktadır. Üstelik bunun Britanya toplumundan “gönüllü mentorlar” ile yapılmasının faydalarına değinilmektedir. Burada isyanların ardından hükümetin yerleşik cemaatler için benimsediği toplumsal kaynaşmayı teşvik mekanizmalarının sığınmacılar alanına da transfer edildiği görülmektedir. Bkz. s.72.

⁷⁸¹ Sığınmacı yükünün AB içinde adil paylaşılmasını sağlayacak bir AB sığınma sistemi kurma çalışmaları desteklenmektedir. (2002 Beyaz Kitabı, ss.49-51) Sığınmacıların tutulduğu yerleştirme merkezlerinin adı 2002 Beyaz Kitabında “başlatım merkezleri” (*induction centre*) olarak değiştirilmiştir. Sığınma başvurusu yapanların entegrasyonlarının da buralarda gerçekleşmeye başlayacağı iddia edilmektedir. 2002 Beyaz Kitabı, ss.53-54.

edilmeleri ve hapsedilmeleri konusu ayrıca ele alınmaktadır. Metinde savaş suçu şüphelilerine ayrıca yer ayrılmıştır.⁷⁸² 2005 Sığınma ve Göç Stratejisinde ise, politikanın ana hatları aynı olmakla birlikte, sığınmaya getirilen kısıtlara ağırlık verilmiştir. İşçi Partisi iktidar dönemi içinde sığınma başvuru sayısının azalmış olması ve kabul edilmeyenlerin geri gönderilmesi ile ilgili sayılar “başarı” olarak dile getirilmektedir.⁷⁸³ Mültecilere sürekli yerleşim hakkı yerine iltica koşulları değişene kadar süreli ve koşullu oturma izni verilmesi söz konusu olmuştur.⁷⁸⁴ sınır dışı etmeye ayrıca bölüm ayrılan belgede, sığınmacıların kimliklerinin ve ülkeye giriş yollarının belirlenerek kabul edilmeyen sığınmacıların İngiltere’den önce giriş yaptığı güvenli ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalanması da başarı olarak dile getirilmektedir.⁷⁸⁵

Göç politikasına dair olarak, 1998 Beyaz Kitabında, sığınmada olduğu gibi öncelik, yasal göçmenlerin yasadışı olanlardan hızlı ve etkili şekilde ayrıştırılması olmuştur. Metin, göçü daha ziyade teknik bir konu olarak ele almaktadır.⁷⁸⁶ 2002 Beyaz Kitabı ise, yönetimli göç (*managed migration*) sisteminin başlangıcına işaret eder.⁷⁸⁷ Göçün ekonomik ve kolektif kimliğe dair anlamını inşa eden bu metinde, yönetimli göç sisteminin bir yandan istenmeyen göçü kısıtlayıp sınır kontrollerini artırırken, diğer yandan ihtiyaç duyulan türde ekonomik göçmenlerin ülkeye girişini açık tutarak, yasadışı göçe engel olacağı savunulmaktadır.⁷⁸⁸

2001 isyanları sonrası dönemde yasadışı göç gibi kısıtlanan bir diğer göç türü, aile birleşimine dayalı göçtür. İngiltere dışından evlenen göçmen ve vatandaşların eşlerinin ülkeye girişi, oturma izni ve vatandaşlık kazanması giderek

⁷⁸² 2002 Beyaz Kitabı, ss.35, 68, 103-104.

⁷⁸³ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, ss.9-10, 12, 17-19, 29-30.

⁷⁸⁴ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, s.22.

⁷⁸⁵ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, s.30.

⁷⁸⁶ 1998 Beyaz Kitabı.

⁷⁸⁷ Bkz. Balch, ss.616-617.

⁷⁸⁸ 2002 Beyaz Kitabı, ss.75-98. Beyaz Kitapta bir de “yetki kartları” (*entitlement cards*) meselesi ele alınmıştır. Hükümet 11 Eylül ardından tüm vatandaşlara kimlik kartı (*identity card*) düzenlemesi getirme niyetini tartışmaya açık tuttuğunu hatırlatmakta, burada bahsettiği “yetki kartının” sadece göçmenlerin çalışma izni olduğuna dair bir belge olarak düşünüldüğünü belirtmekte ve bu konuyu da tartışmasız karara bağlamayacağını belirtmektedir. 2002 Beyaz Kitabı, s.82. 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi de vize başvuru sırasında biyometrik göstergelerin alınmasını ve göçmenlere kimlik kartı düzenleme uygulamasını duyurmakta ve övmektedir (ss.8, 10, 19, 27, 37).

zorlaştırılmıştır.⁷⁸⁹ 2002 Beyaz Kitabında “sözde evlilik” terimi kullanılmaktadır; “gerçek” evliliklerde aile birleşimine destek olunurken sözde evlilikle göç yolunun tıkanması politika hedefi olarak belirtilmiştir.⁷⁹⁰ Hint Yarımadası kökenli Britanya vatandaşlarının Britanya dışından sözde evlilikler yaptığını belirten 2002 Beyaz Kitabında, devletin istemediği bir ekonomik göç yolunu ve entegrasyon adına sorun teşkil edeceği varsayılan ve Asyalı-Müslüman toplumunda yaygın olduğu düşünülen bir göç yöntemini engelleme adına, topluluklara ve özel hayata müdahale anlamına gelen şu ifade kullanılmıştır: “İnanıyoruz ki görücü usulü evlenme pratiğini sürdüren bu topluluklar içinde, bu evliliklerin daha ziyade burada yerleşik topluluk içerisinde gerçekleştirilmesine dair bir tartışma yapılması gerekmektedir.”⁷⁹¹

Aynı kaygılar, 2005 Sığınma ve Göç Stratejisinde de mevcuttur. Bu belgede ağırlık, kabulden ziyade engellere; evlilik yolu ile sürekli oturma izni almada süre ve kriterlerin artırılmasına verilmiştir. Evlilik yolu ile göç, entegrasyon ile ilgili ifadelerden hemen önce yer almaktadır.⁷⁹² Üçüncü ülke vatandaşlarının gerek sınırlardan girişlerde, gerekse ülke içinde kontrolü üzerinde özellikle durulmuştur.⁷⁹³ Sınır dışı etme de, üzerinde önceki belgelerden daha fazla durulan bir husus olmuştur. Hatta, ülkede yasadışı olarak bulunan kişilerin sınır dışı edilmemesinin, yasadışı yollarla girişleri teşvikin ötesinde, “toplumsal kaynaşmaya tehdit” olduğu ifade edilmiştir.⁷⁹⁴ Entegrasyon konusu, belgede istenen göçmen türünün tanımında da vazgeçilmez bir unsur olarak yer almaktadır: “Kalıcı göçmenler, ekonomik açıdan olabildiğince aktif olmalı; devlete olabildiğince az yük olmalı; ve sosyal olarak mümkün olduğunca entegre olmuş olmalıdır.”⁷⁹⁵ 2005 belgesinde hem sığınmacılar hem de göçmenler için kalıcı oturma hakkı, entegrasyona dair görevler eşliğinde verilmektedir. Göçmenlerin İngiliz dili ve “Birleşik Krallıkta Yaşam” testlerini geçmeleri, sığınmacıların ise yerleştikleri yerdeki “yerel topluluklara katılım” göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır.⁷⁹⁶

⁷⁸⁹ Dora Kostakopoulou, “Matters of Control: Integration Tests, Naturalisation Reform and Probationary Citizenship in the United Kingdom”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Cilt:36, Sayı:5, Mayıs 2010; Yuval-Davis, Anthias ve Kofman, ss.518-520.

⁷⁹⁰ 2002 Beyaz Kitabı, ss.18-19.

⁷⁹¹ 2002 Beyaz Kitabı, s.18.

⁷⁹² 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, s.22.

⁷⁹³ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, ss.25-28.

⁷⁹⁴ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, ss.29-31.

⁷⁹⁵ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, s.21.

⁷⁹⁶ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, s.22.

3.1.2.2. Vatandaşlık

Vatandaşlık, göç ve entegrasyon politikaları, İngiltere tarihi boyunca birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte, aynı yasada ele alınmaları ilk kez 2002 Beyaz Kitabı ile gündeme gelmiştir. Entegrasyon konusu artık, yerleşik göçmenlerle sınırlı olmaktan çıkmıştır. Sığınmacı ve göçmenlerin kabulünde de, vatandaşlığın sonradan edinilmesinde de temel kriter olarak yabancıların entegrasyon kabiliyeti sorgulanır hale gelmiştir. Böylece entegrasyon ulusal cemaate kabul için bir ön şart haline getirilmiştir.⁷⁹⁷ Hükümet, mevcut göçmen kökenli vatandaşlara vatandaşlık ve İngilizce eğitimi verme gibi girişimlerle entegrasyonu sağlamaya çalışmıştır. Vatandaşlık ve entegrasyona dair 2001 isyanları öncesi ve sonrasındaki dönemler arasındaki yaklaşım farkı 1998 Beyaz Kitabı ile 2002 Beyaz Kitabı arasında ırk ilişkileri ve vatandaşlığın sonradan edinilmesine dair ifadelerden izlenebilir.

1998 Beyaz Kitabında, önceki dönemlerde olduğu gibi, göç kontrolü (kısıtlamaları) iyi ırk ilişkileri için bir ön şart olarak öne sürülmektedir. Ancak bu belgede ırk ilişkileri çerçevesine dair tercih edilen ifade ırksal eşitlik olmuştur. Hükümet, azınlıklar arasında ayrımcılığı ve fırsat eşitsizliğini gidermeyi öncelik olarak kabul etmiştir.⁷⁹⁸ Öte yandan, 138 sayfalık 2002 Beyaz Kitabında eşitlik kelimesi sadece bir kez geçmekte, üstelik burada “toplulukların fırsat eşitliği” ile “toplumsal kaynaşması” kavramları bir arada ifade edilmektedir.⁷⁹⁹

1998 Beyaz Kitabında Britanya vatandaşlığının ikinci vatandaşlık olarak edinilmesi entegrasyon göstergesi olarak değerlendirilmekte, iki vatandaşlık arasında çelişki olacağı varsayılmamaktadır. Hedef, göçmenlerin vatandaşlık edinmesinin özendirilmesi, kolaylaştırılması ve hızlandırılmasıdır; böylece “iyi ırk ilişkileri ve topluluk ilişkilerinin” sağlanacağı varsayılmaktadır.⁸⁰⁰ Oysa 2002 Beyaz Kitabında Britanya’nın çifte vatandaşlığı kabul eden bir ülke olması iftiharla ifade edilmekle birlikte, iki vatandaşlık arasında aidiyet çatışması olabileceği öngörülmekte, böyle

⁷⁹⁷ Bu durum entegrasyon politikasının asimilasyoncu olduğu konusunda yorumlara yol açmaktadır. Bkz. McGhee, *Managed Migration*; Yuval-Davis, Anthias ve Kofman, s.529; Kundnani, ss.24-44; Squire, s.56.

⁷⁹⁸ 1998 Beyaz Kitabı, para.2.13-2.14.

⁷⁹⁹ 2002 Beyaz Kitabı, s.28. Fairclough’a göre terimlerin listelenmesi veya eşdizimlenmesi, aynı bütünün parçaları olarak görüldüklerine, birbirlerinin yerin geçebileceklerine, yahut birinin diğerinden daha önemli görülmediğine işaret eder. Bkz. Fairclough, *New Labour*, s.161.

⁸⁰⁰ 1998 Beyaz Kitabı, para.2.16, 10.1-10.2.

bir çatışma durumunda bireyin aidiyetini yaşadığı ülkesinden yana görmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.⁸⁰¹

2002 Beyaz Kitabı ile, vatandaşlığın sonradan edinilmesine entegrasyon ve aidiyet kriterleri getirilmiştir. İngiliz diline hakimiyetin kanıtlanmasına ek kriterler getirilmiş, vatandaşlığa geçiş töreni düzenlenmesine ve burada edilecek “bağlılık yemininin” yenilenmesine karar verilmiş, vatandaşlıktan çıkarma ve sınır dışı etme konusunda hükümet yetkileri artırılmıştır.⁸⁰² Bireyleri “vatandaşlığa hazırlamak” ifadesiyle bahsi geçen ve sadece vatandaşlık kazanımında değil, sürekli oturma izni için de şart koşulan “Birleşik Krallık’ta Yaşam” testinin, 2005 yılından itibaren uygulanacağı duyurulmuştur.⁸⁰³

Vatandaşlığın kazanılmasına getirilen kriterlerin artırılması ve sembolik önem atfedilmesi, hükümetin toplumsal kaynaşma terimi ile ifade edilen entegrasyon yaklaşımına öncelik verdiğini kanıtlamaktadır. Metnin aktif vatandaş tanımı çerçevesinde, vatandaşlık edinenlerden, aidiyetlerini çevrelerine yaptıkları katkılarla göstermesi beklenmekte ve entegrasyon, şart kipinde dile getirilmektedir:

*Belirgin faydaları her ne olursa olsun, Britanya vatandaşlığı, Britanya toplumuna tam katılımı ve yeni vatandaşların toplumsal kaynaşmaya katkıda bulunmada üstlenebilecekleri rol hakkında kabulü beraberinde getirmelidir.*⁸⁰⁴

2002 Beyaz Kitabında Britanya vatandaşlığını oluşturan değerler, demokrasi ve insan hakları çerçevesinde açıklanmaktadır. İsyan raporlarında olduğu gibi, çokkültürlü, farklılıkları kapsayıcı bir kolektif kimlik inşa edilmektedir, ancak yine isyan raporlarındakine benzer: “Bazen, bu temel değerlerle çatışan - kadınları eşit vatandaşlar olarak katılım hakkından mahrum etme gibi - bazı kültürel pratiklerle

⁸⁰¹ 2002 Beyaz Kitabı, s.30.

⁸⁰² 2002 Beyaz Kitabı, ss.107-108.

⁸⁰³ 2002 Beyaz Kitabı, s.34. İngiltere sosyal ve siyasi hayatının parçası olduğunu kanıtlamak üzere geçilmesi gereken bu testte, köpek sahipliği ve bir *pub*da nasıl davranılması gerektiği gibi birçok Müslümanın bilmesi mümkün olmayan sorular bulunmaktadır. Bkz. “Can You Pass a Citizenship Test?”, **BBC News**, 16.06.2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/4099770.stm, (20.10.2015). 2013 itibarıyla test halen kültürel olarak taraflı olduğu, doğumundan itibaren İngiltere vatandaşı olanların dahi cevaplaması zor veya gereksiz bilgi soruları içerdiği için eleştirilmektedir. Justin Parkinson, “British Citizenship Test ‘Like Bad Pub Quiz’”, **BBC News**, 13.06.2013, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-22892444>, (20.10.2015).

⁸⁰⁴ 2002 Beyaz Kitabı, s.30.

yüzleşmek gerekecektir”⁸⁰⁵ ifadesinde görüleceği gibi, Müslüman toplumunun değerleri problemlili görülmektedir.

2004 Konsültasyon Belgesi de, diğler belgelere benzer şekilde Britanya’yı çokkültürlü olarak tanımlamakta, entegrasyonun asimilasyon anlamına gelmediğini belirtmektedir. Ancak kültürel ve dini farklılıklara toleransın karşılığı olarak görevleri vurgulamaktadır: “... kanunlara riayet etmek, aşırıçılık ve hoşgörüsüzlüğü reddetmek, ve Birleşik Krallık toplumuna olumlu katkılarda bulunmak...”⁸⁰⁶

2005 Sığınma ve Göç Stratejisinde, “tek renkli olmayan”, “çok etnisiteli bir ulus” olarak tabir edilen Britanya’nın vatandaşı olabilmek için getirilen yeni kriterler, entegrasyonla bir arada ele alınmaktadır:

*Artık vatandaş olmak isteyenlerden çok daha fazla şey bekliyoruz – bir oturma testini geçmeleri; Birleşik Krallık’ı evleri kabul etme niyeti göstermeleri; bir İngiliz dil yeterliliğini ve... Birleşik Krallık’ta yaşama dair bir bilgi testini geçmeleri. Bu gereklilikler göçmenlerin Birleşik Krallık’ta başarılı olmalarıyla ve ekonomik olarak aktif olmalarıyla yakından ilgili olup, daha fazla entegrasyonu teşvik etmeyi amaçlamaktadır.*⁸⁰⁷

Hükümet, “farklılık içinde birlik” hedefini sağlamak adına göçmen topluluklardan “sosyal katılım” ve bu değerlere uyum beklenmektedir: “Burada yaşayanlar bireysel özgürlüklerin ve farklılıklara toleransın demokrasimize ve toplumumuza temel oluşturduğunu kabul etmelidir.”⁸⁰⁸ Bu pasajda belirtilen çoğulcu vatandaş kimliğinin unsurlarının içeriğinden ziyade, göçmenlere yönelik olarak vurgulanması ve şart kipi ile dile getirilmesi dikkat çekicidir.

3.1.2.3. Toplumsal Kaynaşma

Yukarıda bahsedilen sığınma, göç ve vatandaşlık alanındaki politikaların entegrasyona dair içeriğine bakıldığında, toplumsal kaynaşmanın Cantle Raporunda

⁸⁰⁵ 2002 Beyaz Kitabı, s.30. Çok benzer bir ifade Denham Raporunda da mevcuttur. Bkz. Denham Raporu, s.20.

⁸⁰⁶ 2004 Konsültasyon Belgesi, s.7.

⁸⁰⁷ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, s.22. 2004 Konsültasyon Belgesi de, bu kriterleri “entegrasyona engellerin kaldırılması” olarak savunmaktadır (s. 18).

⁸⁰⁸ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, ss.22-23.

belirtilen beş alanı⁸⁰⁹ içinde, “ortak değerler ve vatandaşlık kültürünün” yine en büyük ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Hükümet, “toplumsal düzen ve sosyal kontrol” alanında yer alan farklılıklara saygı ve gruplar arasında işbirliği unsurunu, vatandaşlık değerlerinin içine katarak, Britanya’da yaşayacak herkesin bu değerlere uyum göstermesini şart koşmuştur. “Yerleşim yerine bağlılık ve yerel kimlik” alanı da, hükümetin vatandaşlığı temel değerlerinin yanı sıra siyasi katılımı ile nitelendirilen aktif vatandaşlık anlayışı çerçevesinde, vatandaşlık kültürünün bir parçası olarak değerlendirilebilir.⁸¹⁰

Toplumsal kaynaşma kavramı, 2004 Konsültasyon Belgesinin isminde yer almaktadır: “Farklılıklar İçinde Kuvvet: Toplumsal Kaynaşma ve Irk Eşitliği Stratejisi”. Entegrasyonu asimilasyondan ayırt eden metinde kaynaşma ve entegrasyon kelimeleri birbirinin yerine geçebilen şekilde kullanılmaktadır. Azınlıkların dezavantajları ve ayrımcılıkla mücadelede, toplumsal kaynaşmanın parçası olarak önem verilmektedir. Toplumsal kaynaşma politikası olarak, yerel düzeyde önyargıları yıkmaya beklenen, topluluklar-arası girişim odaklı bir yaklaşım sunulmaktadır.⁸¹¹ Bu içerik, 2004 Konsültasyon Belgesinin, atıfta bulunduğu Cantle Raporunun hükümet politikasına dönüştüğü bir metin olduğunu göstermektedir.⁸¹²

Kolektif kimliğe dayalı entegrasyon, isyanlar sonrasında güvenlik çerçevesinde dile getirilmeye devam etmiştir. 2002 Beyaz Kitabında yer alan aşağıdaki pasaj, bu bağlantıya örnektir:

*Korkuyu, şüpheli ve gerçeklerin yanlış anlaşılmasını yahut bilinçli olarak abartılmasını aşacak, insanların kendi cemaatleri içinde güvende hissetmeleri, ve buraya yerleşmek isteyenlerin bir kuşaktan diğerine aktarabilecekleri bir aidiyet, bir kimlik ve paylaşılan ortak bir anlayış geliştirmeleri elzemdir. Toplumsal kaynaşmayı bu denli tahrip edici olan hoşgörüsüzlüğü ve önyargıyı bu şekilde yıkabiliriz.*⁸¹³

⁸⁰⁹“Ortak değerler ve vatandaşlık kültürü”, “toplumsal düzen ve sosyal kontrol”, “toplumsal dayanışma ve servet eşitsizliklerinin azaltılması”, “sosyal ağlar ve sosyal sermaye”, “yerel aidiyet ve kimlik”. Cantle Raporu, s.13.

⁸¹⁰ 2002 Beyaz Kitabı, ss.10, 27-31; 2004 Konsültasyon Belgesi, ss.1, 6.

⁸¹¹ 2004 Konsültasyon Belgesi, ss.6-19.

⁸¹² Örneğin, farklı dini ve kültürel topluluklardan gençlerin bir araya getirilmesi, kamu hizmetlerinde yerel cemaatlerden katılım sağlanması gibi fikirler, Cantle Raporu başta olmak üzere isyan raporlarında toplumsal kaynaşmanın sağlanabilmesi için sıralanmış önerilerdendir. 2002 Beyaz Kitabı, ss.17-19.

⁸¹³ 2002 Beyaz Kitabı, s.27.

Bu pasaj, 2001 isyanlarına açık bir atıfta bulunmamaktadır. Öte yandan, isyan raporlarının isyanların nedenlerine ve mücadele yöntemlerine ilişkin söylem çerçevesinin, burada tekrar edildiği görülmektedir.

2004 Konsültasyon Belgesi de, toplumsal kaynaşmayı bir asayiş meselesi olarak öne sürmektedir. Cantle Raporunun isyanlara dair açıklamasına benzer şekilde, aşırı görüşlerin önyargılarla beslendiği ve tecriti artırdığı, bu nedenle toplulukların kaynaşmayı yeniden sağlamak üzere aktif olarak birbirleriyle etkileşim içine girmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁸¹⁴

2004 Topluluklar Stratejisi, Hükümetin topluluklara dair politikasını doğrudan güvenlikle birleştirdiği bir metindir. Metnin adı “Güvenli bir Britanya’da Kendine Güvenen Topluluklar” olarak belirlenmiştir. “Kanunlara saygılı vatandaşlara öncelik verildiği”, tüm metinde sıklıkla tekrar edilmektedir. “Güvenli, adil ve hoşgörülü bir toplum inşa etmek” üzere belirlenen hedefler şunlardır:⁸¹⁵

- İnsanlar evlerinde ve gündelik yaşamlarında daha güvende olur ve hissederler.
- Kanunu ihlal edenlerin daha çoğu yakalanır, cezalandırılır ve ihlal etmeyi bırakırlar, kurbanlar daha iyi desteklenir.
- Uyuşturucu ve alkolle daha az insanın hayatı mahvolur.
- Göç, Birleşik Krallık’a fayda sağlayacak şekilde yönetilir, göç kanunlarının ve sığınma sisteminin kötüye kullanımına engel olunur.
- Vatandaşlar, topluluklar ve gönüllü sektör sosyal meselelerle mücadelede daha çok rol alır, her ırk ve dinden insanlara daha fazla fırsat eşitliği ve saygı gösterilir.

“Kanunlarımıza riayetin ve sınırlarımızın daha etkili korunması” ile, “aktif vatandaşlar ve kaynaşmış topluluklar”, bu hedeflere ulaşmada sürekli destek sağlayan unsurlar olarak belirtilmektedir.⁸¹⁶ Hem yeni sığınmacı ve göçmenlerin hem de yerleşik göçmenler ve vatandaşların entegrasyonu ile ilgili adımlar, aktif vatandaşlık kavramı çerçevesinde açıklanmaktadır.⁸¹⁷

⁸¹⁴ 2004 Konsültasyon Belgesi, s.11.

⁸¹⁵ 2004 Topluluklar Stratejisi, s.9

⁸¹⁶ 2004 Topluluklar Stratejisi, s.9.

⁸¹⁷ 2004 Topluluklar Stratejisi, ss.20-22.

2005 Sığınma ve Göç Stratejisinde ise, entegrasyona dair ifadeler mevcut olmakla birlikte, toplumsal kaynaşma kavramı sadece bir yerde kullanılmıştır. Yasadışı göçmenlerin sınır dışı edilmesi ile ilgili kısımda ülkede yasadışı bulunanların: “... yasadışılığı teşvik ve toplumsal kaynaşmayı tehdit ettiği...” belirtilmiştir.⁸¹⁸ Bu ifade biçimi, göç kısıtlarının toplumsal huzur ve iyi ırk ilişkileri ile savunulduğu iki aşamalı göç siyasetinin uzantısı olarak okunabilir.

3.1.3. Siyasetçi Söylemlerinin Analizi

Güvenikleştirme kuramına göre güvenikleştirici söylem, kamuya yönelik konuşmalar üzerinden incelenmelidir. Çalışmada değerlendirilen siyasetçi söylemleri, 2001-2005 dönemini kapsayan arşiv taraması yoluyla edinilmiştir. Tarama, çalışmada ele alınan olaylara ve beyaz kitap ve yasaların çıkarılmasına yakın tarihlerde ana akım medyada yayınlanan demeç ve basın açıklamaları ile, İçişleri Bakanlığı ve Ulusal Arşivler Departmanına ait web sayfalarında yer alan “Sınır Güvenliği ve Göç” gibi konu başlıkları altında yayınlanan konuşmalar üzerinden yapılmıştır. 2001 isyanları, İşçi Partisi iktidar döneminde yaşanmış olup, 7 Temmuz saldırılarına kadarki dönemde söylem analizine tabi tutulan bakanlar ve Muhafazakar Partili gölge bakanlar, aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 7: 2001-2005 Döneminde Ana Siyasi Aktörler

Hükümet (İşçi Partisi)	Gölge Hükümet (Muhafazakar Parti)
Başbakan	Gölge Başbakan
Tony Blair (02.05.1997-27.06.2007)	Iain Duncan Smith (18.09.2001-06.11.2003) Michael Howard (06.11.2003-06.12.2005)
İçişleri Bakanı	Gölge İçişleri Bakanı
David Blunkett (08.06.2001-15.12.2004) Charles Clarke (15.12.2004-05.05.2006)	Oliver Letwin (18.09.2001-06.11.2003) David Davis (06.11.2003-12.06.2008)
Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanı	Gölge Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanı
John Prescott ⁸¹⁹ (02.05.1997-05.05.2005) David Miliband (05.05.2005-05.05.2006)	Theresa May ⁸²⁰ (14.09.2001-23.07.2002) Eric Pickles (23.07.2002-05.12.2005)

Kaynak: Yazar tarafından derlenen genel bilgilerdir.

⁸¹⁸ 2005 Sığınma ve Göç Stratejisi, s. 29.

⁸¹⁹ Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanlığı (DCLG), Başbakan Yardımcısının sorumluluklarının bir kısmını içerecek şekilde 2005’te kurulmuştur. Prescott, Bakanlık kurulmadan önce Başbakan Yardımcısı olarak hizmet vermiştir.

⁸²⁰ May, bu görevin ardından Muhafazakar Parti Sözcüsü olmuş, bir sonraki iktidar döneminde ise İçişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.

Ek kaynak olarak, Avam Kamarası oturum zabıtları taranmıştır. 2001-2005 döneminde “göç”, “göçmen” veya “vatandaş” kavramlarının yer aldığı oturumlar kapsamaktadır⁸²¹. Britanyalı kimliğine, kent isyanlarına, Müslüman göçmenlere ve entegrasyon meselesine yapılan atıflar incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda, taranan oturumlar sıralanmaktadır.

Tablo 8: 2001 İsyancıları - 7 Temmuz Saldırıları Arasındaki Dönemde Taranan Parlamento Oturumları

Tarih	Oturum Başlığı
27 Haziran 2001	İçişleri ve Anayasa
10 Temmuz 2001	Karışıklıklar, Bradford
29 Ekim 2001	Sığınma, Göç ve Vatandaşlık
4 Şubat 2002	Dil ve Vatandaşlık Eğitimi
7 Şubat 2002	Vatandaşlık, Göç ve Sığınma
24 Nisan 2002	Vatandaşlık, Göç ve Sığınma Kanunu
11 Kasım 2003	Kimlik Kartları
17 Aralık 2003	Sığınma ve Göç (Davacıların Muamelesi vb.) Kanunu
19 Temmuz 2004	İçişleri Bakanlığı Stratejik Planı
22 Temmuz 2004	Yönetimli Göç Değerlendirmesi (İçişleri Bakanı yazılı açıklama)

Kaynak: UK Parliament, “Sittings in the 20th Century”, House of Commons HANSARD Archives, <http://hansard.millbanksystems.com/sittings/C20>, (20.08.2015).

İsyan raporlarının yayınlandığı Aralık 2001’de Blunkett, demeçlerinde, Cantle ve Denham raporlarında olduğu gibi, entegrasyon problemine ağırlık vermiştir. Irkçılık, ırk ayrımcılığı ve yoksunluk konularını göz ardı etmesi ve hükümet ve yerel yönetimlerin geçmişteki eksikliklerini kabul etmemesi açısından kendi partisinden, yerel yönetimler ve ırk ilişkileri elitinden ve Müslüman toplumundan eleştiri almıştır.⁸²² Başbakan Blair’in açık desteğiyle, göçmenlerin Britanyalı kimliğini benimsemesi ve topluma bağlılığını göstermesi gerektiği mesajını vermiş, 2002 yılında çıkarılacak Beyaz Kitap ile göçmenlerin entegrasyonu ve vatandaşlık kazanımı konusunda kriterler getirileceğini ilan etmiştir. Bu demeçlerde, isyan raporlarında entegrasyonun temeli olarak belirtilen, asimilasyoncu

⁸²¹ Bu tarama sonucunda terörle mücadele konulu iki oturum tespit edilmiştir, ancak terörle mücadelenin çalışmanın bu kısmında yer almamasından dolayı, bunlar kullanılmamıştır.

⁸²² Hatta BNP lideri Nick Griffin, Blunkett’in bu dönemde ifade ettiği görüşlerini, kendi partisinin “propaganda materyali” olarak kullanabileceğini ifade etmiş, İşçi Partisinin kendilerinden oy çalma peşinde olduğu ithamında bulunmuştur. “Blair Backs Blunkett on Race”, **BBC News**, 10.12.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1700370.stm, (20.08.2015), (Blair Backs Blunkett).

olmayan, toplulukların farklılıkları içinde birlikte olabildiği ancak öncelikle Britanya’ya aidiyet ve bağlılığın olduğu vatandaşlık anlayışı hedeflenmektedir.⁸²³

3.1.3.1. Sığınma ve Göç

2001-2005 döneminde sığınma ve göç konusunda en yoğun siyasi tartışmalar, 2002 Beyaz Kitabı ile tanıtılan Vatandaşlık, Göç ve Sığınma Yasası (*Nationality, Immigration and Asylum Act*) üzerine yapılmıştır. Hükümet, bir taraftan İngiltere’yi göç ülkesi olarak tanımlamış, sığınmacı kabul eden gelişmiş bir ülke olma konumunun sağladığı prestiji korumak istemiştir. Diğer taraftan, göç ve sığınma konusunda kısıtlamalar artırılarak, göçmen ve sığınmacı sayısı - dolayısıyla toplumsal ve siyasi maliyeti - azaltılmak istenmiştir. Sığınma ve göç politikası, iki ana partinin üzerinde uzlaşısı sağladığı bir alan olmuştur.

2002 Yasasının çıkarıldığı dönemde, sığınmaya dair olarak parlamento gündeminde yer alan konular, geri kabul anlaşmaları yoluyla sığınmacı sayısının azaltılması, sığınmacıların başvuruları sonuçlanana dek yerleştirme merkezlerinde tutulması ile sahte sığınmacıların bir an önce ayırt edilerek sınır dışı edilmesi olmuştur. Sığınmacıların tecrit edilmesi anlamına gelen yerleştirme merkezleri, sığınmacılara hukuk, sağlık ve eğitim hizmetlerinin sağlanması ile savunulmuş, sahte sığınmacıların elenmesi süreci, hem hükümet hem de ana muhalefet tarafından gerçek mültecilerin kabulünü hızlandırmak şeklinde meşrulaştırılmıştır.⁸²⁴

Blunkett, sığınma konusundaki kısıtlama ve önlemleri, İngiliz toplumuna güvenlik sağlama çerçevesinde açıklamış ve hükümetin denge terimiyle nitelediği kısıtlayıcı yaklaşımını, Ulusal Cephe ve BNP’ye koz vermemek olarak savunmuştur.⁸²⁵ Göç literatüründe Batı Avrupa genelinde aşırı sağın göçmen karşıtı söylem unsurlarının oy kaygılarıyla merkez sağ partilere yansıdığı belirtilmekle birlikte,⁸²⁶ merkez sol yahut liberal pozisyonundaki bir siyasi parti iktidarının göç

⁸²³ “Immigrants ‘Should Try to Feel British’”, **BBC News**, 09.12.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1699847.stm, (20.08.2015); Blair Backs Blunkett; “Blunkett Urges Citizenship Debate”, **BBC News**, 11.12.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1703322.stm, (20.08.2015), (Blunkett Urges Citizenship).

⁸²⁴ House of Commons, “Nationality, Immigration and Asylum”, 07.02.2002, Cilt:379, cc.1027-1040.

⁸²⁵ House of Commons, “Nationality, Immigration and Asylum”, 07.02.2002, Cilt:379, c.1031.

⁸²⁶ Bkz. Buonfino, European Migration Policies in Flux.

kısıtları ile aşırı sağın hitap ettiği kitlelere hitap etmesi oldukça sıra dışı bir durumdur.

Parlamento tartışmalarında, sözde sığınmacılar kadar, yasadışı göçmenler de problem olarak ele alınmıştır. Yönetimli göç yaklaşımı, ana muhalefet tarafından desteklenmiştir.⁸²⁷ Gölge İçişleri Bakanı Letwin, genel olarak İşçi Partisi hükümeti tarafından planlanan göç kısıtlarının gerekli olduğunu savunmuş, “yetenekli ve enerjik” göçmenlerin kabulünün ise “Britanya ekonomisi ve toplumuna” katkıda bulunacağını belirtmiştir.⁸²⁸

Politika belgelerinde olduğu gibi, siyasetçi söylemleri de, sığınma ve göç alanındaki kısıtlayıcı yaklaşımı, iyi topluluk (/ırk) ilişkileri ile meşrulaştırmıştır. Blunkett, vatandaşlıkla ilgili bir yazısında, sahte sığınmacıların ırk ilişkilerine zarar verdiğini ve toplumun buna tepkisinin radikal (aşırı sağ) eğilimlere yol açacağını iddia etmiştir:

*Düzgün yönetilmedikçe göç, topluluk istikrarına ve iyi ırk ilişkilerine tehdit olarak algılanabilir. Sığınma, ekonomik göç yöntemi olarak kullanıldığında, yerel toplumda büyük kızgınlığa neden olabilir. Demokratik hükümetlerin, seçmenlerinin uyguladıkları vatandaşlık, göç ve sığınma sistemlerine güven duymasını sağlaması gerekir. Yoksa insanlar çözüm için radikallere yönelecektir.*⁸²⁹

Bu pasaj, hükümetin ırkçılığı, kontrol adı altında göçü kısıtlamakla çözmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Blunkett’ın ırkçı göçmen karşıtı söylemin argümanlarıyla mücadele etmek yerine mazur göstermesi, Thatcher’ın kolektif hafızaya “içinde boğulma” konuşması olarak yerleşen demecinde belirttiği Pakistanlı göçünü kısıtlama gerekçelerini anımsatmaktadır.⁸³⁰ Nitekim Blunkett, 2002 Yasasının çıktığı dönemde, Asyalı-Müslüman azınlığın yoğun yaşadığı bölgelerdeki okullarla ilgili olarak, “içinde boğulma” ifadesini kullanmıştır. Her ne kadar bu ifadeyle Thatcher’ın dediklerini kastetmediği söylene de, Blunkett kendi partilileri tarafından dahi

⁸²⁷ Bkz. House of Commons, “Asylum, Migration and Citizenship”, 29 Ekim 2001, Cilt:373, cc.627-647; “Nationality, Immigration and Asylum”, 07.02.2002, Cilt:379, cc.1027-1040; “Nationality, Immigration and Asylum Bill”, 24.04.2002, Cilt:384, cc.341-432.

⁸²⁸ House of Commons, “Nationality, Immigration and Asylum”, 07.02.2002, Cilt:379, c.1030.

⁸²⁹ David Blunkett, “What does Citizenship Mean Today?”, **The Guardian**, 15.09.2002, <http://www.theguardian.com/world/2002/sep/15/race.thinktanks>, (20.10.2015), (What does Citizenship Mean).

⁸³⁰ Bkz. Thatcher, Swamped Speech.

eleştirilmiştir.⁸³¹ Bu eleştirilerden biri, içişleri ve ırk ilişkileri konularıyla ilgilenen Keith Vaz'a aittir. Vaz, göç kısıtlarını iyi ırk ilişkileri adına savunmanın, İşçi Partisi'ne değil, Muhafazakar Parti'ye yakışan bir söylem olduğunu belirterek, iki aşamalı siyasete şu ifadeyle karşı çıkmıştır:

*Bu ülkede iyi ırk ilişkileri, bireylerin birbirleriyle ilgili hisleri ve Hükümetlerin insanları yanına katma becerisine dayanır. Eğer insanları siyah, Asyalı veya farklı bir renk veya kültürden olduğu için dışarıda tutarsak, ırk ilişkileri iyileşmez. Bu bağlantının var olduğuna inanmıyorum, umarım Hükümet de buna inanmadığını tekrar edecektir.*⁸³²

Blunkett, 2002 Beyaz Kitabının Giriş kısmında, göçün katkılarını, aşırı sağın söylemine karşı savunmuş, ancak göçü, bu söylemi kısmen meşru kılacak şekilde güvenlik şartına bağlamıştır:

*Özgüven, güvenlik ve itimat, Birleşik Krallık'a gelenlere sunulacak olan güvenli bölgeyi sağlamada tüm farkı yaratan unsurlardır. Entegrasyonun olabilmesi ve bunun getirdiği çeşitliliğe değer verebilmemiz için kendi aidiyet ve kimlik anlayışımızda güvende olmamız gerekir... Açık, uygulanabilir ve sağlam bir vatandaşlık ve sığınma sistemi, gereken güvenlik ve itimadın inşa etmek için ön şarttır. Bu olmaksızın, nefret, hoşgörüsüzlük ve önyargıyı körüklemeye çalışacak olanları mağlup etmemiz mümkün değildir.*⁸³³

2002 Yasasına dair parlamento oturumunda da, benzer şekilde, göç kısıtlarını, entegrasyon ve kaynaşma ile nitelendirdiği iyi ırk ilişkilerinin ön şartı olarak sunmuştur.⁸³⁴ Toplumsal çeşitliliğin kabulünü entegrasyona, bunu da güvenlik kavramı ile nitelendirilen göç kısıtlarına bağlayan bu ifade biçimi, ülkenin göç politikasında iki ana partinin iktidarları boyunca süregelen iki aşamalı siyasetin⁸³⁵ devamı niteliğini göstermektedir. Nitekim 2002 Beyaz Kitabı ve Yasanın tartışıldığı parlamento oturumlarında, Gölge İçişleri Bakanının, uygulanabilirlik ve ölçülebilirlik kriterleri konusundaki anlaşmazlıklar dışında, hükümetin gerek vatandaşlık, gerekse

⁸³¹ Bkz. House of Commons, "Nationality, Immigration and Asylum Bill", 24.04.2002, Cilt:384, cc.352-376.

⁸³² House of Commons, "Nationality, Immigration and Asylum Bill", 24.04.2002, Cilt:384, c.376.

⁸³³ David Blunkett, "Foreword", 2002 Beyaz Kitabı. Beyaz Kitabın metninde de aidiyet, hoşgörüsüzlük, önyargı ve güven kavramlarını bir araya getiren buna çok benzer bir pasaj mevcuttur (s.27).

⁸³⁴ House of Commons, "Nationality, Immigration and Asylum Bill", 24.04.2002, Cilt:384, c.345.

⁸³⁵ Bkz. Favell, Philosophies of Integration, ss.110-113.

göç ve sığınma üzerine getirmek istediği yasal ve kurumsal değişikliklere tam destek verdiği görülmektedir.⁸³⁶

3.1.3.2. Vatandaşlık

Hükümet, isyan ortamına, “ortak değerler” paydasında birleşen, çokkültürlü bir Britanya anlayışını çözüm olarak sunmuştur. Bu çoğulcu liberal anlayışta “biz”, temel prensiplerin (insan haklarına dayalı temel hak ve görevler) iktidar tarafından ortaya konduğu, ancak toplumsal ve siyasi katılımıla şekillenecek olan, sivil aidiyet ve bağlılığa sahip “aktif vatandaşlar” ülkesidir. Blunkett, aktif vatandaşlık kavramını şu şekilde açıklamıştır:

*Aktif bir vatandaşlık kavramının başlangıç noktası, bir haklar ve görevler dizisidir... Temel haklar ve görevlerle çizilen sınır içinde çeşitliliğe saygı ve destek aynı derecede elzendir... Ancak vatandaşlığın, bu temellerin ötesinde bir içeriği olması gerekir: toplum hayatının aktif, gerçek bir dışavurumu olmalıdır. Vatandaşlık, mahalleden ulusal seçimlere, ortak katılıma dair olmalıdır. Bu yüzden farklı kökenlerden insanları temas ettirmek, ayrışmanın önünü almak, karşılıklı düşmanlık ve cehaleti aşmak zorundayız.*⁸³⁷

Blunkett, bu katılım temelli anlayışa bağlı olarak: “...ulus fikrine yerel bir toplum fikrinin yerleştirilmesinin şart olduğunu...” vurgulamış ve Cantle Raporuna atıfla, bir vatandaşlık tartışmasının yapılması gerektiğini söylemiştir.⁸³⁸ Ona göre Britanya’ya göç edenlerin Britanya toplumunun normlarını kabul etmesi şart olup, topluma aidiyetlerinin sağlanması gerekmektedir. Vatandaşlığın niteliğinin, aidiyetin ve entegrasyonun vurgulanmasına dair öncelikler, hem Blair tarafından hem de Gölge İçişleri Bakanı Letwin tarafından desteklenmiştir.⁸³⁹

Blunkett 2001 isyanlarında İçişleri Bakanıdır, ancak önceki hükümet döneminde Eğitim ve İstihdam Bakanı iken tüm okullarda zorunlu vatandaşlık eğitimi verilmesi⁸⁴⁰ kararının arkasında olan kişidir. 2001 Ekim ayında, henüz isyan raporları tamamlanmadan önce, göçmenlerin entegrasyonu ve vatandaşlık kazanımı

⁸³⁶ House of Commons, “Asylum, Migration and Citizenship”, 29.10.2001, Cilt:373, cc.627-47; “Nationality, Immigration and Asylum”, 07.02.2002, Cilt:379, cc.1027-1040; “Nationality, Immigration and Asylum Bill”, 24.04.2002, Cilt:384, cc.341-432.

⁸³⁷ Blunkett, What does Citizenship Mean.

⁸³⁸ Blunkett Urges Citizenship.

⁸³⁹ Blair Backs Blunkett.

⁸⁴⁰ Uygulama, 2002 Eylül ayında başlamıştır.

konusunda kriterler getirileceğini ilan etmiştir.⁸⁴¹ İsyanların ardından ise, “sosyal ve siyasi kurumlara bağlılığın” az olduğunu, vatandaşlığın daha dolu⁸⁴² bir şekilde anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır: “Birleşik Krallık’ta siyasi vatandaşlık gelenekleri o kadar zayıf ki, bizi birleştiren şeyler konusunu ortaya atmak en iyi ihtimalle marjinal, en kötü ihtimalle samimiyetsiz sayılıyor.”⁸⁴³ 2002 Yasası ile vatandaşlık kazanımına getirilen ek kriterleri, topluma daha fazla katılımı teşvik ve vatandaşlığa anlam kazandırmak olarak savunmuştur.⁸⁴⁴

Muhalefet, sığınma ve göç konusunda olduğu gibi, vatandaşlık konusunda da hükümetin politikalarını desteklemiştir. 2002 Yasasının tartışıldığı dönemde Gölge İçişleri Bakanı Letwin: “...iki partili politikanın uzun yıllar sürdürülmesini dilediğini...” ifade etmiştir.⁸⁴⁵ Letwin de, çokkültürlü bir Britanya’yı kabul etmekte ve asimilasyona karşı görünmektedir: “Haydi, her topluluğun özgürlüğünü savunan bir ulus yaratalım... Ben, bilhassa, farklılıkları olmayan tek renkli bir Britanya’da yaşamak istemiyorum.”⁸⁴⁶ Bu demeçte, bir topluluklar toplumu anlayışı görülmektedir. Letwin de Blunkett gibi, bu tür bir Britanya’nın henüz mevcut olmadığını, “inşa” edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bir taraftan dini azınlıkların cemaat olarak tanınması gerektiğini savunurken, diğer taraftan hükümetin ulusal kimlikten din unsurunu soyutlamasından endişeli olduğunu belirtmiştir.⁸⁴⁷

Blunkett’in vatandaşlık bağlamında ulusa bağlılık, İngiliz diline hakimiyet ve kadının statüsünedair ifadeleri,⁸⁴⁸ Müslümanları kastetmektedir. Ulusal raporlarda

⁸⁴¹ Alan Travis, “Citizenship Classes for Immigrants”, **The Guardian**, 26.10.2001, <http://www.guardian.co.uk/uk/2001/oct/26/immigration.whitehall?INTCMP=ILCNETTXT3487>, (20.08.2015).

⁸⁴² Britanya vatandaşlığının ve milliyetçilik anlayışının uzun müddet Kıta Avrupa’sındaki örneklerle kıyasla daha zayıf olduğu tespiti akademisyenlerce de yapılmıştır. Bkz. R. Hansen, Citizenship, s.101; Karatani, s.1; Harris, s.74.

⁸⁴³ David Blunkett, “It’s not About Cricket Tests”, **The Guardian**, 14.12.2001, <http://www.theguardian.com/politics/2001/dec/14/race.uk>, (20.10.2015), (Cricket Tests).

⁸⁴⁴ Bkz. House of Commons, “Language and Citizenship Education”, 04.02.2002, Cilt:379, c.590; “Nationality, Immigration and Asylum”, 07.02.2002, Cilt:379, c.1027; “Nationality, Immigration and Asylum Bill”, 24.04.2002, Cilt:384, c.371.

⁸⁴⁵ House of Commons, “Nationality, Immigration and Asylum Bill”, 24.04.2002, Cilt:384, c.357.

⁸⁴⁶ “Tories Attack Race ‘Bureaucrats’”, **BBC News**, 11.04.2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/2938145.stm, (20.08.2015), (Tories Attack).

⁸⁴⁷ Tories Attack.

⁸⁴⁸ Bu çerçevede Blunkett, bazı toplulukların kadının topluma eşit katılımına aykırı kültürel pratikleri olduğu fikrini ifade etmiştir. Örneğin bkz. Blunkett, Cricket Tests. Vatandaşlığın temelindeki ortak değerlere aykırı kültürel pratiklere örnek olarak İslam dünyasına atfedilen kadın sünneti ve zoraki evlilik gibi uygulamaları göstermiştir. Blunkett, What does Citizenship Mean.

olduğu gibi, isyanlara katılan Müslüman göçmenlere odaklanılması yoluyla onları potansiyel ötekiler haline getiren bu anlayış, Blunkett'ın 11 Eylül saldırılarına ilişkin yorumunda da görülebilir. Saldırıları toplumun değerlerine ve moderniteye yönelik olarak nitelendirmiş, İslam ve Batı arasındaki medeniyetler çatışması olmadığını, ancak dünyanın geri kalmış bölgelerinden gelen göçmenlerin kültürel pratiklerinin gelişmiş ülkelerinkine karşı çeliştiğini söylemiştir:

...modernlik ile yüksek düzeyde gelişmiş ülkelere giren bazılarının kültürel pratikleri arasında sürekli bir çatışma [vardır]... Onlar bizim için yüzyıllar süren yolculuğu, birkaç hafta veya ay içinde yapıyorlar. Bu değişimi yaşayan insanları fark etmek ve yardım etmek, evsahibi ülke kadar benzer din ve kültüre sahip yerleşik toplumun da görevidir ve bu bizim yüzleşmemiz gereken zorluklardan biri. Bu ülkede yüzlerce yıl önce kabul edilen, ancak şu an reddedilen normlar, çeşitli dinlerin belirli kültürlerinden geldiğinde kabul edilebilir oluyor.⁸⁴⁹

Bu pasaj, Müslüman göçmenleri, ortak değerlere karşıt “kültürel” pratikleri olduğu varsayılan potansiyel ötekiler olarak inşa etmektedir. Üstelik göçmenleri topluma entegre etme görevi, mevcut Müslüman toplumuna verilmekte, bu şekilde aidiyetlerini kanıtlamaları beklenmektedir.

3.1.3.3. Toplumsal Kaynaşma

Blunkett, Bradford'daki isyan sırasında parlamentoda yaptığı konuşmada, ileride Cantle ve Denham raporlarının üzerinde duracağı ve hükümet politikasının kavramları haline gelen “ortak vatandaşlık”, “yerel toplumlar” ve “bir arada yaşama” kavramlarını aynı ifade içinde kullanmıştır.⁸⁵⁰ Raporların yayınlanmasını takiben, topluluklar arasındaki ayrışmayı, yoksunluk ile ırkçılık ve ırk ayrımcılığından daha öncelikli bir sorun olarak gördüğünü belirtmiştir. Raporlara atıfla, toplumsal kaynaşmanın sağlanabilmesi için öncelikle ortak değerler çerçevesinde tanımlanan,

Ayrıca göç politikasında aile birleşimini zorlaştıran yasa teklifini, görücü usulü evlilikleri eleştirerek savunmuştur. Bu tavrı kendi partililerinden dahi tepki almıştır. Bkz. House of Commons, “Nationality, Immigration and Asylum Bill”, 24.04.2002, Cilt:384, cc.376-377.

⁸⁴⁹ Blunkett, Cricket Tests.

⁸⁵⁰ House of Commons, “Disturbances, Bradford”, 10.07.2001, Cilt:371, c.664.

kimlik ve aidiyete dayalı bir vatandaşlık anlayışının tesis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁵¹

Yine isyan raporlarında olduğu gibi, entegrasyonun asimilasyon anlamına gelmediğini vurgulamıştır: “...farklı bir kültürel kimliği korumakla Britanya’ya ait olmak arasında bir tezat yoktur. Burada elzem olan, bizim çeşitlilik içinde entegrasyonu gerçekleştirmeye çalışmamız gerektiği.”⁸⁵² 2002 Beyaz Kitabını tanıtırken, çokkültürcülüğün terk edilmesini, yerine konan vatandaşlık temelli toplumsal kaynaşma anlayışını şu ifade ile açıklamıştır:

*Aktif bir vatandaşlık kavramı, çeşitli topluluklar arasında ortak bir zemini ifade edebilir. Tek bir kültüre zorla asimilasyon veya toplumsal kaynaşma yerine farklılığa imtiyaz tanıyan ölçüsüz bir çokkültürcülüğün ziyade, bir siyasi topluluğa üyeliğe dayanan ortak bir kimlik sunar.*⁸⁵³

Dönemin parlamento tartışmalarına bakıldığında, İşçi Partisi aktörlerince entegrasyonun ırk veya topluluklar terimleri çerçevesinde iyi ırk ilişkileri veya toplumsal kaynaşma kavramlarıyla dile getirildiği, ayrı bir konu olarak tartışılmadığı, göç ve vatandaşlık kriterleri bağlamında, yukarıda örneklenen konuşmalar içinde yer aldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle entegrasyon meselesi, iki aşamalı siyaset çerçevesinde göç kısıtlarının meşrulaştırılmasında kullanılmış olup, ortak değerler temelli aktif vatandaşlık çerçevesinde ele alınmıştır.⁸⁵⁴

Muhafazakar Parti’nin söylemine bakıldığında, Gölge İçişleri Bakanı Letwin’in, hükümetin asimilasyoncu olmadığını vurguladığı entegrasyon yaklaşımını, topluluk odaklılığı ve toplumsal kaynaşma hedefini desteklediği görülmektedir.⁸⁵⁵ Öte yandan, azınlık topluluklarının entegrasyonu için önlemler alınırken, onları korumak üzere aşırı sağ ile mücadele edilmediği eleştirisinde bulunmuştur. Irk ilişkileri çerçevesinin mimarı olan İşçi Partisi yerine Muhafazakar

⁸⁵¹ Blunkett, Cricket Tests.

⁸⁵² Blunkett, Cricket Tests.

⁸⁵³ Blunkett, What does Citizenship Mean.

⁸⁵⁴ Bkz. House of Commons, “Nationality, Immigration and Asylum Bill”, 24.04.2002, Cilt:384, cc.341-432; “Language and Citizenship Education”, 04.02.2002, Cilt:379, cc.589-590; “Managed Migration Review”, 22.07.2004, Cilt:424, c.65WS.

⁸⁵⁵ House of Commons, “Nationality, Immigration and Asylum Bill”, 24.04.2002, Cilt:384, cc.357-358; Tories Attack.

Parti sözcüsünün ırkçılıkla yeterince mücadele edilmediği eleştirisini yapması, oldukça anlamlıdır.⁸⁵⁶

İsyanlar ertesinde ortaya konan vatandaşlık, göç ve entegrasyon politikasının en önemli özelliklerinden biri, entegrasyon hedefinin vatandaşlığı sonradan kazanmak isteyenlerle sınırlı tutulmayıp, henüz ülkeye yerleşmemiş bireyleri de kapsamı olmuştur. İçişleri Bakanının söyleminde de aynı şekilde, entegrasyonun bir süreç olarak değil, ülke sınırlarından içeri kabul için şart olarak değerlendirilmesi söz konusudur.⁸⁵⁷ Bu entegrasyon şartı, Müslüman toplumuna ve din adamlarına yönelik bir önyargıyı ifade etmektedir. Blunkett, göçmen din görevlilerine İngiliz diline hakimiyet kriteri getirilmesini ve bu kriterin yükseltileceğini, toplumsal kaynaşmaya katkı vermeleri gerektiği argümanı ile savunmuştur. Ülkeye dini seyahatte bulunacak “misyonerler... keşişler ve rahibelerin” ise, bu uygulamadan muaf tutulacağını duyurmuştur.⁸⁵⁸ Bu ifadede entegrasyon kriterinden muafiyet, göçmenler değil, geçici ziyaretçiler için söz konusudur. Yine de, muaf tutulacak din adamları içinde Hristiyanların belirtilmesine karşılık Müslüman din adamlarının listelenmemesi dikkat çekicidir.

3.2. İSTİSNA SİYASETİ DEĞERLENDİRMESİ

Bir konunun aktörlerce varoluşsal bir tehdit olarak ifade edilmesi anlamına gelen güvenlikleştirme anı ile başlayan güvenlikleştirme süreci, konunun acil durum kapsamında ele alındıktan sonra normal siyaset düzleminden farklı bir istisna siyaseti düzlemine taşınmasıyla tamamlanır.⁸⁵⁹ Kopenhag ekolü, istisna siyaseti kavramını, Weimar Cumhuriyeti dönemindeki siyasi koşullar bağlamında ortaya konan Schmittçi bir dost-düşman ayrımı çerçevesinde öne sürmüştür. Buna göre, istisna siyaseti, güvenlikleştirilen konuya ilişkin olarak, normal siyasi düzen ve kurallara istisna oluşturan usuller, gizlilik, yasama süreçlerinde demokratik usullerin ihlali, bireysel hakların kısıtlanması veya askıya alınması ve ulusal kaynakların bu öncelik alanına seferber edilmesini kapsar.⁸⁶⁰

⁸⁵⁶ Bkz. Tories Attack.

⁸⁵⁷ House of Commons, “Asylum, Migration and Citizenship”, 29.10.2001, Cilt:373, c.634.

⁸⁵⁸ House of Commons, “Managed Migration Review”, 22.07.2004, Cilt:424, c.64WS.

⁸⁵⁹ Waever, Securitization and Desecuritization, s.75.

⁸⁶⁰ Buzan, Waever ve de Wide, s.24.

Güvenlikleştirme literatüründe, güvenlik önlemleri konusunda, Kopenhag ekolünün istisna siyaseti kavramı dışında, huzursuzluk siyaseti terimiyle nitelendirilen bir siyaset biçiminden de bahsedilmektedir. Bigo tarafından ortaya atılan, Huysmans ve Buonfino'nun çalışmalarında Batı ülkelerine göç ve Müslümanların göçüne ilişkin politikaları nitelendirmede kullandıkları huzursuzluk siyaseti kavramı, acil durum önlemlerinin ötesinde, zamana yayılan ve kurumsallaşan bir güvenlik alanına işaret eder. Potansiyel tehdit olarak görülen konu üzerine toplumda bir teyakkuz hali söz konusu olur. Yazarların ortaya koyduğu diğer huzursuzluk siyaseti kriterleri ise, konunun kamu gündemindeki aciliyetinin son bulmasına rağmen güvenlik gramerinin rutinleşmiş uygulamalarda sürmesi ile güvenlik profesyonelleri ve bürokrasisi tarafından yeniden üretilmesidir. Yazarlara göre bu durum, güvenlikleştirmenin hakim söyleme dönüştüğüne işaret eder.⁸⁶¹

2001 isyanlarının ardından, İçişleri Bakanı Blunkett'ın toplumsal kaynaşma çağrısı ve isyan raporları ile başlayan süreç, İngiltere Müslümanlarının entegrasyonunu bir güvenlik meselesi olarak sorunsallaştırmıştır. Güvenlikleştirici söylem, ortak değerler kavramı çerçevesinde ortaya konan çoğulcu, liberal ve demokratik olarak tanımlanan ulusal vatandaşlık anlayışının, isyan eyleminde bulunanlar tarafından tehdit edildiği ve yeni isyanlarla bu durumun sürebileceği varsayımına dayanmıştır. Bu tehdide karşı temel mücadele yöntemi olarak, topluluklar arasındaki ayrışmaya, önyargılara ve ötekileştirmeye karşı olarak tanımlanan kolektif kimliğe uyum ve katılım temelli bir entegrasyon biçiminin devlet tarafından teşvik edilmesi ve pekiştirilmesi benimsenmiştir.

2001-2005 döneminde kamu güvenliği adına entegrasyon söylemini çerçeveleyen belgelerde öteki olarak, vatandaşlık değerleri çerçevesinde tanımlanan ulusa aidiyet duymayan ve entegre olmayan, kendilerini ona karşıt şekilde tanımlayan topluluklar veya topluluk içindeki bireyler gösterilmiştir. Potansiyel tehdit olarak açıkça anılmamakla birlikte, vatandaştan ziyade göçmen özellikleriyle değerlendirilen Müslümanlar kastedilmiştir. Mücadele yöntemleri ise, doğrudan Müslüman kesime yönelik veya onları kapsayan daha geniş çaplı politika ve uygulamalarda görülmektedir. Bu politika ve uygulamalar, güvenlikleştirme bağlamından soyutlandığında güvenlikleştirmenin tespiti zordur. Ancak

⁸⁶¹ Bigo, Security and Immigration; Huysmans ve Buonfino.

güvenlikleştirmenin diğer koşullarıyla bir arada ele alındığında bir tür huzursuzluk siyasetine işaret etmektedir. Aşağıda, 2001-2005 döneminde İngiltere Müslümanları ve entegrasyonlarıyla ilgili önlemler, istisna siyaseti ve huzursuzluk siyaseti koşulları açısından ilgili politika alanları itibariyle değerlendirilmektedir.

3.2.1. Sığınma, Göç ve Vatandaşlık

Bu alandaki politika ve uygulamaların bir kısmı, sığınma, göç ve vatandaşlık kazanımı şartlarıdır. Gerek güvenlikleştirme literatürü, gerekse göç literatürü, tüm Batı ülkelerinde 1990'lardan itibaren genel olarak sığınma ve göçün, özel olarak ise Müslüman göçmenlerin güvenlik meselesi olarak değerlendirildiğini göstermektedir.⁸⁶² Öte yandan güvenlikleştirme, politikalar itibariyle değerlendirildiğinde, göç ve sığınma alanında parlamenter demokrasi usulleri içinde, ana siyasi partilerin uzlaşısı ile ortaya konan kısıtlama eğilimini, istisna siyaseti olarak değerlendirmek pek de mümkün değildir. Uluslararası hukukta bireyin bir ülkeye göç etme hakkı tanınmamaktadır. Göçmen kabul ve vatandaşlık kazanımı koşulları, ulus devletlerin egemenliğindedir. Sığınma bir insan hakkı olarak tanınmaktadır; ancak mülteci tanımı kısıtlı olup, mülteci statüsü vermek sığınılan ülkenin yetkisindedir.

2001'den sonra İşçi Partisi, İngiltere'yi göç ülkesi olarak kabul etmesine rağmen, iktidarının 1997-2001 döneminden farklı olarak, sığınmacı ve göçmen alımı ile vatandaşlığa kabul kriterlerinde genel olarak göçün maliyeti odağında ekonomik kaygıları ön planda tutmuş, sınır kontrolüne öncelik vermiş ve sadece ülkenin ihtiyaç duyduğu kesimleri kabul etme anlamına gelen yönetimli göç politikasını izlemeye başlamıştır. İlk bakışta bu politika çerçevesinin, Müslümanlarla veya güvenlikle ilgili olmadığı düşünülebilir.

Öte yandan, göç kısıtlarının artırılması ve vatandaşlık kazanımının zorlaştırılması, entegrasyonun sığınmacı ve göçmen kabul için ön-şart haline getirilmesi, vatandaşlığın aidiyet ve sadakat boyutunun vurgulanması ve bunların kentlerdeki asayiş için gerekli gösterilmesi, farklı köken ülkelerden gelen Müslümanlara yönelik bir teyakkuz durumunun söz konusu olduğunu

⁸⁶² Buzan ve Roberson, ss.144-145; Bigo, Security and Immigration; Buonfino, Between Unity and Plurality.

göstermektedir. Sığınma, göç, ve vatandaşlık kazanımı üzerine politikaların iki ana parti tarafından uzlaşa içinde kabul edilmesi, Müslümanları ulusal sınırlar içine ve ulusal cemaate kabulde kısıtlama ve koşulluluğun hakim söyleme dönüştüğüne ve kurumsallaştığına işaret etmektedir. Evlilik yolu ile göç ve din adamlarının göçüne entegrasyon kriteri getirilmesi, hükümetin meşru yetki alanında olmakla ve Müslümanları diğer göçmenlerden ayırtmamakla birlikte, isyan raporlarının yayınlanmasını takip eden süreçte yasalaşması, isyanlarda ön plana çıkan Müslüman toplum açısından şüpheli ve dışlayıcı bir tutuma işaret etmektedir. Bunlar göz önüne alındığında, sığınma, göç ve vatandaşlık alanında hem 2001 isyanları hem de 7 Temmuz saldırıları sonrasında benimsenen politikanın, Müslümanlara ilişkin güvenlikleştirme çerçevesinde huzursuzluk siyaseti olarak değerlendirilmesi mümkündür.

3.2.2. Kimlik ve Entegrasyon

2001-2005 döneminde entegrasyonu sağlamaya yönelik olarak belirlenen yasal düzenlemelerin ve uygulamaların ilk bakışta güvenlikle ilişkili bir politika çerçevesi olarak değerlendirmek zordur. Yerleşik göçmen ve vatandaş Müslümanların hayatına etki eden politika, normal siyaset düzeninde ve kamusal tartışma ortamında belirlenmiştir. Entegrasyon adına başlatılan uygulamalar, hukuken Müslümanları diğer topluluklardan ayırmamaktadır ve insan haklarına aykırı değildir. Dolayısıyla bunları istisna siyaseti olarak değerlendirmek mümkün değildir. Öte yandan, bu alandaki güvenlikleştirici söylem ile bir arada ele alınarak 2001 öncesindeki politika ile kıyaslandığında, meşrulaştırılan politikanın bazı huzursuzluk siyaseti özellikleri taşıdığı söylenebilir.

Söylem incelemesine tabi tutulan metinlerde, İngiltere'nin çokkültürlü olduğunun kabul edilmesi, toplumsal kaynaşma kavramının entegrasyondan daha geniş (sadece azınlıkların veya göçmenlerin değil, tüm toplulukların birbiriyle etkileşim içinde olması) olarak tanımlanmasına ve entegrasyonun asimilasyon anlamına gelmediğinin özellikle vurgulanmasına rağmen, geçmişte çokkültürcülüğe yakın olan entegrasyon modelinden uzaklaşıldığı bir gerçektir. Hatta literatürde, yeni

entegrasyon yaklaşımının, aslen asimilasyonu kastettiği de iddia edilmektedir.⁸⁶³ İngiltere bağlamında kastedilen asimilasyonculuk, etnik değil, yurttaşlık temelli bir ulus anlayışına dayanmaktadır. Yine de bu değişiklik, göçmen topluluklar açısından, 2001 öncesi dönemin entegrasyon yaklaşımından daha kısıtlayıcı bir yaklaşımı temsil eder.

Geçmişte ırk ilişkileri politikasında göçmen ve azınlıklara yönelik ırkçı eylemlerin önlenmesi ve kurumsal ırkçılık dahil olmak üzere ayrımcılıkla mücadele konularına verilen öncelik, 2001 isyanları ile birlikte yerini, ırk ilişkileri söylem düzeninde iyi ırk ilişkileri kavramına tekabül eden, toplumsal kaynaşmaya bırakmıştır. Toplumsal kaynaşma yaklaşımı, geçmiş dönemin politika çerçevesini normal siyaset düzleminden çıkmadan değiştirmiştir. Bir “olağanüstü” hal durumu söz konusu değildir. Öte yandan, gerek güvenliğe atıfla ortaya konması, gerekse içeriği itibarıyla İngiltere göç ve vatandaşlık tarihinde istisnai bir durum teşkil etmektedir.

Kolektif kimliğin tanımında aidiyet, sadakat ve görevlere, kadının eşit statüsüne ve İngiliz diline yapılan vurgu, hükümetin vatandaşlık değerlerini yerleştirmeyi, geçmişte olmadığı kadar üstlenmesi ve dezavantajlı topluluklara yönelik kamu desteklerine toplumsal kaynaşma kriteri getirmesi, ülke içinde topluma hiç dokunmadan paralel yaşamlar sürdürdüğü iddia edilen Müslümanların topluma katılımını bir tür şarta dönüştürmektedir. Pekiştirilmek istenen kolektif kimliğin içeriği, her ne kadar çoğulcu ve katılımcı olarak belirtilse de, bu alanda getirilen koşulluluk, İngiltere Müslümanlarının vatandaş dahi olsalar halen yabancı olarak görüldüklerini, kolektif kimlik inşasında isyan potansiyeli gösteren bu topluluğun bir “denklik mantığı”⁸⁶⁴ ile inşa edildiğini göstermektedir.

Bu denklik mantığı, hukuksuzluğa veya hak ihlallerine yol açmamaktadır. Ancak Müslümanların diğer azınlıklara sağlanmış olan imkanlardan eşit ölçüde faydalanamaması sonucunu doğurmaktadır. Kamu desteklerine gerek duyulan, yoksunluk koşullarının hakim olduğu isyan bölgelerinde yaşayan beyazlar arasında yaygın olduğu belirtilen Müslümanlara daha fazla kamusal kaynak kullandırıldığı algısı ile mücadele etmek ve yine bu bölgelerde yaygın olduğu belirtilen aşırı sağın

⁸⁶³ Bkz. McGhee, Managed Migration.

⁸⁶⁴ Ötekini dışlama yoluyla kurulduğu için dışlanan grubu homojenleştirme etkisi olan denklik mantığı için bkz. Howarth ve Stavrakakis, ss.10-11.

Müslümanlara yönelik din temelli ayrımcılık ve nefret söyleminden⁸⁶⁵ korumak üzere daha etkili önlemler almak yerine yapılan, tek topluluğa yönelik kamu desteklerini istisnai hale getirmek olmuştur. Bu tercih, beyazların Müslümanlara yönelik önyargılarını yıkmaktan ziyade, onları mazur göstermek olarak okunabilir. Raporların inanç okullarının toplumsal ayrışmaya yol açacağı uyarısı da, ülkedeki diğer dini cemaatlerden daha sonra bu tür okulları açmayı ve diğer cemaatlerin geçmişte faydalandığı kamu desteğinden faydalanmayı isteyen Müslümanlar için dezavantaj yaratmıştır.

3.3. GENEL DEĞERLENDİRME

2001 isyanları, İngiltere’de Müslümanların siyasi ve sosyal entegrasyonunu, kamu düzeni adına çerçeveleyen bir güvenlik söylemi yaratmıştır. Entegrasyonun eksikliği tehdit olarak, devlet girişimiyle sağlanması ise temel mücadele yöntemi olarak ortaya konmuştur.

2001 isyanları üzerine hazırlanan raporlar - özellikle de hükümet tarafından hazırlatılan Cantle ve Denham raporları, hem ırkçı beyazların hem de Asyalı-Müslüman gençlerin rol aldığı isyanların temel nedeni olarak entegrasyon problemini göstermiştir. İsyen bölgelerinde yapısal sorunlar olan yoksunluk ile ırkçılık ve ırk ayrımcılığı, entegrasyon problemini kuvvetlendirerek topluluklar arasında çatışmaya yol açan ikincil nedenler olarak geri planda bırakılmıştır. Raporlar, isyan tehdidinin çözümü için “toplumsal kaynaşma” kavramı ile nitelendirilen bir entegrasyon biçimi olarak, ortak değerler ana göstergesi etrafında liberal, demokratik ve çoğulcu değerlerin eşdizimlenmesi ile nitelenen bir vatandaşlık ve bunun yerel düzeydeki yansıması olan bir kentlilik anlayışına uyumun teşvikini önermiştir.

Raporların ortaya koyduğu bu söylem, 2001-2005 arasındaki süreçte siyasetçi konuşmaları ile politika belgelerine yansiyarak süreklilik göstermiştir. Sürekliliği, farklı söylem alanlarında benzer ifade biçimleri içinde yer alması ve İşçi Partisi

⁸⁶⁵ Mevcut hukuk düzeninde ırksal nefret suç sayılırken, din temelli nefret suçu ilk kez 2006 yılında kanun kapsamına (İrksal ve Dini Nefret Yasası) alınmıştır. Bu yasanın ortaya konmasında esas etken, ırk ilişkileri çerçevesinin Müslümanları kapsamamasından ziyade, radikal İslamcı terör propagandasından korunma olmuştur. Lucinda Maer, “The Racial and Religious Hatred Act 2006”, House of Commons Library, Research Briefing SN/PC/03768, 06.11.2009, <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN03768/SN03768.pdf>, (21.11.2015).

iktidarına Muhalefet tarafından destek verilmesi açısından bu söylemin hakim bir söylem olduğu söylenebilir.

Toplumsal kaynaşma kavramı ve dayandığı aktif vatandaşlık anlayışı, çoğulcu ve katılımcı olması itibariyle, İngiltere Müslüman toplumunu içeren bir yaklaşıma işaret etmektedir. Öte yandan, kavramın ortaya konma biçimi ve hükümet politikasına dönüşümü, isyanlardan eşit derecede sorumlu olan aşırı sağcı beyazlardan ziyade, göçmen kökenli olan ve hakim toplumdan kültür ve inanç açısından ayrıışık görülen Müslümanlara odaklı olmuştur. Bu açıdan söylem ve politikanın, Müslümanları topluma onun değerlerini benimseyerek entegre olmadıkça toplumsal huzuru bozacak potansiyel ötekiler olarak inşa etmesi söz konusudur.

Bu durum, kolektif kimlik tanımında vatandaşlığın aidiyet, görevler ve sadakat boyutlarının vurgulanması, İngiliz diline sosyo-ekonomik entegrasyonun ötesinde sembolik bir anlam yüklenmesi ve Müslümanların inançlarına ilişkin olarak ulusal değerlerle çatıştığı varsayılan kadının eşit statüsü konusunun hatırlatılmasında görülmektedir. Sığınma, göç ve vatandaşlık düzenlemelerine getirilen entegrasyon şartı, toplumsal kaynaşmanın ve dayandığı kolektif kimliğin kapsayıcı söylemine rağmen, özellikle Müslümanların hedef alındığını kanıtlamaktadır. Okullara getirilen zorunlu vatandaşlık eğitimi uygulaması tüm vatandaşları kapsamaktadır, ancak azınlıkların özel kurslarda yürüttüğü dini eğitim müfredatında vatandaşlık değerlerini kapsamaması kararı, Müslüman topluma yönelik bir önlem niteliğindedir. İsyan raporlarının tavsiyesi üzerine dezavantajlı bölgelere sağlanacak kamu desteklerine getirilen toplumsal kaynaşma koşulu, Müslümanlarla ilgili ve onlar için görece olarak dezavantaj yaratan bir uygulama olmuştur. Bu bölgelerde isyanlar öncesinde beyazların, Müslümanların devlet desteğinden fazla pay aldığı şeklindeki önyargıları ile mücadele etmek yerine, tek topluluğa destek uygulamasının sona erdirilmesi söz konusudur.

Bu tür söylem ve düzenlemelerin oluşturduğu bütün, 2001 isyanları ertesinde Müslümanların entegrasyonunun bir toplumsal güvenlik meselesi olarak huzursuzluk siyaseti alanına taşındığına işaret etmektedir. Konunun hem entegrasyona hem de genel olarak Müslüman göçmenlere ilişkin olarak güvenlik grameri içinde kalması, dışlayıcı ve ötekileştirici özelliği nedeniyle entegrasyonu zorlaştıran bir çelişki içermektedir.

Üstelik bu dönemde, İngiltere'nin geçmişte çokkültürcülüğe yakın olarak değerlendirilen entegrasyon modeli, kimi yazarlar tarafından asimilasyoncu olarak değerlendirilen bir modele dönüşmüş ve bu durum Müslümanların toplumda içerilmesini zorlaştırmıştır. Irk ilişkileri çerçevesinin ayrımcılığı önleme önceliği, göçmen azınlıklar içinde Müslümanların isyanlar çerçevesinde kamu gündeminde ön plana geçmesiyle birlikte, yerini iyi ırk ilişkilerine bırakmıştır. Halbuki, bir azınlığı ayrımcılığa ve nefret söylemine karşı yeterli derecede korumadan, sağlıklı bir entegrasyonun gerçekleşmesini beklemek, pek de gerçekçi değildir. Irk ilişkileri çerçevesinin, Müslümanları dini bir azınlık olarak kapsamaması, onların bu talebi dile getirmeye başladığı 2001 öncesi dönemde olduğu gibi, 2001 isyanları ertesinde de öncelikli bir gündem konusu olmamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

7 TEMMUZ SALDIRILARI VE TERÖRLE MÜCADELE ADINA ENTEGRASYON

11 Eylül saldırıları, Batı ülkelerinde radikal İslamcı terörizmin, ulusal güvenliğe yönelik tehdidi olarak değerlendirilmiştir. Aslında İngiltere’de terörizm 11 Eylül öncesi dönemde de temel bir güvenlik konusudur, ancak tehdit Kuzey İrlanda kaynaklı olmuştur. 11 Eylül sonrasında yaşanan saldırıların, engellenen saldırı girişimleri ve olası saldırıların kaynağı olarak ise Müslüman ülkeler görülmeye başlanmıştır. İngiltere, ABD tarafından başlatılan “Teröre Karşı Küresel Savaş” yaklaşımında, müttefik olarak, uluslararası müdahalelerde rol almıştır. Bu bağlamda, kendi topraklarında sürekli ve ciddi seviyelerde terör tehdidine maruz kalmıştır.⁸⁶⁶

Radikal İslamcı terörizmin hem iç hem de dış politikada öncelikli tehdit olarak kabul edilmesi sonucunda, Müslüman ülkelere ve İngiltere’de yaşayan Müslümanlara ilişkin politikalarda güvenlik kaygısı temel etken haline gelmiştir. Buna bağlı olarak, özellikle 2003 Irak işgalinin ardından, İngiltere Müslümanları, ötekileştirildikleri ve tüm Müslümanların düşman olarak görüldüğü algısı ile ülkelere yabancılaşmaktadır.⁸⁶⁷ Medyanın 11 Eylül saldırılarını takip eden süreçte Müslüman terörist veya İslami terör gibi ifadeler kullanması da, bu algıyı pekiştirmiştir.⁸⁶⁸

11 Eylül saldırılarının ardından İngiltere’ye yapılacak olası saldırıların, ülkeye yasadışı veya geçici göç yolu ile dışarıdan gelecek bireyler tarafından gerçekleştirileceği varsayılmıştır. Bu nedenle hem terörle mücadele yasasına göçle ilgili hükümler getirilmiş hem de göç politikası güvenlik ağırlıklı bir bakış açısıyla

⁸⁶⁶ Birleşik Krallık’a yönelik terör tehdidinin seviyesi, 2006 yılından itibaren İstihbarat Teşkilatı tarafından yayınlanmaktadır. 2010 Eylül ayından itibaren Kuzey İrlanda, Büyük Britanya ve Birleşik Krallık için ayrı olarak düzenlenmeye başlayan tehdit ölçeği, zayıftan kuvvetliye beş seviyeden oluşmaktadır: Düşük, orta, güçlü, şiddetli, kritik. Ülke geneli için değerler 2009 yılına kadar kritik ve şiddetli arasında değişmiş, ilk kez 2009 Haziran ayında güçlüye indirilmiştir. Tehdit seviyesi, Britanya için 2010 Haziran ayından itibaren güçlü ve şiddetli arasında değişmektedir. Security Service (MI5), “Threat Levels”, <https://www.mi5.gov.uk/home/the-threats/terrorism/threat-levels.html>, (21.10.2015).

⁸⁶⁷ Abbas, ss.723-725.

⁸⁶⁸ Appleton.

tasarlanmaya başlanmıştır.⁸⁶⁹ 11 Eylül ertesinde hazırlanan terörle mücadele yasaları, güvenlik - haklar dengesini güvenlik lehine bozmaya başlamıştır.⁸⁷⁰

7 Temmuz 2005'te Londra metrosuna düzenlenen saldırılar, İngiltere Müslüman toplumu açısından yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu saldırıların ve diğer bazı saldırı girişimlerinin, uzun yıllardır İngiltere'de yerleşik bulunan göçmen ve vatandaşlar tarafından gerçekleştirildiğinin ortaya çıkmasıyla birlikte,⁸⁷¹ iç güvenlik boyutu daha da önem kazanmıştır. Terörle mücadele stratejisi, İngiltere Müslüman toplumunun yaşamını derinden etkileyecek şekilde belirlenmeye başlanmıştır. Terör artık sadece ülkeye yeni giriş yapan Müslüman göçmen ve sahte sığınmacıların arasından çıkabilecek bir tehdit değil, mevcut Müslüman vatandaşlar arasında da failler ve destekçilerin bulunabileceği bir olgu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu bakış açısı, İngiltere Müslüman toplumu ve entegrasyonu açısından, güvenlikleştirme kuramının alanına giren değişikliklere yol açmıştır. Müslümanların 2001 isyanlarıyla birlikte bir kamu düzeni tehdidi olarak değerlendirilen entegrasyon meselesi, 7 Temmuz saldırıları ile birlikte, terör tehdidinin bir parçası olarak, ulusal güvenlik bağlamına taşınmıştır.

Bu gelişme, 7 Temmuz saldırıları ertesinde belirlenen terörle mücadele stratejisinin altında yer alan, terörizmi Önleme (*Prevent*) hedefi ve stratejisi ile ortaya çıkmaktadır. Önleme, İşçi Partisi iktidar döneminde doğrudan, ardından gelen koalisyon hükümeti esnasında ise dolaylı şekilde, Müslüman entegrasyonunu terörle mücadele kapsamına taşıyan bir stratejidir.

Çalışmanın İngiltere örneğinde Müslümanların entegrasyonunun güvenlikleştirilmesi üzerine gerçekleştirilen ikinci olay incelemesini teşkil eden bu bölümde ilk olarak, 7 Temmuz saldırıları ile 2015 genel seçimleri arasındaki dönemde güvenlikleştirme söylemi, Önleme stratejileri odağında analiz edilmektedir. Buna ek olarak, aynı süreçte söyleme eşlik eden politika değişiklikleri açıklanmakta, entegrasyon ile Önleme ilişkisi ortaya konmakta ve dönem içindeki siyasetçi söylemlerinde kimlik ve entegrasyonun yer alışı incelenmektedir. Söylem analizinin

⁸⁶⁹ Huysmans ve Buonfino.

⁸⁷⁰ Human Rights Watch, "Commentary on the Anti-Terrorism, Crime and Security Bill 2001", 16.11.2001, <http://www.hrw.org/backgrounder/eca/UKleg1106.htm>, (20.10.2015).

⁸⁷¹ House of Commons, **Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005**, HC 1087, HMSO, London, 11.05.2006, <http://www.official-documents.gov.uk/document/hc0506/hc10/1087/1087.pdf>, (21.03.2015), (7 Temmuz Resmi Raporu), ss.13-21.

MÜCADELE stratejisinin üçüncü versiyonu ise, Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümetinin kurulmasından kısa süre sonra yayınlanan yeni Ulusal Güvenlik Stratejisini⁸⁷⁵ takiben, Haziran 2011’de yayınlanmıştır.⁸⁷⁶

İlk iki versiyonu İşçi Partisi hükümeti döneminde, diğeri ise ardından gelen koalisyon hükümeti tarafından düzenlenen MÜCADELE stratejisi, dört ana unsurdan oluşmaktadır: Önleme (*Prevent*), Takip (*Pursue*), Koruma (*Protect*) ve Hazırlık (*Prepare*). Bu unsurlar, üç hükümet tarafından alt-stratejilere dönüştürülerek yürütülmüştür. Önleme, radikal İslamcı terörizmin yayılmasına engel olmak, Takip, terör şüphelilerini eylem hazırlıkları esnasında veya sonrasında yakalayıp adalete teslim etmek, Koruma, terör saldırılarına karşı can ve mal güvenliğini temin etmek, Hazırlık ise, olası saldırıların asgari zararları atlatılmasını sağlamak üzere tasarlanmıştır. Aşağıdaki tabloda bu dört ana unsurun MÜCADELE’nin üç versiyonunda nasıl tanımlandığı gösterilmektedir.

Tablo 9: MÜCADELE Belgelerinde Terörle Mücadele Stratejisinin Unsurları

Belge	Önleme (<i>Prevent</i>)	Takip (<i>Pursue</i>)	Koruma (<i>Protect</i>)	Hazırlık (<i>Prepare</i>)
MÜCADELE I (2006)	Bireylerin radikalleşmesinin önüne geçerek terörizmi önleme	Teröristleri ve onlara destek sağlayanların peşine düşme	Halkı, kilit ulusal hizmetleri ve Birleşik Krallık’ın denizaşırı çıkarlarını koruma	Sonuçlar için hazırlanma
MÜCADELE II (2009)	Kişileri terörist olmaktan veya şiddet içeren radikalizmi desteklemekten alıkoyma	Terör saldırılarını durdurma	Terörist saldırıya karşı korunmamızı güçlendirme	Bir saldırının durdurulamaması halinde, etkisini azaltma
MÜCADELE III (2011)	Kişileri terörist olmaktan veya terörizmi desteklemekten alıkoyma	Terör saldırılarını durdurma	Terörist saldırıya karşı korunmamızı güçlendirme	Terör saldırısının etkisini azaltma

Kaynak: MÜCADELE I, s.9; MÜCADELE II, s.10; MÜCADELE III, s.10. Vurgular yazar tarafından eklenmiştir.

⁸⁷⁵ HM Government, **A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy**, CM 7953, HMSO, London, Ekim 2010, (NSS II).

⁸⁷⁶ HM Government, **CONTEST: The United Kingdom’s Strategy for Countering Terrorism**, CM 8123, HMSO, London, Temmuz 2011, (MÜCADELE III). Cameron hükümetinin resmi web sitesinde, MÜCADELE’nin İngilizce ve Galce versiyonlarına ek olarak, yabancı diller içinde sadece Urduca ve Arapça tercümelemleri bulunmaktadır. Bkz. UK Government, “Counter-terrorism Strategy”, 12.07.2012, <https://www.gov.uk/government/publications/counter-terrorism-strategy-CONTEST>, (21.10.2015).

MÜCADELE I’de birinci sırada yer alan Önleme, MÜCADELE II ve III’te ikinci sıraya konmuştur. Üç stratejide Önleme’nin tanımı için kullanılan ifadeler, aşağıda, Önleme stratejilerinin analizinde ele alınacağı gibi, farklılık göstermektedir. Önleme, MÜCADELE I’de birbiriyle eşdizimlenen, dolayısıyla eşdeğer olarak nitelenen radikalleşme ve terörizme karşı tanımlanmaktadır. MÜCADELE II’de radikalizm, şiddet içerdiği durumda mücadele edilecek bir kavram olarak yer almış ve terörizmden ayrıştırılmıştır. MÜCADELE III’ün Önleme tanımında ise, radikalizm terimi kullanılmamış, sadece terörizm ve teröre destek kapsamıştır. Önleme’nin aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirilecek olan tanım ve içeriği dışında, MÜCADELE stratejisi altında yer alan dört unsurun hem sıralanışı hem de tanımlanışı, iki farklı iktidar tarafından çıkarılmasına rağmen, MÜCADELE II ve III’te neredeyse aynıdır.

Aşağıdaki tabloda, MÜCADELE’nin üç versiyonunda, hükümetler tarafından terörle mücadelede gözetileceği vaat edilen ilkeler yer almaktadır.

Tablo 10: Terörle Mücadele Stratejisinin İlkeleri

MÜCADELE I	MÜCADELE II	MÜCADELE III
Ülke içinde ve dışında uluslararası hukuk ve insan hakları standartlarına saygı ile iyi yönetim	İnsan haklarının ve hukukun üstünlüğünün korunması	Etkililik: Uygulamaların hedeflere yönelik olması ve etkilerinin ölçülebilmesi
Britanya toplumunu ve teröre karşı “direncini” güçlendirecek unsurlar olarak eşitlik, sosyal içerme, toplumsal kaynaşma ve aktif vatandaşlığı destekleme	-Temel değerlerimize, terörizm deneyimlerimize ve güvenlik prensiplerimize dayanarak terörizmin belirtileri kadar, nedenleriyle de mücadele etme. -Terörizme desteği ve bireylerin terörist olmasını engelleme	Oransallık: Terörle mücadelede kullanılan yetkilerin riskleri aşmaması
Hükümet organları, kamu kurumları, özel sektör ve gönüllü kuruluşlar ile bireylerin kendileri ve içinde yaşadıkları topluluklar adına tüm ortaklığı	Yurt içi ve dışındaki paydaşlarla açıklık ve güvene dayalı işbirlikleri kurma	Şeffaflık: Tehdit ve verilen karşılık hakkında açıklanması güvenliğe zarar verebilecek hassas bilgiler dışındaki bilgilerin halka açık olması

Kaynak: MÜCADELE I, s.9; MÜCADELE II, ss.10-11; MÜCADELE III, s.40.

Özellikle MÜCADELE I ve II’de yer alan “toplumsal kaynaşma”, “aktif vatandaşlık”, “temel değerler” gibi ifadelerin terörle mücadele ilkeleri arasında sayılması, terörle mücadele stratejisinin toplumsal güvenlik alanı ile kesiştiğine işaret etmektedir. MÜCADELE II’nin İlkeler kısmında: “Terörizme desteğin azaltılması ve kişilerin terörist olmalarını önlemek hayatidir. Halkın desteği olmadan terörizm

sürdürülebilir değildir.”⁸⁷⁷ ifadesiyle, Önleme hedefi yinelenmiştir. Burada toplumun bir kesiminin düşmana katılma tehlikesi varsayılarak güvenlik, radikalleşmenin önlenmesi koşuluna bağlanmaktadır. Başbakan Cameron döneminde ise ilkeler olarak kolektif kimlik ve değerlerden ziyade, şeffaflık ve oransallık gibi yönetim ilkeleri sıralanmaktadır.⁸⁷⁸ Bu farklılığın nedeni, stratejinin yeni bir iktidar tarafından devir alınırken, geçmiş iktidarın eksik görülen yönlerinin telafi edilmeye çalışılmasıdır. Örneğin, MÜCADELE III’e bağlı Önleme belgesinde hükümet, geçmiş iktidar döneminin icraatlarının hedeflenen etkiyi sağlamadığı eleştirisini yapmıştır.⁸⁷⁹

Önleme stratejisinin ana hedefi ve temel unsurları ilk olarak, Başbakan Blair’in 7 Temmuz saldırıları ertesinde yaptığı konuşma⁸⁸⁰ ve Radikalizmi Birlikte Önleme (*Preventing Extremism Together* - PET) Raporu⁸⁸¹ ile ortaya konmuştur. Ardından MÜCADELE I ile Önleme stratejisi ilan edilmiştir. Bu konuşma ve rapor, aşağıda açıklanmaktadır.

Blair’in konuşması, İngiltere Müslüman toplumunun entegrasyonunun güvenlikleştirilme anı olarak değerlendirilebilir. “Oyunun kurallarının değiştiğini” söyleyen Blair, İngiltere halkının ve Müslüman toplumunun çoğunluğunun “ırksal ve dini nefrete” karşı olduğunu belirttikten sonra, sadece teröristleri değil, Britanya’nın “toleranslı ve iyi mizaçlı” yapısını suistimal ederek “nefret söylemi kullanan radikalleri” kapsayacak şekilde alınacak önlemleri sıralamıştır. Bu önlemler, yeni terörle mücadele yasası, vatandaşlık, göç ve iltica yasası, Müslüman toplumun işbirliği ve entegrasyonu konularını bir arada kapsamıştır.⁸⁸² Blair, İngiltere’nin ortak değerlerini savunmayan yabancılara ülkede yer olmadığını vurguladıktan ve sınır dışı etme yetkisinden bahsettikten sonra, Müslüman kesimi kastederek hem vatandaşlık edinme hem de entegrasyon konularını aynı madde altında ele almıştır:

⁸⁷⁷ MÜCADELE II, s.11.

⁸⁷⁸ Bkz. MÜCADELE III.

⁸⁷⁹ HM Government, **Prevent Strategy**, CM 8092, HMSO, London, Haziran 2011, (Önleme III), ss.7,11.

⁸⁸⁰ Tony Blair, “PM’s Press Conference”, 05.08.2005, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20040105034004/http://number10.gov.uk/page8041>, (21.03.2015), (7 Temmuz Konuşması).

⁸⁸¹ Home Office, **‘Preventing Extremism Together’ Working Groups**, Ağustos-Ekim 2005, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20120919132719/http://www.communities.gov.uk/documents/communities/pdf/152164.pdf>, (21.03.2013), (PET Raporu).

⁸⁸² Blair, 7 Temmuz Konuşması.

...artık Britanya vatandaşlığını edinebilmek için insanların bir vatandaşlığa geçiş törenine katılma, bu ülkeye bağlılık yemini etme ve İngiliz diline basit düzeyde hakim olması şart olmuştur... Müslüman toplumu ile, insanların istedikleri şekilde ibadet edebilme ve kendi din ve kültürlerini sürdürme özgürlüğü ile uyumlu olarak, toplumun henüz yeterli derecede entegre olmamış kesimlerinin daha iyi entegrasyonunun nasıl sağlanacağı konusunda tavsiyelerde bulunacak bir komisyon kuracağız.”⁸⁸³

Başbakanın bu konuşması, radikalizm odaklıdır. Bu, konu başlıklarında radikalizme ilişkin unsurların sıklıkla kullanılmasından anlaşılabilir: Radikal örgütlerin yasaklanması, radikal bireylerin vatandaşlıktan çıkarılabilmesi, sınır dışı edilebilmesi, radikalizmin yayıldığı ibadet yerlerinin kapatılabilmesi, internet üzerinden nefret söylemi yayan radikallerle mücadele edilmesi⁸⁸⁴ ve Müslüman toplumun radikalizme karşıt olarak tanımlanan ulusa ve değerlerine bağlılık çerçevesinde entegrasyonu. Bu çerçeve, İşçi Partisinin terörle mücadeleyi, teröre teşvik edici radikal İslamcı görüşler ile Batı ve Britanya değerleri arasında ideolojik bir savaş olarak ele aldığını göstermektedir.⁸⁸⁵ Bu değerlendirme, konuşmanın devamında açıkça söylenmekte ve terör, Britanya değerleri kadar İslam inancına da karşıt olarak inşa edilmektedir.⁸⁸⁶ Bu “ideoloji savaşı” görüşü⁸⁸⁷ ve İngiltere Müslüman toplumunun bu savaşta hem hedefi içermesi (radikal unsurlar

⁸⁸³ Blair, 7 Temmuz Konuşması.

⁸⁸⁴ Bu konuşmanın ardından 2006 yılında ilk kez, dini nefret suçu kanun kapsamına girmiştir (*Racial and Religious Hatred Act*). İşçi Partisi hükümetinin teklifi, ifade özgürlüğü açısından uzun tartışmaların sonunda yasalaşmış olup, suçu tehdit kavramıyla sınırlandırmıştır. Bu yasanın ortaya konmasında esas etken, ırk ilişkileri çerçevesinin Müslümanları kapsamamasından ziyade, radikal İslamcı terör propagandasından korunma olmuştur, çünkü hükümet ilgili hükümleri ilk olarak terörle mücadele yasasının kapsamına almak istemiş, Lordlar Kamarası tarafından bu şekilde yasalaşması engellenmiştir. Lucinda Maer, “The Racial and Religious Hatred Act 2006”, House of Commons Library, Research Briefing SN/PC/03768, 06.11.2009, <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN03768/SN03768.pdf>, (21.11.2015). Yasa yürürlüğe girdikten sonra yargı, hem İslamcı bireylerin diğer dini gruplara yönelik nefret söylemi, hem de diğer dini gruplara mensup bireylerin Müslümanlara yönelik dini nefret söylemi üzerinden cezalar vermiştir. 2006 Yasası ve ilgili diğer nefret suçlarını kapsayan 1986 Kamu Düzeni Yasası, Kraliyet Savcılık İdaresi tarafından savcılara yönelik hazırlanan kılavuzda, “Şiddet İçeren Radikalizm ve Ceza Gerektiren İlgili Suçlar” başlığı altında değerlendirilmektedir. The Crown Prosecution Service, “Violent Extremism and Related Criminal Offences”, http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/cases_of_inciting_racial_and_religious_hatred_and_hatred_based_upon_sexual_orientation.html, (20.03.2016)

⁸⁸⁵ Blair, 7 Temmuz Konuşması.

⁸⁸⁶ Blair, 7 Temmuz Konuşması.

⁸⁸⁷ Blair, 21 Mart 2006 tarihli konuşmasında ideoloji savaşı görüşünü yinelemiştir. Aynı konuşmada “dini radikalizm”, “İslami radikalizm” gibi terimlerin kimileri için rahatsız edici olmasına rağmen, kullanmaktan çekinmediğini de belirtmiştir. “Blair 'Takes on' Iraq War Critics”, **BBC News**, 21.03.2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/4827680.stm, (21.03.2015). Bu konuşmaya MÜCADELE I’n Önleme kısmında, Fikirler Savaşı başlığı altında atıf yapılmaktadır (s.13).

barındırması veya radikalizme kayma olasılığı) hem de çözüm ortağı olarak görülmesi, Önleme stratejisinin inşasına yol açmıştır.⁸⁸⁸

Bu konuşmanın ardından İçişleri Bakanlığı, İngiltere Müslüman toplumu ile işbirliği içinde, radikalizmi önleme hedefini hayata geçirmek üzere Radikalizmi Birlikte Önleme (*Preventing Extremism Together* - PET) adıyla çalışma grupları oluşturmuştur.⁸⁸⁹ Çalışma, İngiltere Müslüman toplumunda kadınlar ve gençler, inanç ve eğitim durumu, topluluk ilişkileri, ırkçılık, toplum güvenliği ve radikalizm konularını, bir arada değerlendirmektedir.⁸⁹⁰ PET Raporu, radikalizmle mücadelenin şart olduğu, ancak bunun: "...eşitsizlik, ayrımcılık, yoksunluk ve tutarsız hükümet politikalarını, özellikle de dış politika konusunu çözmeye çalışmadan" gerçekleşmesinin zor olduğu tespitini yapmış ve Müslüman toplumu ile sürekli ve sıkı bir işbirliğinin devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Müslüman ülkelere yönelik dış politika kararlarına⁸⁹¹ da vurgu yapılmıştır.⁸⁹² Ancak hükümet, işbirliği ve entegrasyona odaklanırken, yoksunluğa ve ayrımcılığa fazla eğilmemiş, dış politikanın İngiltere Müslüman toplumuna etkilerini sorgulamamıştır.⁸⁹³

4.1.2. Önleme Stratejisi Belgelerinin Söylem Analizi

MÜCADELE I içinde ortaya konan Önleme stratejisi, ayrı bir belge olarak ilk kez Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanlığı (*Department for Communities and*

⁸⁸⁸ 7 Temmuz saldırılarının faillerinin, saldırıdan haberdar olanların ve teşvik edenlerin ortaya çıkarıldığı soruşturma 21 ay sürmüştür. "Three Charged over 7/7 Bombings", **BBC News**, 05.04.2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/6529643.stm, (21.03.2013). Blair'in konuşması esnasında saldırıların İngiltere Müslüman kesimi içinden kaynaklandığı bilgisi kesinleşmemiştir. Bu dönemde radikalizm ve terörün dış kaynaklı olduğu fikrinin hakim olması, İngiltere Müslüman toplumunda radikalizmin yayılması tehlikesine önlem alma isteğine engel olmamıştır. Bkz. Shane Brighton, "British Muslims, Multiculturalism and UK Foreign Policy: 'Integration' and 'Cohesion' in and Beyond the State", **International Affairs**, Cilt: 83, Sayı:1, Ocak 2007, s.1.

⁸⁸⁹ Brighton, s.1.

⁸⁹⁰ PET Raporu.

⁸⁹¹ El Kaide, saldırının İngiltere'nin Irak politikası ile ilgili olduğunu ve saldırıların bu politika değişmedikçe devam edeceğini ilan etmiştir. "Al-Qaeda 'Blames Blair for Bombs'", **BBC News**, 04.08.2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4745639.stm, (21.03.2015).

⁸⁹² PET Raporu, s.3.

⁸⁹³ Brighton, s.2. Önleme stratejisini eleştiren Hellyer de, terörle mücadelenin ideolojik boyutunun önemli olduğunu, ancak başta Irak olmak üzere Müslüman dünyasına yönelik müdahalelerin, İngiltere'yi radikal İslami terörün hedefi haline getirdiğini unutmamak gerektiğini belirtmektedir. Hisham A. Hellyer, "Engaging British Muslim Communities in Counter-Terrorism Strategies", **The RUSI Journal**, Cilt:153, Sayı:2, Nisan 2008, s.12.

Local Government - DCLG) tarafından yayınlanmıştır.⁸⁹⁴ 2007 tarihli bu belge, stratejinin amaç ve önceliklerini genel olarak ifade eden kısa bir metindir. Önleme, 2008 Mayıs ayında, Brown Hükümeti tarafından yayınlanan Uygulama Stratejisi⁸⁹⁵ ve yerel paydaşlara yönelik Kılavuz Belgesi⁸⁹⁶ ile 2009'da MÜCADELE II'nin yayınlanmasının ardından Güncellenmiş Kılavuz Belgesinde⁸⁹⁷ daha ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Cameron Hükümeti döneminde, Önleme stratejisinin geçmişte uygulanışını değerlendiren Carlile Raporunun⁸⁹⁸ yayınlanmasının ardından MÜCADELE ve Önleme, isim ve temel hedefleri korunarak devam ettirilmiştir. Aşağıda Blair, Brown ve Cameron hükümet dönemlerinde yürütülen üç Önleme stratejisine ilişkin söylem analizi yer almaktadır. Bu analizde, Önleme'ye has belgelerle birlikte, ulusal güvenlik ve terörle mücadele belgelerinden de faydalanılmaktadır.

Önleme stratejisi, hükümetlerce sırasıyla “radikalizm”, “şiddet içeren radikalizm” ve “terörist olma ve terörü destekleme” olarak ifade edilen ideolojik mücadele çerçevesinde belirlenen çeşitli hedeflere yönelik projelerden oluşmaktadır. Yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde yürütülen bu projeler çok kapsamlıdır. Strateji, özellikle İşçi Partisi iktidarı döneminde toplumsal kaynaşma hedefi ile büyük oranda örtüşmekte olup, Müslüman toplumunun hayatını etkileme kapasitesine sahiptir.

Önleme, içinde yer alan aktörler açısından kapsamlı bir stratejidir. Aktörler içinde üç tanesi, kendine ayrılan fonları yönetmeleri açısından belirleyici güce sahiptir: İçişleri Bakanlığı, DCLG ve Dışişleri Bakanlığı. Önleme, öncelikli olarak iç güvenlik stratejisidir. Dolayısıyla İçişleri Bakanlığı, Önleme'ye dahil olan kurumlar

⁸⁹⁴ Department for Communities and Local Government, **Preventing Violent Extremism: Winning Hearts and Minds**, Department for Communities and Local Government Publications, London, Nisan 2007, (Önleme I).

⁸⁹⁵ HM Government, **Preventing Violent Extremism: A Strategy for Delivery**, Ref: 288113, HMSO, London, Mayıs 2008, (Önleme II-a).

⁸⁹⁶ HM Government, **The Prevent Strategy: A Guide for Local Partners in England- Stopping People Becoming or Supporting Terrorists and Violent Extremists**, Ref: 288324, HMSO, London, 2008, (Önleme II-b).

⁸⁹⁷ HM Government, **Delivering the Prevent Strategy: An Updated Guide for Local Partners**, HMSO, London, Ağustos 2009, (Önleme II-c).

⁸⁹⁸ Alex Carlile, **Report to the Home Secretary of Independent Oversight of Prevent Review and Strategy**, Mayıs 2011, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97977/lord-carlile-report.pdf, (20.05.2015), (Carlile Raporu).

içinde yönlendirici güce ve en büyük sorumluluğa sahip olmuştur. Projelerin etkili olması için daha çok yerel ve topluluklar-arası düzeyde gerçekleşmesi ön görülmüştür. Bu nedenle Önleme'nin uygulanmasında en önemli ikinci kurum, DCLG olmuştur. Terörizmin ulus-ötesi düzeyde yayılması ve İslam ülkeleriyle ilişkilerin önemi açısından ise Dışişleri Bakanlığı üçüncü temel kurum olarak belirlenmiştir. Stratejinin hayata geçirilmesinde Müslüman toplumunun işbirliği şart görüldüğünden, Müslüman toplum örgütleri başta olmak üzere birçok kurum ve kuruluşun katılması söz konusu olmuştur.

Önleme stratejisine dair analize tabi tutulan belgeler, hükümet tarafından yayınlanan, stratejinin temel unsurlarını ve uygulanmasına dair ayrıntıları açıklayan bürokratik metinlerdir. Ancak belgelerin hitap ettiği parlamento, yerel paydaşlar ve İngiltere halkına, stratejinin sadece yöntemleri değil, gerekçeleri de sunulmaktadır. Dolayısıyla bu metinler, stratejinin ortaya çıkışını ve içeriğini açıklayarak, meşrulaştıran bir özelliğe de sahiptir. Bu açıdan ideolojik metinler olarak kabul edilebilirler. Stratejinin gerekçelendirmesi sırasında, özellikle de stratejiyi İşçi Partisi iktidarından devralan Cameron Hükümeti tarafından hazırlanan veya hazırlatılan belgelerde, çeşitli akademik kaynaklardan da faydalanılmaktadır. Bu açıdan araştırma belgesi özelliği de taşıdıkları söylenebilir.

4.1.2.1. Tehdit ve Özellikleri

Önleme stratejisi, radikal İslamcı terörizmin önlenmesini, İngiliz toplumunun ortak değerlerine karşıt olarak inşa edilen bir ideolojinin içeriği ve yayılımı ile mücadele koşuluna bağlamaktadır. Bu bağlamda kolektif kimliğe verdiği yer itibarıyla, güvenlikleştirmenin toplumsal boyutunu teşkil etmektedir. Bu ideolojik savaşta “bizim” karşısına “ötekiler” olarak, radikal İslamcılar ve/ya teröristleri koymaktadır. Bu gruplar, El Kaide başta olmak üzere ideoloji ve örgütlenmeleri İslam dünyasında gelişen, dış kökenli gruplar olarak görülmektedir.

Ancak, Önleme stratejisinin tasarlanmasına neden olan özel tehdit, İngiltere Müslüman toplumunun teröre başvurma veya destekleme potansiyelidir. Önleme ile İngiliz Müslüman toplumunun hedef alınması, Müslümanların sosyal ve siyasi entegrasyonunun bir toplumsal güvenlikleştirme meselesi olarak inşa edildiğini

göstermektedir. Aşağıda, ulusal güvenlik ve terörle mücadele belgelerinin terör tehdidi kavramlaştırması açıklandıktan sonra, terör tehdidi, mücadele yöntemleriyle bir arada değerlendirilmektedir.

4.1.2.1.1. Terörle Mücadele ve Ulusal Güvenlik Stratejilerinde Terör Tehdidi Tanımı

MÜCADELE I’de tehdit, radikalizm (*extremism*) olarak ifade edilmiştir. Terör eylemleri yürütmek, radikallerin kullandığı bir araç olarak, tehdidin niteliğini belirginleştiren bir tümleş durumundadır. Bu, hem genel olarak terörle mücadele stratejisinin hem de onun altında yer alan Önleme stratejisinin değerlendirilmesinde önemli bir noktadır, çünkü stratejinin karşılaştığı temel eleştirilerden biri, radikalizmle terörizmin aynı sorunun parçaları olarak ele alınması, hatta birbirinin yerine geçen kavramlar olarak kullanılması olmuştur.⁸⁹⁹

İşçi Partisi Brown hükümeti döneminde hazırlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi (NSS I) ile buna bağlı olarak düzenlenen MÜCADELE II de, MÜCADELE I’e benzer şekilde radikalizmi terörle ilişkili temel bir tehdit olarak ele almaktadır. Ancak bu stratejilerde radikalizm terimine şiddet kavramı eklenmiştir.⁹⁰⁰ Terörizmle ilgili olarak MÜCADELE II’de sıralanan dört tehdit unsurundan ikisi - “El Kaide ile ilişkili şiddet içeren radikalizm ideolojisi” ile “radikalleşme”⁹⁰¹ - doğrudan ideolojik olup, Önleme’nin alanında yer almaktadır. Aynı unsurların Muhafazakar Parti liderliğindeki iktidar döneminde çıkarılan MÜCADELE III’te de sıralandığı görülmektedir.⁹⁰² Ancak Cameron döneminde terör tehdidinin dile getirilişinde

⁸⁹⁹ Anthony Richards, “The Problem with ‘Radicalization’: The Remit of ‘Prevent’ and the Need to Refocus on Terrorism in the UK”, **International Affairs**, Cilt:87, Sayı:1, 2011, ss.143–152; The Muslim Council of Britain, “Response to Places of Worship Consultation ‘Preventing Extremism Together’”, Kasım 2005, <http://www.mcb.org.uk/uploads/response%20Places%20of%20Worship%20FINAL1.pdf>.

(20.10.2012). Ancak Önleme stratejisinde radikalizm (*extremism*), şiddet tamlayanı ile birleştirilmiş ve “şiddet içeren radikalizm” (*violent extremism*) şeklinde ifade edilmiştir. Şiddet içeren radikalizm, Önleme ile ilgili metinlerde terörizm ile bir arada kullanılmakta ve ikisinin birbiriyle ilintili oldukları açıklanmaktadır.

⁹⁰⁰ NSS I, s.10; MÜCADELE II, s.9. Bu değişiklik, hükümetin radikal görüşlerin her zaman şiddeti savunmadığı gerçeği konusunda bir farkındalık geliştirdiğini ve ifade ettiğini gösterir. Nitekim, şiddet içeren radikalizmle mücadele hedefinde İngiltere Müslüman toplumu ile ittifak geliştirmek arzusunda olan hükümetin bunu gerçekleştirebilmek için, İslami terör gibi terimlerden inançlarını klişeleştirdiği için rahatsızlık duyan Müslüman toplumunu rencide etmeyecek kelime seçimleri yapması gerekmektedir.

⁹⁰¹ MÜCADELE II, s.9.

⁹⁰² MÜCADELE III, s.15.

radikalizm kavramının kullanımı oldukça sınırlı tutulmuştur. Gerek NSS II, gerekse MÜCADELE III'te terör tanımı ile ilgili ifadelerde "El Kaide'nin ideolojisi" veya "uluslararası terörizm" gibi kavramlar tercih edilmiştir.⁹⁰³

Blair döneminde terörle mücadele stratejisi, radikal İslamcı terör tehdidine yönelik iken, Brown ve Cameron hükümetlerinin belgelerinde, Kuzey İrlanda ile ilgili terörizm ve aşırı sağ veya diğer ideolojik kaynaklı terörizme de, yer verilmektedir.⁹⁰⁴ Ancak boyut ve etki bakımından radikal İslamcı terörizm daha öncelikli bir tehdit olarak ele alınmaktadır. Tehdidin El Kaide ile sınırlı olmayıp, onunla bağlantı halinde olan, yahut onun ideolojisini benimseyen terör gruplarını, hatta bireyleri kapsadığı dile getirilmiştir.⁹⁰⁵

Kopenhag ekolü, güvenlikleştirmenin toplumca kabul gören aktörlerce yapılmasını ve varoluşsal tehdit olarak gösterilen şeyin toplumun kolektif hafızasına atıfta bulunan genel kabul görmüş bir tehdit olmasını, güvenlikleştirmenin "uygunluk koşulları" arasında sıralamaktadır.⁹⁰⁶ Bir tehdidin devamlı olması durumunda güvenlikleştirmenin kurumsallaşacağı belirtilmektedir.⁹⁰⁷ Radikal İslamcı ideolojinin, farklı ifadelerle dile getirilmekle birlikte, terörizme kaynaklık eden bir unsur olarak iki ana siyasi parti tarafından üç hükümet dönemi boyunca acil ve devamlı bir tehdit olarak ele alınması ve değerlendirme biçimlerinin birbirine yakın olması, kurumsallaşan bir güvenlikleştirmeye işaret etmektedir. Hem Önlemenin genel çerçevesinin hem de özel hedef ve mücadele yöntemlerinin, İngiltere Müslüman toplumunun entegrasyonu ile ilişkisi ise, Müslümanların entegrasyonunun bir ulusal güvenlik meselesi olarak kurumsallaştığına işaret etmektedir.

4.1.2.1.2. Önleme Hedefi Çerçevesinde Tehdit Tanımı

Önleme stratejisi ile tanımlanan tehdit, İngiltere Müslüman toplumu içinde teröristler bulunmasının ötesinde, teröristlerin ideolojisinin destek bulmasıdır.

⁹⁰³ Kavramlar şunlardır: "El Kaide", "El Kaide'ye bağlı gruplar", "diğer terör örgütleri" veya "kendi kendilerine hareket eden teröristler", "yalnız teröristler". NSS II, s.13; MÜCADELE III, s.9. Bu kelime tercihlerinde, önceki hükümet döneminde terim olarak kullanılan şiddet içeren radikalizmin, El Kaide ve ilgili örgütlerle sınırlı tutularak Müslüman toplumunun algılarına yönelik bir duyarlılığın sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

⁹⁰⁴ NSS I, s.10; MÜCADELE II, ss.21, 57; NSS II, ss.14, 27; MÜCADELE III, ss.29-30.

⁹⁰⁵ NSS I, ss.9-11; MÜCADELE II, ss.8-10; NSS II, ss.13-14, 28-29, MÜCADELE III, ss.21-26.

⁹⁰⁶ Buzan, Wæver ve de Wilde, s.32.

⁹⁰⁷ Buzan, Wæver ve de Wilde, s.27.

Önleme stratejisinin söylemine göre, bu ideolojinin yayılması, hem bireylerin teröre başvurma ihtimali ve imkanını artıracak hem de teröristlerin Müslüman toplumdan onay gördüğü anlamına gelecektir. Müslüman toplumun terörü ideolojik olarak desteklemesi, teröristlere manevi bir güç verecek, örgütlenmelerini kolaylaştıracaktır. Asyalı-Müslüman azınlığın, özellikle de terörist olma riski daha yüksek görülen gençlerin siyasi ve sosyal entegrasyonunun sağlanması, temel mücadele yöntemi olarak ortaya konmaktadır.

Bu söylem çerçevesi, Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümeti döneminde kısmi değişikliklere uğramış, ancak, özü itibarıyla korunmuştur. Aşağıda, Önleme stratejilerinin tehdit tanımlarına ek olarak, sunduğu mücadele yöntemleri açıklanmaktadır.

Önleme strateji belgelerinin tehdit tanımları uyarınca belirlediği genel hedefler şunlardır:

- Önleme I: 7 Temmuz saldırılarının tekrarına yol açabilecek ideolojik unsurlara karşı “kalpleri ve zihinleri kazanmak”,⁹⁰⁸
- Önleme II: “...radikalleşmenin (kişilerin terörist olmaları veya şiddet içeren radikalizme destek sağlamaları süreci) nedenlerinin daha iyi anlaşılması...ve bunların her birine tutarlı bir cevap vermek...”⁹⁰⁹
- Önleme III: “...radikalleşmeyi ve terörist olmaya aday kişilerin toplu katliam yapmalarını engellemek...”⁹¹⁰

Ana hedefini “bireylerin radikalleşmesi” tehdidiyle mücadele olarak açıklayan MÜCADELE I’de, radikalleşme süreci üç faktörle açıklanmaktadır: Batı karşıtı duygu ve düşünceler, bireysel veya cemaatiyle ilgili olarak hissedilen yabancılaşma ve dışlanma ile, radikal fikirlere maruz kalma.⁹¹¹ Radikalizm propagandası, global süreçlerin yol açtığı zorlukların sorumluluğunun Batı’ya yüklenmesini, Müslümanlara yönelik çifte standart uygulandığı inancının gelişmesini,⁹¹² Batı ülkelerinin insani veya demokratik kaygılarla yaptığı uluslararası müdahalelerin İslam ve Müslümanlara yönelik saldırılar şeklinde algılanmasını⁹¹³

⁹⁰⁸ Önleme I, s.4.

⁹⁰⁹ MÜCADELE II, s.12.

⁹¹⁰ Theresa May, “Foreword”, Önleme III, s.1.

⁹¹¹ MÜCADELE I, s.9.

⁹¹² Bosna, Çeçenistan ve Filistin konuları örnek verilmektedir.

⁹¹³ Körfez Savaşı, Afganistan ve Irak müdahaleleri örnek verilmektedir.

teşvik etmektedir.⁹¹⁴ Diğer bir deyişle, Müslümanların İngiltere'nin de dahil olduğu Batı ülkeleri tarafından ötekileştirildikleri inancının, radikal İslamcı terörizme başvurma veya desteklemeye yol açan bir neden olduğu fikri ortaya konmaktadır.

Önleme I'de başlıca tehdit unsuru: "Güvenliğimize El Kaide'den ilham alan karmaşık bir tehdidin Britanya topraklarındaki en korkunç tezahürü..." şeklinde tanımlanmakta, tehdiye karşı ise, "kalpleri ve zihinleri kazanmak" olarak nitelendirilen ideolojik mücadele yöntemi öne sürülmektedir.⁹¹⁵ DCLG, bu bağlamda kendine yüklenen görevi: "...yerel toplulukların... yaşam biçimimizi yıkmaya çalışan radikallerin fikirlerine güçlü bir şekilde meydan okuyabilmelerine fırsat tanımak" olarak ifade etmektedir.⁹¹⁶ MÜCADELE II'ye göre Önleme: "...radikalleşmenin (kişilerin terörist olmaları veya şiddet içeren radikalizme destek sağlamaları süreci) nedenlerinin daha iyi anlaşılmasına dayanmakta ve bunların her birine tutarlı bir cevap vermeyi hedeflemektedir."⁹¹⁷ Radikalizm terimine şiddet teriminin eklenmesiyle birlikte "şiddet içeren radikalizm" olarak ifade edilen tehdidin taraftar bulmasını engellemek amaçlanmaktadır.⁹¹⁸

Cameron Hükümetinin MÜCADELE belgesinde Usama Bin Ladin'in ölümünün El Kaide'yi zayıflattığı, ancak bu gelişmenin El Kaide'ye benzer ideolojik yapıya sahip ve/ya ona bağlı radikal örgütlerin faaliyetlerini azaltmadığı, terörizmin daha da dağınık, hatta bireysel eylemlere dönüşebileceği, dolayısıyla takibinin daha zor olacağı uyarısı yapılmaktadır.⁹¹⁹ Önleme III belgesinde: "...El Kaide'den ilham alan terörizm..." tehdidinin devam ettiği, bu tehdidin: "...sadece yabancı ülke vatandaşları değil, Britanya'da doğan ve yetişen teröristlerden de kaynaklandığı..."

⁹¹⁴ MÜCADELE I, s.10. Bu faktörlerin kesin bulgular olmadığı uyarısı yapılmaktadır. Yine de "kaygılar" (*considerations*) olarak ayrıntılı şekilde açıklanmış, *Önleme* strateji belgelerinde yinelenmiştir.

⁹¹⁵ Kalpleri ve zihinleri kazanma ifadesi, Blair'in 7 Temmuz konuşmasına atıfla dile getirilmiştir. Önleme I, s.4. Bu terim ilk olarak İngiliz İstihbarat Teşkilatı tarafından Malay ayaklanması sırasında halkın komünistlere desteğini kırmak için uygulanan yöntemleri ifade etmede kullanılmıştır. Paul Dixon, "'Hearts and Minds'? British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq", *Journal of Strategic Studies*, Cilt:32, Sayı:3, Haziran 2009.

⁹¹⁶ Önleme I, s.4. Bu ifade, Başbakan Blair'in , Ruth Kelly'nin DCLG Başkanlığına atanmasına yönelik mektubunda yer almaktadır. Office of the Deputy Prime Minister, "Letter From the Prime Minister to Ruth Kelly", *The National Archives*, 09.05.2006, <http://collections.europarchive.org/tna/20060510061525/http://odpm.gov.uk/index.asp?id=1165650>, (20.03.2013).

⁹¹⁷ MÜCADELE II, s.12.

⁹¹⁸ MÜCADELE II, s.12.

⁹¹⁹ MÜCADELE III, s.9.

tespiti yapılmaktadır.⁹²⁰ Önleme'nin hedefi: "...radikalleşmeyi ve terörist olmaya aday kişilerin toplu katliam yapmalarını engellemek..." olarak açıklanmaktadır.⁹²¹ Önleme'nin aşırı sağ ve Kuzey İrlanda ile ilgili terörle mücadeleyi de kapsayabileceği kabul edilmekte, ancak önceliğin El Kaide ve bağlı gruplar kaynaklı terörle mücadele olacağı açıklanmaktadır.⁹²²

Önleme III'ün tehdit tanımında ise, önceki hükümet döneminde kullanılan "şiddet içeren radikalizm" kavramının, terörle mücadelenin sınırlarını aşan çok geniş bir faaliyet alanını ifade etmesinden dolayı terk edildiği açıklanmaktadır. Bu çerçevede Önleme, "kişilerin terörist olması veya terörü desteklemesi" ile sınırlandırılmış bir strateji olarak tanıtılmaktadır. Önceki iktidar döneminin Önleme uygulamalarına yöneltile eleştirilerle⁹²³ gerekçelendirilen bu değişiklik,⁹²⁴ güvenlikleştirme sınırlarını daraltma çabası olarak değerlendirilebilir. Ancak analizin devamında görüleceği üzere, Cameron hükümeti, bu konuda tutarlılık göstermemiştir.

4.1.2.1.3. Önleme Hedefi Çerçevesinde Mücadele Yöntemleri

Önleme belgelerinin ortaya koyduğu mücadele yöntemleri, üç ana başlık altında toplanabilir:

- Düşünsel mücadele,
- Ana akım Müslüman toplumunu güçlendirme,
- Bireysel müdahale.

Aşağıdaki tabloda bu mücadele yöntemleri, ortak temalarına göre sınıflandırılmış olarak bir arada gösterilmektedir.

⁹²⁰ Theresa May, "Foreword", Önleme III, s.1. Aynı tespit Cameron Hükümetinin çıkardığı NSS II ve MÜCADELE III belgelerinin başlangıcında da aynı ifade biçimi ile, ancak daha ayrıntılı olarak yinelenmektedir.

⁹²¹ Theresa May, "Foreword", Önleme III, s.1.

⁹²² Önleme III, ss.14-16,24.

⁹²³ Bkz. Carlile Raporu.

⁹²⁴ Önleme III, ss.24-25.

Tablo 11: Önleme Stratejilerinde Mücadele Yöntemleri

Mücadele Alanı	Önleme I	Önleme II	Önleme III
Düşünsel mücadele	-Ortak değerleri teşvik etme -İnanç kurumlarının ve liderlerinin rolünü güçlendirme*	-Şiddet içeren radikal ideolojiye meydan okuma ve ana akım sözcülerini destekleme -Şiddet içeren radikalizmi teşvik edenleri engelleme ve faaliyette bulundukları kurumlara destek verme	-Terörizmi destekleyen ideolojiye ve onu teşvik edenlere meydan okuma
Ana akım Müslüman toplumunu güçlendirme	-Yerel çözümleri destekleme -Sivil kapasite ve liderliği inşa etme -İnanç kurumlarının ve liderlerinin rolünü güçlendirme	-Toplulukların şiddet içeren radikalizme direnme kapasitesini artırma -Kırgınlıkların üzerine eğilme	-Radikalleşme riski taşıyan sektör ve kurumlara destek olma
Bireysel müdahale	-Yerel çözümleri destekleme ⁹²⁵	-Savunmasız bireylere destek olma	-Savunmasız bireyleri koruma

*: Bu alandaki yöntemler hem düşünsel mücadele hem de ana akım Müslüman toplumunu güçlendirmekle ilgilidir.

Kaynak: İlgili strateji belgelerinin içeriğinden yazar tarafından bir araya getirilmiştir.

Önlemenin genel ve esas hedefi, şiddeti meşru gösteren ve dolayısıyla kişileri teröre sevk etme riski bulunan radikal İslamcı ideoloji ile mücadeledir. İdeolojik mücadele, Önleme II ve III'te bulunan mücadele yöntemleri içinde, ayrı bir kategori olarak ortaya konmuştur. Çalışmada düşünsel mücadele olarak sınıflandırılan bu yöntemler ideolojinin içeriği ile ilgilidir. Ana akım Müslüman toplumunu güçlendirme olarak sınıflandırılan yöntemler, teröristlerin savunduğu ideoloji ile hedeflenen genel kitle olan İngiltere Müslüman toplumunda taraftar edinmesini engellemeye dairdir. Çalışmada bireysel müdahale olarak nitelendirilen yöntemler ise, Önleme belgelerinde savunmasız bireyler terimi ile kastedilen, terör örgütlerine katılma riski yüksek görülen bireylerin tespit edilerek, onlara suç işlemekten önce erken müdahale edilerek engellenmesine yöneliktir.

⁹²⁵ Birinci Önleme Stratejisinde Yerel Çözümleri Desteklemek başlığı altında hem ana akım Müslüman toplumunun desteklenmesi hem de özellikle gençler arasında bulunduğu belirtilen, terör örgütlerinin saflarına katmak için hedef aldığı "savunmasız bireylerin" tespiti ve topluma kazandırılması için girişimler yer almaktadır. Bkz. Önleme I, ss.7-8.

4.1.2.1.3.1. Düşünsel Mücadele

Birinci mücadele alanı, stratejinin ortaya çıkışında da vurgulanan ideolojik mücadelenin düşünsel yönüdür. Burada tehdit olarak, radikal İslamcı terör gruplarının şiddet eylemlerini meşrulaştırmak için kullandığı söylemin iddiaları ve propaganda yoluyla yayılması ele alınmaktadır. Düşünsel mücadele alanına dair hükümetlerin başlatmayı veya desteklemeyi hedeflediği faaliyetler, aşağıdaki tabloda görülebilir. Bu faaliyetlerin içeriğine bakıldığında, Önleme I çerçevesinde eğitim sistemine ve entegrasyona, Önleme II ve III çerçevesinde ideolojik söyleme ağırlık verildiği görülebilir. Üç belgede düşüncelerin yayılmasına destek faaliyetleri, Önleme II ve III'te bunlara ek olarak karşıt ideolojinin yayılmasını engelleyici faaliyetler öngörülmüştür.

Tablo 12: Düşünsel Mücadeleye İlişkin Faaliyetler

Belge	Faaliyetler
Önleme I	-Özel kurslar ve Kuran okullarında vatandaşlık eğitimi teminini artırma -Eğitim sisteminin inanç anlayışını geliştirmede etkin şekilde kullanımı -Toplumsal kaynaşmaya katkıda bulunabilecek inanç önderlerini destekleme
Önleme II	-Şiddet içeren radikal ideolojinin din ve tarih konusundaki argümanlarındaki yanlışların ortaya çıkarılması, inanç, kültür ve tarih konusunda daha iyi bir kavrayış sağlanması (Müslümanlara bir karşı-anlatı sağlanması) -Yerel toplulukları içinde kredibiliteye sahip, özellikle gençlere hitap edebilecek nitelikte, gençler ve kadınlar⁹²⁶ dahil, ana akım sözcüsü bireylerin belirlenmesi, destek olunması (örgütsel kapasite ve bireysel becerilerinin geliştirilmesi ve tartışma ortamları yaratılması) -Teröre teşvik edici propagandanın engellenmesi
Önleme III	-Hükümetin güvenlik ve dış politikası hakkındaki iddialara karşı daha iyi açıklanması -Terörist ideolojileri daha iyi kavramak ve bunlarla mücadele etmek üzere eğitim, topluluklar ve ceza adaleti sisteminde projelerin artırılması -Bu ideolojilerin din bilimini istismarına karşı daha ayrıntılı cevaplar verebilecek uzmanların desteklenmesi - Teröre teşvik edici propagandanın engellenmesi

Kaynak: Önleme I, ss.5-6, 10; Önleme II-a, ss.5; Önleme II-b, ss.18, 23-24; Önleme III, ss.43, 47-51.

Düşünsel mücadele alanındaki ilk ve öncelikli hedef, söz konusu söylemin iddialarını çürütmek olmuştur. Stratejiyi başlatan Blair'in ifadesine göre, radikal İslamcı terör grupları, kendi İslam anlayışları dışında kalanları öldürmeyi dini bir vecibeymiş gibi sunarak, İslam dinini "çarpıtmaktadır".⁹²⁷ Dolayısıyla, Blair

⁹²⁶ Kadınlar özellikle aile içindeki rolleri itibarıyla gençlerle etkileşimde araçsallaştırılmaktadır. Önleme II-b, s.17.

⁹²⁷ Blair, 7 Temmuz Konuşması.

Hükümeti ve ardından gelen hükümetler, bu grupların İslam'ın özü hakkındaki iddialarına cevaben, ana akım İslami söylem çerçevesinde dini unsurlara; tarihsel ve güncel olarak Batı ve Müslüman dünyası arasında gelişen olaylar hakkındaki iddialarına cevaben ise siyasi unsurlara sahip bir karşı-söylem geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. İngiliz hükümetinin “gerçek İslam” üzerine kendi söylemini geliştirmesinin ve yaymaya çalışmasının meşru ve kabul edilebilir olmamasından dolayı, bu mücadelenin Müslümanlar arasında yapılması gerektiği kabul edilmiştir. Yine de, hükümetin bu ideolojik mücadeleye taraf ve destek olması gerektiği belirtilmiştir. Bu tercih, hükümetler tarafından, İngiltere Müslümanlarının çoğunluğu olduğunu vurguladıkları ana akım Müslümanların, İngiltere toplumunun bir parçası olarak hakim toplum ile ortak değerleri paylaştığı görüşü ile açıklanmıştır.⁹²⁸

Blair Hükümeti bu alanda temel mücadele yöntemi olarak, Müslümanların da paylaştığı vatandaşlık değerlerini, radikal İslamcı ideolojinin karşıtı olarak sunmayı benimsemiştir. Blunkett'ın İçişleri Bakanlığı döneminde politikaya dönüştürülen aktif vatandaşlık anlayışının hayata geçirilmesini, Önleme I'de ortak değerlerin vurgulanması hedefi altında, terörle mücadele alanına taşımıştır. Burada hem genel eğitim sistemi içinde dini çoğulluğa saygının benimsenmesi hem de Müslüman toplumun kendi cemaatine yönelik dini eğitim girişimlerinde vatandaşlık değerlerinin içerilmesinin sağlanması kapsamıştır.⁹²⁹ Buna ek olarak, toplumsal kaynaşmaya katkıda bulunabilecek radikalizm karşıtı imamlar ve diğer inanç önderlerinden liderlik kapasitelerinin geliştirilerek Müslüman toplumuna alternatif İslami anlatıyı yayabilecek kaynaklar olarak faydalanılması öngörülmüştür.⁹³⁰

Brown ve Cameron hükümetlerinin stratejilerinde ise, radikal İslamcı terör örgütlerinin dini söylemleri ve Batı karşıtı argümanlarına karşılık olarak, eğitim sistemi içindeki faaliyetlerden ziyade, ideologları desteklemek ön planda olmuştur. Radikal İslamcı şiddet söylemini İslam dini içinden argümanlarla çürütebilecek ve Müslüman toplumuna hitap etme kredibilitesi olan cemaat liderlerinin ve din bilimcilerin seslerini daha fazla duyurabilmesi için desteklenmesi hedeflenmiştir.

⁹²⁸ Önleme I, s.4; Önleme II-a, s.4; Önleme II-b, ss.17; Önleme III, ss.44-47.

⁹²⁹ Önleme I, ss.5-6.

⁹³⁰ Önleme I, s.10.

Hükümet ise, kendi kurumlarının yanı sıra, yerel ve topluluk ortaklıkları aracılığıyla, Müslüman ülkelere yönelik müdahalelerini meşrulaştırmayı üstlenmiştir.⁹³¹

Düşünsel mücadele alanındaki diğer hedef, terör propagandasının önlenmesi olup, Önleme II ve III'te yer almaktadır. Brown Hükümetinin Uygulama Stratejisinde propaganda faaliyetlerinin yoğun olduğu mekanlar "...cezaevleri, üniversiteler, camiler...internet" olarak sıralanmıştır.⁹³² Yerel paydaşlara yönelik Kılavuz Belgesinde bunlara sosyal mekanlar, topluluk ve inanç örgütleri de eklenmiştir. Yerel ortaklardan, propaganda faaliyetlerinin yürütülebileceği mekanları tespit etmesi, radikal ideolojiye sahip örgütlerin ortaya çıkarılması durumunda önlemler alması, eğer problem belirli bireylere ilişkin ise faaliyette bulundukları örgütlerin söz konusu faaliyetlerden korunmak için bilinçlendirilmesi ve desteklenmesi gibi girişimler beklenmektedir.⁹³³ Cameron Hükümeti ise, terör propagandasını engellemek üzere, Birleşik Krallık dışından dini nefrete teşvik suçunu işleyebilecek kanaat önderlerinin ve ideologların konuşma yapmak üzere ülkeye girişlerinin engellenmesi ve radikal İslamcı şiddeti öven medyanın engellenmesine öncelik vermiştir. Bu alanda Brown Hükümetinin icraatlarını, kısmi düzeltmelerle sürdürme kararı alınmıştır.⁹³⁴

4.1.2.1.3.2. Ana Akım Müslüman Toplumunu Güçlendirme

Önleme stratejisini ortaya koyan hükümetler, İngiltere Müslüman toplumunun çoğunluğunun teröre ve/ya radikalizme destek vermediğini belirtmiş ve bu toplumun İslam inancında İngiliz kolektif kimliği ile çelişen bir unsur olmadığını iddia etmiştir. Önleme belgelerinde Müslümanlar için ana akım (*mainstream*) kavramı kullanılmamıştır. Ana akım terimi, sadece Önleme I ve II'de radikal olmayan ve gerçek olan İslam'ın nitelendirilmesinde kullanılmıştır.⁹³⁵ Bu çalışmada, Önleme stratejisinin genel söyleminin İngiltere Müslümanlarını radikal/terör taraftarı ve çoğunluk/ana akım İslam'a inananlar/aşırı ideolojilere kapılmayanlar olarak ikiye ayırması nedeniyle, hükümetin Müslüman toplumun çoğunluğuna yönelik destek

⁹³¹ Önleme II-b, s.18; Önleme III, s.43.

⁹³² Önleme II-a, s.5. NSS I'de de camiler, yükseköğrenim kurumları ve cezaevleri, radikalizmin yayılmaması için destek verilmesi gereken kurumlar olarak belirtilmektedir. Bkz. NSS I, s.26.

⁹³³ Önleme II-b, ss.23-24.

⁹³⁴ Önleme III, ss.49-53.

⁹³⁵ Önleme I, ss.12; Önleme II-b, ss.17-18.

faaliyetlerini, radikal/terörist ötekine yönelik engelleyici faaliyetlerinden ayırt etmek üzere “ana akım Müslüman toplumunu güçlendirme” şeklinde sınıflandırılması uygun görülmüştür. Önleme stratejisi, özellikle İşçi Partisi iktidar döneminde, üç mücadele alanı içinde en çok bu alana yoğunlaşmış olup, bu alanda yer alan faaliyetler entegrasyon ile yakından ilişkilidir. Önleme stratejilerinde ana akım Müslüman toplumunu güçlendirmeyi hedefleyen yöntemler, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 13: Ana Akım Müslüman Toplumunu Güçlendirmeye İlişkin Faaliyetler

Önleme I	-Yerel idareler ile topluluklar arasında işbirliği - Radikalizm ve İslamofobiye dair forumların desteklenmesi -Şiddet içeren radikalizme karşı tutum sergileyen ve toplumsal kaynaşma hedefine uyumlu topluluk ve inanç örgütlerini destekleme -Kadınların, gençlerin ve din adamlarının katılımını ve liderlik kapasitesini yükseltme
Önleme II	-Toplulukların aktif katılımı ile toplumsal kaynaşmanın desteklenmesi -Radikalizm ve İslamofobi forumları gibi tartışma ortamlarının desteklenmesi -Müslüman toplumunun kırılganlıklarının giderilmesi için devlet kurumları - topluluk iletişiminin iyileştirilmesi -Kadın ve gençlerin katılımının desteklenmesi ve rol modelleri olarak teşvik edilmesi
Önleme III	- Radikalleşme riski taşıyan sektör ve kurumlara destek olma: -Eğitim (ilk ve orta öğretim, kurslar, inanç okulları, üniversiteler) -İnanç örgütleri -Vakıflar -Sağlık sektörü -Ceza adaleti sistemi -İnternet

Kaynak: Önleme I, ss.7-11; Önleme II-b, ss.31-40; Önleme III, ss.63-93.

Ana akım Müslüman toplumunu güçlendirme çerçevesindeki faaliyetler, İşçi Partisi iktidarı tarafından toplumsal kaynaşma hedefi çerçevesinde ifade edilmiştir. Forumlar ve diğer tartışma ortamlarına katılınması yolu ile hem radikalizm karşıtı fikirlerin yayılacağı hem de Müslüman toplumunun aktif katılım göstermesi (toplumla eylem yoluyla kaynaşması) sayesinde radikal İslamcı örgütlere karşı güçleneceği öngörülmüştür. Hem kendi içinde liderler ve rol modelleri yetiştirilmesi hem de devlet ile ilişkilerinin iyileştirilmesi sayesinde Müslüman toplumunda ana akımın kuvvetleneceği, böylece terörü destekleyen anlayışın taraftar bulmasının zorlaşacağı umulmuştur.⁹³⁶

⁹³⁶ Önleme I, ss.7-11; Önleme II-b, ss.31-40.

İşçi Partisi iktidarı, toplumsal kaynaşma hedefine önem vermiş ve bunu Önleme stratejisine katmıştır. Cameron Hükümeti ise bu yaklaşıma karşıt olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, risk altında tabir edilen kurumlarda ana akımın kapasitesini artırmayı, Önleme hedefi olarak benimsememiştir. Destek terimiyle ifade edilen önlemler, Müslümanların yoğun olarak bulunduğu veya onların kurduğu kurumlarda, teröre eğilim ortamı oluşmasını, terör teşvikini ve terörist olmaya aday kişileri tespit edip engellemeyi kapsamaktadır.⁹³⁷

Önleme ile ana akım Müslüman toplumuna ilişkin olarak odaklanılan kurumların başında inanç örgütleri gelmektedir. Üç hükümet döneminde de, radikal İslamcı terörü önlemek amacıyla Müslüman toplumu içinde özellikle camiler ve din adamları hedef alınmıştır. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, 7 Temmuz saldırılarının faillerinin profillerinden⁹³⁸ hareketle, camilerde gerek din adamları, gerekse cemaat içi sosyalleşme çerçevesinde terörü teşvik edici radikal fikirlerin yayılma olasılığının yüksek görülmesidir. Diğer nedeni ise, camilerin terör propagandası için olduğu kadar, İslam içinden teröre karşı propaganda için elverişli ortamlar olmasıdır. Camiler özellikle, terörizme başvurma riski yüksek görülen savunmasız bireylerin tespit edilebileceği ve geri kazanılabileceği mekanlar arasında görülmektedir.⁹³⁹

4.1.2.1.3.3. Bireysel Müdahale

Stratejinin üçüncü alanında bireylere odaklanılmaktadır. Terörist olma riski yüksek olan, “savunmasız bireyler” terimi ile ifade edilen kişilerin suç işlemeden önce tespit edilmesi ile terör gruplarına katılmaktan ve terör eylemlerine yönelmekten caydırılması hedef alınmaktadır. Savunmasız bireylerin tarifinden ise, 7 Temmuz terör eyleminin faillerinden ortaya çıkarılan profilin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

7 Temmuz Resmi Raporundaki açıklamalardan, İngiltere’de doğup büyüyen üçü Pakistan, biri Jamaika kökenli dört saldırıyı, sosyal ve ekonomik açıdan topluma entegre olmuş bireyler olarak değerlendirmek mümkündür.⁹⁴⁰ Hatta grubun

⁹³⁷ Önleme III, ss.63-93.

⁹³⁸ 7 Temmuz Resmi Raporu, ss.13-21.

⁹³⁹ Önleme I, s.10; Önleme II-b, ss.23-29; Önleme III, ss.80-81.

⁹⁴⁰ Raporun teröristlerin özgeçmişlerine dair ifadesi, “büyük ölçüde olağan” (*largely unexceptional*) şeklindedir. 7 Temmuz Resmi Raporu, s.13.

lideri olarak kabul edilen Mohammad Siddique Khan, akademik açıdan başarılı ve sosyal biri olarak tanımlanmış, gençlik ve toplum hizmetleri alanında çalıştığı kaydedilmiştir. Saldırganların ortak noktası, mahallerindeki cami, gençlik merkezi, spor salonu ve radikal İslami yayınlara erişebilecekleri bir kitapçıya gidiyor olmalarıdır. İkisinin, Jamaika kökenli radikal İslamcı Abdullah El-Faisal'ın⁹⁴¹ vaazlarını takip ettiği kanıtlanmış, Pakistan'da teröristlerle bir araya gelmiş ve terör kamplarına katılmış olma ihtimalleri kuvvetli bulunmuştur. El Kaide'nin saldırıyı üstlenmesine ve Khan'ın intihar mesajını yayınlamasına rağmen, saldırganların El Kaide'ye bağlı olmadıkları, saldırıları kendi fikir ve imkanlarıyla gerçekleştirdikleri düşünülmüştür.⁹⁴² Dolayısıyla Önleme çerçevesinde, onların bulunmuş olduğu mekanlar ve benzeri yerlerde maruz kaldıkları ideolojinin ve buna dayalı sosyalleşmenin önüne geçilmeye odaklanılmıştır.

Savunmasız bireyleri ayrı bir başlık olarak değerlendirmeyen Önleme I'de, özellikle gençler hakkındaki ifadelerde, ideolojik mücadele ve ana akım Müslüman toplumunu güçlendirmeye yönelik mücadelenin, Müslüman topluma ilişkin genel bir yaklaşım olmanın yanı sıra, terörist olmaya yatkın gençlerin kazanılması hedefiyle ortaya konulduğunun altı çizilmektedir.⁹⁴³

Önleme II'nin savunmasız bireylere ilişkin açıklamalarından, 7 Temmuz faillerinin özelliklerine⁹⁴⁴ dayanarak bir risk profili yaratıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, radikaller savunmasız gençleri etkileri altına alarak aile ve sosyal çevrelerinden uzaklaştırmaktadır. Dini ve bireysel kimliği oturmamış, çevresiyle bağları zayıflayan genç bireylerin "savunmasızlığı" giderilerek, onları terör örgütlerinin eline düşmeden önce topluma geri kazandırmak mümkündür.⁹⁴⁵ Yerel paydaşlardan, bu bireyleri tespit etmeleri ve eğitim, gençlik hizmetleri ve gönüllü faaliyetler gibi yöntemlerle (dini, ideolojik ve sosyal müdahalelerle) topluma kazandırmaları beklenmektedir. Strateji, camileri, yükseköğretim dahil olmak üzere eğitim kurumlarını ve gençlere

⁹⁴¹ El-Faisal, 2003'te Yahudiler, Hindular ve Batılılara karşı ırksal nefreti teşvik suçundan hüküm giymiş, Mayıs 2007'de sınır dışı edilmiştir. "Profile: Sheikh Abdullah al-Faisal", **BBC News**, 25.05.2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/6692243.stm, (21.03.2013).

⁹⁴² 7 Temmuz Resmi Raporu, ss.13-21.

⁹⁴³ Önleme I, ss.7-8, 10.

⁹⁴⁴ Bkz. 7 Temmuz Resmi Raporu, ss.13-21.

⁹⁴⁵ Önleme II-a, s.6.

yönelik sosyal hizmet kuruluşlarını, savunmasız bireylerin tespit edilebileceği mekanlar olarak sıralamaktadır.⁹⁴⁶

Cameron döneminde bireysel müdahaleye diğer mücadele alanlarından daha fazla yer verilmektedir. “Radikalleşme genellikle bir süreçtir, bir olay değildir.”⁹⁴⁷ önermesinden hareketle, önceki hükümetin *Channel* projesi⁹⁴⁸ sürdürülerek, radikalleşme riski altında görülen bireyleri, sıç işlemeyen önce “pozitif müdahale” ile korumak hedeflenmiştir.⁹⁴⁹ Ancak önceki iktidardan farklı olarak, savunmasızlık kriterlerinin ideolojik ve örgütsel bağlantılarla sınırlı tutulacağı açıklanmıştır.⁹⁵⁰

Önleme III’te, *Channel* projesinin yanlış anlaşıldığı, savunmasız bireylerin belirlenmesi ve yönlendirilmesi sırasında kayıt altına alınmasından dolayı fişlemeye zemin hazırladığı ve hizmet kurumlarının kanun dışı bir istihbarat sürecine alet olduğu algısını yarattığı ifade edilmektedir.⁹⁵¹ Cameron Hükümetine göre, kişisel verilerin korunmasına uyulduğunun denetlenmesi ve sonuçların kamuoyuna yansıtılması ile bu algıyı kırmak mümkündür. Tehdide, boyutuna uygun bir seviyede cevap verme anlamında orantılılık ilkesinin gözetilmesi de, *Channel*’ın olumsuz imajını düzeltmeye yarayacaktır. Savunmasız bireylere müdahalenin, radikal fikirlere destek veya entegrasyon eksikliği durumunda değil, sadece bireyin terörist olma sürecine girdiği durumda yapılması ve bu müdahalenin, Takip (*Pursue*) stratejisiyle karıştırılmaması için, suç işleyenleri dışarıda bırakması gerekmektedir.⁹⁵² Müdahaleyi gerçekleştirecek kuruluşlar arasında özellikle eğitim ve sağlık kurumları ile cezaevleri yer almaktadır.⁹⁵³

⁹⁴⁶ Önleme II-b, ss.28-29

⁹⁴⁷ Önleme III, s.56.

⁹⁴⁸ *Channel*, 2007’de başlatılan, terörist olma potansiyeli gösteren bireylerin tespiti ve onları topluma kazandırmanın desteklenmesi amacıyla emniyetin de dahil olduğu yerel düzeyde yürütülen çok ortaklı bir projedir. *Channel* kapsamında, savunmasız bireyler, sosyo-ekonomik durum veya ruh durumundan ziyade, radikal örgüt ve ideoloji ile bağlantılara dayalı göstergelerle, başta yerel idare, yerel polis kuvvetleri, genç suçlularla ve gençlerle ilgilenen kurumlar gibi, çoğunluğu kamu kurumu olan proje ortaklarının çalışanları tarafından belirlenmiş, kendilerine iş bulma, psikolojik rehberlik, dini danışmanlık, destek kuruluşlarına yönlendirme gibi destekler sağlanmıştır. Önleme III, ss.57-58.

⁹⁴⁹ Önleme III, ss.56-57.

⁹⁵⁰ Önleme III, ss.56-58, 60.

⁹⁵¹ Önleme III, s.56.

⁹⁵² Önleme III, ss.56, 60-61.

⁹⁵³ Önleme III, s.61.

4.1.2.2. Kolektif Kimlik İnşası

Önleme stratejisi ile, tehdit altındaki bir kolektif kimlik ile radikal İslamcı terörizmin ideolojisini karşı karşıya getiren bir söylem inşa edilmektedir. 2001 isyanlarının ardından yapıldığı gibi, ortak değerler ile nitelenen bir vatandaşlık anlayışı temelinde tanımlanan kolektif kimlik, radikal İslamcı teröristler ve taraftarlarına atfedilen niteliklere karşıt olarak sunulmaktadır. Bu değerlerin pekiştirilmesi, mücadelenin temelini oluşturmaktadır.

2001-2005 döneminde kamu güvenliği için şart olarak gösterilen sosyal ve siyasi entegrasyon, Önleme I ve II’de bu kez terörle mücadele için şart koşulmuştur. İşçi Partisi iktidar döneminin bu iki Önleme stratejisi de, önceden olduğu gibi, entegrasyonu ortak değerlerin benimsenmesi ve aktif vatandaşlık anlayışı çerçevesinde toplumsal kaynaşma kavramı ile ifade etmektedir. Önleme bağlamında entegrasyon şartı, Müslüman toplumunun bizden olduğunu göstermesi ve ötekilere karşı savunmasız bireylerin kazanılması için ortaya konmaktadır. Cameron Hükümeti ise, önceki iktidardan farklı olarak Önleme’yi terörizme dair yakın tehditle sınırlandırmış ve entegrasyonla Önlemenin birbirine karıştırılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak, İşçi Partisi hükümetlerinin ortaya koyduğu kolektif kimlik temelli söylem muhafaza edilmiştir. Aşağıda, Önleme stratejilerinde ortak değerler ve vatandaşlığa ilişkin ifadeler yoluyla tanımlanan kolektif kimlik, buna karşıt ötekiler ve İngiltere Müslüman toplumunun bu inşa içindeki konumu incelenmektedir.

4.1.2.2.1. Ortak Değerler ve Vatandaşlık

Önleme belgelerinin tümü, radikal İslamcı teröristlerin ideolojisine karşılık olarak, kolektif kimliğin kurucu unsurları olarak kabul edilen ortak değerleri belirleyen ve vurgulayan metinlerdir. Bu değerler, liberal demokratik bir hukuk devletine içkin olup, aynı zamanda farklı kültürel grupların bir arada barış içinde yaşamasını sağlamaya yönelik çoğulcu bir toplum yaklaşımını yansıtmaktadır. Aşağıdaki tabloda, Önleme belgelerinde belirtilen ortak değerler gösterilmektedir.

Tablo 14: Önleme Belgelerinde Ortak Değerler

Önleme I ve Önleme II	Önleme III
-Hukukun üstünlüğüne saygı -İfade özgürlüğü -Fırsat eşitliği -Başkalarına saygı -Başkalarına karşı sorumluluk	-Hukukun üstünlüğü -İfade özgürlüğü -Fırsat eşitliği, eşitlik, kanun önünde eşitlik, cinsiyet eşitliği -Karşılıklı (/farklı kültür ve dinlere) tolerans ve saygı -Demokrasi -İnsan hakları

Kaynak: Önleme I, s.5; Önleme II-b, s.60; Önleme III, ss.5,13, 34, 44, 53, 58, 68,71.

Belgelerde ağırlıklı olarak ortak değerler (*shared values*) terimi kullanılmıştır. Ancak bunlar, aynı anlamda kullanılan temel değerler (*fundamental values*), öz değerler (*core values*) ve Britanya değerleri (*British values*) terimleriyle de nitelendirilebilmektedir. Önleme I ve II’de açık ve net bir ortak değerler listesi belirlenmiş olup, bunlar iki metinde de aynıdır.⁹⁵⁴ Hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, fırsat eşitliği ve başkalarına (/farklılıklara) saygı, tüm Önleme belgelerinde belirtilen ortak değerlerdir. Önleme I ve II’de bulunan başkalarına karşı sorumluluk, Önleme III’te ortak değerler çerçevesinde yer almamaktadır. Önleme III’te demokrasi ve insan hakları, en çok kullanılan terimlerdir. Bu belgede değerlere ilişkin ifadelerde sıralanan ilk iki değer, demokrasi ve hukukun üstünlüğü olup, üçüncü sırada insan hakları kavramı yahut ifade özgürlüğü başta olmak üzere insan hakları ve temel özgürlükler çerçevesinde yer alan başka unsurlar sıralanmaktadır. Bazı ifadelerde bunlara farklı din ve kültürlerle, yahut başkalarına karşı tolerans ve saygı eklenmiştir.⁹⁵⁵ Bu içerik, 2001 isyanlarının ertesinde ortaya konan kolektif kimlik içeriği ile uyumlu olup, demokratik bir toplumun sivil vatandaşlık unsurlarını ifade etmektedir.

2001 isyanları ertesindeki raporlar ve hükümet politikasına ilişkin belgelerde İngiliz toplumunu nitelendirmek ve hedeflenen entegrasyon anlayışını açıklamak amacıyla kullanılmış olan çoğul ve çokkültürlü terimleri, hiçbir Önleme belgesinde kolektif kimliği nitelendirmek için kullanılmamıştır.⁹⁵⁶ Öte yandan, Müslümanları kapsayıcı bir terim olarak tercih edilen ortak değerler kavramının yukarıda belirtilen unsurlarına bakıldığında, çoğulcu bir vatandaşlık anlayışına dayandığı görülebilir.

⁹⁵⁴ Önleme I, s.5; Önleme II-b, s.60.

⁹⁵⁵ Önleme III, ss.5,13, 34, 44, 53, 58, 68,71.

⁹⁵⁶ Sadece çoğul terimi, Önleme III’te bir kez olmak üzere, Müslüman gençlerin birden fazla İslami doktrinle karşılaştığında bocaladığı tespiti içerisinde geçmektedir. Önleme III, s.19.

Belgelerde yer alan Britanyalı, vatandaş ve vatandaşlık terimlerinin unsurları sıralanmamaktadır. Fakat bu kavramlar, genellikle ortak değerler terimiyle ilişkili şekilde kullanılmaktadır.

İşçi Partisi iktidar döneminde çıkarılan Önleme stratejilerinde vatandaşlık, 2001 isyanlarından sonra belirlenen toplumsal kaynaşma hedefi uyarınca, hem eğitim hem de toplumsal katılım yoluyla gençlere benimsetilmesi öngörülen değerleri ifade etmektedir. Önleme I'de vatandaş ve ilintili terimler, Ortak Değerlerin Teşvik Edilmesi başlığı altında, başta eğitim alanı olmak üzere, hükümetin aktif vatandaşlık yaklaşımını kastedecek şekilde yer almaktadır.⁹⁵⁷ Önleme II'de, aktif vatandaşlık terimi bizzat mevcut olup, toplulukların güçlendirilmesi hedefini açıklamakta kullanılmıştır.⁹⁵⁸ Vatandaşlık terimi ayrıca, inançla çelişmediğinin kanıtlanması çerçevesinde şiddet içeren radikalizmle ideolojik mücadele⁹⁵⁹, inanç kurumlarında ortak değerlerin teşviki⁹⁶⁰ ve dini kurumlar dahil olmak üzere, Müslüman toplumuna vatandaşlık eğitimi⁹⁶¹ bağlamlarında kullanılmıştır.

Cameron Hükümetinin Önleme Stratejisi de, öncekiler gibi, Önleme hedefini vatandaşlık ve entegrasyon ile ilişkilendirmektedir: “Daha güçlü bir ‘aidiyet’ hissi ve vatandaşlık, toplulukları terörist ideolojiye ve propagandacılarına karşı daha dirençli kılmaktadır. Önleme’nin, entegrasyon, demokratik katılım ve güçlü bir dinler-arası diyaloga bağlı olduğuna inanıyoruz.”.⁹⁶² Bu pasajda, İşçi Partisi hükümetlerinin 2001 isyanları sonrasında Müslüman toplumuna yönelik olarak benimsediği vatandaşlık, aidiyet ve entegrasyon ilişkisi ve vurgusunun sürdürüldüğü görülmektedir. Önleme III metni içinde vatandaş ve ilintili terimler ayrıca, inanç örgütleri ve eğitim kurumlarındaki geçmiş icraatları destekleyen ifadeler içinde kullanılmıştır.⁹⁶³

4.1.2.2.2. Ötekilerin Tanımı

Önleme stratejilerinde ötekiler, üç tür ifade biçimi içinde tanımlanmaktadır: Tehdide ilişkin genel ifadeler; ortak değerler ve düşünsel mücadeleye ilişkin ifadeler

⁹⁵⁷ Önleme I, ss.5-6.

⁹⁵⁸ Önleme II-b, s.6.

⁹⁵⁹ Önleme II-b, s.18.

⁹⁶⁰ Önleme II-b, s.19.

⁹⁶¹ Önleme II-a, s.4; Önleme II-b, ss.21-22, 33, 47.

⁹⁶² Önleme III, s.27.

⁹⁶³ Önleme III, ss.69-71.

ve teröristlerle terörist olma riski taşıdığı düşünülen bireylere dair ifadeler. Üç hükümetin, Önleme stratejisine ilişkin tehdit tanımları itibariyle ötekilere ilişkin kullandıkları terimler, radikalleşme, radikalizm, şiddet içeren radikalizm, El Kaide'den ilham alan teröristler ve radikaller olmuştur.⁹⁶⁴ Belirtilen kişi ve görüşler, hem ulusal güvenlik hem de kolektif kimlik için tehdit oluşturmakta, düşman bir ötekini göstermektedir. İslam ve Müslüman terimleri, ötekini kasteden şekilde kullanılmamıştır. Öte yandan, stratejilerin radikal İslamcı terörle mücadeleye odaklanması itibariyle, ötekilerin Müslümanlar içinde görülmesi söz konusudur.

Ötekilerin nasıl belirtildiğinin ötesinde, nasıl açıklandığına bakıldığında, ortak değerler kavramı öne çıkmaktadır. Metinlerde ortak değerler ve ilintili terimler, terör tehdidinin tanımlanması ve düşünsel mücadeleye dair içerikte, diğer bir deyişle ötekileri bizden ayırtırmada kullanılmaktadır. Metinlerin ortak anlatısında, radikal İslamcılar tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri, fiziksel şiddetin ötesinde, sembolik anlamı nedeniyle, kolektif kimliği kuran bu unsurlara yönelik saldırılar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, radikal İslamcı teröristlerin ideolojisi, kolektif kimliğin söylemsel düşmanı olarak inşa edilmektedir. Böylece ulusal güvenliğin göndergesi, kolektif kimlik haline gelmektedir. Güvenlik önlemi ise, belirli mücadele yöntemleri kullanılarak, İslami radikalizme karşı kolektif kimliğin pekiştirilmesidir. İşçi Partisi iktidarı ile Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümetinin stratejileri arasındaki fark, mücadele faaliyetlerinin kapsamının ve yöneleceği kesimin daraltılması olmuştur.

Bu çerçeve içinde, Önleme belgelerinde ötekine ilişkin ifadelerin bir kısmı, ortak değerlerin, diğer bir deyişle “biz”in tarifi ile bileşik olarak yer almakta ve ötekinin inşasına dair unsurlar daha ziyade düşünsel mücadele alanında belirtilmektedir. Tüm Önleme belgeleri, 2001 isyan raporlarında hem kendini tecrit eden Müslüman toplumuna hem de aşırı sağın ötekileştirici söylemine karşı ortak değerlere dayalı bir kentlilik/vatandaşlık anlayışının vurgulanmasında olduğu gibi, radikal İslamcı terörizmi aşırı sağ ideoloji ile birlikte ötekileştirmektedir.

Önleme I'de radikal İslamcı terör ve terör desteğine karşı mücadele yöntemi: “...ortak ve tartışılmaz değerlerimizi savunmak ve yüceltmek...” olarak ifade

⁹⁶⁴ MÜCADELE I, s.9; Önleme I, s.4; MÜCADELE II, ss.10, 12; Önleme III, s.1.

edilmiş ve öteki tanımı içine aşırı sağ da eklenmiştir.⁹⁶⁵ Önleme II de, terör tehdidini benzer bir ifade biçimiyle açıklamaktadır. Ortak değerlere saldırı, şiddet eyleminin kendisi kadar tehlikeli olarak değerlendirmektedir.⁹⁶⁶ Önleme III'te de radikal İslamcılık ortak değerlere yönelik bir tehdit olarak dile getirilmiş ve terörizmle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Ancak önceki Önleme belgelerinde radikalizm, şiddet içeren radikalizm ve terörizm terimlerinin zaman zaman birbiri yerine geçmesi ve ortak değerler çerçevesindeki ifadelerde şiddet ve ideolojiye dair göstergelerin eşdizimlenmesinden farklı olarak, Önleme III'te radikalizm ile mücadelenin terörle mücadele kapsamında yer alışı, aşağıdaki ifade yoluyla gerekçelendirilmektedir:

*Terörizme desteğin kaynaşmış, entegre olmuş, çok-inançlı bir toplumu ve parlamenter demokrasiyi reddetmekle bağlantılı olduğunu gösteren kanıtlar vardır. Radikalleşme ile baş etme amaçlı çalışma, bu ülkeye bir aidiyet ve öz değerlerimize destek geliştirmeye bağlı olacaktır.*⁹⁶⁷

Önleme III'te de, diğerlerine benzer şekilde aşırı sağ radikalizmi, İslami radikalizm gibi ortak değerlere karşıt bir anlayış olarak tanımlanmaktadır.⁹⁶⁸

Belgelerin teröristler ve savunmasız bireylere ilişkin ifadelerine bakıldığında, bunların bir kısmının El Kaide ve benzeri örgütlerin savunduğu ulus-ötesi radikal İslamcılığın dini ve siyasi ideolojisine dair açıklamalar olduğu görülmektedir. Önleme II'de ötekinin ideolojisine ilişkin ifade şu şekildedir: “Terör propagandası, bir bölünmüşlük hissi yaratmak ve destek sağlamak için tarihi ve güncel siyaset kadar teolojiyi de manipüle etmektedir. Şiddet taraftarı radikaller aynı zamanda bireylere dokunan kırgınlıkları kötüye kullanmaktadır.”⁹⁶⁹ Önleme III'te El Kaide ve benzeri “militan İslamcı” grupların savundukları fikirlere ve eylemlere geniş bir yer ayrılmış olup, bunların, dünya Müslümanlarının çoğunluğu ve Müslüman ülkelerin rejimleri dahil, kendi fikirlerine uymayan herkese savaş ilan ettiği vurgulanmaktadır.⁹⁷⁰ Dolayısıyla radikal İslamcılık, sadece hakim toplun değil, hem

⁹⁶⁵ Önleme I, s.5.

⁹⁶⁶ Önleme II-a, s.3.

⁹⁶⁷ Önleme III, s.13.

⁹⁶⁸ Belgede ayrıca radikal sağ kanadın İslamofobi üzerinden söylem geliştirdiği ve ideolojik olarak El Kaide ve El Muhacirun gibi radikal İslamcı örgütlere karşıt konum aldığı belirtilmektedir. Önleme III, s.23.

⁹⁶⁹ Önleme II-a, s.9.

⁹⁷⁰ Önleme III, ss.15-17.

İngiltere Müslümanlarının hem de dünya çapında Müslümanların karşılaştığı bir tehdit olarak inşa edilmektedir.

Teröristler ve savunmasız bireylere dair ifadelerde ideolojik unsurların yanı sıra, İngiltere’de yerleşik bulunan Müslümanların ekonomik, sosyal ve psikolojik durumlarına dair değerlendirmeler yer almaktadır. Bu bireyler, İngiltere toplumunda kendilerini dışlanmış hissedene, aidiyet duymayan, entegre olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu açıklama biçimi, özellikle İşçi Partisi iktidarı döneminde geçerlidir. Önleme II’de savunmasız bireylerin: “...kimlik krizi... yaşam koşullarında değişim (göç ve sığınma dahil, yeni bir çevreye gelerek yer değiştirme)... ve içinde yaşadığı topluluktan izole olma hissi...” gösterdiklerinin belirtilmesi,⁹⁷¹ aidiyet ve entegrasyon probleminin radikal İslamcı terörizme eğilim sebebi olarak çerçevelendiği anlamına gelmektedir.

Önleme III’ün terörist ve savunmasız bireyler nitelendirmesi de, vatandaşlık ve entegrasyon göstergeleri içermektedir. Şiddete desteğin: “...demokratik hükümete güven eksikliği ve Müslümanların saldırıya uğradığına veya adaletsizliğe maruz kaldığına inanılmasıyla bağlantılı...” olduğu⁹⁷² ve Önlemenin: “...bu ülkeye bağlılık hissini geliştirmek ve entegrasyonun önemine ve meşruiyetine dair bir algı geliştirmek...” sayesinde gerçekleşebileceği belirtilmektedir.⁹⁷³ Öte yandan, hüküm giymiş teröristlerin çoğunlukla Müslüman ülkelerdeki çatışma bölgelerinden geldikleri, radikal gruplarla ilişkilerinin bu ülkelerde başladığı, geçmişte adi suç işlemiş oldukları, eğitim ve iş hayatına katılım düzeylerinin (bazı entegrasyon göstergelerinin) ise değişken olduğu belirtilmektedir.⁹⁷⁴

⁹⁷¹ Önleme II-b, s.27..

⁹⁷² Önleme III,

⁹⁷³ Önleme III, s.18.

⁹⁷⁴ Önleme III, ss.17-20. 2012 yılında yayınlanan *Channel* kılavuzunda, savunmasız bireylerin belirlenmesinde kullanılacak göstergeler, vatandaşlık değerleri veya entegrasyondan ziyade, bireyin şiddet eğilimi ve radikal gruplarla bağlantısına odaklanmaktadır. HM Government, **Channel: Protecting Vulnerable People from Being Drawn into Terrorism - A Guide for Local Partnerships**, Ekim 2012, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/118194/channel-guidance.pdf, (21.06.2015), ss.11-12.

4.1.2.2.3. İngiltere Müslüman Toplumunun Tanımı

İngiltere Müslüman toplumu, hem Önleme stratejisinin ortaya çıkışı ve genel çerçevesi itibariyle hem de kolektif kimlik inşası içinde, toplumun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Stratejinin başlangıcından itibaren Müslümanlar, terörle mücadelenin, diğer bir deyişle ulusal güvenliğin sağlanmasında, müttefik olarak görülmüştür. Öte yandan, stratejinin, radikal İslamcı ve/ya terörist ötekinin bu kesim içinde ortaya çıkması veya içinde barınması tehdidine cevaben düzenlenmesi, Müslümanlara aynı zamanda bir düşman potansiyeli atfedildiğine işaret etmektedir. Önleme belgelerinin kolektif kimlik ifadelerinde, “biz”den sayılmak için vatandaşlık statüsünün veya yerleşikliğinin yeterli olmadığı görülmektedir⁹⁷⁵.

Bu çelişki, Müslüman toplumunun “ortak değerlerimizi” benimseyen, bizden olan ana akım ve radikal İslamcı ötekiler olarak ikiye ayrılması yoluyla⁹⁷⁶ çözümlenmeye çalışılmıştır. Ancak Müslüman toplumundan Önleme stratejisine çeşitli şekillerde destek vermesinin beklenmesi, onları bizden olduğunu kanıtlamak durumunda bırakmaktadır. Bu, koşullu bir içerme anlamına gelmektedir. İçerme, hem ortak değerler çerçevesinde belirtilen kolektif kimlik unsurlarının hem de ona uyumlu bir (gerçek) İslam anlayışının benimsenmesine bağlıdır.

İngiltere Müslüman toplumu, Önleme I ve II’de radikal İslamcı/terörist ötekine karşı “gerçek İslam” üzerine ifadelerle tanımlanmaktadır. Ötekiler, ortak değerlere karşıt olmanın yanı sıra, İslam’ı çarpıtmakla suçlanmaktadır. İngiltere Müslüman toplumunun çoğunluğunun bu fikirlere itibar etmediği vurgulanmıştır. Ötekiler tarafından çarpıtılmamış haliyle gerçek İslam, barışçıl bir din olarak tanımlanmakta, ne İslam’ın ne de İngiliz Müslüman toplumunun çoğunluğunun ortak değerler ile çatışmadığının altı çizilmektedir.⁹⁷⁷ Önleme II’de “Britanyalı Müslüman” terimi kullanılmakta, Britanyalılık ve Müslümanlık arasında bir uyumsuzluk olamayacağı belirtilerek, Britanyalı Müslümanlar radikal İslamcı ötekilere karşı

⁹⁷⁵ Örneğin Önleme I, 7 Temmuz saldırılarının Britanya vatandaşları tarafından gerçekleştirildiği tespiti ile başlamaktadır (s.4). Önleme III, terör tehdidinin “Britanya’da doğan ve yetişen kişilerden” kaynaklanma olasılığının yüksek olduğu uyarısıyla başlamakta (s.1) ve Britanya vatandaşı terör suçluları ve zanlılarına dair açıklamalar yapılmaktadır (ss.18-19).

⁹⁷⁶ Laclau ve Mouffe’un söylem kuramında bu durum, kimlik inşasında “farklılık mantığı” kavramına denk düşmektedir. Bkz. Howarth ve Stavrakakis, ss.10-11.

⁹⁷⁷ Önleme I, ss.4-5; Önleme II-a, s.3; Önleme II-b, ss.22, 47.

ulusal cemaate dahil edilmektedir.⁹⁷⁸ Stratejinin İşçi Partisi iktidar döneminde benimsenen ana akım Müslüman toplumunu güçlendirmeye ilişkin faaliyet çerçevesi de, bu yaklaşımı kanıtlamaktadır.⁹⁷⁹

Önleme III, İngiltere Müslümanlarının çoğunluğunun terörizmi savunmadığı ve desteklemediği fikrini yinelemektedir. Dolayısıyla Müslüman toplumunun ortak değerlere karşıt şekilde konumlandırılması söz konusu değildir. Belgede daha ziyade El Kaide ve bağlantılı örgütlerin ortak değerlere karşıt olan ideolojik söylemi üzerinde durulmaktadır. İslamcı terör gruplarının radikal İslamcılık kökenli İslami siyaset felsefesi ve İslam - Batı karşıtlığı söylemi açıklanmakta, ancak ideolojik mücadeleye dair olarak İslam'ın aslen ne olduğu konusunun - dikkatlice desteklenmekle birlikte - Müslümanlara bırakılması gerektiği belirtilmektedir.⁹⁸⁰ Önleme III'te ayrıca, Britanyalılıkla kültürel kimliği arasında çatışma olduğunu düşünenlerin radikal İslamcı terörizme daha yatkın olduğu tespiti yapılmaktadır.⁹⁸¹

Önleme stratejilerinin, radikal İslamcıların İslam dünyası - Batı ilişkileri ve din alanındaki söylemleriyle İngiltere Müslümanları arasından taraftar ve eylemci edineceği fikrine dayanması, inanç, gençlik ve eğitim kurumlarının radikalizm ve terör propagandasına açık yerler olarak değerlendirilmesi, Müslümanların potansiyel ötekiler olarak değerlendirildiğini göstermektedir.⁹⁸²

İngiltere Müslüman toplumuna bizden sayılmak için getirilen ortak değerleri benimseme koşulu, Önleme projeleri yürütmek üzere devlet desteği sağlanacak topluluk örgütlerinin nitelenmesinde de görülmektedir. Önleme I ve II'de dört madde olarak sıralanan ortak değerleri benimseyen örgütlerin belirleneceği ve sadece bunlara fon sağlanacağı belirtilirken,⁹⁸³ Önleme III'te yine ortak değerler göstergesi kullanılmış, ancak olumsuz bir dil tercih edilmiştir. Önceki iktidarın ortak değerleri benimsemeyen yahut bunlara karşıt radikal örgütlere fon sağladığı eleştirisini yapan Cameron Hükümeti, Önleme'nin ortak değerlere karşıt örgütleri dışlayacağını beyan etmiştir.⁹⁸⁴ Bu tür ifadelerle, İngiltere Müslüman toplumu, ortak değerleri

⁹⁷⁸ Önleme II-a, s.3; Önleme II-b, ss.17, 21, 65.

⁹⁷⁹ Önleme I, ss.7-11; Önleme II-b, ss.31-40.

⁹⁸⁰ Önleme III, ss.16, 44-46, 50-51.

⁹⁸¹ Önleme III, ss.18-19.

⁹⁸² Örneğin bkz. Önleme III, ss.68-76.

⁹⁸³ Önleme I'de ortak değerlere ek olarak, toplumsal kaynaşma hedefine uyumluluk ayrı bir kriter olarak belirtilmektedir. Önleme I, s.5; Önleme II-b, s.60.

⁹⁸⁴ Önleme III, s.58.

benimsediğini ve radikal İslamcı ideolojiyle mücadelede hükümete destek verdiğini kanıtlamak durumunda bırakılmaktadır.

4.1.3. 7 Temmuz Saldırıları Ertesinde Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon Politikası

İngiltere'nin göç rejimi, 2001'den itibaren açıklık-kapalılık ekseninde kapalılığa doğru yönelmiştir. Sığınma ve göçün kısıtlanması, sürekli oturma ve vatandaşlığın sonradan kazanımında gerekli sürenin ve kriterlerin giderek artırılması söz konusudur. 2001 isyanlarından sonra, 1960'lardan itibaren İngiltere merkezi siyasetinde etken olan iki partili ve iki aşamalı göç siyaseti⁹⁸⁵ yapısına uygun şekilde, Blair döneminde ortaya konan ve Muhafazakar Parti muhalefeti tarafından genel hatlarıyla desteklenen göç yaklaşımı, Brown ve Cameron hükümetleri tarafından da sürdürülmüştür. Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümetinin temel farkı, bazı uygulamaların maliyet kaygısıyla değiştirilmesi veya sona erdirilmesi olmuştur.

4.1.3.1. Sığınma, Göç ve Vatandaşlık Politikası

7 Temmuz saldırılarından sonraki dönemde sığınma ve göç politikasının öncelikleri, 2001 isyanları ertesindekine benzer şekilde - uluslararası iltica hukuku ve ulusal insan hakları hukukuna aykırı uygulamalar dahil olmak üzere - sığınmayı mümkün olduğunca azaltmak, sahte sığınmayı ve yasadışı göçü önlemek ve yasal göçü sınırlandırmak olmuştur. 2001 isyanları ertesinde başlatılan yönetimli göç yaklaşımı, 2006-2007 yıllarında getirilen göçmen puanlama sistemi ve sınırlarda biyometrik kontrol uygulamaları ile sürdürülmüştür.⁹⁸⁶

Brown döneminde getirilen temel değişiklik, yüksek vasıflı işçi göçünün, ekonomik kriz nedeniyle kısıtlanmaya çalışılması olmuştur.⁹⁸⁷ Cameron Hükümeti ise, yeni bir göç politikası ortaya koymaktan ziyade, sınır kontrollerine, sığınmacı ve göçmenlerin başvurularının değerlendirilmesinde hükümet harcamalarını azaltmaya

⁹⁸⁵ Bkz. Favell.

⁹⁸⁶ Jordan Wagner, "A Changing Immigration System: Immigration Policies Under Tony Blair and Gordon Brown", **Washington University International Review**, Cilt:1, Bahar 2012.

⁹⁸⁷ Wagner, ss.36-37.

ve göç sisteminin kötüye kullanımı olarak nitelendirilen sahte sığınma ve yasadışı göç ile daha etkili bir mücadeleye odaklanmıştır.⁹⁸⁸ 2014 Göç Yasası ile getirilen temel değişiklikler, kontrol uygulamalarını ve yürütmenin gücünü artırmakta olup, sınır dışı etme, mevcut göçmenlerin kamu kaynaklarına ve hizmetlerine erişiminin kısıtlanması, göç ve oturma izinlerinde temyiz hakkının kısıtlanması ve göç amaçlı sahte evliliklerin tespitinin etkinleştirilmesi konularını kapsamaktadır.⁹⁸⁹

2001 isyanları sonrasında sığınma, göç ve vatandaşlık politikasında Müslüman göçmenlerin entegrasyonu ile ilgili temel değişiklik, gerek vatandaşlık kazanımı, gerekse sığınmacı ve göçmenlere sürekli oturma izninin verilmesinden önce entegre olmaları beklentisi olmuştur. Göç ve vatandaşlığa ilişkin politika belgelerinin söyleminde bu değişiklik, hem göçmenlerin toplumca kabulü hem de kentlerde asayişin sağlanması için şart olduğu argümanı ile savunulmuştur.⁹⁹⁰

Entegrasyon koşulluluğu, 7 Temmuz saldırılarından sonra da, sığınma, göç ve vatandaşlığa ilişkin hükümet stratejileri ve yasal değişikliklerde, giderek genişletilen ve zorlaştırılan kriterlerle sürdürülmüştür. Dil becerisi, Birleşik Krallık'ta yaşam testi ve aidiyeti vurgulayan vatandaşlık kazanım töreni uygulamaları ile ortaya konan “sivil kriterler”, 2002 Vatandaşlık, Göç ve Sığınma Yasası çerçevesinde sadece vatandaşlık kazanımında uygulanırken, Brown döneminde aile birleşimi yoluyla göç dahil olmak üzere göçmen statüsünün edinilmesi kriterlerine de eklenmiştir.⁹⁹¹ İçişleri Bakanlığının 2008 yılında ortaya koyduğu “kalma hakkını kazanma” yaklaşımı, aktif vatandaşlık anlayışı ve toplumsal kaynaşma hedefi çerçevesinde açıklanan İngiliz dilini bilmeyi ve topluma katkıda bulunmayı, göçmen kabul kriterlerine dönüştürmüştür. Geçici oturma izni ile vatandaşlık kazanımı veya kalıcı oturma hakkı elde etme arasında bir “vatandaşlık deneme süresi” getirilmiştir (*probationary citizenship*). Gönüllü çalışma gibi topluma katkı yapan faaliyetlerin ödüllendirildiği, adi suç işleme gibi faaliyetlerin cezalandırıldığı, deneme süresini uzatma veya sınır dışı etme gibi yaptırımlar içeren bir puan sistemi ortaya

⁹⁸⁸ HM Government, **The Coalition: Our Programme for Government**, Cabinet Office, London, Mayıs 2010, s.21; HM Government, “2010 to 2015 Government Policy: Immigration and Borders”, 08.05.2015, <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-immigration-and-borders/2010-to-2015-government-policy-immigration-and-borders>, (21.11.2015).

⁹⁸⁹ Melanie Gower, Wendy Wilson, Tom Powell, Tim Edmonds ve Louise Butcher, “Immigration Bill: Bill No 110 of 2013-14 - Research Paper 13/59”, House of Commons Library, 17.10.2013, <http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/RP13-59#fullreport>, (21.11.2015).

⁹⁹⁰ 2004 Konsültasyon Belgesi, s.11; 2004 Topluluklar Stratejisi, ss.20-22.

⁹⁹¹ Kostakopoulou, ss.832-833.

konmuştur.⁹⁹² Ceza hukukundan göç hukukuna transfer edilen bu deneme süresi (*probation*) kavramı, sadece bireyler değil, çocuklarının eylemleri üzerinden ebeveynler üzerinde de etkili olup, gerek ulusal, gerekse Avrupa insan hakları hukukuna aykırı uygulamalar içermesine rağmen, 2009 yılında yasalaşmıştır.⁹⁹³ Cameron Hükümeti, kazanılmış vatandaşlık yaklaşımının puan sistemi ve vatandaşlık deneme süresi uygulamalarını bürokrasiye getirdiği yük ve uygulama zorluğu gerekçesiyle terk etmiştir. Öte yandan, entegrasyon koşulunu, Birleşik Krallık'ta Yaşam Testinin tarih konusundaki içeriğini zenginleştirerek ve dil becerisinde asgari gereklilikleri yükselterek sürdürmüştür.⁹⁹⁴

4.1.3.2. Sığınma, Göç ve Vatandaşlık - Terörle Mücadele İlişkisi

11 Eylül saldırılarının ardından tüm Batı ülkelerinde Müslüman sığınmacı ve göçmenleri etkileyen temel gelişme, terörle mücadele adına çıkarılan yasaların ve diğer önlemler çerçevesinde, göç rejimlerinin haklar - güvenlik ekseninde güvenlik kaygılarının haklar aleyhine ön plana geçmesi olmuştur. Göç politikası ve güvenlik politikasının iç içe geçmesi anlamına gelen bu gelişmenin yanı sıra, terörle mücadele önlemlerinin hem göçmenleri hem de vatandaşları etkileyen özellikleri bulunmaktadır.

11 Eylül saldırılarından itibaren, Batı demokrasilerinde uluslararası terörizm kaynaklı tehdit algısının görülmemiş şekilde yaygın ve sürekli oluşundan ötürü sivil hakların askıya alınması veya ihlal edilmesi, geri çevrilmesi zor bir eğilim haline gelmiştir. Terörle mücadele düzenlemeleri, genel olarak vatandaşların, ayrıca terör şüphelilerinin ve göçmenlerin haklarına değişken düzeylerde etki etmektedir. Terörle mücadelenin göç yasaları ile kesişmesi, göçmenlere ve vatandaşlığı sonradan kazanmak isteyen bireylere yönelik daha sert önlemleri beraberinde getirmiştir.⁹⁹⁵ Terörle mücadele yasalarının aynı zamanda, hükümetlerin yetki alanlarının

⁹⁹² Home Office, **The Path to Citizenship: Next Steps in Reforming the Immigration System**, Şubat 2008, <http://www.jcwi.org.uk/sites/default/files/Path%20to%20Citizenship%20-%20Feb%202009.pdf>, (21.11.2015), (2008 Vatandaşlık Yeşil Kitabı), ss.25-31.

⁹⁹³ Kostakopoulou, ss.834-835.

⁹⁹⁴ Ricky van Oers, **Deserving Citizenship: Citizenship Tests in Germany, the Netherlands and the United Kingdom**, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2014, ss.109-110.

⁹⁹⁵ Mariaelisa Epifanio, "Legislative Response to International Terrorism", **Journal of Peace Research**, Cilt:48, Sayı:3, ss.399-403.

geniştirilmesi, özel hayata müdahale, hareket özgürlüğünün kısıtlanması, adil yargılanma hakkının ihlali, toplantı ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi hem yabancıları hem de vatandaşları etkileyen yönleri olmuştur.⁹⁹⁶ Terörle mücadele önlemleri, devletlerce şüphe altındaki bireylerin insan haklarını çiğnemenin ötesinde: “...barışçıl siyasi muhalefeti zapt etme veya belirli dini, etnik veya sosyal grupları hedef alma amacıyla kullanılabilir ve kullanılmıştır.”⁹⁹⁷

İngiltere, Batı ülkeleri içinde, ABD ile birlikte, terörle mücadele alanındaki düzenlemeleri şüpheliler, vatandaşlar ve göçmenlerin hak ve özgürlüklerini en çok kısıtlayan ülkelerden biri olarak nitelendirilmektedir.⁹⁹⁸ Örneğin, 2001 Terörle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası (*Anti-Terrorism, Crime and Security Bill*), keyfi tutuklamalara ve temel insan haklarına aykırı derecede uzun tutukluluk sürelerine izin verdiği, muğlak bir terminolojiye sahip olduğu ve mültecilerle sığınmacıların uluslararası hukuk tarafından korunan haklarını ihlal ettiği gerekçeleriyle Human Rights Watch tarafından kınanmıştır.⁹⁹⁹

Aşağıdaki tabloda, 11 Eylül saldırıları ertesinde çıkarılan terörle mücadele yasaları, sığınma, göç ve vatandaşlığa ilişkin yasalar ile bir arada gösterilmektedir.

Tablo 15: 11 Eylül Saldırıları Sonrasında Terörle Mücadele, Sığınma, Göç ve Vatandaşlığa İlişkin Yasalar

Terörle Mücadele Yasaları	Sığınma, Göç ve Vatandaşlığa İlişkin Yasalar
BLAIR DÖNEMİ	
2001 Terörle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası (<i>Anti-terrorism, Crime and Security Act</i>)	2002 Vatandaşlık, Göç ve Sığınma Yasası (<i>Nationality, Immigration and Asylum Act</i>)
2005 Terörü Önleme Yasası* (<i>Prevention of Terrorism Act</i>)	2006 Göç, Sığınma ve Vatandaşlık Yasası (<i>Immigration, Asylum and Nationality Act</i>)
2006 Terörizm Yasası (<i>Terrorism Act</i>)	2006 Kimlik Kartları Yasası (<i>Identity Cards Act</i>)*
2006 Terörizm (Kuzey İrlanda) Yasası (<i>Terrorism [Northern Ireland] Act</i>)	

⁹⁹⁶ Epifanio, ss.399-403; Human Rights Watch, **In the Name of Security: Counterterrorism Laws Worldwide since September 11,** Haziran 2012, https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/global0612ForUpload_1.pdf, (21.11.2015), (In the Name of Security), ss.4-5.

⁹⁹⁷ Human Rights Watch, **In the Name of Security: Counterterrorism Laws Worldwide since September 11,** Haziran 2012, https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/global0612ForUpload_1.pdf, (21.11.2015), (In the Name of Security), s.5.

⁹⁹⁸ Epifanio, ss.403-404.

⁹⁹⁹ Human Rights Watch, “Commentary on the Anti-Terrorism, Crime and Security Bill 2001”, 16.11.2001, <http://www.hrw.org/backgroundunder/eca/UKleg1106.htm>, (20.10.2015).

Tablo 15: 11 Eylül Saldırıları Sonrasında Terörle Mücadele, Sığınma, Göç ve Vatandaşlığa İlişkin Yasalar (Devamı)

Terörle Mücadele Yasaları	Sığınma, Göç ve Vatandaşlığa İlişkin Yasalar
BROWN DÖNEMİ	
2008 Terörle Mücadele Yasası (<i>Counter-Terrorism Act</i>)	2008 Cezai Yargı ve Göç Yasası (<i>Criminal Justice and Immigration Act</i>)
	2009 Sınırlar, Vatandaşlık ve Göç Yasası (<i>Borders, Citizenship and Immigration Act</i>)
CAMERON DÖNEMİ	
2011 Terörü Önleme ve Soruşturma Önlemleri Yasası (<i>Terrorism Prevention and Investigation Measures Act</i>)	2010 Kimlik Belgeleri Yasası (<i>Identity Documents Act</i>)
2015 Terörle Mücadele ve Güvenlik Yasası (<i>Counter-Terrorism and Security Act</i>)	2014Göç Yasası (<i>Immigration Act</i>)

*: Ardından gelen ilgili yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Kaynak: HM Government, “The Official Home of UK Legislation”, The National Archives, <http://www.legislation.gov.uk>, (21.11.2015).

Burada dikkat çeken unsur, yasaların çıkarılma sıklığıdır. İki alanda da yasa çıkarma sıklığı, 1970’lerden sonra çıkarılan yasalarla kıyaslandığında, 2001’den itibaren artmıştır. Aynı iktidar, hatta aynı hükümet döneminde, yasalar değiştirilmiştir. Dikkat çeken bir diğer husus, sığınma, göç ve vatandaşlıkla ilintili kanunların terörle mücadele alanındaki yasalarla aynı sene veya en fazla bir sene arayla değiştirilmesidir. Yasal önlemlerin sıklıkla güncellenmesi, sürekli ve devamlı bir teyakkuz haline işaret etmektedir. Sığınmacı ve göçmenlerin sınır dışı edilmesi başta olmak üzere, 11 Eylül saldırılarından sonraki yasal düzenlemelerde, yabancılar güvenlik tehdidi olarak ele alınmış, sığınma ve göç politikası ile terörle mücadele alanı birbiriyle iç içe geçmiştir.¹⁰⁰⁰ İngiltere’nin terörle mücadele yasalarının hak ihlallerine zemin hazırlayan önlemlerinden başlıcaları, terörizmin giderek daha geniş tanımlanması, bu yasaların göçmen ve sığınmacılar ile ilgili hükümler içermesi ve yürütmenin ve güvenlik görevlilerinin yetkilerini artırması olmuştur. Emniyet güçlerine sağlanan gözetleme ve arama yetkileri Müslüman azınlığa yönelik olarak orantısız şekilde uygulanmış, iddianame temin etmeksizin aşırı uzun tutukluluk sürelerine izin verilmiş ve kontrol emirleri çıkarılmıştır.¹⁰⁰¹

¹⁰⁰⁰ Anastassia Tsoukala, “Democracy in the Light of Security: British and French Political Discourses on Domestic Counter-Terrorism Policies”, **Political Studies**, Cilt:54, 2006, (Democracy), ss.610-612; Huysmans ve Buonfino, ss.771-774.

¹⁰⁰¹ Human Rights Watch, In the Name of Security, ss.3, 6-7, 21, 57-58, 64, 102-104; Tufyal Choudhury ve Helen Fenwick, **The Impact of Counter-Terrorism Measures on Muslim Communities**, Equality and Human Rights Commission, Research Report 72, 2011,

Terör tanımının geniş tutulması, ifade özgürlüğünün çiğnenmesine imkan vermektedir. Irksal nefrete ilişkin yasal düzenlemelere din unsurunun eklenmesi ve terörle mücadele yasal çerçevesine teröre teşvik suçunun eklenmesi. Blair döneminde ifade özgürlüğünü sınırlandıran önlemler olmuştur. Hükümet 11 Eylül ertesinde ortaya koyduğu, ifade yoluyla ülke içi ve dışındaki geçmiş, mevcut ve gelecekteki terör eylemlerini ve terör örgütü olarak listelenen örgütleri destekleyenleri kapsayan geniş suç tanımından, 7 Temmuz saldırıları öncesinde geri adım atmıştır. Yine de, 7 Temmuz saldırıları ertesinde çıkardığı 2006 Yasasında şiddet içermeyen eylemleri, yabancı ülkelerde baskı rejimlerine karşı şiddet eylemlerini tasvip etmeyi ve terör eylemlerinin nasıl yapıldığına dair teknik bilgi vermeyi suç kapsamına almıştır.¹⁰⁰²

Şüphelilerin tutukluluk sürelerine bakılığında, 2000 Terörizm Yasasında (*Terrorism Act*) iddianame bulunmaksızın izin verilen azami tutukluluk süresi 7 gün iken, 2005 Yasası ile 28 güne çıkarılmıştır. 7 Temmuz saldırılarının ardından Hükümet önce sürenin 90 güne çıkarılmasını istemiş, ardından parlamentoya 42 gün için değişiklik önergesi sunmuştur. Önerge ancak, 2008 yılında aylarca süren tartışmalar sonunda ve Lordlar Kamarasının vetosuyla reddedilebilmiştir.¹⁰⁰³ Cameron döneminde 14 gün ile sınırlandırılan tutukluluk süresi, halen uluslararası insan hakları standartlarına aykırıdır.¹⁰⁰⁴

2001 Terörle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası, yabancı uyruklu terör şüphelilerinin sınır dışı edilebilmesine olanak tanımıştır. Bu yasanın yabancılarla ilgili olarak sınır dışı etme dışında, haklarındaki suçlamalarla ilgili bilgi verilmeksizin sınırsız süre ile tutuklanabilmesine izin veren hükümleri de vardır. Söz konusu hükümler, 2004 yılında İngiliz yargısı tarafından ulusal insan hakları yasası ile çeliştiği gerekçesiyle iptal edilmiştir. Ancak bunların yerine, 2005 Terörü Önleme

http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/research/counter-terrorism_research_report_72.pdf, (21.11.2015)

¹⁰⁰² Kent Roach, "Sources and Trends in Post 9/11 Anti-Terrorism Laws", **Security and Human Rights**, (Ed. Benjamin J. Goold ve Liora Lazarus), Bloomsbury Publishing, Portland, 2007, ss.246-247.

¹⁰⁰³ "Home Secretary Forced into 'Humiliating Retreat' over Detention Plans", **The Independent**, 14.10.2008, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/home-secretary-forced-into-humiliating-retreat-over-detention-plans-960249.html>, (20.10.2012). Yürütmeye verilen iddianame olmaksızın 28 güne kadar tutuklama yetkisi, 2011 yılının ortalarına dek Parlamento kararlarıyla yenilenmiştir. Bu süre 2012 Özgürlükleri Koruma Yasası (*Protection of Freedoms Act*) ile 14 güne indirilmekle birlikte, gelişmiş demokratik ülkeler arasında uygulanan en yüksek süre olarak değerlendirilmektedir. National Council for Civil Liberties, "Extended Pre-Charge Detention", <http://www.liberty-human-rights.org.uk/human-rights/terrorism/extended-pre-charge-detention/index.php>, (15.03.2015).

¹⁰⁰⁴ Human Rights Watch, *In the Name of Security*, ss.6-7.

Yasası ile İçişleri Bakanına vatandaşlar dahil olmak üzere terör şüphelileri hakkında “kontrol emri” çıkarma yetkisi verilmiştir. Kontrol emri, Amnesty International tarafından: “...özel ve aile yaşamına saygı görme hakkı, ifade özgürlüğü, toplantı ve örgütlenme özgürlüğü, hareket özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı...” ile çeliştiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.¹⁰⁰⁵ Kontrol emri, bireysel özgürlükleri, hukuk sisteminde gözetilen masumiyet karinesi ve savunma hakkı gibi ilkelere riayet zorunluluğu olmaksızın, idarenin tasarrufu ile kısıtlamak anlamına geldiğinden, uygulanmasında hak ihlalleri doğurması mümkündür. Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümeti, 2012 yılında kontrol emri uygulamasının yerine Terörizmi Önleme ve Soruşturma Önlemleri (*Terrorism Prevention and Investigation Measures-TPIMS*) adında bir uygulama getirmiştir. Kontrol emirlerine göre daha kısa süreli ve bireysel özgürlükleri daha az kısıtlayan bir uygulama olmakla birlikte, TPIMS de kontrol emri gibi yargının değil, İçişleri Bakanının tasarrufundadır.¹⁰⁰⁶

Terörle mücadele önlemleri, emniyet güçlerine daha önce görülmemiş düzeyde yetkiler vermiştir. Bu önlemler arasında, kamuoyu gündeminde en fazla yer tutanı, polisin arama izni olmaksızın şüpheli gördüğü kişiyi durdurarak üstünü ve aracını arama yetkisidir (*stop and search*). Üst arama yetkisi ve polisin uygulama biçimi, 1970’lerde siyah gençlere karşı orantısız kullanıldığı iddiasıyla protesto edilmiş, 1984 Polis ve Suç Delilleri Yasası (*Police and Criminal Evidence Act*), bu yetkinin kullanımını standartlara bağlamıştır. Bu yasaya göre ihbar ve şüpheli davranış gibi kriterlerle arama yetkisi kullanılabilir, ancak “bireysel göstergeler” olarak adlandırılan kıyafet ve fenotip gibi ırk ilişkileri yasal çerçevesine ilişkin özellikler arama yetkisi kullanmada kriter olamaz. 1999 yılında, MacPherson Raporu göz önüne alınarak, polisin bu yetkiyi kullanımını kayıt altına alma zorunluluğu getirilmiştir. Başlangıçta hırsızlık ve çalıntı mal taşıma şüphesi nedeniyle kullanılan bu yetki, 1994 Ceza Muhakemesi ve Kamu Düzeni Yasası (*Criminal Justice and Public Order Act*) çerçevesinde şiddet eylemlerini, 2000 Terörizm Yasası ile de terör

¹⁰⁰⁵ Amnesty International, “United Kingdom: Human Rights: a Broken Promise”, 2006, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR45/004/2006/en/dom-EUR450042006en.html>, (20.10.2014).

¹⁰⁰⁶ National Council for Civil Liberties, “Countering Terrorism”, <http://www.liberty-human-rights.org.uk/human-rights/terrorism/index.php>, (15.03.2015).

faaliyetlerini içerecek şekilde genişletilmiştir.¹⁰⁰⁷ Eleştirilen mesele, kişisel özgürlükleri kısıtlayan arama yetkisinin kendisi değil, siyah ve Asya kökenli genç erkeklere yönelik olarak ırk temelli ve orantısız kullanımı olmuştur. Adalet Bakanlığı verilerine göre, 7 Temmuz saldırılarının yaşandığı 2005 ile 2006 arası dönemde üstü aranan Asya kökenli kişi sayısı yüzde 84'lük bir artış göstermiştir.¹⁰⁰⁸ 2007-2010 yıllarında terörle mücadele yasası çerçevesinde arama yetkisi kullanılan kişi sayısı 500 binin üzerinde olup, bunlar içinde terör suçundan hüküm giyenlerin oranının çok düşük olması, yetkinin boşa ve kötüye kullanıldığına işaret etmiştir.¹⁰⁰⁹

Irksal veya dini profillemeye, ayrımcılığın önlenmesi ilkesine aykırıdır. Ancak Birleşmiş Milletlerin Sivil ve Siyasi Haklar Şartı (*International Covenant on Civil and Political Rights*), devletlerin acil durumlarda sadece bu temele dayanmamak şartıyla ırk, ten rengi, cinsiyet, dil, din veya sosyal köken temelinde ayrımcılık konusunda derogasyon uygulamasına izin vermektedir. Ancak profillemenin hukuk çerçevesinde mümkün olması, meşru olması anlamına gelmemektedir.¹⁰¹⁰ Üstelik profillemenin uygulanma biçimi ayrı bir soru işareti teşkil etmektedir. İngiltere'nin terörle mücadele çerçevesinde polisin arama yetkisini kullanma biçimi, Müslüman kesimin polis tarafından "profillendiği" iddiasını desteklemektedir. 2009 yılında terörle mücadele amaçlı üst arama 100 bin vakayı aşmış, bunlar içinde sadece 504'ü tutuklanmış olup, terörle ilgili suçlardan hüküm giyenlerin sayısı 237'dir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yetkiyi yasadışı ilan etmiştir.¹⁰¹¹ Bunun üzerine Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümetinin çıkardığı 2012 Özgürlükleri Koruma Yasası (*Protection of Freedoms Act*) ile 2000 Terörizm Yasasının ilgili

¹⁰⁰⁷ 2000 Terörizm Yasasının 44. Kısımında düzenlenen üst arama yetkisi, polis ve İçişleri Bakanına kişi ve araçları arama yetkisinin geçerli olduğu bölge ve süreyi belirleme imkanı tanımakta, diğer suçlardan farklı olarak terörizm ile ilgili yapılacak aramalarda kriter suçun işlenmiş olmasına dair yeterli şüphe olmasına dayanmamaktadır; "terörist eylemi önleme" şeklinde geniş tutulmuştur. Terrorism Act (2000) Chapter 11, 21.07.2000, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/pdfs/ukpga_20000011_en.pdf, (21.11.2015), Bölüm:V, Kısım:44.

¹⁰⁰⁸ "Stop and Search: What can we Learn from History?", **BBC History Magazine**, 12.08.2009, <http://www.historyextra.com/feature/stop-and-search-what-can-we-learn-history>, (28.11.2015).

¹⁰⁰⁹ Human Rights Watch, **In the Name of Security**, s.58.

¹⁰¹⁰ Bernard E. Harcourt, "Muslim Profiler Post 9/11: Is Racial Profiling an Effective Counter-terrorist Measure and Does It Violate the Right to be Free from Discrimination?", **Security and Human Rights**, (Ed. Benjamin J. Goold ve Liora Lazarus), Bloomsbury Publishing, Portland, 2007, ss.76-79.

¹⁰¹¹ Alan Travis, "No Terror Arrests in 100,000 Police Counter-Terror Searches, Figures Show", **The Guardian**, 28.10.2010, <http://www.guardian.co.uk/uk/2010/oct/28/terrorism-police-stop-search-arrests> (21.10.2015).

hükümleri iptal edilerek üst arama yetkisinin kullanımı için belirgin kriterler getirilmiştir.¹⁰¹²

Terörle mücadele yasalarında hem polis yetkisi hem de ifade özgürlüğünü ilgilendiren bir diğer konu, ibadet yerleri olmuştur. Bu konuyu gündeme taşıyan, radikal İslamcı teröristler ve terörizm teşviki ile ilişkilendirilen Finsbury Park Camisi olmuştur. 2009 tarihli MÜCADELE II’de, başta Finsbury Park Camisi olmak üzere 1990’lar boyunca önemli camilerin: “...şiddet yanlısı Britanyalı Müslüman örgütlerin” idaresi altına girdiği ve yurt dışında “cihada” destek için: “...radikalleşme, propaganda ve para toplama üssü olarak kullanıldığı...” belirtilmiştir.¹⁰¹³

11 Eylül döneminde caminin imamı, ırk ve din temelli nefreti ve cinayeti teşvik etmesi nedeniyle 2004 yılında tutuklanan, Taliban ve Usama Bin Ladin’i destekleyen görüşleriyle gündeme gelen Abu Hamza al Masri’dır. 11 Eylül saldırılarına iştirak eden Zacarias Moussaoui ve “*Brixton Shoe Bomber*” olarak bilinen, 11 Eylül saldırılarının ardından 22 Aralık 2001’de bir Amerikan yolcu uçağını patlatma girişiminde bulunan Richard Reid’in bu caminin cemaatinden olması da caminin tehditkar imajında etkindir.¹⁰¹⁴ 2002 yılında teröristlerin caminin çatısı altında silah eğitimi aldığı iddiaları gündeme gelmiştir. Finsbury Park Camisi örneği, ibadet yerleriyle terör tehdidinin bir arada düşünülmesine yol açmıştır.¹⁰¹⁵

İşçi Partisi hükümeti, 7 Temmuz saldırılarının ardından ibadet yerlerinde radikalizmin yayılma fırsatı bulduğu fikrinden hareketle, polisin ibadet yerlerinde arama ve tutuklama yapmasına ve ibadet yerlerini geçici olarak kapatmasına izin veren düzenlemeler getirmek istemiştir.¹⁰¹⁶ Önleme stratejisinin hazırlık aşamasında

¹⁰¹² Protection of Freedoms Act (2012), Bölüm:4, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/9/part/4/enacted>, (21.10.2015).

¹⁰¹³ MÜCADELE II, s.27.

¹⁰¹⁴ Josh Halliday, “Abu Hamza: from Egypt to a US Prison via Finsbury Park Mosque”, **The Guardian**, 20.05.2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/may/20/abu-hamza-profile>, (20.11.2015); Center for Grassroots Oversight, “Complete 911 Timeline”, http://www.historycommons.org/timeline.jsp?timeline=complete_911_timeline&other_al-qaeda_operatives=moussaoui, (21.11.2015).

¹⁰¹⁵ Jason Burke, “AK-47 Training Held at London Mosque”, **The Guardian**, 17.02.2002, <http://www.theguardian.com/uk/2002/feb/17/terrorism.religion>, (21.11.2015).

¹⁰¹⁶ 7 Temmuz saldırılarından bir ay sonra dönemin Başbakanı Blair, Müslüman toplumuna danışmak suretiyle: “... polise, radikalizmi kışkırtma merkezi olarak kullanılan ibadet yerlerini kapatmak için yeni bir yetki vermeyi...” tasarladıklarını ve Müslüman toplumundan: “...Britanya vatandaşı olmayan,...vaaz vermesi uygun olmayan ve ileride ülke topraklarından çıkarılacak olan...” imamların kimler olduğunun belirlenmesinde destek beklendiğini açıklamıştır. Blair, 7 Temmuz Konuşması.

dini cemaatlerle yapılan konsültasyonda MCB, radikalizmin tek başına terörizmle aynı anlama gelmediğini vurgulamış, hükümeti bu iki kavramı birbirine karıştırmakla itham etmiştir. MCB, tek bir olumsuz örnekten genelleme yapılarak camilerin terör yuvası olarak değerlendirilmesine tepki göstermiş ve polise yetki verilmesi istemini kınamıştır.¹⁰¹⁷ MCB bu değerlendirmelerinde yalnız kalmamış, başka inanç gruplarının temsilcileri de tepki göstermiştir.¹⁰¹⁸ Tepkilerin sonucunda ibadet yerlerini kapatma izni veren hüküm 2006 yasa teklifinden çıkarılmıştır.¹⁰¹⁹

Kimlik kartları konusu, hem sığınma, göç ve vatandaşlık alanı hem de terörle mücadele politikası ile ilişkilidir. 2003 yılında ortaya atılan ve önce yabancılara zorunlu kılınması, ardından giderek vatandaşlara da temin edilmesi hedeflenen biyometrik kimlik kartı uygulaması, sığınmacılar, göçmenler, adi suç veya terör suçu işleyenlerin kimlik tespitinin yanı sıra, sosyal hizmetlerin dağıtımı gibi alanlarda da etkinleştirilmek istenmiştir. Sahiplerinin kişisel verilerini kayda geçirecek ve sürekli gözlem altında tutulmasına izin verecek olan bu uygulama, ortaya atıldığından itibaren güvenlik adına bireysel hak ve özgürlüklere etkileri ile ekonomik maliyeti açısından Muhafazakar Parti muhalefetince eleştirilmiştir.¹⁰²⁰ 2010 yılında Cameron Hükümeti tarafından çıkarılan Kimlik Belgeleri Yasası ile birlikte, ulusal kimlik kartı uygulamasına son verilmiş ve verilerin toplandığı ulusal kimlik kayıtları silinmiştir. Öte yandan, Avrupa Ekonomik Alanı dışından gelen göçmenlere biyometrik oturum izni belgesi uygulaması sürdürülmüştür.¹⁰²¹

4.1.3.3. Entegrasyon Politikası

2001 isyanları ertesinde Müslüman göçmenlerin entegrasyonuna odaklı olarak ortaya konan aktif vatandaşlık anlayışı temelli toplumsal kaynaşma yaklaşımı,

¹⁰¹⁷ The Muslim Council of Britain, “Response to Places of Worship Consultation ‘Preventing Extremism Together’”, <http://www.mcb.org.uk/uploads/response%20Places%20of%20Worship%20FINAL1.pdf>. (20.10.2012).

¹⁰¹⁸ Home Office, **Preventing Extremism Together: Places of Worship Consultation**, <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/cons-prev-extreme/>, (15.08.2012).

¹⁰¹⁹ “Legislation Affecting Muslims”, 07.12.2015, http://www.salaam.co.uk/themeofthemonth/september03_index.php?l=6, (21.11.2015).

¹⁰²⁰ Huysmans ve Buonfino, ss.781-784.

¹⁰²¹ Home Office, “Identity Cards and New Identity and Passport Service Suppliers”, 26.03.2013, <https://www.gov.uk/guidance/identity-cards-and-new-identity-and-passport-service-suppliers#identity-card-cancellation>, (21.11.2015).

7 Temmuz saldırıları sonrasında sürdürülmüştür. 2006'da DCLG Bakanı tarafından sürekli bir danışma organı olarak kurulan Entegrasyon ve Kaynaşma Komisyonu (*Commission on Integration and Cohesion*) Raporunda toplumsal kaynaşma, Cantle Raporu ile benzer şekilde tanımlanmakta, yerel düzeyde kentlilik anlayışına ve toplulukların aktif katılımına ağırlık verilmektedir.¹⁰²² DCLG, bu rapor üzerine hazırladığı belgede, kaynaşmış ve entegre toplumun özelliklerini listelerken, vatandaşlık unsurlarına ağırlık vermiştir.¹⁰²³

- Farklı kökenlerden insanların benzer yaşam fırsatlarına sahip olması,
- İnsanların haklarını ve sorumluluklarını bilmesi,
- İnsanların birbirilerine ve yerel kurumların adil davranacağına güvenmesi,
- Ortak bir gelecek vizyonu ve aidiyet hissi,
- Yeni ve mevcut toplulukların çeşitliliğin değerini kabul etmenin yanında, sahip oldukları ortak şeylere odaklanılması,
- Farklı kökenlerden insanlar arasında güçlü ve olumlu ilişkiler.

Belgede toplumsal kaynaşma, entegrasyon ve ortak değerlere dayalı vatandaşlık anlayışının bunlara temel oluşturması şu ifade ile açıklanmıştır:

Toplumsal Kaynaşma, farklı insan gruplarının iyi geçinebilmesi için tüm topluluklarda olması gereken şeydir. Toplumsal kaynaşmaya en önemli katkıyı sağlayan, yeni yerleşenlerin ve mevcut yerleşiklerin birbirine uyum sağlayabilmesi için olması gereken entegrasyondur... [bahsi geçen toplumsal kaynaşma ve entegrasyon anlayışı], kaynaşmanın inşasında vatandaşlık ve toplulukların güçlendirilmesine daha fazla önem vermektedir... kaynaşmada entegrasyonun öneminin - yeni yerleşenler ve mevcut yerleşikler arasında güven ve olumlu ilişkiler inşa etmede ortak şeylere sahip olmanın - kabul edilmesidir...¹⁰²⁴

Brown döneminde, toplumsal kaynaşma, teşvik edilmenin ötesinde, bir kamu denetimi alanı haline getirilmiştir. Yerel yönetimler ve eğitim kurumları başta olmak üzere kamu kurumlarına, ırk eşitliği ve cinsiyet eşitliği alanlarında yapıldığı gibi, yürüttükleri faaliyetlerin toplumsal kaynaşma etkisini raporlama zorunluluğu

¹⁰²² Commission on Integration and Cohesion, **Our Shared Future**, Haziran 2007, <http://resources.cohesioninstitute.org.uk/Publications/Documents/Document/DownloadDocumentsFile.aspx?recordId=18&file=PDFversion>, (21.11.2015), (Entegrasyon ve Kaynaşma Raporu), s.10.

¹⁰²³ Department for Communities and Local Government, **The Government's Response to the Commission on Integration and Cohesion**, Communities and Local Government Publications, London, Şubat 2008, s.10.

¹⁰²⁴ Government's Response, s.10.

getirilmiş, ve *Ofsted* (*Office for Standards in Education, Children's Services and Skills* - Eğitim, Çocuk Esirgeme ve Beceri Standartları Dairesi) başta olmak üzere kamu denetçilerine bu alanda teftiş görevi verilmiştir.¹⁰²⁵

Cameron Hükümeti, toplumsal kaynaşma hedefini İşçi Partisi iktidarı kadar sahiplenmemiştir, ancak önceki iktidarın aktif vatandaşlık temelli entegrasyon yaklaşımını yasal alanda ve söylem alanında büyük ölçüde muhafaza etmiştir.¹⁰²⁶ Mayıs 2010 genel seçimlerinden, hem terörle mücadele hem de göç ve vatandaşlık politikasında belirleyici makamlar olan Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı ile Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanlığının idaresini üstlenen büyük koalisyon ortağı olarak çıkan Muhafazakar Partinin vatandaşlık ve toplumsal kaynaşmaya ilişkin olarak kullandığı ana kavram, “Büyük Toplum” (*Big Society*) olmuştur. Partinin seçim manifestosunda kullanılan bu kavram ile kastedilen, devlet karşısında toplumu güçlendirmektir. İçeriğinde ise kamu harcamalarının azaltılması ve yerinden yönetim gibi unsurlara sahip, katılımcı, demokratik ve liberal bir reform yaklaşımı görülmektedir.¹⁰²⁷ Sosyo-ekonomik yaklaşımı açısından muhafazakar geleneğe yakın olan büyük toplum kavramı, sosyal sorumlulukların ve yönetim erkinin yerel düzey/topluluklar ve merkezi iktidar arasındaki bölüşümü konusunda İşçi Partisi iktidar döneminin yaklaşımı ile örtüşmektedir.¹⁰²⁸ Koalisyon hükümeti tarafından belge olarak yayınlanan büyük toplum yaklaşımı, önceki iktidar döneminde benimsenen toplumsal kaynaşma ve aktif vatandaşlık anlayışı ile uyumludur. Belgede, gençlerin: “...aktif ve sorumluluk sahibi vatandaşlar olmak için gereken

¹⁰²⁵ Institute of Community Cohesion, “About Community Cohesion”, <http://tedcantle.co.uk/about-community-cohesion/#ccrs>, (21.11.2015).

¹⁰²⁶ Örneğin, Brown döneminde başlatılan *Ofsted*'in okullarda toplumsal kaynaşmayı teftiş görevi kaldırılmış, ancak eğitim kurumlarının toplumsal kaynaşmaya uygun müfredat ve faaliyetler yürütme konusundaki yasal zorunluluğu korunmuştur. Department for Education, “Community Cohesion”, 28.02.2011, <https://www.gov.uk/government/publications/community-cohesion/community-cohesion>, (21.11.2015).

¹⁰²⁷ The Conservative Party, **Invitation to Join The Government Of Britain: The Conservative Manifesto** 2010, <https://www.conservatives.com/~media/files/activist%20centre/press%20and%20policy/manifestos/manifesto2010>, (20.11.2015), ss.vii, ix, 37-39. Manifestonun muhafazakar ideolojiye ilişkin söylem unsurları ise Parçalanmış Toplumumuzu Onarmak başlığı altında aile birliğinin ve kuşaklar-arası ilişkilerin güçlendirilmesi olmuştur (s.35).

¹⁰²⁸ Angus McCabe, “Below the Radar in a Big Society? Reflections on Community Engagement, Empowerment and Social Action in a Changing Policy Context”, University of Birmingham, Third Sector Research Centre, Working Paper 51, Aralık 2010, http://epapers.bham.ac.uk/787/1/WP51_BTR_in_a_Big_Society_McCabe_Dec_2010.pdf, (20.11.2015), ss.4-5.

becerileri geliştirmeleri, farklı kökenlerden insanlarla kaynaşmaları ve toplulukları ile alakadar olmaya başlamaları...” için teşvik edileceği duyurulmaktadır.¹⁰²⁹

Cameron hükümetinin entegrasyona ilişkin temel politika belgesi olan “Entegrasyon için Koşulları Sağlamak” (*Creating the Conditions for Integration*) ile önceki iktidarın yaptığı gibi, ortak değerler, vatandaşların birbirine karşı sorumluluğu ve aktif katılımı vurgulanmıştır. Yine  nceki hükümetlere benzer şekilde entegrasyonun yerel düzeyde, topluluklarda liderliğin teşvikiyle ve çeşitli politika alanları ile etkileşim halinde mümkün olabileceği belirtilmiştir.¹⁰³⁰ Belge,  nceki hükümetlerin, entegrasyonu yoğun hükümet girişim ve müdahaleleriyle sağlamaya çalışmasını eleştirmekle birlikte, g   politikasında entegrasyon gerekliliğinin sürdürüleceğini, hükümetin yerleşik toplulukların kaynaşması konusunda teşvik edici bir tutum içinde olacağını duyurmaktadır.  nceki iktidardan temel farklılığın, kamu kaynaklarının harcanmasında kısıtlamaya gidilmesi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰³¹ Nitekim, toplumsal kaynaşma eliti tarafından Cameron döneminin entegrasyon politikasına yapılan temel eleştiri, uygulama iradesi ve kaynaklarında eksilme olduğu şeklinde dir.¹⁰³²

4.1.3.4. Entegrasyon -  nleme Stratejileri İlişkisi

Önleme stratejisi, radikal İslamcı terör eylemlerinin tekrar etmemesini, İşçi Partisi iktidar döneminde doğrudan, Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümeti döneminde ise dolaylı olarak, İngiltere Müslüman toplumunun ortak değerlerle nitelenen vatandaşlık kimliği temelinde entegrasyonu şartına bağlamaktadır. İşçi Partisi hükümetlerinin  nleme belgelerinde, toplumsal kaynaşma

¹⁰²⁹ HM Government, “Building the Big Society”, Cabinet Office, 18.05.2010, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78979/building-big-society_0.pdf, (21.11.2015), (Big Society). Koalisyonun hükümet programında bu girişim, Sosyal Eylem başlığı altında duyurulmuştur. HM Government, **The Coalition: Our Programme for Government**, Cabinet Office, London, Mayıs 2010, (Coalition Programme), s.29. Toplumsal kaynaşma konusuna ayrıca “siyah, Asyalı ve azınlık etnik toplulukları” ile ilgili Eşitlik başlığı altında yer verilmiştir (s.18).

¹⁰³⁰ Department for Communities and Local Government, **Creating the Conditions for Integration**, Department for Communities and Local Government, London, şubat 2012, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/7504/2092103.pdf, (21.11.2015), (Conditions for Integration).

¹⁰³¹ Conditions for Integration, ss.9-11.

¹⁰³² Institute of Community Cohesion, “About Community Cohesion”, <http://tedcantle.co.uk/about-community-cohesion/#ccrs>, (21.11.2015).

kavramı tercih edilmekte ve bu kavramın stratejinin temelinde yer aldığı görülmektedir. Cameron döneminde çıkarılan Önleme III'te de, toplumsal kaynaşma veya kaynaşma terimleri, entegrasyon kelimesi ile dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Bu kavramların ve bu kavramlarla ilişkili olan birlikte çalışma, topluluklar ve ortak değerlere dair ifadeler ile stratejinin Müslümanların devlet kurumları ve diğer sivil toplum örgütleriyle sürekli bir etkileşim içinde olmasını gerektiren uygulama çerçevesi bir arada değerlendirildiğinde, Müslümanların entegrasyonunu sağlamanın ve/ya korumanın, Önleme stratejisinin temelinde yer aldığı görülmektedir. Bu çerçeve içinde entegrasyonun, hem fikirlerin yayılması hem de hakim topluma sosyal ve siyasi katılımı artırma yoluyla sağlanacağı öngörülmüştür.

İşçi Partisi iktidar döneminde, Önleme stratejisi ile toplumsal kaynaşma ve vatandaşlık ilişkisi, metinler-arası ortak bir söylem çerçevesinde yer almaktadır. Örneğin Blair'in 7 Temmuz konuşması, ideolojik mücadele, ortak değerler, vatandaşlık, göç ve Müslüman entegrasyonunu bir arada ele alan bir metin olup, entegrasyon durumunun Müslüman toplumu ile işbirliği içinde kurulacak bir komisyon tarafından değerlendirileceğini belirtmiş ve bunu terörle mücadele önlemleri arasında sıralamıştır.¹⁰³³ Söz konusu komisyon, Entegrasyon ve Kaynaşma Komisyonu olup,¹⁰³⁴ Önleme I'de Ortak Değerleri Teşvik Etmek başlığı altında, komisyonun, ortak değerleri ve İngiliz dilinin entegrasyonu geliştirmedeki rolü üzerine çalışmalar yaptığı ve stratejinin komisyonun yayınlayacağı rapora uyumlu şekilde yürütüleceği duyurulmuştur.¹⁰³⁵

Entegrasyon ve Kaynaşma Komisyonunun raporu, terörle mücadele konusunu değerlendirmemektedir. Hatta hükümetin Müslüman toplumu ile ilişkilerinde Önleme hedefine öncelik vermesini eleştirmekte, iki politika alanının ayrıştırılması önerilmektedir.¹⁰³⁶ DCLG ise, "Entegrasyon ve Kaynaşma Komisyonu'na Hükümetin Cevabı" isimli belgede, bu eleştiri ve öneriye cevaben, toplumsal kaynaşma - terörle mücadele ilişkisini şöyle açıklamaktadır:

¹⁰³³ Blair, 7 Temmuz Konuşması.

¹⁰³⁴ Department for Communities and Local Government, "Commission on Integration and Cohesion", The National Archives, 08.04.2010, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.communities.gov.uk/archived/general-content/communities/commissionintegration/>, (21.11.2015). İşçi Partisi iktidarının sona erdiği dönemde arşivlenen bu web sayfasında, "İlgilenebileceğiniz diğer konular" başlığı altında Önleme Stratejisine bağlantı verilmektedir.

¹⁰³⁵ Önleme I, s.7.

¹⁰³⁶ Entegrasyon ve Kaynaşma Raporu, s.48.

*... şiddet içeren radikalizm en kaynaşmış topluluklar içinden dahi ortaya çıkabilir, ancak radikal mesajların bu çevrede destek bulması daha az olasıdır... radikalizmin asgariye indirildiği bir toplulukta muhtemel olarak insanlar birbirleriyle ilişki kurmada daha özgüvenli olacak, böylece toplumsal kaynaşma ve ırksal eşitlik artacaktır.*¹⁰³⁷

Bu belgenin kaynaşmış ve entegre toplumun özellikleri listesinde yer alan unsurlar,¹⁰³⁸ Önleme I ve II’de sıralanan ortak değerler içinde yer alan fırsat eşitliği, başkalarına karşı saygı ve başkalarına karşı sorumluluk unsurları ile örtüşmektedir.¹⁰³⁹

Hükümetin toplumsal kaynaşma anlayışını açıklayan bu belge ile Önleme belgeleri arasındaki bir başka ortak nokta, dinler-arası diyalog konusudur. Dinler-arası diyalog, farklı dinlerin ortak zeminini vurgulaması itibarıyla topluluklar-arası etkileşime katkıda bulunmaktadır. Entegrasyon ve kaynaşmaya dair belgede DCLG, dinler-arası diyalog projesini, toplumsal kaynaşma icraatı olarak sunmaktadır.¹⁰⁴⁰ Dinler-arası diyalogun faydaları ve ilgili faaliyetlerin tüm Önleme belgelerinde yer alması, ona aynı zamanda terörle mücadele işlevi yüklendiğini göstermektedir.

Toplumsal kaynaşma terimi, Önleme I’de mücadele yöntemlerine dair ana başlıkların hepsinde bulunmaktadır.¹⁰⁴¹ İnanç Örgütleri ve Liderlerinin Rolünü Güçlendirmek başlığı altında, Vakıflar Komisyonu altında bir “İnanç ve Toplumsal Kaynaşma Birimi” kurulacağı ve fon sağlanacağı duyurulmuştur.¹⁰⁴² Camiler ve İmamlar Ulusal Danışma Kurulu’nun (*Mosques and Imams National Advisory Board* - MINAB) Önleme stratejisine katkısı, toplumsal kaynaşma ve radikalizmle mücadele terimlerinin bir arada kullanılması yoluyla açıklanmıştır.¹⁰⁴³

“Toplumsal kaynaşmayı desteklemek”, Önleme I ’de ortak değerlerle birlikte, fon sağlanacak topluluk örgütlerinin belirlenmesinde bir kriter olarak

¹⁰³⁷ Government’s Response, s.11.

¹⁰³⁸ Government’s Response, s.10.

¹⁰³⁹ Bkz. Önleme I, s.5; Önleme II-b, s.60.

¹⁰⁴⁰ Government’s Response, s.8.

¹⁰⁴¹ Önleme I, ss.7, 9-11.

¹⁰⁴² Önleme I, ss.10-11.

¹⁰⁴³ Önleme I, s.12. MINAB, PET Raporu ışığında dönemin İçişleri Bakanı Clarke’ın isteğiyle 2006 yılında MCB’nin de dahil olduğu bir grup İngiltere Müslüman örgütüne kurulan dini bir danışma organıdır. Müslüman din adamları ve dini kurumlarını ynlendirme rolünün yanı sıra, imam ve camileri temsil etme görevi bulunmaktadır. 2009 yılında faaliyete başlayan MINAB, Önleme stratejisine dahil olan bir girişimdir. Hakan Yılmaz ve Çağla E. Aykaç, **Perceptions of Islam in Europe: Culture, Identity and the Muslim ‘Other’**, I.B. Tauris, London, 2011, ss.175-176.

belirtilmektedir.¹⁰⁴⁴ Önleme II’de de, fonlardan faydalanacak topluluk ve inanç kurumlarının, ortak değerleri savunmanın yanı sıra, “toplumla etkileşim içinde” olması gerektiği belirtilmektedir.¹⁰⁴⁵ Önleme II’de, Önleme - toplumsal kaynaşma ilişkisi, topluluklar öznesi çerçevesinde şu şekilde açıklanmaktadır.¹⁰⁴⁶

*Önleme stratejisi belirli bir cevabı gerektirmektedir, ancak eşitsizlikleri azaltma, ırkçılık ve diğer radikalizm türleri (örneğin aşırı sağ), kaynaşmayı inşa etme ve toplulukları güçlendirme gibi daha geniş kapsamlı topluluk çalışmaları ile bağlantıdan azami ölçüde istifade etmeliyiz... şiddet taraftarı radikallerin bir ‘onlar’ ve ‘biz’ yaratmaya dayalı argümanlarının, kaynaşmış toplulukları kendine çekme ihtimalinin daha düşük olduğu bilinmektedir.*¹⁰⁴⁷

Bu pasajda yer alan kaynaşmış bir toplumda radikal fikirlerin yayılmasının zorlaşacağı görüşü ile Önleme I ve II’de kurulan radikalizm - terörizm bağlantısı, Önleme III’te de mevcuttur.¹⁰⁴⁸ Ancak, radikalizmle mücadelenin entegrasyon politikaları ile, dini ve ırksal nefret söylemine karşı ceza hukuku alanlarında olduğu ifade edilmektedir. Önleme ise, “kişilerin terörist olması veya terörü desteklemesi” ile sınırlandırılan bir strateji olarak tanıtılmaktadır.¹⁰⁴⁹ Bu kavram değişikliği, Cameron Hükümetinin, önceki iktidarın Önleme ile entegrasyon hedefini birbirine karıştırdığı ve Önleme’nin hedeflerinin geniş tutulmasıyla birlikte hem maddi kaynakları israf ettiği hem de entegrasyon amaçlı projelere terörle mücadele çerçevesinde fon verilmesi sonucunda Müslüman toplumunda hükümet tarafından tüm Müslümanların potansiyel terörist olarak algılandığı zannına yol açtığı şeklindeki eleştirilerinin bir sonucudur.¹⁰⁵⁰

Cameron Hükümeti, Önleme III’te entegrasyon ile terörle mücadeleyi birbirine karıştırmamayı vaat etmekle birlikte, belgede ortak değerlere yapılan vurgu ve İngiltere’ye aidiyet duyan entegre olmuş bir toplumda radikalizmin taraftar bulamayacağı fikrinin vurgulanması,¹⁰⁵¹ vatandaşlık temelli entegrasyonun halen terörle mücadele çerçevesinde yer aldığını göstermektedir. Üstelik, hükümetin DCLG tarafından yürütülecek entegrasyon politikasını ortaya koyan Entegrasyon

¹⁰⁴⁴ Önleme I, s.9.

¹⁰⁴⁵ Önleme II-b, ss.60-61.

¹⁰⁴⁶ Önleme II-b, ss.6, 9-10.

¹⁰⁴⁷ Önleme II-b, s.6.

¹⁰⁴⁸ Önleme III, s.13.

¹⁰⁴⁹ Önleme III, ss.24-25.

¹⁰⁵⁰ Bkz. Önleme III, ss.24-25, 28-30.

¹⁰⁵¹ Önleme III, s.13.

için Koşulları Sağlamak isimli belgede, entegrasyonu sağlamada gereken beş koşul içinde, “radikalizm ve hoşgörüsüzlükle mücadelenin” yer alması, hükümetin Önleme stratejisinde entegrasyonla bağlantı kurduğu kadar, Önlemenin hedeflerini de entegrasyon politikasının bir parçası olarak gördüğünü göstermektedir.¹⁰⁵² Diğer bir deyişle, Cameron Hükümetinin Önleme ve entegrasyon belgelerinin söylemi, kendi içinde çelişmektedir. Önleme’yi entegrasyon politikasından ayırmada tutarlı olunmamıştır.

4.1.4. 7 Temmuz Saldırıları Ertesinde Siyasetçi Söylemlerinde Kimlik ve Entegrasyon

Çalışmanın bu kısmında, 7 Temmuz saldırılarından sonraki dönemde Müslümanlarla ilintili olarak tehdit inşası çerçevesinde kolektif kimlik ve entegrasyon konuları, siyasetçi söylemlerinde incelenmektedir. Böylece, terörle mücadele ile sığınma, göç ve vatandaşlık yasalarının ve hükümetlerin strateji belgelerinin ortaya koyduğu söylem çerçevesinin, hem zaman içinde hem de metinler-arasındaki sürekliliği değerlendirilebilecektir.

Güvenlikleştirme literatüründe, 11 Eylül saldırıları ile 7 Temmuz saldırıları arasındaki dönemde terörle mücadele ile sığınma, göç ve vatandaşlık ilişkisine dair iki kapsamlı çalışma mevcuttur.¹⁰⁵³ Söz konusu araştırmalar, bu çalışmanın toplumsal güvenlik, Müslüman entegrasyonu ve kolektif kimlik inşasına dair sorularını yanıtlamamakla birlikte, terörle mücadele ortamında güvenlikleştirmenin söylem süreçlerine ışık tutmakta ve 7 Temmuz saldırıları sonrası dönem ile kıyaslanabilecek bulgular sağlamaktadır.

Tsoukala’nın İngiltere ve Fransa siyasi elitinin terörle mücadele söylemlerini (2001-2003) incelediği çalışmasının bulgularına göre, İngiltere’de 11 Eylül saldırılarının hemen ertesindeki siyasi tartışma alanı, Schmittçi bir ortamı yansıtmaktadır.¹⁰⁵⁴ Blair ve Blunkett, hak ve özgürlükleri kısıtlayan, yürütmeye demokratik kontrolden muaf geniş yetkiler sağlayan 2001 terörle mücadele yasa teklifinin Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ve ulusal insan hakları yasasına aykırı hükümlerini, acil durum önlemleri gerektiren hayati bir tehdide karşı gerekli

¹⁰⁵² Conditions for Integration, ss.4-5.

¹⁰⁵³ Tsoukala, Democracy; Huysmans ve Buonfino.

¹⁰⁵⁴ Tsoukala, Democracy, ss.610-612.

önlemler olarak savunmuşlardır.¹⁰⁵⁵ Tsoukala'nın belirttiğine göre, aynı dönemde siyaset gündeminde yer alan sığınma konusu ile terörle mücadele, siyasetçilerin söyleminde bir araya getirilmiş, Blair ve Blunkett, sığınmacılar arasında teröristlerin bulunabileceği varsayımıyla ulusal ve/ya uluslararası hukuka aykırı dahi olsa: “bir an önce sınır dışı etme” fikrini savunmuştur. Sığınma ve göç politikası ile terörle mücadelenin acil durum önlemleri çerçevesinde bir araya getirilmesi ise, ülkenin sınırları içindeki yabancı ötekinin hedef alındığını göstermektedir.¹⁰⁵⁶

Huysmans ve Buonfino da, İngiltere’de terörle mücadele önlemleri ile sığınma ve göç politikasının geçişkenliğini siyasi elit söylemleri (2001-2005) üzerinden inceledikleri çalışmalarında, özellikle 2001-2004 arası dönemde terörle mücadele tartışmalarının sığınmacı ve göçmenlerin sınır dışı edilmesi odağında iki politika alanını birbirine bağladığını ve burada acil durum siyasetinin hakim olduğu sonucuna varmışlardır.¹⁰⁵⁷ Fakat 2004’ten itibaren, sığınma ve göç politikası ile terörle mücadele alanları, yabancı kökenli radikal İslamcı ideolog ve din adamlarının sınır dışı edilmesi gibi konularda zaman zaman kesişmekle birlikte sürekli bir bağlantı sürdürülmemiştir.¹⁰⁵⁸ Terörle mücadele konulu parlamento oturumlarında sığınma ve göç konuları yer almakla birlikte, sığınma ve göç konulu oturumlarda terörle mücadeleden bahsedilmemiştir. Sığınma ve göç alanında tehdit inşası mevcuttur, ancak tehditler, sığınma ve göçün ekonomik maliyetleri ve toplumsal kaynaşmaya etkileri üzerinden gündeme gelmiştir. Terörle mücadele alanındaki yasama sürecinde ise, 2005 yılına gelindiğinde, gündemde sadece yabancı şüpheliler değil, vatandaşlar üzerinde de etkili olacak kontrol emri gibi konular ağırlık kazanmıştır.¹⁰⁵⁹

7 Temmuz saldırılarını takip eden döneme dair olarak, çalışmanın uygulama kısmı için, seçili siyasi aktörlerin konuşmaları taranmıştır. 7 Temmuz saldırıları ertesinde görev yapan hükümet ve gölge hükümet aktörleri, aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

¹⁰⁵⁵ Tsoukala, Democracy, ss.610-612.

¹⁰⁵⁶ Tsoukala, Democracy, s.612.

¹⁰⁵⁷ Huysmans ve Buonfino, ss.771-774.

¹⁰⁵⁸ Huysmans ve Buonfino, ss.784-786.

¹⁰⁵⁹ Huysmans ve Buonfino, ss.775-778.

Tablo 16: 2005-2015 Döneminde Ana Siyasi Aktörler

HÜKÜMET	GÖLGE HÜKÜMET
BLAIR DÖNEMİ	
Başbakan	Gölge Başbakan
Tony Blair (02.05.1997-27.06.2007)	Michael Howard (06.11.2003-06.12.2005) David Cameron (06.12.2005-11.05.2010)
İçişleri Bakanı	Gölge İçişleri Bakanı
Charles Clarke (15.12.2004-05.05.2006) John Reid (05.05.2006-27.06.2007)	David Davis (06.11.2003-12.06.2008)
Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanı	Gölge Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanı
David Miliband (05.05.2005-05.05.2006) Ruth Kelly (06.05.2006-27.06.2007)	Eric Pickles (23.07.2002-05.12.2005)
BROWN DÖNEMİ	
Başbakan	Gölge Başbakan
Gordon Brown (27.06.2007-11.05.2010)	David Cameron (06.12.2005-11.05.2010)
İçişleri Bakanı	Gölge İçişleri Bakanı
Jacqui Smith (28.06.2007-05.06.2009) Alan Johnson (05.06.2009-11.05.2010)	David Davis (06.11.2003-12.06.2008) Dominic Grieve (13.06.2008-19.01.2009) Chris Grayling (19.01.2009-11.05.2010)
Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanı	Gölge Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanı
Hazel Blears (28.06.2007-05.07.2009) John Denham (05.06.2009-11.05.2010)	Eric Pickles (02.07.2007-19.01.2009) Caroline Spelman (19.01.2009-11.05.2010)
CAMERON DÖNEMİ	
Başbakan	Gölge Başbakan
David Cameron (11.05.2010-15.05.2015)	Harriet Harman (11.05.2010-25.09.2010) Ed Miliband (25.09.2010-08.05.2015) Harriet Harman (08.05.2015-12.09.2015)
İçişleri Bakanı	Gölge İçişleri Bakanı
Theresa May (12.05.2010-15.05.2015)	Alan Johnson (11.05.2010-08.10.2010) Ed Balls (08.10.2010-20.01.2011) Yvette Cooper (20.01.2011-12.09.2015)
Topluluklar ve Yerel Yönetim Bakanı	Gölge Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanı
Eric Pickles (12.05.2010-11.05.2010)	John Denham (11.05.2010-09.10.2010) Caroline Flint (08.10.2010-07.10.2011) Hilary Benn (07.10.2011-11.05.2015)

Kaynak: Yazar tarafından derlenen genel bilgilerdir.

Aktör söylemlerinin bir kısmı göç, terör ve entegrasyon konuları çerçevesinde ana akım basın ve ilgili bakanlık web sitelerinden temin edilen basın açıklamalarının taranması ile Önleme belgelerinde atıf yapılan belirli konuşmaların metinlerine ulaşılması yoluyla elde edilmiştir. Diğer kısmı ise Avam Kamarası oturumlarının taranması ile sağlanmıştır. İngiliz Parlamentosu arşiv servisi, 2006 - 2007 yasama

döneminden itibaren parlamento üyelerinin oturumlarda yasama dönemi itibariyle yaptığı konuşmaların konu bazlı olarak taranmasına imkan vermektedir. Bu kapsamda, 2006-2007 yasama yılından Mayıs 2015 genel seçimlerine kadarki dönemde ana siyasi aktörlerin ulusal güvenlik, terörizm, sığınma, göç, entegrasyon ve topluluklarla ilgili konuşmaları yasama yılı bazında taranmıştır.

Parlamento arşiv taraması sonucunda, ilgili bakanlara yöneltilmiş soruların kısaca cevaplanması dışında tartışmaların gerçekleştiği oturum sayısı, Blair döneminde 6, Brown Döneminde 16, Cameron Döneminde 33 olarak tespit edilmiştir. Bu oturumların büyük kısmında İçişleri Bakanı ve Gölge İçişleri Bakanı yer almaktadır. Taranan Avam Kamarası oturumlarının konu başlıkları itibariyle dağılımı, aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 17: 7 Temmuz Saldırıları Ertesinde Taranan Parlamento Oturumlarının Konu Başlıkları İtibariyle Dağılımı

HÜKÜMET	Terörizm/Terörle Mücadele/Güvenlik	Radikalizm/Önleme	Sığınma, Göç ve Vatandaşlık	Kimlik Kartları
BLAIR	3	1*	2	-
BROWN	9	2	3	2
CAMERON	18	5**	9	1

*: Dinler-arası diyalog konulu bir oturum olup, terörle mücadele çerçevesinde tartışılmıştır.

**: Terörizmi Önleme ve Bastırma başlıklı oturum, terörle mücadele alanındaki oturumlara eklenmiştir.

Kaynak: House of Commons, “House of Commons Debate by MP”, <http://www.parliament.uk/business/publications/hansard/commons/by-mp/>, (20.10.2015) üzerinden yapılan tarama ile yazar tarafından derlenmiştir.

Dört konu başlığı içinde en çok oturum, terör ve güvenlik alanında gerçekleşmiştir. 2005’ten itibaren 3 kez terörle mücadele stratejisi, 2 kez ulusal güvenlik stratejisi, 6 kez terörle mücadele yasası çıkarılmıştır. Sığınma, göç ve vatandaşlık alanından farklı olarak, terörle mücadele yasaları, üst arama yetkisi ve kontrol emri gibi iki ana siyasi parti arasında tartışmalı hükümler içermiş, dolayısıyla yasalaşma süreci uzamış ve sık sık yeniden düzenlenmiştir. Üstelik terörizm konusunda, hükümet stratejisi ve yasalara ek olarak, uluslararası gündem de tartışılmıştır. Bu faktörler göz önüne alındığında, oturum sayısındaki farklılık, şaşırtıcı değildir.

Taramadan edinilen en önemli bulgu, Önleme stratejisi ve terörle mücadele yasalarının içeriğinde olduğu gibi, parlamento tartışmalarında da göç ve göçmen

entegrasyonu ile ilgili konuların ulusal güvenlik ve terörizm altında tartışılmasıdır. Bu oturumlarda terör şüphelilerinin gözaltı süresi, terörü teşvik ettiği düşünülen şahısların ülke sınırlarından içeri sokulmaması, terör şüphelisi yabancı ülke vatandaşlarının sınır dışı edilebilmesi ve terörle mücadelede kontrol emirleri gibi konular tartışılmıştır. Hükümet ve ana muhalefet arasındaki en yoğun tartışmalar, terörle mücadele adına İçişleri Bakanlığı ve emniyet güçlerine aşırı yetkiler verilmesi ile güvenlik - haklar dengesi üzerine yapılmıştır.¹⁰⁶⁰

Blair döneminin terörle mücadele alanındaki tartışmalarında hükümet, halkın Müslümanlar ve diğerleri olarak ikiye ayıramayacağını, bizden olanlar ve terörist ötekiler olarak ayrılması gerektiğini vurgulamıştır. Müslümanların çoğunluğunun terörizme destek vermediğini hatırlatan hükümet, radikal İslamcı terörün İslam dışı olduğunu belirtmiştir. Muhafazakar Parti, hükümetin önerdiği önlemleri prensip olarak desteklediğini belirtmiştir. Başlıca talepler, yurt dışında terör örgütlerine katılan Britanya vatandaşlarına ilişkin önlemler alınması, alınan önlemlerin daha sıkı uygulanması, harcamaların etkililiğinin artırılması olmuştur. Muhalefetin itiraz konusu ise, hükümetin halihazırda yeterince fazla olan iddianamesiz tutukluluk sürelerini giderek daha çok uzatma isteği olmuştur.¹⁰⁶¹

Brown döneminde de ana muhalefet, terörle mücadele önlemlerini büyük oranda desteklemiştir. Yöntemlerin sertliğinden ziyade maliyetleri ve yasama yöntemleri tartışma konusu olmuştur. Örneğin, terör şüphelilerinin hakları açısından terörle mücadele yasalarının Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ve 1998 İnsan Hakları Kanununa aykırı olması tartışılırken ana muhalefet, İngiltere koşullarına has (güvenlik mantığının ağırlıkta olduğu) yeni bir yasa çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir. İşçi Partisi hükümeti ise, bu öneriye fikir bazında karşı gelmemiş, sadece değişikliğin şiddet taraftarı radikal çevrelerin suistimal edebileceği şekilde yapılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁰⁶²

Cameron dönemindeki terörle mücadele oturumlarında, terörle mücadelenin genel hedeflerinde ve uluslararası boyutunda iki ana partinin hemfikir olduğu

¹⁰⁶⁰ Örneğin bkz. House of Commons, “Anti-terrorism Strategy”, 15.01.2007; “Counter-Terrorism”, 07.06.2007; “Counter-Terrorism Bill”, 13.11.2008; “Counter-terrorism and Security Powers”, 13.07.2010.

¹⁰⁶¹ House of Commons, “Anti-terrorism Strategy”, 15.01.2007, cc.550-557; “Counter-Terrorism”, 07.06.2007, cc.421-437; “Counter-terrorism”, 11.06.2007, cc.511-512.

¹⁰⁶² House of Commons, “Counter-terrorism”, 02.07.2007, cc. 680-681; “Counter-Terrorism Bill”, 13.11.2008, cc.633-634.

görülmektedir.¹⁰⁶³ Öte yandan İşçi Partisi, Cameron Hükümetinin terörle mücadele alanında geçmiş iktidar döneminde çıkarılan yasaların insan hakları alanında çelişkili bulunan üst arama yetkisi ve kontrol emirleri gibi hükümlerini haklar lehine değiştirme girişimlerini, güvenlik riski oluşturacağı iddiasıyla ve önceki hükümet dönemindeki terörle mücadele yasalarının Muhafazakar Partinin uzlaşısıyla çıkarılmış olduğunu hatırlatarak eleştirmiştir.¹⁰⁶⁴

Sığınma, göç ve vatandaşlık düzenlemelerine ilişkin parlamento oturumlarına bakıldığında, Huysmans ve Buonfino'nun 2004-2005 yıllarına ait bulgularında olduğu gibi, bu konuların terörle mücadeleden bağımsız olarak tartışıldığı¹⁰⁶⁵ ve tehdit algısının temel olarak göçün ülkeye sosyo-ekonomik maliyetlerine dair olduğu görülmektedir. Gerek Brown, gerekse Cameron dönemlerinde sığınma ve göçe ilişkin temel kaygılar, sığınma ve göç taleplerinin sayı itibarıyla hazmedilemez olduğu, sınır kontrollerinin etkinleştirilmesiyle kısıtlanması gerektiği şeklinde dile getirilmiştir. Parlamento tartışmalarında, 2001 öncesi dönemde olduğu gibi, iki ana siyasi partinin uzlaştığı iki aşamalı bir göç siyasetinin¹⁰⁶⁶ sürdürüldüğü görülmektedir. İki partinin de diğerinin hükümet dönemindeki temel eleştirisi, göç kısıtlarında üzerinde uzlaşılan etkililiğin sağlanamaması olmuştur.¹⁰⁶⁷

Entegrasyon konusu, önceki dönemde olduğu gibi sığınma, göç ve vatandaşlık gündeminde yer almaya devam etmiştir. Blair döneminde topluluklara ve

¹⁰⁶³ House of Commons, "Counter-terrorism", 03.05.2011, cc. 453-458.

¹⁰⁶⁴ House of Commons, "Counter-terrorism and Security Powers", 13.07.2010, cc.797-799; "Terrorism Act 2000 (Section 44)" 08.07.2010, cc.540-543; "Terrorism Prevention and Investigation Measures Bill", 07.06.2011, cc.69-80.

¹⁰⁶⁵ Mohammed Ahmed Mohamed'in durumu, terörle mücadele gündeminin sığınma, göç ve vatandaşlık yasalarının tartışılmasında yer aldığı bir istisna olmuştur. İngiliz vatandaşı olan Mohamed hakkında, 2010 yılından itibaren terör şüphesi nedeniyle önce kontrol emri, ardından TPIM çıkarılmış, 2011'de Somali'den İngiliz yetkililerce İngiltere'ye geri gönderilmesinden sonra kontrol emri ve TPIM'i ihlal ettiği gerekçesiyle aranırken kaçmıştır. Halen kaçak olan Mohamed'in adına açılan dava, 2014 yılında kazanılmış, İngiliz yargısı, kamu otoritesinin kontrol emri usullerine uymadığına, hem ulusal, hem uluslararası hukuku ihlal ettiğine hükmetmiştir. Öte yandan bu hüküm, Mohamed'in terör şüphesi altında yargılanmasını kapsamamaktadır. Royal Courts of Justice, [2014] EWCA Civ 559, 20.05.2014, <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2014/05/mohamed-and-cf-v-sshd.pdf>, (10.05.2016). Mohamed'in terör suçu nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılması ise, başlı başına bir Parlamento gündem konusu oluşturmuştur. House of Commons, "Mohammed Ahmed Mohamed", 04.11.2013, cc.23-35. Terör suçu nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılan Mohamed'in, Cameron Hükümetinin Göç Yasası teklifinde vatandaşlıktan çıkarma yetkileri alanında kişileri vatansız bırakmama ilkesine yer vermesi, bu bireyin yeniden vatandaşlığa alınması ihtimaline karşı, İşçi Partisinden tepki çekmiştir. House of Commons, "Immigration Bill", 30.01.2014, cc.1038-1039.

¹⁰⁶⁶ Bkz. Favell, *Philosophies of Integration*.

¹⁰⁶⁷ House of Commons, "Immigration Controls", 21.10.2008, cc.166-227; "Points-based Immigration System", 23.03.2009, cc.13-15; "Controlling Migration", 23.11.2010, cc.169-172; "Migration", 24.01.2011, c.7; "Immigration Bill", 22.10.2013, cc.156-157; "Migration Target", 05.01.2015, c.7.

toplumsal kaynaşmaya dair oturumlarda entegrasyon ve dinler-arası diyalog konuları, göç ve vatandaşlıktan ziyade, terörle mücadelenin Önleme hedefinin, yukarıda incelenen ilgili belgelerinde, ortak değerlerin radikalizmi önleyeceği ve bunun da toplulukların kaynaşmasıyla gerçekleşeceği şeklinde kurulan söylem çerçevesinde açıklanmıştır. Bu dönemde ana muhalefetin, toplumsal kaynaşma hedefinin Önleme ile bağdaştırılmasına değil, Önleme çerçevesinde topluluk örgütlerinden çok din adamları ile işbirliğine gidilmesi gibi yöntemlerine itirazları olmuştur.¹⁰⁶⁸ Brown ve Cameron dönemlerinde ise, entegrasyonun aile birleşimi dahil olmak üzere, hem sığınma ve göç sırasında hem de sürekli oturum hakkı elde etme veya vatandaşlık kazanımında koşul olarak öne sürülmesi ve ana muhalefet tarafından bu yaklaşımın desteklenmesi devam etmiştir.¹⁰⁶⁹ Önleme ve entegrasyon konularına özel oturumlar da gerçekleşmiştir. Bunlar aşağıdaki tabloda görülebilir.

Tablo 18: 7 Temmuz Saldırıları Sonrasında Önleme - Entegrasyon Konulu Parlamento Oturumları

BLAIR DÖNEMİ		
Tarih	Oturum Başlığı	Bakanlık
20 Kasım 2006	Topluluklar ve Yerel Yönetim/Çevre, Gıda ve Kırsal Meseleler	DCLG
12 Aralık 2006	Toplumsal Kaynaşma	DCLG
27 Mart 2007	Dinler-Arası Diyalog Forumları	DCLG
BROWN DÖNEMİ		
Tarih	Oturum Başlığı	Bakanlık
21 Nisan 2009	Şiddet İçeren Radikalizm (Önleme)	DCLG
26 Ekim 2009	Önleme	İçişleri
CAMERON DÖNEMİ		
Tarih	Oturum Başlığı	Bakanlık
7 Haziran 2011	Önleme Stratejisi	İçişleri
14 Temmuz 2010	Terörizmi Önleme ve Bastırma	İçişleri
8 Temmuz 2013	Radikalizm ve Entegrasyon	DCLG
9 Haziran 2014	Radikalizm	İçişleri
23 Mart 2015	Radikalizm	İçişleri
23 Mart 2015	Radikalizmle Mücadele Programları	İçişleri

Kaynak: Parlamento oturumları taramasından yazar tarafından derlenmiştir.

¹⁰⁶⁸ House of Commons, “Communities and Local Government/Environment, Food and Rural Affairs”, 20.11.2006, cc.263-268; “Community Cohesion”, 12.12.2006, cc.716-720; “Inter-Faith Forums”, 27.03.2007, cc.716-720.

¹⁰⁶⁹ House of Commons, “Earned Citizenship”, 20.02.2008, cc.351-364; “Controlling Migration”, 23.11.2010, cc.169-170; “Family Migration”, 11.06.2012, cc.48-52; Theresa May, “Home Secretary Speech on 'An Immigration System that Works in the National Interest'”, 12.12.2012, <http://www.homeoffice.gov.uk/media-centre/speeches/home-secretary-imm-speech-dec12>, (21.11.2015).

İngiltere’de, güvenlik, terörle mücadele, sığınma, göç ve vatandaşlık konuları öncelikli olarak İçişleri Bakanlığının sorumluluk alanıdır. Entegrasyon konusu ise esasen, topluluklardan sorumlu en üst birim olan DCLG’nin sorumluluk alanına girmektedir. Parlamento oturumlarında Önleme - entegrasyon ilişkisi, Blair döneminde DCLG Bakanı tarafından açılan toplumsal kaynaşma ve topluluklarla ilgili oturum başlıkları altında kurulmuş olup, hükümet tarafından kurulan Önleme - toplumsal kaynaşma ilişkisinin söylem çerçevesi, dönemin Önleme stratejisine ilişkin belgelerde yer aldığı gibidir.¹⁰⁷⁰ Brown ve Cameron dönemlerinde, sadece topluluk ilişkileri, entegrasyon veya toplumsal kaynaşma başlıkları ile açılmış herhangi bir oturum yoktur. Öte yandan, Önleme üzerine İçişleri veya DCLG bakanları tarafından açılan oturumlar gerçekleştirilmiştir. Cameron döneminin Önleme stratejisinde entegrasyonun ayrı bir politika alanı olarak belirtilmesine rağmen, Önlemeye ilişkin açılan oturum başlıkları içinde “Radikalizm ve Entegrasyonun” bir arada bulunması, önceki hükümet dönemlerinde Önleme ve entegrasyon arasında kurulan bağlantının siyasetçilerin söylemleri içinde de sürdürüldüğünü kanıtlamaktadır. Üstelik, 2011 yılında MÜCADELE III ile birlikte Önlemenin tanımından radikalizm terimini çıkararak terör kavramıyla kısıtlama gerekliliğini belirten Cameron hükümeti döneminde parlamentoda Radikalizm başlıklı oturumlar açılması, vaat edilenin aksine, terörizmle radikalizm ilişkisinin bu iktidar döneminde de devam ettirildiğini göstermektedir.

Brown döneminin Önleme oturumlarında ana muhalefet, entegrasyonun yeri dahil olmak üzere, Önleme hedeflerine yönelik herhangi bir eleştiri getirmemiştir. Muhafazakar Parti, hükümetin terörle mücadele alanında hükümete talep ettiği desteği vermeyen MCB ile ilişkileri askıya alma ve Hizb-ut Tahrir ve Hizbullah başta olmak üzere radikal örgütlerin yasaklanması kararını desteklemiş, ileride Önleme III’te belirtileceği gibi, Önleme fonlarından radikal grupların faydalandırılması konusunda kaygısını dile getirmiştir.¹⁰⁷¹ Diğer eleştiriler, harcamaların miktarı ve etkililiği üzerinedir.¹⁰⁷²

¹⁰⁷⁰ House of Commons, “Communities and Local Government/Environment, Food and Rural Affairs”, 20.11.2006, cc.263-268; “Community Cohesion”, 12.12.2006, cc.716-720; “Inter-Faith Forums”, 27.03.2007, cc.716-720.

¹⁰⁷¹ House of Commons, “Violent Extremism (Prevention)”, 21.04.2009, ss.139-141.

¹⁰⁷² House of Commons, “Prevent”, 26.10.2009, cc.7-10.

Cameron döneminde ise, iktidar değişikliği ile bağlantılı olarak, Önleme üzerine daha yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu dönemde gerek Önleme hedefi, gerekse Önleme - entegrasyon ilişkisi sürdürülmüştür. İçişleri Bakanı May, Cameron'ın Önleme III'te atıf yapılan¹⁰⁷³ Münih konuşmasına istinaden ortaya koyduğu yeni Önleme Stratejisini tanıtırken, terörizmi gerçekleştirmeden önlemek üzere: "...bölünmüş topluluklarımızı entegre etmede yeni bir yaklaşım..." gerektiği tespitiyle söze başlamış, ancak Önleme III'te belirtildiği şekilde, entegrasyonun önceki hükümetin ele aldığı gibi terörle mücadele alanıyla sınırlı olmadığını, İçişleri'nin yetki alanından çıkartılarak DCLG'nin yetki alanında sürdürüleceğini dile getirmiştir.¹⁰⁷⁴ Gölge İçişleri Bakanı Cooper, Muhafazakar Partinin muhalefet döneminde İşçi Partisi hükümetinin Önleme stratejisini desteklediğini hatırlatarak, Önleme III ile stratejiyi geliştirmede, bütçe kısıtları getirerek, eğitim kurumları ve sivil toplumun desteğini almadan uygulamaya kalkışarak iddia ettiği hedeflere ulaşamayacağını iddia etmiştir.¹⁰⁷⁵ Cameron döneminde Önleme üzerine yapılan parlamento tartışmalarında ne hükümet, ne de ana muhalefet açısından temel hedeflerin değişmediği, anlaşmazlığın bütçe, uygulama biçimleri ve bunların etkililiği üzerine yaşandığı görülmektedir.¹⁰⁷⁶

Siyasetçi söylemlerinde, terörle mücadele ve Önleme stratejisi çerçevesinde radikal terörist ötekine karşı gerçekleştirilen kolektif kimlik inşası, strateji belgelerinin içeriği ile örtüşmektedir. Blair, Önleme stratejisini öne sürdüğü konuşmasında, teröre destek verenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını ve sınır dışı edilmesini sağlayacak önlemleri şöyle savunmuştur:

*...Britanya'ya gelmek bir hak değildir ve insanlar buraya gelmiş olsa bile, burada kalmak beraberinde bir görev getirir. Bu görev, Britanyalı yaşam biçimini devam ettiren değerleri paylaşmak ve desteklemektir. Bu görevi ihlal eden ve nefrete tahrik etmeye çalışan veya ülkemize ve halkına karşı şiddete karışanların burada hiçbir yeri yoktur.*¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷³ Önleme III, ss.2-4.

¹⁰⁷⁴ House of Commons, "Prevent Strategy", 07.06.2011, cc.52-53.

¹⁰⁷⁵ House of Commons, "Prevent Strategy", 07.06.2011, cc.53-55.

¹⁰⁷⁶ House of Commons, "Prevent Strategy", 07.06.2011, cc.52-64; "Prevention and Suppression of Terrorism", 14.07.2010, cc.1006-1033; "Extremism and Integration", 08.07.2013, cc.5-6; "Extremism", 09.06.2014, cc.245-263; "Anti-radicalisation Programmes", 23.03.2015, cc.1100-1101; "Extremism", 23.03.2015, cc.1102-1103.

¹⁰⁷⁷ Blair, 7 Temmuz Konuşması.

Blair döneminin DCLG Bakanı Kelly, Önleme konulu demecinde, ana akım Müslüman toplumunu dahil ettiği, ortak değerler üzerinde birleşen çeşitli bir toplum olarak nitelendirdiği Britanya'yı, hem İslami hem de aşırı sağcı radikalizme karşı şöyle inşa etmiştir:

*Müslüman topluluklarımızın büyük çoğunluğu, diğer topluluklarda olduğu gibi, aynı değerleri paylaşıyor: hukuka ve başkalarına saygı; ifade özgürlüğü; fırsat eşitliği; başkalarına karşı sorumluluk. Bunlar çoğulcu bir toplumun belkemiğidir. Ancak bunları zayıflatmak isteyen küçük bir azınlık var. Nefret ideolojilerine meydan okumamız şart.*¹⁰⁷⁸

Brown döneminin İçişleri Bakanı Smith de, Önleme stratejisi konulu demecinde radikalizme karşı kolektif kimliği benzer şekilde inşa etmiştir:

*Radikaller her ne isterse istesin, ülkemiz nefret üzerine kurulu değildir. Ortak değerler - hoşgörü, merhamet, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne saygı - üzerine kuruludur. Özünde, herkes için adil kurallar ve adil söz hakkına dairdir... en temel cevabımız, her inanç ve kökenden insanın ortak değerlerimizi savunması olacaktır.*¹⁰⁷⁹

Kolektif kimliğin, Önlemenin parçası olarak “ortak değerler” veya “değerlerimiz” kavramları çerçevesinde nitelendirilmesi, Brown ve Cameron dönemlerinin parlamento oturumlarında da görülmektedir. Bu oturumlarda değerler terimi esasen, Önleme fonlarından faydalanan grupları nitelemek için kullanılmıştır.¹⁰⁸⁰

Cameron döneminde siyasi aktörler tarafından bahsedilen değerlerin içeriğine bakıldığında, 2001 isyanları ertesinde isyan raporları ve hükümetin toplumsal kaynaşma söyleminin ve 7 Temmuz sonrasındaki Önleme belgelerinin içeriğine benzerlik gösterdiği görülmektedir. Başbakan Cameron'un Önleme III'te bahsedilen¹⁰⁸¹ İslami radikalleşme konulu Münih konuşması¹⁰⁸² ile Başbakan

¹⁰⁷⁸ Ruth Kelly, “We Have been Wrong on How to Tackle Home-Grown Terrorism”, 18.03.2007, **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2007/mar/18/comment.politics4>, (21.11.2015).

¹⁰⁷⁹ Jacqui Smith, “Home Secretary's Speech at the Conference on Preventing Violent Extremism”, The National Archives, 10.12.2008, <http://tna.europarchive.org/20100419081706/http://press.homeoffice.gov.uk/Speeches/hs-speech-violent-extremism.html>, (21.11.2015).

¹⁰⁸⁰ House of Commons, “Prevent Strategy”, 07.06.2011, cc.53,140-141; “Extremism”, 09.06.2014, c.214.

¹⁰⁸¹ Önleme III, ss.2-4.

¹⁰⁸² David Cameron, “PM's Speech at Munich Security Conference”, Cabinet Office, 05.02.2011, <http://www.number10.gov.uk/news/pms-speech-at-munich-security-conference/>, (21.11.2015), (Münih Konuşması).

Yardımcısı Clegg'in bu konuşmayla bağlantılı olan Britanya toplumu ve Önleme konulu Luton konuşmasında,¹⁰⁸³ aşırı sağa ve İslami radikalizme karşı çoğulcu ve demokratik değerlere dayanan bir Britanya kimliği tanımlanmakta, bu kimlik anlayışı, radikal İslamcı terörle mücadelenin temeline yerleştirmektedir.

Cameron, Münih konuşmasında, önceki hükümet döneminin ve kendi hükümetinin Önleme stratejilerine benzer şekilde, inananları “barışçıl” olan İslam dini ile “Batı demokrasisi ve değerlerine” karşı olan radikal İslamcı ideolojinin¹⁰⁸⁴ birbirinden ayrı tutulması gerektiğini belirtmiştir. Batı ülkelerinde, aşırı sağın söyleminde yer aldığını belirttiği Medeniyetler Çatışması tezine olduğu kadar, “ılımlı solun” başta fakirlik ve Müslüman ülkelere yönelik müdahaleler olmak üzere, İngiltere Müslüman toplumunun sorun ve kırılganlıklarının çözümü halinde teröre desteğin son bulacağı fikrine de karşı olduğunu söylemiş, ve radikal ideolojilerin ulusal kimliğe aidiyet eksikliği nedeniyle taraftar bulduğunu iddia etmiştir. Radikalleşmenin önüne, devletin farklılıklar karşısında tarafsız kalmaya son vererek, “kuvvetli liberalizm” (*muscular liberalism*) anlayışı ile toplumda ortak değerlerin (ifade özgürlüğü ibadet özgürlüğü, demokrasi, hukukun üstünlüğü ile ırk, cins ve toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak eşit haklar) yerleştirilmesi yoluyla geçilebileceğini iddia etmiştir. Geçmişin çokkültürcü entegrasyon siyasetini kolektif kimliği kuvvetlendirmemesi nedeniyle eleştiren Cameron'ın İngiliz diline hakimiyeti, aidiyeti ve özellikle yerel girişimler çerçevesinde toplumsal katılımı vurguladığı bu konuşması, 2001 isyanlarından sonra İşçi Partisi hükümetlerince ortaya konan aktif vatandaşlık çerçevesinde toplumsal kaynaşma anlayışını büyük oranda yinelemektedir.¹⁰⁸⁵

Clegg de, “değerler savaşı” olarak nitelendirdiği radikal İslamcı terörle mücadelede, toplumun liberal demokratik değerlerinin aidiyeti sağlayacak şekilde yeniden üretilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Çokkültürlü¹⁰⁸⁶ olarak

¹⁰⁸³ Nick Clegg, “Deputy Prime Minister’s Speech on the Open, Confident Society”, Cabinet Office, 03.03.2011, <https://www.gov.uk/government/speeches/deputy-prime-ministers-speech-on-the-open-confident-society>, (21.11.2015), (Luton Konuşması).

¹⁰⁸⁴ Cameron’a göre şiddeti savunmasalar dahi, bu değerlere kaşıt oldukları için tüm İslami radikallerle mücadele edilmeli, tolerans gösterilmemelidir. Bu ifade, “şiddet içeren radikalizm” kavramı odağında şekillendirilen, Brown hükümetince yayınlanan Önleme II’den farklılık arz etmektedir.

¹⁰⁸⁵ Cameron, Münih Konuşması.

¹⁰⁸⁶ Burada kullanılan çokkültürlülük terimi, önceki iktidar dönemindeki olduğu gibi, kültürel grupların özerkliği anlamındaki çokkültürcü modeli ifade etmemekte, hem asimilasyona hem de

nitelendirdiği Britanya toplumunu, toplumsal ayrışmanın olmadığı, fikirlerin birbiriyle rekabet ettiği, ancak birbirine karşıt olmadığı “açık toplum” kavramı ile nitelendirmiştir. Cameron tarafından sıralanan ortak değerleri yineleyerek, bunların İslam’a veya herhangi başka bir dine aykırı olmadığını belirtmiştir. Yine benzer şekilde, toplulukların ortak değerler çerçevesinde kaynaşması gerektiğine, “büyük toplum” kavramı çerçevesinde vatandaşların özellikle yerel düzeyde güçlendirileceğine dikkat çekmiştir. Cameron’dan farklı olarak, hükümetin radikalizmle şiddete başvurmayı ayırt edeceğini, politikaların güvenlik ile hakların ve haklar ile sorumlulukların dengesini koruyacağını vurgulamıştır.¹⁰⁸⁷

İçişleri Bakanı May, Önleme stratejisini açıklar ve savunurken, Cameron ve Clegg gibi, İslam dini ile radikal İslamcı terörizmin bir tutulmadığını hatırlatmıştır. Terörist veya teröre destek veren ötekilere karşı, önceki iktidar döneminde Önleme stratejisi ile sınırlanan, ancak kendi iktidarlarında genel bir vatandaşlık ve entegrasyon politikası çerçevesinde teşvik edileceğini belirttiği değerler olarak demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve kanun önünde eşitliği sıralamıştır.¹⁰⁸⁸

4.2. İSTİSNA SİYASETİ DEĞERLENDİRMESİ

7 Temmuz saldırılarını takip eden dönemde, güvenlikleştirme söylemi, 2001 isyanlarını takip eden döneme benzer şekilde çerçevelenmiş, ancak bu kez kolektif kimliği tehdit eden öteki olarak radikal İslamcı teröristler ve onları destekleyenler belirtilmiştir. Teröre karşı ideolojik mücadele amacıyla ortaya konan Önleme stratejisi, İşçi Partisi iktidar döneminde doğrudan, ardından gelen Koalisyon Hükümeti sırasında ise dolaylı olarak, terörle mücadeleyi entegrasyon ile ilişkilendirmiştir.

Aşağıda, İngiltere Müslüman toplumu ve entegrasyonlarıyla ilgili önlemler, istisna siyaseti ve/ya huzursuzluk siyaseti açısından, ilgili politika alanları itibarıyla değerlendirilmektedir.

toplumsal tecrit anlamına gelen herkesin kendi kültürüyle sınırlı kalmasına karşı olarak ortaya konan entegrasyon yaklaşımına tekabül etmektedir.

¹⁰⁸⁷ Clegg, Luton Konuşması.

¹⁰⁸⁸ House of Commons, “Prevent Strategy”, 07.06.2011, cc.53-61; “Extremism”, 23.03.2015, cc.1102-1103.

4.2.1. Sığınma, Göç ve Vatandaşlık

7 Temmuz saldırıları ile 2015 genel seçimleri arasındaki dönemde, 2001 isyanları ertesinde benimsenen yönetimli göç yaklaşımı ve entegrasyon koşulluluğunun sürdürüldüğü görülmektedir. Sığınmacı ve göçmen sayısının azaltılması, sahte sığınmacı ve göçmenlerin tespit edilmesi, yasadışı göçü önleme ve yasal göçü sınırlandırmaya odaklanan göç yönetimi yaklaşımı, genel hedefleri itibariyle iki ana siyasi partinin üzerinde uzlaştığı normal siyaset düzleminde gerçekleştirilmiş olduğundan, güvenlikleştirmenin istisna siyaseti koşullarını yerine getirmemektedir. Entegrasyon koşulluluğunu da istisna siyaseti göstergesi olarak nitelendirmek mümkün değildir.

Bu dönemde öncekine kıyasla göç kısıtlamaları artırılmış, entegre olmayan sığınmacı ve göçmenlerin kabul edilmemesi sürdürülmüş ve vatandaşlık kazanımı dahil olmak üzere entegrasyona ilişkin kriterler (dil ve Birleşik Krallık'ta Yaşam testleri) zorlaştırılmıştır. İşçi Partisi hükümeti, “kazanılmış vatandaşlık” yaklaşımıyla ceza hukukundan izler taşıyan bir vatandaşlık deneme süresi ve buna ilişkin bir puanlama sistemi getirmiştir. Vatandaşlara ve göçmenlere kişisel verilerin korunması hakkına aykırı şekilde biyometrik kart uygulaması ortaya koymuştur. Cameron hükümeti, vatandaşlık deneme süresi ve puanlama sistemini sona erdirmiş, biyometrik kartları vatandaşlar için kaldırmıştır. Ancak göçmenlere biyometrik kart uygulaması sürdürülmüştür. Cameron hükümeti döneminde ayrıca, göçmenlerin kamu kaynaklarına erişimi ve göçmenlerin idareyi temyiz hakkı kısıtlanmış, yasadışı göçle mücadele ve sınır güvenliğine daha da fazla eğilinmiştir.¹⁰⁸⁹

Bu önlemler, özel olarak Müslümanlara olmasa dahi göçmenlere yönelik olarak haklardan ziyade güvenlik yaklaşımının 2001-2005 arasındaki döneme kıyasla daha hakim konuma geçtiğini göstermektedir. Kısıtlayıcılığı, yürütmeyi güçlendirmesi ve gerek fiziki, gerekse ulusal topluluğun sınırlarını korumak için sürekli bir çabayı içermesi açısından bu tür uygulamaların huzursuzluk siyaseti özelliği gösterdiği söylenebilir.

¹⁰⁸⁹ Wagner; Gower, Wilson, Powell, Edmonds ve Butcher; Kostakopoulou.

Sığınma, göç ve vatandaşlık alanındaki politikaların güvenlikleştirmenin söylem dışındaki siyaset koşuluna asıl uyumu, bunların terörle mücadele alanıyla kesiştiği durumlarda görülmekte olup, bu kesişim alanı, aşağıdaki kısımda değerlendirilmektedir.

4.2.2. Terörle Mücadele

Terörle mücadele önlemleri, İngiltere'ye sığınmak ve göç etmek isteyen Müslümanları da, yerleşik göçmen ve vatandaş olanları da etkilemektedir. Güvenlikleştirmenin yakın bağlamına ve uygulandığı kesimlere bakıldığında, tek bir dini veya ideolojik gruba yönelik olmayan yasa ve düzenlemelerin, etki itibarıyla Müslümanları olağan dışı uygulamalara maruz bıraktığı görülmektedir. Terörle mücadele alanı, Müslümanlar açısından hem istisna hem de huzursuzluk siyasetinden unsurlar taşımaktadır.

11 Eylül saldırıları ile 7 Temmuz saldırıları arasındaki dönemde, göçmen ve sığınmacılar arasında teröristlerin bulunabileceği endişesi, göç politikasının terörle mücadele ile ilişkilendirilmesine sebep olmuş, bunun sonucunda terörle mücadele yasalarına göç politikasına ilişkin hükümler getirilmiştir. Terör şüphelilerini ve terör propagandası yapacağı düşünülen bireylerin sınırlar içine kabul edilmemesi, sınır dışı edilmesi ve vatandaşlıktan çıkarılması üzerinde yoğunlaşan bu bağlantı, 7 Temmuz saldırıları sonrasında da sürdürülmüştür. Bu değişiklikler, olağan yasama süreçleri içinde ve hükümet - ana muhalefet uzlaşısıyla gerçekleşmiştir. Ancak, diğer terörle mücadele önlemlerinde olduğu gibi, hukuk devleti usulleri pahasına, İçişleri Bakanlığına olağanüstü bir takdir yetkisi tanınmıştır. Dolayısıyla, sığınma, göç ve vatandaşlığa ilişkin terörle mücadele önlemleri, Kopenhag ekolünün istisna siyaseti kriterlerine kısmen uymaktadır.

Terör şüphelilerinin tutukluluk süreleri, polisin üst arama yetkisi ve kontrol emri uygulaması gibi terörle mücadele önlemleri, olağan yasama süreçleriyle belirlenmiştir. Öte yandan bunlar, özellikle Cameron Hükümeti tarafından yenilenmeden önceki biçimleriyle, hem göçmen bireylere hem de vatandaşlara uygulanan, yürütmeye olağan dışı yetkiler tanıyan, yargı kontrolünden kısmen muaf

tutulan, hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesine fırsat veren ve emniyet güçleri başta olmak üzere devlet kurumlarının yetkiyi kötüye kullanımına müsait önlemlerdir.

Cameron döneminde vatandaşlara uygulanmasına son verilen, ancak halen göçmen ve sığınmacılara uygulanan biyometrik kimlik kartları ile birlikte bu önlemler, Müslüman genç erkekler başta olmak üzere ülkede bulunan Müslümanlara orantısız şekilde uygulanmış, profillenmelerine neden olmuştur. Müslüman kesimin içinde teröristlerin barınabileceği düşüncesi, onlara yönelik sürekli bir şüpheciliği ve gözetleme yaklaşımını kurumsallaştırmıştır. İngiltere'nin bu türden terörle mücadele önlemleri, Huysmans ve Buonfino tarafından huzursuzluk siyaseti tespitiye neden olmuş ve kavramın, gündelik yaşama nüfuz eden teyakkuz hali, vatandaşların sürekli gözetlenmesi ve konunun güvenlik profesyonellerine devredilmesi unsurlarının açıklanmasında kullanılmıştır.¹⁰⁹⁰ Bu önlemlerin kişisel verilerin korunmasından ifade özgürlüğüne, çeşitli hak ve özgürlükleri askıya alan özellikleri, bunların istisna siyaseti olarak değerlendirilmesini de mümkün kılmaktadır.

İstisna siyaseti ile ilgili Kopenhag ekolü tarafından verilen örneklerden biri de, devlet imkanları ve enerjisinin güvenlikleştirilen konuya aktarılmasıdır. Ülkede kritik veya şiddetli seviyelerde görülen ve öncelikli olarak radikal İslamcı ideolojiye dayalı olan türdeki terörle mücadele, kamuoyu gündemindeki sürekli önceliği, kullanılan insan kaynakları ve maddi kaynaklar açısından 11 Eylül saldırılarından başlayarak bir seferberlik durumu özelliği göstermektedir. 7 Temmuz saldırıları sonrası dönemin terörle mücadele çerçevesi, bu açıdan da istisna siyaseti koşullarına uymaktadır.

4.2.3. Kimlik ve Entegrasyon

7 Temmuz saldırılarından sonraki dönemde, Önleme hedefi çerçevesinde Müslüman toplumuna yönelik uygulamalar, sığınma ve göç politikasında olduğu gibi, olağan yasama süreçlerini ve hükümetin geleneksel olarak yetkisi dahilinde olan konuları kapsamakta, hak ihlallerine yol açmamaktadır. Öte yandan, Önlemenin toplumsal ayrışmayı terör tehdidi ile bağlantılandırması, Müslüman entegrasyonunun 2001-2005 dönemine kıyasla daha fazla sorunsallaştırılması anlamına gelmektedir.

¹⁰⁹⁰ Huysmans ve Buonfino, ss.781-784.

İşçi Partisi hükümetleri, entegrasyon politikasını Müslümanlarla ilişkili olarak doğrudan Önleme çerçevesine almıştır. Cameron hükümeti döneminde ise, her ne kadar entegrasyon politikasının Önleme'den ayrıştırılacağı vaat edilse de, gerek Önleme III'ün içeriğinde entegrasyona ilişkin ifadelerin olması, gerekse hükümetin entegrasyon alanındaki belgelerinin terörle mücadele ile bağlantılar içermesi, bu vaadin yerine getirilmediğini göstermektedir.

Hükümetler, Önleme çerçevesinde her ne kadar Müslümanların çoğunluğunu ve İslam dinini ortak değerler tanımlı içine katmış ve radikal İslamcı ötekini, ana akım Müslümanlardan “farklılık mantığı”¹⁰⁹¹ ile kurmuş olsa da, bu söylem tek başına yeterli değildir. Bu kez, İngiltere Müslüman toplumunun hükümet tarafından kabul görmesi, dinlenmesi, desteklenmesi veya en azından şüphe altında kalmaması için, ortak değerlere bağlılığını kanıtlaması gerekmiştir. Diğer dini ve etnik azınlıklarla kıyaslandığında bu durum, Müslümanların dolaylı olarak ötekileştirilmesi ve dışlanması anlamına gelmektedir.

Önleme stratejisinin ortaya konma mantığı itibariyle İngiltere Müslüman toplumunun işbirliğini gerektirmesi, hakim toplum aktörlerince kolektif kimliğin, Müslüman toplumunun ve radikal ötekinin tanımında hassas olunmasına ve içerici bir dil kullanılmasına yol açmıştır. Ancak Müslümanların dert ve taleplerinin ne ölçüde ciddiye alındığına bakıldığında, bu kesimin halen ulusal cemaate eşit kabulünde sorun olduğu anlaşılmaktadır. Önleme stratejisinin fikir aşamasında PET Raporu tarafından vurgulanmasına ve Önleme belgelerinde yinelenmesine rağmen, hükümetlerin Müslüman toplumunun kırılganlıklarının başında gelen Müslüman ülkelere yönelik silahlı müdahaleler konusu, tartışmaya açılmamıştır. Örneğin, DCLG Bakanı Kelly, Entegrasyon ve Kaynaşma Komisyonunun kuruluşunu ilan ettiği konuşmasında, dış politikanın “radikalizmin temel bir nedeni olmadığını” ve tek bir topluluğa göre belirlenmeyeceğini belirtmiştir.¹⁰⁹²

Önleme belgelerinin İngiltere Müslüman toplumunun inanç ve eğitim kurumları ile sivil toplum örgütlerine yönelik şüpheli yaklaşımı, bu durumu pekiştirmektedir. İngiltere’de geleneksel olarak devletten büyük ölçüde bağımsız

¹⁰⁹¹ Kolektif kimliğin tanımlanmasında grup içindeki farklılıkların vurgulandığına dikkat çeken bu kavram için bkz. Howarth ve Stavrakakis, ss.10-11.

¹⁰⁹² “UK 'Must Tackle Ethnic Tensions'”, **BBC News**, 24.08.2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5280230.stm, (21.03.2015).

olarak işleyen bu tür kurumlar, terörle mücadele ortamında gözlem ve teftiş alanı haline gelmiştir. Blair Hükümetinin Önleme Stratejisinde, camileri vakıf statüsüne geçirmek, dış ülkelere gelecek din adamlarına entegrasyon şartı getirmek, din adamlarının mesleki yeterlilik standartlarının belirlenmesini sağlamak gibi kontrol önlemleri, inanç kurumlarının güçlendirilmesi adı altında açıklanmıştır.¹⁰⁹³ Brown Hükümetinin Önleme Stratejisinde, inanç kurumları teröristleri veya terörist olmaya yatkın bireyleri barındırmakla itham edilmiştir.¹⁰⁹⁴ Cameron döneminin Önleme stratejisinde, inanç okullarında ortak değerlere uyumsuz fikirlerin benimsendiğine ilişkin tespitler yapılmakta,¹⁰⁹⁵ Müslüman çatı örgütleri, “terörle mücadele etmeyen” kurumlar olarak vurgulanmaktadır.¹⁰⁹⁶ Önleme III’te belirtildiği gibi, özellikle İşçi Partisi döneminde terörle mücadelenin Önleme hedefi ile Takip hedefi birbirine karıştırılmıştır. Buna en çarpıcı örnek, terör şüphelilerinin ve savunmasız bireylerin tespit edilebilmesi için, ibadet yerleri ve üniversitelere girilmesidir.¹⁰⁹⁷ Müslüman bireylerin topluma katılacağı bu alanlarda gözlem altında olması, huzursuzluk siyasetine işaret etmektedir.

Huzursuzluk siyasetinin bir başka göstergesi, güvenlikleştirme konusunun, olağan sorumlulardan güvenlik bürokrasisine devredilmesidir. Terörle mücadele alanına giren her konuda olduğu gibi, entegrasyon meselesinin aslen ırk ilişkileri bürokrasisi ve DCLG’nin sorumluluğu altında olması gerekirken, özellikle İşçi Partisi iktidar döneminde İçişleri Bakanlığının ve Emniyet güçlerinin Önleme çerçevesinde toplumsal kaynaşma konularında taraf haline gelmesi, entegrasyonun huzursuzluk siyaseti çerçevesinde güvenlikleştirildiğini göstermektedir.

¹⁰⁹³ Önleme I, ss.11-12.

¹⁰⁹⁴ Önleme II-b, ss.23-25, 27-29.

¹⁰⁹⁵ Önleme III, ss.68-71.

¹⁰⁹⁶ Önleme III, s.76.

¹⁰⁹⁷ İşçi Partisi iktidar döneminde terör saldırılarını mümkün kılan teknik konularda çalışan yabancı öğrencilerin İçişleri Bakanlığına bildirilmesi talep edilmiş, radikalizmi teşvik gerekçesiyle ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirilmiştir. Bu yaklaşım Cameron döneminde de sürdürülmüştür. Bkz. Alan Johnson, “Home Secretary’s Statement on the Attempted Terrorist Attack on the US and the Implications for Aviation and Border Security”, The National Archives, 05.01.2010, <http://tna.europarchive.org/20100419081706/http://press.homeoffice.gov.uk/Speeches/alan-johnson-terrorist-attack>, (21.11.2015); “Universities ‘Complacent’ over Islamic Extremism, Warns Theresa May”, **The Guardian**, 06.06.2011, <http://www.guardian.co.uk/uk/2011/jun/06/universities-attacked-over-islamic-extremism>, (21.11.2015).

4.3. GENEL DEĞERLENDİRME

7 Temmuz terör saldırılarının failleri arasında İngiltere’de yetişen Müslüman göçmen ve vatandaş bireylerin bulunması, İngiltere Müslüman toplumu içinden teröristlerin çıkabileceğini göstermiştir. İngiltere için, 11 Eylül sonrası dönemde tüm Batı ülkelerinde öncelikli bir güvenlik meselesi haline gelen radikal İslamcı terörizmin bu kez ülke topraklarında yaşanması, tehdidin boyutunu artırmıştır. Bu bağlamda, radikal İslamcı terör örgütlerinin ideolojik söylemi, ciddi bir tehdit olarak güvenlik gündemine alınmış ve bu tehditle mücadelenin ülke içinde, İngiltere Müslüman toplumuna yönelik olarak yürütülmesine karar verilmiştir.

Müslümanların entegrasyonunun, güvenlik çerçevesine artık sadece kamu düzeni değil, kritik bir iç güvenlik meselesine dönüşen terör konusu kapsamına dahil edilmesine neden olan bu gelişmede, güvenlikleştirme anı olarak, Başbakan Blair’in 7 Temmuz saldırıları ertesinde yaptığı konuşma kabul edilebilir. Radikal İslamcı terörizmin sadece failleri ve eylemleriyle değil, ideolojisiyle de mücadele edileceğini duyuran, terörle mücadele kapsamında göç, vatandaşlık ve entegrasyon konularına da değinen Blair’in bu demecinde yer alan yaklaşım ve konuların bir kısmı, Önleme stratejisi ile birlikte politikaya dönüşmüştür.

Terörle mücadele ve ulusal güvenlik stratejilerinin bir alt kolunu oluşturan Önleme stratejisi, İşçi Partisi Blair ve Brown hükümetleri ile Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümeti tarafından genel çerçevesi itibarıyla benimsenen ve sürdürülen bir strateji olmuştur. Önleme stratejisinde, 2001 isyanları ertesinde yapıldığı gibi, ortak değerler ana göstergesi üzerinden liberal, demokratik ve çoğulcu bir vatandaşlık anlayışı ile tanımlanan kolektif kimliğe ve buna bağlı “yaşam biçimimize” yönelik ideolojik bir tehdit varsayılmıştır. Önleme stratejisinin söylemine göre, bu ideolojinin yayılması, hem bireylerin terörist olmasında hem de terörizmin İngiltere Müslüman toplumundan destek sağlamasına yol açacaktır.

Bu varsayım, Önleme stratejisinin sadece siyasi değil, aynı zamanda toplumsal bir güvenlikleştirme söylemine sahip olduğunu göstermektedir. Blair döneminin Önleme stratejisinin tehdit tanımında radikalizmle terörizmin eşdeğer olarak değerlendirilmesi söz konusu iken, Brown döneminde radikalizm kavramı “şiddet içeren” terimiyle sınırlandırılmıştır. Cameron döneminde ise, radikalizmin

terörizmle eşdeğer olmadığı, radikal görüşlerin her zaman şiddet ve terörizme yol açmadığı argümanı üzerinden, stratejinin tehdit tanımı, terörizm ve radikal İslamcı terörizm olarak daraltılmıştır.

Önleme stratejisinin söyleminde, 2001 isyanları ertesinde olduğu gibi, kolektif kimliğe tehdit oluşturan ötekiler içinde aşırı sağ da kapsanmış, ancak strateji esasen radikal İslamcı terörizm ve Müslümanlar üzerine odaklanmıştır. Önceki dönemde olduğu gibi güvenlikleştirici söylem, tehdidin sona ermesi için, İngiltere Müslüman toplumunun kolektif kimliğe uyumu ve toplumla olumlu etkileşimler çerçevesinde sosyal ve siyasi entegrasyonunu şart olarak göstermektedir. Bu söylem, İngiltere Müslümanlarını “farklılık mantığı” ile inşa etmekte, bu kesimi radikal İslamcı terörizme başvurma veya destekleme riski bulunan ötekiler ile şiddet taraftarı olmayan, ortak değerlerimizi benimsemiş olan ve dini kimlikleri ile Britanyalılık arasında çatışma yaşamayan çoğunluk olarak ikiye ayırmaktadır. Birincisi tehdit olarak görülürken, ikincisini teşkil eden ana akım Müslümanlar kolektif kimlik tanımında içerilmiş ve tehditle mücadelede hükümete destek olmaları beklenmiştir.

Bu söylem çerçevesi ile Önleme stratejisinin başarı ile yürütülebilmesi için şart olan ana akım İslam’ı ve Müslümanları ulus kimliği tanımında kapsayan bir dil benimsendiği görülmektedir. Fakat, özellikle İşçi Partisi iktidar döneminde Müslüman topluma ilişkin entegrasyon politikasının Önleme stratejisi çerçevesinde yürütülmesi ve entegrasyonun şart kipinde dile getirilmesi, Önleme dışındaki terörle mücadele düzenleme ve uygulamalarında da görülen Müslümanlardan şüphe durumunun, Önleme’de iddia edildiği gibi Müslüman toplumdaki küçük biz azınlıkla sınırlı olmadığına işaret etmektedir. Önleme stratejisi altında yürütülen faaliyetlerin, Müslümanların potansiyel teröristler ve terör destekçileri olarak algılanması ve entegrasyonlarının terörle mücadele kapsamına alınması neticesinde, aslen terör suçu şüphelileri ile doğrudan ilgili bir strateji olan Takip stratejisinin kapsamında yer aldığı iddia edilmiştir. Bu eleştirileri uyarı olarak değerlendiren Cameron hükümeti, her ne kadar Önleme stratejisini terörizmle doğrudan bağlantılı konularla sınırlandırarak entegrasyon - Önleme bağlantısını koparmaya (Müslüman entegrasyonunu güvenliksizleştirmeye) çalışmışsa da, bu konuda tutarlı olamamıştır.

7 Temmuz saldırıları ertesi dönemde Müslüman entegrasyonunun genel çerçevesini oluşturan göç ve vatandaşlık politikasına bakıldığında, göç kısıtlarının ve

göçmenlerle vatandaşlığı kazanmak isteyenlere uygulanan entegrasyon kriterlerinin zorlaştırıldığı görülmüştür. İki ana siyasi partinin uzlaşısıyla, önceki dönemin iki aşamalı siyaset yapısı sürdürülmüştür.

Terörle mücadele önlemleri ile göç politikası arasındaki ilişkiye bakıldığında, bu bağlantının 11 Eylül-7 Temmuz arası dönemde olduğu gibi sürdürüldüğü görülmüştür. Öte yandan, 7 Temmuz sonrasında, 11 Eylül ertesinde olduğu gibi bir acil durum siyaseti söz konusu değildir. Bu dönemde göçe ilişkin daha da sıkı önlemler alınmamasına ve Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümeti döneminde bazı önlemlerin dozunun azaltılmasına rağmen, terör ve göç bağlantısının sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Terörle mücadele önlemlerinin yerleşik göçmenleri ve vatandaşları etkileyen yönleri ise, Müslümanların potansiyel şüpheliler olarak görülmesi, yürütmenin siyasi rejimin geleneklerinin izin vermeyeceği ölçüde kuvvetlendirilmesi ve hak ihlallerine zemin hazırlayan istisna siyaseti unsurları içermesi olmuştur. Terörle mücadele çerçevesi, aynı zamanda Müslüman toplumuna yönelik olarak sürekli bir teyakkuz durumunu yansıtan huzursuzluk siyaseti özelliği göstermektedir.

Önceki örnek olay ile bir arada ele alındığında bu bulgular, İngiltere Müslüman toplumunun bir iç güvenlik riski olarak değerlendirildiği güvenlikleştirme sürecinin devamlılığına ve İngiltere siyasetinin iki ana siyasi kanadını kapsayan söylemsel hakimiyetine işaret etmektedir. Gerek Müslüman göçmenler genelinde, gerekse entegrasyonları özelinde ötekileştirici unsurlar taşıyan bu hakim söylem, hem bürokratik hem de siyasi söylemde yer almakta ve süreklilik arz etmektedir. Kolektif kimlik ve entegrasyon söyleminin çoğulcu özelliklerine rağmen, içinde ötekileştirmeyi barındırması, ötekileştirmenin güvenlik grameri içinde yer alması ve sürekliliği, İngiltere Müslüman toplumu için dışlanmanın ötesinde, düşmanlık içeren önyargıların sürdürüldüğünü göstermektedir. Bu durum, söylemden siyasaya dönüşen entegrasyon yaklaşımı ile güvenlikleştirme devam ettiği süreçte çözülemeyecek bir çelişki oluşturarak, sağlıklı entegrasyon önünde engel teşkil etmektedir.

SONUÇ

11 Eylül sonrası dönemde Batı Avrupa'daki Müslüman göçmenlerin kimlik farklılığının yaşadıkları ülkelerde bir güvenlik meselesi olarak ele alınmasının, içinde yaşadıkları toplumlara eşitlikçi kabulü önünde engel teşkil etmesi sorunsalından yola çıkan bu çalışmanın temel amacı, örnek ülke İngiltere üzerine yürütülen uygulama çalışmasıyla Müslümanların ötekileştirilmesi sorununu Kopenhag ekolünün ortaya koyduğu güvenlikleştirme kuramı çerçevesinde ve entegrasyon odağında derinlemesine analiz etmek olmuştur.

Güvenlikleştirmenin varlığını tespitin ötesinde nasıl gerçekleştiğini ortaya çıkaran bu analiz, güvenlikleştirmenin üç koşulu içinde “gönderge” ve “tehdidin içeriği” açısından kolektif kimlik temelinde entegrasyon söyleminin incelenmesi, “istisna siyaseti” açısından ise ortaya konan entegrasyon ve entegrasyonla ilişkili politikaların değerlendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın söylem analizi kısmında, Müslümanların entegrasyon eksikliğini bir tehdit olarak çerçeveleyen güvenlikleştirici söylemin, entegrasyon politikalarına da kaynak oluşturan vatandaşlık ve milliyet anlayışı bağlamındaki kolektif kimlik inşasında Müslümanları ötekileştiren unsurları tespit edilmiştir. Politika değerlendirmesi ise, entegrasyona ilişkin politika değişikliklerinin normal siyaset düzlemi dışında yer alıp almadığını, Müslümanlar açısından hak ihlallerine yol açıp açmadığını ve sürekli bir huzursuzluk kaynağına dönüşüp dönüşmediğini irdelemiştir.

Çalışmada ilk olarak, Kopenhag ekolünün güvenlikleştirme kuramını geliştiren çalışmalarda önerildiği şekilde, uygulama çalışmasında incelenecek olan güvenlikleştirmenin uzak bağlamını oluşturan faktörler incelenmiştir. Bu çerçevede, örnek ülke İngiltere’de göç, vatandaşlık, entegrasyon ve Müslüman göçmenlerin kimlikleri ve ötekileştirilmeleriyle ilgili tarihsel bağlam sunulmuştur.

Ötekileştirme - güvenlikleştirme ve entegrasyon ilişkisinin derinlemesine incelendiği İngiltere örneğinde, uygulama çalışmasının başlatıldığı 2001 yılı öncesindeki döneme bakıldığında, Müslüman toplumun entegrasyonunun güvenlikleştirmeye maruz kalmamasına rağmen, ötekileştirme - entegrasyon çelişkisinin mevcut olduğu bulgulanmıştır. İngiltere tarihinde sadece Müslümanların

değil, hakim toplumdan ırk, etnisite, kültür ve inanç bağlamında farklılık gösteren göçmen toplulukların da, bir taraftan ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalırken, diğer taraftan - özellikle İşçi Partisi iktidar dönemlerinde - benimsenen politikalarla topluma içerilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Göçe açık ve kapalı çeşitli dönemler geçiren İngiltere’de, göçmenlerin vatandaşlığa kabulü, diğer Batı Avrupa ülkelerine kıyasla çok daha kolay olmuştur. Çifte vatandaşlığı kabul eden İngiltere’ye gelen ve çoğunluğu Hint Yarımadası kökenli olan Müslüman göçmenler, emperyal vatandaşlık geleneği sayesinde uzun müddet otomatik vatandaşlık hakkı elde etmiştir. Bu kesim, 1981’den itibaren geçerli olan ulusal vatandaşlık döneminde, giderek artan göç kısıtlarına maruz kalmıştır. Vatandaşlığı sonradan kazanmaları da giderek zorlaştırılmıştır.

Vatandaşlığın sonradan kazanımı, hem ulus-devlet kimliğine hem de göçmen entegrasyon modeline ilişkin bir göstergedir. İngiltere’nin kolektif kimlik inşa sürecinde çeşitli göçmen ötekiler (İrlandalılar, Yahudiler gibi) yer almıştır. Öte yandan, İngiltere’nin vatandaşlık ve milliyet anlayışının, çok uluslu ve emperyal geçmişe sahip bir devlet olması, uzun süre vatandaşlığın toprak esasına bağlı olması ve sonradan kazanımının kolay olması nedeniyle, içerik açısından etnik temelli milliyetçilik modeline göre daha zayıf olduğu ifade edilmektedir. Vatandaşlığın, hak ve görevler boyutu ile kimlik ve aidiyete ilişkin boyutunda tespit edilen bu zayıflığın, 1981 Vatandaşlık Kanunu ile başlayan ulusal vatandaşlık döneminde yurttaşlık temelli, ancak kan bağıını da içeren bir vatandaşlık modeliyle telafi edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Nitekim, örnek olay incelemelerinin yer aldığı 2001 yılı ve ertesini dönemde hem entegrasyon politikası hem de göç ve vatandaşlık politikasında, vatandaşlığın bu iki boyutunun daha çok vurgulandığı görülmektedir.

İngiltere’nin göçmen entegrasyon modeli, azınlıkların cemaat özerkliği anlamında bir çokkültürcülük olmamakla birlikte, çoğulcu bir model teşkil etmiştir. 1960’larda İşçi Partisi hükümetlerince biçimlendirilen bu yaklaşım, göçmenlerin kültürel farklılıklarını korumalarına, kamusal alana taşımalarına ve yeniden üretmelerine izin ve destek vermiştir. Göçmenlerin hem dışlanmasına hem de entegrasyonuna ilişkin olarak, ülkeye has bir kavram olan ırk ilişkilerine de bakmak gerekmektedir. Hakim toplumu beyaz ve Hristiyan (Protestan) olan İngiltere’de, dönem dönem yaşanan ırk isyanları ve ardından İşçi Partisi hükümetlerince getirilen

ırk ilişkileri yasaları, Müslümanların da içinde bulunduğu İngiliz Milletler Topluluğu'nun yeni üyelerinden (*New Commonwealth*) gelen, ırk, etnisite ve din temelinde hakim toplumdaki ayrışan göçmenlere ilişkindir. Irk isyanları göçmen azınlıkların beyazlarla çatışmasını ve kamu düzeninin bozulmasında rol almasını ifade ettiği için, ırk ilişkileri yasaları ile göçmenlerin önce ırk, ardından etnisite ve din temelinde ayrımcılıktan korunması ve ırk ilişkileri söylem alanında iyi ırk ilişkileri olarak tanımlanan, isyanların olmadığı bir toplumsal huzur ortamı hedeflenmiştir.

1960'lardan itibaren, sınırlardan içeri kabul ile ilgili olan vatandaşlık ve göç yasaları, hakim siyasi söylemde, yerleşik göçmenlere yönelik ırk ilişkileri çerçevesi ve çoğulcu entegrasyon yaklaşımı ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bu bütünleşik politika alanı, literatürde iki aşamalı siyaset olarak adlandırılan bir model teşkil etmiştir. Buna göre, sınırlardan geçiş olan ilk aşamada kısıtlayıcılık artarken, göç kısıtları ve vatandaşlık kazanımının zorlaştırılması, ikinci aşama olan entegrasyon adına meşrulaştırılmıştır. Bu yaklaşıma göre ırksal ve kültürel olarak hakim toplumdaki farklı olan göçmenlerin sayısı çok fazla olmadıkça, göçmen karşıtlığı artmayacaktır. Böylece mevcut göçmenlerin, ırkçılık ve ayrımcılıktan korunması kolaylaşacak, topluma entegre olmaları önündeki engeller kaldırılmış olacaktır. Göçmenler, farklılıklarını koruyarak topluma katılmaları için sağlanan kaynaklardan daha etkili şekilde faydalanabileceklerdir. Bu şekilde göç kısıtları, hem hakim toplumun hem de yerleşik göçmenlerin çıkarları temelinde meşrulaştırılmıştır.

2001 öncesi dönemde iki aşamalı siyaset, hem İşçi Partisi hem de Muhafazakar Parti hükümetlerince sürdürülmüş bir uzlaşmayı temsil etmektedir. İki aşamalı siyasetin söylemine bakıldığında, göç kısıtlarının ırkçı eylemlerin ve kent isyanlarının yaşanmaması adına savunulması itibariyle, önceliği kamu düzeni olan muhafazakar bir toplum anlayışını yansıttığı belirtilmektedir. İki aşamalı siyasetin bu özelliği, ayrımcılığın önlenmesi alanında döneminin en ileri yasal düzenlemelerinden biri olan ırk ilişkileri çerçevesini kuran ve çoğulcu politikalarla göçmenleri kapsayıcı bir yaklaşım sergileyen İşçi Partisi hükümetlerinin, içinde aynı zamanda göçmenleri dışlayan bir tutumu da barındırdığına işaret etmektedir. Muhafazakar Parti, İşçi Partisi hükümetlerinin entegrasyon modelini geriye döndürmemiştir. Fakat iktidar dönemlerinde, göçmenleri kapsayıcı politikalar geliştirmemiştir. Özellikle Thatcher

döneminde, hükümetin göç ve göçmen karşıtı tutumları meşrulaştırdığı görülmektedir.

Müslümanların İngiltere’de etnisiteden çok din temelli bir topluluk olarak siyasallaşması ve akabinde ayrımcılığa uğrayarak ötekileştirilmesinin başlangıcı, 1980’ler olarak görülmektedir. Irk ilişkileri çerçevesi, 2000’li yıllara dek Müslümanları, etnisite dolayısıyla dini farklılıkları korunan Yahudilerden farklı olarak, din temelli ayrımcılıktan korumamıştır. Bu dönemde Müslümanların eğitim alanındaki taleplerini karşılamaya çalışan çokkültürcü yerel uygulamalar, Muhafazakar Parti’ye yakın kesimlerce eleştirilmeye başlanmış ve diğer dini azınlıklara sağlanan bazı kolaylık ve desteklerden Müslümanların da faydalanabilmesi, uzun zaman almıştır.

Müslümanların dini bir azınlık olarak dışlanmasına ve ötekileştirilmesine işaret eden diğer bir alan, Rushdie meselesi ile birlikte gündeme gelen ifade özgürlüğü - dine hakaret ikilemidir. Müslümanların İslam ve Peygamber’e hakaret gerekçesiyle yasaklanmasını istediği *Şeytan Ayetleri* kitabının toplatılmaması üzerine yaptıkları protestolar, Humeyni’nin Rushdie’ye ölüm fetvası vermesi ile birlikte, çokkültürcülüğü savunan liberal ve sol kesimler dahil olmak üzere, hakim toplum tarafından Müslümanların ifade özgürlüğüne karşı, hoşgörüsüz ve şiddet taraftarı bir kesim olarak algılanmasına neden olmuştur.

İngiltere’nin bazı dış politika kararları da, İngiltere Müslüman toplumunun ötekileştirilmesine ve yabancılaştırılmasına neden olmuştur. Körfez Krizi’nde savaşa giren İngiltere ve müttefikleri yerine Irak’ı destekleyen İngiltere Müslümanları, İngiltere’nin müdahil olduğu uluslararası çatışmalarda Müslümanlara karşı olduğunu, Bosna krizinde ise Müslümanları önemsemediği için geç müdahil olduğunu düşünerek, vatandaşı oldukları toplumda kabul görmediklerini hissetmiş, ümmet ve vatan bağlılıkları arasında çelişki yaşamışlardır. Hakim toplum ise, İngiltere Müslümanlarının İngiltere’nin İslam Dünyasında yaşanan Körfez Savaşı ve diğer uluslararası müdahalelerine protestosunu, onların İngiltere’ye bağlı ve sadık olmayan yabancılar, hatta potansiyel iç düşmanlar olmasına yormuştur. Ancak İngiltere Müslümanlarının hakim toplum ile uzlaşısındaki eksikliğin ve dışlanmanın ötesinde bir toplumsal güvenlik meselesi olarak değerlendirilmesi, esasen 11 Eylül saldırılarının ve kent isyanlarının yaşandığı 2001’den itibaren gerçekleşmiştir.

Çalışmanın örnek olay incelemeleri, 2001-2015 döneminde İngiltere Müslümanlarının önce kamu düzeni, ardından terörle mücadele adına, onları kolektif kimliğe karşı ötekileştirici özellikler taşıyan bir söylem içerisinde güvenlikleştirildiğini göstermiştir. Bu söylemin güvenlikleştirme çerçevesi, Müslümanların topluma entegre olmadıkça tehdit potansiyeli taşıdığı argümanına dayanmaktadır. Hakim siyasi aktörlerce entegrasyonun güvenlik adına hedeflenmesi ise, ötekileştirici özelliği nedeniyle çelişkilidir.

2001 kent isyanları ile 7 Temmuz 2005 saldırıları arası dönemi kapsayan ilk olay incelemesinde güvenlikleştirici söylem, Müslümanların entegrasyonunu kamu düzeni adına savunmaktadır. Daha önceki kent isyanlarında rol alan toplumsal azınlıklar siyahlar iken, 2001 isyanlarında Müslümanların rol alması, onları kamuoyu gündeminde asayiş tehdidi kaynağı olarak ön plana taşımıştır. İsyan tehdidine çözüm olarak “toplumsal kaynaşma” kavramı ile ifade edilen bir entegrasyon modeli ortaya konmuştur. Şiddet potansiyelinin yanı sıra kolektif kimliğe uyumsuzluk iddiası içeren - dolayısıyla toplumsal güvenlik alanına tekabül eden - bu güvenlikleştirici söylemde, “ortak değerler” ana göstergesi ile nitelendirilen yurttaşlık temelli çoğulcu bir vatandaşlık ile onun yerel düzeydeki yansıması olan bir kentlilik anlayışının, tehdit altında olduğu ifade edilmiştir. İsyanlara katılanlarla ilgili değerlendirmelerde tehdit tanımı, birbirleriyle ve emniyet güçleriyle çatışan, mal ve mülke zarar veren tarafların (ırkçı beyazlar ve toplumdan kendini tecrit etmiş olarak yaşayan Asyalı-Müslüman toplumundan gençler) ötekileştirilmesi yoluyla yapılmıştır.

Eleştirel söylem kuramlarına göre, söylemi karakterize eden şey, ifade biçimlerinde alternatifleri eleyerek kullanılan tercihlerdir. İsyanlar üzerine Müslüman toplumun entegrasyonunun güvenlikleştirildiğini gösteren unsurlardan ilki, isyanlara yol açan nedenler olarak sıralanan yoksunluk, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı ile entegrasyon problemi içinde ağırlığın ve önceliğin entegrasyon problemine verilmesidir. Müslümanların entegrasyon eksikliği, başta hükümet tarafından hazırlatılan Cantle ve Denham raporları olmak üzere, isyan raporlarının çoğunda ilk ve en önemli mesele olarak gösterilmiştir. Entegrasyon sorunsalı, isyanları takip eden süreçte raporların söylem çerçevesindeki şekliyle göç ve vatandaşlık yasaları, eğitim politikası, azınlıkların yoğun yaşadığı dezavantajlı bölgelerde sağlanan kamu destekleri gibi birçok ilgili alanda hükümet politikasına

etki etmiştir. Bu durum, Müslümanların geçmişte diğer etnik ve dini topluluklara sağlanan koruma ve ayrıcalıklardan mahrum kalmasına neden olmuştur.

İsyanların temel nedeni olarak, alternatif açıklama biçimleri içinde, ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele tercih edilmemiş, hatta ayrımcılıkla mücadele veya telafi uygulamalarının, olaylarda provokatif rolü üstlenen aşırı sağ örgütlerin hitap ettiği kesimlerde huzursuzluk yarattığı belirtilmiştir. İsyanların ardından ortaya konan politikanın aşırı sağ ile mücadele değil, göçmen entegrasyonuna odaklanması, bu tercihi kanıtlayan bir başka unsurdur. İsyanlar ertesinde ırk ilişkileri çerçevesinin önceliği, ayrımcılıkla mücadeleden ziyade iyi ırk ilişkilerinin tesisi haline gelmiştir.

Güvenikleştirici söylemin kolektif kimlik inşasında kullanılan tercihler de, Müslümanları ötekileştirici öğeler içermekte ve olaylardan sorumlu taraflar içinde aşırı sağ eğilimli beyazlara değil, Müslümanlara odaklanıldığını göstermektedir. Metinlerde aşırı sağın nefret söylemi problem olarak dile getirilmektedir. Fakat bundan, kısmen ve dolaylı şekilde de olsa, Müslümanlar sorumlu gösterilmektedir. Bu çerçevede, Müslümanların kendini tecriti olarak nitelendirilen sosyo-kültürel özerkliği, onlara yönelik önyargının sebebi olarak değerlendirilmiştir. Kolektif kimlik tanımında vatandaşlığın/kentliliğin aidiyet, görevler ve sadakat gerektirmesinin, İngiliz diline hakimiyetin bir entegrasyon aracı olmanın ötesinde sembolik öneminin ve vatandaşlık değerleri içinde kadının eşit statüsünün vurgulanması, Müslüman göçmenlerin vatandaşlık statüsüne sahip olsun olmasın, “biz”den olmayan potansiyel ötekiler olarak inşa edildiği anlamına gelmektedir.

Bu tür tercihler, her ne kadar dolaylı ifadelerle yapılmış da olsa, hakim toplum tarafından entegre olması istenen Müslümanların, “biz”e katılma kabiliyeti ile ilgili şüphe duyulduğuna işaret etmekte ve entegrasyonun gerçekleşmesinde bir çelişki oluşturmaktadır. Bu çelişki, isyanlar ertesinde benimsenen göç ve vatandaşlık politikasında Müslümanların topluma kabul edilebilmeleri için entegre olduklarını göstermelerinin şart haline getirilmesinde de görülmektedir. Müslüman göçmenlerin giderek zorlaştırılan İngiliz dili ve Birleşik Krallık’ta Yaşam Testini geçmeleri istenmiştir. Yerleşik göçmen veya vatandaş olan Müslümanların, dezavantajlı kesimlere yönelik kamu kaynaklarından faydalanabilmek için, başka topluluklarla ortak projeler yürütmeleri gerekmiştir. Hükümet belgelerinde, mevcut göçmenlerin yeni göçmenlerin entegrasyonuna destek olması, bir vatandaşlık görevi olarak

çerçevesi, ancak aynı görev, hakim topluma dahil oldukları sorgulanmayan kesimlere hatırlatılmamıştır. Literatürde, isyanlar ertesinde benimsenen entegrasyon politikasının bu özellikleri, çokkültürcülüğten uzaklaşan İngiltere'nin, entegrasyonun ötesinde, asimilasyoncu bir model özelliği gösterdiği yorumuna neden olmuştur.

2005-2015 dönemini kapsayan diğer örnek olay çalışmasında güvenlikleştirici söylem, 7 Temmuz saldırıları ertesinde benimsenen Önleme stratejisi çerçevesinde, Müslümanların entegrasyonunu terörle mücadele adına savunmaktadır. 11 Eylül saldırıları ve diğer benzeri terör saldırısı girişimlerinden farklı olarak, 7 Temmuz faileri içinde, ülkede yerleşik göçmen ve vatandaşların yer alması, Blair hükümetinin terörle mücadele stratejisi içinde “ideolojik mücadele” olarak özetlenen Önleme stratejisini hazırlamasına neden olmuştur. Müslüman toplumun entegrasyonunu terörle mücadele üzerinden ulusal güvenliğe bağlayan bu olayda güvenlikleştirme anı, Blair'in 7 Temmuz saldırılarına ilişkin konuşmasında yer alan, radikal İslamcı ideolojinin ve terör gruplarının İngiltere Müslüman toplumuna hitap edebilmesinin, risk faktörü olarak, özel önlemler gerektirdiği şeklindeki söylemi olmuştur.

Bu anı takiben ortaya konan ve iki İşçi Partisi hükümeti ile ardından gelen Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümetince sürdürülen Önleme stratejisi, 2001 isyanları ertesinde olduğu gibi, ortak değerler ana göstergesi çevresinde kolektif kimliği, bu kez isyancılara değil, teröristlere ve potansiyel teröristlere karşıt olarak inşa etmektedir. Radikal İslamcılık ve bu ideolojiye dayalı terör eylemleri, sadece şiddet eylemleri değil, kolektif kimliğe, bizi “biz” yapan yaşam biçimimize ve değerlerimize saldırı olarak da nitelendirilmiştir. 7 Temmuz saldırılarını takip eden döneme dair incelenen Önleme belgelerinin, göç ve entegrasyon politika belgelerinin ve aktör demeçlerinin, 2001 isyanlarının ardından sıkça yapıldığı şekilde kolektif kimliğin çokkültürlü olduğunu belirtmediği görülmüştür. Ancak içine ana akım Müslümanların da katıldığı ortak değerler ana imleyenine denklik zinciriyle bağlanan göstergeler (hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, fırsat eşitliği, demokrasi, insan hakları, cinsiyet eşitliği, başkalarına saygı), kolektif kimliğin 2001-2005 döneminde olduğu gibi, çoğulcu ve demokratik bir değerler bütünü olarak inşa edildiğini göstermektedir.

2001 isyanları ertesindeki değerlendirme biçiminde olduğu gibi Önleme stratejisinde de, kolektif kimliğe tehdit oluşturan öteki, sadece Müslümanları içermemiş, aşırı sağ dahil olmak üzere şiddete başvurmaya meşrulaştıran her tür ideolojik eğilim kapsamıştır (Önleme II'den itibaren). Öte yandan, 2001 isyanları ile ilgili değerlendirme biçiminde olduğu şekilde, 7 Temmuz saldırıları ve ileride yaşanacak muhtemel saldırıların radikal İslamcı teröristlerce gerçekleştirilmesi riskinin daha yüksek bulunması gerekçesiyle, politika odağı yine İngiltere Müslüman toplumu ve entegrasyonu olmuştur. Bu vakada da kolektif kimlik göstergelerine uyum ve topluma katılım çerçevesinde sosyal ve siyasi entegrasyon, tehditle mücadele yöntemi olarak sunulmuştur. Özellikle İşçi Partisi iktidar döneminde, stratejinin mücadele alanları içinde ana akım Müslüman toplumunu güçlendirme çerçevesindeki önlemlerin tamamı, düşünsel mücadele ve bireysel müdahale alanlarında sıralanan önlemlerin ise bir kısmı, entegrasyona ilişkindir.

Önleme stratejisinin söyleminde Müslümanlar, 2001 isyanları örneğinden farklı olarak, etnik/kültürel azınlıklar ve göçmenler olarak değil, İngiltere toplumunun parçası olarak kabul edilmiş ve ulusal güvenliğe genel ve öncelikli bir tehdit olarak inşa edilen terörle mücadelede, hükümetlerin müttefiki olarak gösterilmiştir. Stratejinin ortaya çıkışının ve başarısının Müslümanların işbirliğine, dolayısıyla da bu kabule bağlı olması, ötekileştirmenin söylem kuramında “farklılık mantığı” terimiyle ifade edilen kimlik inşası şeklinde gerçekleşmesine neden olmuştur. Ötekiler radikal İslamcı (Blair dönemi), şiddet taraftarı radikal İslamcı (Brown dönemi) ve/ya teröristler ve terörü destekleyenler (Cameron dönemi) olarak ana akım Müslüman toplumundan ayrıştırılmış, geriye kalan çoğunluk, İngiltere toplumuna ortak değerlerle bağlı, bizden bir kesim olarak inşa edilmiştir.

Strateji, radikal İslamcı teröristlerin sadece siyasi söylemini değil, dini söylemini de hedef almıştır. Böylece, ideolojik mücadele alanı içine sadece İngiliz kolektif kimliği değil, İslam da dahil edilmiştir. Tüm hükümetler, radikal İslamcı terör söyleminin İslam'ın özüne aykırı olduğunu ifade etmiş, ancak gerçek İslam'ın ne olduğunun İngiliz hükümeti tarafından tayin edilmesinin yaratabileceği ters tepki, bu konunun içeriğinin Müslümanlara ait olduğunun vurgulanmasına yol açmıştır. Hükümetler Önleme stratejisi çerçevesinde, teröre destek veren ideologlara engel

olmayı ve onlara karşı ana akım İslam sözcülerini desteklemeyi vaat etmiştir. Bu şekilde, ana akım İslam, kolektif kimliğe uyumlu olarak inşa edilmiştir.

Önleme stratejisi ve ilgili demeçlerde, her ne kadar Müslümanların çoğunluğunun bizden olduğu yinelense de, gerek strateji kapsamındaki projelerle ilgili ifadelerden, gerekse terörle mücadele kapsamındaki genel önlemlerden, İngiltere Müslüman toplumuna, ulusal güvenlik adına ortak değerleri benimsediğini, diğer bir deyişle, topluma entegre olduğunu kanıtlama şartı getirilmiştir. Nitekim 2005-2015 döneminin göç ve vatandaşlık politikasında da, 2001 sonrasında sığınmacı ve göçmenlere getirilen entegrasyonu kanıtlama şartı sürdürülmüştür.

Müslüman toplumunun 2001 isyanları ertesinde şart olarak görülmeye başlanan entegrasyonu, İşçi Partisi iktidarı tarafından ayrı bir politika alanı olarak yürütülmekten ziyade, Önleme stratejisi çerçevesinde terörle mücadele alanına taşınmıştır. Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümetinin geçmiş İşçi Partisi iktidar dönemine dair temel eleştirilerinden biri olan bu durum, her ne kadar söylem içindeki pek çok ifadeyle düzeltilmeye çalışılmışsa da, vatandaşlık değerlerine sahip, entegre olmuş Müslümanlar arasından terörist bireylerin çıkmayacağı varsayımının korunması nedeniyle, bu hükümet döneminde de entegrasyon - Önleme stratejisi ilişkisi sürdürülmüştür. Cameron döneminde entegrasyon politikasının ayrı bir alan olarak sürdürüleceği ilan edilmiş, ancak kamu harcamalarını kısımaya öncelik veren hükümetin, bu konudaki çabası sınırlı olmuştur.

Çalışmada örnek olayların güvenlikleştirme kuramının gereklerine uygunluğu, söylem dışında, söylemin siyasaya dönüşümünü inceleyerek de kontrol edilmiştir. Bu bağlamda, güvenlikleştirici söylemin meşrulaştırmaya çalıştığı uygulamalar ve politika değişiklikleri, “istisna siyaseti” ve “huzursuzluk siyaseti” unsurları açısından değerlendirilmiştir.

Müslüman toplumun yaşam koşullarına ve ülkenin entegrasyon politikasına genel çerçeveyi oluşturan sığınma, göç ve vatandaşlık politikasına bakıldığında, 2002 Yasası ile yürürlüğe giren yönetimli göç yaklaşımı ile getirilen kısıtlamaların, gelişmekte olan ülkeler kaynaklı vasıfsız işçi göçünü, yasadışı göçü ve sahte sığınma taleplerini engellemeye yönelik olduğu, iktisadi bir güvenlik kaygısıyla ortaya konduğu söylenebilir. Bu açıdan, 2001 öncesinde Batı Avrupa’nın ve İngiltere’nin göç rejimlerinde ortaya çıkan genel bir eğilimin devamı olarak okunabilir. Ancak

2001 isyanları ertesinde yapılan düzenlemelerde vatandaşlık kazanımı, sığınmacı ve göçmen kabulünde entegrasyon şartının getirilmesi, vatandaşlığın aidiyet ve sadakat boyutunun vurgulanması, aile birleşimi yoluyla göç ve din adamlarının göçünde entegrasyon kriterlerinin vurgulanması, özellikle Müslümanları dışlama eğilimine işaret etmektedir. 2001-2015 döneminde, önceki dönemin iki aşamalı siyaset modelinde olduğu gibi, iki ana siyasi parti tarafından üzerinde uzlaşılan bu politikalar, normal siyasi süreçlerle benimsenmesi ve sığınma, göç ve vatandaşlığa kabulün devletlerin münhasır yetki alanında olması (hukuken hak ihlallerine yol açmaması) itibariyle, istisna siyasetinden ziyade huzursuzluk siyaseti tanımına uymaktadır.

Gerek göçmen olsun, gerek vatandaş olsun, İngiltere Müslümanlarının bireysel ve cemaat yaşamını ilgilendiren terörle mücadele düzenlemelerine bakıldığında, güvenlik - haklar dengesinin, güvenlik lehine değiştiği görülmüştür. Bu düzenlemeler, olağan siyasi süreçler ve iki ana siyasi partinin uzlaşısıyla benimsenmiştir. Bu açıdan istisna siyaseti kriterlerine uymamaktadır. Ancak, terör tanımının genişliği nedeniyle ifade özgürlüğü kısıtlanmıştır. Terör şüphelilerinin tutukluluk süreleri, üst arama yetkisi ve kontrol emri uygulaması, hukuk devleti usulleriyle çelişmiş, yürütmeye olağan dışı yetkiler vermiş ve hak ihlallerini mümkün kılmıştır. Bu açıdan terörle mücadele önlemleri, istisna siyaseti unsurları taşımaktadır. Özellikle 2001-2004 döneminde terörle mücadele yasalarına sığınma ve göç ile ilgili hükümler getirilmesi, kimlik kartları uygulamasıyla devlete henüz şüphe altında olmayan bireyleri takip ve gözetleme olanağı sağlanması, terörle mücadele yetkilerinin özellikle genç Müslüman erkeklere yönelik orantısız kullanımı ve sürekliliği ise, huzursuzluk siyaseti özelliği göstermektedir.

Güvenikleştirici söylemin derinlemesine incelendiği kimlik ve entegrasyon alanında yer alan politika ve uygulamalara bakıldığında ise, bunların göçmen olsun, vatandaş olsun, Müslümanları diğer azınlıklarla kıyaslandığında dezavantajlı duruma getirdiği ve topluma kabulünü zorlaştırdığı görülmüştür. Göç politikasında olduğu gibi, bu alanda da istisna siyasetinin olağan dışı süreçler ve hak ihlalleri koşulları karşılanmamaktadır. Öte yandan, Müslümanların potansiyel isyancılar olarak gündeme geldiği 2001 isyanları ertesinde kolektif kimliğin daha dolu hale getirilmesi ve ırk ilişkileri çerçevesinde entegrasyonun ayrımcılığın önlenmesinden daha

öncelikli hale gelmesi sonucunda devlet, ortak değerleri benimsetme ve toplulukları kaynaştırma konusunda teşvik ve koşulluluğu bir arada kullanmaya başlamıştır. Bu politika değişimi, Müslümanlar odaklı bir teyakkuz haline, diğer bir deyişle, huzursuzluk siyasetine işaret etmektedir. 7 Temmuz saldırıları ertesinde, Önleme stratejisi ile birlikte, kolektif kimlik temelinde entegrasyonun güvenlikleştirilmesi, özellikle savunmasız bireylere yönelik olarak daha katı önlemlere yol açmış, terörle mücadelenin Takip ve Önleme hedefleri zaman zaman birbirine karıştırılmıştır. İbadet yerleri, üniversiteler ve diğer eğitim kurumlarına ülkenin olağan özgürlükler ortamı ile çelişen seviyede bir müdahalecilik ortaya çıkmıştır. Entegrasyon politikasının terörle mücadele kapsamına alınması ve entegrasyon alanında güvenlik bürokrasisinin söz sahibi olmaya başlaması da, huzursuzluk siyasetine işaret etmektedir.

Çalışmanın güvenlikleştirme analizi bulguları, İngiltere Müslümanlarının, tehdit altında olarak inşa edilen kolektif kimliğe uyum çerçevesinde entegrasyonunun 2001-2005 döneminde kamu düzeni adına, 2005-2015 döneminde ise ulusal güvenlik adına bir mesele olarak değerlendirildiğini, böylece entegrasyonun hem söylem hem de siyasa açısından güvenlikleştirme kuramının koşullarını yerine getirdiğini göstermiştir. Güvenlikleştirici söylemin, göçmenleri ve Müslümanları ötekileştirici unsurlar içeren tarihsel bağlam ile bağlantılı olması, metinler-arası ve söylemler-arası oluşu, merkezi siyasetin iki kanadını da kapsaması ve sürekliliği itibarıyla hakim söylem haline geldiği ortaya çıkmıştır. Söylemin meşrulaştırdığı önlem ve uygulamalarda, istisna siyaseti unsurları kısa süreli ve istisnai şekilde yer almıştır. Öte yandan, İngiltere Müslüman toplumunun, ulusa sadakatini ve entegre olduğunu kanıtlamasını gerektiren bir huzursuzluk siyaseti grameri mevcuttur.

Bu güvenlikleştirme çerçevesinde, tehdit altındaki gönderge olan kolektif kimlik, aynı zamanda çözüm olarak sunulmuştur. Kolektif kimlik inşasında, ana gösterge olarak “ortak değerler” şeklinde kapsayıcı bir terim tercih edilmiştir. Ortak değerler düğüm noktası etrafında kurulan denklik zinciri, etnik ve dini unsurlardan ziyade, liberal, demokratik ve çoğulcu bir hukuk devletinin yurttaşlık değerlerini içermiş, Müslümanlara yönelik dışlayıcı olmayan bir dil kullanılmasına özen gösterilmiştir. Öte yandan, söylemin iç düzenine ve yol açtığı politika

değişikliklerine bakıldığında, bunun ötekileştirici unsurlara sahip bir inşa olduğu görülmektedir.

Hiyerarşik ikilikler kuran bir söylem süreci olarak ötekileştirme, kolektif kimlik inşasında bir grubun tek tipleştirilmesi, dışlanması ve “biz”e onlardan daha üstün özellikler atfedilmesi anlamına gelmektedir. Azınlık topluluklarına atfedilen farklılıklar üzerinden ötekileştirme yapıldığında, bu topluluklar iç ötekilere dönüşür. İç ötekiler, ötekileştirmenin mantığı gereği dışlanacak, marjinalleşeceklerdir. Göçmen entegrasyon modelleri itibariyle, iç öteki konumunda olan göçmenlerin topluma kabulü, günümüz Batı Avrupa ülkelerinde uygulanmayan dışlama/ayırışma modeli dışında, ancak asimilasyon ile mümkün olabilir.

Gerek göçmen entegrasyonunu tanımlayan akademik literatürde, gerekse çalışmada kapsanan hakim söylemde üzerinde en çok durulan husus, entegrasyonun asimilasyon olmadığı, iki yönlü bir süreç olduğudur. Ancak, çalışmada ele alınan Müslümanlar ve entegrasyonları odaklı kolektif kimlik inşasında, çokkültürlülüğün zenginlik olduğunu, farklılıkların hakim toplumu olumlu yönde değiştirdiğini iddia eden, bu açıdan iki yönlü entegrasyon kavramı ile uyumlu olan çoğulcu toplum söylemi, ötekilere üstünlük iddiası ile kurulan ötekileştirme söylemi ile bir arada yer almaktadır. Metinlerin güvenlikleştirme özelliği, bu çelişki içinde, ötekileştirici mantığın ön planda olduğunu göstermektedir. Bu durum, literatürün İngiltere’nin 2001 sonrası entegrasyon modelinde entegrasyon ile kastedilenin aslında asimilasyon olduğu iddiasını desteklemektedir.

Öteki, “biz”in dışında ve altında görüldüğü gibi, tehlikeli olarak da addedilebilir. Toplumsal güvenlik alanında, güvenlikleştirme çerçevesinde yapılan ötekileştirme, ötekinin potansiyel bir düşman olarak inşa edilmesi demektir. Bu şekilde inşa edilen bir iç ötekinin, toplumda içerilmesi çok daha zorlu hale gelecektir. Örnek olaylarda yer alan söylem çerçevesinin, Müslümanlar için entegrasyonu toplumsal aidiyet koşulu olarak inşa etmesi, özellikle entegrasyonun terörle mücadele kapsamına alınmasından itibaren, Müslümanların potansiyel düşmanlar olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır.

Ötekileştirme ve ona tehdit ve düşmanlık boyutu katan ötekileştirme biçimi olarak güvenlikleştirme, örnek olaylarda tespit edilen güvenlikleştirmenin çözüm olarak sunduğu entegrasyon ile içsel bir çelişki içindedir. Bu durum, çalışmanın

temel sorunsalını oluşturan, Müslümanların içinde yaşadıkları topluma eşit ve saygı gören üyeler olarak katılımına engel teşkil etmektedir. Bu engelin aşılması için çözüm, güvenlikleştirme kuramının işaret ettiği gibi, güvenliksizleştirme (*desecuritization*) olarak görünmektedir. Kolektif kimliğe uyum ve topluma katılım çerçevesinde sağlanmak istenen entegrasyon, güvenlik grameri içinde kaldığı sürece, hem hakim toplumda hem de Müslüman toplumunda karşılıklı önyargılar sürece ve entegrasyona engel olacaktır.

Muhafazakar Parti liderliğindeki koalisyon hükümeti döneminde, entegrasyonun Önleme dışında tutulması ve Önlemenin yakın terör tehdidine odaklanması yönünde tercih belirtilmesi, bu konuda güvenliksizleştirme niyeti olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu niyet, söylem içinde tutarlı şekilde yer almamış, politikaya yansımamıştır.

Güvenliksizleştirmenin gerçekleşebilmesi için, Müslüman entegrasyonu konusunun hakim söylem ve hakim toplumca belirlenen politikalar yoluyla güvenlik alanı dışına taşınmasına ek olarak, Müslüman kesimin üzerine konuşulan ve üzerine karar alınan bir kesim olmaktan çıkıp, kolektif kimliğin öznesine dahil edilmesi gerekir. Bunun tespiti için, güvenlikleştirme kuramını geliştiren çalışmalarda önerildiği gibi, dinleyici kitlesinin de analize içkin hale getirilmesi, güvenlikleştirici söylemin karşı söylem ile etkileşiminin incelenmesi gerekmektedir. Bu tez çalışması, güvenlikleştirmeyi hakim söylem odağında analiz etmek üzere tasarlandığı için, Müslüman toplumun tepkilerini kapsamamıştır. Yine de, çalışmanın aşağıda belirtilen bazı bulguları, söylemin ve siyasaya dönüşümünün daha ziyade tek-yönlü olduğuna işaret etmektedir.

Bu çalışmada değerlendirilen söylem metnlerinin temel özelliği, söylemin Müslüman toplumu ile birlikte değil, onlar üzerine kurulmasıdır. 2001 isyan raporlarının, hükümetin stratejilerini belirlemeden önce konsültasyon amacıyla hazırlattığı PET Raporu (Önleme I öncesinde) ile Entegrasyon ve Kaynaşma Raporunun (Önleme II öncesinde) hazırlık ve yayın sürecinde, Müslüman toplumu içinden katılımcılar yer almıştır. Carlile Raporunda (Önleme III öncesi) Müslüman kesimin eleştirileri dile getirilmiştir. Ancak stratejilerde ve politika belgelerinde söylemin içeriği ve biçimi, sadece hükümete ait olup, Müslüman toplumu ile diyalog niyetinin belirtildiği yerlerde bu, tek taraflı olarak ifade edilmiştir. 2001

isyanlarından sonra değinilen ve Önleme çerçevesinde sürekli hale getirilen dinler-arası diyalogun teşviki ve Müslümanları kapsayan danışma kurulları kurulması gibi faaliyetler, katılımcı uygulamalardır. Öte yandan, hükümetlerin bu kapsayıcı faaliyetlerine rağmen, tüm Önleme stratejilerinde belirttikleri Müslümanların kırılganlıkları üzerine eğilme vaadini tutarlı şekilde gerçekleştirdiklerini söylemek mümkün değildir.

Bu kırılganlıklardan en önemlisi, Körfez Savaşından itibaren Müslüman toplum ile hakim toplum arasında gerilime yol açan, İngiltere Müslümanlarını vatandaşı oldukları ülkede ötekileştiren ve yabancılaştıran, Müslüman ülkelere dış müdahaleler konusu olarak görünmektedir. 7 Temmuz sonrasında DCLG Bakanı Kelly, hükümetin dış politikasını Müslümanların belirleyemeyeceği yönünde açıklama yapmıştır. İki ana siyasi parti de, hükümet dönemlerinde, İngiltere Müslüman toplumunun en kapsamlı çatı örgütü olan MCB ile dış politika ve terörle mücadele konularında anlaşmazlık gerekçesiyle ilişkilerini kesmiştir. Bu örnekler, İngiltere Müslümanlarının çokkültürlü olduğu iddia edilen toplumun doğal bir parçası olarak değil, güvenlikleştirici söylemin yarattığı engeller sonucunda ancak bir koşulluluk çerçevesinde kabul gördüklerine işaret etmektedir. Dolayısıyla, İngiltere Müslümanlarının, kolektif benliğe, en azından isyanlar ve radikalizm bağlamında onlarla birlikte ele alınan aşırı sağcı beyaz kesim kadar dahil edilebilmesi henüz mümkün görünmemektedir.

Bu çalışma ile literatüre, göç ve entegrasyon alanındaki literatür ile güvenlikleştirme kuramını “vatandaşlık ve milliyet anlayışı” ana değişkeni çerçevesinde bir araya getirerek ve güvenlikleştirme kuramının yanı sıra eleştirel söylem kuramlarının kavramlarından faydalanarak katkıda bulunmaktadır. Çalışma bu açıdan, entegrasyon, ötekileştirme ve güvenlikleştirme konularının birlikte çalışılabileceği bir örnek teşkil etmektedir.

Çalışmanın bir diğer katkısı, odağı özelindeki bulgularından kaynaklanmaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde Müslüman göçmenlerin hakim toplumca ötekileştirilmesinin tarihsel ve güncel nedenleri ile aşırı sağ tarafından ötekileştirilmesinin söylemsel biçimlerine dair oldukça zengin bir literatür mevcuttur. Öte yandan, bu çalışma ile ortaya konan uzun dönemli ve derinlemesine inceleme, ötekileştirmenin güvenlik odağında, ana akım siyaset dili ve bürokratik dilde nasıl

gerçekleştğine dair ayrıntılı bir kaynak oluşturmaktadır. Söz konusu bulgular, ileride ulus-üstü bir analiz düzeyinde veya ülkeler arasında karşılaştırmalı olarak yapılacak çalışmalar için faydalı olacaktır.

Çalışmanın örnek ülke uygulaması ile sağladığı katkı, Batı Avrupa ülkeleri içinde vatandaşlık ve milliyet anlayışı itibariyle farklı kültürden göçmenlere en açık, çokkültürcü entegrasyon modeline en yakın ülke olan İngiltere’de dahi, özenli ve kapsayıcı bir dil kullanılması ve politikaların açık bir ayrımcılık içermemesine rağmen, 11 Eylül ertesinde, Müslümanların potansiyel isyankar ve düşmanlar olarak sürekli bir tehdit kaynağına dönüşmüş olduğunu ve bunun kurumsallaştığını göstermekte, güvenlikleştirmenin toplumda yerleşmesiyle birlikte, söz konusu algının değişmesinin zorluğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Abbas, Tahir. “British Muslim Minorities Today: Challenges and Opportunities to Europeanism, Multiculturalism and Islamism”, **Sociology Compass**, Cilt:1, Sayı:2, Kasım 2007, ss.720-736.

“Al-Qaeda 'Blames Blair for Bombs'”, **BBC News**, 04.08.2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4745639.stm, (21.03.2015).

Amnesty International. “United Kingdom: Human Rights: a Broken Promise”, 2006, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR45/004/2006/en/dom-EUR450042006en.html>, (20.10.2014).

Anderson, Benedict. **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, Verso, New York, 1983.

Appleton, Michael. “The Political Attitudes of Muslims Studying at British Universities in the Post-9/11 World—Part II”, **Journal of Muslim Minority Affairs**, Cilt:25, Sayı:3, 2005, ss.133-134.

Austin, John L.. **How to Do Things with Words?**, Clarendon Press, Oxford, 1962.

Balch, Alex. “Labour and Epistemic Communities: The Case of ‘Managed Migration’ in the UK”, **The British Journal of Politics and International Relations**, Cilt:11, 2009, ss.613–633.

Bale, Tim. “Turning Around the Telescope: Centre-Right Parties and Immigration and Integration Policy in Europe”, **Immigration and Integration Policy in Europe: Why Politics - and the Centre-Right - Matter**, Ed. Tim Bale, Routledge, New York, 2009, ss.1-16.

Ballard, Roger. "Islam and the Construction of Europe", 1996, <http://www.casas.org.uk/papers/pdfpapers/europe.pdf>, (23.08.2015).

Balzacq, Thierry. "Constructivism and Securitization Studies", **The Routledge Handbook of Security Studies**, Ed. Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer, Routledge, New York, 2010, ss.56-72.

Balzacq, Thierry. "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context" **European Journal of International Relations**, Cilt:11, Sayı:2, 2005, ss.171-201.

Barry, Brian. **Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism**, Polity Press, Cambridge, 2000.

Baxter, Kylie. "From Migrants to Citizens: Muslims in Britain 1950s-1990s", **Immigrants and Minorities**, Cilt:24, Sayı:2, Temmuz 2006, ss.164-192.

Berry, John W. "Immigration, Acculturation, and Adaptation", **Applied Psychology: An International Review**, Cilt:46, Sayı:1, 1997, ss.5-68.

Beyer, Anna C. "Hegemony and Power in the Global War on Terrorism", **Power in the 21st Century: International Security and International Political Economy in a Changing World**, Ed. Enrico Fels, Jan-Frederik Kremer ve Katharina Kronenberg, Springer-Verlag, Berlin, 2012, ss.29-41.

Bigo, Didier. "Security and Immigration: Towards a Critique of the Governmentality of Unease," **Alternatives**, Cilt:27, 2002, ss.63-92.

"Blair Backs Blunkett on Race", **BBC News**, 10.12.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1700370.stm, (20.08.2015).

“Blair Promises ‘Relentless’ War on Terror”, **The Guardian**, 05.03.2004, <http://www.theguardian.com/politics/2004/mar/05/iraq.iraq1>, (20.05.2015).

“Blair ‘Takes on’ Iraq War Critics”, **BBC News**, 21.03.2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/4827680.stm, (21.03.2015).

Blair, Tony. “PM’s Press Conference”, 05.08.2005, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20040105034004/http://number10.gov.uk/page8041>, (21.03.2015).

“Blueprint for ‘Divided’ Bradford”, **BBC News**, 12.07.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1435390.stm, (15.10.2015).

“Blunkett Attacks Bradford Violence”, **BBC News**, 10.07.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1432390.stm, (21.11.2014).

“Blunkett Urges Citizenship Debate”, **BBC News**, 11.12.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1703322.stm, (20.08.2015).

Blunkett, David. “It’s not About Cricket Tests”, **The Guardian**, 14.12.2001, <http://www.theguardian.com/politics/2001/dec/14/race.uk>, (20.10.2015).

Blunkett, David. “What does Citizenship Mean Today?”, **The Guardian**, 15.09.2002, <http://www.theguardian.com/world/2002/sep/15/race.thinktanks>, (20.10.2015).

Boed, Roman. “The State of the Right of Asylum in International Law”, **Duke Journal of Comparative and International Law**, Cilt:5, Sayı:1, 1994, ss.1-33.

Bolaffi, Guido, Raffaele Bracalenti, Peter Braham ve Sandro Gindro (Ed.). **Dictionary of Race, Ethnicity and Culture**, Sage Publications, London, 2003.

Boswell, Christina. "Theorizing Migration Policy: Is There a Third Way?", **International Migration Review**, Cilt:41, Sayı:1, Bahar 2007, ss.75-100.

Boswell, Christina. **European Migration Policies in Flux: Changing Patterns of Inclusion and Exclusion**, Blackwell Publishing, London, 2003.

Bourhis, Richard Y., Lena C. Moise, Stephane Perreault ve Sacha Senecal. "Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach", **International Journal of Psychology**, Cilt:32, Sayı:6, 1997, ss.369-386.

Brighton, Shane. "British Muslims, Multiculturalism and UK Foreign Policy: 'Integration' and 'Cohesion' in and Beyond the State", **International Affairs**, Cilt: 83, Sayı:1, Ocak 2007, ss.1-17.

Brouwer, Evelien. "Immigration, Asylum and Terrorism: A Changing Dynamic Legal and Practical Developments in the EU in Response to the Terrorist Attacks of 11.09", **European Journal of Migration and Law**, Cilt:4, 2003, ss.399-424.

Brubaker, Rogers. **Citizenship and Nationhood in France and Germany**, Harward University Press, London, 1992.

Buonfino, Alessandra. "Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of Immigration in Europe", **New Political Science**, Cilt:26, Sayı:1, Mart 2004, ss.23-49.

Burke, Jason. "AK-47 Training Held at London Mosque", **The Guardian**, 17.02.2002, <http://www.theguardian.com/uk/2002/feb/17/terrorism.religion>, (21.11.2015).

Butler, Rex. "Slavoj Zizek: What is a Master Signifier", 2004, <http://www.lacan.com/zizek-signifier.htm>, (10.03.2015).

Buzan, Barry. "Societal Security, State Security and Internationalisation", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre, St. Martin's Press, New York, 1993, ss.41-58.

Buzan, Barry. **People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Harvester, Brighton, 1983.

Buzan, Barry ve Lene Hansen. **The Evolution of International Security Studies**, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

Buzan, Barry ve Barbara A. Roberson. "Europe and the Middle East: Drifting Towards Societal Cold War?", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre, St. Martin's Press, New York, 1993, ss.131-147.

Buzan, Barry ve Ole Waever. "Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory", **Review of International Studies**, Cilt:35, Say:2, 2009, ss.253-276.

Buzan, Barry, Ole Wæver ve Jaap de Wilde. **Security: A New Framework for Analysis**, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.

Cabinet Office. **The National Security Strategy of the United Kingdom: Security in an Interdependent World**, CM 7291, HMSO, London, Mart 2008.

Cameron, David. "PM's Speech at Munich Security Conference", Cabinet Office, 05.02.2011, <http://www.number10.gov.uk/news/pms-speech-at-munich-security-conference/>, (21.11.2015).

"Can You Pass a Citizenship Test?", **BBC News**, 16.06.2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/4099770.stm, (20.10.2015).

Cantle, Ted. **Community Cohesion: A Report of the Independent Review Team**, HMSO, London, Aralık 2001.

Carlile, Alex. **Report to the Home Secretary of Independent Oversight of Prevent Review and Strategy**, Mayıs 2011, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97977/lord-carlile-report.pdf, (20.05.2015).

Castles, Stephen. “The Factors that Make and Unmake Migration Policies”, **International Migration Review**, Cilt:38, Sayı:3, Güz 2004, ss.852-884.

Castles, Stephen ve Mark J. Miller. **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, Third Edition, Guilford Press, New York, 2003.

Center for Grassroots Oversight. “Complete 911 Timeline”, http://www.historycommons.org/timeline.jsp?timeline=complete_911_timeline&other_al-qaeda_operatives=moussaoui, (21.11.2015).

Cesarani, David. “The Changing Character of Citizenship and Nationality in Britain”, **Citizenship: Nationality and Migration in Europe**, Ed. David Cesarani ve Mary Fulbrook, Routledge, London, 1996, ss.57-73.

Ceyhan, Ayşe ve Anastassia Tsoukala. “The Securitization of Migration in Western Societies: Ambivalent Discourses and Policies”, **Alternatives**, Cilt:27, 2002, ss.21-39.

Cheong, Pauline H., Rosalind Edwards, Harry Goulbourne ve John Solomos. “Immigration, Social Cohesion and Social Capital: A Critical View”, **Critical Social Policy**, Cilt:27, Sayı:1, 2007, ss.24-49.

Choudhury, Tufyal ve Helen Fenwick. **The Impact of Counter-Terrorism Measures on Muslim Communities**, Equality and Human Rights Commission, Research Report 72, 2011, http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/research/counter-terrorism_research_report_72.pdf, (21.11.2015).

Clarke, Tony. **Burnley Task Force Report on the Disturbances in June 2001**, Burnley Borough Council, Burnley, 2001, <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Guardian/documents/2001/12/11/Burnleytaskforce.pdf> (20.10.2015).

Clegg, Nick. “Deputy Prime Minister’s Speech on the Open, Confident Society”, Cabinet Office, 03.03.2011, <https://www.gov.uk/government/speeches/deputy-prime-ministers-speech-on-the-open-confident-society>, (21.11.2015).

Cohen, Danielle. **When Quasi-Citizenship is not Enough: The Incorporation of People of Muslim Origin in Two Nation-States in Crisis: France and Great Britain**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, City University of New York, New York, 1997.

Commission on British Muslims and Islamophobia. **Islamophobia: A Challenge for Us All**, The Runnymede Trust, London, 1997.

Commission on Integration and Cohesion, **Our Shared Future**, Haziran 2007, <http://resources.cohesioninstitute.org.uk/Publications/Documents/Document/DownloadDocumentsFile.aspx?recordId=18&file=PDFversion>, (21.11.2015).

Cross, Malcolm. “Racism and Racial Inequality: the British Case in a European Context”, **Challenging Racism in Britain and Germany**, Ed. Zig-Layton-Henry ve Czarina Wilpert, Palgrave Macmillan, New York, 2003, ss.79-108.

“Declining Use of ‘War on Terror’”, **BBC News**, 17.04.2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/6562709.stm, (20.05.2015).

Denham, John. **Building Cohesive Communities: A Report of the Ministerial Group on Public Order and Community Cohesion**, HMSO, London, 2001.

Department for Communities and Local Government. “Commission on Integration and Cohesion”, The National Archives, 08.04.2010, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.communities.gov.uk/archive/d/general-content/communities/commissionintegration/>, (21.11.2015).

Department for Communities and Local Government. **Creating the Conditions for Integration**, Department for Communities and Local Government, London, Şubat 2012, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/7504/2092103.pdf, (21.11.2015).

Department for Communities and Local Government. **Preventing Violent Extremism: Winning Hearts and Minds**, Department for Communities and Local Government Publications, London, Nisan 2007.

Department for Communities and Local Government. “The English Indices of Deprivation 2015”, 2015, [https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/465791/English Indices of Deprivation 2015 - Statistical Release.pdf](https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/465791/English_Indices_of_Deprivation_2015_-_Statistical_Release.pdf), (20.01.2016).

Department for Communities and Local Government. **The Government’s Response to the Commission on Integration and Cohesion**, Communities and Local Government Publications, London, Şubat 2008.

Department for Education, “Community Cohesion”, 28.02.2011, <https://www.gov.uk/government/publications/community-cohesion/community-cohesion>, (21.11.2015).

Derrida, Jacques. **Margins of Philosophy**, University of Chicago Press, Chicago, 1982.

Derrida, Jacques. **Of Grammatology**, Düzeltilmiş Baskı, Çev. Gayatri C. Spivak, John Hopkins University Press, Baltimore, 1998.

Dixon, Paul. “‘Hearts and Minds’? British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq”, **Journal of Strategic Studies**, Cilt:32, Sayı:3, Haziran 2009, ss.353-381.

Eisenhart , Christopher ve Barbara Johnstone. “Discourse Analysis and Rhetorical Studies”, **Rhetoric in Detail: Discourse Analyses of Rhetorical Talk and Text**, Ed. Barbara Johnstone ve Christopher Eisenhart, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2008, ss.3-21.

“Enoch Powell's 'Rivers of Blood' Speech”, **The Telegraph**, 06.11.2007, <http://www.telegraph.co.uk/comment/3643823/Enoch-Powells-Rivers-of-Blood-speech.html>, (05.09.2015).

Entzinger, Han. “The Dynamics of Integration Policies: A Multidimensional Model”, **Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics - Comparative European Perspectives**, Ed. Ruud Koopmans ve Paul Statham, Oxford University Press, Oxford, 2000, ss.97-118.

Entzinger, Han ve Renske Biezeveld. **Benchmarking in Immigrant Integration**, European Research Centre on Migration and Ethnic Relations, Rotterdam, Ağustos 2003, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/legal-migration/pdf/general/benchmarking_final_en.pdf, (20.04.2015).

Epifanio, Mariaelisa. “Legislative Response to International Terrorism”, **Journal of Peace Research**, Cilt:48, Sayı:3, ss.399-411.

Fairclough, Norman. **Language and Power**, Addison Wesley Longman Ltd., Essex, 1989.

Fairclough, Norman. **New Labour, New Language?**, Routledge, London, 2000.

Favell, Adrian. "Integration Policy and Integration Research in Europe: A Review and Critique", **Citizenship Today: Global Perspectives and Practices**, Ed. T. Alexander Aleinikoff ve Doug Klusmeyer, Brookings Institute/Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 2001, <http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/favell/CARN-PUB.htm>, (20.04.2015), ss.349-399.

Favell, Adrian. **Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain**, Macmillan, London, 1998.

Fetzer, Joel S. ve J.Christopher Soper. **Muslims and The State in Britain, France and Germany**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Fitzgerald, Jennifer. **Social Ties and Attitudes Toward Immigration in Europe**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Brown University, Department of Political Science, Rhode Island, Mayıs 2006.

Fouse, Matthew J. "An Assessment of European Union Immigration Cooperation: The Tampere Program, the Determinants of Progress, and Prospects for Future European Union Immigration Cooperation", Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, 2-5 Eylül, 2004.

Freedman, Jane. "Women, Islam and Rights in Europe: Beyond a Universalist/Culturalist Dicothomy", **Review of International Studies**, Cilt:33, Sayı:1, Ocak 2007, ss.29-44.

Freeman, Gary P. "Immigrant Incorporation in Western Democracies", **International Migration Review**, Cilt:38, Sayı:3, Güz 2004, ss.945-969.

Fukuyama, Francis. "Identity, Immigration, and Liberal Democracy", **Journal of Democracy**, Cilt:17 Sayı:2, Nisan 2006, ss.5-20.

Fukuyama, Francis. "The End of History?", **The National Interest**, Yaz 1989, <http://www.wesjones.com/eoh.htm#author>, (10.05.2015).

Gabriel, Yiannis. "The Other and Othering: A Short Introduction", 10 Eylül 2012, <http://www.yiannisgabriel.com/2012/09/the-other-and-othering-short.html>, (20.05.2015).

Gedalof, Irene. "Unhomely Homes: Women, Family and Belonging in UK Discourses of Migration and Asylum", **Journal of Common Market Studies**, Cilt:33, Sayı:1, Ocak 2007, ss.77-94.

Geddes, Andrew. **The Politics of Migration and Immigration in Europe**, Sage Publications Ltd., London, 2003.

Gellner, Ernest. **Nations and Nationalism**, Basil Blackwell, Oxford, 1983.

Gower, Melanie, Wendy Wilson, Tom Powell, Tim Edmonds ve Louise Butcher. "Immigration Bill: Bill No 110 of 2013-14", House of Commons Library, Research Paper 13/59, 17.10.2013, <http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/RP13-59#fullreport>, (21.11.2015).

Gregory, Frank. "The UK's First National Security Strategy: A Critical and Selective Evaluation (ARI)", The Elcano Royal Institute, ARI 74/2008, 04.07.2008, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/!ut/p/c4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3jjYB8fnxBnR19TE2e_kEAjV28jAwjQL8h2VAQA-

Hampshire, James. **Citizenship and Belonging: Immigration and the Politics of Demographic Governance in Postwar Britain**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005.

Hansen, Lene. "The Politics of Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis: A Post-Structuralist Perspective", **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011, ss.357-369.

Hansen, Randall. "Citizenship and Integration in Europe", **Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation States**, Ed. Christian Joppke ve Ewa Morawska, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, ss.87-109.

Hansen, Randall. "Making Cooperation Work: Interests, Incentives, and Action", **Migration, Nation States, and International Cooperation**, Ed. Randall Hansen, Jobst Koehler ve Jeannette Money, Routledge, London, 2011, ss.14-30.

Harcourt, Bernard E.. "Muslim Profiler Post 9/11: Is Racial Profiling an Effective Counter-terrorist Measure and Does It Violate the Right to be Free from Discrimination?", **Security and Human Rights**, Ed. Benjamin J. Goold ve Liora Lazarus, Bloomsbury Publishing, Portland, 2007, ss.73-98.

Harris, Jose. "Nationality, Rights and Virtue: Some Approaches to Citizenship in Great Britain", **Lineages of European Citizenship Rights, Belonging and Participation in Eleven Nation-States**, Ed. Richard Bellamy, Dario Castiglione ve Emilio Santoro, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2004, ss.73-91.

Heater, Derek. **Citizenship in Britain: A History**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2006.

Heisler, Martin O. ve Zig Layton-Henry. "Migration and the Links Between Social and Societal Security", **Identity, Migration and the New Security Agenda in**

Europe, Ed. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre, St. Martin's Press, New York, 1993, ss.148-166.

Hellyer, Hisham A.. "Engaging British Muslim Communities in Counter-Terrorism Strategies", **The RUSI Journal**, Cilt:153, Sayı:2, Nisan 2008, ss.8-13.

Hickman, Mary J.. "Ruling an Empire, Governing a Multinational State: The Impact of Britain's Historical Legacy on the Contemporary Ethno-Racial Regime", **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy: Comparing the US and UK**, Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, ss.21-49.

Hix, Simon ve Abdul Noury. "Politics, Not Economic Interests: Determinants of Migration Policies in the European Union", **International Migration Review**, Cilt:41, Sayı:1, Bahar 2007, ss.182-205.

HM Government. "2010 to 2015 Government Policy: Immigration and Borders", 08.05.2015, <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-immigration-and-borders/2010-to-2015-government-policy-immigration-and-borders>, (21.11.2015).

HM Government. "Building the Big Society", Cabinet Office, 18.05.2010, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78979/building-big-society_0.pdf, (21.11.2015).

HM Government. **A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy**, CM 7953, HMSO, London, Ekim 2010.

HM Government. **Channel: Protecting Vulnerable People from Being Drawn into Terrorism - A Guide for Local Partnerships**, Ekim 2012, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/118194/channel-guidance.pdf, (21.06.2015).

HM Government. **CONTEST: The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism**, CM 8123, HMSO, London, Temmuz 2011.

HM Government. **Countering International Terrorism: The United Kingdom's Strategy**, HMSO, London, CM 6888, Temmuz 2006.

HM Government. **Delivering the Prevent Strategy: An Updated Guide for Local Partners**, HMSO, London, Ağustos 2009.

HM Government. **Prevent Review: Summary of Responses to the Consultation**, The National Archives, London, Haziran 2011, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97978/prevent-summary-consultation.pdf, (20.11.2015).

HM Government. **Prevent Strategy**, CM 8092, HMSO, London, Haziran 2011.

HM Government. **Preventing Violent Extremism: A Strategy for Delivery**, Ref: 288113, HMSO, London, Mayıs 2008.

HM Government. **Pursue - Prevent - Protect - Prepare: The United Kingdom's Strategy for Countering International Terrorism**, HMSO, London, CM 7547, Mart 2009.

HM Government. **The Coalition: Our Programme for Government**, Cabinet Office, London, Mayıs 2010.

HM Government. "The Official Home of UK Legislation", The National Archives, <http://www.legislation.gov.uk>, (21.11.2015).

HM Government. **The Prevent Strategy: A Guide for Local Partners in England- Stopping People Becoming or Supporting Terrorists and Violent Extremists**, Ref: 288324, HMSO, London, 2008.

Hobsbawm, Eric J.. **Nations and Nationalism since 1870: Programme, Myth, Reality**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

Hollifield, James F.. “The Emerging Migration State”, **International Migration Review**, Cilt:38, Sayı:3, Güz 2004, ss.885-912.

Home Office. **Confident Communities in a Secure Britain: The Home Office Strategic Plan 2004-08**, CM 6287, HMSO, London, Temmuz 2004 (2004 Topluluklar Stratejisi).

Home Office. **Controlling Our Borders: Making Migration Work for Britain: Five Year Strategy for Asylum and Immigration**, CM 6472, HMSO, London, Şubat 2005.

Home Office. **Fairer, Faster and Firmer: A Modern Approach to Immigration and Asylum**, CM 4018, HMSO, London, 27 Temmuz 1998.

Home Office. “Identity Cards and New Identity and Passport Service Suppliers”, 26.03.2013, <https://www.gov.uk/guidance/identity-cards-and-new-identity-and-passport-service-suppliers#identity-card-cancellation>, (21.11.2015).

Home Office. **Preventing Extremism Together: Places of Worship Consultation**, <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/cons-prev-extreme/>, (15.08.2012).

Home Office. **‘Preventing Extremism Together’ Working Groups**, Ağustos-Ekim 2005, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20120919132719/http://www.communities.gov.uk/documents/communities/pdf/152164.pdf>, (21.03.2013).

Home Office. **Secure Borders, Safe Haven: Integration with Diversity in Modern Britain**, CM 5387, HMSO, London, Şubat 2002.

Home Office. **Strength in Diversity: Towards a Community Cohesion and Race Equality Strategy**, Home Office Communication Directorate, London, Haziran 2004.

Home Office. **The Path to Citizenship: Next Steps in Reforming the Immigration System**, Şubat 2008, <http://www.jcwi.org.uk/sites/default/files/Path%20to%20Citizenship%20-%20Feb%202009.pdf>, (21.11.2015).

“Home Secretary Forced into 'Humiliating Retreat' over Detention Plans”, **The Independent**, 14.10.2008, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/home-secretary-forced-into-humiliating-retreat-over-detention-plans-960249.html>, (20.10.2012).

House of Commons. “House of Commons Debate by MP”, <http://www.parliament.uk/business/publications/hansard/commons/by-mp/>, (20.10.2015).

House of Commons. 31.10.1966, Cilt:709.

House of Commons. 08.11.1966, Cilt:735.

House of Commons. “Anti-radicalisation Programmes”, 23.03.2015.

House of Commons. “Anti-terrorism Strategy”, 15.01.2007.

House of Commons. “Asylum, Migration and Citizenship”, 29.10.2001, Cilt:373.

House of Commons. "Communities and Local Government/Environment, Food and Rural Affairs", 20.11.2006.

House of Commons. "Community Cohesion", 12.12.2006.

House of Commons. "Controlling Migration", 23.11.2010.

House of Commons. "Counter-terrorism", 07.06.2007.

House of Commons. "Counter-terrorism", 11.06.2007.

House of Commons. "Counter-terrorism", 02.07.2007.

House of Commons. "Counter-terrorism", 03.05.2011.

House of Commons. "Counter-terrorism and Security Powers", 13.07.2010.

House of Commons. "Counter-terrorism Bill", 13.10.2008.

House of Commons. "Earned Citizenship", 20.02.2008.

House of Commons. "Extremism", 09.06.2014.

House of Commons. "Extremism", 23.03.2015.

House of Commons. "Extremism and Integration", 08.07.2013.

House of Commons. "Family Migration", 11.06.2012.

House of Commons. "Immigration Bill", 22.10.2013.

House of Commons. "Immigration Bill", 30.01.2014.

House of Commons. "Immigration Controls", 21.10.2008.

House of Commons. "Inter-Faith Forums", 27.03.2007.

House of Commons. "Language and Citizenship Education", Cilt:379, 04.02.2002.

House of Commons. "Managed Migration Review", Cilt:424, 22.07.2004.

House of Commons. "Migration Target", 05.01.2015.

House of Commons. "Migration", 24.01.2011.

House of Commons. "Mohammed Ahmed Mohamed", 04.11.2013.

House of Commons. "Nationality, Immigration and Asylum", Cilt:379, 07.02.2002.

House of Commons. "Nationality, Immigration and Asylum Bill", Cilt:384, 24.04.2002.

House of Commons. "Points-based Immigration System", 23.03.2009.

House of Commons, "Prevent", 26.10.2009.

House of Commons. "Prevention and Suppression of Terrorism", 14.07.2010.

House of Commons. "Prevent Strategy", 07.06.2011.

House of Commons. **Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005**, HC 1087, HMSO, London, 11.05.2006, <http://www.official-documents.gov.uk/document/hc0506/hc10/1087/1087.pdf>, (21.03.2015).

House of Commons. "Terrorism Act 2000 (Section 44)", 08.07.2010.

House of Commons. "Terrorism Prevention and Investigation Measures Bill", 07.06.2011.

House of Commons, "Violent Extremism (Prevention)", 21.04.2009.

Howarth, David ve Yannis Stavrakakis. "Introducing Discourse Theory and Political Analysis", **Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change**, Ed. David Howarth, Aletta J. Norval ve Yannis Stavrakakis, Manchester University Press, Manchester, 2000, ss.1-23.

"Human Rights Act 1998", **The Guardian**, 19.01.2009, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/libertycentral/2009/jan/14/human-rights-act>, (05.09.2015).

Human Rights Watch. "Commentary on the Anti-Terrorism, Crime and Security Bill 2001", 16.11.2001, <http://www.hrw.org/backgroundunder/eca/UKleg1106.htm>, (20.10.2015).

Human Rights Watch. **In the Name of Security: Counterterrorism Laws Worldwide since September 11**, Haziran 2012, https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/global0612ForUpload_1.pdf, (21.11.2015).

Huntington, Samuel P. **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Touchstone, New York, 1996.

Huysmans, Jef. "Revisiting Copenhagen: Or, on the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe", **International Security Volume IV: Debating Security and Strategy and the Impact of 9-11**, Ed. Barry Buzan ve Lene Hansen, Sage Publications, London, 2007, ss.43-66.

Huysmans, Jef. "The European Union and the Securitization of Migration", **Journal of Common Market Studies**, Cilt:38, Sayı:5, Aralık 2000, ss.751-777.

Huysmans, Jef. "What is an Act? On Security Speech Acts and Little Security Nothings", **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011, ss.371-383.

Huysmans, Jef ve Alessandra Buonfino. "Politics of Exception and Unease: Immigration, Asylum and Terrorism in Parliamentary Debates in the UK", **Political Studies**, Cilt:56, Sayı:4, Aralık 2008, ss.766-788.

"Immigrants 'Should Try to Feel British'", **BBC News**, 09.12.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1699847.stm, (20.08.2015).

Institute of Community Cohesion. "About Community Cohesion", <http://tedcandle.co.uk/about-community-cohesion/#ccrs>, (21.11.2015).

Institute of Race Relations. "Definitions", <http://www.irr.org.uk/research/statistics/definitions/>, (20.09.2015).

Jackson, Richard. "Constructing Enemies: 'Islamic Terrorism' in Political and Academic Discourse", **Government and Opposition**, Cilt:42, Sayı:3, Yaz 2007, ss.394-426.

Jacobson, David. **Across Borders: Immigration and the Decline of Citizenship**, The Johns Hopkins University Press, Maryland, 1997.

Jacobson, Jessica. **Islam in Transition: Religion and Identity among British Pakistani Youth**, Routledge, London, 1998.

Jahn, Egbert, Pierre Lemaitre ve Ole Waever. "Copenhagen Papers 1: European Security - Problems of Research on Non-Military Aspects", Centre for Peace and Conflict Research, Copenhagen, 1987.

Johnson, Alan. "Home Secretary's Statement on the Attempted Terrorist Attack on the US and the Implications for Aviation and Border Security", The National Archives, 05.01.2010, <http://tna.europarchive.org/20100419081706/http://press.homeoffice.gov.uk/Speeches/alan-johnson-terrorist-attack>, (21.11.2015).

Jones, Hannah. "Faith in Community", **eSharp**, Sayı:7, http://www.gla.ac.uk/media/media_41194_en.pdf (20.05.2015).

Joppke, Christian. **Immigration and the Nation-State: The United States, Germany and Great Britain**, Oxford University Press, Oxford, 1999.

Joppke, Christian. "Mobilization of Culture and the Reform of Citizenship Law: Germany and the United States", **Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics - Comparative European Perspectives**, Ed. Ruud Koopmans ve Paul Statham, Oxford University Press, Oxford, 2000, ss.97-118.

Joppke, Christian ve Eva Morawska. "Integrating Immigrants in Liberal Nation - States: Policies and Practices", **Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States**, Ed. Christian Joppke ve Eva Morawska, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002, ss.1-36.

Jorgensen, Marianne ve Louise J. Phillips. **Discourse Analysis as Theory and Method**, Sage Publications, London, 2002.

Karatani, Rieko. **Defining British Citizenship: Empire, Commonwealth and Modern Britain**, Frank Cass Publishers, London, 2003.

Kastoryano, Riva. **Negotiating Identities: States and Immigrants in France and Germany**, Princeton University Press, Princeton, 2002.

Kastoryano, Riva. “Religion and Incorporation: Islam in France and Germany”, **International Migration Review**, Cilt:38, Sayı:3, Eylül 2004, ss.1234–1255.

Kastoryano, Riva. “Transnational Networks and Political Participation: The Place of Immigrants in the European Union”, **Europe Without Borders: Remapping Territory, Citizenship and Identity in a Transnational Age**, Ed. Mabel Berezin ve Martin Schain, John Hopkins University Press, Baltimore, 2003, ss.64-89.

Kaya, Ayhan. **Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009.

Kaya, Ayhan ve Ferhat Kentel. **Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Arasında Köprü mü, Engel mi?**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Kelly, Ruth. “We Have been Wrong on How to Tackle Home-Grown Terrorism”, 18.03.2007, **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2007/mar/18/comment.politics4>, (21.11.2015).

Kepel, Gilles. “The Origins and Development of the Jihadist Movement: From Anti-Communism to Terrorism”, Çev. Peter Clark, **Asian Affairs**, Cilt:34, Sayı:2, Temmuz 2003, ss.91-108.

Kessler, Alan E. ve Gary P. Freeman. “Public Opinion in the EU on Immigration from Outside the Community”, **Journal of Common Market Studies**, Cilt:43, Sayı:4, 2005, ss.825–850.

Khan, M.A. Muqtedar. “Islam and the New Europe: The Remaking of a Civilisation”, **Global Dialogue**, Cilt:9, Sayı:3-4, Yaz/Güz 2007, <http://www.worlddialogue.org/print.php?id=410>, (20.05.2015).

Knowles, Caroline. **Race, Discourse and Labourism**, Routledge, London, 1992.

Koopmans, Ruud ve Paul Statham. "Challenging the Liberal Nation-State? Postnationalism, Multiculturalism, and the Collective Claims-Making of Migrants and Ethnic Minorities in Britain and Germany", **Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics - Comparative European Perspectives**, Ed. Ruud Koopmans ve Paul Statham, Oxford University Press, Oxford, 2000, ss.189-232.

Koopmans, Ruud ve Paul Statham. "Migration and Ethnic Relations as a Field of Political Contention: An Opportunity Structure Approach", **Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics - Comparative European Perspectives**, Ed. Ruud Koopmans ve Paul Statham, Oxford University Press, Oxford, 2000, ss.13-56.

Koopmans, Ruud, Paul Statham, Marco Giugni ve Florance Passy, **Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe**, Minnesota University Press, Minneapolis, 2005.

Kostakopoulou, Dora. "Matters of Control: Integration Tests, Naturalisation Reform and Probationary Citizenship in the United Kingdom", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Cilt:36, Sayı:5, Mayıs 2010, ss.829-846.

Kulakowska, Malgorzata. "The Concept of Community Cohesion in British Politics", **Culture and Dialogue: An International Conference on Interdisciplinary Research and the Future of Higher Education**, Cilt:1, LLC International University, Litvanya, 11-12 Nisan 2008, http://www.lcc.lt/uploads/academics/international_conference_culture_and_dialogue_2008.pdf (20.05.2015), ss.155-168.

Kundnani, Arun. "Integrationism: The Politics of Anti-Muslim Racism", **Race and Class**, Cilt:48, Sayı:4, 2007, ss.24-44.

Kushner, Tony. "The Spice of Life? Ethnic Difference, Politics and Culture in Modern Britain", **Citizenship: Nationality and Migration in Europe**, Ed. David Cesarani ve Mary Fulbrook, Routledge, London, 1996, ss.125-145.

Kymlicka, Will. **Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights**, Oxford University Press, Oxford, 1995.

"Labour at Odds on Bradford Riots", **BBC News**, 09.07.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1430437.stm (21.11.2014).

Laclau, Ernesto. "Democracy and the Question of Power", **Constellations**, Cilt:8, Sayı:1, 2001, ss.3-14.

Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe. **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**, Verso, London, 1985.

Layton-Henry, Zig. "Citizenship and Nationality in Britain", **Challenging Racism in Britain and Germany**, Ed. Zig Layton-Henry ve Czarina Wilpert, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, ss.60-77.

Layton-Henry, Zig ve Czarina Wilpert. "Introduction", **Challenging Racism in Britain and Germany**, Ed. Zig Layton-Henry ve Czarina Wilpert, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, ss.1-22.

"Legislation Affecting Muslims", 07.12.2015, http://www.salaam.co.uk/themeofthemonth/september03_index.php?l=6, (21.11.2015).

Lester, Anthony. "From Legislation to Integration: Twenty Years of the Race Relations Act", **Race Relations in Britain: A Developing Agenda**, Ed. Tessa Blackstone, Bhikhu Parekh ve Peter Sanders, Routledge, London, 1998, ss.23-35.

Lewis, Philip. "The Bradford Council for Mosques and the Search for Muslim Unity", **Islam in Europe: The Politics of Religion and Community**, Ed. Steven Vertovec ve Ceri Peach, Macmillan Press Ltd., London, 1997, ss.103-128.

Lieberman, Robert C. "Race, State, and Policy: The Development of Employment Discrimination Policy in the USA and Britain", **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy in the US and UK**, Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, ss.498-521.

Lindekilde, Lasse, Per Mouritsen ve Ricard Zapata-Barrero. "The Muhammad Cartoons Controversy in Comparative Perspective", **Ethnicities**, Cilt:9, Sayı:3, Eylül 2009, ss.291-313.

Lodge, Juliet. "Sustaining Freedom, Security and Justice - From Terrorism to Immigration", **Liverpool Law Review**, Cilt:24, 2002, ss.41-71.

Loury, Glenn C., Tariq Modood ve Steven M. Teles. "Introduction", **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy in the US and UK**, Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, ss.1-18.

Luedtke, Adam. "Why a European Union Immigration Policy? A Comparative Study of National Immigration Politics and Incentives for Supranational Delegation", ISA 49th Annual Convention: Bridging Multiple Divides, San Francisco, 26-29 Mart, 2008.

Maer, Lucinda. "The Racial and Religious Hatred Act 2006", **House of Commons Library**, Research Briefing SN/PC/03768, 06.11.2009, <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN03768/SN03768.pdf>, (21.11.2015).

Mandacı, Nazif ve Gökay Özerim. “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt:10, Sayı:39, Güz 2013, ss.105-130.

Marsden, Lee ve Heather Savigny. “Religion, Media and Security”, **The Routledge Handbook of Religion and Security**, Ed. Chris Seiple, Dennis R. Hoover ve Pauletta Otis, Routledge, London, 2013, ss.204-212.

Marshall, Thomas H. “Citizenship and Social Class”, **The Welfare State Reader**, Ed. Christopher Pearson ve Francis G. Castles, Polity Press, Cambridge, 2006[1950], ss.30-39.

May, Theresa. “Home Secretary Speech on 'An Immigration System that Works in the National Interest’”, 12.12.2012, <http://www.homeoffice.gov.uk/media-centre/speeches/home-secretary-imm-speech-dec12>, (21.11.2015).

McCabe, Angus. “Below the Radar in a Big Society? Reflections on community engagement, empowerment and social action in a changing policy context”, University of Birmingham, Third Sector Research Centre, Working Paper 51, Aralık 2010, http://epapers.bham.ac.uk/787/1/WP51_BTR_in_a_Big_Society_McCabe_Dec_2010.pdf, (20.11.2015).

McDonald, Matt. “Securitization and the Construction of Security”, **European Journal of International Relations**, Cilt:14, Sayı:4, Aralık 2008, ss.563-587.

McGhee, Derek. “Getting ‘Host’ Communities on Board: Finding the Balance Between ‘Managed Migration’ and ‘Managed Settlement’ in Community Cohesion Strategies”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Cilt:32, Sayı:1, Ocak 2006, ss.111-127.

McGhee, Derek. “Patriots of the Future? A Critical Examination of Community Cohesion Strategies in Contemporary Britain”, **Sociological Research Online**,

Cilt:10, Sayı:3, 30.09.2005, <http://www.socresonline.org.uk/10/3/mcghee.html>, (20.05.2014).

McLoughlin, Sean. “Muslim Organisations, Multiculturalism and the UK State”, http://ces.ufl.edu/files/MuslimOrganisationsMulticulturalism_030609.pdf, (20.09.2015).

McRoy, Anthony. **From Rushdie to 7/7: The Radicalisation of Islam in Britain**, The Social Affairs Unit, London, 2006.

McSweeney, Bill. “Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School”, **International Security Volume III: Widening Security**, Ed. Barry Buzan ve Lene Hansen, Sage Publications, London, 2007, ss.121-134.

Meer, Nasar. **Citizenship and Double Consciousness: Muslims and Multiculturalism in Britain**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Bristol, School of Sociology, Politics and International Studies, Bristol, 2007.

Messina, Anthony M. ve Gallya Lahav (Ed.). **The Migration Reader: Exploring Politics and Policies**, Lynne Ryenner Publishers, Boulder, 2006.

“‘Million’ March Against Iraq War”, **BBC News**, 16.02.2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/2765041.stm, (20.09.2015).

Minkenberg, Michael. “Democracy and Religion: Theoretical and Empirical Observations on the Relationship between Christianity, Islam and Liberal Democracy”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Cilt:33, Sayı: 6, Ağustos 2007, ss.887-909.

Mitri, Tarek. “Christians and Muslims: Memory, Amity and Enmities”, **Islam in Europe: Diversity, Identity and Influence**, Ed. Aziz al-Azmeh ve Effie Fokas, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, ss.16-33.

Modood, Tariq. "Anti-Essentialism, Multiculturalism and the 'Recognition' of Religious Minorities", **Journal of Political Philosophy**, Cilt:6, Sayı:1, 1998, ss.378-399.

Modood, Tariq. "British Asian and Muslims and the Rushdie Affair", **The Political Quarterly**, Cilt:61, Sayı:2, Nisan 1990, ss.143-160.

Modood, Tariq. "British Muslims and the Politics of Multiculturalism", **Multiculturalism, Muslims and Citizenship: A European Approach**, Ed. Tariq Modood, Anna Triandafyllidou ve Ricard Zapata-Barrero, Routledge, London, 2006, ss.37-58.

Modood, Tariq. "Ethnicity and Political Mobilization in Britain", **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy: Comparing the US and UK**, Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, ss.457-474.

Modood, Tariq. "Introduction: The Politics of Multiculturalism in the New Europe", **The Politics of Multiculturalism in the New Europe**, Ed. Tariq Modood ve Pnina Werbner, Zed Books, London, 1997, ss.1-15.

Modood, Tariq. **Multicultural Politics: Racism, Ethnicity and Muslims in Britain**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2005.

Modood, Tariq. "Muslims and the Politics of Difference", **The Political Quarterly**, Cilt:74, Ek Sayı:1, Ağustos 2003, ss.100-115.

Modood, Tariq ve Fauzia Ahmad. "British Muslim Perspectives on Multiculturalism", **Theory, Culture and Society**, Cilt:24, Sayı:2, Mart 2007, ss.187-213.

Munro, Colin. "Race Laws and Policy in the United Kingdom", **Challenging Racism in Britain and Germany**, Ed. Zig Layton-Henry ve Czarina Wilpert, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, ss.167-188.

National Council for Civil Liberties. "Countering Terrorism", <http://www.liberty-human-rights.org.uk/human-rights/terrorism/index.php>, (15.03.2015).

National Council for Civil Liberties. "Extended Pre-Charge Detention", <http://www.liberty-human-rights.org.uk/human-rights/terrorism/extended-pre-charge-detention/index.php>, (15.03.2015).

Neal, Sarah. "The Scarman Report, the Macpherson Report and the Media: How Newspapers Respond to Race-Centred Social Policy Interventions", **Journal of Social Policy**, Cilt:32, Sayı:1, 2003, ss.55-74.

Nielsen, Jorgen. **Muslims in Western Europe**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1995.

Nielsen, Jorgen. "The Question of Euro-Islam: Restriction or Opportunity?", **Islam in Europe: Diversity, Identity and Influence**, Ed. Aziz al-Azmeh ve Effie Fokas, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, ss.34-48.

Office for National Statistics. **Focus on Religion**, HMSO, London, Ekim 2004.

Office of the Coordinator for Counterterrorism. "The Global War on Terrorism: The First 100 Days", The US Department of State, 20.01.2001, <http://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm>, (25.09.2015).

Office of the Deputy Prime Minister. "Letter From the Prime Minister to Ruth Kelly", 09.05.2006, The National Archives, <http://collections.europarchive.org/tna/20060510061525/http://odpm.gov.uk/index.asp?id=1165650>, (20.03.2013).

Ouseley, Herman. **Community Pride Not Prejudice: Making Diversity Work in Bradford**, Bradford Vision, Bradford, Temmuz 2001, <http://www.bradford2020.com/pride/report.pdf>, (10.12.2010).

Parekh, Bhikhu. "Integrating Minorities", **Race Relations in Britain: A Developing Agenda**, Ed. Tessa Blackstone, Bhikhu Parekh ve Peter Sanders, Routledge, London, 1998, ss.1-21.

Parekh, Bhikhu. **Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2000.

Parkinson, Justin. "British Citizenship Test 'Like Bad Pub Quiz'", **BBC News**, 13.06.2013, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-22892444>, (20.10.2015).

Peace, Timothy. "British Muslims and the Anti-War Movement", **Muslims and Political Participation in Britain**, Ed. Timothy Peace, Routledge, London, 2015, ss.124-138.

Peach, Ceri. "Social Integration and Social Mobility: Spatial Segregation and Inter-marriage of the Caribbean Population in Britain", **Ethnicity, Social Mobility and Public Policy in the US and UK**, Ed. Glenn C. Loury, Tariq Modood ve Steven M. Teles, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, ss.178-203.

Phillips, Melanie. "After the Rushdie Affair, Islam in Britain Became Fused with an Agenda of Murder", **The Guardian**, 28.05.2006, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2006/may/28/religion.islam>, (01.09.2015).

Phinney, Jean S., Gabriel Horenczyk, Karmela Liebkind ve Paul Vedder. "Ethnic Identity, Immigration, and Well being: an Interactional Perspective", **Journal of Social Issues**, Cilt:57, Sayı:3, Güz 2001, ss.493-510.

Pilkington, Andrew. "From Institutional Racism to Community Cohesion: The Changing Nature of Racial Discourse in Britain", **Sociological Research Online**, Cilt:13, Sayı:3, 31.05.2008, <http://www.socresonline.org.uk/13/3/6.html>, (20.05.2014).

Portes, Alejandro ve Jozsef Böröcz. "Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on Its Determinants and Modes of Incorporation", **International Migration Review**, Cilt:23, Sayı:3, Güz 1989, ss.606-630.

Poynting, Scott ve Victoria Mason. "The Resistible Rise of Islamophobia: Anti-Muslim Racism in the UK and Australia before 11 September 2001", **Journal of Sociology**, Cilt:43, Sayı:1, 2007, ss.61–86.

"Profile: Sheikh Abdullah al-Faisal", **BBC News**, 25.05.2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/6692243.stm, (21.03.2013).

Protection of Freedoms Act (2012). Bölüm:4, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/9/part/4/enacted>, (21.10.2015).

"Q&A: Religious Hatred Law", **BBC News**, 01.02.2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3873323.stm, (01.09.2015).

"Race Reports at a Glance", **BBC News**, 11.12.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/1703432.stm, (22.10.2015).

Rahman, Fazlur. "The Impact of Modernity on Islam", **Islamic Studies**, Cilt:5, Sayı:2, Haziran 1966, ss.113-128.

Ratcliffe, Peter. "Community Cohesion: Reflections on a Flawed Paradigm", **Critical Social Policy**, Cilt:32, Sayı:2, Mart 2012, ss.262-281.

Rath, Jan, Rinus Penninx, Kees Groenendijk ve Astrid Meyer. “The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe: Social Reactions to the Institutionalization of Islam in the Netherlands, Belgium and Great Britain”, **Netherlands’ Journal of Social Sciences**, Cilt:35, Sayı:1, 1999, ss.53-69.

Rex, John. “Islam in the United Kingdom”, **Islam, Europe’s Second Religion: The New Social, Cultural, and Political Landscape**, Ed. Shireen Hunter, Praeger, London, 2002, ss.51-76.

Rex, John. “The Concept of a Multicultural Society”, **The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration**, Ed. Montserrat Guibernau ve John Rex, Polity Press, Cambridge, 2001, ss.205-220.

Richards, Anthony. “The Problem with ‘Radicalization’: The Remit of ‘Prevent’ and the Need to Refocus on Terrorism in the UK”, **International Affairs**, Cilt:87, Sayı:1, 2011, ss.143–152.

Ritchie, David. **Oldham Independent Review: One Oldham One Future**, Panel Report, 11 Aralık 2001, <http://resources.cohesioninstitute.org.uk/Publications/Documents/Document/DownloadDocumentsFile.aspx?recordId=97&file=PDFversion>, (21.11.2015).

Roach, Kent. “Sources and Trends in Post 9/11 Anti-Terrorism Laws”, **Security and Human Rights**, Ed. Benjamin J. Goold ve Liora Lazarus, Bloomsbury Publishing, Portland, 2007, ss.227-256.

Rostboll, Christian F. “The Use and Abuse of ‘Universal Values’ in the Danish Cartoon Controversy”, **European Political Science Review**, Cilt:2, Sayı:3, Kasım 2010, ss.401–422.

Royal Borough of Greenwich. “Citizenship Ceremonies”, http://www.royalgreenwich.gov.uk/info/852/citizenship_ceremonies/607/citizenship_ceremonies, (10.09.2015).

Royal Courts of Justice. [2014] EWCA Civ 559, 20.05.2014, <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2014/05/mohamed-and-cf-v-sshd.pdf>, (10.05.2016).

Rutledge, Doug ve Abdi Roble. “The Infrastructure of Migration and the Migration Regime: Human Rights, Race, and the Somali Struggle to Flee Violence”, **Race/Ethnicity: Multidisciplinary Global Contexts**, Cilt:3, Sayı:2, Bahar 2010, ss.153-178.

Said, Edward. **Orientalism**, Routledge & Kegan Paul, London, 1978.

Sasse, Gwendolyn. “Securitization or Securing Rights? Exploring the Conceptual Foundations of Policies towards Minorities and Migrants in Europe”, **Journal Of Common Market Studies**, Cilt:43, Sayı:4, Kasım 2005, ss.673-693.

Sasse, Gwendolyn ve Eiko R. Thielemann. “A Research Agenda for the Study of Migrants and Minorities in Europe”, **Journal of Common Market Studies**, Cilt:43, Sayı:4, 2005, ss.655–671.

Schmitt, Carl. **The Concept of the Political**, çev. George Schwab, University of Chicago Press, Chicago, 1996(1932).

Security Service (MI5). “Threat Levels”, <https://www.mi5.gov.uk/home/the-threats/terrorism/threat-levels.html>, (21.10.2015).

Seidman, Steven. “Defilement and Disgust: Theorizing the Other”, **American Journal of Cultural Sociology**, Cilt:1, Sayı:1, 2013, ss.3-25.

Sezer, Baykan. “Doğu Batı Ayrımı”, **Doğu Batı**, Yıl:1, Sayı:2, Nisan 1998, ss.37-44.

Shadid, Wasif A.R. ve P. Sjoerd van Koningsveld. “Dutch Political Views on the Multicultural Society”, **Muslims in the Margin: Political Responses to the Presence of Islam in Western Europe**, Ed. Wasif A.R. Shadid ve P. Sjoerd van Koningsveld, Kok Pharos Publishing House, Kampen, 1996, ss.93-113.

Sherif, Jamil, Anas Altikriti ve Ismail Patel. “Muslim Electoral Participation in British General Elections: An Historical Perspective and Case Study”, **Muslims and Political Participation in Britain**, Ed. Timothy Peace, Routledge, London, 2015, ss.32-52.

Smith, Anthony D. **National Identity**, Penguin Books, London, 1991.

Smith, Jacqui. “Home Secretary's Speech at the Conference on Preventing Violent Extremism”, The National Archives, 10.12.2008, <http://tna.europarchive.org/20100419081706/http://press.homeoffice.gov.uk/Speeches/hs-speech-violent-extremism.html>, (21.11.2015).

Solanke, Iyiola. **Making Anti-Racial Discrimination Law: A Comparative History of Social Action and Anti-Racial Discrimination Law**, Routledge, New York, 2009.

Solomos, John. **Race and Racism in Britain**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003.

Solomos, John ve Les Back. **Racism and Society**, Macmillan Press Ltd., Basingstoke, 1996.

Soysal, Yasemin N. **Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe**, University of Chicago Press, Chicago, 2004.

Spencer, Sarah. "The Impact of Immigration Policy on Race Relations", **Race Relations in Britain: A Developing Agenda**, Ed. Tessa Blackstone, Bhikhu Parekh ve Peter Sanders, Routledge, London, 1998, ss.73-95.

Squire, Vicki. "'Integration with Diversity in Modern Britain': New Labour on Nationality, Immigration and Asylum", **Journal of Political Ideologies**, Cilt:10, Sayı:1, 2005, ss.51-74.

Staszak, Jean-François. "Other/Otherness", **International Encyclopedia of Human Geography**, Elsevier, 2008, <http://www.unige.ch/sciences-societe/geo/collaborateurs/publicationsJFS/OtherOtherness.pdf>, (25.04.2015).

Stone, Leonard E. "Late Ottoman and Modern Turkish Perceptions of Europe: Continuity and Change", **Turkish Studies**, Cilt:3, Sayı:2, Autumn 2002, ss.181-199.

Stone, John ve Howard Lasus. "Immigration and Ethnic Relations in Britain and America", **Race Relations in Britain: A Developing Agenda**, Ed. Tessa Blackstone, Bhikhu Parekh ve Peter Sanders, Routledge, London, 1998, ss.221-238.

"Stop and Search: What can we Learn from History?", **BBC History Magazine**, 12.08.2009, <http://www.historyextra.com/feature/stop-and-search-what-can-we-learn-history>, (28.11.2015).

Stritzel, Holger. "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", **European Journal of International Relations**, Cilt:13, Sayı:3, Eylül 2007, ss.357-383.

Taureck, Rita. "Securitisation Theory - the Story So Far: Theoretical Inheritance and What it Means to Be a Post-Structural Realist", The 4th Annual CEEISA Convention, University of Tartu, 25-27 Haziran 2006, http://www.ceeisaconf.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=164452/TAUREC_K.doc, (10.12.2014).

Taylor, Charles. "The Politics of Recognition", **Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition**, Ed. Amy Gutmann, Princeton University Press, Princeton, 1994, ss.25-73.

Terrorism Act (2000) Chapter 11, 21.07.2000,
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/pdfs/ukpga_20000011_en.pdf,
(21.11.2015).

Thatcher, Margaret. "TV Interview for Granada World in Action", Margaret Thatcher Foundation, 27.01.1978,
<http://www.margarethatcher.org/document/103485>, (15.09.2015).

The Conservative Party. **Invitation to Join The Government Of Britain: The Conservative Manifesto 2010**,
<https://www.conservatives.com/~media/files/activist%20centre/press%20and%20policy/manifestos/manifesto2010>, (20.11.2015).

The Crown Prosecution Service. "Violent Extremism and Related Criminal Offences",
http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/cases_of_inciting_racial_and_religious_hatred_and_hatred_based_upon_sexual_orientation.html,
(20.03.2016).

The General Secretariat of the Council. "EU Fight Against Terrorism",
<http://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/>, (20.03.2016).

The Muslim Council of Britain. "About MCB", <http://www.mcb.org.uk/about-mcb/>,
(01.09.2015).

The Muslim Council of Britain. **British Muslims in Numbers: A Demographic, Socio-economic and Health Profile of Muslims in Britain Drawing on the 2011 Census**, The Muslim Council of Britain, London, Ocak 2015.

The Muslim Council of Britain. “Response to Places of Worship Consultation ‘Preventing Extremism Together’”, Kasim 2005, <http://www.mcb.org.uk/uploads/response%20Places%20of%20Worship%20FINAL1.pdf>, (20.10.2012).

The Runnymede Trust. **The Future of Multi-Ethnic Britain: The Parekh Report**, Profile Books Ltd., London, 2000.

The United States Office of the Press Secretary. “Remarks by the President upon Arrival”, The White House, 16.09.2001, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html>, (20.05.2015).

Theiler, Tobias. “Societal Security”, **The Routledge Handbook of Security Studies**, Ed. Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer, Routledge, New York, ss.105-114.

Tholen, Berry. “Privileging the Near and Dear? Evaluating Special Ties Considerations in EU Migration Policy”, **Ethnicities**, Cilt:9, Mart 2009, ss.32-52.

“Three Charged over 7/7 Bombings”, **BBC News**, 05.04.2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/6529643.stm, (21.03.2013).

“Tories Attack Race 'Bureaucrats’”, **BBC News**, 11.04.2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/2938145.stm, (20.08.2014).

Travis, Alan. “Citizenship Classes for Immigrants”, **The Guardian**, 26.10.2001, <http://www.guardian.co.uk/uk/2001/oct/26/immigration.whitehall?INTCMP=ILCNETTXT3487> (20.08.2015).

Travis, Alan. “No Terror Arrests in 100,000 Police Counter-Terror Searches, Figures Show”, **The Guardian**, 28.10.2010,

<http://www.guardian.co.uk/uk/2010/oct/28/terrorism-police-stop-search-arrests>
(21.10.2015).

Tsoukala, Anastassia. “Democracy in the Light of Security: British and French Political Discourses on Domestic Counter-Terrorism Policies”, **Political Studies**, Cilt:54, 2006, ss.607–627.

Tutal, Nilgün. “Doğu ve Amerika Arasında Avrupa”, **Doğu Batı**, Yıl:6, Sayı:23, Temmuz 2003, ss.163-174.

UK Government. “Counter-terrorism Strategy”, 12.07.2012, <https://www.gov.uk/government/publications/counter-terrorism-strategy-CONTEST>, (21.10.2015).

“UK 'Must Tackle Ethnic Tensions’”, **BBC News**, 24.08.2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5280230.stm, (21.03.2015).

UNDP. **Human Development Report 1994**, Oxford University Press, New York, 1994.

UK Parliament. “Sittings in the 20th Century”, House of Commons HANSARD Archives, <http://hansard.millbanksystems.com/sittings/C20>, (20.08.2015).

UNHCR. “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>, (25.09.2015).

UNHCR. “The 1951 Convention Relating to The Status of Refugees and its 1967 Protocol”, <http://www.unhcr.org/4ec262df9.html>, (26.09.2015).

“Universities 'Complacent' over Islamic Extremism, Warns Theresa May”, **The Guardian**, 06.06.2011, <http://www.guardian.co.uk/uk/2011/jun/06/universities-attacked-over-islamic-extremism>, (21.11.2015).

Van Oers, Ricky. **Deserving Citizenship: Citizenship Tests in Germany, the Netherlands and the United Kingdom**, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2014.

Vedder, Paul ve Erkki Virta. “Language, Ethnic Identity and the Adaptation of Turkish Immigrant Youth in the Netherlands and Sweden”, **International Journal of Intercultural Relations**, Cilt:29, Sayı:3, Mayıs 2005, ss.317–337.

Verkuyten, Maykel ve Jochem Thijs. “Multiculturalism Among Minority and Majority Adolescents in the Netherlands”, **International Journal of Intercultural Relations**, Cilt:26 Sayı:1, Şubat 2002, ss.91–108.

Vertovec, Steven ve Ceri Peach (Ed.). **Islam in Europe: The Politics of Religion and Community**, Macmillan Press Ltd., London, 1997.

Vidino, Lorenzo. **The New Muslim Brotherhood in the West**, Columbia University Press, New York, 2010.

Wæver, Ole. “Aberystwyth, Paris, Copenhagen New Schools in Security Theory and the Origins between Core and Periphery”, ISA Conference, Montreal, Mart 2004.

Wæver, Ole. **Concepts of Security**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Copenhagen, Copenhagen, 1997.

Wæver, Ole. “Identity, Communities and Foreign Policy”, **European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States**, Ed. Lene Hansen ve Ole Wæver, Routledge, London, 2001, ss.20-50.

Wæver, Ole. “Politics, Security, Theory”, **Security Dialogue**, Cilt:42, Sayı:4-5, Ağustos-Ekim 2011, ss.465-480.

Wæver, Ole. "Securitization and Desecuritization", **International Security Volume III: Widening Security**, Ed. Barry Buzan ve Lene Hansen, Sage Publications, London, 2007, ss.66-98.

Wæver, Ole. "Security, the Speech Act - Analysing the Politics of a Word", 2. Taslak, Research Training Seminar, Sostrup Manor, Haziran 1989, Düzeltilmiş Versiyon, Jerusalem/Tel Aviv, 25-26 Haziran 1989, [http://www.academia.edu/2237994/Security the Speech Act - working paper 1989](http://www.academia.edu/2237994/Security_the_Speech_Act_-_working_paper_1989), (20.05.2015).

Wæver, Ole. "'Societal Security': The Concept", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre, St. Martin's Press, New York, 1993, ss.17-40.

Wæver, Ole, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lamaitre (Ed.). **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, St. Martin's Press, New York, 1993.

Wagner, Jordan. "A Changing Immigration System: Immigration Policies Under Tony Blair and Gordon Brown", **Washington University International Review**, Cilt:1, Bahar 2012, ss.22-41.

Waltz, Kenneth. **Theory of International Relations**, Random House, New York, 1979.

Walzer, Michael. **Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality**, Basic Books, New York, 1983.

Weiner, Myron. "Ethics, National Sovereignty and the Control of Immigration", **International Migration Review**, Cilt:30, Sayı:1, Bahar 1996, ss.171-197.

Welsh, James. "Let's not Make a Fuss: 10 Things that Sum up Britishness", **The Guardian**, 09.06.2014, <http://www.theguardian.com/uk-news/guardianwitness-blog/2014/jun/09/scottish-independence-10-things-that-sum-up-britishness>, (06.05.2015).

Williams, Michael C. "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", **International Studies Quarterly**, Cilt:47, Sayı:4, Aralık 2003, ss.511-531.

Wolfers, Arnold. "'National Security' as an Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, Cilt:67, Sayı:4, Aralık 1952, ss.481-502.

Worley, Claire. "'It's not About Race. It's About the Community': New Labour and 'Community Cohesion'", **Critical Social Policy**, Cilt:25, Sayı:4, Kasım 2005, ss.483-496.

Yılmaz, Hakan ve Çağla E. Aykaç. **Perceptions of Islam in Europe: Culture, Identity and the Muslim 'Other'**, I.B. Tauris, London, 2011.

Young, Iris M. **Justice and the Politics of Difference**, Princeton University Press, Princeton, 1990.

Yurdusev, A. Nuri. "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", **Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi**, Der. Atila Eralp, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, ss.17-85.

Yuval-Davis, Nira, Anthias, Floya ve Eleonore Kofman. "Secure Borders and Safe Haven and the Gendered Politics of Belonging: Beyond Social Cohesion", **Ethnic and Racial Studies**, Cilt:28, Sayı:3, 2005, ss.513-535.

Zdenek, Sean ve Barbara Johnstone. "Studying Style and Legitimation: Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis", **Rhetoric in Detail: Discourse**

Analyses of Rhetorical Talk and Text, Ed. Barbara Johnstone ve Christopher Eisenhart, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2008, ss.25-31.

